

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

XIX a. literatūra

*

Dailininkas

ARVYDAS KAŽDAILIS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

PRANCŪZŲ ROMANTIKŲ PROZA

Iš prancūzų kalbos vertė
RAMUTĖ RAMUNIENĖ

VILNIUS
2000

UDK 840-3
Pr 23

ISBN 5-415-01505-1

FRANÇOIS RENÉ
DE CHATEAUBRIAND

Fr. R. de Chateaubriand

ATALA, RENÉ, LES AVENTURES DU DERNIER ABENCÉRAGE

Paris, Flammarion, 1996

Atala

PROLOGAS

Kitados Šiaurės Amerikoje Prancūzijai priklausė beribė lyguma, nutįsusi nuo Labradoro iki Floridos ir nuo Atlanto krantų iki tolimiausių aukštutinės Kanados ežerų.

Šiuos neaprėpiamus plotus raižo keturios didžiulės upės, ištekančios iš tų pačių kalnų: Šventojo Lauryno upė, dingstanti rytuose to paties vardo įlankoje, Vakarų upė, nešanti savo vandenis į nežinomas jūras, Burbonų upė[1], srūvanti iš pietų į šiaurę, į Hadsono įlanką, ir Meschacebė*, plūstanti iš šiaurės į pietus ir įtekanti į Meksikos įlanką.

Ši pastaroji savo daugiau kaip tūkstančio mylių ilgio tėkme drėkina nuostabų kraštą, kurį Jungtinių Amerikos Valstijų gyventojai vadina Naujuoju Edenu, o prancūzai jam paliko saldų Luizianos vardą. Šimtai kitų upių upelių, Meschacebės intakų – Misuris, Ilinojus, Arkanzasas, Ohajas, Vobašas[2], Tenesis[3] – nukloja jį savo dumblu ir tręšia savo vandenimis. Kai visos šitos upės patvinsta nuo žiemos liūčių, o audros išlaužo ištisus miškų barus, išversti medžiai susigrūda jų aukštupiuose. Juos cementuoja dumblas, apraizgo lianos, o šaknis į juos suleidę įvairūs augalai galutinai paverčia tuos šiekštus tvirta mase. Ir plaukia ta masė putojančių bangų nešama į Meschacebę. O ši, juos sugriebusi, nuplukdo iki Meksikos įlankos, išmeta ant seklumų ir šitaip plečia savo deltą. Tarpais, prasigraužusi po kalvomis, ji sušniokščia garsiau, ir jos patvinę vandenys apsemia miškų kolonadas

* Meschacebė (arba Meschasipė) – tikrasis Misisipės vardas (*aut. pastaba*).

bei indėnų kapų piramides; tai tyrumų Nilas. Tačiau gamtoje grožis neatsiejamas nuo didingumo: kai srovė upės viduriu neša jūros link pušų ir ąžuolų lavonus, dviem šoninėm srovėm palei abu krantus slenka salelės, apžėlusios pistijomis ir vandens lelijomis, kurių rausvi žiedai stiebiasi tarsi mažytės vėliavėlės. Į šituos gėlių laivus renkasi keleiviai: žalios gyvatės, mėlynieji garniai, rausvi flamingai, jauni krokodilai, ir visa ši draugija, iškėlusi vėjyje savo aukso bures, sustos sumigusi kokiame nors nuošaliame užutėkyje.

Meschacebės krantuose prieš keleivio akis atsiveria nuostabiausias reginys. Kairiajame krante kiek akis aprėpia tyvuliuoja savanos; atrodo, kad žalios jų vilnys toldamos kyla į dangaus mėlynę ir joje ištirpsta. Šiose beribėse pievose kaimenėmis po tris keturis tūkstančius klajoja laukiniai buivolai. Retkarčiais, krūtine skrosdamas vilnis, upę perplaukia ir aukštose žolėse kurioje nors Meschacebės salų atsigula metų naštos slegiamas bizonas. Jo kaktą puošia du pusmėnuliai, barzda sena ir dumblina, ir atrodo, jog regi patį upės dievą, su pasitenkinimu žvelgiantį į didingą savo vandenų platybę ir laukinę jų krantų tankmę.

Toks yra vaizdas vakariniame Meschacebės krante, bet priešingame krante jis visai kitoks, įstabiai kontrastingas. Pasvirę virš vandens tėkmės, susispietę ant uolų ir kalnų, pasklidę slėniuose pinasi, auga kartu, stiebiasi vienas per kitą dangun į tokį aukštį, jog į juos žvelgdamas vargsta žvilgsnis, įvairiausių formų, įvairiausių spalvų ir kvapų medžiai. Aplink tų medžių kamienus vejasi, jų šakelėmis kopia, iki šakų galo sliuogia, nuo klevo į tulpmedį, nuo tulpmedžio į aukštrožę peršoka vynvyčiai, bignonijos, kolokvintai, sudarydami tūkstančius urvų, skliautų ir portikų. Besikarstydamos iš medžio į medį, šios pasiklydusios lianos dažnai persikelia per upių atšakas, nutiesdamos virš jų gėlių tiltus. Iš to masyvo gelmių kyšo sustingęs magnolijos kūgis; aplipęs stambiomis baltomis rožėmis, jis stiebiasi virš viso miško, ir varžytis su juo pajėgia nebent palmė, lengvai siūbuojanti šalia jo savo žalią vėduoklę.

Reginiui žavesio ir gyvybės teikia aibė gyvūnų, Kūrėjo rankos apgyvendintų šiose girių slaptynėse. Iš tolo matyti ant guobų šakų

svyrinėjantys lokiai, apsvaigę vynuogėmis; ežere maudosi šiaurės elniai; lajos tankmėje žaidžia juodos voverės; ant vejų, raudonuojančių žemuogėmis, nutupia paukščiai-pašaipūnai, Virdžinijos balandžiai, ne didesni už žvirblį; kiparisų viršūnėmis karstosi žalios geltongalvės papūgos, purpuriniai geniai, ugniniai kardinolai; ant Floridos jazmino žaižaruoja kolibriai, o miškų kupoluose pakibusios, supdamosi tarsi lianos, šnypščia gyvatės paukštgaudės.

Anoje upės pusėje, savanose, viešpatauja tyla ir ramybė, užtat čia viskas bruzda, šnara: aidi snapais kalenami ąžuolų kamienai, žengdami čežina žolę rupšnojantys ar dantimis vaisių kaulelius traiškantys žvėrys, alma vanduo, nuaidi tyli aimana, duslus baubimas ar švelnus burkavimas, ir visi tie garsai susilieja šiose dykrose į vieną švelnią laukinės gamtos harmoniją. Bet kai šias neįžengiamas girias išjudina dvelktelėjęs vėjelis, kai įsiūbuoja visą plazdančią augmeniją, sujaukia baltas, žydras, žalias, rožines spalvas, sumaišo jas, kai susilieja visi šnaresiai, tada iš miško gelmių pasklinda toks klegesys ir prieš jūsų akis vyksta tokie dalykai, jog bergždžios būtų mano pastangos aprašyti juos tiems, kurie niekad nėra keliavę pirmykščiais žemės plotais.

Kai Meschacebę atrado tėvas Marketas ir tas vargšas Lasalis[4], pirmieji prancūzai, įsikūrę Biloksyje ir Naujajame Orleane, sudarė sąjungą su natčėzais, indėnų gentimi, savo galybe gąsdinusia visą šį kraštą. Vėliau svetingąją žemę krauju aplaistė vaidai ir pavydas. Tarp tų laukinių gyveno senis, vardu Šaktas*, dėl savo amžiaus, išminties ir gyvenimo patirties buvo šios nelytėtos gamtos patriarchas ir meilė. Dorybingu jis tapo, kaip visi žmonės, iškentęs daugybę negandų. Jo nelaimių liudytojai buvo ne tik Naujojo Pasaulio girios, apie jas sužinojo ir Prancūzijos krantai, kai jis čia išsikėlė. Dėl žiaurios neteisybės ilgai kankinęsis Marselio galerose, pagaliau atgavęs laisvę, buvo pristatytas Liudvikui XIV, bendravo su didžiaisiais to šimtmečio žmonėmis ir dalyvavo Versalio rūmų šventėse, žiūrėjo Rasino tragedijas, klausėsi Bosiuė pamokslų; vienu žodžiu, šis laukinis matė visuomenę tuo metu, kai ji tviskėjo visu savo spindesiu.

---

* „Melodingas balsas“ (*aut. pastaba*).

Grįžęs į tėvynę Šaktas daugel metų mėgavosi ramybe. Tačiau dangus pareikalavo iš jo brangaus užmokesčio ir už šią malonę: senis apako. Meschacebės pakrančių kalvelėmis jį vedžiojo jauna mergina, kaip Edipą į Kiterono kalną lydėjo Antigonė ar ant Morveno uolų Osianą – Malvina.

Nors daug skriaudų buvo patyręs Šaktas iš prancūzų, tačiau juos mylėjo. Niekada nepamiršo Fenelono, pas kurį buvo svečiavęsis, ir troško kuo nors pasitarnauti šio dorybingo žmogaus tėvynainiams. Pasitaikė palanki proga. 1725 metais į Luizianą, aistrų ir nelaimių genamas, atkeliavo prancūzas, vardu Renė. Meschacebės upe plaukdamas aukštyn, jis nusigavo iki natčėzų ir paprašė, kad ši gentis priimtų jį savo kariu. Šaktas, jį išklausinėjęs ir įsitikinęs, kad jo ryžtas nepalaužiamas, įsūnijo jį ir apvesdino su indėne, vardu Celiuta. Netrukus po vedybų laukiniai išsiruošė medžioti bebrų.

Sašemų* taryba žygiui vadovauti, nors buvo aklas, paskyrė Šaktą, todėl, kad jį gerbė visos indėnų gentys. Prasideda maldos ir pasninkas; šamanai aiškina sapnus; stengdamiesi atspėti Dvasių valią indėnai atsiklausia dievybių Manitu, aukoja tabaką, degina Kanados elnio liežuvius, stebi, ar jie spragsės liepsnose, pagaliau suvalgo pašventintą šunį ir išžygiuoja. Renė keliauja kartu. Priešsrovių nešamos valtelės kyla Meschacebe aukštyn ir įplaukia į Ohajo vagą. Ruduo. Prieš nustebusias jauno prancūzo akis atsiveria įstabios Kentukio žemės. Vieną naktį, mėnesienoje, kai natčėzai miega sugulę savo valtelėse ir indėnų flotilė, iškėlusi žvėrių odos bures, lengvo vėjelio genama plaukia pirmyn, Renė, likęs vienas su Šaktu, paprašo šį apsakyti jam savo nuotykius. Senelis patenkina jo prašymą ir, sėdėdamas su juo valtelės paskuigalyje, pradeda savo pasakojimą.

PASAKOJIMAS

Medžiotojai

Keistas likimas suvedė mus, brangusis sūnau. Tu – civilizuotas žmogus, tapęs laukiniu; aš – laukinis, kurį Didžioji Dvasia (nežinau, kokiais sumetimais) panoro padaryti civilizuotą. Mudu įžengėme į gyvenimo kelią iš priešingų pusių – tu atkakai ieškoti poilsio ten, kur buvo mano vieta, o man buvo lemta pabūti tavojoje: taigi į pasaulį mes norom nenorom žiūrime visiškai skirtingai. Katras iš mudviejų – tu ar aš – daugiau laimėjo ar prarado per šį pasikeitimą vietomis, žino tik Dvasios, kurių neišmaniausia protingesnė už visus žmones, sudėtus kartu.

Ateinantį gėlių mėnulį[**] bus septynis kartus po dešimt ir dar trys žiemos[***], kai motina pagimdė mane ant Meschacebės krantų. Ispanai buvo neseniai įsikūrę Pensakolos užutėkyje, bet Luizianoje dar nebuvo nė vieno baltojo. Skaičiavau vos septynioliktą rudenį, kai su tėvu, kariu Utalisiu, išžygiavau prieš muskogulgus, galingą Floridos gentį. Mes prisijungėme prie savo sąjungininkų ispanų, ir prie vienos iš Mobilio upės atšakų įvyko mūšis. Šį sykį nei Areskui, nei Manitu nebuvo mums palankūs. Nugalėjo priešai; tėvas žuvo; jį gindamas buvau du kartus sužeistas ir aš. Ak, kodėl nenužengiau tada į vėlių šalį! Būčiau išvengęs nelaimių, kurios tykojo manęs žemėje! Tačiau kitokia buvo Dvasių valia. Kartu su bėgliais atsiradau Sent Ogastino mieste[5].

Atbėgęs į šitą naujai ispanų pastatytą miestą, aš, ko gero, būčiau atsidūręs Meksikos kasyklose, jei ne senas kastilietis, pavarde Lopesas; mano jaunystės ir naivumo sujaudintas, jis pasiūlė man prieglobstį ir atsivedė mane pas savo seserį, su kuria gyveno tapęs našliu.

Juodu iš visos širdies pamilo mane. Auklėjo itin rūpestingai, samdė man visokiausius mokytojus. Bet po trisdešimties mėnesių,

---

[*] *Sašemai* – seniai, arba tarėjai (*aut. pastaba*).

[**] Gegužės mėnesį (*aut. pastaba*).

[***] „Žiemos“ vietoj „metai“, 73 metai (*aut. pastaba*).

praleistų Sent Ogastine, mane apėmė pasidygėjimas miesto gyvenimu. Ėmiau regimai nykti: tai ištisas valandas išstovėdavau kaip įbestas, įsižiūrėjęs į tolimų miškų viršūnes; tai sėdėdavau paupyje kaip užkerėtas ir liūdnai žvelgdavau į tekantį vandenį. Vaizdavausi miškus, per kuriuos vanduo atitekėjo, ir mano siela veržėsi į vienatvę.

Nebeįstengdamas atsispirti norui grįžti į tyrumas, stojau vieną rytą prieš Lopesą, apsitaisęs laukinio apdaru, vienoj rankoj su lanku ir strėlėmis, kitoj – su europietiškais drabužiais. Puoliau jam į kojas ir, liedamas upelius ašarų, atidaviau drabužius savo globėjui. Koneveikiau save bjauriausiais vardais, kaltinau nedėkingumu: „Bet šiaip ar taip, tėve, – tariau aš, – pats matai: mirsiu, jei negrįšiu gyventi kaip indėnas“.

Apstulbęs Lopesas mėgino atkalbėti mane nuo šio sumanymo. Išskaičiavo manęs tykančius pavojus, sakė, kad galiu vėl patekti į muskogulgų rankas. Bet pamatęs, kad esu tvirtai nusistatęs nieko nepaisyti, apsipylė ašaromis ir, apglėbęs mane, sušuko: „Eik, gamtos vaike! Grįžk į tą laisvę, kurios Lopesas anaiptol nenori iš tavęs atimti. Jei būčiau jaunesnis, palydėčiau tave į tyrumas (su kuriomis mane taip pat sieja saldūs prisiminimai!) ir atiduočiau tave į motinos glėbį. Kai būsi savo giriose, prisimink kartais senąjį ispaną, kuris priglaudė tave, ir, idant tave pamiltų tokie pat kaip tu, atsimink: pirmoji tavo pažintis su žmogaus širdimi atskleidė tau ją palankioje šviesoje“. Ištaręs šiuos žodžius, Lopesas kreipėsi malda į krikščionių Dievą, kurį garbinti buvau atsisakęs, ir mudu išsiskyrėme raudodami.

Beveik tuoj pat buvau nubaustas už savo nedėkingumą. Stokodamas patirties, pasiklydau miškuose ir patekau į nelaisvę muskogulgams ir seminolams, kaip buvo man pranašavęs Lopesas. Iš apdaro ir plunksnų, puošusių mano galvą, jie atpažino, kad esu natčėzas. Supančiojo mane, bet, atsižvelgę į mano jaunystę, pančių per daug nesuveržė. Būrio vadas Simaganas panūdo sužinoti mano vardą. Aš atsakiau: „Vadinuosi Šaktas, sūnus Utalisio, Misku sūnaus, sūnus tų, kurie nuskalpavo daugiau kaip šimtą muskogulgų didvyrių“. Simaganas tarė man: „Šaktai, Utalisio, Misku sūnaus, sūnau, džiaukis: sudeginsime tave didžiajame kaime“. Aš atšoviau: „Puiku!“ ir užtraukiau mirties dainą.

Nors buvau belaisvis, tačiau pirmosiomis dienomis negalėjau nesigėrėti savo priešais. Muskogulgai, o ypač jų sąjungininkai seminolai švyti linksmybe, meile, pasitenkinimu. Eigastis jų lengva, su žmonėmis bendrauja nuoširdžiai, taikiai. Kalba daug ir tankiai; tartis jų darni ir lengva. Net amžius neįstengia palaužti sašemų nuoširdumo ir linksmumo; tarsi seni mūsų miškų paukščiai, jie įsilieja senovinėmis dainomis į naujas jaunosios kartos melodijas.

Būrį lydėjusios moterys, sugraudintos mano jaunatvės, neslėpė savo švelnios užuojautos ir mielo smalsumo. Teiravosi apie motiną, pirmąsias mano gyvenimo dienas, norėjo sužinoti, ar mano samanų lopšys kabojo ant žydinčių klevo šakų, ar vėjelis sūpavo jį šalia paukštelių lizdų. Paskui pasipylė šimtai kitų klausimų: ką jaučia mano širdis, ar neprisisapnavusi man balta stirna[6], ar nešnabždėję man meilės žodžių slėpiningo slėnio medžiai. Naiviai atsakinėjau motinoms, dukterims ir ištekėjusioms moterims. Kalbėjau: „Jūs – dienos šviesos žavesys, o naktis myli jus kaip rasą. Vyras, išėjęs iš jūsų įsčių, pripuola prie jūsų krūtinės ir jūsų burnos. Jums žinomi stebuklingi žodžiai, numaldantys visus skausmus. Štai ką man sakė toji, kuri mane pagimdė ir kuri manęs nebepamatys! Ji dar sakė man, kad merginos – tai slėpiningos gėlės, kurias randi nuošaliose vienišose vietose".

Šių pagyrų moterys klausėsi su didžiuliu malonumu; jos apipylė mane įvairiausiomis dovanomis; nešė riešutų tyrės, klevo cukraus, kukurūzų košės, lokienos kumpio, bebrenų, kriauklių man pasipuošti ir samanų gultui pasikloti. Dainavo, juokėsi su manim, o paskui, atsiminusios, kad būsiu sudegintas, imdavo raudoti.

Kartą naktį, muskogulgams įsikūrus stovyklą pamiškėje, sėdėjau prie *karo laužo* su medžiotoju, kuriam buvo pavesta mane saugoti. Staiga mano ausį pasiekė žolę braukiančio drabužio šnaresys, ir šalia manęs atsisėdo šydu apsisiautusi moteris. Iš po jos vokų ritosi ašaros; ant krūtinės ugnies apšviestas blizgėjo auksinis kryželis. Buvo tobulai graži; jos veide buvo aiškiai pastebima ir kažkas dorybinga, ir aistringa, buvo neįmanoma atsispirti jos žavesiui. Visa tai papildė kitos, dar mielesnės grožybės; iš akių dvelkė begalinis jautrumas ir kartu gūdus liūdesys; šypsena buvo ne šios žemės.

Pamaniau, kad tai *Paskutinių meilės džiaugsmų mergelė*, ta, kuri siunčiama karo belaisviui ir kuri turi pasaldinti jo žengimą kapan. Šitaip įsitikinęs, suvapėjau iš susijaudinimo, tačiau ne dėl to, kad būčiau bijojęs laužo: „Mergele, tu verta pirmosios meilės, tu sutverta ne paskutiniams meilės džiaugsmams. Širdyje, kuri netrukus nustos plakusi, tavo tvinksinti širdis ras blogą atbalsį. Ką turi bendra mirtis ir gyvenimas? Su tavim man būtų pernelyg gaila dienos šviesos. Tebūnie kitas laimingesnis už mane, ir tegul lianą su ąžuolu suvienija ilgos glamonės!“

Tada tarė man mergina: „Aš ne *Paskutinių meilės džiaugsmų mergelė*. Ar tu krikščionis?“ Atsakiau, kad neišsižadėjau savo šeimos dvasių. Tai išgirdusi, indėnė nejučia krūptelėjo. Ji pasakė: „Gaila, kad tu tik niekingas stabmeldys. Motina mane pakrikštijo; aš vadinuosi Atala, esu Simagano su auksinėmis apyrankėmis, šio būrio vado, duktė. Mes keliaujame į Apalachuklą, kur tave sudegins“. Tardama šiuos žodžius, Atala pakilo ir nuėjo.

Čia Šaktas turėjo nutraukti savo pasakojimą. Į jo sielą plūstelėjo prisiminimai; iš užgesusių jo akių per suvytusius skruostus pasipylė ašaros – tarsi du šaltiniai, slypintys žemės gelmių naktyje, kurie, prasisunkdami tarp uolų, išduoda savo paslaptį.

„O sūnau, – ištarė jis pagaliau, – matai, koks neišmintingas yra Šaktas, nors ir išgarsėjęs savo išmintimi. Deja, brangusis vaikeli, būna, kad neberegi, o verkti dar gali! Prabėgo daugel dienų; sašemo duktė kas vakaras ateidavo su manim pasikalbėti. Miegas lenkėsi mano akių, o mano širdyje kartu su tėvų namų prisiminimais dabar gyveno Atala.

Septyniolikta žygio dieną, tą valandą, kai didysis laumžirgis pakyla iš vandenų, mes įžengėme į bekraštę Alachua savaną. Ją supa kalvos, kurios, vydamosi viena kitą, nešasi ant savo pečių iki pat debesų miškus pakopomis išsidėsčiusių likvidambarų, citrinmedžių, magnolijų ir amžinai žaliuojančių ąžuolų. Vadas šūktelėjo sustoti, ir būrys įsiruošė stovyklą kalvų papėdėje. Mane jie nuvedė toliau, prie vienos tų karstinių dubių, kuriomis garsėja Florida, ir pririšo prie medžio; šalia manęs nekantraudamas budėjo karys. Praėjo vos kelios

akimirkos, ir šioje vietoje, po likvidambarais, augančiais prie šaltinio, pasirodė Atala. „Medžiokli, – tarė ji muskogulgų kariui, – jei nori eiti medžioti stirnino, aš pasaugosiu belaisvį“. Sulig šiais vado dukters žodžiais karys pašoko iš džiaugsmo; pasileido nuo kalvos viršaus ir nušuoliavo lyguma.

Kokia keistai prieštaringa žmogaus širdis! Taip troškęs išsakyti paslaptis tai, kurią jau mylėjau kaip saulę, dabar buvau toks apstulbęs ir sumišęs, jog, man rodos, verčiau būčiau sutikęs patekti krokodilui į nasrus nekaip vienas likti su Atala. Tyrumų duktė buvo tokia pat sutrikusi kaip ir jos belaisvis; nei vienas, nei kitas nepravėrėme burnos, žadą mums atėmė meilės Dvasios. Pagaliau, įtempusi visas jėgas, štai ką pasakė Atala: „Kary, tu silpnai pririštas, gali lengvai pabėgti“. Sulig tais žodžiais mano liežuvis atsipalaidavo ir aš atsakiau: „Silpnai pririštas, o moterie!..“ Nežinojau, kaip užbaigti. Atala akimirką sudvejojo, paskui tarė: „Bėk“. Ir atrišo mane nuo medžio kamieno. Aš sugriebiau virvę, įspraudžiau ją į tos nepažįstamos merginos ranką, kad gražiais savo pirštais suspaustų mano pančius. „Imk juos! Imk!“ – šūktelėjau aš. „Tu beprotis, – susijaudinusi ištarė Atala. – Nelaimingasis! Nejaugi nežinai, kad tave sudegins? Ko tu nori? Ar suvoki, kad aš grėsmingo sašemo duktė?“ – „Buvo laikai, – atsakiau aš verkdamas, – kai ir mane ant pečių bebrenoje nešiojo motina. Mano tėvas taip pat turėjo gražią trobelę, o jo stirninai malšino troškulį tūkstantyje upokšnių; dabar aš klajoju be gimtinės. Kai mirsiu, nebus draugo, kuris pridengtų mano kūną žolele, kad nuvaikytų nuo jo muses. Niekam nerūpi nelaimingo svetimšalio kūnas“.

Šie žodžiai sugraudino Atalą. Iš jos akių į šaltinį pabiro ašaros. „Ak! – pagyvėjau aš, – kodėl tavo širdis nebyloja kaip manoji? Ar ne plačios, ar ne laisvos tyrumos? Ar nėra prieglaudos giriose, kame galėtume pasislėpti? Ko reikia lūšnelių vaikams, kad būtų laimingi? O, mergele, tu gražesnė negu pirmoji laimingo sutuoktinio svaja! O mylimoji! Ryžkis lydėti mano žingsnius!“ Tokius tariau žodžius. Atala meiliu balsu atsakė: „Jaunasis mano drauge, tu išmokai baltųjų kalbos, ja lengva apgauti indėnę“. – „Ką?! – sušukau aš. – Tu vadini mane jaunuoju savo draugu! Ak, jei vargšas vergas...“ – „Nagi, – tarė ji,

palinkusi ties manim, – vargše verge..." Aš karštai pridūriau: „Tegul tavo žodžius sutvirtina pabučiavimas!"

Atala patenkino mano prašymą. Kaip stirniukas priglunda prie rausvų lianos žiedų, atsargiai liežuviu juos skabydamas kalno pakriūtėje, taip sustingau aš, prisiglaudęs prie mylimosios lūpų.

Deja, brangusis mano sūnau, skausmas ir malonumas taip artimai susiję! Kas galėjo patikėti, kad tą akimirką, kai Atala suteikė man pirmąjį savo meilės laidą, kad tą pat akimirką ji sužlugdys mano viltis? Ak, žilagalvi Šaktai, koks buvo tavo nustebimas, kai sašemo duktė ištarė šiuos žodžius: „Gražusis belaisvi, aš it pamišusi pasidaviau tavo geismui; bet kur nuves mus ši aistra? Mano tikėjimas amžiams atskiria mane nuo tavęs... O motin mano, ką tu padarei!.." Atala staiga nutilo, ir jos lūpose sustingo kažkokia lemtinga jau beišsprūstanti jai paslaptis. Jos žodžiai nugramzdino mane į neviltį. „Gerai! – šūktelėjau aš. – Būsiu toks pat žiaurus kaip tu: nebėgsiu. Matysi, kaip mane ryja liepsnos, išgirsi, kaip vaitoja mano kūnas, ir džiaugsmas užlies tavo širdį". Atala suspaudė man rankas. „Vargše jaunasis stabmeldy, – šūktelėjo ji, – esi iš tiesų vertas pasigailėjimo! Nori, kad išverkčiau visą savo širdį? Kaip gaila, kad negaliu bėgti kartu su tavim! Nelaimingos buvo tavo motinos įsčios, o Atala! Ar ne geriau pulti į nasrus krokodilui?"

Lygiai tą pačią akimirką, artėjant saulėlydžiui, pasigirdo krokodilų maurojimas. Atala tarė: „Eime iš čia". Nusivedžiau Simagano dukterį kalvų papėdėn; išsikišusios į savaną, jos buvo lyg ir kokie žali užutėkiai. Gamta buvo rami ir didinga. Savo lizde klekeno gandras, miškus skardeno monotoniškas putpelių šauksmas, papūgų švilpavimas, bizonų baubimas ir seminolų arklių žvengimas.

Vaikščiodami neištarėme beveik nė žodžio. Žengiau šalia Atalos; ji laikė virvės galą, kurį buvau jai į rankas įspraudęs. Tarpais mes verkėme, tarpais bandėme šypsotis. Čia mūsų žvilgsnis smigo į dangų, čia – į žemę; atidžiai klausėmės paukščio giesmės, mojavome besileidžiančiai saulei, meiliai spaudėme vienas kitam ranką, mūsų krūtinės tai bangavo, tai rimo, retkarčiais mes pašnabždom tarėme Šakto ir Atalos vardus... Ak, pirmasis meilės pasivaikščiojime! Kiek tavyje

jėgos, jei dar ir dabar, po tokios daugybės negandų metų, jaudini senojo Šakto širdį!

Kas supras mirtinguosius, kai juos audrina aistros! Kad atgaučiau laisvę, palikau kilnųjį Lopesą, neišsigandau jokių pavojų, o dabar štai vienu akies mirksniu mano pomėgius, ryžtą, mintis sujaukė moters žvilgsnis! Pamiršau viską – savo šalį, motiną, gimtąją trobelę ir baisią manęs laukiančią mirtį, likau abejingas viskam, kas nebuvo Atala! Neįstengdamas pakilti iki sveiko žmogaus proto, staiga atkritau į savotišką vaikystę; ir ne tik nepajėgiau nieko padaryti, idant išvengčiau skausmo, kuris man grėsė, bet man beveik reikėjo, kad kas nors pasirūpintų mano miegu ir maistu!

Veltui tad po šių klajonių savanoje puolė man po kojų Atala, vėl maldaudama su ja skirtis. Atkirtau, kad grįšiu į stovyklą vienas, jeigu ji atsisakys pririšti mane prie to paties medžio. Turėjo norom nenorom patenkinti mano reikalavimą, tikėdamasi perkalbėti mane kitą sykį.

Rytojaus dieną, po tos dienos, nulėmusios mano gyvenimą, mes apsistojome slėnyje netoli Kuskovilos, seminolų sostinės. Šitie indėnai, susidėję su muskogulgais, sudaro su jais krikų konfederaciją. Palmių šalies duktė atėjo pas mane vidunaktį. Nusivedė mane į didžiulį pušyną ir vėl ėmė maldauti, kad bėgčiau. Nieko neatsakydamas suspaudžiau jos ranką savojoje ir priverčiau šitą troškulio kamuojamą stirną klajoti su manim po mišką. Naktis buvo stebuklingai graži. Oro Dvasia kedeno savo mėlynus plaukus, kvepiančius pušimis, ir nosį kuteno lengvas ambros kvapas, kurį skleidė krokodilai, sugulę paupyje, po tamarindais. Vaiskioje dangaus mėlynėje švietė mėnuo, ir jo perlamutrinė šviesa gulė ant miglotų miškų viršūnių. Jokio garso, tik iš miško sklido tolima melodija, atrodė, kad dūsauja nelytėtos gamtos plotuose vienatvės dvasia.

Pro medžius švystelėjo jaunuolis su deglu rankoje, panašus į pavasario Dvasią, bėgančią per miškus ir žadinančią gamtą. Tai buvo įsimylėjėlis, skubantis į mylimosios pirkelę sužinoti savo likimo.

Jei mergelė užpūs deglą, ji priima jo pasiūlymą; jei pasislėps neužpūtusi, atstumia jį.

Tyliai slysdamas miško prietema, karys pusbalsiu dainavo:

„Aš aplenksiu dienos šviesos žingsnius ant kalvų viršūnės, idant tarp miško ąžuolų surasčiau savo vienišą balandėlę.

Užkabinau jai ant kaklo kriauklelių vėrinį: tris raudonas – tai mano meilė, tris violetines – tai mano baimė, tris mėlynas – tai mano viltis.

Milos akys – šermuonėlio, o lengvi plaukai – ryžių laukas; jos burna – rausva kriauklė, papuošta perlais; jos krūtys – pora baltų oželių, gimusių tą pačią dieną iš tos pačios motinos.

Ak, teužpučia Mila šį deglą! Tepasklinda iš jos burnos ant jo goslus šešėlis! Aš apvaisinsiu jos įsčias. Ant jos pritvinkusios krūties pakibs gimtinės viltis, o aš rūkysiu taikos pypkę prie savo sūnaus lopšio.

Ak, leiskite man aplenkti dienos šviesos žingsnius ant kalnų viršūnės, idant tarp miško ąžuolų surasčiau savo vienišą balandėlę".

Taip dainavo tas jaunuolis, jo dainos gaida išjudino mano sielą iki pačių gelmių, išbalo ir Atalos veidas. Mūsų susigniaužusios rankos suvirpėjo. Bet šitą reginį nuginė kitas, ne mažiau mums pavojingas reginys.

Ėjome pro vaiko kapą ant ribos tarp dviejų genčių. Pagal paprotį jis supiltas pakelėje, kad jaunos moterys, einančios vandens, galėtų prisišaukti į savo įsčias nekaltos būtybės sielą ir grąžinti ją gimtinei. Tą valandėlę čia stovėjo keletas jaunamarčių; trokšdamos motinystės saldybės, jos stengėsi, pravėrusios lūpas, įkvėpti kūdikio sielą, nes joms vaidenosi, kad mato ją klajojančią gėlėse. Paskui atėjo tikroji motina ir padėjo ant kapo glėbelį kukurūzų ir baltų lelijų puokštę. Apšlakstė žemę savo pienu, atsisėdo ant drėgnos vejos ir prabilo į savo vaikelį graudžiu balsu:

„Kodėl turiu apraudoti tave, o mano naujagimi, žemės lopšyje? Kai paukštelis užauga, turi pats ieškoti peno ir tyruose jis randa daugybę karčių grūdelių. Tu bent jau nesužinojai, kas yra ašaros; tavo širdžiai bent jau neteko patirti plėšraus žmonių alsavimo. Kaip dingsta kartu su savo aromatu pumpuras, vysdamas apvalkale, taip ir tu, o mano sūnau, dingai su savo nekaltybe. Laimingi tie, kurie miršta lopšyje: jie išėjo pažinę tik motinos pabučiavimą ir šypsnį".

Jau būdami savo pačių širdžių vergai, mes pasijutome priblokšti tų meilės ir motinystės paveikslų: atrodė, kad jie persekioja mus šioje užburtoje nuošalumoje. Paėmiau Atalą į glėbį, nusinešiau į miško gelmę kalbėdamas jai žodžius, kurių šiandien veltui ieškotų mano lūpos. Pietų vėjas, brangusis sūnau, perskridęs per ledo kalnus, praranda savo šilumą. Meilės prisiminimai senio širdyje yra nelyginant dienos šviesos ugnys, atsispindinčios romiame mėnesio skritulyje, kai nusileidžia saulė ir virš laukinių trobelių sklando tyla.

Kas galėjo išgelbėti Atalą? Kas galėjo neleisti jai pasiduoti prigimties pagundai? Tikriausiai tik stebuklas. Ir šis stebuklas įvyko! Simagano duktė kreipėsi į krikščionių Dievą; puolė ant žemės ir sukalbėjo karštą maldą į savo motiną ir mergelių karalienę. Štai tą akimirką, o Renė, aš ir suvokiau, koks nuostabus tas tikėjimas, kuris miškuose, tarp visų gyvenimo nepriteklių, gali apiberti nelaiminguosius tūkstančiu gėrybių; tas tikėjimas, kuris, visa savo galybe stojęs prieš šėlstančias aistras, pats vienas įveikia jas, nors visa kita joms padeda – ir miškų slaptybė, ir vienatvė, ir patamsiai. Ak, kokia stebuklinga pasirodė man toji paprasta laukinukė, neišmanioji Atala, kai ji, suklupusi prieš seną išvirtusią pušį tarsi prieš altorių, meldėsi savo Dievui už stabmeldį mylimąjį! Jos akys, pakeltos į nakties šviesulį, jos skruostai, sudrėkę tikėjimo ir meilės ašaromis, spindėjo nemirtingu grožiu. Keletą sykių man pasirodė, kad ji pakils ir nuskris į dangų; keletą sykių pasivaideno, kad mėnulio spinduliais leidžiasi žemyn ir medžių šakose šnabžda tos Dvasios, kurias krikščionių Dievas siunčia kalnų atsiskyrėliams, kai ketina pašaukti juos savęsp. Nusiminiau, nes pabūgau, kad Atalai neilgai lemta šioje žemėje išgyventi.

Tuo tarpu ji taip raudojo, atrodė tokia nelaiminga, kad aš jau, ko gero, buvau belinkstąs pasišalinti, bet staiga girioje nuaidėjo mirties šūksnis. Mane puolė keturi ginkluoti vyrai: mus surado; karo vadas buvo įsakęs mus sugauti.

Išdidžiai it karalienė žengė Atala, nesiteikdama tiems kariams nė žodžio tarti. Tik metė į juos paniekos kupiną žvilgsnį ir nuėjo pas Simaganą.

Bet neįstengė nieko išgauti. Mane saugoti paskyrė daugiau sargybinių; dar stipriau surišo virvėmis ir atskyrė nuo mylimosios. Praslinko penkios naktys, ir ant Chata Uchės upės kranto mes išvydome Apalachuklą. Man tuoj pat uždėjo ant galvos gėlių vainiką; veidą išdažė žydrai ir raudonai; įsegė į nosį ir ausis perlus ir į ranką įdėjo chichiknę*.

Šitaip išpuoštas aukojimui, aš įžengiau į Apalachuklą be perstojo aidint minios šauksmams. Atėjo mano gyvenimo galas, bet staiga nuaidėjo pučiama kriauklė, ir Miko, arba genties vadas, įsakė visiems susirinkti.

Tu žinai, mano sūnau, kaip baisiai kankina karo belaisvius laukiniai. Krikščionių misionieriai, statydami į pavojų savo gyvybę ir su neišsenkamu gailestingumu, įstengė kai kuriose gentyse pakeisti siaubingą mirtį ant laužo palyginti švelnia vergyste. Muskogulgai dar nebuvo perėmę šio papročio, bet daugelis jų pasisakė už jį. Nuspręsti šį svarbų reikalą ir sukvietė sašemus Miko. Mane nuvedė į vietą, kur turėjo vykti pasitarimas.

Statinys, kur vyko sueigos, stūksojo netoli Apalachuklos, ant vienišo kauburio. Elegantišką šitos rotondos architektūrą sudarė trys eilės kolonų. Jos buvo iš kipariso, nugludintos ir išpjaustinėtos; juo arčiau centro, paženklinto vienu vieninteliu stulpu, juo jos darėsi aukštesnės ir storesnės, bet vis retėjo. Nuo šio stulpo viršaus ėjo žievės juostos; nutiestos per kitų kolonų viršų, jos dengė statinį lyg kokia ažūrinė vėduoklė.

Sueiga susirenka. Ant savotiškų pakopų, priešais įėjimą į pavėnę, susėda penkiasdešimt senių, apsisiautę bebrenomis. Didysis vadas atsisėda tarp jų su taikos pypke rankoje, pusė jos nudažyta karo spalva. Dešinėje nuo senių įsitaiso penkiasdešimt moterų, apsivilkusių gulbių plunksnų suknelėmis. Kairėje susiburia karo vadai su tomahauku rankose, plunksnomis ant galvos, rankas ir krūtinę išsidažę krauju.

Prie vidurinio stulpo liepsnoja sueigos laužas. Vyriausiasis šamanas, apsuptas aštuonių šventyklos sargų, apsirengęs ilgu drabužiu ir

* *Chichiknė* – laukinių muzikos instrumentas (*aut. pastaba*).

su iškimštu apuoku ant galvos, pila į liepsną likvidambaro balzamo ir atnašauja auką saulei. Triguba eilė senių, senų moterų, karių, žyniai, smilkalų debesys, auka – visa tai teikia šiai sueigai įspūdingo didingumo.

Stovėjau supančiotas šio sambūrio viduryje. Kai aukojimas baigėsi, prabilo Miko ir paprastai išdėstė reikalą, dėl kurio sušaukta sueiga. Jis metė į salę mėlyną vėrinį kaip paliudijimą to, ką pasakė.

Tada pakyla Erelio genties sašemas ir taip byloja:

„Tėve mano, Miko, mes, keturių genčių – Erelio, Bebro, Gyvatės ir Vėžlio – sašemai, garbingos moterys, kariai, nekeičiame savo protėvių papročių: sudeginkime belaisvį, tenesuglemba mūsų narsa. Tai, kas siūloma jums – baltųjų paprotys, jis gali mums tik pakenkti. Duokite man raudoną vėrinį; jame yra mano žodžiai. Aš pasakiau“.

Ir jis metė į sambūrį raudoną vėrinį.

Tada pakyla viena senė ir taria:

„Tėve mano, Ereli, tavo išmintis – lapino, o lėtas atsargumas – vėžlio. Aš noriu nublizginti su tavimi draugystės grandinę, ir mes kartu pasodinsime taikos medį. Bet keiskime savo protėvių papročius, kai jie pražūtingi. Ar ne geriau turėti vergų, kurie dirbtų mūsų laukus, ir teneišgirsta daugiau mūsų ausys belaisvių šauksmų, trikdančių motinų įsčias. Aš pasakiau“.

Kaip lūžta per audrą jūros bangos, kaip rudenį verpetu sukasi sausi lapai, kaip staiga vandenų užtvindytos linksta ir vėl atsitiesia Meschacebės švendrės, kaip subaubia didžiulė elnių banda miško gilumoje, taip sujudo ir suošė sueiga. Vienas po kito ar visi iš karto kalba sašemai, kariai, moterys. Susikerta interesai, susipriešina nuomonės, sueiga vos neišsiskirsto, bet galų gale nugali senasis paprotys, ir aš pasmerkiamas sudeginti ant laužo.

Mano mirties bausmę uždelsė viena aplinkybė – artėjo *Mirusiųjų šventė*, arba *Vėlių puota*. Pagal paprotį šioms apeigoms skirtomis dienomis nežudomas joks belaisvis. Mane patikėjo griežtai sargybai; ir sašemai tikriausiai atitolino Simagano dukterį, nes aš jos nebepamačiau.

Tuo tarpu į *Vėlių puotos* iškilmes būriais rinkosi gentys, gyvenančios daugiau kaip trys šimtai mylių aplink. Atokioje vietoje buvo

suręsta ilga troba. Nustatytą dieną kiekviena šeima išsikasė iš kapų savo protėvių palaikus ir pakabino griaučius, pagal eilę ir šeimą, ant *bendrojo protėvių kambario* sienų: Lauke šėlo audra: riaumojo vėjai, miškai, kriokliai, o įvairių genčių seniai sudarinėjo taikos sutartis ir sąjungas prie savo tėvų kaulų.

Paskui vyksta gedulingos žaidynės – lenktyniaujama, žaidžiama sviediniu, kauliukais. Dvi nekaltos mergelės mėgina išplėšti viena iš kitos gluosnio rykštelę. Jų krūtų speneliai susiliečia, jų rankos slysta rykštele, kurią jos iškelia virš galvų. Susipina gražios nuogos jų kojos; susitinka lūpos, susilieja saldus jų alsavimas; jos pasilenkia, susiraizgo jų plaukai; jos žvelgia į savo motinas, nurausta*: visi ploja. Šamanas šaukia Mišabu, Vandenų Dvasią. Jis pasakoja apie didžiojo Kiškio kovą su Matčimanitu, blogio dievu. Kalba apie pirmąjį žmogų ir pirmąją moterį – Atahensikę, kurie buvo išmesti iš dangaus, nes prarado nekaltybę; apie žemę, paraudusią nuo pralieto brolio kraujo, apie piktžodžiautoją Juskeką, užmušusį teisuolį Tahuitsaroną; apie tvaną, pasipylusį iš dangaus Didžiajai Dvasiai paliepus; apie Masu, vienintelį žmogų, išsigelbėjusį žievės valtelėje, ir apie varną, pasiųstą ieškoti žemės; pasakoja dar apie gražuolę Endają, kurią iš vėlių šalies išvadavo švelnios jos vyro dainos.

Po žaidimų ir giesmių indėnai ima ruošti protėviams amžiną kapą.

Ant Chata Uchės upės krantų augo laukinis figmedis, kurį indėnų gentys garbino kaip šventą. Šioje vietoje susirinkusios merginos skalbdavo savo žievės sukneles ir džiaustydavo jas tyrumų vėjyje ant senojo medžio šakų. Ten ir buvo iškasta didžiulė duobė. Giedodami mirties himną, visi išeina iš šermenų kambario; kiekviena šeima neša šventus palaikus. Prieina duobę; kloja į ją kaulus; suguldo sluoksniais, atskiria lokenomis ir bebrenomis; supila kalną ir pasodina ant jo *Raudų ir Miego medį*.

Vargšai žmonės, brangusis sūnau! Tie patys indėnai, kurių papročiai tokie jaudinantys, tos pačios moterys, kurios taip jautriai domėjosi manimi, dabar garsiais šauksmais reikalavo man mirties bausmės; ir ištisos gentys nesiskirstė namo, kad pasidžiaugtų baisingomis vargšo jaunuolio kančiomis.

Slėnyje netoli didžiojo kaimo, šiaurės pusėje, augo kiparisų ir eglių giraitė, vadinama *Kraujo giraite*. Į ją patekti buvo galima per neaiškios kilmės griuvėsius, kažkokios šiandien jau nežinomos tautos kūrybos liekaną. Giraitės viduryje plytėjo aikštė, kurioje buvo aukojami karo belaisviai. Ten aš ir buvau iškilmingai nulydėtas. Prasidėjo pasiruošimas mano mirčiai: įkalamas Areskui stulpas, kirvio pakirstos griūva pušys, guobos, kiparisai; kyla laužas; iš šakų ir medžių kamienų žiūrovai renčiasi savotišką amfiteatrą. Kiekvienas stengiasi išgalvoti kokią nors kankynę: vienas ruošiasi nuplėšti man kiaušo odą, kitas – įkaitintais kirvukais išdeginti akis. Aš užtraukiu mirties giesmę:

„Nebijau aš jūsų kankinimų: esu narsus, o muskogulgai, ir metu jums iššūkį! Niekinu jus labiau negu moteris. Mano tėvas Utalisis, Misku sūnus, gėrė iš jūsų narsiausių karžygių kiaušo; neišplėšite iš mano širdies nė vienos aimanos".

Suerzintas mano dainos, vienas karys pervėrė man ranką strėle; aš pasakiau: „Dėkoju tau, broli".

Nors budeliai labai plušėjo, pasiruošimo mirties bausmei prieš saulėlydį užbaigti nespėjo. Buvo atsiklausta šamano, šis uždraudė trikdyti Tamsos Dvasią, ir mano mirtis dar kartą buvo atidėta iki rytojaus. Bet nekantraudami pasimėgauti reginiu ir, kad aušra užtiktų juos iš anksto pasirengusius, indėnai liko nakvoti Kraujo giraitėje; užkūrė didžiulius laužus ir ėmė puotauti ir šokti.

Mane tuo tarpu paguldė aukštielninką ir pririšo. Kaklą, kojas, rankas apjuosusios virvės[*] buvo pritvirtintos prie baslių, įkaltų į žemę. Ant tų virvių miegojo kariai, ir aš negalėjau nė krustelėti, jų nepažadindamas. Vis labiau temo, pamažu tilo giesmės, liovėsi šokiai; blėso laužai, kurių rausvoje šviesoje dar šmėsčiojo keleto laukinių šešėliai; visi sumigo; žmonių šurmuliui slopstant, vis stipriau aidėjo gamtos garsai, o balsų klegesį nustelbė vėjo aimana girioje.

Buvo ta valanda, kai jauna indėnė gimdyvė pašoka nubudusi viduryje nakties, nes jai pasigirsta, kad pravirksta jos pirmagimis,

[*] Jauni laukiniai dažnai rausta (*aut. pastaba*).

reikalaujantis saldaus pieno. Įsmeigęs akis į dangų, kur debesyse klajojo mėnulio pjautuvas, mąsčiau apie savo likimą. Atala man atrodė nedėkingumo pabaisa. Pamesti mane mirties bausmės valandą, mane, sutikusį verčiau atsiduoti liepsnoms negu skirtis su ja! Ir vis dėlto jaučiau, kad vis dar ją myliu ir kad su džiaugsmu mirsiu už ją.

Kai mes jaučiame begalinį malonumą, atsiranda kažkoks vidinis akstinas, kuris mus žadina tarsi įspėdamas, kad reikia naudotis šia trumpa laimės akimirka; kai jaučiame didelį sielvartą, mus, priešingai, kažkas slogaus migdo; ašarų išvargintos akys pačios limpa, taigi Apvaizdos gerumas pasireiškia net tada, kai mus užgriūva negandos. Nejučiomis pasinėriau į tą sunkų miegą, kuriuo kai kada gardžiuojasi varguoliai. Susapnavau, kad kažkas bando atrišti mano pančius; man lyg ir palengvėjo, kaip palengvėja žmogui, kai gailestinga ranka atpalaiduoja jį smarkiai veržusias grandines.

Šis pojūtis taip sustiprėjo, jog net atsimerkiau. Mėnulio šviesoje, kai tarp dviejų debesų prasiskverbė jo spindulys, man neaiškiai pasivaideno didelis baltas pavidalas, palinkęs virš manęs, jis tyliai stengėsi atraizgyti mano pančius. Buvau besušunkąs, bet burną man užspaudė ranka, kurią iškart pažinau. Teliko viena virvė, bet nupjauti ją, nepalietus kario, kuris buvo ją prigulęs visu kūnu, atrodė neįmanoma. Atala tiesia ranką; karys pusiau prabunda ir atsisėda. Atala sustingsta ir žiūri į jį. Indėnas pamano, kad jam vaidenasi griuvėsių dvasia: užsimerkia ir vėl atsigula, šaukdamasis savo Manitu. Virvė nupjauta. Aš atsikeliu; seku įkandin savo išvaduotojos, ji paduoda man lanko galą, kitą laiko pati. Bet kokia daugybė pavojų mus supa! Čia mes vos neužkliūvame už sumigusių laukinių; čia mums šūkteli sargybinis, ir Atala atsako pakeitusi balsą. Rėkia vaikai, loja sarginiai šunys. Vos spėjame išeiti iš pražūtingo aptvaro, o mišką jau sudrebina staugsmai. Stovykla pabunda, užsidega tūkstančiai žiburių, matyti, kaip į visas puses su deglais rankose bėgioja laukiniai; mes paspaudžiame žingsnį.

Kai ryto aušra pakilo virš Apalačų kalnų, jau buvome toli. Koks pasijutau laimingas, kai dar kartą atsiradau vienas su Atala atskirumoje, su Atala, mano išvaduotoja, su Atala, kuri atsidavė man amžiams!

Mano liežuviui pritrūko žodžių, puoliau ant kelių ir tariau Simagano dukteriai: „Žmogus menkas padaras; bet kai jį aplanko Dvasios, jis tampa nieku. Tu – Dvasia, tu aplankei mane, ir aš nedrįstu ištarti tavo akivaizdoje nė žodžio“. Atala šypsodamasi ištiesė man ranką: „Man nelieka nieko kita kaip eiti su tavim, kadangi tu nenorėjai bėgti be manęs. Šią naktį aš dovanomis papirkau šamaną, ugnies vandeniu* nugirdžiau tavo budelius ir dėl tavęs turėjau statyti į pavojų savo gyvybę, kadangi tu atidavei savąją dėl manęs. Taip, jaunasis stabmeldy, – pridūrė ji tokiu balsu, kuris mane išgąsdino, – auka bus abipusė“.

Atala įdavė man ginklus, kuriuos buvo apdairiai pasiėmusi; paskui sutvarstė man žaizdą. Šluostydama papajos lapu, laistė ją ašaromis. „Tu pili man ant žaizdos balzamą“, – pasakiau aš. „Bijau, kad jis nevirstų nuodais“, – atsakė ji. Suplėšė vieną iš savo šydų, dengiančių krūtinę, ir padarė iš jo pirmąjį tvarstį, o aprišo jį savo plaukų garbana.

Vytis mus pirmomis dienomis jiems tikriausiai sukliudė girtumas – laukiniai ilgai neišsipagirioja, jiems tai tarsi liga. Jeigu jie paskui mūsų ieškojo, tai, ko gero, ėjo į vakarų pusę, įsitikinę, kad mes mėginsime pasiekti Meschacebę, bet mes patraukėme nejudriosios žvaigždės** kryptimi, ieškodami kelio pagal samanas ant medžių kamienų.

Netrukus supratome, kiek mažai mes laimėjome iš mano išsilaisvinimo. Dabar prieš mus driekėsi neišmatuojami negyvenami plotai. Kas laukė mūsų, neturinčių supratimo apie miškų gyvenimą, nuklydusių nuo tikrojo savo kelio ir žengiančių kur akys veda? Dažnąsyk, žvilgtelėjęs į Atalą, miniau senąją Agaros istoriją[7], kurią kadais man davė skaityti Lopesas ir kuri nutiko Bersabėjos dykumoje labai seniai, tada, kai žmonės išgyvendavo tris ąžuolo amžius.

Atala padirbo man apsiaustą iš uosio pažievio, nes buvau beveik nuogas. Dygliakiaulės šeriais susiuvo mokasinus*** iš muskusinės žiurkės kailio. Man taip pat rūpėjo ją papuošti. Čia, būdavo, uždedu

---

* Degtine (*aut. pastaba*).

** Šiaurės (*aut. pastaba*).

*** Indėnų apavas (*aut. pastaba*).

jai ant galvos vainiką iš mėlynų dedešvų, kurių prisiskindavome apleistose indėnų kapinėse, čia suveriu karolius iš raudonų azalijos sėklų, o paskui šypsodamasis gėriuosi jos stebuklingu grožiu.

Kai kelią mums pastodavo upė, persikeldavome per ją plaustu ar plaukte perplaukdavome. Atala atsiremdavo viena ranka man į petį, ir it dvi gulbės keliauninkės mes irdavomės per šiuos laukinius vandenis.

Dažnai, kai dienos kaitra būdavo nepakenčiama, susiieškodavome prieglobstį po kedro samanomis. Beveik visi Floridos medžiai, ypač kedras ir amžinai žaliuojantis ąžuolas, apaugę baltomis samanomis, nukarusiomis nuo jų šakų iki žemės. Kai naktį mėnesienoje, dykos savanos fone išvysi tokį vienišą ąžuolą su savo samanų apdaru, gali pasirodyti, kad matai vaiduoklį, velkantį paskui save plevėsuojančias skraistes. Reginys ne mažiau vaizdingas įdienojus, nes samanas nutupia aibės drugelių, blizgančių musių, kolibrių, žalių papūgų, žydrų kėkštų, ir tada jos atrodo tarsi baltos vilnos kilimas, kurį europietis siuvinėtojas išsiuvinėjo žėrinčiais vabzdžiais ir paukščiais.

Tose linksmose užeigose, įtaisytose Didžiosios Dvasios, mes ir ilsėdavomės mėgaudamiesi jų paunksme. Kai didelį kedrą sūpuodavo iš dangaus nusileidę vėjai ir kai ant šakų pastatyta pilis linguodavo kartu su jos užuovėjoje užmigusiais paukščiais ir keleiviais, kai iš to siūbuojančio pastato koridorių ir skliautų sklisdavo šimtai atodūsių, joks Senojo Pasaulio stebuklas neprilygo šiam tyrumų paminklui.

Kiekvieną vakarą užsikurdavome didelį laužą ir statydavomės kelionės palapinę, keturis įkaltus į žemę baslius uždengdami žieve. Kai sumedžiodavau laukinį kalakutą, keršulį ar miškų fazaną, pakabindavome ant karties, įsmeigtos į žemę, virš ugniakuro, kur liepsnojo ąžuolas, ir medžiotojo grobį sukioti ir kepti palikdavome vėjui. Mitome samanomis, vadinamomis uolų dūbliais, saldžia beržų žieve ir gegužės obuoliukais, kurių skonis panašus į persikų ir aviečių. Vyną mūsų stalui tiekė juodasis riešutmedis, klevas, žagrenis. Kartais aš leisdavausi į švendrynus ieškoti augalo, kurio pailgame piltuvėlio formos žiede tilpo stiklinė tyriausios rasos. Laiminome Apvaizdą, kuri ant silpno gėlės stiebelio tarp puvėsiais apsitraukusių pelkių

įtaisė šią skaidrią versmę, kaip kad ji įdiegė viltį sielvarto pažeistoje širdyje, kaip kad įžiebė dorybę iš skurdžiausių gyvenimo gelmių.

Deja! Veikiai supratau, kad suklydau patikėjęs tariama Atalos ramybe. Juo toliau ėjome, juo liūdnesnė ji darėsi. Dažnai be priežasties krūptelėdavo ir skubiai nusigręždavo. Užklupdavau ją įsmeigusią į mane aistringą žvilgsnį, kurį ji su didžiu liūdesiu nukreipdavo paskui į dangų. Labiausiai mane gąsdino kažkokia paslaptis, mintis, slypinti jos širdies gilumoje, aš ją įskaičiau jos akyse. Ji tai prisitraukdavo mane, tai atstumdavo nuo savęs, įžiebdama ir vėl užgesindama viltį, ir kai manydavau, kad jau atradau kelią į jos širdį, paaiškėdavo, kad tebestoviu vietoje. Kiek kartų ji man sakė: „O mano jaunasis numylėtini! Myliu tave kaip miško paunksmę vidudienį! Tu gražus kaip šios tyrumos su visomis savo gėlėmis ir vėjo dvelksmu. Kai pasilenkiu prie tavęs, mane perbėga virpulys; kai mano ranka paliečia tavąją, man regis, aš tuoj mirsiu. Aną dieną, kai tu ilsėjaisi prigludęs man prie krūtinės, vėjas, plaikstydamas tavo plaukus, perbraukė man jais per veidą – ir man pasirodė, kad mane lengvai palytėjo nematomos Dvasios. Taip, aš mačiau Okono kalnų ožkas, klausiausi ilgą gyvenimą nugyvenusių žmonių kalbų; bet ožkelių švelnumas ir senių išmintis ne tokie malonūs širdžiai ir ne taip stipriai ją veikia kaip tavo žodžiai! Ir vis dėlto, vargšeli Šaktai, aš niekad nebūsiu tavo žmona!“

Dėl šio amžino prieštaravimo tarp meilės ir tikėjimo, nežaboto jausmų protrūkio ir papročių skaistumo, jos būdo išdidumo ir didžiulio jausmingumo, sielos prakilnumo svarbiomis gyvenimo aplinkybėmis ir opumo smulkiomis – dėl viso šito Atala buvo man neperprantama būtybė; Atala negalėjo neveikti vyro: kupina aistros, ji buvo kupina ir geležinės valios; reikėjo arba ją dievinti, arba jos neapkęsti.

Penkiolika naktų skubiai žygiavę pirmyn, atsidūrėme Alegenio kalnagūbryje ir pasiekėme vieną Tenesio, Ohajo intako, atšaką. Vadovaudamasis Atalos patarimais, pasidirbau valtelę; pirmiausia eglės šaknimis susiuvau žieves, paskui įtryniau valtelę kriaušmedžio klijais. Tada sėdau į ją su Atala, ir mudu atsidavėme upės tėkmės valiai.

Kairėje, praplaukus iškyšulį, išniro indėnų kaimelis Stikoe su savo piramidžių formos kapais ir apgriuvusiomis trobelėmis; dešinėje

liko Keovo slėnis su Jorės trobelėmis, pakibusiomis ant taip pat vadinamo kalno pašlaitės. Upė, kuri mus nešė, tekėjo tarp aukštų skardžių, už jų leidosi saulė. Šios gūdžios vienumos netrikdė jokia gyva dvasia. Tik pasirėmęs ant lanko, sustingęs ant uolos smaigalio tarsi kokia statula, pastatyta kalnuose šios tyrumų Dvasios garbei, stovėjo indėnas medžiotojas.

Nei Atala nei aš netrikdėme šiame gamtovaizdyje viešpataujančios tylos. Staiga ore suskambo susijaudinimo ir liūdesio kupinas tremties dukters balsas; ji dainavo apie tolimą savo gimtinę:

„Laimingi tie, kurie neregėjo iš švenčių laužų kylančių dūmų svečioje šalyje, o visados sėdėjo tik prie savo tėvų puotų stalo!

Jei mėlynasis Meschacebės kėkštas paklaustų paukštę iš Floridos: „Ko tu liūdi? Ar nėra čia tokių pačių gražių vandenų, tokių pačių gražių paunksmių ir visokiausių vabzdelių, kaip ir tavo miškuose?" – „Taip, – atsakytų paukštė béglė iš Floridos, – bet mano lizdas yra jazminų krūme, ir kas man jį atneš? O kur rasiu savo savanos saulę?"

Laimingi tie, kurie neregėjo iš švenčių laužų kylančių dūmų svečioje šalyje, o visados sėdėjo tik prie savo tėvų puotų stalo!

Po vargingo ilgo žygio keleivis liūdnai sėdasi pailsėti. Jis žiūri į aplinkines trobeles, bet neturi kur priglausti galvos.

Pasibeldžia į trobelę, pastato lanką už durų, prašo viešnagės; šeimininkas atsakydamas mosteli ranka; keleivis pasiima lanką ir grįžta atgal į girią!

Laimingi tie, kurie neregėjo iš švenčių laužų kylančių dūmų svečioje šalyje, o visados sėdėjo tik prie savo tėvų puotų stalo!

Ak, nuostabiosios pasakos, sekamos prie gimtojo ugniakuro, ak, jausmingai atsivėrusi širdie, ak meile, tokia reikalinga gyvenime – jūs džiuginate dienas tų, kurie nepaliko gimtinės! Jų kapai savos tėvynės žemėje, juos apšviečia besileidžiančios saulės spinduliai, vilgo draugų ašaros, supa tikėjimo burtai.

Laimingi tie, kurie neregėjo iš švenčių laužų kylančių dūmų svečioje šalyje, o visados sėdėjo tik prie savo tėvų puotų stalo!"

Taip dainavo Atala. Niekas nedrumstė jos raudos, vien tyliai čiuoždamas vilnimis šnarėjo mūsų laivelis. Tik dviejose ar trijose

vietose ją atkartojo silpnas aidas, tas perdavė antram, silpnesniam, šisai trečiam – dar silpnesniam: sakytum, dviejų kadaise nelaimingų kaip mes įsimylėjėlių sielos, suviliotos šitos jaudinančios melodijos, dūsaudamos šnabždėjo paskutinius jos žodžius kalnų skardžiuose.

Tuo tarpu vienuma, nuolatinis bendravimas su mylimu asmeniu, net mūsų negandos tolydžio stiprino mūsų meilę. Atalos jėgos ėmė sekti, ir aistros, niokojančios kūną, galėjo palaužti jos dorybę. Ji nuolat meldėsi motinai, tarsi norėdama nuramdyti užsirūstinusį jos šešėlį. Kartais klausinėdavo mane, ar negirdžiu gailaus balso, ar nematau iš žemės tvieskiančios liepsnos. O aš, nusikamavęs, bet vis dar degdamas geismu, laikydamas save turbūt beviltiškai žuvusiu šiuose miškuose, šimtą sykių mėginau apglėbti savo žmoną, šimtą sykių siūliau jai pasistatyti ant šių krantų trobelę ir pasislėpti joje nuo viso pasaulio. Bet ji kaskart pasipriešindavo: „Pagalvok, – sakydavo ji, – jaunasis mano drauge, kad karys turi aukotis savo tėvynei. Ką reiškia moteris, palyginus su pareigomis, kurias tu privalai atlikti? Drąsiau, Utalisio sūnau, neburnok prieš likimą. Žmogaus širdis – nelyginant pintis, čia ji prisigeria tyro vandens, kai oras giedras, čia prisisunkia dumblo, kai dangus sudrumsčia vilnis. Ar turi teisę pintis sakyti: „Maniau, kad niekad nebus audrų, kad niekad nesvilins saulė!“

O Renė, jei bijai širdies audrų, sergėkis vienatvės: didžiosios aistros mėgsta vienatvę, ir perkelti jas į tyrumas – vadinasi, atpalaiduoti jų galią. Slegiami rūpesčių ir baimės, galėdami patekti mums priešiškiems indėnams į rankas, paskęsti upių vandenyse, mirti nuo gyvačių įgėlimo, būti suėstiems žvėrių, mes su vargu prasimanydavome menko maisto ir nebežinojome, kurion pusėn kreipti savo žingsnius – jau atrodė, kad mūsų nelaimės didesnės būti negali, bet vienas nutikimas perpildė taurę.

Tai įvyko dvidešimt septintą kartą patekėjus saulei po mūsų pabėgimo iš kaimelio. Buvo prasidėjęs *ugnies mėnuo**, viskas skelbė artėjant audrą. Tą valandą, kai indėnų moterys pakabina kauptuko kotą ant vinkšnos šakų ir kai papūgos slepiasi kiparisų drevėse, pradėjo

* Liepos mėnuo (*aut. pastaba*).

niauktis dangus. Nuščiuvo visi balsai, gamtoje įsiviešpatavo tyla, apmirė miškai. Veikiai tolimo griaustinio dundėjimas, nusiritęs per senus kaip šis pasaulis miškus, pažadino įstabius garsus. Išsigandę, kad mūsų neužlietų bangos, mes pasiskubinome priplaukti prie kranto ir pasislėpėme miške.

Vietovė buvo pelkėta. Sunkiai brovėmės pirmyn po sarsaparilės skliautais, per vynuogienojus, indigažoles, pupų krūmus, šliaužiančias lianas, į kurias lyg į tinklus kliuvo mūsų kojos. Aplinkui liulėjo akyta dirva, ir mus kiekvieną akimirką galėjo praryti akivarai. Nieko nematėme per didžiulius šikšnosparnius ir begalinius vabzdžių spiečius; kažkur netoli šnypštė gyvatės barškuolės, o vilkai, lokiai, vilpišiai, nedideli tigrai, pasislėpę šiose tankmėse, skardeno jas savo staugsmu.

Tuo tarpu dar labiau sutemo: žemai pakibę debesys skverbėsi į miškų paunksmę. Staiga dangus plyšta, plykstelėjęs žaibas nubrėžia ugnies zigzagą. Saulėlydžio pusėje pakilęs smarkus vėjas gena debesį po debesio; giria siūbuoja, dangų be perstojo raižo žaibai, ir pro debesų properšas švysčioja dar neregėtas dangus ir liepsnojantys laukai. Koks šiurpus, koks didingas reginys! Žaibas uždega mišką; gaisras plinta tarsi liepsnojantis šleifas; kibirkščių ir dūmų stulpai siekia debesis, kurie spjaudo žaibus į didžiulę ugnies jūrą. Didžioji Dvasia užkloja kalnus tirštomis sutemomis; ir šitame visuotiniame chaose nuaidi duslus maurojimas – vėtros kauksmas, medžių aimana, plėšriųjų žvėrių staugsmas, ugnies šniokštimas ir tolydus perkūno trinksėjimas, kuris švilpia užgesdamas vandenyse.

Didžioji Dvasia žino, ką daro! Tą valandėlę mačiau tik Atalą, galvojau tik apie ją. Man pavyko apsaugoti ją nuo liūties po palinkusiu beržo kamienu. Sėdėjau po medžiu, laikiau mylimąją ant kelių, šildžiau jos basas kojas tarp delnų ir jaučiausi laimingesnis negu jaunamartė, pirmą kartą pajutusi savo įsčiose virptelėjusį vaisių.

Klausėmės audros kauksmo; staiga man ant krūtinės nukrito Atalos ašara. „Širdies audros, – šūktelėjau, – ar tai jūsų lietaus lašelis?“ Paskui, stipriai apkabinęs tą, kurią mylėjau, tariau: „Atala, tu kažką slepi nuo manęs. Atverk man širdį, o mano išsvajotoji! Kaip saldu,

kaip gera, kai į mūsų sielą žvilgteli draugas! Pasakyk, kas tas kitas skausmas, kurį taip atkakliai slepi. Ak, suprantu, tu verki savo gimtinės". Ji pertarė mane: „Žmogaus vaike, kaip aš galėčiau verkti savo gimtinės, jei mano tėvas ne palmių šalies sūnus?" – „Ką? – šūktelėjau aš baisiai nustebęs, – tavo tėvas ne palmių šalies sūnus! Kas tat pašaukė tave gyventi? Atsakyk". Ir štai ką man papasakojo Atala.

„Mano motina, prieš atnešdama kraičiu kariui Simaganui trisdešimt žirgų, dvidešimt buivolų, šimtą gilių aliejaus saikų, penkiasdešimt bebrenų ir daug kitų turtų, mylėjo baltaveidį vyrą. Mano motinos motina kliustelėjo jai į veidą vandens ir privertė ištekėti už kilniaširdžio Simagano, lyg ir kokio genties karaliaus, kurį jo žmonės garbino kaip Dvasią. Tada mano motina tarė naujajam savo vyrui: „Mano įsčios užsimezgusios, užmušk mane". Simaganas atsakė: „Teapsaugo mane Didžioji Dvasia nuo tokio pikto veiksmo. Aš tavęs nežalosiu, nenupjausiu nei nosies, nei ausų, nes tu buvai atvira ir nesuteršei mano guolio. Tavo įsčių vaisius bus mano vaisius, ir aš paliesiu tave tik tada, kai išskris ryžių laukų paukštis, kai užtekės tryliktasis mėnulis". Tuo laiku aš ir išsiveržiau iš motinos įsčių ir pradėjau augti, išdidi kaip ispanė ir kaip laukinė. Motina pakrikštijo mane, kad jos Dievas ir mano tėvo Dievas būtų ir mano Dievas. Paskui ją apniko meilės sielvartas, ir ji nužengė į mažąją kailiais išklotą olą, iš kurios niekas nebegrįžta".

Taip kalbėjo Atala. „O kas buvo tavo vargšas tėvas, vargše našlaite? – paklausiau aš. – Kaip jį vadino žmonės šioje žemėje? Ir kuo jis buvo vardu tarp Dvasių?" – „Man nė karto neteko nuplauti kojų savo tėvui, – atsakė Atala. – Aš tik žinau, kad jis gyveno su seseria Sent Ogastino mieste ir liko visą gyvenimą ištikimas mano motinai: Filipas buvo jo vardas tarp angelų, o žmonės jį vadino Lopesu".

Sulig šiais žodžiais man iš krūtinės išsiveržė šauksmas, nuaidėjęs per visas tyrumas; mano džiūgavimas susiliejo su audros kauksmu. Spausdamas Atalą prie krūtinės, sušukau raudodamas: „O, sesute! O, Lopeso dukterie, mano geradario dukterie!" Atala išsigandusi paklausė, ko aš taip susijaudinau; bet kai sužinojo, kad Lopesas tai tas kilniaširdis žmogus, kuris mane kaip savo vaiką priglaudė Sent

Ogastino mieste ir kurį aš palikau, trokšdamas laisvės, taip pat sutriko ir nudžiugo.

Pernelyg sunki našta buvo mūsų širdims ši broliška mums apsireiškusi draugystė, kuri papildė mūsų meilę dar savo meile. Dabar Atalos kova jau nebeteko prasmės: veltui spaudė ji ranką prie krūtinės ir keistai ja mojavo; aš jau sugriebiau ją, jau svaigau jos alsavimu, jau gėriau iš jos lūpų meilės kerus. Pakėlęs akis į žaibais švysčiojantį dangų laikiau glėbyje savo sužadėtinę Amžinojo Tėvo akivaizdoje. Ar nebuvote jūs, nuostabūs miškai, sūpuojantys savo lianas ir viršūnes tarsi mūsų guolio užuolaidas, jūs, liepsnojančios pušys – mūsų vestuvių deglai, patvinusi upė, maurojantys kalnynai, kraupi ir didinga gamta – visa jungtuvių pompastika, atlygis už mūsų nelaimes ir mūsų meilės didybę, – ar nebuvote jūs tik pašvaitai, skirti mums apgauti? Ar tikrai toje slėpiningoje klaikumoje glūdėjo trumpalaikė žmogaus laimė?

Atala tik silpnai besipriešino; buvau jau bepatiriąs didžiausios laimės akimirką, tik staiga tirštą tamsą perskrodžia žėruojantis žaibas, po jo trenkia perkūnas, mišką užlieja sieros kvapas ir šviesa, ir mums po kojų griūva medis. Leidžiamės bėgti. Bet kas gi čia!.. Stojusioje tyloje suskamba varpas! Žado netekę gaudome ausimis garsą, tokį keistą šiose negyvenamose giriose. Tolumoje loja šuo; jis artėja, amsi vis garsiau ir garsiau, atbėga, inkščia iš džiaugsmo, pripuolęs mums prie kojų; paskui jį iš miško tamsumos išnyra senas atsiskyrėlis su mažyčiu žibintu rankoje. „Garbė Apvaizdai! – mus išvydęs šūkteli jis. – Seniai jūsų ieškau! Mūsų šuo užuodė jus, vos tik prasidėjus audrai, jis ir atvedė mane čia. Dieve mano, kokie jie jauni! Vargšai vaikeliai! Kiek jūs prisikentėjote! Na štai: aš atsinešiau lokeną, ji pravers šitai jaunai moteriai; o šitame ilgmoliūgyje yra truputis vyno. Tebūnie pagarbintas Dievas visuose savo kūriniuose! Didis yra jo gailestingumas ir begalinis jo gerumas!“

Atala puolė vienuoliui į kojas. „Maldos viešpatie, – kalbėjo ji, – esu krikščionė, dangus atsiuntė tave manęs gelbėti“.

„Dukrele, – atsakė atsiskyrėlis keldamas ją, – mes paprastai skambiname Misijos varpu nakčia ir tada, kai siaučia audros, kad mus

išgirstų svečiašaliai; ir kaip mūsų broliai Alpėse ir Libane, išmokėme savo šunį surasti paklydusį keleivį". Beveik neįstengiau suvokti atsiskyrėlio žodžių; ši artimo meilė man atrodė taip pranokstanti žmogaus prigimtį, jog tariausi sapnuojąs. Jis laikė rankoje žibintą, ir jo šviesoje aš įžiūrėjau, kad jo barzda ir plaukai kiaurai permirkę; o kojos, rankos ir veidas iki kraujo subraižyti dyglių. „Seneli, – šūktelėjau aš pagaliau, – kokia turi būti tavo širdis, jei nebijai, kad tave nutrenks žaibas?" – „Bijoti! – karštai atsakė dvasios tėvas. – Ar galima bijoti, kai žmonėms gresia pavojus ir kai galiu jiems pagelbėti! Blogas būčiau Jėzaus Kristaus tarnas!" – „Bet ar žinai, – atitariau, – kad aš ne krikščionis?" – „Jaunikaiti, – atsakė atsiskyrėlis, – ar klausiau aš, kokio tu tikėjimo? Jėzus Kristus juk nesakė: „Mano kraujas nuplaus šitą, o nenuplaus ano". Jis mirė ir už žydą, ir už pagonį, žmonės jam buvo tik broliai ir vargetos. Ką aš čia darau dėl jūsų, palyginti niekai, kitur jūs būtumėte radę kur kas didesnę pagalbą; bet šlovė už tai anaiptol neturi atitekti kunigams. Kas mes, vargšai atsiskyrėliai, jei ne dangaus Kūrėjo šiurkštūs įrankiai? Ak! Ar ne bailys būtų tas karys, kuris spruktų atgal, kai jo vadas kryžiumi nešinas ir su erškėčių vainiku ant galvos žengia priekyje žmonių gelbėti?"

Šie žodžiai giliai įstrigo man į širdį; iš susižavėjimo ir susijaudinimo iš akių man pasipylė ašaros. „Brangūs vaikeliai, – tarė misionierius, – šiuose miškuose turiu savo žinioj jūsų laukinių brolių būrelį. Mano ola čia netoliese, kalne; eime sušilti pas mane; joje nėra patogumų, bet jūs rasite pastogę, ir jau vien už tai reikia dėkoti gerajam Dievui, nes yra daug žmonių, kurie ir jos neturi".

Žemdirbiai

Yra teisuolių, kurių sąžinė tokia rami, jog kas prisiartina prie jų, tą tuoj pat apgaubia kažkokia ramybė, sklindanti iš jų širdies ir žodžių. Atsiskyrėlis kalbėjo, o mano širdyje malšo aistros, net ir audra danguje, rodos, tolo, klausydamasi jo balso. Debesys netrukus tiek išsisklaidė, kad mes galėjome išlįsti iš savo prieglobsčio. Išėjome iš

miško ir ėmėme kopti į aukštą kalną. Šuo bėgo pirma mūsų, nešdamas ant lazdos kabantį užgesusį žibintą. Aš vedžiausi už rankos Atalą, ir mudu sekėme paskui misionierių. Jis tolydžio atsigręždavo ir pažvelgdavo į mus su užuojauta – tokie mes atrodėme nelaimingi ir jauni. Ant kaklo jam kabojo knyga; jis ėjo pasiramsčiuodamas paprasta medine lazda. Buvo aukšto ūgio, veidas išblyškęs ir liesas, jo išraiška paprasta ir nuoširdi. Bruožai nebuvo negyvi ir abejingi, kaip žmogaus, neturinčio jokių aistrų; buvo matyti, kad ir jo išgyventa sunkių dienų, o raukšlės kaktoje buvo tarsi įstabūs randai, palikti aistrų, kurias išgydė dorybė ir Dievo bei žmonių meilė. Kai jis stovėjo nejudėdamas ir kalbėjosi su mumis, jo ilga barzda ir kukliai nuleistos akys, meilus balso tonas – viskas alsavo nenusakoma ramybe ir didingumu. Kas yra matęs, kaip aš, tėvą Obri žingsniuojantį vieną su savo lazda ir brevijoriumi per tyrumas, tas tikrai gali įsivaizduoti krikščionį, keliaujantį šia žeme.

Pusę valandos ėję pavojingais kalnų takeliais, mes pasiekėme misionieriaus olą. Įžengėme į ją pro gebenes ir šlapius lietaus nuplautus moliūgų stiebus, karančius nuo uolų. Oloje tebuvo papajos lapų demblys, ilgmoliūgis vandeniui pasisemti, keletas medinių indų, kastuvas, prijaukintas žaltys ir ant akmens, atstojančio stalą, kryžius su Nukryžiuotuoju ir Krikščionių knyga.

Senelis skubiai užkūrė ugnį iš sausų lianų; sutrynė tarp dviejų akmenų saujelę kukurūzų, padarė iš jų paplotėlį ir pakišo kepti po pelenais. Kai paplotėlis gražiai ant ugnies apskrudo, padavė jį mums dar karštą, su riešutų tyre, klevo dubenėlyje.

Vakare stojus giedrai, Didžiosios Dvasios tarnas pasiūlė mums pasėdėti prie angos į olą. Nusekėme paskui jį į tą vietą, iš kurios prieš akis atsivėrė beribė erdvė. Audra siautėjo persimetusi į rytus; tolumoje dar švietė žaibo uždegto gaisro ugnys; kalno papėdėje audros išlaužytas, tysojo ištisas pušynas, suvirtęs į dumblą, o upės vandenys nešė sumišai patižusį molį, medžių kamienus, negyvus žvėris ir žuvis, kurių sidabriniai pilvai plūduriavo vandens paviršiuje.

Ir tada Atala papasakojo senajai kalnų Dvasiai mūsų istoriją. Jo širdis, matyt, sugrudo, ir kelios ašaros suvilgė barzdą. „Vaikeli, – tarė

jis, – savo kančią tu turi aukoti Dievui, kurio garbei jau tiek esi padariusi; Jis grąžins tau ramybę. Žiūrėk, kaip rūksta tie miškai, džiūsta upokšniai, sklaidosi debesys; nejaugi manai, kad Tas, kuris pajėgia sutramdyti tokią audrą, neįstengs numaldyti žmogaus širdies nerimo? Jei neturi geresnio prieglobsčio, brangi mano dukrele, galiu priimti tave į savo kaimenę, kurią turėjau laimės pašaukti prie Jėzaus Kristaus. Aš paruošiu Šaktą ir, kai jis bus to vertas, atiduosiu tau jį už vyrą."

Sulig šiais žodžiais puoliau atsiskyrėliui į kojas, apsipyliau džiaugsmo ašaromis; bet Atala išblyško kaip mirtis. Senis meiliai pakėlė mane, ir tada aš pastebėjau, kad jo plaštakos sužalotos. Atala tuoj pat suprato, kokia nelaimė buvo jį ištikusi, ir sušuko: „Budeliai!"

„Dukrele mano, – atsiliepė švelniai šypsodamasis tėvas Obri, – ką tai reiškia, palyginus su kančiomis, kurias iškentėjo mano dieviškasis Mokytojas? Mane nuskriaudė stabmeldžiai indėnai, bet juk jie tik vargšai neregiai, kuriems Dievas kada nors apšvies protą. Aš juos myliu net labiau, juo daugiau skausmo esu iš jų patyręs. Negalėjau likti savo tėvynėje, į kurią buvau sugrįžęs ir kur viena garsi karalienė pagerbė mane, panorusi pamatyti šias menkas mano apaštalavimo žymes. O kokio garbingesnio atlygio aš galėjau sulaukti už savo darbus, kaip kad mūsų tikėjimo vadovo leidimas atnašauti dievišką auką šiomis sužalotomis rankomis? Man nieko kita neliko, kaip pasistengti būti vertam tokios man suteiktos garbės: grįžau į Naująjį Pasaulį, kad likusias savo gyvenimo dienas paskirčiau mūsų Viešpaties tarnystei. Jau beveik trisdešimt metų gyvenu šioje atskirumoje, o rytoj sueis dvidešimt dveji, kai įsikūriau šitoje oloje. Atvykęs į šią vietą radau čia tik klajoklių šeimas; jų papročiai buvo žiaurūs, o gyvenimas skurdus. Ėmiau skelbti jiems ramybės žodį, ir jų papročiai pamažu sušvelnėjo. Dabar jie gyvena susibūrę į bendruomenę šio kalno papėdėje. Aš ne tik skelbiau jiems kelią į išganymą, bet ir stengiausi išmokyti pagrindinių verslų, tačiau per daug jų neraginau, norėdamas, kad šitie dori žmonės išlaikytų pirmykštį paprastumą, kuris ir yra tikroji laimė. O aš pats, bijodamas, kad juos varžysiu savo buvimu šalia, pasitraukiau į šią olą, kur jie kartais ateina ieškoti mano patarimo. Čia, toli nuo žmonių, didingoje vienatvėje aš gėriuosi Dievu ir ruošiuosi mirčiai, kurią man primena mano senatvė".

Baigęs kalbėti, atsiskyrėlis atsiklaupė, o mes pasekėme jo pavyzdžiu. Jis ėmė garsiai melstis, Atala jam atsakinėjo. Rytuose dangų dar varstė nebylūs žaibai, o saulėlydžio debesyse, atrodo, iš karto švietė trys saulės. Keletas audros išbaidytų lapių kyščiojo savo juodus snukučius prie bedugnės krašto, ir buvo girdėti, kaip šlama augalai, kurie vakaro vėjelio džiovinami tiesia savo palaužtus stiebelius.

Grįžome į olą, kur atsiskyrėlis iš kipariso samanų pataisė Atalai guolį. Mergaitės akyse ir judesiuose aiškiai buvo matyti begalinis liūdesys; ji žiūrėjo į tėvą Obri, tarsi norėdama atskleisti jam kažkokią paslaptį; bet ją, atrodo, kažkas varžė: ar aš, ar gėdos jausmas, ar pagaliau pats prisipažinimo beprasmiškumas. Girdėjau, kaip ji atsikėlė vidurnaktį; ieškojo atsiskyrėlio, bet šisai, perleidęs jai savo guolį, pats išėjo laukan pasigrožėti dangaus grožybe ir pasimelsti Dievui kalno viršūnėje. Rytojaus dieną jis man pasisakė, kad toks jo įprotis, net žiemą: jis mėgstąs žiūrėti, kaip svyruoja nuogos medžių viršūnės, plaukia dangumi debesys, ir klausytis, kaip nakties tyloje šniokščia vėjai ir kalnų upokšniai. Taigi mano sesuo turėjo sugrįžti į savo guolį, kur atsigulusi užsnūdo. Deja, liūliuojamas vilties Atalos silpnybę aš palaikiau tik trumpalaikiais nuovargio požymiais!

Rytą savo giesmėmis mane pažadino kardinolai ir paukščiai šaipūnai, susisukę savo lizdus akacijų ir laurų medžiuose aplink olą. Išėjęs nuskyniau magnolijos žiedą ir padėjau jį, dar drėgną nuo ryto ašarų, miegančiai Atalai ant veido. Vyliausi, – taip mokė mano šalies tikėjimas, – kad mirusio žindomo kūdikio siela, nusileidusi ant šios gėlės su rasos lašeliu, nužengs per laimingą sapną į mano būsimos žmonos įsčias. Paskui susiradau savo šeimininką; abito skvernus susikišęs į kišenes, su rožiniu rankoje jis sėdėjo laukdamas manęs ant išvirtusios nuo senumo pušies. Pasiūlė man, kol Atala dar ilsisi, palydėti jį į Misiją; sutikau, ir mes tuoj pat iškeliavome.

Leisdamasis nuo kalno, ant kai kurių ąžuolų pastebėjau keistus ženklus, lyg ir dvasių išpieštus. Atsiskyrėlis paaiškino, kad tai jo darbas, kad tai seno dainiaus, kurio vardas Homeras, eilės ir keletas pamokomų eilučių kito, dar senesnio dainiaus, vardu Saliamono. Būta kažkokios slėpiningos darnos tarp šios žilos praeities išminties, šių

samanomis apaugusių eilių, šito seno atsiskyrėlio, kuris jas išpjaustinėjo, ir šitų šimtamečių ąžuolų, atstojančių jam knygas.

Greta ąžuolų, ant vienos savanų nendrės stiebo, buvo išbraižyti ir jo vardas, amžius, jo Misijos įsteigimo data. Išreiškiau savo nuostabą, kad jis pasirinko tokį trapų paminklą. „Jis ištvers ilgiau nei aš, – atsakė tėvas Obri, – ir šiaip ar taip bus vertingesnis už tą truputį gero, kurį esu padaręs".

Iš čia pasukome į pievelę, prieš slėnį, kur pamačiau nuostabų kūrinį: pačios gamtos nutiestą tiltą, panašų į tą, kuris yra Virdžinijoje ir apie kurį tu galbūt esi girdėjęs. Žmonės, sūnau mano, ypač tavo šalies žmonės, dažnai mėgdžioja gamtą, bet jų imitacijos visada niekingos; ne taip yra gamtoje: kai mums atrodo, kad ji mėgdžioja žmogaus kūrinius, iš tikrųjų ji pateikia jiems pavyzdžius, kuriais jie gali sekti. Nuo vieno kalno viršūnės į kito kalno viršūnę ji permeta tiltus, ore pakabina kelius, vietoj kanalų papila upes, iš kalnų iškala kolonas, o vietoj baseinų išraižo jūras.

Perėjome po vienintele šio tilto arka ir išvydome kitą stebuklą: tai buvo Misijos indėnų kapinės, arba *Mirties giraitė*. Tėvas Obri leido naujakrikščiams laidoti mirusiuosius pagal savo papročius ir vadinti kapus šiuo laukiniu vardu; jis tik pavertė šią vietą šventa, pastatydamas joje kryžių*. Žemė čia, kaip ir bendras javų laukas, buvo suskirstyta į tiek sklypelių, kiek buvo šeimų. Kiekvienas sklypelis sudarė lyg ir atskirą miškelį; miškeliai skyrėsi vienas nuo kito priklausomai nuo sodintojo skonio. Per tas giraites tyliai vingiavo upelis, vadinamas *Ramybės upeliu*. Ši smagi vėlių atilsio vieta rytuose baigėsi tiltu, po kuriuo mes pralindome; šiaurėje ir pietuose ji rėmėsi į dvi kalvas; atvira ji buvo tik vakaruose, kur augo didžiulis eglynas. Raudoni, žaliomis gyslelėmis marginti eglių kamienai, iki pat viršūnių be šakų, panėšėjo į aukštas kolonas ir sudarė lyg ir kokį šios mirusiųjų šventyklos peristilį; čia aidėjo kažkoks šventas, iškilmingas ošimas, sakytum gaudė po bažnyčios skliautais vargonai; bet įžengęs

* Tėvas Obri pasielgė čia taip, kaip elgėsi jėzuitai Kinijoje: jie leisdavo kinams laidoti savuosius, pagal seną jų paprotį, savo soduose (*aut. pastaba*).

į pačią šventovę, girdėjai tik paukščių giesmes, kuriomis jie garbino per amžius mirusiųjų atminimą.

Išėję iš šios giraitės, išvydome Misijos sodžių, išsidėsčiusį ant ežero kranto, viduryje žydinčios pievos. Į jį vedė magnolijų ir amžinai žaliuojančių ąžuolų alėja; šie medžiai augo pagal vieną tų senųjų kelių kalnuose, kurie skiria Kentukį ir Floridą. Vos tik pastebėję lygumoje savo ganytoją, indėnai metė darbus ir atbėgo jo pasitikti. Vieni bučiavo jo abitą, kiti prilaikė jį einantį; motinos kėlė aukštyn savo vaikelius, kad šie pamatytų Jėzaus Kristaus tarną, o šis verkė iš susijaudinimo. Žingsniuodamas jis teiravosi, kokie reikalai sodžiuje; vienam davė patarimą, kitą meiliai barė, kalbėjo apie derliaus nuėmimą, apie vaikų mokymą, nelaimės ištiktiesiems reikalingą paguodą ir visose savo kalbose minėjo Dievą.

Taip minios lydimi priėjome didelį šalia kelio stovintį kryžių. Čia Dievo tarnas paprastai atnašaudavo savo tikėjimo paslaptis. „Brangieji krikščionys, – tarė jis, gręždamasis į minią, – jūs susilaukėte naujo brolio ir sesers; be to, dar viena laimė – aš matau, kad dieviškoji Apvaizda išsaugojo jums jūsų derlių. Štai dvi svarbios priežastys, dėl kurių mes turime Jai padėkoti. Aukokime tat šventąją auką, ir kiekvienas jūsų tedalyvauja joje giliai susikaupęs, su tyru tikėjimu, begaliniu dėkingumu ir nusižeminimu širdyje".

Šventasis kunigas tuoj pat apsivelka balta šilkmedžio žievės tunika; iš tabernakulio, esančio po kryžiumi, išimami šventieji indai; ant uolų įrengiamas altorius, vandens semiamasi iš gretimo upokšnio, o laukinių vynuogių kekė parūpina aukai vyno. Mes visi suklaupiame aukštoje žolėje; paslaptingasis atnašavimas prasideda.

Iš už kalnų pasvydusi aušra uždegė rytus. Viskas toje nuošalioje vietoje nusidažė auksine ir rožine spalva. Saulė, skelbta viso šio spindesio, išniro pagaliau iš šviesos gelmių, ir jos pirmasis spindulys įsmigo į šventą Ostiją, kurią kunigas tą akimirką kėlė į viršų. Ak, tikėjimo grože! Ak, krikščioniškųjų apeigų didybe! Atnašautojas – senas atsiskyrėlis, altorius – uola, bažnyčia – nelytėta gamta, dalyviai – naivūs laukiniai! Ne, aš nėmaž neabejoju, kad tą akimirką, kai mes suklupome, įvyko didžioji paslaptis, ir Dievas nužengė žemėn, nes jutau Jį nužengiant į savo širdį.

Po Mišių aukos, kur man tetrūko Lopeso dukters, mes nuėjome į sodžių. Mane nepaprastai sujaudino čia susipynęs socialinis ir gamtos gyvenimas: buvusiame laukinės kiparisų giraitės plotelyje žėlė įdirbtas laukas; vietoj nukirsto ąžuolo kamieno auksu vilnijo varpos, ir vasarinių javų pėdas buvo pastatytas ten, kur seniau augo trijų šimtų metų medis. Visur aplinkui degė miškai, iš jų vertėsi biršti dūmai, o arklas lėtai varė vagą tarp jų šaknų liekanų. Matininkai ilgomis grandinėmis matavo lauką; teisėjai skirstė pirmąsias sodybas; paukštis paliko žmogui savo lizdą; plėšrūno žvėries urvas virto pirkele; ūžė kalvės, paskutinį kartą aidėjo kirvių smūgiai, ir jų aidas mirė drauge su medžiais, kadaise buvusiais jo prieglobsčiu.

Ėjau sužavėtas šių reginių, jie atrodė juoba mielesni, kad man vaidenosi Atala ir svajos apie laimę, kuriomis liūliavau savo širdį. Gėrėjausi krikščionybės pergale prieš laukinį gyvenimą; regėjau indėnus, tikėjimo balso pašauktus, virstant civilizuotais žmonėmis; dalyvavau pirmykščiame Žmogaus ir Žemės susijungime: žmogus šia didinga sutartimi atiduoda žemei savo prakaitą, o žemė už tai įsipareigoja žmogui ištikimai išnešioti derlių, priglausti jo sūnus ir palaikus.

Tuo tarpu misionieriui buvo atneštas kūdikis, jis pakrikštijo jį prie šaltinio, tarp žydinčių jazminų krūmų; tuo pat metu, nenutrūkstant žaidimams ir darbui, į Mirties Giraitę lėtai slinko karstas. Po ąžuolo šakomis buvo palaiminta jaunavedžių pora, paskui juos palydėjome į vieną nelytėtos žemės lopinėlį, kur jie turėjo įsikurti. Ganytojas ėjo priešakyje, laimindamas tai ten, tai šen uolą, medį, šaltinį, kaip kadaise, – taip rašo Krikščionių knyga, – Dievas laimino neįdirbtą žemę, atiduodamas ją kaip paveldą Adomui. Ši eisena, sumišai su savo kaimenėmis sekusi nuo uolos ant uolos įkandin savo garbingo vadovo, priminė mano sugrudusiai širdžiai tas pirmykščių šeimų klajones, kai Semas su savo vaikais žingsniavo per nežinomą pasaulį paskui saulę, jo kelrodį.

Man parūpo paklausti šventąjį atsiskyrėlį, kaip jis vadovauja savo vaikams; jis labai maloniai atsakė: „Nedaviau jiems jokio įstatymo; tik mokiau mylėti vienam kitą, melstis Dievui ir tikėtis geresnio gyvenimo: štai visi pasaulio įstatymai. Aure žiūrėk – vidury sodžiaus

pirkelė, kiek didesnė už kitas: lietingu metų laiku ji mums atstoja koplyčią. Ten mes kas rytas ir vakaras renkamės garbinti Viešpačio, o kai manęs nėra, maldas skaito kuris nors senis, nes senatvė, kaip ir motinystė, yra savotiška kunigystė. Paskui visi eina dirbti į laukus; čia kiekvienas turi savo nuosavybę, kad išmoktų tvarkyti ūkį, tačiau derlius sukraunamas į bendrus aruodus, kad neišnyktų broliška tarpusavio meilė. Darbo vaisius po lygiai išdalina keturi seniai. Pridėkite dar religines apeigas, daugybę giesmių, kryžių, kur atnašavau šventą mišių paslaptį, vinkšną, po kuria skelbiu Dievo žodį, kai gražus oras, mūsų kapus prie pat javų laukų, mūsų upes, kur krikštiju mažus vaikelius ir šios naujosios Betanijos šventuosius Jonus, – ir jūs turėsite visą šios Jėzaus Kristaus karalystės vaizdą".

Atsiskyrėlio žodžiai mane sužavėjo, ir aš suvokiau, kaip toli pranoksta šis pastovus ir darbštus gyvenimo būdas klajoklišką ir dyką laukinių gyvenimą.

„Ak, Renė, aš nepykstu ant Apvaizdos, bet prisipažįstu, kad kiekvieną kartą, kai prisimenu tą evangelinę bendruomenę, išgyvenu kartų apgailestavimo jausmą. Koks laimingas aš būčiau buvęs su Atala pirkelėje ant to kranto! Ten būtų pasibaigusios visos mano klajonės; ten su žmona, niekam nežinomas, pasislėpęs su savo laime miškų glūdumoje, būčiau taip tyliai pragyvenęs gyvenimą, kaip tyliai teka tos laukinės upės, kurios neturi net vardo. Užuot pažinęs ramybę, apie kurią tada drįsau svajoti, kokioje sumaištyje aš praleidau savo gyvenimo dienas! Amžinas žaislas likimo rankose, mėtomas nuo kranto į krantą, ilgam ištremtas iš tėvynės, radęs joje, kai sugrįžau, tik sugriuvusią pirkelę ir į kapus nužengusius draugus: štai toks likimas laukė Šakto".

Drama

Mano laimės sapnas buvo akinamai skaistus, tačiau ir trumpas; pabudimas laukė manęs prie atsiskyrėlio olos. Nustebau, kai, nors grįžome vidurdienį, nepamatėme pasitikti mus išbėgusios Atalos. Mane staiga persmelkė neaiški baimė. Artėjau prie olos, bet Lopeso

dukters šaukti nedrįsau: mano vaizduotę vienodai gąsdino ir triukšmas, ir tyla, kurie galėjo atsiliepti į mano šauksmą. Dar labiau baiminausi tamsos, viešpataujančios olos angoje, ir tariau misionieriui: „Ženk į šią tamsybę tu, kurį lydi ir stiprina Dangus".

Koks silpnas yra tas, kurį valdo aistros! Koks tvirtas tas, kuris pasitiki Dievu! Toje dievobaimingoje širdyje, suniokotoje septyniasdešimt šešerių gyvenimo metų, buvo daugiau drąsos negu mano jaunatvės ugnyje. Ramybės vyras įžengė į olą, o aš siaubo apimtas likau lauke. Netrukus mano ausis pagavo iš olos silpną šnabždesį, lyg ir kokią aimaną. Surikau ir įtempęs visas jėgas puoliau į tamsų urvą... O, mano tėvų dvasios, tik jūs vienos žinote, kokį reginį išvydo mano akys!

Atsiskyrėlis, užsidegęs pušinį deglą, drebančia ranka laikė jį virš Atalos guolio. Ta graži jauna moteris gulėjo parimusi ant alkūnės; veidas buvo išblyškęs, plaukai išsidraikę; ant kaktos blizgėjo prakaito lašai; prigesusiu žvilgsniu ji dar stengėsi išsakyti man savo meilę, o lūpos mėgino šypsotis. Stovėjau apmiręs, tarsi perkūno trenktas, įsmeigęs į ją akis, ištiesęs rankas, pravėręs burną. Valandėlę tarp šios skausmingos scenos dalyvių vyravo gūdi tyla. Pirmasis ją nutraukė atsiskyrėlis: „Greičiausiai tai bus tik nuovargio sukelta karštinė, – tarė jis, – ir jei mes atsidėsime Dievo valiai, Jis pasigailės mūsų".

Sulig šiais žodžiais sustingęs kraujas vėl ėmė tekėti mano gyslomis, ir aš su laukiniams būdingu permainingumu staiga iš begalinės baimės puoliau į begalinį pasitikėjimą. Bet Atala neilgai leido man džiūgauti. Liūdnai linguodama galva, ji davė mums ženklą prieiti arčiau prie jos guolio.

„Tėve, – prabilo ji silpnu balsu, kreipdamasi į vienuolį, – jaučiu, kad tuoj mirsiu. O, Šaktai! Nepasiduok nevilčiai ir išklausyk paslaptį, kurią nuo tavęs slėpiau, kad nepasijustum per daug nelaimingas ir kad įvykdyčiau savo motinos valią. Stenkis nepertraukti manęs skausmingomis aimanomis, jos sutrumpintų tą trupučiuką laiko, kuris dar liko man gyventi. Turiu daug ką papasakoti, o širdies plazdesys vis lėtėja... kažkokia ledinė našta slegia krūtinę... jaučiu, kad turiu labai skubėti."

Valandėlę patylėjusi, Atala kalbėjo toliau:

„Mano liūdna dalia prasidėjo beveik anksčiau, negu išvydau dienos šviesą. Motina tapo nėščia manimi nelaimėje; aš varginau jos įsčias, ir ji pagimdė mane didžiausiuose skausmuose: maža buvo vilties, kad išgyvensiu. Kad išgelbėtų man gyvybę, motina padarė įžadą: pažadėjo Angelų Karalienei, kad aš paaukosiu jai savo skaistybę, jei išliksiu gyva. Tas pražūtingas įžadas bloškia šiandien mane į kapą!

Ėjau šešioliktuosius metus, kai netekau motinos. Prieš pat mirtį ji pasišaukė mane prie savo guolio. „Dukrele, – tarė man, girdint misionieriui, kuris guodė ją paskutinėmis gyvenimo valandomis, – dukrele, žinai, kokį įžadą esu už tave padariusi. Nejau tu apvilsi savo motiną? Ak, Atala, palieku tave pasaulyje vieną, čia niekas nevertas tavęs, krikščionės, palieku tave tarp stabmeldžių, kurie persekioja tavo tėvo ir mano Dievą, Dievą, kuris, davęs tau gyvybę, padarė stebuklą ją išsaugodamas. Brangusis vaikeli, priimdama vienuolės nuometą, tu tik išvengsi šeimos rūpesčių ir pražūtingų aistrų, draskiusių tavo motinos krūtinę! Eikš, mano brangiausioji, eikš; prisiek prieš šį Išganytojo Gimdytojos paveikslą, kurį laiko šis kunigas ir tavo mirštanti motina, kad liksi ištikima šiam įžadui dangaus akivaizdoje. Atmink, – aš įsipareigojau už tave, kad išgelbėčiau tau gyvybę, ir, jei neišlaikysi mano pažado, pasmerksi savo motinos sielą amžinoms kančioms“.

„Ak, motin, kodėl tu taip kalbėjai! Ak, tikėjime, kuris esi ir mano skausmas, ir mano laimė, kuris žudai ir guodi mane! Ir tu, brangusis ir liūdnasis mano aistros kaltininke, – ši aistra degina mane net mirties glėbyje, – tu dabar matai, Šaktai, kodėl mūsų likimas buvo mums toks rūstus!.. Apsipylusi ašaromis ir pripuolusi motinai prie krūtinės, pažadėjau viską, ko iš manęs norėjo. Misionierius ištarė baisiuosius priesaikos žodžius ir įdavė man škaplierių, kuris surišo mane amžiams. Motina pagrasė man prakeiksmu, jei kada nors sulaužysiu savo įžadus, ir, griežčiausiai įsakiusi neišduoti paslapties pagonims, mano tikėjimo priešams, užmerkė akis, spausdama mane prie savęs.

Iš pradžių nesuvokiau, kokie pavojai susiję su mano priesaika. Kupina užsidegimo, tikra krikščionė, išdidi, kad mano gyslomis teka

ispaniškas kraujas, mačiau aplink save tik nevertus mano rankos vyrus; džiaugiausi, kad neturiu kito sužieduotinio, kaip tik mano motinos Dievą. Tada išvydau tave, jauną ir gražų belaisvį, susigraudinau dėl tavo likimo, išdrįsau prabilti į tave prie laužo miške; ir štai tada pajutau visą savo įžadų naštą".

Kai Atala ištarė šiuos žodžius, sugniaužęs kumščius ir įsmeigęs grėsmingą žvilgsnį į misionierių, šūktelėjau: „Tai štai tas tikėjimas, kurį jūs man taip gyrėte! Teprasmenga priesaika, kuri išplėšia iš manęs Atalą! Teprasmenga Dievas, kuris eina prieš prigimtį! Žmogau, kunige, ko tu atėjai į šias girias?"

„Tavęs gelbėti, – atsakė senis baisiu balsu, – tramdyti tavo aistrų, neleisti tau piktžodžiauti ir užsitraukti Dievo rūstybę! Ar dera tau, jaunikaiti, vos tik įžengusiam į gyvenimą, skųstis savo kančiomis! Kur tavo kančių žymės? Kur tavo dorybės? Tik jos vienos galėtų šiek tiek pateisinti tavo skundą. Kur tavo nuopelnai? Ką gera esi padaręs? Ak, nelaimingasis, matau tik tavo aistras, o tu drįsti kaltinti dangų! Kai praleisi, kaip tėvas Obri, trisdešimt metų kalnuose, atsiskyręs nuo pasaulio, nesmerksi tada Apvaizdos kelių taip lengvai ir greitai; suprasi, kad nieko nežinai, kad esi niekas ir kad nėra tokios sunkios bausmės, tokių baisių skausmų, kokių nusipelnė mūsų ištvirkęs kūnas".

Senio akys svaidė žaibus, barzda plakėsi į krūtinę, žodžiai aidėjo kaip griausmas – jis buvo panašus į Dievą. Priblokštas jo didybės, kritau ant kelių, prašydamas atleidimo už šį pasikarščiavimą. „Sūnau, – atsakė jis tokiu lipšniu balsu, kad sielą man sugniaužė graudulys, – sūnau, subariau tave ne dėl savęs paties. Deja, tavo teisybė, brangus vaikeli: nedaug ką gera esu padaręs šiose giriose, ir Dievas neturi nevertingesnio tarno negu aš. Bet sūnau, niekada nereikia kaltinti dangaus, girdi, dangaus! Atleisk man, jei įžeidžiau tave, bet išklausykime tavo seserį. Gal dar rasime kokių vaistų, nenustokime vilties... Šaktai, tikėjimas, kuris viltį padarė dorybe, yra tikrai dieviškas!"

„Jaunasis mano drauge, – kalbėjo toliau Atala, – tu buvai mano kovų liudytojas, bet matei tik mažą jų dalį; visa kita aš slėpiau nuo tavęs. Ne, juodas vergas, kuris laisto savo prakaitu įkaitusį Floridos smėlį, ne toks nelaimingas, kaip buvo nelaiminga Atala. Prikalbinėjau

tave bėgti, tačiau žinojau, kad mirsiu, jei tu atitolsi; bijojau bėgti su tavimi į tyrumas, tačiau troškau miškų pavėsio... Ak! Jei būtų reikėję tik išsižadėti giminių, draugų, tėviškės; jei net (baisus dalykas) būtų grėsusi pražūtis tik mano sielai!.. Bet tavo šešėlis, o motin, tavo šešėlis visur sekiojo paskui mane priekaištaudamas, kad kenčia! Girdėjau, kaip tu aimanuoji, mačiau, kaip degi pragaro liepsnose. Mano bemiegės naktys buvo pilnos vaiduoklių, o dienos – nevilties; užkritusi ant mano degančios odos, džiūdavo vakaro rasa; praveriu lūpas vėjui, o vėjas, užuot atnešęs vėsą, užsidega nuo mano ugninio kvapo. Kokia kančia buvo matyti tave nuolat šalia savęs, toli nuo žmonių, visiškoje nuošalumoje, ir jausti tarp tavęs ir manęs neįveikiamą kliūtį! Man būtų buvusi didžiausia laimė praleisti gyvenimą prie tavo kojų, tarnauti tau verge, taisyti tau valgį ir guolį kuriame nors nuošaliame pasaulio kampelyje; ta laimė buvo čia pat, bet džiaugtis ja negalėjau. O kokius ateities planus aš kūriau! Kokios godos gimė šioje liūdnoje širdyje! Kartais, įsmeigusi į tave akis, aš net puoselėjau beprotiškus, nusikalstamus troškimus: čia man norėjosi, kad mudu būtume vienintelės gyvos būtybės žemėje; čia, jausdama kažkokią dievybę stabdant mano kraupų svaigulį, troškau, kad toji dievybė išnyktų, o aš tada tavo apglėbta galėčiau riedėti iš pragarmės į pragarmę, nusitempdama Dievo ir pasaulio griuvėsius! Net ir dabar... – ar drįsiu pasakyti?... – net ir dabar, kai aš tuoj nugrimsiu į amžinybę, kai stosiu prieš negailestingąjį Teisėją, kai dėl to, kad paklusčiau motinai, aš su džiaugsmu atiduodu savo gyvastį dėl skaistybės... net ir dabar baisingai sau prieštaraudama – aš išeinu su apgailestavimu širdyje, kad nebuvau tavo!“

„Dukrele, – pertarė ją misionierius, – iš skausmo tau maišosi protas. Šita besaikė aistra, kuriai tu pasiduodi, ne visados teisi, tai ne prigimties reikalavimas; šiuo atžvilgiu Dievo akyse ji ne tokia baustina, nes tai greičiau proto nuklydimas negu širdies sugedimas. Tat kratykis šios liepsnos, kuri neverta tavo nekaltybės. Bet, brangus vaikeli, turiu taip pat pasakyti, kad tavo audringa vaizduotė pernelyg tave išgąsdino dėl duotojo įžado. Krikščionių tikėjimas nereikalauja iš žmogaus aukos, viršijančios jo jėgas. Jo nuoširdūs jausmai, nuosaikios dorybės pranoksta siautulingus jausmus ir perdėtas tariamo didvyriškumo

dorybes. Jei būtum suklupusi, na ką gi, vargše paklydusi avele, gerasis Ganytojas būtų tave susiradęs ir sugrąžinęs į kaimenę. Tau buvo atviri atgailos lobiai: kraujo upelių mūsų nuodėmėms nuplauti reikia žmonių akyse, o Dievui užtenka vienos vienintelės ašaros. Taigi nurimk, brangioji dukrele, tavo būklė reikalauja ramybės; šaukimės Dievo, Jis gydo visas savo tarnų žaizdas. Jei tokia bus Jo valia, kaip aš tikiuosi, tu pasveiksi iš šios ligos, aš parašysiu Kvebeko vyskupui; jis turi reikalingus įgaliojimus atleisti tave nuo įžadų, tai tik paprasti įžadai, ir tu nugyvensi savo gyvenimą šalia manęs, susituokusi su Šaktu, savo vyru".

Sulig šiais senelio žodžiais Atalą ėmė tampyti smarkus mėšlungis, ir ji atsitokėjo po jo tik tam, kad išgyventų baisų skausmą. „Ką! – tarė ji, aistringai spausdama rankas. – Dar buvo išeitis! Aš galėjau būti atleista nuo savo įžadų!" – „Taip, dukrele, – atsakė tėvas Obri, – tu dar ir dabar gali". – „Per vėlu, per vėlu! – šūktelėjo ji. – Nejaugi reiks mirti tą valandą, kai sužinau, kad būčiau galėjusi būti laiminga! Kodėl likimas nesuvedė manęs su šiuo šventu seneliu anksčiau! Kokia laime aš džiaugčiausi šiandien su tavimi, su apsikrikštijusiu Šaktu... paguosta, nuraminta šio prakilnaus kunigo... šioje tyrumoje... amžiams... ak, tai būtų buvusi per didelė palaima!" – „Nusiramink, – tariau aš spausdamas nelaimingosios ranką, – nusiramink, mes dar pasidžiaugsime laime". – „Niekados! Niekados!" – tarė Atala. – „Kodėl?" – paklausiau. – „Tu ne viską žinai, – šūktelėjo ji. – Vakar... tada, kai siautė audra... Aš vos nesulaužiau savo įžadų, vos neįstūmiau motinos į pragaro liepsnas; jos prakeiksmas jau kabėjo virš mano galvos, aš jau norėjau apgauti Dievą, kuris išgelbėjo man gyvybę... Kai tu bučiavai mano virpančias lūpas, nežinojai, nežinojai, kad bučiuoji mirtį!" – „O dangau! – šūktelėjo misionierius, – ką tu padarei, brangusis vaikeli?" – „Nusikaltimą, tėve, – atsakė Atala paklaikusiomis akimis, – bet aš pražudžiau tik save, o išgelbėjau motiną". – „Greičiau sakyk!"- šūktelėjau apimtas išgąsčio. „Na, štai! – tarė ji. – Aš nujaučiau, kad neįstengsiu atsispirti savo silpnybei; išeidama iš gimtinės, pasiėmiau..." – „Ką?" – surikau pasibaisėjęs. – „Nuodų!" – pasakė kunigas. – „Jie mano krūtinėje!" – šūktelėjo Atala.

Atsiskyrėliui iš rankų išslydo deglas, aš leisgyvis sukritau prie Lopeso dukters, senelis apglėbė mus abu, ir mes visi trys raudojome tamsoje ant šio mirties guolio.

„Atsipeikėkime, atsipeikėkime, – tarė narsusis atsiskyrėlis degdamas žiburį. – Mes gaištame brangų laiką; kaip drąsūs krikščionys, nepalūžkime puolami pikto likimo; užsiriškime ant kaklo virvę, pasibarstykime galvą pelenais, pulkime prie Aukščiausiojo kojų ir maldaukime Jį gailestingumo arba nulenkime galvas prieš Jo sprendimą. Galbūt dar nevėlu. Dukrele, kodėl neįspėjai manęs vakar vakare?“

„Deja, tėve, – atsakė Atala, – ieškojau jūsų pereitą naktį; bet dangus, bausdamas mane už nuodėmes, atitolino jus nuo manęs. Beje, bet kokia pagalba būtų buvusi veltui, nes net patys indėnai, taip puikiai nusimanantys apie nuodus, nežino vaisto nuo tų, kurių aš išgėriau. O Šaktai, įsivaizduok, kaip nustebau pamačiusi, jog veikia jie ne taip staigiai, kaip vyliausi! Jėgų man suteikė meilė, mano siela neįstengė taip greitai išsiskirti su tavim“.

Dabar Atalos pasakojimą trikdė nebe mano rauda, bet pykčio protrūkiai, ištinkantys tik laukinius. Raičiojausi įtūžęs ant žemės, gręžydamas rankas ir kandžiodamasis pirštus. Senasis kunigas su įstabiu meilumu puldinėjo nuo brolio prie sesers, teikdamas mums visokeriopą pagalbą. Šis metų naštos slegiamas žmogus gebėjo prabilti į mūsų jaunatvę su nuostabia ramybe, jo tikėjimas įkvėpė jam žodžius, net dar švelnesnius ir ugningesnius negu mūsų aistros. Ar neprimena tau šis kunigas, keturiasdešimt metų diena iš dienos aukojęs save Dievui ir žmonėms šiuose kalnuose, tų Izraelio aukų, kurios be perstojo rūko ant kalnų prieš Viešpaties sostą?

Veltui bandė jis sumažinti Atalos skausmus. Nuovargis, sielvartas, nuodai ir aistra, dar pragaištingesnė negu visi nuodai kartu, susikaupė tam, kad išrautų šią tyrlaukių gėlę. Vakarop ėmė reikštis baisūs simptomai; visą Atalos kūną surakino sąstingis, galūnės ėmė šalti. „Paliesk mano pirštus, – sakė ji man, – ar neatrodo jie tau šalti kaip ledas?“ Nežinojau ką atsakyti, o mano plaukai stojo piestu iš siaubo; paskui ji pridūrė: „Dar vakar, o mylimasis, aš suvirpėdavau nuo silpniausio tavo prisilietimo, o dabar nebejaučiu tavo rankos, beveik

nebegirdžiu tavo balso, oloje esantys daiktai dingsta vienas po kito man iš akių. Ar ne paukščiai ten gieda? Saulė turbūt dabar netoli laidos? Šaktai, jos spinduliai atrodys nuostabiai girios glūdumoje ant mano kapo!"

Pastebėjusi, kad klausydamiesi jos žodžių mes plūstame ašaromis, Atala pasakė: „Atleiskite, gerieji draugai, aš labai silpna; bet galbūt sutvirtėsiu. Tačiau mirti tokiai jaunai, taip iš karto, kai širdis dar trokšta gyventi! Maldos valdove, pasigailėk manęs, padėk man. Kaip manai, ar mano motina patenkinta ir ar atleis man Dievas, kad taip pasielgiau?"

„Dukrele, – atsakė gerasis vienuolis, apsipylęs ašaromis ir šluostydamasis jas drebančiais sužalotais pirštais, – dukrele, visų tų nelaimių priežastis – tavo nežinojimas; tave pražudė laukinis tavo auklėjimas ir reikalingo išsimokslinimo stoka; tu nežinojai, kad krikščionė negali atimti sau gyvybės. Taigi nusiramink, mano brangioji avele; Dievas atleis tau dėl tavo širdies naivumo. Kaltesni už tave yra tavo motina ir neprotingas misionierius, jos sielos vadovas; jie viršijo savo galias, išplėšę iš tavęs neapdairų įžadą, bet Viešpaties ramybė tebūnie su jais. Visi trys jūs esate baisus pavyzdys, į kokį pavojų gali įstumti žmogų užsidegimas ir tikėjimo dalykų neišmanymas. Būk rami, vaikeli; tas, kuris tiria žmonių širdis, teis tave pagal tavo ketinimus, kurie buvo tyri, o ne pagal poelgį, kuris yra smerktinas.

Na, o dėl gyvenimo, jei atėjo tavo valanda užmigti Viešpatyje, ak, brangi dukrele, kaip nedaug tu prarandi, palikdama šį pasaulį! Gyvenai atskirumoje, ir vis dėlto pažinai sielvartą; ką tu galvotum, jei tau būtų tekę būti liudytoja tų blogybių, kurių tiek daug visuomenėje, jei, priplaukusi Europos krantus, būtum išgirdusi tą ilgą skausmingą šauksmą, kuris aidi iš tos senosios žemės? Ten kenčia ir dejuoja visi: ir tas, kuris gyvena lūšnelėje, ir tas, kuris gyvena rūmuose; ten it paprastos moterys verkė karalienės, ir žmonės su nuostaba žiūrėjo, kiek ašarų gali išlieti karalių akys![8]

Nejaugi tau gaila savo meilės? Tai tas pat, dukrele, kas verkti dėl sapno? Ar pažįsti tu vyro širdį? Ar galėtum suskaičiuoti, kiek kartų keičiasi jo permainingas geismas? Tu greičiau suskaičiuotum vilnis

jūroje audros metu. Aukos, geradarystės nėra amžini saitai, Atala: vieną dieną persisotinusi tu gal būtum viskuo pasidygėjusi, praeitis tau būtų pasirodžiusi tuščiu laiko leidimu, ir tada būtų išryškėję tik skurdaus ir niekingo ryšio nepatogumai. Be abejo, dukrele, gražiausia meilė buvo to vyro ir tos moters, kuriuos į pasaulį paleido Dievo ranka. Jiems buvo sukurtas rojus, jie buvo nekalti ir nemirtingi. Būdami tobulos sielos ir tobulo kūno, jie dėl visko sutarė: Ieva buvo sukurta Adomui, o Adomas – Ievai. Jeigu jie vis dėlto neįstengė išlikti laimingi, tai kuri pora po jų įstengs tai padaryti? Nekalbėsiu apie šių pirmųjų žmonių pirmagimių vedybas, apie tas žodžiais nenusakomas santuokas, kai sesuo būdavo brolio žmona, kai toje pačioje širdyje tilpo ir žmonos meilė, ir sesers prisirišimas ir kai vieno jausmo tyrumas didino antrojo džiaugsmą. Visos tos santuokos suiro: pavydas užšliaužė ant velėnos aukuro, kur buvo aukojamas ožiukas, jis įsiviešpatavo Abraomo palapinėje ir net tame guolyje, kur patriarchai mėgavosi tokiu džiaugsmu, jog užmiršo viską, net motinos mirtį[9].

Nejaugi tikėjaisi, vaikeli, kad tavo moterystės ryšiai bus nekaltesni ir laimingesni už tų šventų šeimų, iš kurių teikėsi kilti pats Jėzus Kristus? Neminėsiu visų tų smulkių šeimos gyvenimo rūpesčių, vaidų, abipusių priekaištų, nerimo ir visų tų slaptų kančių, budinčių ties vedybine lova. Moteris kenčia iš naujo kiekvieną kartą, kai tampa motina, ir verkdama teka už vyro. Kiek skausmo ji išgyvena vien tik netekusi naujagimio, kurį maitino savo pienu ir kuris miršta prie jos krūtinės! Kalnai aidėjo nuo aimanų, niekas neįstengė nuraminti Rachilės, kai ji neteko savo sūnų. Šis kartėlis, lydįs žmogišką meilę, yra toks stiprus, jog aš esu savo šalyje matęs aukštos kilmės damų, karalių numylėtinių[10], kurios palikdavo karaliaus rūmus ir, užsidariusios vienuolynuose, plakdavosi rykštėmis maištaujantį kūną; kūno malonumai iš tikrųjų tėra tik skausmas.

Bet tu galbūt pasakysi, kad šie paskutiniai pavyzdžiai – ne tavo reikalas; kad visas tavo troškimas tebuvo gyventi niekam nežinomoje lūšnelėje su žmogumi, kurį pati pasirinkai; kad tave viliojo ne tiek moterystės malonumai, kiek žavai tos beprotystės, kurią jaunuomenė vadina meile? Apgaulė, iliuzija, tuštybė, liguistos vaizduotės svaja!

Aš taip pat, dukrele, esu išgyvenęs širdies audrų: ši galva ne visada buvo plika, o ši krūtinė ne visada tokia rami, kaip tau šiandien atrodo. Tikėk mano patirtimi: jei žmogus, kurio jausmai pastovūs, galėtų išlaikyti be perstojo atsinaujinantį jausmą, vienatvė ir meilė tikriausiai padarytų jį lygų pačiam Dievui; nes vienatvė ir meilė – du amžini didingosios Būtybės malonumai. Bet žmogaus siela pavargsta ir niekad ilgai neįstengia vis taip pat karštai mylėti tą patį žmogų. Visada atsiranda keletas taškų, kur dvi širdys nesusiliečia, ir šių taškų ilgainiui užtenka tam, kad gyvenimas pasidarytų nepakenčiamas.

Pagaliau, brangioji dukrele, didžiausia žmogaus klaida yra ta, kad svajodamas apie laimę jis užmiršta savo liūdną lemtį – mirtį, susijusią su jo prigimtimi: žmogus turi baigti žemės vargus. Anksčiau ar vėliau, kad ir kokia būtų buvusi tavo laimė, tavo veidelis būtų įgijęs tą vienodą, nuo kitų nesiskiriantį pavidalą, kurį kapas suteikia Abraomo vaikams; net ir Šakto akis neatpažintų tavęs tarp kitų tavo kapo seserų. Kirminai karste nepaklūsta meilės galiai. Ką aš sakau (o tuštybių tuštybe!)? Kam kalbėti apie žemiško prieraišumo jėgą? Ar nori, brangi dukrele, sužinoti, kaip toli ji siekia? Jei žmogus, praėjus keleriems metams, sugrįžtų į pasaulį, abejoju, ar apsidžiaugtų net ir tie, kurie labiausiai apverkė jo atminimą: taip greitai mezgasi nauji ryšiai, taip lengvai randasi nauji įpročiai, taip įprasta žmogui būti nepastoviam, tokią menkutę vietą užima mūsų gyvenimas net ir mūsų draugų širdyse!

Tad dėkok, brangi dukrele, gerajam Dievui, kad Jis taip greit pašaukė tave iš šios ašarų pakalnės. Tau jau paruoštas debesyse baltas nekaltų mergelių drabužis ir žėrintis jų vainikas; jau girdžiu Angelų Karalienės balsą šaukiantį: „Eikš, mano ištikimoji tarnaite, eikš, mano balandėle, eikš ir sėskis ant nekaltybės sosto tarp visų šių mergelių, kurios paaukojo savo grožį ir jaunystę žmonių labui, vaikų auklėjimui ir atgailos žygdarbiams. Eikš, mistiškoji rože, priglusk prie Jėzaus Kristaus krūtinės. Šis karstas – tavo vestuvių guolis, kurį pati išsirinkai, – tavęs niekada neapvils; o tavo dangiškojo sužadėtinio glamonėms nebus galo“.

Kaip paskutinis šviesos spindulys sutramdo vėjus ir paskleidžia tylą danguje, taip ramūs senelio žodžiai numalšino aistras mano mylimosios krūtinėje. Dabar jai, rodos, terūpėjo mano skausmas ir kaip padėti man pakelti jos netektį. Čia ji man sakė, kad mirs laiminga, jei pažadėsiu jai daugiau nebeverkti; čia kalbėjo apie mano motiną, mano tėvynę; stengėsi išsklaidyti dabartinį mano skausmą, žadindama išgyvento skausmo prisiminimą. Ragino mane būti kantrų ir dorą.

„Tu nebūsi amžinai nelaimingas, – sakė ji, – šiandien dangus bando tave tik dėl to, kad vėliau galėtum užjausti artimo skausmą. Širdis, Šaktai, yra tarsi tie medžiai, kurie dovanoja savo balzamą žmonių žaizdoms gydyti tik tada, kai juos pačius sužeidžia geležis".

Šitaip pasakiusi, ji atsigręžė į misionierių, tarsi ieškodama to palengvėjimo, kurį pajutau aš po jos žodžių, ir, čia pati guosdama, čia maldaudama paguodos, mirties patale ji kalbėjo apie gyvenimą ir klausėsi kalbant apie jį.

Tuo tarpu atsiskyrėlis dar uoliau plušėjo. Senus jo kaulus atgaivino artimo meilės įkarštis, ir, ruošdamas vaistus, kurstydamas ugnį, taisydamas guolį, jis bylojo įstabius žodžius apie Dievą ir laimę, laukiančią teisiųjų. Jis tarytum vedė Atalą į kapą su tikėjimo deglu rankoje, kad parodytų jai slaptas jo grožybes. Vargana ola prisipildė šios krikščioniškos mirties didybės, ir dangaus dvasios tikriausiai atidžiai stebėjo reginį, kur tikėjimas pats vienas kovojo su laime, jaunatve ir mirtimi.

Ir šis dieviškasis tikėjimas ėmė viršų, apie jo pergalę bylojo šventas liūdesys, įsigalintis mūsų širdyse vietoje ankstesnės aistros ekstazės. Apie vidurnaktį Atala tarsi atgavo jėgas, ji kartojo maldas, kurias vienuolis kalbėjo prie jos guolio. Paskui ištiesė man ranką ir vos girdimu balsu pratarė:

„Utalisio sūnau, ar prisimeni tą pirmąją naktį, kai palaikei mane „paskutinių meilės džiaugsmų mergele"? Kokia tai keista mūsų likimo pranašystė!" Ji trumpam nutilo, paskui kalbėjo toliau: „Kai pagalvoju, kad skiriuosi su tavim amžinai, mano širdyje pabunda toks begalinis noras gyventi, jog beveik atrodo – meilė man suteiks jėgų tapti nemirtinga. Tačiau tebūnie tavo valia, Viešpatie!" Atala valandėlę tylėjo,

paskui pridūrė: „Telieka tik paprašyti tave atleisti man už visą tą skausmą, kurį tau suteikiau. Esu tave labai prikankinusi savo išdidumu ir užgaidomis. Šaktai, saujelė žemių, užbertų ant mano kūno, atskirs tave nuo manęs ištisu pasauliu ir visiems laikams išvaduos tave nuo mano nelaimių naštos“.

„Tau atleisti! – atsakiau aš apsipylęs ašaromis. – Argi ne aš esu visų tavo nelaimių kaltininkas?“ – „Drauge mano, – pertarė ji mane, – aš buvau labai laiminga su tavimi, ir jei reikėtų pradėti gyvenimą iš naujo, aš ir vėl pasirinkčiau laimę mylėti tave kad ir kelias akimirkas skaudžioje tremtyje, o ne ilgą ramų gyvenimą savo tėvynėje“.

Čia nutrūko Atalos balsas; jos akis ir burną užgulė mirties šešėliai; jos pirštai mėšlungiškai graibė kažką sučiupti; ji tyliai šnibždėjosi su nematomomis dvasiomis. Paskui, sukaupusi jėgas, mėgino, bet veltui, nusiimti nuo kaklo kryželį; paprašė, kad aš pats jį nusikabinčiau, ir pasakė:

„Kai aš pirmą kartą su tavim kalbėjausi, tu pamatei ant mano krūtinės laužo šviesoj blizgant kryželį; tai vienintelis turtas, kurį turi Atala. Lopesas, tavo ir mano tėvas, atsiuntė jį mano motinai, kai aš gimiau. Tad priimk, broli mano, iš manęs šį palikimą ir nešiok jį kaip mano nelaimių atminimą. Kreipkis į šį nelaimingųjų Dievą sunkiomis gyvenimo valandomis. Šaktai, štai mano paskutinis prašymas. Drauge mano, mūsų santuoka šioje žemėje būtų buvusi trumpa, bet po šio gyvenimo yra ilgesnis gyvenimas. Kaip būtų baisu likti amžinai nuo tavęs atskirtai! Šiandien aš tik aplenkiu tave ir lauksiu tavęs dangaus karalystėje. Jei mylėjai mane, priimk krikščionių tikėjimą, jis paruoš tave mūsų susijungimui. Šis tikėjimas daro tavo akyse didžiulį stebuklą, nes suteikia man jėgų skirtis su tavim ir mirti su viltimi ir ramia širdimi. Šaktai, aš nieko nereikalauju iš tavęs, tik duok man paprastą pažadą, nes puikiai žinau, ką reiškia išgauti priesaiką. Galimas daiktas, šis pažadas atskirs tave nuo moters, laimingesnės už mane... O motin, atleisk savo dukteriai. O Švenčiausioji Mergele, nukreipk nuo manęs savo rūstybę: aš vėl pasiduodu silpnybei ir nuvagiu nuo Tavęs, gerasis Dieve, mintis, kurios turėtų būti skirtos tik Tau!“

Skausmo pakirstas, aš pažadėjau Atalai kada nors priimti krikščionių tikėjimą. Tokį reginį matydamas, atsiskyrėlis pakilo nušvitusiu veidu ir, iškėlęs rankas į olos skliautą, sušuko: „Laikas, laikas pasikviesti čia Dievą!“

Vos tik jis ištarė šiuos žodžius, kažkokios antgamtinės jėgos priverstas puoliau ant kelių ir nulenkiau galvą prie Atalos guolio. Kunigas atvėrė slaptą vietą, kur buvo uždarytas auksinis ciboriumas, pridengtas šilko skraiste; atsiklaupė ir paskendo maldoje. Atrodė, kad ola staiga nušvito; ore pasigirdo angelų balsai ir dangiškųjų arfų virpesys; o kai atsiskyrėlis ištraukė iš tabernakulio šventąjį indą, man pasirodė, kad matau patį Dievą, nužengiantį iš kalnų.

Kunigas atidengė taurę; paėmė dviem pirštais baltą kaip sniegas ostiją ir priėjo prie Atalos, kalbėdamas paslaptingus žodžius. Šventoji, pagauta ekstazės, pakėlė akis į dangų. Visi jos skausmai tarsi numalšo, visa gyvybė susitelkė burnoje; ji pravėrė lūpas ir su didžiausia pagarba priėmė šioje mistiškoje duonoje slypintį Dievą. Paskui dieviškasis senelis pavilgė šventame aliejuje medvilnės gurinėlį; patrynė juo Atalai smilkinius, valandėlę žiūrėjo į mirštančią mergaitę, ir jam staiga išsprūdo šie tvirti žodžiai: „Keliauk, krikščioniška siela, keliauk ir susijunk su savo Kūrėju!“ Tada aš pakėliau nusvirusią galvą ir, žiūrėdamas į indą su šventu aliejumi, sušukau: „Tėve, ar šis vaistas grąžins Atalai gyvenimą?“ – „Taip, mano sūnau, – atsakė senelis puldamas man į glėbį, – amžiną gyvenimą!“

Atala buvo jau mirusi.

Šioje vietoje Šaktas antrą kartą nuo savo pasakojimo pradžios turėjo nutilti. Ašaros jam tekėjo upeliais, o ištarti jis teįstengė tik padrikus žodžius. Aklasis sašemas praskleidė ant krūtinės drabužius ir išsitraukė Atalos kryželį.

„Štai, – sušuko jis, – tas nedalios užstatas! Ak, Renė, ak, sūnau mano, tu jį matai, o aš nebematau! Pasakyk, ar po tiek metų auksas dar nenusitrynęs? Ar nematyti ant jo mano ašarų žymių? Ar galėtum atpažinti tą vietą, kurią lytėjo šventosios jos lūpos? Kodėl Šaktas vis dar nekrikščionis? Kokios niekingos priežastys, padiktuotos politikos ar tėvynės, iki šiol neleido jam atsisakyti tėvų klaidų? Ne, ilgiau

gaišti nebenoriu. Žemė šaukia man: „Kada pagaliau nužengsi į kapą ir ko dar delsi ir nepriimi dieviškojo tikėjimo?..“ O žeme, nebeilgai reiks tau laukti: kai tik kunigas vandenyje atjaunins šią galvą, kurią nubaltino sielvartas, aš, tikiuosi, susijungsiu su Atala. Bet reikia baigti pasakojimą“.

Laidotuvės

Nemėginsiu šiandien, Renė, apsakyti tau, kokia neviltis apėmė mano sielą, kai Atala išleido paskutinį atodūsį. Reikėtų daugiau gyvenimo šilumos, negu man liko; turėtų vėl atsimerkti ir išvysti saulę užgesusios mano akys, kad galėtų paprašyti ją suskaičiuoti, kiek jos išliejo ašarų, kai dar regėjo dienos šviesą. Taip, pirma pavargs švietęs virš nelytėtų Kentukio žemių mėnulis, spindintis dabar virš mūsų galvų; taip, pirma sustos upė, kuria dabar plaukia mūsų luotai, negu išdžius mano ašaros, apverkiančios Atalą! Ištisas dvi dienas buvau kurčias atsiskyrėlio kalboms. Mėgindamas nuraminti mano skausmą, šis nuostabus žmogus nesigriebė tuščių žemiškos paguodos žodžių, jis tik sakė: „Sūnau mano, tokia Dievo valia“. Ir spaudė mane savo glėbyje. Jei nebūčiau pats patyręs, niekada nebūčiau tikėjęs, kad esama tiek paguodos šiuose keliuose likimui atsidavusio krikščionio žodžiuose.

Pagaliau senojo Dievo tarno švelnumas, meilumas, neišsenkama kantrybė įveikė mano nesiliaujantį skausmą. Man pasidarė gėda, kad jis verkia dėl manęs. „Tėve, – tariau aš, – gana: tegul jaunuolio aistra nebedrumsčia tavo ramybės. Leisk man pasiimti savo sužadėtinės palaikus; užkasiu juos kur nors laukinės gamtos prieglobstyje, ir jei man dar bus skirta gyventi, pasistengsiu likti vertas amžinos santuokos, kurią man žadėjo Atala“.

Gerasis tėvas suvirpėjo iš džiaugsmo, išvydęs šitą netikėtai grįžusį man ryžtą; jis sušuko: „O Jėzaus Kristaus kraujau, mano dieviškojo Mokytojo kraujau, suprantu, kad tai Tavo geradarystė! Tu, žinoma, išgelbėsi šį jaunuolį. Gerasis Dieve, užbaik savo pradėtą darbą.

Grąžink ramybę šiai sutrikusiai sielai ir padaryk, kad iš patirtų nelaimių jam liktų tik nuolankūs ir naudingi prisiminimai!"

Teisingasis žmogus nesutiko atiduoti man Lopeso dukters kūno, bet pasiūlė sušaukti savo naujakrikštus ir palaidoti ją su visomis krikščioniškomis iškilmėmis; dabar pasipriešinau aš. „Nei Atalos nelaimių, nei dorybių, – tariau aš, – žmonės nežinojo; tegul ir jos kapas, slapčia iškastas mūsų rankomis, lieka niekam nežinomas!" Mudu sutarėme, kad išeisime rytoj saulei tekant ir palaidosime Atalą po gamtos nutiesto tilto arka, Mirties giraitės prieigoje. Nusprendėme taip pat visą naktį budėti ir melstis prie šios šventosios kūno.

Vakarop pernešėme jos brangiuosius palaikus prie šiaurinės olos angos. Atsiskyrėlis suvyniojo juos į atsivežtą iš Europos lino drobę, pačios jo motinos išaustą: tai buvo vienintelis turtas, likęs jam iš tėvynės ir ilgai laikytas savo paties kapui. Atala gulėjo ant kalnų mimozų vejos; jos kojos, galva, pečiai ir dalis krūtinės buvo nepridengti. Plaukuose įsegtas nuvytęs magnolijos žiedas... tas pats, kurį aš buvau padėjęs ant nekaltos mergelės guolio, kad ji būtų vaisinga. Jos lūpos, kaip rožės pumpuras, nuskintas prieš porą dienų, tarsi vyto ir šypsojosi. Akinančio baltumo skruostuose mėlynavo keletas gyslelių. Gražios akys užmerktos, kojos kukliai sudėtos viena šalia kitos, o alebastro rankos spaudė ant širdies juodmedžio Nukryžiuotąjį; ant kaklo kabėjo įžadų škaplierius. Ji atrodė liūdesio Angelo ir dvejopo – nekaltybės ir kapo – miego užburta. Tokios dangiškos būtybės nesu kaip gyvas matęs. Kas būtų nežinojęs, kad ši mergina kadaise džiaugėsi saulės šviesa, būtų galėjęs palaikyti ją miegančios Nekaltybės statula.

Vienuolis meldėsi visą naktį. Aš tyliai sėdėjau prie savo Atalos mirties guolio. Kiek kartų ši žavi galvutė miegodama ilsėjosi man ant kelių! Kiek kartų palinkdavau aš virš jos pasiklausyti, kaip ji alsuoja, ir pajusti jos atodūsį! Dabar iš sustingusios krūtinės nesigirdėjo jokio garso, ir aš veltui laukiau šios grožybės pabudimo!

Šioms gedulingoms budynėms apšviesti savo blankų žibintą įžiebė mėnuo. Jis pasirodė vidurnaktį, tarsi balta vaidilutė, atėjusi paverkti prie savo draugės karsto. Veikiai jis užliejo miškus ta didžiąja liūdesio paslaptimi, kurią jis mėgsta pasakoti seniems ąžuolams ir

senoviniams jūsų krantams. Kartkartėmis vienuolis pamerkdavo į šventą vandenį žydinčią šakelę ir, kai paskui apšlakstydavo viską aplink ta drėgna šakele, naktis pakvipdavo dangišku balzamu. Tarpais kartojo seną melodiją, senovės dainiaus, vardu Jobas, eiles; štai ką jis giedojo:

„Aš nuvytau kaip gėlelė; aš sudžiūvau kaip laukų žolė.

Kam suteikta šviesa vargšui ir gyvybė tiems, kurių širdys įkartėjusios?"

Taip giedojo senasis žmogus. Jo žemas ir šiek tiek kapotas balsas aidėjo ir ritosi per tyrumų tylą. Žodžius „Dievas" ir „kapas" kartojo visi aidai, visi kalnų upokšniai ir visos girios. Į šią gedulingą giesmę įsiliejo Virdžinijos karvelių burkavimas, krintančio kalnų upokšnio ošimas, pakeleivius kviečiantis varpas, ir atrodė, kad tolimoje Mirties giraitėje atsiskyrėlio balsui pritaria vėlių choras.

Tuo tarpu Rytuose ėmė ryškėti auksinis ruožas. Ant uolų sukliko vanagai, į guobų dreves sulindo kiaunės: tai buvo ženklas pajudėti Atalos laidotuvių eisenai. Užsidėjau ant pečių Atalos kūną; atsiskyrėlis su kastuvu rankoje žengė pirma manęs. Lipome žemyn nuo uolos ant uolos; mūsų žingsnius lygia dalia stabdė senatvė ir mirtis. Žiūrėdamas į šunį, kuris, suradęs mus miške, linksmai šokinėdamas rodė dabar kitą kelią, apsipyliau ašaromis. Čia ilgi Atalos plaukai, kuriais žaidė ryto vėjelis, aukso šydu pridengdavo man akis; čia vėl, sulinkęs po našta, turėdavau pasidėti ją ant samanų ir atsisėsdavau šalia pailsėti. Pagaliau priėjome mano skausmo išrinktą vietą; nulipome po tilto arka. O sūnau, reikėjo pamatyti, kaip jaunas laukinis ir senas atsiskyrėlis, klūpodami vienas prieš kitą nelytėtoje girioje, rausia rankomis kapą vargšei merginai, kurios kūnas guli čia pat išdžiūvusio upokšnio dauboje.

Kai darbas buvo baigtas, mes pernešėme savo gražuolę į jos žemės patalą. Deja, kitokį patalą aš vyliausi jai paruošti! Pasiėmęs saujelę žemių, kraupiai tylėdamas paskutinį kartą įsmeigiau akis į Atalos veidą. Paskui ant aštuoniolikos pavasarių veido užbėriau amžinojo miego žemių; mačiau, kaip lėtai po amžinybės šydu dingsta mano sesers bruožai ir slepiasi jos grožis; kurį laiką iš juodos žemės dar

bolavo jos krūtinė tarsi iš tamsaus molio besistiepianti balta lelija: „Lopesai, – šūktelėjau aš tada, – pažvelk, kaip tavo sūnus laidoja tavo dukterį!“ – ir amžinojo miego žemėmis užpyliau visą Atalą.

Grįžome į olą, ir aš pasakiau misionieriui, kad nusprendžiau pasilikti su juo. Šventasis vyras, nuostabiai pažinojęs žmogaus širdį, atspėjo mano mintį ir mano skausmo klastą. Jis tarė: „Šaktai, Utalisio sūnau, kol Atala buvo gyva, aš pats prašiau tave, kad gyventum šalia manęs; bet dabar tavo likimas pasikeitė: tu privalai atlikti pareigą savo tėvynei. Tikėk manimi, sūnau, skausmas neamžinas; anksčiau ar vėliau jis turi išblėsti, nes ir žmogaus širdis neamžina; tai viena iš mūsų didžiųjų bėdų: mes net nepajėgiame ilgiau pabūti nelaimingi. Grįžk prie Meschacebės: paguosk savo motiną, kuri apverkia tave kasdieną ir kuriai reikia tavo paramos. Priimk Atalos tikėjimą, kai tik pasitaikys proga, ir atmink, kad davei jai žodį būti doras ir krikščionis. O aš budėsiu čia prie jos kapo. Keliauk, sūnau. Tave lydės Dievas, tavo sesers siela ir tavo senojo draugo širdis“.

Taip kalbėjo uolos žmogus; per daug didelis buvo jo autoritetas, per daug gili išmintis, kad būčiau galėjęs jo nepaklausyti. Kitą rytą atsisveikinau su savo garbinguoju šeimininku, kuris, spausdamas mane prie širdies, davė paskutinius patarimus, paskutinį palaiminimą ir paskutinį kartą apsiverkė. Nuėjau prie kapo; nustebau radęs ten nedidelį kryželį, kyšantį virš mirties, kaip kad dar kyšo išlindęs iš vandens nuskendusio laivo stiebas. Supratau, kad naktį prie kapo buvo atėjęs pasimelsti atsiskyrėlis; šis draugystės ir tikėjimo ženklas mane taip sujaudino, jog iš akių vėl upeliais pasipylė ašaros. Man kilo pagunda atkasti kapą ir dar kartą pamatyti savo mylimąją; sulaikė tik šventa baimė. Atsisėdau ant šviežiai sukastos žemės. Parimęs alkūne ant kelių, galvą pasidėjęs ant rankos, sėdėjau nugrimzdęs graudžiose mintyse. Štai ten, Renė, aš pirmą kartą rimtai susimąsčiau apie mūsų gyvenimo tuštybę ir apie mūsų užmojų tuštybę! Ak, vaikeli, kas nėra skendėjęs tokiuose apmąstymuose! Šiandien aš tik senas žiemų nubalintas elnias; metais aš galiu varžytis su varna; na ir ką, nors tokia daugybė metų susikaupė virš mano galvos, nors tokia didelė mano gyvenimo patirtis, dar nesu sutikęs žmogaus, kuris būtų nenusivylęs

svajomis apie laimę ir kurio širdyje nebūtų slaptos žaizdos. Giedriausia iš pažiūros širdis yra kaip ta Alachua savanos karstinė dubė: paviršius jos atrodo ramus ir tyras, bet kai žvilgteli į dugną, išvysti ten didžiulį krokodilą, kurį ta dubė peni savo vandenyse.

Palydėjęs šioje skausmo vietoje saulėtekį ir saulėlydį, kitą dieną, gandrui suklekenus, pakilau nuo šventojo kapo. Patraukiau iš čia tarsi nuo gairės su tvirtu ketinimu širdyje žengti dorybės keliu. Tris kartus šaukiausi Atalos vėlės; tris kartus tyrumų Dvasia atsiliepė į mano šauksmą po gedulinga arka. Paskui nusilenkiau Rytams ir išvydau tolumoje, kalno takeliuose, atsiskyrėlį, einantį į kurio nors bedalio lūšnelę. Puolęs ant kelių ir stipriai apkabinęs kapą sušukau: „Ilsėkis ramybėje šioje svečioje žemėje, nelaimingoji mergele! Už tavo meilę, tremtį ir mirtį štai tau atlygis – tave apleidžia net Šaktas!" Ir apsipylęs ašaromis išsiskyriau su Lopeso dukterim, išsiplėšiau iš tos vietos, kur gamtos paminklo papėdėje palikau kitą, didingesnį, paminklą: kuklų dorybės kapą.

EPILOGAS

Šitą istoriją europietis Renė sužinojo iš Šakto, Utalisio sūnaus, kilusio iš natčėzų genties. Tėvai pasekė ją vaikams, o aš, keleivis, klajojąs po tolimas žemes, tiksliai persakiau tai, ką išgirdau iš indėnų lūpų. Man šis pasakojimas buvo ir medžiotojų bei žemdirbių gyvenimo paveikslas, man jis reiškė ir tikėjimą – pirmąjį žmonių įstatymų kūrėją ir pavojus, kurie kyla iš neišmanymo ir besaikio religinio įkarščio, prieštaraujančių mokslo žinioms, gailestingumui ir tikrai Evangelijos dvasiai, ir aistrų su dorybėmis kovą naivioje širdyje, pagaliau krikščionybės triumfą, kai ji nugali karščiausią jausmą ir klaikiausią baimę, meilę ir mirtį.

Kai šią istoriją man papasakojo vienas seminolas, ji man pasirodė labai pamokanti ir tobulai graži, nes jis pavaizdavo joje ir nelytėtos gamtos gėlelę, ir lūšnelės grožį, o skausmą nusakė tokiais paprastais

žodžiais, jog man vargu ar pavyks visa tai perteikti. Tačiau liko sužinoti dar vieną dalyką. Pasiklausinėjau, kas nutiko tėvui Obri, ir niekas man nieko negalėjo pasakyti. Būčiau taip nieko ir nesužinojęs, jei Apvaizda, kurios ranka visur jaučiama, nebūtų man atskleidusi to, ko ieškojau. Štai kaip tai įvyko:

Baigęs savo keliones po Meschacebės krantus, kurie kadaise buvo pietinė Naujosios Prancūzijos siena, panūdau pamatyti kitą stebuklą šios šalies šiaurėje – Niagaros krioklį. Būdamas visai arti jo, senojoje irokėzų žemėje, vieną rytą, eidamas per lygumą, pastebėjau moterį, sėdinčią po medžiu ir laikančią ant kelių nebegyvą kūdikį. Tyliai prisiartinau prie jaunosios motinos ir išgirdau, ką ji kalbėjo:

„Jei būtum likęs su mumis, brangusis vaikeli, kaip dailiai būtų tempę lanką tavo pirštai! Tavo ranka būtų sutramdžiusi įsiutusį lokį; o ant kalno viršūnės tu būtum lenktyniavęs su bėgančiu kalnų ožiu. Ak, baltasis uolų šermuonėli, toks jaunas išėjai į vėlių šalį! Kaip tu ten gyvensi? Nėra ten tavo tėvo, kuris maitintų tave savo medžioklės laimikiu. Tau bus šalta, ir nė jokia dvasia neužklos tavęs kailiu. Ak, aš privalau skubėti pas tave, kad galėčiau guosti tave dainomis ir maitinti krūtimi“.

Jaunoji motina dainavo drebančiu balsu, sūpavo ant kelių vaikelį, drėkino jam lūpas savo pienu ir glostė mažąjį velionį taip rūpestingai, kaip glostomas gyvas vaikas.

Toji moteris norėjo, pagal indėnų paprotį, išdžiovinti sūnaus kūną medžio šakose, kad galėtų paskui nusinešti jį į protėvių kapus. Tad išvystė naujagimį ir kurį laiką alsuodama jam į burną kalbėjo: „Mano sūnaus siela, gražioji siela, kitąkart tavo tėvas sutvėrė tave bučiuodamas mano lūpas; deja, mano lūpos neturi galios antrąkart suteikti tau gyvybę!“ Paskui ji apsinuogino krūtinę ir apkabino sustingusį berniuko lavoną, kuris būtų atgijęs nuo motinos širdies ugnies, jei dvelksmo, suteikiančio gyvybę, Dievas nebūtų pasilikęs sau.

Ji atsikėlė, akimis ieškodama medžio, kurio šakose galėtų paguldyti savo kūdikį. Pasirinko raudonais žiedais nubertą klevą, pasipuošusį vijoklių girliandomis ir skleidžiantį saldžiausią kvapsnį. Viena ranka nulenkė apatines šakeles, kita paguldė ant jų kūnelį;

tada paleido šaką, kuri atsitiesė į pirminę vietą, nusinešdama kvapnioje lapijoje paslėptus nekalto vaikelio palaikus. Ak, koks jaudinantis šis indėnų paprotys! Aš mačiau jus, prabangius Krasų ir Cezarių paminklus, stūksančius saulės išdegintuose laukuose, bet mano akyse jūs neprilygstate tiems laukinių kapams ore, tiems gėlių ir žalumos mauzoliejams, kuriuos kvėpina bitutės, sūpuoja lengvas vėjelis ir kur savo lizdą suka ir savo gailią giesmę skardena lakštingala. Reginys dar žavingesnis, jei į mirties medį jaunos merginos kūną įkelia mylimojo ranka; jei į paukštelių buveinę mylimo vaikelio palaikus paguldo motina. Priėjau prie tos, kuri aimanavo po klevu; uždėjau jai ant galvos rankas, tris kartus sušukdamas skausmo šūkį. Paskui, nieko jai nesakydamas, pasiėmiau kaip ir ji šaką ir ėmiau vaikyti vabzdžius, zvimbiančius aplink vaiko kūnelį, stengdamasis nenubaidyti šalia tupinčios balandės. Indėnė kalbėjo: „Balandėle, jei tu ne mano sūnaus išskridusi vėlė, tai tikrai esi motina, ieškanti ko nors savo lizdui susisukti. Imk šitų plaukų kuokštelį, aš jų nebeplausiu sarsaparilio šaknų vandeniu, imk ir paguldyk ant jų savo mažylius; teišsaugo tau juos gyvus Didžioji Dvasia!“

Jaunoji motina pravirko iš džiaugsmo, pamačiusi tokį svetimo žmogaus jautrumą. Tuo tarpu priėjo jaunas vyras ir tarė: „Celiutos dukterie, pasiimk mūsų vaikelį, mes čia ilgai nebūsime ir iškeliausime vos tik saulei patekėjus“. Tada aš pasakiau: „Broli, tebūnie tau visados mėlynas dangus, linkiu tau didelės kalnų ožių kaimenės, bebro kailių ir vilties. Vadinasi, tu ne iš šių atkampių vietų?“ – „Ne, – atsakė jaunuolis, – mes tremtiniai ir ieškome tėvynės“. Tai sakydamas karys nuleido galvą ir lanko galu ėmė daužyti gėlių žiedus. Supratau, kad šioje istorijoje daug ašarų, ir nutilau. Moteris nukėlė vaikelį nuo šakų ir padavė jį nešti vyrui. Tada aš pasakiau: „Ar leisite man šią naktį įdegti jūsų ugnį?“ – „Mes neturime trobelės, – atsakė karys, – bet jei nori, gali eiti su mumis, mes apsistoję prie krioklio“. – „Mielai“, – pasakiau, ir mes iškeliavome visi drauge.

Netrukus priėjome krioklį; apie jo artumą skelbė baisus riaumojimas. Šis krioklys susidaro Niagaros upėje, ištekančioje iš Erio ežero ir įtekančioje į Ontarijo ežerą; jo aukštis statmenai – šimtas

keturiasdešimt keturios pėdos. Nuo Erio ežero iki griūties upė srūva staigiu nuolydžiu ir ten, kur vanduo pradeda kristi, ji jau nebe upė, o greičiau jūra, kurios siautėjantys vandenys veržiasi prie prasižiojusios prarajos. Pats krioklys dalijasi į dvi šakas, išlinkdamas tarsi pasaga. Tarp tų dviejų šakų įsiterpusi sala, išgraužta apačioje; su visais savo medžiais ji kabo virš kunkuliuojančių vandenų. Ta daugybė vandens, kuri griūva pietų link, virsta tarsi kokiu milžinišku cilindru, paskui nusidriekia kaip sniego baltumo kilimas, žaižaruojantis saulės spinduliuose visomis spalvomis. Ta, kuri krinta rytų link, garma į bauginančią tamsą, tartum tvano meto vandens stulpas. Virš bedugnės persilenkę kryžiuojasi tūkstančiai vaivorykščių. Atsimušdamas į išdaužtas uolas, vanduo tykšta putų sūkuriais, kylančiais virš miškų, tarsi didžiulio gaisro dūmai. Šį reginį puošia pušys, laukiniai riešutmedžiai, uolos, panašios į vaiduoklius. Oro srovės nešami į pragarmės dugną, sukdamiesi ratu leidžiasi ereliai; o savo lanksčiomis uodegomis pakibę ant nukarusių šakų Labradoro opšrai tyko pasičiupti bedugnėje sutriuškintų briedžių ar meškų lavonų.

Kol aš su pasigėrėjimu, bet drauge ir su siaubu žvelgiau į šį reginį, indėnė ir jos vyras dingo man iš akių. Ieškojau jų eidamas pagal upę virš krioklio ir netrukus suradau juos jų gedulą atitinkančioje vietoje. Jie gulėjo žolėje kartu su seniais greta žmonių kaulų, suvyniotų į žvėrių kailius. Dar neatsitokėjęs nuo viso to, ką paskutinėmis valandomis regėjau, atsisėdau šalia jaunosios moters ir tariau jai: „Ką visa tai reiškia, sese?" Ji atsakė: „Broli, čia tėvų žemė, čia protėvių pelenai, jie lydi mus į tremtį". – „O kaip jus ištiko, – sušukau aš, – tokia didžiulė nelaimė?" Celiutos duktė atsakė: „Mes – natčėzų genties likučiai. Keršydami už savo brolius, prancūzai išskerdė mūsų gentį; tie mūsų broliai, kurie paspruko nuo nugalėtojų, surado prieglobstį pas čikasus, mūsų kaimynus. Mes ten ilgą laiką ramiai gyvenome; bet prieš septynis mėnulius iš Virdžinijos atkeliavę baltieji užgrobė mūsų žemes, sakydami, kad jas jiems atidavęs vienas Europos karalius. Mes pakėlėme akis į dangų ir, pasikrovę savo protėvių palaikus, patraukėme per tyrumas. Kelionėje aš pagimdžiau, bet mano pienas

buvo skausmo pagadintas, ir vaikas mirė jo paragavęs". Taip kalbėdama jaunoji motina nusišluostė plaukais ašaras; aš taip pat verkiau.

Kiek patylėjęs tariau: „Garbinkime Didžiąją Dvasią, sese mano, tokia jos valia. Visi mes esame keleiviai; tokie pat kaip mes buvo ir mūsų tėvai; bet yra viena vieta, kur mes pailsėsime. Jei nebijočiau pasirodyti toks tuščiakalbis kaip baltieji, paklausčiau, ar nesi ko nors girdėjusi apie natčėzą Šaktą?" Čia indėnė žvilgtelėjo į mane ir tarė: „Kas tau pasakojo apie natčėzą Šaktą?" Aš atsakiau: „Išmintis". Indėnė pasakė: „Papasakosiu tau, ką žinau, nes tu vaikei muses nuo mano sūnaus kūno ir gražiai kalbėjai apie Didžiąją Dvasią. Aš esu europiečio Renė, Šakto įsūnio, dukters duktė. Šaktas paskui apsikrikštijo, jis ir Renė, mano nelaimingasis senelis, žuvo skerdynėse".

„Žmogui visada lemta žengti iš nelaimės į nelaimę, – atsakiau nulenkdamas galvą. – Gal žinai ką nors ir apie tėvą Obri?" – „Ne kažin kiek laimingesnis už Šaktą buvo ir jis , – atsakė indėnė. – Į jo Misiją įsiveržė čerokiai, prancūzų priešai; juos ten atviliojo varpas, šaukiąs paklydusius keleivius. Tėvas Obri galėjo išsigelbėti, bet jis nenorėjo palikti nelaimėje savo vaikų ir liko su jais, kad savo pavyzdžiu įkvėptų jiems drąsos mirti. Mirė jis ant laužo baisiose kančiose, bet iš jo lūpų neišsiveržė nė mažiausia aimana, kuri padarytų gėdą jo Dievui ar užtrauktų negarbę jo tėvynei. Kankinamas jis nesiliovė meldęsis už savo budelius ir užjautęs kitų aukų likimą. Kad išplėštų iš jo nors vieną silpnybės ženklą, čerokiai atvedė vieną apsikrikštijusį jo laukinį, kurį buvo baisiai sužaloję. Bet jie baisiausiai nustebo, kai jaunuolis puolė ant kelių, bučiuodamas senojo atsiskyrėlio žaizdas, o atsiskyrėlis jam kalbėjo: „Vaikeli, į mus žiūri angelai ir žmonės". Įsiutę indėnai įkaitinta iki raudonumo geležimi perdūrė jam gerklę, kad negalėtų kalbėti. Tada, jau nebepajėgdamas guosti savo žmonių, jis mirė.

Sako, kad čerokiai, nors ir įpratę matyti, kaip kantriai kenčia laukiniai, vis dėlto turėjo pripažinti, kad nuolankus tėvo Obri didvyriškumas buvo kažkas jiems nesuprantama, kas pranoko bet kokį didvyriškumą šioje žemėje. Daugelis iš jų, paveikti šitos mirties, tapo krikščionimis.

Kai po keleto metų Šaktas, grįžęs iš baltųjų šalies, sužinojo apie nelaimingą misionieriaus likimą, iškeliavo ieškoti jo ir Atalos palaikų. Atvyko į vietą, kur kadaise buvo Misija, bet vos ją beatpažino. Ežeras buvo patvinęs, o savana virtusi pelke; gamtos nutiestas tiltas griūdamas palaidojo po savim Atalos kapą ir Mirties giraitę. Šaktas ilgai klajojo po tą vietovę; aplankė Atsiskyrėlio olą, kuri buvo prižėlusi erškėčių ir aviečių krūmų ir kur savo stirniuką penėjo stirna. Prisėdo ant Šermenų uolos, kur rado tik keletą pro šalį skridusio paukščio plunksnų. Jam beverkiant iš gretimų brūzgynų iššliaužė misionieriaus prijaukintas žaltys ir apsivyniojo apie jo kojas. Šaktas ištikimąjį draugą, vienintelį gyvą išlikusį padarą tarp tų griuvėsių, sušildė užantyje. Utalisio sūnus pasakojo, kad daugel kartų vakaro prieblandoje jam vaidendavęsi Atalos ir tėvo Obri šešėliai. Šie vaizdiniai persmelkė jį šventa baime ir liūdnu džiaugsmu.

Kai po bergždžių pastangų surasti savo sesers ir atsiskyrėlio kapą jis buvo beiškeliaująs iš šių vietų, iš olos iššokusi stirna ėmė bėgti pirma jo. Ji sustojo prie Misijų kryžiaus. Kryžius buvo pusiau apsemtas vandens; medis – apžėlęs, o ant skersinio buvo pamėgęs nutūpti pelikanas. Šaktas nusprendė, kad dėkinga stirna atvedusi jį prie savo šeimininko kapo. Jis ėmė kasti po uola, kuri kitados atstojo altorių, ir rado ten vyro ir moters kaulus. Neabejojo, kad tai kunigo ir merginos palaikai, kuriuos ten palaidojo gal patys angelai; susivyniojo juos į meškenas ir patraukė į savo šalį nešinas brangiaisiais kaulais, kurie barškėjo ant jo pečių kaip mirties strėlinė. Naktį jis pasidėdavo juos po galva ir regėjo sapnus apie meilę ir dorybę. O svetimšali, pasižiūrėk į šituos palaikus, čia kartu yra paties Šakto palaikai!"

Indėnei baigus kalbėti, aš atsistojau; priėjau prie šventų palaikų ir tyliai prie jų sukniubau. Paskui, dideliais žingsniais toldamas, sušukau: „Taip praeina šioje žemėje visa, kas buvo gera, dora, jautru! Žmogau, tavo gyvenimas tik trumpalaikis sapnas, skausminga svaja; tu gyvas tik per kančią; dėmesio tu vertas tik dėl liūdesio, viešpataujančio tavo sieloje, ir dėl amžinos melancholijos, viešpataujančios tavo mintyse!"

Tokie apmąstymai kankino mane visą naktį. Kitą dieną auštant mano šeimininkai atsisveikino su manimi. Priešakyje žengė jaunieji kariai, paskutinės ėjo moterys; pirmieji nešė šventas relikvijas, o šios savo naujagimius; viduryje tarp prosenių ir būsimosios kartos – tarp prisiminimų ir vilties, tarp prarastos tėvynės ir būsimos tėvynės – lėtai žingsniavo seniai. Ak, kiek žmogus išlieja ašarų, kai turi palikti gimtąją žemę, kai nuo tremties kalvos paskutinį kartą pamato pastogę, kur užaugo, ir tėviškės upę, vis taip pat liūdnai tekančią vienišais tėvynės laukais!

Nelaimingieji indėnai, jūs, kuriuos aš mačiau klajojančius su savo prosenelių palaikais po nelytėtas Naujojo Pasaulio žemes, jūs, kurie suteikėte man viešnagę, negalėčiau šiandien niekuo jums atsilyginti, nes esu toks pat klajūnas kaip jūs, priklausau nuo žmonių malonės; ir dar nelaimingesnis savo tremtyje už jus, nes negalėjau pasiimti su savim savo senolių kaulų.

Renė

Atvykęs į Natčėzų žemę, Renė, taikydamasis prie indėnų papročių, turėjo vesti; bet su žmona negyveno. Į melancholiją linkusį jaunuolį viliojo miškų gelmės: jis leido ten dienas vienui vienas, kaip pats tikriausias laukinis. Su žmonėmis, išskyrus savo įtėvį Šaktą ir tėvą Suelį, Rozali forto* misionierių, nebendravo. Šitie du seniai didžiai paveikė jo sielą: pirmas meiliu atlaidumu, antras, priešingai, nepaprastu griežtumu. Po to, kai neregys sašemas per bebrų medžioklę papasakojo Renė savo nuotykius, šisai nė sykio nepanoro prabilti apie savuosius. Tačiau ir Šaktas, ir misionierius labai troško sužinoti, kokia nelaimė galėjo įkvėpti šiam aukštakilmiui europiečiui keistą mintį palaidoti save gyvą Luizianos tyrlaukiuose. Renė savo nenorą visada aiškino tuo, kad jo istorija susijusi, kaip jis sakė, tik su mintimis ir jausmais ir todėl niekam neįdomi. „O įvykį, kuris atvijo mane į Ameriką, – pridurdavo jis, – aš privalau palaidoti amžinoje užmarštyje“.

Šitaip prabėgo keletas metų, bet seniai paslapties vis dar nebuvo iškvotę. Kartą, gavęs iš Europos per Svetimšalių misiją laišką, Renė nugrimzdo į tokį liūdesį, jog ėmė šalintis net savo žilagalvių bičiulių. Šie dar karščiau maldavo jį atverti jiems širdį, ir darė tai su tokiu taktu, su tokiu meilumu ir įtaigumu, kad jis turėjo galų gale jų prašymą patenkinti. Paskyrė tad jiems pasimatymo dieną, žadėdamas ne papasakoti savo gyvenimo nuotykius, nes nuotykių nebuvo jokių išgyvenęs, bet atskleisti slaptus savo sielos jausmus.

* Prancūzų kolonija Natčėzų krašte (*aut. pastaba*).

Renė užėjo į Šakto trobelę dvidešimt pirmą dieną to mėnesio, kurį laukiniai vadina *gėlių mėnuliu*. Jis paėmė sašemą už rankos ir nusivedė jį po sasafraso medžiu, ant Meschacebės kranto. Netrukus į sutartą vietą atėjo ir tėvas Suelis. Brėško; netoliese lygumoje buvo matyti natčėzų sodžius su šilkmedžių giraite ir trobelėmis, panašiomis į bičių avilius. Prancūzų faktorija ir Rozali fortas stovėjo dešinėje, ant upės kranto. Palapinės, statomi namai, pradėti įtvirtinimai, plėšiniai, knibždantys negrų, būreliai baltųjų ir indėnų – tokie civilizuoto ir laukinio gyvenimo būdo kontrastai tilpo šioje mažytėje erdvėje. Rytuose, horizonto toliuose, tarp laužytų Apalačų viršūnių, ryškėjančių tarsi žydros raidės auksiniame dangaus skliaute, pamažu kilo saulė; vakaruose įstabioje tyloje savo vilnis plukdė Meschacebė, juosdama šį paveikslą neapsakomo didingumo rėmais.

Jaunuolis ir misionierius valandėlę gėrėjosi šiuo žaviu reginiu, apgailestaudami, kad sašemas nebegali juo pasidžiaugti; paskui tėvas Suelis ir Šaktas susėdo ant vejos po medžiu; Renė atsisėdo tarp jų ir kiek patylėjęs prabilo į savo žilagalvius bičiulius šais žodžiais:

– Pradėdamas šį pasakojimą, negaliu apsiginti nuo gėdos. Jūsų širdžių rimtis, garbieji seneliai, ir gamtos tyluma aplinkui verčia mane rausti dėl mano sieloje siaučiančio sąmyšio ir audrų.

Su kokiu pasigailėjimu jūs žiūrėsite į mane! Koks menkas pasirodys jums amžinas mano nerimastis! Ką pagalvosite jūs, kurie išsėmėte visą gyvenimo gėlą, apie jaunuolį be ryžto, be tvirtybės, pačiame savy terandantį savo sielvarto versmę ir galintį skųstis vien tik nelaimėmis, dėl kurių pats kaltas? Ak, nesmerkite jo; jis net per daug žiauriai buvo nubaustas!

Už mano atėjimą į pasaulį motina užmokėjo gyvybe; buvau išimtas iš jos įsčių replėmis. Turėjau brolį, kurį didžiai mylėjo mano tėvas, nes tai buvo jo pirmagimis. O aš, anksti atiduotas į svetimas rankas, išaugau toli nuo tėvų namų.

Nuotaika mano buvo permaininga, būdas – nelygus. Čia, būdavo, klegu ir džiūgauju, čia tyliu ir liūdžiu; susišaukiu žaidimų draugus, paskui staiga palieku juos, sėduosi kur nuošalyje ir įsižiūriu į bėglį debesėlį arba klausausi, kaip tekši ant lapų lietaus lašai.

Kas ruduo aplankydavau tėvų pilį, stūksančią vidury miškų, netoli ežero, užkampioje provincijoje. Tėvo akivaizdoje buvau baikštus ir nesavas, o laisvas ir linksmas pasijusdavau tik su seseria Ameli. Su ja mane glaudžiai siejo toks pat romus būdas, tie patys romūs polinkiai; ji buvo truputį už mane vyresnė. Mes mėgome drauge ropštis į kalvas, irstytis ežere, bastytis po miškus, medžių lapams krintant: šių iškylų prisiminimai dar ir šiandien palaima užlieja man sielą. O, vaikystės dienų ir gimtosios žemės vaizdiniai, jūs niekada neprarandate savo saldybės!

Čia mes žengdavome tylomis, klausydamiesi, kaip gūdžiai staugia ruduo ir čeža sausi lapai, nykiai kibdami mums prie kojų; čia prasimanydavome nekaltų žaidimų – vejojome pievoje kregždutę ar vaivorykštę ant nulytų kalvų; kartais, įkvėpti gamtos reginio, pašnibždomis deklamuodavome eiles. Jaunystėje aš bendravau su mūzomis; nėra nieko poetiškesnio kaip šešiolikmetė širdis, kurioje prasikala pirmieji aistrų daigai. Gyvenimo rytas yra sakytum dienos rytas – jis tyras, pilnas vaizdų ir harmonijos.

Sekmadieniais ir švenčių dienomis dažnai girdėdavau didžiuliame miške pro medžių tankmę aidint tolimą varpą, kviečiantį laukų gyventojus į šventovę. Atsirėmęs į guobos kamieną, tyliai klausydavausi švento šnabždesio. Sulig kiekvienu vario virptelėjimu į mano nekaltą sielą tvindavo kaimiškų papročių skaistumas, vienatvės ramybė, religijos žavesys ir saldi ankstyvosios vaikystės prisiminimų melancholija. Ak, ar yra tokia sugedusi širdis, kuri nesuspurdėtų, išgirdusi gimtinės varpų gausmą, tų varpų, kurie tirtėjo iš džiaugsmo virš jo lopšio, paskelbė jo atėjimą į pasaulį, pažymėjo pirmą jo širdies plazdesį ir plačiai aplinkui pagarsino šventą jo tėvo džiugesį ir dar sunkiau nusakomus jo motinos skausmus ir džiaugsmus! Žavingose svajonėse, į kurias mus nugramzdina gimtinės varpo gausmas, telpa viskas – tikėjimas, šeima, tėvynė, lopšys ir kapas, praeitis ir ateitis.

Teisybė, kad šiomis rūsčiomis ir švelniomis mintimis Ameli ir aš mėgavomės daugiau negu bet kas kitas, nes širdies gilumoje abu nešiojomės polinkį į liūdesį: juo mus apdovanojo Dievas ar motina.

Tuo tarpu susirgo mano tėvas, ir liga per kelias dienas jį nuvarė į kapus. Jis užmerkė akis ant mano rankų. Pirmąsyk suvokiau, kas yra

mirtis, pamatęs ją ant lūpų to, kuris suteikė man gyvybę. Įspūdis buvo didžiulis, ir aš ligi šiol jo neatsikratau. Man prieš akis tuomet pirmą kartą aiškiai stojo sielos nemirtingumas. Negalėjau patikėti, kad šis sustingęs kūnas įžiebė man mintį: jutau, kad jos šaltinis kažkur kitur; ir, apimtas švento skausmo, beveik kad džiaugsmo, tikėjausi ateisiant dieną, kai susijungsiu su tėvo dvasia.

Šią prakilnią mano mintį patvirtino ir kitas reiškinys. Karste gulinčio tėvo bruožai įgavo savotiško taurumo. Kodėl negalėtų ši nuostabi paslaptis būti mūsų nemirtingumo ženklas? Kodėl negalėtų mirtis, kuri viską žino, įspausti savo aukos kaktoje kito pasaulio slėpinių? Kodėl negalėtų kape atsispindėti didi amžinybės vizija?

Sielvarto prislėgta Ameli užsidarė bokšte, kur buvo girdėti, kaip, laidotuvių procesijai žengiant po gotikinės pilies skliautais, aidi kunigų giesmė ir gedulingi varpo dūžiai.

Palydėjau tėvą į paskutinę atilsio vietą; jo palaikus užklojo žemė; amžinybė ir užmarštis užgulė jį visu savo svoriu; dar tą patį vakarą praeivis abejingai žengė per jo kapą; jo tarsi nė nebūta pasaulyje niekam, išskyrus dukterį ir sūnų.

Reikėjo palikti tėvų pastogę, kuri atiteko vyresniajam broliui; aš ir Ameli prisiglaudėme pas senus giminaičius.

Atsidūręs prieš apgaulius gyvenimo kelius, tyrinėjau kiekvieną jų iš eilės, bet nesiryžau nė vienu žengti. Ameli dažnai užsimindavo apie vienuoliško gyvenimo laimę; sakė, kad aš – vienintelis ryšys, dar siejantis ją su pasauliu, ir žvelgė liūdnomis akimis į mane.

Šių dievobaimingų pokalbių paveiktas, dažnai nukreipdavau žingsnius į vienuolyną mano tuometinės buveinės kaimynystėje; vieną akimirką net buvau pasiduodąs pagundai palaidoti ten savo gyvenimą. Laimingi tie, kurie baigė savo kelionę, neišplaukę iš uosto, ir kurie nestūmė, kaip aš, bergždžiai savo dienų šioje žemėje!

Europiečiai, amžinai nerandantys ramybės, priversti statydintis priebėgas vienatvei. Juo chaotiškesnė ir audringesnė mūsų širdis, juo labiau mes ilgimės ramybės ir tylos. Šios mano krašto prieglaudos, atvertos nelaimingiesiems ir silpniesiems, dažnai glūdo kloniuose, kurie žadina širdyje miglotą negandos jausmą ir viltį rasti čia užuovėją;

kartais jas aptinki ir ant aukštumų, kur tikinti siela tarsi kalnų augmuo stiebiasi į dangų, aukodama jam savo kvapsnius.

Dar ir nūnai, regis, tebematau vandenis ir miškus, didingai juosiančius senovinę abatiją, kur ketinau pasislėpti nuo likimo užgaidų; dar ir nūnai, kai gęsta diena, tebeklajoju mintimis po tas aidžias ir vienišas galerijas. Kai mėnuo, būdavo, lengvai nušviečia arkadų kolonas ir nupiešia jų šešėlį ant priešinės sienos, sustojęs ilgai žiūriu į kryžių, ženklinantį mirties lauką, ir į aukštą žolę, augančią tarp antkapių akmenų. O, žmonės, kurie, gyvenę toli nuo pasaulio, perėjote iš gyvenimo tylos į mirties tylą, kokį pasibjaurėjimą žeme jaučiau aš širdyje, žvelgdamas į jūsų kapus!

Ar dėl įgimto nepastovumo, ar dėl išankstinio nusistatymo prieš vienuolišką gyvenimą apsigalvojau ir nusprendžiau leistis į kelionę. Atsisveikinau su seseria; ji apglėbė mane karštai, beveik su džiaugsmu, tarsi būtų laiminga, kad skiriasi su manimi; man nenorom dingtelėjo karti mintis, kokie nenuoseklūs žmogaus jausmai.

Tuo tarpu aš su užsidegimu leidausi vienas į tą audringą pasaulio okeaną, kurio uostai ir povandeninės uolos man buvo nežinomi. Aplankiau visų pirma tautas, kurių jau nebėra; sėdėjau ant griuvėsių Romoje ir Graikijoje, šalyse, palikusiose įspūdingą savo kūrybos galių atminimą, šalyse, kurių rūmai palaidoti po dulkėmis, o karalių mauzoliejai apžėlę dygiais krūmais. Gamtos galybė ir žmogaus menkystė: žolės stiebelis dažnai prasimuša pro kiečiausią marmurą tų antkapių, kurių šie mirusieji, tokie galingi, niekados nė vienas nepakels!

Kada ne kada vidur tyrų pasirodydavo vieniša aukšta kolona, kaip kad sieloje, nuniokotoje laiko ir negandos, iškyla kartais didi mintis.

Mąsčiau prie tų paminklų visada, kad ir koks buvo dienos metas. Žiūrėjau, kaip ta pati saulė, kuri kadaise matė klojant šiems miestams pamatus, didingai leidžiasi dabar ant jų griuvėsių; arba kaip mėnulis, patekėjęs giedrame danguje, tarp dviejų suskilusių urnų su mirusiųjų palaikais, blyškiai nušviečia antkapius. Dažnai šio dangaus šviesulio, žadinančio svajas, spindesy man vaidendavosi, kad šalia manęs, paskendusi mintyse, sėdi prisiminimų Dvasia.

Bet man nusibodo raustis karstuose, kur pernelyg dažnai išjudindavau tik nusikaltimo dulkes.

Panūdau įsitikinti, ar neatskleis man daugiau dorybių ir mažiau nelaimių, ne mirusios, o gyvos padermės. Kartą, vaikščiodamas po vieną didelį miestą, užėjau už kažkokių rūmų į nuošalų ir tuščią kiemą ir pamačiau statulą*, pirštu rodančią į vietą, kuri pagarsėjo kruvina auka. Mane nustebino čia vyraujanti tyla; prie tragiškos skulptūros vaitojo tik vėjas. Statulos papėdėje abejingai ilsėjosi keletas darbininkų, kiti švilpaudami tašė akmenis. Paklausiau, ką vaizduoja šis paminklas; vieni vargais negalais paaiškino, kiti nieko nežinojo apie tragediją, kurią jis primena[1]. Štai kur aš radau tikriausią mastą, kuriuo reikia matuoti istorinius įvykius, taip pat ir mūsų pačių menkystę. Kuo virto tie žmonės, kurie sukėlė kadaise pasaulyje tiek triukšmo? Laikas žengė vieną žingsnį, ir žemės veidas pasikeitė.

Savo kelionėse stengiausi visų pirma suartėti su menininkais ir tais dieviško prigimimo žmonėmis, kurie savo lyra apdainuoja dievus ir laimę tautų, gerbiančių įstatymus, tikėjimą ir protėvių kapus.

Tie dainiai dievų padermės, nes turi tą vienintelį abejonių nekeliantį talentą, kuriuo dangus apdovanojo žemę. Gyvenimas jų primityvus ir drauge prakilnus: jie liaupsina dievus aukso burnomis, o betgi yra paprasčiausi iš visų žmonių; plepa kaip nemirtingieji ar maži vaikai; aiškina visatos dėsnius, bet neįstengia suprasti menkiausių gyvenimo reikalų; jų mintys apie mirtį įstabios, bet miršta jie kaip naujagimiai, nenutuokdami, kad miršta.

Kaledonijos kalnuose paskutinysis bardas, kurį girdėjo šie tyrlaukiai, giedojo man giesmes, kuriomis kitados senatvėje guodėsi vienas didvyris[2]. Mes sėdėjome ant keturių apsamanojusių akmenų; ties mūsų kojomis čiurleno kalnų upokšnis; netoliese tarp kažkokio bokšto griuvėsių ganėsi kalnų ožys, o Konos šilojuose[3] švilpavo jūros vėjas. Dabar krikščionybė, taip pat aukštų kalnų duktė, pristatė kryžių ant Morvano karžygių kapų[4] ir suvirpino Dovydo arfos stygas prie to paties upokšnio, kur kadaise vaitojo Osiano arfa. Mylėdama taiką

* Karolio II statula Londone, už Vaitholo (*aut. pastaba*).

tiek pat, kiek Zelmos dievybės mylėjo karą[5], ji gano šiandien savo kaimenes ten, kur žvangino ginklais Fingalas, ir taikos angelai apgyvendino debesis, kuriuose šeimininkavo kraugeriškos šmėklos.

Sena ir žydinti Italija parodė man aibę savo šedevrų. Kokio švento ir poetiško siaubo apimtas aš vaikščiojau po tuos erdvius statinius, kuriuos menas paskyrė religijai! Koks kolonų labirintas! Kokios voros arkų ir skliautų! Kokie nuostabūs garsai, kurie aidi aplinkui katedras: atrodo, lyg šniokštų okeano bangos, šnabždėtų vėjas miške ar savo šventykloje bylotų Dievas! Architektas įkūnija, taip sakant, poeto mintis ir padaro jas pagaunamas mūsų pojūčiams.

Tačiau ką aš, tiek vargęs, iki tol sužinojau? Nieko tikro iš senųjų, nieko gražaus iš amžininkų! Praeitis ir dabartis yra dvi netobulos statulos: viena ištraukta, visa sužalota, iš amžių griuvėsių, kitai dar nesuteikė tobulybės ateitis.

Bet, mano žilagalviai draugai, ypač jūs, tyrumų gyventojai, turbūt stebitės, kad šiame pasakojime apie savo keliones nė karto nepaminėjau gamtos paminklų?

Vieną sykį aš įkopiau į Etną, ugnikalnį, liepsnojantį viduryje salos. Mačiau, kaip neaprėpiamame akiratyje, apačioje, po manimi, teka saulė, mačiau Siciliją, susitraukusią į mažą taškelį po mano kojomis, tolybėse plytinčią jūrą. Šitoje statmenoje gamtovaizdžio projekcijoje upės atrodė man kaip geografinės linijos žemėlapyje; bet mano akis, vienoje pusėje stebėjusi šiuos daiktus, kitoje pusėje grimzdo į Etnos kraterį, kur tarp juodų garo debesų blykčiojo žaižaruojantys armenys.

Aistrų kupinas jaunuolis, sėdįs prie ugnikalnio žiomens ir apverkiąs mirtinguosius, kurių gyvenvietes jis vos įžiūrėjo po savo kojom, aišku, yra jums, o seneliai, pagailos vertas padaras; bet kad ir ką galvotumėte apie Renė, šis vaizdas leidžia jums suprasti jo charakterį ir būtį: šitaip visą gyvenimą man prieš akis plytėjo pasaulis, milžiniškas ir kartu akimis neįžiūrimas, o greta – žiojėjo bedugnė.

Tai pasakęs Renė staiga nutilo ir susimąstė. Tėvas Suelis nustebęs žiūrėjo į jį, o senasis neregys sašemas, nebegirdėdamas jaunuolio balso, nesuprato, ką reiškia ši tyla.

Renė sekė akimis būrį indėnų, linksmai traukiančių per lygumą. Staiga jo veidas sugrudo, iš akių pasipylė ašaros, jis sušuko:

– Laimingi laukiniai! Ak, kodėl negaliu ir aš mėgautis ramybe, kuri yra nuolatinė jūsų palydovė! Kol aš mažne be jokios naudos blaškiausi po daugybę šalių, jūs ramiai sėdėjote po savo ąžuolais ir leidote plaukti dienoms, jų neskaičiuodami. Vadovavotės tik savo poreikiais ir geriau negu aš perpratote gyvenimo išmintį, kaip vaikai ją perpranta žaisdami ir miegodami. Jei melancholija, kurią sužadina per didelė laimė, ir apimdavo kai kada jūsų sielą, jūs veikiai nusikratydavote šio trumpalaikio liūdesio, ir jūsų žvilgsnis, nukreiptas į dangų, sugrudęs ieškojo to nežinomo kažko, kas su gailesčiu žiūri į vargšą laukinį.

Čia ir vėl nutrūko Renė balsas; jaunuolio galva nusviro ant krūtinės. Šaktas, ištiesęs ranką tamsybėse ir paėmęs sūnų už rankos, jausmingai sušuko:

– Sūnau! Brangusis sūnau!

Šį šūksnį išgirdęs, Ameli brolis atitoko ir, susigėdęs savo susijaudinimo, atsiprašė įtėvį.

Tada prabilo žilasis laukinis:

– Tokia širdis, kaip tavoji, jaunasis bičiuli, negali plakti tolygiai; tvardyk tik savo būdą, kuris tau jau tiek bėdų pridarė. Nesistebėk, jei tave labiau nei ką kitą žeidžia gyvenimiški reikalai: didelė siela turi ir daugiau sopulio talpinti negu maža. Kalbėk toliau. Apkeliavome su tavimi dalį Europos, papasakok dabar mums apie savo tėvynę. Žinai, kad aš pats esu buvęs Prancūzijoje, taip pat žinai, kas mane sieja su ta šalimi[6]; mielai išgirsčiau ką nors apie didįjį Vadą*, kurio nebėra tarp gyvųjų ir kurio prabangioje troboje aš lankiausi. Vaikeli, gyvenu aš tik atmintim. Senis su savo prisiminimais panašus į sutrešusį mūsų girių ąžuolą: toks ąžuolas nebesipuošia savo paties lapais, bet dangsto kartais savo nuogumą svetima augmenija, išaugusia ant jo senų šakų.

* Liudviką XIV (*aut. pastaba*).

Šių žodžių nuramintas, Ameli brolis toliau dėstė savo širdies istoriją:

– Deja, tėve, negalėsiu nieko tau papasakoti apie tą didįjį amžių, kurio tik pabaigą mačiau vaikystėje ir kurio neberadau, kai grįžau į tėvynę. Dar niekada nė vienoje tautoje neįvyko tokia nuostabi ir tokia ūmi permaina. Nuo genijaus aukštybių, nuo pagarbos religijai, nuo griežtos moralės viskas staiga nusmuko iki proto vinklumo, bedievystės, ištvirkimo.

Bergždžiai tad vyliausi rasiąs tėvynėje kuo apmaldyti tą nerimą, tą deginantį geismą, kuris visur mane persekioja. Stebėdamas pasaulį, nieko neišmokau, o palaimą, kurią teikia nežinojimas, praradau.

Sesuo savo nesuprantama elgsena tarsi tyčia aitrino mano sielvartą; jinai išvažiavo iš Paryžiaus keletas dienų prieš man atkeliausiant. Parašiau jai, kad ketinu tuoj pat pas ją atvykti; norėdama atkalbėti mane nuo šio sumanymo, ji kuo skubiausiai atrašė, jog pati dar nežinanti, kur ją pašauksią reikalai. Kokios liūdnos tada į galvą man lindo mintys apie jausmą, kurį bendravimas atvėsina, o atsiskyrimas išdildo, kuris neatsparus nelaimei, o dar neatsparesnis kločiai.

Savo tėvynėje pasijutau netrukus vienišesnis, negu buvau svečioje žemėje. Kurį laiką norėjau pulti į pasaulio sūkurį, pasaulio, kuris manęs neviliojo ir manęs nesuprato. Mano siela, dar jokios aistros nenualinta, ieškojo, prie ko galėtų prisirišti; bet aš pastebėjau, kad pats duodu daugiau, nekaip gaunu. Niekas iš manęs nereikalavo nei iškilnių žodžių, nei nuoširdaus jausmo. Aš tesistengiau susmulkėti, kad atitikčiau draugijos lygmenį. Visų apšauktas nepataisomu svajotoju, gėdydamasis vaidmens, kurį vaidinau, vis labiau šlykštėdamasis pasauliu ir žmonėmis, nusprendžiau pasitraukti į kurį nors priemiestį, kur manęs niekas nepažinotų.

Iš pradžių šitas nuošalus ir nepriklausomas gyvenimas pasirodė man malonus. Niekam nežinomas, įsimaišiau į minią, tą didžiulę žmonių dykynę!

Dažnai valandų valandas išsėdėdavau kurioje nors atkampioje bažnyčioje, paskendęs mintyse. Mačiau, kaip atėjusios krinta kniūpsčios prieš Aukščiausiąjį vargdienės moterėlės, kaip suklumpa prie

klausyklos nusidėjėliai. Visi jie išeidavo iš čia giedresniu veidu, ir duslūs šauksmai, aidintys lauke, atrodė tarsi aistrų vilnys ir pasaulio audros, apmirštančios prie Viešpaties namų slenksčio. Didysis Dieve, kuris šioje šventoje užuovėjoje matei slapčia tekančias mano ašaras, tu žinai, kiek kartų puoliau aš prie tavo kojų, maldaudamas išvaduoti mane iš būties naštos ar padaryti nauju žmogumi! Ak, kas netrokšta kartais naujai atgimti, atsinaujinti srauniuose vandenyse, sutvirtinti dvasią gyvasties versmėje? Kas nepasijunta kartais sunkiai prislėgtas savo paties sugedimo, bejėgis atlikti ką nors didingo, kilnaus, teisingo?

Kai ateidavo vakaras, grįždamas į savo slėptuvę, aš sustodavau ant tilto pasižiūrėti sėdančios saulės. Raudonai spalvindamas miesto garus, dangaus šviesulys, atrodo, lėtai suposi auksiniame skystyje tarsi amžių laikrodžio švytuoklė. Nakčiai temstant, eidavau paskui tuščių gatvių labirintu namo. Žiūrėdamas į žiburius, blykčiojančius žmonių būstuose, mintyse stebėdavau kančių ir džiaugsmo scenas, kurias jie švietė, ir galvodavau, kad čia tiek gyvenamų pastogių, o aš neturiu jose nė vieno draugo. Mano godas pertraukdavo ritmingi laikrodžio dūžiai, nuskambėję gotikinės katedros bokšte; juos atkartodavo įvairiais tonais kitos bažnyčios, artimos ir tolimesnės. Deja, kiekviena valanda atveria naują kapą žmonių bendruomenėje ir išspaudžia naujas ašaras.

Gyvenimas, kuris iš pradžių mane sužavėjo, tapo netrukus nepakenčiamas. Įkyrėjo amžinai tie patys reginiai ir tos pačios mintys. Ėmiau tyrinėti savo širdį, svarstyti, ko noriu. Pats nežinojau; bet staiga man atėjo mintis, kad palaimą rasiu giriose. Ir štai ūmai nusprendžiu gyvenimo kelią, vos tepradėtą, bet jau perėjusį šimtmečius, užbaigti kaimo tyloje.

Įsikibau į šį sumanymą su tuo pačiu įkarščiu, su kokiu vykdau visus savo planus; skubiai išvažiavau, norėdamas pasislėpti nuo pasaulio šiaudinėje lūšnelėje, kaip kadaise išvažiavau, norėdamas apkeliauti pasaulį.

Tūlas kaltina mane, kad mano pomėgiai nepastovūs, kad nesugebu ilgai džiaugtis ta pačia iliuzija, kad esu auka vaizduotės, kuri skuba iki dugno išsemti visus malonumus, tarsi jie, ilgiau tverdami, ją

slėgtų; kaltina mane, kad visada praeinu pro tikslą, kurį galiu pasiekti. Deja, aš tik ieškau nepažįstamo gėrio, į kurį mane stumia instinktas. Ar kaltas aš, jei visur susiduriu su ribomis, jei tai, kas užbaigta, praranda vertę mano akyse? Vis dėlto jaučiu, kad man patinka tam tikra jausmų monotonija gyvenime, ir jei dar būčiau toks beprotis, jog tikėčiau laime, ieškočiau jos įpročiuose.

Visiškos vienatvės, gamtos reginių veikiamas, netrukus pasiekiau būseną, kurią vargu ar įmanoma nusakyti žodžiais. Be artimųjų, be draugų, taip sakant, vienui vieną pasaulyje, dar nepažinusį meilės, mane kankino gyvybinių jėgų perteklius. Kartais staiga apsipildavau raudoniu ir jusdavau, kaip į širdį man plūsta tarytum deginančios lavos upeliai; kartais nejučiomis imdavau šaukti, o naktį mane tiek pat kamavo sapnai kaip ir nemiga. Kažko stigo, kas užpildytų mano būties pragarmę; leidžiuosi, būdavo, į klonį, kopiu į kalnus, visa savo ilgesio jėga šaukdamasis būsimosios aistros idealo; glamonėju jį vėjo dvelksme; girdžiu jį, regis, upės aimanoje; ši mano vaizduotės pamėklė buvo viskas: ir žvaigždės danguje, ir pats gyvasties pradas visatoje.

Vis dėlto ši būsena – ramybė ir sąmyšis, dvasinis skurdas ir gausa – nestokojo tam tikro žavesio. Vieną dieną aš skabinėjau gluosnio šakutę, palinkusią virš upelio, su kiekvienu nauju lapeliu, kurį nusinešdavo srovė, susiedamas kurią nors mintį. Nė vienas karalius, drebantis, kad jo staiga nenuvainikuotų revoliucija, nepatiria baimės, žiauresnės už tą, kurią jaučiau aš kiekvieną kartą, kai mano šakos atplaišėlės atsidurdavo pavojuje. O žmogiškoji silpnybe! O niekad nesenstančios žmogaus širdies vaikyste! Štai iki kokio lengvabūdiškumo gali nusileisti mūsų išdidusis protas! O betgi tiesa, kad daugelis žmonių savo likimą sieja su tokiais pat menkaverčiais daiktais kaip manieji gluosnio lapai.

Bet kaip apsakyti tą aibę netvarių jausmų, kurie užplūsdavo mane bevaikščiojant? Garsai, kuriuos vienišos širdies tuštumoje išduoda aistros, – tai lyg vėjų ir vandens šnaresys dykynės tyloje: jie glosto ausį, bet atvaizduoti jų negali.

Mane tebekankino šitos dvejonės, kai atėjo ruduo; su džiaugsmu pasveikinau audrų mėnesius. Čia man magėjo būti vienu iš tų karių,

kurie klajoja tarp vėtrų, ūkanų ir šmėklų; čia tiesiog pavydėjau piemeniui, besišildančiam rankas prie skurdaus brūzgų laužo pamiškėje. Klausiausi nelinksmų jo dainų, galvodamas, kad visose šalyse žmogus iš prigimimo dainuoja liūdnai, net apie laimę. Mūsų širdis – netobulas instrumentas, lyra, kuriai trūksta stygų, taigi ir džiaugsmingus garsus turime perteikti tonu, skirtu atodūsiams.

Dieną aš bastydavausi po plačias šilojynes, einančias ligi pat miško. Kiek nedaug tereikėjo mano svajoms: sauso lapo, kurį vėjas ginė prieš mane, trobelės, kurios dūmai kilo iš nuogų medžių viršūnių, samanų, kurias ant ąžuolo kamieno virpino šiaurys, nuošalios uolos, vienišo tvenkinio, kuriame šnarėjo nuvytusios nendrės! Kaimelio varpinė, stūksanti toli klonyje, taip pat dažnai traukė mano žvilgsnį; dažnai sekiau akimis paukščius keliauninkus, lekiančius virš mano galvos. Vaizdavausi nežinomus krantus, tolimas šalis, į kurias jie traukė, mielai būčiau skridęs kartu su jais. Mane kamavo slapta omė; jaučiau, kad pats esu tiktai keleivis; bet balsas iš dangaus man tarytum bylojo: „Žmogau, dar neišmušė tavo kelionės valanda; lauk, kol pakils mirties vėjas, tada ir tu išskėsi sparnus skrydžiui į tas nepažįstamas šalis, kurių ilgisi tavo širdis“.

Kilkite kuo greičiau, geidžiamos audros, neškite Renė į kito gyvenimo erdves! Šitaip kalbėjau aš, plačiai žingsniuodamas; veidas man degė, plaukuose švilpė vėjas, bet aš, užburtas, nukamuotas ir tarsi apsėstas savo širdies demono, nejaučiau nei lietaus, nei šerkšno.

Naktį, kai mano lūšnelę purtydavo žiemys, o ant stogo čiurkšlėmis pylėsi lietus, kai pro langą žvelgė mėnuo, keliaujantis per debesų kalnus tarsi koks blyškus laivas, skrodžiąs bangas, rodėsi man, kad gyvastis dvigubai stipriau tvinkčioja mano širdies gelmėse, kad užtekčiau galios kurti pasaulius. Ak, jei tuo svaiguliu, kurį jutau, būčiau galėjęs pasidalyti su kita siela! O Dieve, jeigu Tu būtum atsiuntęs man moterį, kokios troškau; jei, kaip mūsų pirmajam tėvui, būtum atvedęs už rankos Ievą, iš manęs paties sukurtą... Būčiau puolęs prieš tave kniūpsčias, dangiškoji grožybe; o paskui, suspaudęs tave glėby, meldęs Praamžių, kad atiduotų tau visą likusį mano gyvenimą.

Aiman! Buvau vienas, vienui vienas pasaulyje! Slėpiningas alpulys sklido man po visą kūną. Mane vėl apėmė tas pasibjaurėjimas gyvenimu, kurį pajutau dar vaikystėje, tik dar stipresnis. Netrukus širdis liovėsi teikusi minčiai peno, ir tik sunki ilgatvė man liudijo, kad tebesu gyvas.

Kovojau kurį laiką su savo negalia, tačiau be užsidegimo ir tvirto ryžto ją įveikti. Galop, nesurasdamas vaisto šitai keistai savo širdies žaizdai, kuri buvo niekur ir drauge visur, nusprendžiau pasitraukti iš gyvenimo.

Aukščiausiojo žyny, tu, kuris girdi mano žodžius, atleisk nelaimingajam, kuriam dangus buvo beveik atėmęs protą. Buvau labai tikintis, o protavau kaip bedievis; širdis mano mylėjo Dievą, o protas Jo nepripažino; mano elgsena, mano kalbos, jausmai, mintys tebuvo prieštaravimai, tamsybė, melas. Bet ar visada žino žmogus, ko nori, ar visada įsitikinęs tuo, ką galvoja? Viskas slydo man iš rankų: draugystė, pasaulis, vienatvė. Išbandžiau viską, ir viskas baigėsi man pražūtingai. Mane atstūmė visuomenė, apleido Ameli, – kas man beliko, kai nusivyliau ir vienatve? Tai buvo paskutinė lenta, kurios įkibęs tikėjaus išsigelbėti, ir štai jutau, kad ir ji grimzta į prarają!

Pasiryžęs nusikratyti gyvenimo naštos, nusprendžiau šitą beprotišką veiksmą atlikti visiškai šaltai. Skubėti nebuvo ko; tikslios išvykimo valandos nepasiskyriau, norėjau lėtai pasigardžiuoti paskutinėmis gyvenimo akimirkomis ir sukaupti visas jėgas, kad, kaip vienas antikos didvyris, jusčiau išskrendant savo vėlę.

Tuo tarpu galvojau, kad privalau pasirūpinti savo turto sutvarkymu; reikėjo parašyti Ameli. Laiške nejučiomis pasiskundžiau, kad ji mane užmiršusi, ir, matyt, neįstengiau nuslėpti graudulio, kuris pamažu perėmė man širdį. Tačiau vaizdavausi, kad savo paslaptį gerai užmaskavau; bet sesuo, įpratusi matyti, kas dedasi slapčiausiuose mano širdies kampeliuose, lengvai viską atspėjo. Ją išgąsdino nenatūralus mano laiško tonas ir klausimai apie reikalus, kuriais niekad anksčiau nesirūpinau. Užuot atsakiusi, netikėtai atvažiavo pati.

Kad gerai suvoktumėte, koks gailus turėjo būti vėliau mano skausmas ir koks didelis buvo pirmasis džiaugsmas, kai išvydau

Ameli, turite įsidėmėti, kad tai buvo vienintelė būtybė pasaulyje, kurią mylėjau, kad su ja buvo susiję visi mano jausmai, taip pat ir mieli vaikystės prisiminimai. Tad pasveikinau Ameli su savotišku pakilimu. Taip seniai nebuvau sutikęs žmogaus, kuris mane suprastų ir kuriam galėčiau atverti sielą!

Puldama man į glėbį, Ameli pasakė: „Nedėkingasis, tu nori mirti, o užmiršti, kad turi seserį! Įtarinėji jos širdį! Nesiaiškink, nesiteisink, aš viską žinau; viską supratau, lyg būčiau buvusi su tavim. Nori apgauti mane, tą, kurios akyse gimė pirmieji tavo jausmai? Ak, tavo nelemtas būdas, dygėjimasis gyvenimu, klaidingi sprendimai! Pažadėk, kol spaudžiu tave prie krūtinės, pažadėk, kad paskutinį sykį taip beprotiškai elgiesi; prisiek, kad niekad nesikėsinsi į savo gyvybę".

Šitaip kalbėdama, Ameli žvelgė į mane lipšniai ir užjaučiamai, bučiavo man kaktą; ji buvo beveik motina, gal dar lipšnesnė už motiną. Aiman! Į mano širdį vėl siūbtelėjo džiaugsmas; kaip vaikas tetroškau vieno – kad mane paguostų; nusilenkiau Ameli valiai; ji pareikalavo iškilmingos priesaikos; daviau ją nedvejodamas, net nenumanydamas, kad vėl kada nors būsiu nelaimingas.

Daugiau negu mėnesį mes negalėjome atsižavėti tuo, kad esame drauge. Kai rytais, užuot pasijutęs vienas, išgirsdavau sesers balsą, mane persmelkdavo džiaugsmo ir laimės virpulys. Gamta apdovanojo Ameli kažkokiu dieviškumu; jos siela, kaip ir kūnas, buvo graži nekaltu grožiu; jos jausmų švelnumas buvo begalinis; būdas – įsikūnijęs meilumas ir svajingumas; atrodė, kad jos širdis, mintis ir balsas alsuoja sutartinai; drovumu ir meile ji panėšėjo į moterį, tyrumu ir darna – į angelą.

Atėjo valanda, kai turėjau išpirkti visas savo paikystes. Apkvaišęs taip pamečiau galvą, jog šaukiausi nelaimės, idant tikrai turėčiau dėl ko kentėti: pasibaisėtinas noras, kurį Dievas užsirūstinęs išpildė su kaupu!

Ką dar jums pasakyti, o bičiuliai mano! Žiūrėkite – iš akių man srūva ašaros. Ar galiu aš... Prieš keletą dienų niekas nebūtų įstengęs išplėšti iš manęs šios paslapties... Dabar viskas baigta!

Tačiau tegul šią istoriją, o seneliai, amžinai palaidoja tyla: nepamirškite, kad papasakota ji buvo po tyrlaukių medžiu.

Žiema jau ėjo į galą, kai pastebėjau, kad Ameli pati menkai beturi ramybės ir sveikatos, kurią buvo man besugrąžinanti. Ji sulyso; akys įdubo; žingsnis pasidarė vangus, balsas kimus. Vieną dieną užtikau ją apsipylusią ašaromis, klūpančią prieš Nukryžiuotąjį. Žmonių draugija, vienatvė, mano dingimas, mano atsiradimas, naktis, diena – viskas ją gąsdino. Nenorom išsiveržęs atodūsis apmirdavo jos lūpose; čia ji be nuovargio ištveria ilgą kelią, čia vos bepaslenka; ima rankdarbį ir vėl meta šalin; atsiskleidžia knygą, bet nepaskaito, pradeda sakinį ir nebaigia, apsipila staiga ašaromis ir pasišalinusi meldžiasi.

Veltui mėginau įspėti, ką ji nuo manęs slepia. Kai klausinėdavau, spausdamas ją glėbyje, su šypsena atsakydavo, kad ji tokia pat kaip aš, kad nežinanti, kas jai yra.

Taip praėjo trys mėnesiai, ir Ameli būklė diena iš dienos blogėjo. Spėjau, kad jos ašarų priežastis yra kažkoks slaptingas susirašinėjimas: ji atrodė tai mažiau, tai labiau susijaudinusi – destis kokius kada laiškus gaudavo. Pagaliau vieną rytą – metas, kai mudu pusryčiaudavome kartu, seniai buvo praėjęs – aš pasikeliu į jos kambarius; beldžiuosi, niekas neatsako; praveriu duris, miegamajame tuščia. Pamatau ant židinio ryšulėlį, adresuotą man. Griebiu jį drebančiom rankom, atplėšiu ir perskaitau laišką, kurį saugoju iki šiol, kad mano širdis niekados nepajustų džiaugsmo virpulio.

Brangiajam Renė

Dangus tebūnie man liudytojas, broli mano, kad tūkstantį kartų atiduočiau gyvybę, idant nors akimirksnį palengvinčiau tau skausmą; bet pati, būdama nelaiminga, niekuo negaliu prisidėti prie tavo laimės. Tad atleisk, kad pabėgau nuo tavęs kaip nusikaltėlė: būčiau neatsispyrusi tavo prašymams, o išvažiuoti reikėjo... Dieve, pasigailėk manęs!..

Tu žinai, Renė, kad aš visados svajojau apie vienuolyną; metas pasinaudoti dangaus duotu ženklu. Kodėl aš taip ilgai delsiau?

Dievas mane už tai baudžia. Likau pasaulyje tik dėl tavęs... Atleisk, visai netekau galvos iš sielvarto, kad palieku tave.

Tik šiandien jaučiu, brangusis broli, kokios reikalingos tos prieglaudos, prieš kurias tu taip dažnai pasisakydavai. Yra nelaimių, kurios mus amžinai atskiria nuo žmonių; kas tada tokiems nelaimingiesiems daryti?.. Esu įsitikinusi, kad ir tu, broli, rastum ramybę šiame šventame prieglobstyje: žemėje nėra nieko, kas būtų verta tavęs.

Nepriminsiu tau tavo priesaikos: žinau, kaip ištikimai tu laikaisi duoto žodžio. Prisiekei ir gyvensi dėl manęs. Kaip niekinga tolydžio galvoti apie pasitraukimą iš gyvenimo! Tavo būdo žmogui taip lengva numirti! Tikėk savo seseria: sunkiau yra gyventi.

Bet kuo skubiausiai mesk tą vienatvę, broli mano, ji tau nieko gero neduoda; susirask kokią veiklą. Žinau, tu šaipaisi, kad Prancūzijoje žmogus privaląs turėti kokią nors padėtį visuomenėje. *Neniekink mūsų tėvų ir protėvių patyrimo ir išminties. Geriau, brangusis Renė, būti truputį panašesniam į daugumą žmonių ir nesijausti tokiam nelaimingam.*

Gal santuokoje atlyžtų tavo širdgėla? Turėtum kasdien galvoti apie žmoną, vaikus. O kuri moteris nesistengtų, kad tu būtum laimingas? Tavo sielos kaitra, tavo talento žavesys, kilni ir aistringa povyza, išdidus ir švelnus žvilgsnis – visa tai laiduotų tau jos meilę ir ištikimybę. Ak, su kokia palaima spaustų ji tave savo glėby, prie širdies! Visi jos žvilgsniai, visos jos mintys kryptų į tave, tau nereikėtų rūpintis nė menkiausiais dalykais! Ji būtų tau įkūnyta meilė, įkūnyta nekaltybė; ir tu manytum susiradęs kitą seserį.

Išvažiuoju į... vienuolyną. Jis stovi ant jūros kranto ir tuo atitinka mano sielos būseną. Naktį savo celėje aš girdėsiu šniokščiant bangas, skalaujančias jo sienas; minėsiu pasivaikščiojimus su tavim po miškus, kai pušų viršūnių siūravimas mums panėšėjo į jūros ošimą. Mielas kūdikystės dienų drauge, ar jau niekada tavęs nepamatysiu? Nedaug ką už tave vyresnė būdama, supau tave lopšyje; mes dažnai miegojome kartu. Ak, jei mes vėl kada susitiktume tam pačiam kape! Bet ne: aš privalau miegoti viena po lediniu šios šventovės marmuru, kur amžinai ilsisi merginos, nepažinusios meilės.

Nežinau, ar įskaitysi šias eilutes, beveik nuplautas mano ašarų. Šiaip ar taip, brangusis, truputį anksčiau ar truputį vėliau mums vis tiek būtų reikėję skirtis. Tad ar beverta kalbėti apie gyvenimo nepastovumą ir menkystę? Prisimeni jaunąjį M., kuris žuvo, nuskendus laivui prie Il de Franso[7]*? Kai gavai paskutinį jo laišką, – jau keletas mėnesių po jo mirties, – nebebuvo likę net jo žemiškųjų palaikų, ir tuo pat metu, kai tu pradėjai gedėti jo Europoje, tas gedulas jau baigėsi Indijoje. Kas tad yra žmogus, jei taip greit išdyla jo atminimas? Dalis draugų vos spėja gauti žinią apie jo mirtį, kai kiti jau pamiršę nelaimę! O, mano brangus, mano brangiausias Renė, ar taip pat veikiai išblės ir tavo širdyje prisiminimas apie mane? O, broli mano, jei aš laikinai ir atsiplėšiu nuo tavęs, tai tik tam, kad nebūčiau atskirta amžinybėje.*

Ameli

P. S. Pridedu savo turto dovanojimo aktą; tikiuosi, kad neatmesi šio mano prieraišumo ženklo.

Perkūnas, trenkęs man po kojų, nebūtų manęs taip išgąsdinęs, kaip išgąsdino tas laiškas. Kokią paslaptį slepia nuo manęs Ameli? Kas verčia ją taip staiga užsidaryti vienuolyne? Negi savo prieraišumo burtais ji sutaikė mane su gyvenimu tik tam, kad staiga vėl pamestų? Ak, kam ji atėjo ir nukreipė mane nuo užsibrėžto tikslo! Pas mane ją atvedė gailesio šuoras, bet, veikiai atsibodėjusi sunkia pareiga, ji pasiskubino palikti nelaimingąjį, kuris tik ją šioje žemėje beturėjo. Žmogus manosi viską padaręs, jei sutrukdė kitam žmogui nusižudyti! Taip aš aimanavau. Paskiau ėmiau tyrinėti save. „Nedėkingoji Ameli, – kalbėjau, – jei tu būtum buvusi mano vietoje, jei kaip aš būtum pasiklydusi gyvenimo beprasmybėje, ak, tavo brolis nebūtų tavęs apleidęs“.

Bet kai skaičiau jos laišką antrąkart, jis pasirodė man toks liūdnas ir graudus, kad širdis man alpo. Į galvą staiga atėjo mintis, grąžinusi šiokią tokią viltį; įsivaizdavau, kad Ameli galbūt aistringai įsimylėjo kurį nors vyriškį ir nedrįsta prisipažinti. Šis įtarimas lyg ir

paaiškino jos melancholiją, paslaptingą susirašinėjimą ir aistringą jos laiško toną. Tuoj pat parašiau jai, maldaudamas atverti širdį.

Atsakė ji nedelsdama, tačiau ir šį kartą paslapties neatskleidė; tik pranešė, kad gavusi atleidimą nuo noviciato ir veikiai duosianti įžadus.

Mane papiktino sesers užsispyrimas, jos žodžių slėpiningumas ir nepasitikėjimas mano prieraišumu.

Kiek pasvarstęs, ką man daryti, nusprendžiau nusigauti į B... ir paskutinį kartą bandyti paveikti seserį. Mano kelias vedė mane per žemę, kurioje išaugau. Kai pamačiau miškus, kuriuose praleidau vieninteles laimingas savo gyvenimo valandėles, man iš akių pabiro ašaros, ir aš niekaip neįstengiau atsispirti pagundai tarti jiems paskutinį sudiev.

Vyresnysis brolis tėvo palikimą pardavė, bet naujasis savininkas dar čia negyveno. Į tėvų pilį atvažiavau ilga eglių alėja; pėsčiomis perėjau apleistus kiemus; sustojau pasižvalgyti į uždarytus ar išdaužytus langus, usnis, augančias pasieniais, lapus, nuklojusius durų slenksčius, ir tuščią priebutį, kuriame taip dažnai mačiau tėvą ir jo ištikimus tarnus. Pakopos jau buvo apžėlusios samanomis; tarp atsiknojusių nuo kits kito ir išklibusių akmenų žydėjo geltonos leukonijos. Duris staiga man atidarė nepažįstamas sargas. Pamatęs, kad aš dvejoju, ar žengti per slenkstį, tas žmogus sušuko: „Na, ar nenutiks ir tamstai kaip tai nepažįstamai moteriai, kuri lankėsi čia prieš kelias dienas? Jau bekeldama koją į vidų, ji apalpo, ir aš turėjau nešte nunešti ją atgal į karietą".

Man nesunku buvo atspėti, kas ta *nepažįstamoji*, kuri, kaip ir aš, buvo atvykusi į šias vietas lieti ašarų ir gaivinti prisiminimų!

Įžengiau į savo protėvių pastogę, nosine prisidengęs akis. Perėjau per skardžiai aidinčius kambarius, kurių tylą trikdė vien mano žingsniai. Pro uždarytas langines skverbėsi blanki šviesa, menkai tešviesdama vidų. Aplankiau kambarį, kur, mane gimdydama, atidavė savo gyvybę motina, tą, kuriame užsidarydavo mano tėvas, tą, kur stovėjo mano lopšys, pagaliau tą, kuriame, prigludęs prie sesers krūtinės, liejau į jos mylinčią širdį pirmuosius savo lūkesčius. Užuolaidų ir kilimų niekur nebebuvo, o tuščiuose guoliuose savo tinklus audė

vorai. Kuo skubiausiai pasišalinau iš šių vietų, pabėgau, nedrįsdamas net atsigręžti. Kokie saldūs, bet kokie trumpi tie akimirksniai, kuriuos praleidžia broliai ir seserys vaikystėje, susitelkę po senų tėvų sparnais! Žmogaus šeima tveria tik vieną dieną; Dievas savo atodūsiu išsklaido ją kaip dūmus. Sūnus beveik nepažįsta tėvo, tėvas sūnaus, brolis sesers, sesuo brolio! Ąžuolas mato, kaip aplink jį dygsta gilės; žmonių vaikų likimas ne toks!

Atvykęs į B... susiradau žmogų, kuris nuvedė mane į vienuolyną; čia paprašiau leisti pasikalbėti su seseria. Man buvo pasakyta, kad ji nieko nepriimanti. Parašiau jai laiškelį; ji atsakė, kad dabar, kai ruošiasi paskirti save Dievui, jai negalima nė vienos minties nukreipti į pasaulį; jei aš mylįs ją, tai pasistengsiąs negniuždyti jos savo skausmu. Dar pridūrė: „Jei vis dėlto norėtum būti prie altoriaus mano įžadų dieną, tai teikis būti man tėvu; šis vaidmuo vienintelis vertas tavo drąsios širdies, vienintelis dera prie mūsų draugystės ir mano ramybės".

Tas šaltas jos tvirtumas, toks priešingas mano karštam jausmui, baisiai mane įjaudrino. Čia apsisukęs ketinau grįžti atgal; čia vėl norėjau pasilikti vien tam, kad sutrukdyčiau auką. Pragaras net kurstė mane persidurti durklu bažnyčioje, kad įžadai, kurie turėjo atimti mano seserį, susipintų su paskutiniais mano atodūsiais. Vienuolyno vyresnioji liepė mane įspėti, kad presbiterijoje man paruoštas suolas, kvietė dalyvauti apeigose, įvyksiančiose jau kitą rytą.

Auštant suskambo pirmieji varpai... Apie dešimtą valandą aš leisgyvis nuslinkau į vienuolyną. Tam, kas buvo panašaus reginio liudytojas, nebegali būti nieko tragiškesnio pasaulyje; tam, kas liko gyvas, jį iškentėjęs, nebegali būti nieko skaudesnio.

Bažnyčia buvo sausakimša. Šit mane veda prie suolo presbiterijoje; aš puolu ant kelių, beveik nesuvokdamas, nei kur esu, nei ką esu nusprendęs daryti. Prie altoriaus jau laukia kunigas; staiga atsiveria slaptingos grotelės, ir pasirodo Ameli, išsidabinusi prašmatniausiais pasaulietiškais drabužiais. Buvo tokia graži, tokiu dievišku spindesiu švietė jos veidas, jog susirinkusieji krūptelėjo iš nuostabos ir susižavėjimo. Įveiktas prakilnaus šventosios skausmo, priblokštas tikėjimo didystės, pajutau, kad žlunga visi mano smurtingi planai; sugniužau,

mane supančiojo kažkokia visa galinti ranka ir, užuot piktžodžiavęs prieš Dievą ir Jam grūmojęs, radau širdyje tik didžią godonę ir nuolankią aimaną.

Ameli atsistoja po baldakimu. Mišios prasideda: šviečia deglai, kvepia gėlės ir smilkalai, idant auka būtų malonesnė. Prieš aukojimą kunigas nusivilko puošnius apeigų rūbus, liko tik su linine alba, įlipo į sakyklą ir paprastais, bet jaudinančiais žodžiais pavaizdavo, kokia laiminga nekalta mergina, atsiduodanti tarnauti Viešpačiui. Kai jis ištarė sakinį: „Ji tarsi smilkalai, kurie sudega ugnyje", bažnyčią, regis, užtvino didinga rimtis ir dangiški kvapai; pasijutome lyg kokiame saugiame prieglobstyje, po mistiško balandžio sparnais; ir atrodė, kad ant altoriaus leidžiasi ir su smilkalais bei vainikais vėl į dangų kyla angelai.

Kunigas baigia pamokslą, vėl užsivelka savo rūbus, toliau aukoja Mišias. Ameli, kurią prilaiko dvi jaunos vienuolės, klaupiasi ant paskutinės altoriaus pakopos. Tada kažkas ateina ir nusiveda mane atlikti tėvo pareigos. Išgirdusi mano netvirtą žingsnį, Ameli vos neapalpsta. Mane pastato šalia kunigo – aš turiu paduoti jam žirkles. Juntu šią valandėlę, kad vėl užverda man kraujas; jau, rodos, nesuvaldysiu savo įsiūčio, bet Ameli, sukaupusi visą drąsą, meta staiga į mane žvilgsnį, kuriame tiek priekaišto ir skausmo, kad jis pribloškia mane. Paima viršų tikėjimas. Sesuo pasinaudoja mano sutrikimu ir narsiai atkiša galvą. Šventų ašmenų paliesti, pabyra jos nuostabūs plaukai; ilga muslino suknia pakeičia puošnius pasaulietiškus drabužius, bet nenublankina jos grožio; rūpesčių nukamuotą kaktą pridengia drobinis kaspinas; ir slėpiningas šydas, skaistybės ir tikėjimo simbolis, apgaubia jos nukirptą galvą. Niekada neatrodė ji man tokia graži. Atgailautojos akys žvelgė į žemės dulkes, o siela skrajojo danguje.

Tačiau Ameli dar nebuvo ištarusi įžadų; o kad visiškai mirtų pasauliui, ji turėjo pereiti kapą. Ji gulasi ant marmurinės pakylos; ją pridengia šarvone; prie jos keturių kampų dega fakelai. Kunigas su stula ant kaklo, su giesmynu rankose pradeda maldas už mirusiuosius; jas toliau gieda nekaltos mergelės. Ak, tikėjimo džiaugsmai, kokie jūs didingi, bet ir kokie baisūs! Man liepia klauptis prie šitos kraupios

įrangos. Staiga iš po gedulingo šydo pasigirsta tylus šnabždesys; pasilenkiu, ir mano ausis pasiekia siaubingi žodžiai (girdėjau juos tik aš vienas): „Dieve gailestingas, padaryk, kad niekuomet nepakilčiau iš šito mirties guolio ir apiberk savo malonėmis brolį, kuris neatsakė į mano nusikalstamą aistrą!“

Šitie žodžiai, ištrūkę iš karsto, atskleidžia staiga man baisingą tiesą; aš pametu protą, krintu ant mirusiųjų drobulės, apglėbiu seserį, sušunku: „Skaisčioji Jėzaus Kristaus sužadėtine, leisk paskutinį kartą apkabinti tave per šiuos mirties ledus ir amžinybės gelmes, jau skiriančias tave nuo tavo brolio!“

Tas jausmų prasiveržimas, tas šauksmas, tos ašaros sutrikdo apeigas; kunigas nutyla; vienuolės uždaro grotas, minia subruzda ir siūbteli prie altoriaus; mane be sąmonės išneša iš bažnyčios. Kiek mažai dėkingumo aš jaučiau tiems, kurie grąžino mane į gyvenimą! Vėl atvėręs akis, sužinojau, kad apeigos baigtos, o mano sesuo labai karščiuoja. Ji liepė mane paprašyti, kad nebesistengčiau su ja pasimatyti. O varganas mano gyvenime: sesuo bijo kalbėtis su broliu, o brolis bijo tarti žodį seseriai! Palikau vienuolyną kaip tą atgailos vietą, kur liepsnos ruošia mus dangiškajam gyvenimui, kur, kaip ir pragare, žmogus netekęs visko, išskyrus viltį.

Galima rasti sieloje tvirtybės atsispirti prieš savo paties nelaimę; bet nenoromis tapti kito nelaimės priežastimi – tai visiškai nepakeliama. Suvokęs sesers skausmą, vaizdavausi, ką ji turėjo iškentėti. Tada man paaiškėjo daugybė dalykų, kurių anksčiau negalėjau suprasti: tas liūdesiu atmieštas džiaugsmas, su kuriuo Ameli išlydėjo mane kelionėn; atkaklus manęs vengimas, kai sugrįžau, ir drauge neryžtingumas, taip ilgai trukdęs jai stoti į vienuolyną; aišku, nelaimingoji mergaitė tikėjosi pasveikti! Jos sumanymas atsižadėti pasaulio, atleidimas nuo noviciato, turto pervedimas man – štai dėl ko ji, matyt, slapta susirašinėjo, sugebėdama apgauti mane.

O bičiuliai, aš patyriau tada, ką reiškia lieti ašaras dėl kančios, kuri anaiptol ne įsikalbėta! Mano aistros, taip ilgai neturėjusios tikslo, su įtūžiu puolė šį pirmąjį grobį. Mano sielvarto pilnatvė teikė man net savotiško nelaukto pasitenkinimo, ir aš su slaptu džiugesiu

pastebėjau, kad širdies sopulys nėra jausmas, kurį galima išsemti kaip kad pomėgį.

Kadaise norėjau palikti žemę, dar negavęs Visagalio įsakymo; tai buvo didelis nusikaltimas: Dievas atsiuntė Ameli man išgelbėti, o kartu ir nubausti. Taip, kiekvieną nuodėmingą mintį, kiekvieną nusikalstamą veiksmą lydi suirutė ir nelaimės. Ameli prašė, kad gyvenčiau, ir mano pareiga buvo nedidinti jos kančių. Ir keista, dabar, kai tikrai buvau nelaimingas, nebeturėjau jokio noro mirti. Širdgėla tapo man užsiėmimu, jos buvo kupina kiekviena mano akimirka: juk mano širdis iš prigimties persunkta skausmo ir negandos!

Pakeičiau tada staiga savo sprendimą; pasiryžau palikti Europą ir iškeliauti į Ameriką.

Kaip tik tuo metu B... uoste flotilė ruošėsi išplaukti į Luizianą; susitariau su vienu kapitonu; pranešiau apie savo ketinimą seseriai ir ėmiau taisytis kelionei.

Mano sesuo jau buvo pasibeldusi į mirties vartus; bet Dievas, kuris skyrė jai gražiausiąjį mergelių vainiką, nepanoro jos taip greit pas save pasišaukti; jos vargai šioje žemėje turėjo ilgiau patverti. Antrąkart įžengusi į sunkų gyvenimo kelią, sulinkusi po kryžiumi, ji didvyriškai žengė pirmyn į skausmus, matydama kovoje tik pergalę, o begaliniuose kentėjimuose – begalinę šlovę.

Man likusios nedidelės nuosavybės pardavimas, – perleidau ją broliui, – lėtas vilkstinės ruošimasis kelionei, nepalankūs vėjai dar ilgai užgaišino mane uoste. Kiekvieną rytą eidavau pasiteirauti apie Ameli sveikatą ir kiekvieną kartą grįždavau iš naujo kupinas susižavėjimo ir su ašaromis akyse.

Tolydžio slankiojau aplink vienuolyną, stovintį ant jūros kranto. Pastebėjau, kad dažnai prie vieno mažo grotuoto langelio, žvelgiančio į dyką pakrantę, sėdi susimąsčiusi vienuolė; žiūri svajodama į okeaną, kur tarpais pasirodo laivas, plaukiąs į pasaulio kraštą. Mačiau tą pačią vienuolę prie to paties lango grotų daug kartų mėnesienoje; ji gėrėjosi nakties šviesulio nutvieksta jūra ir, matyt, klausėsi, kaip ošia bangos, liūdnai duždamos į nykų krantą.

Rodosi man, kad tebegirdžiu varpą, naktį šaukiantį vienuoles budėti ir melstis. Kai jis taip iš lėto skambėdavo ir mergelės tylomis žengdavo prie Visagalio altoriaus, aš skubėdavau prie vienuolyno; ten pats vienas, mūro sienos atsirėmęs, klausiausi, šventos ekstazės pagautas, paskutiniųjų psalmių garsų, kurie liejosi po šventovės skliautais su tyliu vilnių šniokštimu.

Nežinau, kaip visi šie dalykai, kurie, tiesą sakant, būtų turėję aitrinti mano skausmą, priešingai, bukino jo geluonį. Mano ašaros buvo ne tokios gailios, kai laisčiau jas ant uolų ir vėjų pagairėje. Net pats mano sielvartas dėl savo neįprasto pobūdžio teikė man šiokią tokią paguodą: mes mėgaujamės neeiliniais dalykais, net jeigu tai yra nelaimė. Tad man kone atgijo viltis, kad ir mano sesuo pasijus nebe tokia nelaiminga.

Laiškas, kurį gavau iš jos prieš išplaukdamas, tarytum patvirtino šias mano mintis. Ameli jautriais žodžiais gailestavo dėl mano skausmo, tikino, kad jos gėlą pamažu gludina laikas. „Neprarandu vilties, – rašė ji, – kad dar būsiu laiminga. Dabar, kai auka jau padaryta, pats jos didumas padeda man atgauti bent kiek ramybės. Mano draugių paprastumas, jų troškimų tyrumas, jų gyvenimo reguliarumas – visa tai veikia mano būtį kaip balzamas. Kai lauke staugia vėtra ir jūros paukštė daužosi sparnais į mano langą, aš, vargšė dangaus balandė, mąstau, kokia esu laiminga, kad susiradau prieglobstį nuo audros. Čia tas šventasis kalnas, ta aukštoji viršūnė, kur girdėti paskutinieji žemės balsai ir pirmosios dangaus melodijos; čia tikėjimas švelniai užliūliuoja jautrią sielą: audringiausią meilę pakeičia savotiška liepsnojančia skaistybe, kurioje sutampa meilužė ir nekalta mergelė; sutaurina atodūsius; nepatvarią ugnį paverčia amžinąja ugnimi; dieviškai supina savo rimtį ir skaistumą su nerimu ir goslumu, kurio vis neatsikrato atilsio ieškanti širdis ir gęstanti gyvybė“.

Nežinau, ką man skyrė dangus ir ar norėjo jis įspėti mane, kad mano žingsnius visur lydės audros. Flotilė gavo įsakymą išplaukti; keletas laivų leidžiantis saulei jau iškėlė bures; buvau susitaręs paskutinę naktį praleisti ant kranto – norėjau parašyti atsisveikinimo

laišką seseriai. Apie vidunaktį, man berašant ir ašaromis belaistant popierių, lauke sukaukia vėjas. Suklūstu ir pro audrą aiškiai girdžiu pavojų skelbiančios patrankos griausmą, sumišusį su gūdžiu vienuolyno varpo skambesiu. Bėgu į pakrantę, čia nė gyvos dvasios, tegirdėti šniokščiant bangos. Atsisėdu ant uolos. Vienoje pusėje blykčioja vilnys, kitoje – dangaus fone dunkso niūrios vienuolyno sienos. Lange už grotų žybsi blankus žiburėlis. Ar tai tu, o mano Ameli, sukniubusi prie Nukryžiuotojo kojų, meldei vėtrų dievą pasigailėti nelaimingojo brolio? Jūroje – audra, tavo celėje – ramybė; žmonės iš laivo, sudužusio į povandenines uolas, šalia priebėgos, kurios rimties niekas negali sudrumsti; bekraštybė anapus celės sienų; neramiai švytuojančios laivų šviesos, sustingęs vienuolyno švyturys; nepatikimas jūreivio likimas, vaidilutė, kuriai viena gyvenimo diena nusako visas būsimas jos gyvenimo dienas; ir šalia viso to – siela, tokia kaip tavoji, Ameli, audringa kaip okeanas; sudužimas, baisesnis negu tas, kuris ištinka jūreivį, – visas šis reginys ir šiandien tebėra giliai įsispaudęs man į atmintį. O naujojo dangaus saule, tu, kuri esi dabar mano ašarų liudytoja, Amerikos krantų aide, kuris kartoji Renė aimaną, kitą rytą po tos baisios nakties, atsirėmęs į laivo turėklus, aš mačiau, kaip amžinai nuo manęs tolsta gimtoji žemė! Ilgai sekiau akimis paskutines tėvynės medžių viršūnes, linguojančias ant kranto, ir vienuolyno bokštus, dingstančius akiratyje.

Baigęs pasakojimą, Renė išsitraukė iš užančio kažkokį popierių ir padavė jį tėvui Sueliui; paskui krito Šaktui į glėbį ir, tvardydamas raudą, laukė, kada misionierius perskaitys įteiktą jam laišką.

Laiškas buvo nuo... vienuolyno vyresniosios. Jame buvo aprašyta, kaip iškeliavo amžinybėn sesuo Ameli Gailestingoji: ji tapo savo pačios uolumo ir artimo meilės auka – mirė beslaugydama kitas seseris, ištiktas limpamosios ligos. Verkė visa bendruomenė, laikydama Ameli šventąja. Vyresnioji dar rašė, kad jau trisdešimt metų vadovaujanti vienuolynui, bet dar nemačiusi švelnesnės ir romesnio būdo vienuolės, taip pat nė laimingesnės dėl to, kad palieka šią ašarų pakalnę.

Šaktas laikė apglėbęs Renė ir verkė.

– Norėčiau, vaikeli, – kalbėjo jis, – kad čia būtų tėvas Obri[8], jis mokėjo semti iš savo širdies gelmių kažkokią ramybę, kuri tramdė audras, bet ir turėjo kažką bendro su jomis; buvo jis tarsi mėnulis audringą naktį: slenkantys debesys nepajėgia nusinešti jo drauge; tyras ir nekintantis, jis ramiai plaukia virš jų. O mane, deja, viskas jaudina ir trikdo!

Iki šiol tėvas Suelis klausėsi Renė pasakojimo rūsčiu veidu, netardamas nė žodžio. Širdies gilumoje jis buvo gailestingas, tačiau pažiūrėti atrodė nepalenkiamas; išvydęs sašemą sugrudusį, jis tarė, kreipdamasis į Ameli brolį:

– Niekas šitoje istorijoje nėra vertas užuojautos, kuri čia tau rodoma. Aš joje tematau jaunuolį, kurio galva pilna pamėklių, kuris visko bodėdamasis pabėgo nuo priedermių visuomenei, kad galėtų atsidėti tuščioms svajonėms. Kad bjauriesi pasauliu, gerbiamasis, dar nereiškia, jog esi pranašesnis už kitus. Jei kas nekenčia žmonių ir gyvenimo, tai tik todėl, kad yra trumparegis. Atverk truputį plačiau akis ir veikiai įsitikinsi, kad visos blogybės, kuriomis skundiesi, yra dykas niekas. O kokia gėda, jei negali nerausdamas galvoti apie vienintelę tikrąją savo gyvenimo nelaimę! Matant visą tos šventosios tyrumą, dorybę, dievobaimingumą, visus jos vainikus, vargiai įmanoma pakęsti net pačią mintį apie tavo sielvartus. Tavo sesuo išpirko savo kaltę; bet jei aš turiu pasakyti čia savo mintį, tai bijau, kad baisus teisingumas savo ruožtu nebūtų šituo prisipažinimu iš kapo sutrikdęs tavo sielos ramybės. Ką tu veiki vienas miškų glūdumoje, ko vėjais leidi ten dienas, pamiršęs visas priedermes? Šventieji, pasakysi, taip pat traukdavosi į tyrlaukius? Taip, bet jie ten liejo atgailos ašaras ir tramdė aistras, o tu gal dar labiau kurstai savąsias. Jaunas išpuikėli, manei, kad žmogui gali užtekti paties savęs! Vienatvė pragaištinga tam, kuris gyvena joje be Dievo; ji didina dvasios galias, bet ir uždaro joms visus kelius pasireikšti. Tas, kas yra gavęs jėgų, privalo skirti jas savo artimui; jei palieka jas be naudos, pirmas atpildas už tai būna slapta kančia, o paskui, anksčiau ar vėliau, dangus atsiunčia jam baisią bausmę.

Šių žodžių sukrėstas, Renė pakėlė nuo Šakto krūtinės nuolankią galvą. Aklasis sašemas nusišypsojo; ir toje lūpų šypsenoje, kuriai nebepritarė akių šypsena, buvo kažkas slėpiningo ir dangiško.

– Sūnau mano, – tarė senasis Atalos mylimasis, – jis kalba griežtai; moko ir senį, ir jaunuolį, ir jo teisybė. Taip, tu privalai atsisakyti šito keisto gyvenimo, kuris pilnas tik nerimo; laimę terasi ten, kur jos ieško ir kiti.

Kartą Meschacebė, dar netoli savo versmių, pasibodėjo, kad ji tik skaidrus upeliukas. Paprašė kalnus sniego, upokšnius – vandens, audras – lietaus, išsiliejo iš vagos ir nuniokojo savo žaviuosius krantus. Iš pradžių išdidusis upelis džiūgavo dėl savo galybės; bet greitai pastebėjo, kad viskas virsta dykyne jo kelyje, kad teka jis visų apleistas ir vienas, kad jo vandenys visada drumzlini; ir su gailesiu prisiminė savo kuklią vagą, kurią jam buvo išraususi gamta, paukščius, gėles, medžius ir upeliukus, kadaise drovius jo romios tėkmės palydovus.

Šaktas nutilo; tebuvo girdėti flamingo balsas; pasislėpęs Meschacebės melduose, jis skelbė vidudienį kilsiant audrą. Trys draugai patraukė atgal į savo trobeles. Renė tylėdamas žengė tarp misionieriaus, kalbančio maldas, ir neregio sašemo, ieškančio kelio. Sako, kad, prikalbėtas abiejų senelių, jis grįžęs pas savo žmoną, bet laimės su ja neradęs. Žuvo jis netrukus drauge su Šaktu ir tėvu Sueliu per prancūzų ir natčėzų skerdynes Luizianoje[9]. Dar ir šiandien rodoma uola, ant kurios jis paprastai sėdėdavęs saulei leidžiantis.

BENJAMIN CONSTANT

Benjamin Constant

ADOLPHE

Editions du Progrès, Moscou, 1973

Adolfas

PRATARMĖ TREČIAJAM LEIDIMUI

Vėl atiduoti spaudai šį kūrinėlį, išleistą prieš dešimt metų, sutikau ne be dvejonių. Jei ne daugmaž tvirtas įsitikinimas, kad jį taisosi spausdinti klastotojai Belgijoje ir kad šitokiame suklastotame leidinyje, kaip daugumoje tokių leidinių, platinamų Vokietijoje ir gabenamų į Prancūziją belgų klastotojų, atsiras priedų ir intarpų, prie kurių aš nebūsiu pridėjęs rankos, niekada nebūčiau vėl ėmęsis šitos apysakos, parašytos vienui vienu tikslu – įrodyti dviem ar trims draugams, leidžiantiems kartu su manim laiką kaime, kad galima patraukti skaitytoją romanu, kur viso labo du veikėjai ir kur situacija visą laiką ta pati.

Ėmęsis šio darbo, panorau išvystyti keletą kitų minčių, kurios atėjo man į galvą ir kurios, kaip man pasirodė, negali neduoti šiokios tokios naudos. Panorau atvaizduoti kančią, kurią patiria net kietos širdys, įskaudinusios kitą, taipgi tą iliuziją, kuri verčia jas tikėti, kad jos lengvabūdiškesnės ir labiau sugedusios, negu iš tikrųjų yra. Skausmas, kurį užduodame kitam, ilgainiui ima rodytis neryškus ir drumzlus kaip rūkas, kurį lengva pereiti; mums pritaria ir mus drąsina perdėm veidmaininga visuomenė, kuriai principus atstoja taisyklės, o jausmus – padorus elgesys ir kuri neapkenčia skandalo ne dėl jo nemoralumo, bet dėl neparankumo – juk ji gana atlaidžiai žiūri į ydą, kai toji apsieina be skandalo. Mes vaizduojamės, kad ryšiai, užmezgami neapgalvotai, nutrūks be jokio vargo. Bet kai pamatome sielvartą, sukeltą šio ryšių nutrūkimo, skausmingą apviltos sielos nuostabą, pamatome, kaip beribis pasitikėjimas užleidžia vietą nepasitikėjimui, kuris, neišvengiamai nukrypęs prieš asmenį, laikytą vieninteliu pasaulyje, dabar aprėpia visą tą pasaulį, ir kaip paniekinta godonė

nebežino, į kur jai linkti, tada pajuntame – yra kažkas švento širdyje, kuri kenčia todėl, kad myli; tada mums paaiškėja, kaip giliai yra įleidęs mumyse šaknis jausmas, kurį sužadinome kitam, patys, regis, jo nejausdami; ir mes įveikiame tai, kas vadinama silpnybe, tik sugriaudami visą savo taurumą, sutrempdami visą savo ištikimybę, paaukodami visa, ką turime kilnaus ir gero. Mes pakylame po šitos pergalės, kuriai ploja prašalaičiai ir draugai, numarinę vieną savo sielos dalį, paniekinę prielankumą, piktam panaudoję silpnybę, pažeidę moralę, kuria dangstėme savo žiaurumą; ir, praradę geriausią prigimties dalį, gyvename toliau, gėdydamiesi šios liūdnos sėkmės ar jos sugadinti.

Toks yra paveikslas, kurį norėjau atvaizduoti „Adolfe". Nežinau, ar man pavyko; bet štai kas, rodos, leidžia tikėti šiokiu tokiu mano istorijos vertingumu: joje bent jau yra tiesos – beveik visi sutikti skaitytojai prisipažino, kad patys buvo atsidūrę mano herojaus padėtyje. Tiesa, pro apgailestavimus, kuriuos jie reiškė dėl visų uždųotų kančių, smelkėsi savotiška patenkinta tuštybė; jie su malonumu pasakojosi, kad juos, kaip ir Adolfą, taip pat atkakliai persekioję jų sužadintas jausmas, kad ir jie tapę auka tos didžiulės meilės, kurios objektu buvę. Aš manau, kad daugeliu atvejų jie šmeižė save ir kad jeigu jų nebūtų kamavusi tuštybė, jų sąžinė būtų galėjusi būti rami.

Šiaip ar taip, aš nebesidomiu niekuo, kas susiję su „Adolfu"; neteikiu jokios reikšmės šiam romanui ir kartoju – mano vienintelis tikslas, kai sutikau jį vėl pateikti publikai, galbūt jį užmiršusiai, – jeigu ji iš viso buvo kada nors su juo susipažinusi, – paskelbti, kad bet kuris leidinys, kurio tekstas neatitiktų šio leidinio, nėra mano ir aš už jį neatsakau.

LEIDĖJO ŽODIS

Prieš daugel metų keliavau po Italiją. Čerencoje, mažame Kalabrijos miestelyje, mane užklupo Neto upės potvynis, ir aš turėjau sustoti užeigos namuose; toje pačioje užeigoje radau svetimšalį, užtrukusį čia dėl tos pačios priežasties. Buvo jis nekalbus ir tartum nusiminęs. Nerodė nė mažiausio nekantrumo. Pasiskųsdavau jam

retkarčiais, kaip vieninteliam įmanomam pašnekovui šiame užkampyje, dėl mūsų gaišties kelyje. „Man vis tiek, – atsakė jis kartą, – ar aš čia, ar kur kitur". Mūsų šeimininkas, įsišnekėjęs su neapoliečiu, kuris tarnavo pas tą svetimšalį, bet nežinojo jo pavardės, pasakė man, kad nepažįstamasis keliaująs anaiptol ne iš smalsumo, kadangi nesidomįs nei griuvėsiais, nei gražiais vietovaizdžiais, nei paminklais, nei žmonėmis. Jis daug skaitė, tačiau be jokios tvarkos, vakarais eidavo pasivaikščioti visada vienas ir dažnai kiaurą dieną išsėdėdavo sustingęs, parėmęs galvą rankomis.

Kai keliai vėl pasidarė važiuojami ir mes jau galėjome išvykti, tasai svetimšalis sunkiai susirgo. Jaučiau pareigą iš gailestingumo pasilikti prie jo ir jį slaugyti. Čerencoje buvo tik kaimo felčeris; pasišoviau nusiųsti ką nors į Kocencę pakviesti geresnio gydytojo. „Neverta, – pasakė svetimšalis, – šitokio žmogaus man ir reikia". Jis galvojo teisingai, net gal teisingiau, negu pats manė, nes tas žmogus jį išgydė. „Netikėjau, kad jūs toks išmanus", – gaižiai pasakė jis, atsisveikindamas su juo; paskui padėkojo man už slaugymą ir išvažiavo.

Po keleto mėnesių Neapolyje gavau iš Čerencos užeigos šeimininko laišką ir skrynelę, rastą kelyje į Strongolį, kuriuo važiavome mudu abu – svetimšalis ir aš, tik ne drauge. Šeimininkas, siųsdamas skrynelę, buvo įsitikinęs, kad ji yra katro nors iš mudviejų. Joje buvo daug senų laiškų, be adresų arba su ištrintais adresais ir parašais, moters portretas ir sąsiuvinis su tuo pasakojimu ar istorija, kurią pateikiame skaitytojui. Svetimšalis, tikrasis šių daiktų savininkas, skirdamasis su manim, nieko man nepasakė, kur galėčiau jam parašyti; išlaikiau tuos daiktus dešimt metų, nežinodamas, ką su jais veikti. Kartą viename Vokietijos mieste atsitiktinai prasitariau apie juos keletui asmenų; vienas jų išsibaudė paskolinti jam rankraštį, kurio saugotoju aš buvau. Po savaitės gavau tą rankraštį atgal su laišku, kurį įdėjau šios istorijos gale, nes jis būtų nesuprantamas, jei būtų perskaitytas nesusipažinus su pačia istorija.

Tas laiškas paskatino mane išspausdinti šį pasakojimą, įtikindamas, kad jis negali nei ką įžeisti, nei kam pakenkti. Originale nepakeičiau nė žodžio; net tikrinių vardų sutrumpinimas ne mano darbas: jie ir tebuvo pažymėti kaip dabar pirmosiomis raidėmis.

Adolfas

Istorija, rasta tarp nepažįstamojo popierių

I SKYRIUS

Būdamas dvidešimt dvejų metų amžiaus, baigiau mokslus Getingeno universitete. Mano tėvas, ... kurfiursto ministras, norėjo, kad apkeliaučiau svarbiausias Europos šalis. Paskui ketino mane parsikviesti, įtaisyti žinyboje, kuriai vadovavo, ir paruošti įpėdiniu savo postui. Nors ir labai pakrikai gyvenau, gan atkakliu darbu aš vis dėlto šį tą pasiekiau, pralenkdamas studijų draugus ir sužadindamas tėvui vilčių, turbūt smarkiai pranokstančių tikrovę.

Dėl šių vilčių jis labai atlaidžiai žiūrėjo į daugelį mano paikysčių. Niekada neleido man kentėti jų pasekmių. Visada tenkino, kartais net užbėgdamas už akių, mano prašymus, susijusius su jomis.

Aiman, elgėsi jis taip greičiau iš kilnumo ir didžiadvasiškumo negu iš meilės. Aš nuoširdžiai pripažinau, kad jis turi visišką teisę laukti iš manęs dėkingumo ir pagarbos. Bet tarp mūsų niekada nebuvo dvasinio artumo. Jis buvo linkęs į ironiją, kuri neatitiko mano charakterio. Tuo metu man terūpėjo viena – gyventi tais pirminiais audringais jausmais, kurie kelia sielą virš kasdienybės ir žadina jai panieką visiems aplinkos daiktams. Tėvas buvo man ne griežtas teisėjas, bet šaltas ir įgilus stebėtojas, kuris iš pradžių, būdavo, žiūri į mane su užuojautos šypsniu, o paskiau staiga nekantriai nutraukia pokalbį. Neatsimenu, kad per aštuoniolika pirmųjų mano gyvenimo metų mudu būtume ištisai bent valandą kalbėjęsi. Jo laiškai buvo jausmingi, pilni protingų ir švelnių patarimų; bet vos tik mes susidurdavome akis į akį, jo elgesys pasidarydavo kažkoks dirbtinis; tai buvo nesuprantama ir mane slogino. Nežinojau tada, kas yra drovumas – ta vidinė kančia, kuri persekioja mus net sulaukusius žilo plauko, verčia

slėpti širdyje stipriausius įspūdžius, ledu sukausto liežuvį, iškraipo lūpose visa, ką bandome ištarti, ir teleidžia mums pasisakyti miglotai ar su pašaipa, daugiau ar mažiau karčia, tarsi savo pačių jausmams norėtume atkeršyti už tą skausmą, kurį juntame negalėdami jų atskleisti. Nežinojau, kad mano tėvas drovėjosi net savo sūnaus ir kad dažnai, ilgai laukęs iš manęs kokios nors prieraišumo apraiškos, kurią turbūt slopino išorinis jo šaltumas, išeidavo su ašarom akyse ir skųsdavosi kitiems, kad aš jo nemyliu.

Nejaukūs mano santykiai su tėvu labai paveikė mano būdą. Toks pat drovus kaip jis, bet dėl jauno amžiaus didesnis nenuorama, įpratau slėpti savyje visa, ką patirdavau, pats vienas kurti planus ateičiai, pasikliauti vien savimi, kai reikėjo juos vykdyti, ir laikyti kitų žmonių patarimus, domesį, pagalbą ir net jų buvimą šalia varžtais ir kliūtimis. Išmokau niekada nekalbėti apie tai, kas man rūpi, į pašnekesį žiūrėjau kaip į abuoją būtinybę ir palaikydavau jį nuolatiniais pokštais, kurie padėdavo lengviau iškentėti nuobodulį ir nuslėpti tikrąsias savo mintis. To pasekmė – polinkis į uždarumą, už kurį mane ir šiandien bara draugai, ir nesugebėjimas kalbėti rimtai, kurį visada sunkiai įveikiu. Tuo galima paaiškinti ir karštą mano troškimą nuo nieko nepriklausyti, nepakentimą saitų, kurie mane varžė, ir neįveikiamą siaubą dėl pavojaus susipančioti naujais. Gerai aš jaučiausi tik visiškai vienas, ir šis mano nusiteikimas net iki šios dienos toks stiprus, jog ir visai nekebliomis aplinkybėmis, kai turiu pasirinkti vieną iš dviejų sprendimų, mane trikdo svetimas žmogus, ir pirmoji mano mintis – bėgti nuo jo, idant galėčiau ramia galva pasvarstyti. Tačiau aš neturėjau to giliai įsišaknijusio egoizmo, kuris, atrodytų, būdingas tokiam charakteriui; domėdamasis tik savimi, vis dėlto pačiu savimi mažai domėjausi. Giliai širdyje man slypėjo švelnaus jausmo poreikis, kurio nesuvokiau, bet kuris, likęs nepatenkintas, stūmė mane šalin nuo visų daiktų, vienas po kito žadinančių mano smalsumą. Šį visuotinį abejingumą dar sustiprino mintis apie mirtį, mintis, kuri sukrėtė mane, kai buvau visai jaunas, ir aš niekad negalėjau suprasti, kaip žmonės taip lengvai ją nuslopina. Man buvo septyniolika metų, kai mano akyse mirė senyva moteris, kurios įstabus ir savotiškas protas buvo

pradėjęs daryti stiprų poveikį manajam. Gyvenimo kelio pradžioje toji moteris, nusimanydama apie didžias savo dvasines galias ir tikrai nepaprastus sugebėjimus, puolė kaip daugelis kitų į aukštuomenę, kurios nepažinojo. Ir kaip daugelis kitų, nepanorusi nulenkti galvos prieš padoraus elgesio taisykles, dirbtines, bet privalomas, ji matė, kaip žlunga jos viltys, bėga be džiaugsmo jaunystė; atėjo pagaliau ir senatvė, kuri tačiau jos nepalaužė. Ji gyveno pilyje netoli vieno mūsų dvaro, nepatenkinta ir vieniša, gelbėdamasi tik savo protu ir viską tuo protu analizuodama. Beveik ištisus mėnesius savo neišsenkamuose pokalbiuose mes gvildenome gyvenimą visais atžvilgiais ir visuomet visa ko galas mums rodėsi mirtis; ir štai, tiek su ja kalbėjęs apie mirtį, pamačiau savo akimis, kaip ją toji mirtis pakirto.

Šis įvykis sužadino man nepasitikėjimą likimu ir miglotą svajingumą, kurio negalėjau atsikratyti. Iš poezijos visų pirma skaičiau tai, kas primena žmogaus gyvenimo netvarumą. Man rodėsi, kad nėra tikslo, dėl kurio būtų verta dėti pastangas. Keistoka, kad šitas įspūdis nublanko, pasunkėjus metų naštai. Gal taip darosi todėl, kad viltis visados yra bent kiek netikra ir kad tada, kai ji užgęsta gyvenimo kelyje, šitas kelias tampa atšiauresnis, bet tikroviškesnis? O gal todėl, kad gyvenimas atrodo realesnis, kai dingsta visos iliuzijos, kaip kad uolų viršūnės labiau išryškėja akiratyje, kai išsisklaido debesys?

Išvažiavęs iš Getingeno, nuvykau į D. miestelį, kunigaikščio rezidenciją. Kunigaikštis, kaip dauguma Vokietijos kunigaikščių, romiai valdė nedidelę šalį, globojo mokytus vyrus, kurie joje įsikurdavo, leido visiškai laisvai reikštis bet kokiai nuomonei, bet pats pagal seną paprotį buvo priverstas tenkintis savo dvariškių draugija, ir jo artimieji tebuvo daugiausia pilki ar vidutinių gabumų žmoneliai. Buvau sutiktas jo rūmuose su tuo smalsumu, kurį neišvengiamai sukelia kiekvienas svetimšalis, suardęs nuobodulio ir etiketo ratą. Keletą mėnesių nepastebėjau nieko, kas būtų patraukę mano dėmesį. Buvau dėkingas už rodomą paslaugumą; bet kartais juo pasinaudoti man trukdė drovumas, o kartais, pavargęs nuo betikslio šurmulio, mieliau ieškojau vienumos, atsisakydamas tuščių pasilinksminimų, į kuriuos būdavau kviečiamas. Niekam nejaučiau neapykantos, bet domino

mane tik vienas kitas asmuo; o žmones žeidžia abejingumas: jie taria, kad esi blogos valios ar apsimetinėji, ir nenori tikėti, kad kam nors tiesiog nuobodu su jais. Kai kada bandydavau savo nuobodulį nuslopinti; užsisklęsdavau visiškoje tyloje; žmonės mano tylėjimą palaikydavo išdidumu. Kitais kartais vėl, atsibodėjęs pats savo nebylumu, imdavau juokauti, ir mano sąmojis įsisiūbavęs peržengdavo bet kokį saiką. Tuomet per vieną dieną išdėdavau visa, ką juokingo buvau tylomis visą mėnesį stebėjęs. Žmonės, kuriems aš taip netikėtai ir prieš savo paties valią atverdavau širdį, nejautė man už tai jokio dėkingumo, ir gerai darė, nes išsipasakoti mane kurstė noras kalbėti, o ne pasitikėjimas jais. Pokalbiai su moterimi, kuri pirmoji išjudino mano mąstyseną, man įdiegė neįveikiamą pasibjaurėjimą visomis nuvalkiotomis tiesomis ir visomis sustingusiomis formulėmis. Taigi kai išgirsdavau niekingą vidutinybę su pasitenkinimu postringaujant apie tvirtai nusistovėjusius, nenuginčijamus doros, elgesio taisyklių ar religijos principus – šie dalykai mielai suplakami į vieną, – mane kažkas spirdavo priešgyniauti, ir ne todėl, kad būčiau atvirkščios nuomonės, bet todėl, kad mane erzindavo tokie tvirti ir rambūs įsitikinimai. Kažkoks instinktas, beje, sakė man, kad reikia su nepasitikėjimu žiūrėti į šiuos bendrus teiginius, nepripažįstančius jokių išimčių ir jokių niuansų. Kvailiai paverčia savo dorovę kažkokia vientisa ir nedaloma visuma, kad ji kuo mažiausiai kryžiuotųsi su jų veiksmais ir paliktų jiems laisvas rankas visais kasdieniais atvejais.

Šitokiu elgesiu įsigijau netrukus lengvabūdžio, pašaipaus ir pikto žmogaus reputaciją. Gaižios mano kalbos buvo palaikytos įrodymu, kad mano siela persisunkusi neapykanta, o mano juokai – kėsinimusi į visa, kas pasaulyje labiausiai gerbtina. Neatsargiai užkabintieji tarė būsiant parankiausia apsiskelbti šalininkais tų principų, kuriais aš, anot jų, kurstąs abejoti; o kadangi man nenoromis pavyko prajuokinti vienus kitų sąskaita, tai visi kartu užsipuolė mane. Tarsi, atskleidęs juokingiausius jų bruožus, būčiau išdavęs paslaptį, kurią jie man buvo patikėję; tarsi, pasirodę mano akyse tokie, kokie buvo, jie būtų išgavę iš manęs pasižadėjimą tylėti; o aš anaiptol nesijaučiau pasirašęs tokią pernelyg įpareigojančią sutartį. Jiems buvo malonu duoti visą

valią savo prigimčiai; man – juos stebėti ir vaizduoti, ir tai, ką jie vadino klasta, mano nuomone, buvo visai nekalta ir itin legali kompensacija.

Nenoriu čia teisintis, jau seniai atsisakiau šio lengvapėdiško ir pigaus įpročio, į kurį linkęs neprityręs protas; noriu tiktai pasakyti, ir pasakyti kitiems, o ne sau, – man dabar pasaulis nebepavojingas, – kad ne iš karto gali apsiprasti su žmonių gimine tokia, kokią ją padarė savanaudiškumas, vaidyba, tuštybė ir baimė. Ankstyvąją jaunystę, susidūrusią su tokia veidmaininga ir tokia rafinuota visuomene, apima nuostaba, kuri greičiau byloja apie širdies tyrumą negu apie proto piktumą. Tai visuomenei, beje, nėra ko baimintis: ji mus taip slegia, jos neapčiuopiama įtaka tokia galinga, jog ji netrunka perdirbti mus pagal visuotinį modelį. Mus stebina tuomet nebent tik ankstesnioji mūsų pačių nuostaba, ir mūsų nėmaž nevaržo naujasis mūsų pavidalas, kaip kad imi galų gale laisvai kvėpuoti žiūrovų prisigrūdusioje salėje, nors įžengęs į ją sunkiai gaudei kvapą.

Kai kurie gal ir išvengia šio bendro likimo, slaptą nepritarimą užsklendę savo viduje; jie pamato, jog dauguma juokingųjų bruožų – tai ydų pradmenys, ir nebesijuokia iš jų todėl, kad pašaipos vietą užima panieka, o panieka yra nebyli.

Taigi negausioje mano aplinkos draugijoje mano būdas ėmė kelti neaiškų nerimą. Niekas negalėjo pasmerkti manęs už jokį poelgį; niekas negalėjo užginčyti, kad kai kurie mano poelgiai byloja net apie didžiadvasiškumą ar pasiaukojimą; bet visi sakė, kad aš žmogus nedorovingas, nepatikimas: šiais dviem vykusiai sugalvotais epitetais galima duoti suprasti, kad yra slaptų faktų, ir leisti spėlioti tai, ko niekas nežino.

II SKYRIUS

Išsiblaškęs, neatidus, viskuo atsibodėjęs, aš visiškai nenumaniau, kokį darau įspūdį, ir skyriau savo laiką iš dalies studijoms, kurias tolydžio nutraukdavau, iš dalies planams, kurių nevykdžiau, iš dalies

pramogoms, kurios neteikė man didesnio malonumo. Staiga iš pažiūros labai nerimta aplinkybė iš pagrindų pakeitė mano nusiteikimą.

Jaunas vyras, su kuriuo gana artimai draugavau, jau keletą mėnesių sukosi apie vieną bent kiek įdomesnę mūsų draugijos moterį, o aš buvau nešališkas jo troškimų patikėtinis. Ilgai vargęs, jis galų gale užkariavo jos širdį; o kadangi neslėpdavo nuo manęs savo negandų ir sielvartų, tai laikė savo pareiga pasidalinti su manim ir sėkme: koks neprilygstamas buvo jo entuziazmas ir koks besaikis džiūgavimas! Matydamas tokią laimę, ėmiau gailėtis, kad pats dar nesu jos ragavęs; meilės ryšių su moterimi, kuriais mano savimyla būtų galėjusi pasididžiuoti, iki tol neturėjau; prieš mano akis tarsi atsiskleidė nauja ateitis; širdies gilumoje sukilo naujas poreikis. Šis poreikis tikriausiai buvo atmieštas tuštybe, bet ne vien tuštybe; jos buvo gal mažiau, negu aš pats spėjau. Žmogaus jausmai neaiškūs ir nevientisi; jie susideda iš daugybės įvairių įspūdžių, kurių nepastebi pašalinė akis; o žodžiai, visuomet pernelyg šiurkštūs ir pernelyg bendri, gali, žinia, juos išreikšti, bet niekad jų nenusakys.

Tėvo namuose aš susikūriau apie moterį gana cinišką filosofiją. Tėvas, nors griežtai laikėsi išorinio padorumo, dažnokai leisdavosi į lengvapėdiškus samprotavimus apie meilės ryšius: jo nuomone, tai pramoga, nors ir neleistina, bet pateisinama, ir rimtai žiūrėjo tik į vedybas. Laikėsi principo, kad jaunuolis turi rūpestingai vengti to, kas vadinama beprotybe, tai yra ilgalaikių santykių su moterimi, kuri nėra visiškai lygi su juo turtu, kilme ir išorinėmis ypatybėmis; bet šiaip jau, kol nėra numatytos vedybos, galima, jo manymu, be baimės sueiti į santykius su bet kuria moterimi, o paskui ją mesti; ir aš mačiau, kaip jis pritariamai šypsojosi, išgirdęs šią garsaus posakio parodiją: „Joms taip nesunku tai pakęsti, o mums toks malonumas!“

Žmonės pernelyg retai susimąsto, kokį didelį įspūdį ankstyvoje jaunystėje palieka šitokios kalbos ir su kokia nuostaba tame amžiuje, kai dar bet kuri nuomonė nenusistovėjusi ir netvirta, klausosi vaikai visų labai mėgstamų šmaikščių sąmojų, prieštaraujančių toms negincijamoms taisyklėms, kurios jiems skiepijamos. Tada jų akyse šios taisyklės tampa tik banaliom formulėm, kurias jų tėvai susitarę kartoti

dėl sąžinės ramybės, o tikrosios gyvenimo paslapties, jų manymu, reikią ieškoti tuose sąmojuose.

Kamuojamas neaiškaus nerimo, sakiau sau: „Noriu būti mylimas", ir dairiausi aplinkui; bet nemačiau nė vienos moters, galinčios sužadinti man meilę, nė vienos, kuri, kaip aš dingojausi, būtų gebėjusi mane pamilti; tyrinėjau savo širdį ir polinkius: niekam nejutau didesnio potraukio. Šitaip įsierzinęs, susipažinau su grafu de P., keturių dešimčių metų vyru, kurio šeima buvo suėjusi į giminystę su manąja. Jis pakvietė mane į svečius. Nelemtas vizitas! Gyveno jis po vienu stogu su savo meiluže lenke, garsia grožiu, nors ir nelabai jauna. Kad ir kokia dviprasmiška buvo šios moters padėtis, ji ne viena proga parodė savo būdo prakilnumą. Jos šeima, gana įžymi Lenkijoje, nuskurdo per suirutes, draskiusias tą šalį. Tėvas buvo ištremtas; motina prisiglaudė Prancūzijoje, pasiėmusi drauge ir dukterį, kuri po jos mirties liko visiškai viena. Ją įsimylėjo grafas P. Niekad nesužinojau, kaip užsimezgė ryšys, kuris, kai aš pirmą kartą pamačiau Elenorą, buvo jau seniai įsitvirtinęs ir, taip sakant, pripažintas. Kas bloškė ją į kelią, tiek pat prieštaraujantį jos išsiauklėjimui, jos įpročiams, kaip ir tam išdidumui, kuris sudarė vieną įstabiausių jos būdo bruožų, – padėtis be išeities ar jaunų metų nepritytimas? Ir aš, ir visi žinojome tik viena: kai grafas de P. prarado beveik visą turtą, o jo laisvei grėsė pavojus, Elenora taip akivaizdžiai parodė jam savo atsidavimą, su tokia panieka atmetė puikiausius pasiūlymus, su tokiu pasiaukojimu ir net džiaugsmu dalijosi su juo pavojais ir neturtu, jog net griežčiausia dorovė negalėjo nenulenkti galvos prieš jos paskatų tyrumą ir jos elgesio nesavanaudiškumą. Tik šios moters energija, ištvermė, sveika nuovoka, visokeriopos aukos, sudėtos be jokios aimanos, padėjo meilužiui atgauti dalį nuosavybės. Jie apsigyveno D. miestelyje, kad galėtų vesti bylą, kuri turėjo sugrąžinti grafui de P. visus jo turtus, ir ketino išbūti čia kokius dvejus metus.

Elenoros protas nepranoko įprastinio lygio; bet pažiūros buvo teisingos, o kalba, visada paprasta, stulbindavo kartais jausmų taurumu ir iškilnumu. Buvo pilna prietarų, bet visi jie kirtosi su jos interesais. Didžiai vertino nepriekaištingą elgesį, ir būtent todėl, kad jos

elgesys nebuvo nepriekaištingas pagal visuotinai priimtą požiūrį. Buvo labai religinga todėl, kad religija rūsčiai smerkė jos gyvenimo būdą. Pokalbiuose griežtai atmesdavo visa, kas kitoms moterims tebūtų pasirodę nekaltas pajuokavimas, nes visada bijojo, kad jos padėtis nepaskatintų ko nors pajuokauti taip kaip nedera. Mielai būtų priiminėjusi savo salone asmenis tik iš aukščiausių sferų ir pavyzdingai dorus, nes moterys, su kuriomis ji baiminosi būti lyginama, paprastai suburia aplink save margą draugiją ir, susitaikiusios su mintimi, kad pagarba prarasta, bendrauja su kitais tik pramogos dėlei. Trumpai tariant, Elenora be paliovos kovojo su savo likimu. Kiekvienu veiksmu ir kiekvienu žodžiu ji, taip sakant, prieštaravo tai moterų klasei, kurioje buvo atsidūrusi; o kadangi jautė, kad tikrovė stipresnė už ją ir jos pastangos pakeisti savo būklę yra tuščios, tai buvo labai nelaiminga. Du vaikus, sugyventus su grafu de P., auklėjo be galo griežtai. Kartais regėjosi, kad tas prieraišumas, kurį jinai jiems rodo, greičiau aistringas negu švelnus, yra susipynęs su kažkokiu slaptu vidiniu maištingumu ir žadina jai lyg ir bodėjimąsi jais. Jeigu koks pašnekovas, pilnas geriausių norų, pasakydavo, kad vaikai auga, užsimindavo apie jų gabumus, kurie vėliau atsiskleis, apie gyvenimo kelią, kurį jie gaus pasirinkti, ji išbaldavo pagalvojusi, jog turės vieną dieną jiems atverti jų gimimo paslaptį. Bet jei tik jiems kildavo mažiausias pavojus, jei valandą kitą jų nematydavo, ji vėl grįždavo pas juos kupina nerimo – savotiškos graužaties ir noro suteikti jiems glamonėmis tą laimę, kurios pati su jais nerado. Šitas prieštaravimas tarp jausmų ir vietos, kurią ji užėmė draugijoje, suardė jos charakterio pusiausvyrą. Būdavo dažnai svajinga ir tyli; tarpais kalbėdavo su užsidegimu. Apsėsta vienos minties, net ir bendriausio pokalbio metu niekada neišlikdavo visiškai rami. Bet kaip tik dėl to jos elgsena buvo savotiškai veržli ir staigi, ir tai teikė jai daugiau žavesio, negu ji galbūt turėjo iš prigimties. Jos padėties keistumas atstojo minčių originalumą. Žmonės ją stebėjo įdėmiai ir smalsiai, kaip gražią audrą.

Patekusi į mano akiratį tokiu metu, kai mano širdis troško meilės, o tuštybė – pasisekimo, Elenora man pasirodė verta pastangų ją laimėti. Jai pačiai buvo malonu bendrauti su žmogumi, ne tokiu kaip

visi, kuriuos ji matė iki tolei. Jos draugiją sudarė keletas meilužio draugų ar giminaičių – taip pat jų žmonos, – kurie, skaitydamiesi su grafo de P. svoriu visuomenėje, norom nenorom atvėrė duris ir jo meilužei. Vyrų širdys buvo lygiai tokios pat tuščios kaip ir galvos; moterys nuo savo vyrų tesiskyrė tuo, kad jų menkystė buvo nerimastingesnė ir bruzdesnė, kadangi jos neturėjo kaip jie tos dvasinės ramybės, kurią teikia darbas ir nuolatiniai tarnybos reikalai. Grakštesnis sąmojis, įvairesnės pokalbių temos, savitas derinys liūdesio ir linksmybės, apatijos ir dėmesio, entuziazmo ir šaipumo – visa tai nustebino ir suviliojo Elenorą. Ji mokėjo keletą kalbų, tiesą sakant, netobulai, bet jomis kalbėjo visada gyvai, kartais žaviai. Atrodė, kad jos mintys skverbiasi pro kliūtis ir išeina iš tos kovos patrauklesnės, nuoširdesnės ir gaivesnės; nes svetima kalba atnaujina mūsų mintis ir apvalo jas nuo tų posakių, kurie uždeda joms tai banalumo, tai įmantrumo žymę. Mes drauge skaitėme anglų poetus, drauge vaikščiojome. Dažnai užeidavau pas ją rytą ir vėl pasirodydavau vakare; kalbėjau su ja apie šimtus dalykų.

Maniau, kad ištirsiu jos būdą ir protą, likdamas šaltu ir bešališku stebėtoju; bet kiekvienas žodis, kurį ji tarė, atrodė man apgaubtas neperprantamo grožio. Noras jai patikti suteikė mano gyvenimui naujos prasmės, neįprastai pagyvino mano būtį. Ir šio beveik magiško poveikio kaltininkas, kaip man atrodė, buvo jos žavesys. Būčiau mėgavęsis juo dar laisviau, jei ne mano įsipareigojimas savimeilei. Ši savimeilė tolydžio stovėjo, lyg trečias asmuo, tarp Elenoros ir manęs. Aš tarytum laikiau savo pareiga kuo sparčiau žengti į tikslą, kurį buvau užsibrėžęs; taigi negalėjau visiškai nevaržomai atsiduoti saviems įspūdžiams. Man knietėjo kuo greičiau prabilti, nes vaizdavausi, kad vos tik prabilęs laimėsiu. Anaiptol nemaniau, kad myliu Elenorą; bet jau nebūčiau galėjęs susigyventi su mintimi, kad nepatinku jai. Ji nėjo man iš galvos; kūriau begalę planų; ieškojau begalės kelių pasiekti pergalei, genamas tos neprityrusios puikybės, kuri neabejoja sėkme, nes nieko dar nėra bandžiusi nuveikti.

Tačiau mane stabdė nenugalimas drovumas: žodžiai apmirdavo lūpose, kalba baigdavosi visai ne taip, kaip būdavau sumanęs. Grūmiausi su savim, piktinausi pats savimi.

Ėmiau pagaliau ieškoti argumentų, kurie padėtų man išsigelbėti iš šitos kovos, nepažeminus savęs savo paties akyse. Tariau sau, kad nereikia pernelyg skubėti, kad Elenora per menkai paruošta mano būsimam prisipažinimui ir kad geriau dar palaukti. Beveik visuomet dėl šventos ramybės savo negalias ir silpnybes mes paverčiame išskaičiavimais ir sistemomis: tas patinka tai mūsų esybės daliai, kuri, taip sakant, stebi, ką veikia kita.

Tokia padėtis užtruko ilgokai. Kasdien tvirtai nuspręsdavau, kad rytojaus dieną būtinai prisipažinsiu, ir kiekviena rytojaus diena prabėgdavo kaip vakarykštė. Mano drovumas dingdavo, kai tik išsiskirdavau su Elenora, tuomet iš naujo kurdavau išmoningus planus ir regzdavau pinklias gudrybes; bet vos atsidūręs šalia jos vėl imdavau drebėti ir sutrikdavau. Jei kas būtų įžvelgęs, kas dedasi mano širdyje, kai esu vienas, būtų palaikęs mane šaltu ir nejautriu suvedžiotoju; jei kas būtų pamatęs mane šalia jos, būtų taręs, kad aš – neprityręs, žado netekęs ir aistringas įsimylėjėlis. Ir abu šie sprendimai būtų buvę lygiai klaidingi: žmogus nėra absoliučiai vientisas, ir beveik niekada niekas nėra nei visiškai atviras, nei visiškai dviveidis.

Iš šių pakartotinių mėginimų įsitikinęs, kad niekada neturėsiu drąsos Elenorai prisipažinti, nusprendžiau jai parašyti. Grafas de P. buvo išvykęs. Ilga kova su savo paties būdu, susierzinimas, kad neįstengiau jo įveikti, abejonė, ar pavyks mano žygis, – visa tai suteikė mano laiškui nerimo, labai panašaus į meilę. Beje, įaudrintas savo paties stiliaus, baigdamas laišką, pajutau krislelį tos aistros, kurią su visu įmanomu įkarščiu stengiausi laiške išsakyti.

Elenora įžiūrėjo mano laiške tai, ką ir galima buvo įžiūrėti: trumpalaikį susižavėjimą žmogaus, kuris dešimčia metų už ją jaunesnis, kurio širdis atsivėrė dar jam nepažįstamiems jausmams ir kuris labiau vertas užuojautos negu pykčio. Atsakė man lipšniai, davė keletą meilių patarimų, pasisiūlė būti nuoširdžia drauge, bet pareiškė, kad, iki nesugrįšiąs grafas de P., negalėsianti manęs priimti.

Jos atsakymas mane sukrėtė. Mane visą užvaldė vaizduotė, sudirginta kliūties. Dar prieš valandėlę džiaugiausi taip puikiai gebąs vaidinti meilę; dabar staiga, atrodo, ji siautulingai užplūdo mane.

Nuskubėjau pas Elenorą; man buvo pasakyta, kad jos nėra namie. Parašiau jai, maldavau, kad paskutinį kartą sutiktų pasimatyti su manimi; širdį veriančiais žodžiais kalbėjau jai apie savo neviltį, apie pragaištingus sumanymus, kuriuos man įkvėpė jos žiaurus sprendimas. Beveik visą dieną laukiau atsakymo. Savo neapsakomą kančią apmaldžiau tik kartodamas sau, kad rytojaus dieną nugalėsiu visas kliūtis, įsigausiu pas Elenorą ir pašnekėsiu su ja. Vakare tarnas atnešė man trumpą laiškelį; jo tonas buvo švelnus. Jutau jame apgailestavimo ir liūdesio šešėlį; bet savo sprendimo ji nepakeitė: jis esąs nepalenkiamas. Vėl nuvykau pas ją kitą dieną. Buvo išvažiavusi kažkur į kaimą, kur – tarnai nežinojo. Net negalėjo persiųsti jai laiškų.

Ilgai stovėjau prie jos durų visiškai neišmanydamas, kaip galėčiau vėl su ja susitikti. Pats buvau nustebęs, kad taip kenčiu. Atmintyje atgijo tos akimirkos, kai įtikinėjau save, kad trokštu tik sėkmės, kad tai tik mėginimas, kurio be vargo atsisakysiu. Visiškai neperpratau to žiauraus, nesutvardomo skausmo, kuris dabar draskė man širdį. Taip praėjo keletas dienų. Neturėjau valios nei linksmintis, nei imtis mokslo. Be perstojo slankiojau po Elenoros langais. Vaikštinėjau po miestą, tarsi būčiau tikėjęsis sutikti ją kiekvienos gatvės kampe. Vieną rytą, kai vėl šitaip basčiausi be tikslo, norėdamas nuslopinti savo nerimastį nuovargiu, pamačiau grafą de P., grįžtantį iš kelionės. Jis pažino mane ir išlipo iš karietos. Po kelių banalių frazių, slėpdamas susijaudinimą, prakalbau apie staigų Elenoros išvažiavimą. „Taip, – pasakė jis, – vieną jos draugę, gyvenančią už keleto mylių, ištiko kažkoks nemalonus įvykis. Elenora nusprendė, kad jai praversianti jos paguoda, ir išvažiavo, nepasitarusi su manim. Tai moteris, kurią valdo jausmai, o pasiaukojimas kitam visada veikliai jos sielai – beveik poilsis. Bet ji man čia labai reikalinga; parašysiu jai, ir ji tikriausiai po kelių dienų sugrįš“.

Šitaip užtikrintas, aš nurimau; pajutau, kad mano skausmas lėgsta. Po Elenoros išvykimo pirmą kartą laisvai atsikvėpiau. Parvažiavo ji ne taip greitai, kaip tikėjosi grafas de P. Mano gyvenimas tuo tarpu grįžo įpraston vagon, ir ilgesys, kuris iki šiol kamavo mane, ėmė po truputį sklaidytis. Bet štai, praėjus mėnesiui, grafas de P. staiga

pranešė man, kad Elenora grįžtanti šį vakarą. Kadangi labai stengėsi užtikrinti jai draugijoje vietą, kurios ji buvo nusipelniusi būdo savybėmis, bet negalėjo, atrodo, turėti dėl savo padėties, jis pakvietė vakarienės keletą moterų – savo giminaičių ir draugių, palaikančių santykius su Elenora.

Atgijo mano prisiminimai, iš pradžių migloti, paskui ryškesni. Be to, prabilo savimeilė. Buvau sumišęs, jaučiausi pažemintas, kad turiu susitikti moterį, kuri pasielgė su manim kaip su vaiku. Vaizdavausi, kaip ji, išvydusi mane žengiant artyn, šypsosi, kad trumpas nesimatymas atvėsino jauną karštagalvį; ir ta šypsena atmiešta savotiška panieka man. Pamažėliais vėl pabudo mano jausmai. Tą rytą atsikėliau nebegalvodamas apie Elenorą; o praėjus valandai po žinios apie jos sugrįžimą, jinai jau šmėsčiojo man prieš akis, viešpatavo širdyje, ir iš baimės, kad jos nepamatysiu, mane krėtė drugys.

Niekur nėjau iš namų visą dieną; galima sakyti, tyliai tūnojau namie: bijojau mažiausiu savo krustelėjimu sutrukdyti mūsų susitikimui. O tačiau nebuvo nieko paprastesnio, tikresnio; bet aš taip karštai troškau šito susitikimo, jog jis man atrodė neįmanomas. Mane graužė nekantra; kas minutę žvilgčiojau į laikrodį. Gavau atsidaryti langą, kad turėčiau kuo kvėpuoti; kraujas, tekantis gyslomis, degino mane.

Pagaliau laikrodis išmušė valandą, kai buvo metas kilti pas grafą. Mano nekantra staiga virto drovumu; rengiausi lėtai, nebeskubėjau važiuoti; mane pagavo toks siaubas, kad mano lūkestis bus apviltas, aš taip gyvai jaučiau skausmą, kuris galbūt mane užgrius, jog mielai būčiau sutikęs viską atidėti.

Buvo jau gana vėlu, kai įžengiau į pono de P. svetainę. Pamačiau Elenorą kambario gilumoje; nedrįsau prieiti arčiau; man rodėsi, kad visų akys įsmeigtos į mane. Nulindau į svetainės kampą, už šnekučiuojančių vyrų būrelio. Iš ten stebėjau Elenorą; man pasirodė, kad ji truputį pasikeitusi, – buvo labiau išbalusi negu paprastai. Grafas susirado mane toje užuolandoje, priėjo, paėmė už rankos ir nuvedė prie Elenoros. „Pristatau jums, – nusijuokė jis, – vieną tų žmonių, kurį labiausiai nustebino jūsų netikėtas išvykimas“. Elenora kalbėjosi su

kažkokia moterimi, sėdinčia šalia jos. Kai pamatė mane, žodžiai apmirė jos lūpose; žiūrėjo į mane sutrikusi; aš taip pat buvau labai sutrikęs.

Mus galėjo girdėti, todėl daviau Elenorai keletą nereikšmingų klausimų. Iš pažiūros mudu tarsi apsiraminome. Svečiai buvo pakviesti prie stalo; pasiūliau Elenorai ranką, kurios ji negalėjo atstumti. „Jeigu jūs nepažadėsite, – tariau vesdamas ją, – priimti mane rytoj vienuoliktą valandą, aš šią pat akimirką išvykstu, palieku savo šalį, šeimą ir tėvą, nutraukiu visus ryšius, atsižadu visų savo pareigų ir pabėgu kur akys veda, kad kuo greičiausiai užbaigčiau gyvenimą, kurį jums patinka nuodyti". – „Adolfai!" – atsakė ji ir pritilo. Atšlijau, tarsi ketindamas pasišalinti. Nežinau, ką rodė mano bruožai, bet aš dar niekada nebuvau patyręs tokios žiaurios kančios.

Elenora žvilgtelėjo į mane. Jos veide atsimušė pasibaisėjimas, sumišęs su švelnumu. „Priimsiu jus rytoj, – pasakė ji, – bet maldauju..." Paskui mus ėjo daug žmonių, sakinio ji nebaigė. Suspaudžiau jai ranką; mes susėdome prie stalo.

Norėjau sėstis šalia Elenoros, bet namų šeimininko buvo kitaip sumanyta: mane pasodino beveik priešais ją. Pradžioje ji atrodė susimąsčiusi. Jei kas kreipdavosi į ją, lipšniai atsakydavo; bet jos mintys vėl tuoj pat nuklysdavo kažkur kitur. Viena draugė, nustebinta jos tylėjimo ir liūdesio, paklausė, ar ji neserganti. „Paskutiniu metu nesveikavau, – atsakė ji, – net ir dabar jaučiuosi labai nekaip". Troškau padaryti Elenorai malonų įspūdį; norėjau meilumu ir sąmoju palankiai ją nuteikti ir paruošti pasimatymui, kurį man skyrė. Tad bandžiau kaip išmanydamas patraukti jos dėmesį. Prakalbau apie dalykus, kurie, kaip žinojau, ją domina; į pokalbį įsitraukė kaimynai; jos artumas veikė mane pakiliai; galų gale pasiekiau savo – ji sukluso; o netrukus jos veidą nušvietė šypsena; mane pagavo toks džiaugsmas, mano žvilgsniai suspindo tokiu dėkingumu, jog ji negalėjo nesusijaudinti. Jos liūdesys ir mąslumas išsisklaidė; ji nebesipriešino slaptai palaimai, kuri apėmė jos sielą pamačius, kokį padarė mane laimingą; ir kai mes pakilome iš už stalo, tarp mudviejų širdžių buvo tokia sutartis,

lyg mes niekuomet ir nebuvome išsiskyrę. „Matote, – pasakiau, duodamas jai ranką ir vesdamas atgal į svetainę, – kad nuo jūsų priklauso visas mano gyvenimas; kuo aš nusikaltau, kad jūs su tokiu pasitenkinimu kankinate mane?“

III SKYRIUS

Nemiegojau visą naktį. Mano sieloje neliko vietos nei išskaičiavimams, nei planams; nuoširdžiausiai buvau įsitikinęs, kad esu išties įsimylėjęs. Veikti mane kurstė jau ne viltis, kad man nepasiseks; mane ištisai užvaldė troškimas matyti tą, kurią mylėjau, džiaugtis jos artumu. Išmušė vienuolika; nuėjau pas Elenorą; ji laukė manęs. Buvo kažką besakanti; paprašiau išklausyti mane. Atsisėdau šalia jos, nes vos laikiausi ant kojų, ir kalbėjau toliau tokiais žodžiais dažnai užsikirsdamas:

„Atėjau ne protestuoti dėl jūsų ištarmės, ne atsiimti prisipažinimo, kuris galbūt jus užgavo: negalėčiau šito padaryti, jei ir norėčiau. Meilės, kurią jūs atstumiate, niekas nepalauš: vien tik mano pastangos bent kiek ramiau su jumis kalbėti šiuo metu liudija, koks stiprus tas jausmas, kuris jus žeidžia. Bet ne tam, kad pasakočiau apie jį, meldžiau jus išklausyti mane; priešingai, noriu paprašyti, kad užmirštumėte jį, leistumėte lankytis pas jus kaip kadaise, išdildytumėte prisiminimą apie trumpą kliedesio akimirką, nebaustumėte manęs už tai, jog atskleidžiau jums paslaptį, kurią privalėjau palaidoti savo sielos gelmėse. Žinote mano padėtį, pažįstate mano būdą, kuris žmonėms atrodo keistas ir nedraugingas, mano širdį, svetimą visiems žemiškiems reikalams, vienišą tarp žmonių ir vis dėlto kenčiančią dėl vienatvės, kuriai ji pasmerkta. Jūsų draugystė palaikė mane: be šios draugystės negaliu gyventi. Įpratau jus matyti; jūs leidote gimti ir įsitvirtinti tam maloniam įpročiui, tad kuo nusikaltau, kad turiu prarasti vienintelę paguodą tokiame liūdname ir niūriame gyvenime? Esu baisiai nelaimingas; nebeturiu drąsos kęsti tokią ilgą kančią; nieko

nesitikiu, nieko neprašau, noriu tik vieno – jus matyti; o jus matyti man būtina, jei turiu gyventi“.

Elenora tylėjo. „Ko jūs bijote? – pridūriau. – Ko aš reikalauju? To, ką duodate kiekvienam prašalaičiui. Jus gąsdina aukštuomenė? Toji aukštuomenė, pasinėrusi į savo prašmatnias pramogas, nesirūpins, kas dedasi tokioje širdyje kaip manoji. Argi galėčiau būti neatsargus? Juk žaidžiu savo gyvybe, Elenora, patenkinkite mano prašymą: tai jums suteiks bent kiek malonumo. Jums bus savotiškai džiugu matyti, kad esate šitaip mylima, kad aš šalia jūsų, kad mano širdyje tik jūs viena, kad aš tegyvenu jums, kad jūs sužadinote man tuos palaimingus jausmus, kuriuos dar gebu patirti, kad jūsų artumas išgelbėjo mane nuo kančios ir nevilties“.

Ilgai taip kalbėjau, atremdamas visus prieštaravimus, šimtais įvairiausių būdų persakydamas visus argumentus, bylojančius mano naudai. Buvau toks nuolankus, toks romus, prašiau tiek nedaug ir būčiau buvęs toks nelaimingas, gavęs neigiamą atsakymą!

Elenora susijaudino. Pateikė man keletą sąlygų. Sutiko, kad lankyčiausi pas ją tik retkarčiais, kai bus daug svečių, ir turėjau duoti žodį, kad niekada neužsiminsiu apie meilę. Pažadėjau viską, ko ji norėjo. Buvome patenkinti abu: aš – kad atgavau lobį, kurio vos nepraradau, Elenora – kad pasirodė ir kilniaširdė, ir jautri, ir atsargi.

Jau kitą dieną pasinaudojau gautu leidimu; naudojausi juo ir kitomis dienomis. Elenora nebegalvojo, kad mano vizitai neturi būti per dažni; netrukus jai rodėsi visiškai natūralu, kad mato mane kasdien. Per dešimt ištikimybės metų grafo de P. pasitikėjimas buvo pasidaręs nepalenkiamas; jis visiškai nevaržė Elenoros laisvės. Kadaise turėjęs kovoti su viešąja nuomone, norėjusia išskirti jo meilužę iš to rato, kur jam buvo lemta gyventi, džiaugėsi, kad Elenoros draugija plečiasi, manydamas, kad gausiai lankomi jos namai užtvirtina jo pergalę prieš viešąją nuomonę.

Kiekvieną kartą, atėjęs pas Elenorą, pastebėdavau jos žvilgsnyje pasitenkinimą. Kai pokalbis jai patikdavo, jos akys savaime krypdavo į mane. Jei kas pasakodavo ką nors įdomaus, ji būtinai kviesdavosi ir mane pasiklausyti. Bet niekada nebūdavo viena: per visą vakarą

dažnai tepasakydavau jai prie keturių akių vieną kitą nereikšmingą ar tolydžio pertraukiamą sakinį. Veikiai šie varžtai ėmė mane erzinti. Pasidariau niūrus, nešnekus, mano nuotaika mainėsi, tonas tapo gaižus. Vos įstengdavau susivaldyti, kai kas nors kitas nuošaliau vienas kalbėdavosi su Elenora, ir atžariai pertraukdavau tuos pokalbius. Man buvo nesvarbu, kad žmonės gali įsižeisti, ir ne visados mane sustabdydavo baimė, kad pakenksiu jos geram vardui. Kartą ji papriekaištavo man dėl šios permainos. „Ko jūs norite? – nekantriai atkirtau aš. – Matyt, vaizduojatės, kad daug padarėte dėl manęs; esu priverstas pareikšti, kad klystate. Visiškai nesuprantu jūsų naujos elgsenos. Kadaise gyvenote užsidariusi; bėgote nuo įkyrios draugijos; vengėte tų amžinų pokalbių, kurie ilgai tęsiasi tik todėl, kad niekada neturėtų prasidėti. Dabar jūsų namų durys atviros visiems. Galima pagalvoti, kad, įsiprašęs priimamas, aš tą pačią malonę išgavau visam pasauliui. Prisipažįstu, kai mačiau kadaise, kokia jūs atsargi, nesitikėjau, kad esate tokia lengvabūdė“.

Elenoros veide šmėstelėjo nepasitenkinimo ir liūdesio šešėlis. „Brangi Elenora, – tariau staiga sušvelnėjęs, – argi aš nesu nusipelnęs būti išskirtas iš daugybės įkyruolių, kurie jus apgulę? Argi draugystė neturi savo paslapčių? Argi ji nesivangsto ir nebūgštauja triukšmo ir minios?“

Elenora bijojo, kad atkakliu kietumu vėl nepaskatintų manęs elgtis neprotingai, kas galėjo būti pavojinga ir jai, ir man. Mintis apie santykių nutraukimą jau tapo svetima jos širdžiai; ir ji sutiko priimti mane kartais ir viena.

Tuomet griežtos taisyklės, kurias buvo man nustačiusi, staiga sušvelnėjo. Ji leido pasakoti, kaip aš ją myliu; pamažu susigyveno su šiomis kalbomis ir netrukus prisipažino mylinti mane.

Išbuvau keletą valandų prie jos kojų, pareiškęs, kad esu laimingiausias žmogus pasaulyje, visaip dievagodamasis, kad myliu ją, esu jai atsidavęs ir amžinai ją gerbsiu. Ji papasakojo, ką iškentėjusi, mėgindama nutolti nuo manęs; kiek sykių tikėjusis, jog aš atspėsiąs jos mintis, nors ir dėjusi pastangas jas nuslėpti; kaip, išgirdusi menkiausią garsą, bemat pagalvodavusi, jog tai aš; kokį susijaudinimą, kokį

džiaugsmą, kokią baimę patyrusi, kai vėl pamačiusi mane; kaip, nepasitikėdama savimi, trokšdama suderinti savo širdies polinkį su sveiku protu, puolusi į draugijos pramogas ir pati ieškojusi žmonių, nuo kurių anksčiau bėgusi. Prašiau ją viską tolydžio kartoti su visomis išgalėmis, ir ši kelių savaičių istorija atrodė mums viso gyvenimo istorija. Meilė kažkokiu antgamtišku būdu kompensuoja ilgų prisiminimų stoką. Visiems kitiems jausmams reikia praeities, o meilė tarsi burtais susikuria praeitį ir ja mus apgaubia. Ji lyg ir įteigia mintį, kad mes jau ilgus metus išgyvenome su būtybe, kuri neseniai buvo mums bemaž svetima. Meilė tėra vienas spindintis taškas, o betgi tarsi užvaldo laiką. Prieš nedaugelį dienų jos dar nebuvo, netrukus nebebus; bet kol yra, savo šviesa ji nutvieskia ir tą laikotarpį, kuris ėjo prieš ją, ir tą, kuris eis po jos.

Tačiau ši ramybė truko neilgai. Elenora ypač gynėsi silpnybės dėl to, kad ją persekiojo praeities klaidų prisiminimai; o mano vaizduotė, mano troškimai, mano susikurta teorija apie pasisekimą tarp moterų, kurios pats nesuvokiau, maištavo prieš tokią meilę. Visada drovus, dažnai irzlus, aš skundžiausi, nebesivaldžiau, nuolat apiberdavau Elenorą priekaištais. Ne sykį ji ketino nutraukti ryšius, keliančius jos gyvenime tik nerimą ir sumaištį; ne sykį ramdžiau ją maldavimais, atsižadėjimais ir ašaromis.

„Elenora, – rašiau jai vieną dieną, – jūs nežinote, kaip baisiai aš kenčiu. Šalia jūsų ar toli nuo jūsų – aš toks pat nelaimingas. Tomis valandomis, kai mes ne drauge, slankioju be tikslo, sulinkęs po būties našta, kuri man regisi nepakeliama. Draugija man grasi, vienatvė – slegianti. Tie abejingi prašalaičiai, kurie stebi mane ir nežino, kuo aš gyvenu, kurie žiūri į mane su smalsumu, tačiau be simpatijos, su nuostaba, tačiau be užuojautos, tie žmonės, kurie drįsta kalbėti su manim ne apie jus, mirtinai skaudina man sielą. Aš bėgu nuo jų; bet likęs vienas veltui gaudau orą, kuris atgaivintų dūstančią krūtinę. Puolu ant žemės, kuri kažkodėl neprasiveria ir amžinai nepraryja manęs; glaudžiu galvą prie šalto akmens, kad užgesintų ugnį, kuri mane degina. Nuslenku iki tos kalvos, nuo kurios matyti jūsų namai; stoviu ten, įbedęs žvilgsnį į būstą, kuriame niekad negyvensiu su jumis. Ak, jei

būčiau anksčiau jus sutikęs, jūs būtumėte galėjusi priklausyti man! Būčiau spaudęs glėbyje vienintelę būtybę, kurią gamta sukūrė mano širdžiai, tai širdžiai, kuri tiek iškentėjo, nes ieškojo jūsų, bet surado per vėlai! Kai pagaliau šis kliedesys praeina, kai ateina susitikimo valanda – žengiu drebėdamas keliu, vedančiu į jūsų namus. Bijau, kad tie, kuriuos sutinku, neatspėtų manyje slypinčių jausmų; sustoju; sulėtinu žingsnį: atidėlioju laimės akimirką, tos laimės, kuriai gresia tiek pavojų, kurią, man regis, kas akimirką galiu prarasti; laimės netobulos ir neramios, į kurią galbūt tolydžio kėsinasi ir pragaištingi įvykiai, ir pavydulingi žvilgsniai, ir tironiški užgaidai, ir jūsų pačios valia! Kai peržengiu jūsų slenkstį, kai praveriu duris, mane vėl pagauna baimė: einu tarytum nusikaltėlis, maldaudamas kiekvieną daiktą, už kurio užkliūva mano žvilgsnis, atleisti man, tarsi visi jie būtų mano priešai, tarsi visi jie pavydėtų palaimingos valandos, kuria mėgausiuosi. Mažiausias garsas gąsdina mane, mažiausias šnaresys varo man siaubą, atšoku atgal, išgirdęs net savo paties žingsnių aidą. Būdamas jau visai arti jūsų, ir vėl bijau, kad staiga tarp jūsų ir manęs neiškiltų kokia kliūtis. Galų gale pamatau jus, pamatau ir atsikvepiu, žvelgiu į jus ir sustoju nelyginant pabėgėlis, kurio koja paliečia išganingą žemę, turinčią apginti jį nuo mirties. Bet net ir tada, kai visa būtybe veržiuosi prie jūsų, kai man taip labai reikėtų pasilsėti po tokios baisios nerimasties, padėti galvą jums ant kelių, duoti valią ašaroms, turiu per jėgą tvardytis, turiu net ir šalia jūsų būti įsitempęs: negaliu nė valandėlę atverti širdies, nė valandėlę pasijusti laisvai! Jūsų akys stebi mane. Jūs sutrinkate, beveik įsižeidžiate, kai aš susijaudinu. Radosi kažkoks nesuprantamas nejaukumas, dingo tos įstabios valandos, kai jūs bent jau prisipažindavote mylinti mane. Laikas bėga, jus šaukia nauji reikalai, ir jūs niekada jų neužmirštate; niekada neuždelsiate tos akimirkos, kai turiu skirtis su jumis. Ateina prašalaičiai; man jau negalima į jus žiūrėti; jaučiu, jog turiu trauktis, jei nenoriu, kad aplinkiniai mane įtartų. Išeinu dar labiau sunerimęs, dar labiau kentėdamas, dar labiau pamišęs negu anksčiau; išėjęs vėl atsiduriu pasibaisėtinoje vienatvėje ir blaškausi nesutikdamas nė vienos būtybės, kuri akimirką sutvirtintų mane, nuramintų“.

Elenoros niekas niekada taip nemylėjo. Grafo de P. jausmas buvo labai nuoširdus, jis buvo didžiai dėkingas už jos pasiaukojimą, labai gerbė jos būdą; bet jo elgesys visada leido justi, kad ir nežymiai, pranašumą prieš moterį, kuri viešai jam atsidavė, nebūdama jo žmona. Jis būtų galėjęs, kaip visų buvo manoma, susirasti garbingesnę partiją; nieko apie tai jai nesakė, gal neprisipažino šito nė pats sau; tačiau tas, ko nepasakome, vis tiek egzistuoja, o visa, kas yra, nesunku įžvelgti. Iki šiol Elenora nenutuokė apie tą aistringą jausmą, apie tą dviejų gyvenimų susiliejimą, o mano įtūžis, neteisingi kaltinimai ir priekaištai tebuvo nepaneigiami to jausmo įrodymai. Elenoros užsispyrimas įkaitino visas mano jusles, visas mano mintis: po pykčio priepuolių, kurie ją taip gąsdindavo, aš tapdavau nuolankus, švelnus, meldžiausi jai kaip dievaitei. Mano meilė panėšėjo į kultą ir Elenorai atrodė juoba žavesnė, kad ji tolydžio baiminosi pažeminimo priešinga prasme. Pagaliau ji atsidavė man.

Vargas žmogui, kuris pirmomis meilės ryšio akimirkomis netiki, kad šis ryšys tvers amžinai! Vargas tam, kuris ką tik jam atsidavusios meilužės glėbyje neatsikrato pražūtingos nuojautos ir numato, kad galės su ja išsiskirti! Moteris, paklūstanti savo širdžiai, tą akimirką atrodo jaudinanti ir šventa. Mus gadina ne pomėgiai, ne prigimtis, ne aistros, bet išskaičiavimai, į kuriuos įpratina visuomenė, ir samprotavimai, kuriuos gimdo patirtis. Mylėjau, gerbiau Elenorą šimtą kartų labiau, kai ji atsidavė man. Vaikščiojau iškėlęs tarp žmonių aukštai galvą; žvelgiau į juos valdovo žvilgsniu. Net oras, kuriuo kvėpavau, buvo man džiaugsmas. Puoliau į gamtos glėbį, dėkodamas jai už tą nelauktą, už begalinę geradarystę, kurią ji malonėjo man suteikti.

IV SKYRIUS

Meilės žavai, kas įstengs jus atvaizduoti! Įsitikinimas, kad suradome būtybę, kurią gamta skyrė mums; šviesa, staiga užliejusi gyvenimą ir tarsi atskleidusi jo paslaptį; neregėtas menkiausių dalykų sureikšminimas; greitai lekiančios valandos, tokios saldžios, jog

atmintyje išdyla visos smulkmenos ir sieloje lieka tik ilgas laimės pėdsakas; nutrūktgalviška linksmybė, kuri kartais be priežasties nuskaidrina įprastinį graudulį; tiek džiaugsmo, kai įsimylėjėliai kartu, o kai išsiskiria – tiek vilties; atitrūkimas nuo visų kasdienių rūpesčių, pranašumas prieš visą aplinką, tvirtas tikėjimas, kad nuo šiol visuomenė negali įsibrauti į mūsų gyvenimą; tarpusavio supratimas, kuris įspėja kiekvieną mintį ir atsiliepia į kiekvieną jausmą; meilės žavai – tas, kas jus patyrė, nesugebės jūsų aprašyti!

Grafas de P. turėjo skubiais reikalais išvažiuoti šešioms savaitėms iš namų. Praleidau šį laiką beveik ištisai pas Elenorą. Atrodė, kad auka, kurią ji dėl manęs padarė, sutvirtino jos prisirišimą. Nė vieno karto neatsisveikino su manimi, nepabandžiusi manęs sulaikyti. Kai eidavau namo, klausdavo, kada vėl ateisiu. Dvi valandas nematyti manęs jai buvo nepakeliama kančia. Su nerimastingu tikslumu nustatydavo, kada vėl turiu pasirodyti. Paklusdavau su džiaugsmu, buvau laimingas, dėkingas už jausmą, kurį ji man rodė. Tačiau negalima savavališkai pajungti savo įnoriams tų pareigų, kurias mums uždeda visuomenės gyvenimas. Kartais man būdavo neparanku, kad kiekvienas mano žingsnis iš anksto pažymėtas, kad apskaičiuotos visos mano gyvenimo akimirkos. Turėdavau greitomis tvarkyti savo reikalus, nutraukti ryšius su dauguma pažįstamų. Nežinodavau, ką atsakyti, kai bičiuliai kviesdavo į kokią pramogą, kurios normaliomis aplinkybėmis nebūčiau turėjęs pagrindo nepriimti. Būdamas šalia Elenoros, anaiptol negailavau saloninio gyvenimo smagumų, kuriais niekada per daug nesiviliojau, bet man būtų patikę, jeigu ji būtų man leidusi jų atsisakyti savo paties nuožiūra. Būtų buvę maloniau vykti pas ją savo noru, neprimenant sau, kad jau atėjo sutartoji valanda, kad ji nerimastingai laukia manęs; būtų buvę maloniau, jei minties apie laimę, kurią patirsiu, kai vėl būsiu pas ją, nebūtų temdžiusi mintis apie jos širdgėlą. Elenora, žinoma, buvo didelis džiaugsmas mano gyvenime, bet jau nebebuvo tikslas: ji tapo pančiais. Bijojau, be to, pakenkti geram jos vardui. Mano nuolatinė viešnagė turėjo stebinti jos tarnus ir vaikus ir tie, ko gero, mus sekė. Būgštavau, kad ardau jai gyvenimą. Supratau, kad negalime susijungti visam laikui ir kad gerbti

jos ramybę – šventa mano pareiga; todėl tikindamas, kad myliu ją, vis dėlto patariau elgtis atsargiai. Bet juo daugiau tokių patarimų daviau, juo mažiau ji buvo linkusi manęs klausyti. Ir drauge baisiai bijojau užduoti jai širdį. Vos tik išvysdavau jos veide skausmo šešėlį, jos valia tapdavo mano valia: jausdavausi gerai tik tada, kai ji būdavo patenkinta manimi. Kai, įtikinęs, kad man reikia valandėlei pasišalinti, galų gale atsisveikindavau, mane visur persekiodavo mintis apie jai padarytą sielvartą. Apnikdavo karštligiška graužatis, kuri kas akimirką stiprėjo ir galop tapdavo nepakenčiama; bėgdavau tada pas Elenorą, džiūgaudamas, kad paguosiu ją, nuraminsiu. Bet juo arčiau būdavo jos namai, juo gyviau jausdavau, kaip į kitus mano jausmus smelkiasi apmaudas dėl šios keistos tironijos. Ir pati Elenora buvo karštos prigimties. Mane, aš tikiu, ji mylėjo taip, kaip nieko iki tol nebuvo mylėjusi. Ankstesni santykiai žeidė jos širdį slogia priklausomybe; su manimi ji jautėsi visiškai laisva, nes mudu buvome visiškai lygūs; tyra, be jokių išskaičiavimų meilė ją pakėlė jos pačios akyse; Elenora žinojo, kad esu tikras, jog ji mane myli vien dėl manęs paties. Bet, nė kiek manęs nesivaržydama, neslėpė jokios permainos savo sieloje; ir kai įeidavau į jos kambarį, apmaudaudamas, kad turiu pasirodyti čia anksčiau, negu būčiau norėjęs, rasdavau ją liūdną ar suirzusią. Toli nuo jos aš kankindavausi dvi valandas, manydamas, kad ji kankinasi be manęs; šalia jos vėl kankindavausi dvi valandas, kol ją nuramindavau.

Bet nelaimingas nebuvau; galvojau, kaip saldu būti mylimam, net jei ta meilė reikli; jaučiau, kad darau jai gera; jos laimė buvo man būtina, o aš žinojau, kad esu būtinas jos laimei.

Beje, neaiški mintis, kad ši meilė negali tverti vien dėl savo pobūdžio, – mintis daugeliu atžvilgių liūdna, – vis dėlto mane šiek tiek maldė, kai užguldavo nuovargis ir ištikdavo nekantrumo priepuolis. Elenoros ryšys su grafu de P., skirtinga mūsų padėtis, amžiaus neatitikimas, neišvengiamas mano išvykimas, kurį užtęsė įvairios aplinkybės, bet kurio laikas vis artėjo, – visa tai skatino mane teikti jai ir semtis pačiam kiek tik įmanoma daugiau laimės: įsitikinęs, kad ateityje turėsiu savo žinioj metų metus, dėl dienų nekovojau.

Grįžo grafas. Jam netrukus kilo įtarimas dėl mano santykių su Elenora; diena iš dienos jis sutikdavo mane vis šaltesniu ir niūresniu veidu. Įsakmiai priminiau Elenorai, koks pavojus jai gresia; maldavau, kad leistų man keletą dienų nutraukti vizitus; įrodinėjau, kad tai gali pakenkti jos reputacijai, gerovei ir vaikų interesams. Ji ilgai klausėsi tylėdama, išbalusi kaip drobė. „Šiaip ar taip, – tarė ji pagaliau, – jūs tuoj išvyksite; nebėkime už akių šiai akimirkai; nesigraužkite dėl manęs. Pasidžiaukime nors keletu dienų, nors keletu valandų – daugiau aš nieko nenoriu. Kažkokia nuojauta sako man, Adolfai, kad aš mirsiu jūsų glėbyje".

Taigi mes ir toliau gyvenome kaip gyvenę: aš – pilnas nerimo, Elenora – liūdna, grafas de P. – nebylus, susirūpinęs. Pagaliau atėjo laiškas, kurio laukiau: tėvas rašė, kad grįžčiau namo. Nunešiau tą laišką Elenorai. „Jau! – pasakė baigusi skaityti, – nemaniau, kad tai bus taip greitai". Paskui, apsipylusi ašaromis, paėmė mane už rankos ir tarė: „Adolfai, matote, aš negaliu be jūsų gyventi; nežinau, kas laukia manęs ateityje, bet maldauju – nevažiuokite dar: raskite dingstį ir likite. Paprašykite tėvą, kad leistų pabūti čia dar pusę metų. Pusė metų – argi tai daug?" Pabandžiau ją peršnekėti, bet ji taip gailiai verkė ir taip tirtėjo, o jos bruožuose atsispindėjo tokia širdį draskanti kančia, jog toliau kalbėti neįstengiau. Puoliau jai po kojom, suspaudžiau glėbyje, tikinau, kad myliu, ir išėjau namo parašyti tėvui. Rašiau iš tiesų su įkvėpimu, kurį man sužadino Elenoros skausmas. Išdėsčiau šimtą priežasčių, dėl kurių noriu dar likti čia; pabrėžiau, kad man dar praverstų išklausyti D. mieste paskaitų kursą, kurio nespėjau išeiti Getingene; ir kai išsiunčiau laišką, karščiausiai troškau, kad tėvas patenkintų mano prašymą.

Vakare nuvykau pas Elenorą. Ji sėdėjo ant sofos; grafas de P. stovėjo prie židinio, tolokai nuo jos; abu vaikai buvo kitame kambario gale – jie nežaidė, jų veidai reiškė nuostabą, būdingą vaikams, kai jie mato, kad suaugusieji sunerimę, tik neatspėja kodėl. Mostu daviau suprasti Elenorai, kad įvykdžiau jos norą. Jos akyse blykstelėjo džiaugsmo spindulys, bet tuojau užgeso. Mes nekalbėjome. Tyla darėsi kebli visiems trims. „Pone, žmonės kalba, – prabilo pagaliau

grafas, kreipdamasis į mane, – kad ketinate išvažiuoti". Atsakiau, kad dar nežinau. „Manyčiau, – kalbėjo jis toliau, – kad jūsų metų jaunuoliui dera kuo greičiau pasirinkti gyvenimo kelią; beje, – pridūrė žvilgtelėjęs į Elenorą, – gal ne visi čia galvoja taip kaip aš".

Tėvo atsakymo ilgai laukti nereikėjo. Plėšdamas laišką, drebėjau nuo minties, kiek skausmo suteiktų Elenorai jo nesutikimas. Man net rodėsi, kad būčiau išgyvenęs tą skausmą su tokiu pat kartėliu kaip ji; bet kai perskaičiau, kad jis leidžia likti, prieš akis man staiga iškilo visi nepatogumai, susiję su tolesniu mano gyvenimu čia. „Dar pusę metų varžytis ir prievartauti save! – sušukau aš. – Dar pusę metų skaudinsiu žmogų, kuris buvo man draugiškai nusiteikęs, statysiu į pavojų moterį, kuri mane myli; būsiu, ko gero, kaltas, kad ji praras vienintelę padėtį, užtikrinančią jai ramybę ir žmonių pagarbą; apgaudinėsiu tėvą; ir kam? Kad nereikėtų trumpą akimirką susidurti su skausmu, kurio anksčiau ar vėliau neišvengsiu! Argi mes nepatiriame šio skausmo jau dabar kas dieną, po dalelytę, po lašelį? Aš tiktai kenkiu Elenorai; mano jausmas, toks, koks yra, negali jos patenkinti. Aukojuosi dėl jos niekuo neprisidėdamas prie jos laimės; o pats leidžiu dykai dienas, priklausydamas nuo kitų, neturėdamas nė akimirkos laisvo laiko, negalėdamas nė valandėlę ramiai kvėptelėti". Nuėjau pas Elenorą, paskendęs šiose mintyse. Ji buvo viena. „Lieku dar pusei metų", – pasakiau. „Pranešate šią žinią labai sausai". – „Tai todėl, kad, prisipažįstu, smarkiai baiminuosi dėl šio pasilikimo pasekmių mums abiem". – „Man rodos, kad bent jums jos negali būti labai nemalonios". – „Puikiai žinote, Elenora, kad ne savimi aš visų labiausiai rūpinuosi". – „Bet ir ne kitų laime". Pokalbis įkaito, Elenorą žeidė mano apgailestavimai tokiu metu, kai, jos manymu, turėjau džiaugtis drauge su ja; mane – jos pergalė, suardžiusi mano ankstesnius planus. Kilo arši scena. Mudu prapliupome abipusiais priekaištais. Elenora kaltino mane, kad aš ją apgavęs, tik laikinai ja susižavėjęs, kad dėl manęs ji praradusi grafo meilę ir žmonių akyse vėl atsidūrusi toje dviprasmiškoje padėtyje, iš kurios visą gyvenimą siekusi išsivaduoti. Supykau, kad ji bando nukreipti prieš mane tai, ką padariau tik paklusdamas jai ir bijodamas ją įskaudinti. Nusiskundžiau savo nelaisve,

nieko neveikimu, kuris žudo mano jaunystę, jos despotišku kišimusi į kiekvieną mano poelgį. Šitaip kalbėdamas pamačiau, kad ji staiga apsipylė ašaromis; stabtelėjau, ėmiau trauktis, neigti tai, ką buvau sakęs, aiškintis. Mes apsikabinome; bet pirmasis smūgis buvo suduotas, pirmoji užkarda peržengta. Mes abu ištarėme nebeatšaukiamus žodžius, nutilti galėjome, bet užmiršti jų nebegalėjome. Yra dalykų, kurių ilgai nesakome, bet, vieną sykį pasakę, jau kartojame be perstojo.

Šitaip išgyvenome keturis mėnesius: mūsų santykiai buvo įtempti, kartais švelnūs, bet niekuomet nebuvo visiškai laisvi; jie dar teikdavo malonumo, bet žavesio nebeturėjo. Tačiau Elenoros prisirišimas prie manęs neblėso. Po smarkiausių vaidų ji su tokiu pat užsidegimu trokšdavo vėl su manimi susitikti, vis taip pat rūpestingai skirdavo pasimatymo valandą, tarsi mudviejų sąjunga būtų buvusi taikiausia, meiliausia. Dažnai galvodavau, jog aš savo paties elgesiu padedu Elenorai išlaikyti tokį nusiteikimą. Jei būčiau ją mylėjęs, kaip ji mane mylėjo, būtų buvusi ramesnė; pati būtų galvojusi apie pavojus, kurių dabar nepaisė. Bet jinai bjaurėjosi bet kokiu atsargumu todėl, kad apie atsargumą kalbu aš; neskaičiavo savo padarytų aukų todėl, kad jai rūpėjo, kaip priversti mane jas priimti; neturėjo laiko atvėsti man todėl, kad visą laiką ir jėgas skyrė išlaikyti mane prie savęs. Artėjo vėl mano išvažiavimo laikas; galvodamas apie tai, jaučiau ir pasitenkinimą, ir drauge apgailestavimą: panašus yra jausmas žmogaus, kuris, norėdamas iš tikrųjų pasveikti, turi ryžtis skausmingai operacijai.

Vieną rytą Elenora atsiuntė man laiškelį, kad tuoj pat užeičiau pas ją. „Grafas, – tarė ji, – draudžia man jus priiminėti; bet aš anaiptol neketinu paklusti šitam tironiškam įsakymui. Važiavau kartu su šiuo žmogumi į tremtį, išgelbėjau jo turtą; padėjau jam, kur tik reikėjo. Dabar jis gali apsieiti be manęs; o aš be jūsų apsieiti negaliu". Nesunku atspėti, su kokiu atkaklumu maldavau ją atsisakyti savo užmojo, kurio nepajėgiau suvokti. Užsiminiau apie viešąją nuomonę. „Ta nuomonė, – atsakė ji, – niekada nebuvo man teisinga. Dešimt metų vykdžiau savo pareigas geriau negu bet kuri žmona, o ta nuomonė vis

dėlto neleido man užimti padėties, kurios nusipelniau". Priminiau jai jos vaikus. „Mano vaikai – grafo de P. vaikai. Jis pripažino juos, jis ir pasirūpins jais. Jie bus dar laimingesni, kad galės užmiršti motiną, kurios gėda krinta ir ant jų galvos". Puoliau dar karščiau ją maldauti. „Klausykite, – tarė ji, – jūs nenorėsite matytis su manimi, jei aš nutrauksiu santykius su grafu? Nenorėsite?" – pakartojo čiupdama mane už rankos taip aistringai, jog aš suvirpėjau. „Žinoma, norėsiu, – atsakiau, – ir juo jūs būsite nelaimingesnė, juo labiau būsiu jums atsidavęs. Bet apsvarstykite..." – „Viskas apsvarstyta, – pertarė ji mane. – Tuoj grįš grafas, eikite dabar namo ir daugiau čia nesirodykite".

Iki nakties mane graužė neapsakomas nerimas. Praėjo dvi dienos be jokios žinios apie Elenorą. Kamavausi, kad nieko nežinau, kas ją ištiko. Kamavausi net, kad negaliu pasimatyti su ja, ir stebėjausi, kad šis išsiskyrimas taip mane skaudina. Betgi troškau, kad ji atsisakytų sprendimo, kurio taip baiminausi dėl jos, ir jau guodžiausi šia viltimi, bet vieną dieną kažkokia moteris įteikė laiškelį, kuriame Elenora prašė mane ateiti pas ją į nurodytą gatvę, į nurodyto namo ketvirtą aukštą. Tekinas puoliau tenai, vis dar tikėdamasis, kad, negalėdama priimti manęs pas grafą de P., ji panūdo paskutinį kartą pasikalbėti su manim kitoje vietoje. Kai nuėjau, ji ruošėsi po namus, ir buvo matyti, kad įsikūrusi čia ilgam. Priėjo prie manęs patenkinta ir drauge baugšti, stengdamasi įžvelgti mano akyse, kokį padarė įspūdį. „Visi ryšiai nutraukti, – tarė ji, – esu visiškai laisva. Mano asmeniškas turtas duoda man septyniasdešimt penkis luidorus rentos; man jos užteks. Jūs būsite čia dar pusantro mėnesio. Kai išvažiuosite, galėsiu gal kur nors arčiau jūsų įsitaisyti; gal jūs mane aplankysite". Ir, tarsi baimindamasi atsakymo, ėmė išsamiai dėstyti savo planus. Šimtais argumentų įtikinėjo mane, kad būsianti laiminga, kad nieko dėl manęs nepaaukojusi; kad jos sprendimas jai naudingas, nors ir kaip susiklostytų mūsų santykiai. Buvo aiškiai matyti, kad kalba išties per jėgą ir nelabai tiki tuo, ką sako. Svaiginosi savo pačios žodžiais iš baimės, kad nereikėtų išgirsti manųjų; gyvai kalbėjo be perstojo, stengdamasi užvilkinti akimirką, kai aš, ėmęs prieštarauti, vėl nugramzdinsiu ją į neviltį. Nesuradau savyje drąsos pateikti nė vieno prieštaravimo.

Priėmiau jos auką, padėkojau; pasakiau, kad esu laimingas; maža to, užtikrinau, jog visada troškau, kad koks nors neatitaisomas sprendimas uždėtų man pareigą niekada jos nepalikti; paaiškinau, kad dėl mano neryžtingumo kaltas mano jautrumas, neleidęs priimti aukos, kuri sukrėstų visą jos gyvenimą. Žodžiu, turėjau tik vieną mintį – išsklaidyti bet kokią širdgėlą, bet kokią baimę, bet kokį apgailestavimą ir nepasitikėjimą mano jausmu. Kalbant prieš akis man tebuvo vien šitas tikslas, ir mano pažadai buvo nuoširdūs.

V SKYRIUS

Elenoros ir grafo de P. išsiskyrimas padarė žmonėms įspūdį, kurį nesunku buvo numatyti. Elenora iš karto prarado tai, ką buvo pasiekusi dešimties metų atsidavimu ir ištikimybe; ją suplakė su visomis kitomis jos rango moterimis, kurios šimtus kartų ramia sąžine puola nuo vieno susižavėjimo prie kito. Už vaikų pametimą ją apskelbė motina išsigimėle, ir nepriekaištingos reputacijos moterys su pasitenkinimu kartojo, kad ta, kuri nepaiso būtiniausios savo lyčiai dorybės, nepaisys netrukus ir visų kitų. Bet drauge žmonės ir gailėjosi Elenoros, kad neprarastų malonumo mesti akmenį į mane. Aš, jų manymu, pasielgęs kaip suvedžiotojas, nedėkingas padaras, išniekinęs vaišingumą ir dėl trumpalaikio užgaido sugriovęs ramybę dviem žmonėms, kurių vieną turėjęs gerbti, o kitą – tausoti. Kai kurie tėvo draugai rimtai mane sudraudė; kiti, svetimesni, leido pajusti savo nepritarimą aplinkinėmis užuominomis. Jaunuoliai, priešingai, žavėjosi apsukrumu, su kuriuo nukonkuravau grafą; ir visokiais sąmojais, kuriuos aš veltui stengiausi sutramdyti, sveikino mane už mano pergalę, žadėdami pasekti mano pavyzdžiu. Negaliu apsakyti, ką aš iškentėjau ir dėl šios griežtos kritikos, ir dėl šito gėdingo liaupsinimo. Esu tikras, kad jei būčiau mylėjęs Elenorą, būčiau sugebėjęs palenkti viešąją nuomonę jos ir savo pusėn. Tikras jausmas toks galingas, kad, kai jis prabyla, nuščiūva visos kreiptos šnekos ir veidmainingas padorumas. Bet aš buvau tik silpnabūdis žmogelis, dėkingas Elenorai, jos vergas; manęs

nepalaikė jokia paskata, einanti iš širdies. Todėl kalbėdamas painiojausi; stengdavausi pašnekesį nutraukti; o kai jis užsitęsdavo, baigdavau jį keliais aitriais žodžiais, liudijančiais, kad esu linkęs ieškoti kliauties. Iš tikrųjų, daug mieliau būčiau stojęs į dvikovą negu atsakinėjęs žodžiu.

Elenora netruko pastebėti, kad viešoji nuomonė stoja prieš ją. Dvi grafo de P. giminaitės, kurias jis savo įtaka buvo privertęs su ja bendrauti, kiek galėdamos garsiau paskelbė nutraukiančios santykius su ja ir jautėsi laimingos, kad gali duoti valią savo nepalankumui, nuo seno laikomam slaptame griežtų dorovės principų prieglobstyje. Vyrai ir toliau lankėsi pas Elenorą; bet į jų toną įsiskverbė kažkoks familiarumas, kuris rodė, kad ji nebeturi galingo užtarėjo ir nebegali pasiteisinti bemaž visų pripažintu ryšiu. Vieni ateidavo pas ją todėl, kad, kaip sakė, labai seniai ją pažįstą; kiti todėl, kad ji dar graži ir kad jos paskutinis lengvabūdiškas poelgis grąžino jiems viltis, kurių jie nė nesistengė nuo jos slėpti. Kiekvienas bandė motyvuoti savo santykius su ja; vadinasi, kiekvienas manė, kad tie santykiai turi būti pateisinti. Taigi nelaimingoji Elenora pasijuto visam laikui atsidūrusi padėtyje, iš kurios visą gyvenimą geidė išsivaduoti. Viskas skaudino jos sielą ir žeidė išdidumą. Jai rodėsi, kad vienų atsimetimas yra paniekos įrodymas, o kitų uolus lankymasis – užgaulios vilties ženklas. Vienatvėje ji kentėjo, draugijoje raudonavo iš gėdos. Ak, žinoma, aš turėjau paguosti ją, prispausti prie širdies, pasakyti: „Gyvenkime vienas kitam, užmirškime žmones, kurie nemoka mūsų suprasti, ieškokime laimės tik abipusėje pagarboje ir meilėje“; aš ir bandžiau; bet ar gali pasiryžimas, prisiimtas iš pareigos, atgaivinti gęstantį jausmą?

Elenora ir aš dviveidžiavome. Ji nedrįso išsipasakoti man savo kančių, sukeltų aukos, kurios, kaip ji gerai žinojo, aš nereikalavau. Tą auką priėmiau ir nebedrįsau skųstis dėl nelaimės, kurią buvau numatęs ir kuriai užbėgti už akių pritrūkau valios. Taigi mudu tylėjome, neišsakydami tos vienintelės minties, kuri mums nėjo iš galvos. Glamonėjomės, kalbėjome apie meilę; bet kalbėjome apie meilę iš baimės, kad nereikėtų kalbėti apie ką kita.

Kai tik tarp dviejų mylinčių širdžių atsiranda paslaptis, kai tik viena iš jų ryžtasi nuslėpti nuo kitos nors vieną mintį, žavai išsisklaido, laimė griūva. Pyktis, neteisybė, net trumpalaikė neištikimybė atitaisomi; bet dviveidiškumas meilei yra svetimkūnis, kuris ją iškreipia ir suteršia jos pačios akyse.

Keistas nenuoseklumas: su audringiausiu pasipiktinimu atmesdamas mažiausią užuominą, juodinančią Elenorą, pats kenkiau jai savo bendrais samprotavimais draugijoje. Nusilenkiau jos valiai, bet baisėjausi moterų viešpatavimu. Kur tik galėjau, pliekiau jų silpnybę, reiklumą, jų kančios despotizmą. Skelbiau griežčiausius principus; ir tas pats žmogus, kuris neatsispirdavo vienai vienintelei ašarai, kuris nuolaidžiavo nebyliam skausmui, o atsiskyręs su mylimąja grauždavosi dėl užduotos jai kančios, visomis savo kalbomis rodė panieką ir beširdiškumą. Visi mano pagyrų žodžiai, skirti tiesiogiai Elenorai, nebenustelbdavo įspūdžio, sukelto panašių postringavimų. Žmonės manęs nekentė, jos gailėjosi, bet negerbė. Peikė ją, kad nesugebėjusi įdiegti meilužiui daugiau pagarbos savo lyčiai ir neišmokiusi jo godoti meilės saitų.

Vienas vyras, nuolatinis Elenoros salono lankytojas, po jos išsiskyrimo su grafu de P. užsidegė karščiausia aistra jai ir parodė ypatingą, netaktišką atkaklumą. Ji uždarė jam savo namų duris, ir tada jis išdrįso pasityčioti iš jos tokiais užgauliais žodžiais, jog man pasirodė neįmanoma jų pakęsti. Mudu kovėmės; aš jį sunkiai sužeidžiau, bet ir pats buvau sužeistas. Nepajėgiu aprašyti sutrikimo, siaubo, dėkingumo ir meilės, sumišai atsispindėjusių Elenoros veide, kai pamatė mane po šio įvykio. Ji persikėlė pas mane, nors aš ir maldavau ją šito nedaryti; nesitraukė nuo manęs nė valandėlės, iki nepasveikau. Dieną man skaitė, naktį beveik ištisai budėjo šalia; sekė mažiausią mano judesį, įspėdavo kiekvieną norą; išmoningas jos gerumas ugdė jai vis naujus sugebėjimus ir didino jėgas. Ji tolydžio tvirtino, kad nebūtų manęs pergyvenusi, ir aš buvau kupinas švelniausio jausmo, mane kankino sąžinės priekaištai. Troškau rasti savyje, kuo galėčiau atsilyginti už tokį tvirtą ir jausmingą prieraišumą; telkiausi į pagalbą prisiminimus, vaizduotę, net protą, pareigos jausmą; tuščios pastangos!

Mūsų padėties keblumas, įsitikinimas, kad ateitis mus išskirs, galbūt nesąmoningas maištas prieš ryšius, kurių neįstengiau nutraukti, – visa tai graužė man širdį. Pykau ant savęs už nedėkingumą, bandydamas jį nuo Elenoros nuslėpti. Nusimindavau, kai ji suabejodavo meile, kuri buvo jai tokia reikalinga; ne mažiau nusimindavau ir tada, kai ji lyg ir patikėdavo ja. Jaučiau, kad ji geresnė už mane; niekinau save, kad nesu jos vertas. Baisi nelaimė nebūti mylimam, kai pats myli; bet dar didesnė nelaimė būti karštai mylimam, kai pats nebemyli. Būčiau šimtą kartų atidavęs gyvybę, kurią ką tik buvau pastatęs į pavojų dėl Elenoros, idant ji būtų laiminga be manęs.

Pasibaigė šeši mėnesiai, kuriuos buvau iš tėvo išsiprašęs; reikėjo galvoti apie išvažiavimą. Elenora nesipriešino mano išvykimui, net nebandė jo užtęsti, bet išgavo iš manęs žodį, kad grįšiu pas ją po dviejų mėnesių arba leisiu jai atvažiuoti pas mane. Aš iškilmingai prisiekiau. Ko nebūčiau pažadėjęs tokią valandėlę, kai mačiau ją kovojant su savim ir stengiantis užgniaužti gėlą? Ji būtų galėjusi reikalauti, kad likčiau su ja; sielos gelmėse žinojau, kad nebūčiau atsispyręs jos ašaroms. Buvau dėkingas, kad ji nesinaudoja savo galia; man rodėsi, kad labiau ją už tai myliu. Man pačiam, beje, buvo didžiai graudu skirtis su būtybe, taip be galo man atsidavusia. Įsisenėję meilės ryšiai savotiškai iškilnūs! Jie tampa, mums patiems to nenutuokiant, neatskiriama mūsų gyvenimo dalimi! Mes iš anksto ramiai nusprendžiame juos nutraukti; mums rodosi, kad nekantriai laukiame dienos, kada savo sprendimą įvykdysime; bet kai ta akimirka ateina, mus pagauna siaubas; ir tokia užgaidi yra mūsų niekinga širdis, kad mes žiauriai kenčiame, skirdamiesi su tais, šalia kurių nejautėme jokio pasitenkinimo.

Išvažiavęs reguliariai rašiau Elenorai. Mane kamavo čia baimė, kad mano laiškai neuždiuotų jai širdies, čia troškimas nusakyti vien tą jausmą, kurį jaučiau. Norėjau, kad ji perprastų mane, bet perpratusi nenuliūstų; džiaugiausi, kai pavykdavo vietoj žodžio meilė pavartoti žodžius: švelnus jausmas, draugystė, atsidavimas; bet staiga prieš akis man stodavo vargšė Elenora – nuliūdusi, vieniša, teturinti vieną paguodą – mano laiškus; ir prirašęs du šaltus, santūrius puslapius, skubiai pridurdavau kelis karštus ir jausmingus sakinius, galinčius ir

vėl ją apgauti. Taigi, niekada nepasakydamas tiek, kad ji būtų patenkinta, visada pasakydavau tiek, kad ji būtų suklaidinta. Keistas veidmainiavimas: net jeigu ir pavykdavo, jis atsigręždavo prieš mane, neleido slopti mano mauduliui ir buvo nepakenčiamas!

Nerimastingai skaičiavau bėgančias dienas ir valandas; slapta geidžiau, kad laikas slinktų kuo lėčiausiai; drebėjau matydamas, kad artėja metas, kai gausiu ištesėti duotą žodį. Nežinojau, kokia dingstimi galėčiau išvažiuoti. Nesugalvojau taip pat, kokia dingstimi Elenora galėtų įsikurti tame pačiame mieste kaip aš. Galbūt – juk reikia būti atviram – galbūt aš to ir nenorėjau. Lyginau savo nepriklausomą ir ramų gyvenimą su tuo karštligišku, sutrikusiu, kančių pilnu gyvenimu, kuriam mane pasmerkė jos aistra. Jaučiausi toks laimingas, kad esu laisvas, kad galiu išeiti, pareiti, išvykti, sugrįžti, žinodamas, jog niekam dėl to neskauda galvos! Niekam aš nerūpėjau, ir tai buvo, taip sakant, man atokvėpis po jos alsinančios meilės.

Tačiau nedrįsau leisti Elenorai įtarti, kad norėčiau atsimesti nuo mūsų planų. Iš mano laiškų ji suprato, kad man bus sunku skirtis su tėvu; parašė, kad, turėdama tai omenyje, pradeda ruoštis kelionei. Ilgą laiką neprieštaravau jos sprendimui, bet ir nedaviau tikslaus atsako. Neaiškiai užsimindavau, kad būsiu visuomet patenkintas, jei matysiu – paskui pridurdavau: jei padarysiu – ją laimingą. Liūdnos dviprasmybės, pinkli kalba! Man buvo skaudu, kad ji tokia miglota, bet aiškiau pasakyti bijojau. Galų gale ryžausi parašyti atvirai; tariau pats sau, kad tai mano pareiga; prieš savo silpnumą sukursčiau sąžinę; iš minties apie Elenoros ramybę sėmiausi jėgų, kurios turėjo padėti ištverti jos skausmo reginį. Plačiai žingsniavau po kambarį balsu kartodamas, ką ketinu rašyti. Bet, vos brūkštelėjęs kelias eilutes, pakeičiau nusistatymą; vertinau savo žodžius ne pagal jų tiesioginę prasmę, bet pagal įspūdį, kurį jie neišvengiamai turi padaryti; ir, nusilenkdamas kažkokiai antgamtinei jėgai, kuri tarsi vedžiojo prieš mano paties valią mano ranką, pasitenkinau tuo, kad patariau jai atidėti kelionę keliems mėnesiams. To, ką galvojau, nepasakiau. Mano laiške nebuvo nė žymės nuoširdumo. Pateikti argumentai atrodė silpni, nes nebuvo tikri.

Elenoros atsakymas buvo smarkus; ji piktinosi, kad aš nebenorįs su ja matytis. Ko ji prašanti? Leisti gyventi niekam nežinomai šalia manęs. Ko man bijoti, kad ji tūnosianti slapčiomis kažkur dideliame mieste, kur niekas jos nepažįstąs? Dėl manęs ji paaukojusi viską – turtą, vaikus, gerą vardą; vienintelis atlygis, kurio reikalaujanti už tas aukas, – kad leisčiau jai laukti manęs kaip nuolankiai vergei, prabūti kasdien su manim kelias minutes, pasidžiaugti akimirkomis, kurias galėsiu jai skirti. Ji sutikusi nesimatyti šiuos du mėnesius ne todėl, kad šitas išsiskyrimas būtų rodęsis jai reikalingas, o todėl, kad aš, matyt, jo geidęs; ir kai ji, tęsdama dieną po dienos, sulaukusi meto, kurį pats nustačiau, aš siūląs jai vėl prisiimti tokią pat ilgalaikę kankynę! Ji galbūt suklydusi, galbūt atidavusi gyvenimą žiauriam ir kietaširdžiam žmogui; aš turįs teisę elgtis kaip tinkamas; bet neturįs teisės jos kankinti, kai ją pametė tas, dėl kurio ji viską paaukojo.

Tuoj po šito laiško atvažiavo ir pati Elenora; pranešė man, kad atvykusi. Nuėjau pas ją, tvirtai pasiryžęs parodyti, kad labai džiaugiuosi; man rūpėjo nuraminti jai širdį ir suteikti bent trumpą valandėlę šiek tiek laimės ir ramybės. Bet ji jautėsi įžeista; nepatikliai stebėjo mane ir netrukus perprato, kad aš nenuoširdus; sudirgino mano išdidumą savo priekaištais; užgauliai atsiliepė apie mano būdą. Taip aiškiai nusakė, kokį niekingą mane daro mano silpnybė, jog aš pasipiktinau labiau ja pačia negu savimi. Mus užvaldė beprotiškas pyktis: metėme šalin santūrumą, užmiršome taktą. Atrodė, jog furijos kursto mus vieną prieš kitą. Sviedėme vienas kitam į veidą visa, ką prasimanė prieš mus negailestingiausia neapykanta, ir dvi nelaimingos būtybės, kurios tik vienos pažinojo kita kitą šioje žemėje, kurios tik vienos galėjo kita kitą įvertinti, suprasti ir paguosti, atrodė tarsi du nesutaikomi, įtūžę priešai, pasinešę vienas kitą sudraskyti!

Išsiskyrėme po tris valandas trukusios scenos; pirmą kartą gyvenime išsiskyrėme nieko neišsiaiškinę, nesusitaikę. Vos tik palikau Elenorą, pyktis mano širdyje virto didžiu skausmu. Jaučiausi apdujęs, apkvaišintas to, kas įvyko. Su nuostaba kartojau savo paties žodžius; nesuvokiau savo elgesio; klausiau save, kas galėjo man taip sumaišyti protą.

Buvo labai vėlu; grįžti pas Elenorą nedrįsau. Daviau sau žodį, kad užeisiu pas ją kitą dieną iš pat ryto, ir parėjau į tėvo namus. Buvo daug svečių; gausioje draugijoje man nesunku buvo laikytis nuošaliai ir nuslėpti sutrikimą. Kai likome vieni, tėvas tarė: „Gavau tikrą žinią, kad buvusi grafo de P. meilužė yra mūsų mieste. Niekada nevaržiau tavo laisvės ir niekada nenorėjau nieko žinoti apie tavo meilės nuotykius; bet tavo metų jaunuoliui nedera viešai turėti meilužės; įspėju, ėmiausi žygių, kad ji iš čia pasitrauktų". Ištaręs šiuos žodžius, paliko mane vieną. Nusekiau paskui jį iki jo miegamojo. Jis rankos mostu liepė man pasišalinti. „Tėve, – tariau, – tebūnie Dievas liudytojas, kad aš nesikviečiau Elenoros čionai. Tebūnie Dievas liudytojas, kad trokštu jai laimės ir kad sutikčiau jos laimės dėlei niekados su ja nesimatyti; bet apsigalvokite, ką jūs darote; manydamas, kad mus išskirsite, galite mus visam laikui sujungti".

Tuoj pat pasišaukiau liokajų, lydėjusį mane kelionėse ir žinantį apie mano santykius su Elenora. Liepiau jam nedelsiant išsiaiškinti, jei įmanoma, kokie yra tie žygiai, apie kuriuos kalbėjo tėvas. Tarnas grįžo po dviejų valandų. Tėvo sekretorius pasakęs jam, prisaikdindamas neišduoti paslapties, kad Elenora turinti rytoj gauti įsakymą išvykti iš miesto. „Jie išvys Elenorą! – šūktelėjau aš. – Gėdingai išvys! Išvys tą, kuri atvažiavo čionai tik dėl manęs, tą, kuriai aš sudraskiau širdį, tą, į kurios ašaras žiūrėjau be gailesčio! Kame ji, nelaimingoji, priglaus galvą, vieniša klajūnė pasaulyje, kurio pagarbą prarado dėl manęs? Kam apsakys savo skausmą?" Tuoj pat nusprendžiau, ką darysiu. Papirkau tarną, nesigailėdamas aukso nei pažadų. Užsisakiau pašto karietą šeštai valandai ryto prie miesto vartų. Kūriau aibes planų, kaip amžinai susijungti su Elenora; mylėjau ją labiau negu bet kada; mano širdis vėl priklausė vien jai; didžiavausi esąs jos gynėjas. Netvėriau noru apglėbti ją; meilė vėl užtvino mano sielą; galvą, širdį, jusles degino karštinė, visa mano esybė buvo iš pamatų sukrėsta. Jei šią akimirką Elenora būtų panorėjusi nutraukti su manim santykius, būčiau miręs prie jos kojų, kad tik ją sulaikyčiau.

Išaušo rytas; nubėgau pas Elenorą. Ji dar gulėjo, išverkusi visą naktį; jos akys tebebuvo drėgnos, plaukai išdrikę; nustebo, pamačiusi

mane. „Eikš, – tariau aš, – važiuojame“. Ji buvo kažką besakanti. „Važiuojame, – pakartojau. – Ar turi šioje žemėje kitą užtarėją, kitą draugą? Ar mano rankos ne vienintelė tavo priebėga?“ Ji spyriojosi. „Taip reikia dėl svarbių priežasčių, – pridūriau, – ir tai asmeniškos priežastys. Dėl Dievo meilės, eime“. Per jėgą išsivedžiau. Kelyje glamonėjau, spaudžiau ją prie krūtinės, į visus klausimus atsakinėjau tik pabučiavimais. Galų gale prisipažinau: patyręs, jog tėvas ketina mus išskirti, supratau, kad negalėsiu būti laimingas be jos; noriu atiduoti savo gyvenimą jai ir susijungti su ja visais įmanomais ryšiais. Iš pradžių ji buvo be galo dėkinga; bet veikiai pastebėjo mane prieštaraujant pačiam sau. Primygtinai klausinėdama, išgavo iš manęs teisybę; jos džiaugsmas užgeso, veidą aptemdė debesis.

„Adolfai, – tarė ji, – jūs pats save apgaudinėjate; jūs kilnios širdies, jūs aukojatės dėl manęs todėl, kad esu persekiojama; tariatės mylįs, o iš tiesų tik gailitės manęs“. Kam ji ištarė šiuos lemtingus žodžius? Kam atskleidė paslaptį, kurios nenorėjau žinoti? Mėginau ją įtikinti, kad taip nėra, ir man galbūt pavyko; bet sielą man perėmė teisybė; pakilimas atslūgo; buvau tvirtai pasiryžęs aukotis, bet laimingesnis dėl to nesijaučiau; ir man į sąmonę jau skverbėsi mintis, kurią vėl turėjau slėpti.

VI SKYRIUS

Kai privažiavome sieną, parašiau tėvui. Mano laiškas buvo pagarbus, bet ne be slapto kartėlio. Aš apmaudavau, kad tėvas, siekdamas nutraukti mano ryšius, sutvirtino juos. Pranešiau, kad Elenorą paliksiu tik tada, kai ji padoriai įsitaisys ir aš nebebūsiu jai reikalingas. Maldavau nepersekioti jos, kad nebūčiau priverstas amžinai su ja susirišti. Laukiau atsakymo, kad galėčiau nuspręsti, ko mums toliau imtis. „Tau dvidešimt ketveri metai, – rašė jis. – Nenaudosiu prieš tave tėvo valdžios, kurios laikas jau baigiasi ir kurios niekada netaikiau; priešingai, slėpsiu kiek įstengdamas tavo keistą poelgį; paskleisiu garsą, kad išvykai mano įsakytas ir mano reikalais. Nepagailėsiu

pinigų tavo išlaidoms. Veikiai tu ir pats pajusi, kad gyvenai ne tą gyvenimą, kuris tau pritinka. Ne tau būti tėvynės neturinčios klajūnės palydovu: tavo kilmė, tavo gabumai, turtas užtikrina tau draugijoje kitokią vietą. Tavo laiškas jau rodo, kad tu nepatenkintas savimi. Žinok, kad žmogus nieko nelaimės, jei laikysis tos padėties, dėl kurios turi rausti. Veltui gaišini gražiausius savo jaunystės metus, šitas nuostolis neatitaisomas".

Tėvo laiškas šimtu durklų pervėrė man širdį. Aš pats daugel kartų buvau sakęs sau tai, ką jis rašė; daugel kartų gėdijausi savo gyvenimo, kurį leidau slapstydamasis nuo žmonių akių ir dykaduoniaudamas. Geriau jis būtų man priekaištavęs ir grasinęs; tada spyrimasis prieš jį būtų buvęs man šioks toks nuopelnas, ir aš būčiau jautęs reikalą kaupti jėgas ginti Elenorai nuo pavojų, galinčių ją užgriūti. Bet jokių pavojų nebuvo: tėvas davė man visišką laisvę; bet iš tos laisvės tebuvo tiek naudos, kad aš dar labiau bodėjausi jungu, kurį, regis, pats išsirinkau.

Apsigyvenome mažame Bohemijos miestelyje – Kadane. Kartojau sau, jog, prisiėmęs atsakomybę už Elenoros likimą, privalau elgtis taip, kad ji nekentėtų. Įveikiau save; užgniaužiau širdyje net menkiausius nepasitenkinimo ženklus ir visomis dvasios išgalėmis stengiausi rodytis linksmas, kad neišduočiau savo liūdesio. Šitos pastangos turėjo netikėtą poveikį man pačiam. Mes tokie nepastovūs, jog pagaliau iš tikro persiimame jausmais, kuriuos tik rodome kitiems. Slėpdamas sielvartus, dalinai juos užmiršau. Amžinais juokavimais slopinau savo paties maudulį; prisiekinėdamas Elenorai, kad myliu, žadinau širdyje saldų jaudulį, beveik panašų į meilę.

Retkarčiais mane apnikdavo įkyrūs prisiminimai. Kai būdavau vienas, vėl ištikdavo nerimo priepuoliai; kūriau šimtus keisčiausių planų, kaip ištrūkti kuo veikiau iš aplinkos, kur jaučiausi kaip nesavas. Bet vijau šalin šiuos jausmus kaip blogą sapną. Elenora atrodė laiminga; ar galėjau aš trikdyti jos laimę? Taip praėjo beveik penki mėnesiai.

Vieną dieną pastebėjau, kad Elenora jaudinasi ir slepia nuo manęs mintį, kuri neduoda jai ramybės. Po ilgų prašymų, išgavusi iš manęs

pažadą, kad neprieštarausiu jos sprendimui, prisipažino, kad jai parašęs grafas de P. Jis laimėjęs bylą; su dėkingumu prisimenąs paslaugas, kurias ji buvo jam padariusi, taip pat ir dešimtį jų bendro gyvenimo metų. Siūląs jai pusę savo turto, ir ne todėl, kad vėl norėtų su ja gyventi, – tai esą neįmanoma, – bet su sąlyga, kad ji mestų nedėkingą ir klastingą žmogų, kuris juos išskyręs. „Aš jam atsakiau, – tarė ji, – ir jūs, aišku, įspėjote – pasiūlymą atmečiau". Didelio įžvalgumo čia ir nereikėjo. Buvau sujaudintas ir drauge prislėgtas naujos Elenoros aukos. Bet nedrįsau prieštarauti: panašūs mano bandymai visados likdavo tušti! Pasišalinau apsimąstyti, kaip toliau elgtis. Man buvo aišku, kad mūsų ryšiai turi nutrūkti. Jie skaudino mane ir darėsi pražūtingi jai; tik aš vienas kliudau jai vėl susigrąžinti deramą vietą visuomenėje ir pagarbą, kurią anksčiau ar vėliau sugrąžina turtas; tik aš vienas skiriu ją nuo jos vaikų; neradau pasiteisinimo savo paties akyse. Nusileisti jai šiomis aplinkybėmis – jau ne kilniaširdiškumas, bet nusikalstama silpnybė. Tėvui buvau pažadėjęs išsilaisvinti, kai tik nebebūsiu reikalingas Elenorai. Atėjo pagaliau metas pasirinkti gyvenimo kelią, pradėti kokią nors veiklą, nusipelnyti bent kokią teisę į žmonių pagarbą, panaudoti savo sugebėjimus kilniam tikslui. Grįžau pas Elenorą su nepalaužiamu, kaip atrodė, pasiryžimu įkalbėti ją priimti grafo de P. pasiūlymą ir pareikšti, jei reikės, kad nebemyliu jos. „Mano brangioji, – tariau, – žmogus kurį laiką kovoja prieš likimą, bet gauna visada galų gale nusilenkti jam. Visuomenės įstatymai stipresni už žmonių valią; susidūrę su lemtingomis aplinkybėmis, palūžta tvirčiausi jausmai. Bergždžias yra užsispyrimas klausyti vien širdies balso; anksčiau ar vėliau žmogus pasmerktas paklusti protui. Negaliu reikalauti, kad jūs ir toliau laikytumėtės padėties, lygiai žeminančios mus abu, negaliu šito reikalauti nei dėl jūsų, nei dėl savęs". Kalbėjau nežiūrėdamas į Elenorą ir jaučiau, kaip mano mintys blausiasi, o ryžtas silpsta. Pamėginau susiimti ir paskubomis pridūriau: „Visados būsiu jums draugas; visados jausiu jums didžiausią prieraišumą, man iš atminties niekada neišdils tie dveji mūsų draugystės metai; jie išliks amžinai gražiausias mano gyvenimo tarpas. Bet meilė, tas jausmų pakilimas, tas nuo mūsų valios nepriklausantis svaigulys, tas visų

asmeniškų reikalų ir visų pareigų atsižadėjimas, Elenora, – šitai jau užgeso manyje". Ilgai laukiau atsakymo, nekeldamas į ją akių. Kai pagaliau žvilgtelėjau, ji sustingusi žiūrėjo į aplinkinius daiktus, tarsi jų neatpažindama; paėmiau ją už rankos: ranka buvo šalta. Ji atstūmė mane. „Ko jūs iš manęs norite? – pasakė. – Aš juk viena, viena visame pasaulyje, ir nėra žmogaus, kuris mane suprastų. Ką dar turite pasakyti? Argi ne viską pasakėte? Argi ne viskas baigta, baigta nesugrąžinamai? Palikite mane, eikite sau; ar ne šito jūs trokštate?" Buvo besitraukianti nuo manęs, bet susvyravo; bandžiau ją prilaikyti, ji parkrito be sąmonės prie mano kojų; pakėliau ją, pabučiavau, atgaivinau. „Elenora, – šūktelėjau, – atsigoskite, grįžkite pas mane; aš myliu jus, myliu švelniausia meile, suklaidinau, kad laisviau galėtumėte pasirinkti". Ak, lengvatike širdie, tu iš tikrųjų nepermanoma! Tie paprasti žodžiai, kuriuos neigė tai, ką buvau pasakęs, sugrąžino Elenorai gyvastį ir pasitikėjimą; ji liepė man juos kelis sykius pakartoti, rodės, godžiai traukdama į save it orą. Patikėjo man, apkvaito nuo savo meilės, palaikiusi ją abipuse; tvirtai atsakė grafui de P., ir aš pasijutau susisaistęs labiau negu lig tol.

Po trijų mėnesių Elenorai radosi nauja galimybė pakeisti savo padėtį. Po vieno tų politinių perversmų, kurie dažnai būna valstybėse, draskomose frakcijų, Elenoros tėvas buvo atšauktas į Lenkiją ir atgavo savo turtus. Nors beveik nepažinojo dukters, kurią motina išsivežė į Prancūziją, kai jai buvo treji metai, panūdo pasikviesti ją pas save. Rusijoje, kur jis išgyveno visą tremties metą, apie Elenoros nuotykius jį buvo pasiekę tik neaiškūs gandai. Elenora buvo jo vienturtė, o jis bijojo vienatvės, norėjo, kad jį kas globotų; uoliai ėmė ieškoti dukters ir vos sužinojęs, kur ji, įsakmiai ėmė ją vadinti pas save. Elenora negalėjo jausti tikro prieraišumo tėvui, kurio neprisiminė. Tačiau suprato, kad jos pareiga paklusti: šitaip ji užtikrins savo vaikams didelį turtą, o pati susigrąžins rangą, kurį buvo praradusi per savo negandus ir savo elgesį; bet ji tvirtai man pareiškė, kad į Lenkiją vyks tik drauge su manimi. „Mano amžius jau ne tas, – pasakė, – kai siela jautriai gaudo naujus įspūdžius. Tėvas man svetimas žmogus. Jei liksiu čia, jam rasis kitų paslaugių artimųjų; ir jis bus toks pat

laimingas. Mano vaikai paveldės grafo de P. turtą. Žinau, kad visi mane pasmerks, apšauks nedėkinga dukteria ir nejautria motina; bet aš per daug iškentėjau; esu nebejauna, ir viešoji nuomonė man nedaro įspūdžio. Jei mano sprendimas atrodo negailestingas, kaltinkite save, Adolfai. Jei galėčiau turėti kokių nors iliuzijų dėl jūsų, galbūt susitaikyčiau su mintimi apie išsiskyrimą, nes jo kartėlį švelnintų maloni viltis, kad ateity visam laikui susijungsiu su jumis; bet jums to ir tereikėtų, kad galėtumėte įsivaizduoti mane už dviejų šimtų mylių nuo jūsų, patenkintą ir ramią, tarp šeimos narių ir turtų. Rašytumėte man apie tai protingus laiškus, kuriuos jau dabar matau; jie draskytų man širdį, o aš nenoriu šito patirti. Deja, negaliu pasiguosti tuo, kad, paaukojusi visą savo gyvenimą, sugebėjau sužadinti jums jausmą, kurio nusipelniau; bet jūs, šiaip ar taip, tą auką priėmėte. Aš jau ganėtinai kenčiu dėl nejautraus jūsų elgesio ir šaltų mūsų santykių; prisiimu kančias, kurias man užduodate jūs; bet nenoriu dar ir pati savo valia užsitraukti naujų".

Elenoros balse ir tone skambėjo savotiška aitri ir šiurkšti gaida, bylojanti greičiau apie tvirtą pasiryžimą negu apie stiprų ar švelnų jausmą. Pastaruoju metu, ko nors mane prašydama, ji iš anksto irzdavo, tarsi aš jau būčiau atsisakęs jos norą patenkinti. Kreipė mano veiksmus kur tinkama, bet žinojo, kad mano protas su jais nesutinka. Mielai būtų prasiskverbusi į slaptą mano minties šventyklą ir palaužusi ten slapta rusenantį priešginumą, už kurį ant manęs širdo. Priminiau jai savo padėtį, tėvo pageidavimą, mano paties norą; maldavau, galų gale įtūžau. Palenkti Elenoros nepajėgiau. Mėginau sužadinti jai didžiadvasiškumą, tarsi meilė nebūtų egoistiškiausia iš visų jausmų, vadinasi, nežinanti jokio didžiadvasiškumo, kada ji įžeista. Paikai bandžiau sugraudinti jai širdį tvirtinimu, kad būsiu nelaimingas, jei liksiu šalia jos; šituo tik įsiutinau. Pažadėjau lankyti ją Lenkijoje; bet mano pažadai, šalti ir nenuoširdūs, jai rodės, dvelkė tik nekantriu noru kuo greičiau išsiskirti su ja.

Pasibaigė pirmieji mūsų gyvenimo Kadane metai, bet mūsų padėtis nepasikeitė. Kai Elenora pastebėdavo, kad aš paniuręs ar prislėgtas, iš pradžių nusimindavo, paskui įsižeisdavo ir savo priekaištais

išgaudavo iš manęs prisipažinimą, kad bodžiuosi, – tai, ką norėjau nuslėpti. O kai Elenora atrodydavo patenkinta, irzdavau aš, matydamas, kad ji mėgaujasi padėtimi, dėl kurios aukoju savo laimę, ir trikdžiau jos trumpas džiaugsmo valandėles kandžiomis pastabomis, liudijančiomis, kas man dedasi. Taigi mes pakaitom puldavome vienas kitą netiesioginėmis užuominomis, paskui dangstydavomės bendro pobūdžio patikinimais bei miglotais pasiteisinimais ir galų gale vėl užsisklęsdavome tyloje. Taip gerai žinojome, ką vienas kitam pasakysime, jog tylėjome, kad nereikėtų to išgirsti. Kartais vienas iš mudviejų būdavo jau linkęs nusileisti, bet mes praleisdavome suartėjimui palankią akimirką. Mūsų nepatiklios ir įžeistos širdys neberasdavo bendros kalbos.

Dažnai save klausdavau, kodėl nesivaduoju iš šios bjaurios būsenos, ir pats mintyse atsakydavau, kad jei pasišalinsiu, Elenora puls man iš paskos, ir aš tapsiu naujos aukos kaltininku. Pagaliau nusprendžiau, kad reikia paskutinį kartą patenkinti jos norą: ji negalės nieko daugiau reikalauti, kai ją grąžinsiu jos šeimai. Jau ketinau siūlytis važiuoti kartu su ja į Lenkiją, kai atėjo žinia, kad staiga mirė jos tėvas. Jis paskyrė ją vienintele savo įpėdine, bet jo testamentui prieštaravo kai kurie vėlesni laiškai, kuriais grasino pasinaudosią tolimesni giminaičiai. Nors ryšiai tarp Elenoros ir jos tėvo buvo labai menki, tačiau ją labai nuliūdino jo mirtis: ji priekaištavo sau, kad palikusi jį be globos. Veikiai pareiškė, jog kaltas tuo aš. „Per jus neatlikau šventos pareigos, – pasakė ji. – Dabar belieka pasirūpinti turtu: dėl jūsų paaukosiu jį dar lengvesne širdimi. Bet, žinoma, nevažiuosiu viena į šalį, kur manęs laukia tik priešai". – „Neturėjau tikslo, – atsakiau, – atitraukti jus nuo pareigos atlikimo; prisipažinsiu, būčiau norėjęs, kad teiktumėtės pagalvoti, jog ir man sunku neatlikti savo pareigų; bet neįstengiau jūsų į tai palenkti, nors to tikrai reikėjo. Pasiduodu, Elenora; jūsų interesai viršesni už visus kitus sumetimus. Važiuosime kartu, kada jums patiks".

Mes iš tikrųjų išvykome. Kelionės įspūdžiai, kasdien vis nauja aplinka, mūsų pastangos tvardytis retkarčiais dar atgaivindavo tarp mūsų šiokį tokį artumą. Senas pripratimas prie vienas kito, drauge

išgyventi įvairūs įvykiai apipindavo kiekvieną mūsų žodį, beveik kiekvieną judesį prisiminimais, kurie mus staiga grąžindavo į praeitį ir nenoromis sugraudindavo, – šitaip perskrodžia tamsą žaibai, jos neišsklaidydami. Gyvenome, taip sakant, savotiška širdies atmintimi, užtektinai galinga, kad mintis apie atsiskyrimą mums būtų skaudi, bet per silpna, kad rastume laimę bendrame gyvenime. Atsiduodavau šioms emocijoms, ieškodamas atokvėpio nuo įprastinės įtampos. Man norėjosi akivaizdžiai įrodyti Elenorai savo švelnius jausmus, kad ji būtų tuo patenkinta; kartais vėl prabildavau įsimylėjėlio kalba; bet šitos emocijos ir šita kalba buvo tarsi tie blyškūs ir bespalviai lapai, kurie liūdnai skursta ant išrauto medžio šakų, pomirtinės vegetacinės jėgos palaikomi.

VII SKYRIUS

Grįžusi į tėvynę, Elenora tuoj pat išsirūpino teisę naudotis turtais, kuriuos norėjo iš jos atsiteisti giminaičiai, bet įsipareigojo niekam jų neperleisti, kol bus išspręsta byla. Ji apsigyveno viename iš savo tėvo dvarų. Mano tėvas, kuris savo laiškuose nė vieno klausimo niekada neužkliudydavo tiesiogiai, pasitenkino užuominomis, nukreiptomis prieš mano kelionę. „Jūs pranešėte man, – rašė jis, – kad nevažiuosite. Plačiai išdėstėte visas priežastis, dėl kurių nutarėte nevažiuoti; kaip tik dėl to aš ir buvau įsitikinęs, kad važiuosite. Galiu tik apgailestauti, kad, būdamas iš prigimties toks nepriklausomas, darote visada tai, ko nenorite. Beje, nesiimu spręsti apie padėtį, kurios tiksliai nežinau. Iki šiol man rodėsi, kad jūs – Elenoros globėjas, ir šiuo požiūriu jūsų elgsena buvo savotiškai kilni ir taurino jūsų charakterį, kad ir koks buvo jūsų prieraišumo objektas. Dabar jūsų santykiai nebe tie; ne jūs globojate ją, o ji jus; gyvenate jos namuose, esate svetimas žmogus, jos įvestas į savo šeimą. Nereiškiu savo nuomonės dėl būklės, kurią pasirinkote; bet kadangi ji gali turėti savų nepatogumų, norėčiau, kiek išgaliu, juos sušvelninti. Rašau baronui de T., mūsų ambasadoriui toje šalyje, kur jūs esate, ir pavedu jus jo

gerai valiai; nežinau, ar rasite reikalo šia protekcija pasinaudoti; teikitės bent jau suprasti, kad tai mano rūpestingumo įrodymas, o anaiptol ne kėsinimasis į tą nepriklausomybę, kurią visada taip sėkmingai gebėjote ginti nuo tėvo".

Nuslopinau mintis, kurias man sukėlė šio laiško tonas. Dvaras, kur gyvenau su Elenora, buvo netoli Varšuvos; nuvažiavau į šį miestą pas baroną de T. Jis priėmė mane draugiškai, paklausė, kodėl apsigyvenau Lenkijoje, pasiteiravo, kokie tolesni mano planai; nelabai žinojau, ką atsakyti. Po kelių minučių nejaukaus pokalbio jis tarė: „Kalbėsiu su jumis atvirai. Žinau, kokie sumetimai atvedė jus į šią šalį; man apie juos rašė jūsų tėvas; pasakysiu netgi, kad man jie suprantami: nėra vyro, kuris bent kartą gyvenime nebūtų blaškęsis tarp noro nutraukti nederamą ryšį ir baimės uždauoti širdį kadaise mylėtai moteriai. Iš nepatyrimo jaunuolis teikia per daug didelę reikšmę šiems keblumams; jis noriai tiki tuo viešai rodomu skausmu, kuris silpnai ir užgaidžiai lyčiai atstoja jėgą ir protą. Širdis dėl to kenčia, bet savimeilė džiūgauja; ir tas, kas mano, kad nuoširdžiai aukojasi, idant neįstumtų kito asmens į neviltį, iš tikrųjų tampa savo paties tuštybės iliuzijų auka. Tarp aistringų moterų, o jų tiek daug šioje žemėje, nėra nė vienos, kuri nebūtų prisiekusi, kad pamesta mirs; ir nė vienos, kuri nebūtų likusi gyva ir neradusi paguodos". Norėjau pertarti jį. „Atleiskite, jaunasis bičiuli, – tarė jis, – jei kalbu per daug tiesiai; bet tai, ką gero esu apie jus girdėjęs, jūsų gabumai, gyvenimo kelias, kurį turėtumėte pasirinkti, – visa tat skatina mane nieko nuo jūsų neslėpti. Nors to ir nenorite, bet aš matau, kas dedasi jūsų sieloje, ir geriau negu jūs pats; jūs nebemylite tos moters, kurios valdžioje esate ir kuri vežiojasi jus drauge; jeigu dar mylėtumėte, nebūtumėte pas mane atėjęs. Žinojote, kad jūsų tėvas rašė man, ir lengvai galėjote įspėti, ką pasakysiu: jums nebuvo nemalonu išgirsti iš mano lūpų samprotavimus, kuriuos tolydžio pats sau kartojate, ir visada bergždžiai. Elenoros reputacija toli gražu ne be priekaištų". – „Baikime, – atsakiau, – šį betikslį pokalbį. Nelaimingai susiklosčiusios aplinkybės gal ir turėjo įtakos pirmajam Elenoros gyvenimo tarpui. Iš apgaulingų išorinių požymių apie ją galima ir nepalankiai spręsti; bet aš ją

pažįstu jau treji metai, ir nėra pasaulyje kilnesnės sielos, tauresnio būdo ir doresnės širdies". – „Kaip jums patinka, – tarė jis, – bet tai niuansai, į kuriuos viešoji nuomonė nesigilina. Faktai akivaizdūs, vieši; gal manote, kad, neleisdamas man jų priminti, sugriausite juos? Klausykite, – kalbėjo jis toliau, – šiame pasaulyje reikia žinoti, ko nori. Jūs nevesite Elenoros?" – „Aišku, ne, – šūktelėjau, – ji pati to niekada nepageidavo". – „Tai ką ketinate veikti? Ji dešimčia metų už jus vyresnė; jums dvidešimt šešeri; rūpinsitės ja dar dešimtį metų; ji pasens; o jūs prieisite gyvenimo vidurį, nepradėjęs ir nebaigęs nieko, kas teiktų pasitenkinimą. Jus apims nuobodulys, ją – liūdesys; ir imsite kasdien vis labiau ja dygėtis; jai jūs tapsite kasdien vis reikalingesnis; ir iš garsingos kilmės, didžiulio turto, įstabaus proto tebus tiek naudos, kad jūs skursite Lenkijos užkampyje, užmirštas draugų, žuvęs šlovei ir kamuojamas moters, kuri, kad ir ką darysite, niekada nebus jumis patenkinta. Tepridursiu vieną žodį, ir mes daugiau negrįšime prie šios nemalonios temos. Jums atviri visi keliai – literatūra, karinė ir administracinė tarnyba; jūs galite vedybomis susigiminiuoti su įžymiausiomis šeimomis; jums nėra nieko neįmanomo; bet atsiminkite: nuo visokeriopos sėkmės jus skiria viena nenugalima kliūtis, ir ta kliūtis yra Elenora". – „Pone, laikiau savo pareiga, – atsakiau aš, – išklausyti jus tylėdamas; bet taip pat jaučiu pareigą pareikšti, kad jūsų žodžiai anaiptol nepaveikė manęs. Niekas kitas, be manęs, kartoju, negali spręsti apie Elenorą; niekas pakankamai gerai neįvertins jos jausmų nuoširdumo ir gilumo. Kol jai reikės manęs, būsiu prie jos. Jokia sėkmė neteiktų man paguodos, jei žinočiau, kad ji liko nelaiminga; ir nėt jei visa mano veikla teturėtų tikslą remti ją, raminti liūdesio valandą, apgaubti meile ir ginti nuo neteisingos viešosios nuomonės, kuri tinkamai jos nevertina, – ir tada manyčiau, kad ne veltui pragyvenau gyvenimą".

Ištaręs šiuos žodžius, pakilau eiti; bet kas išaiškins man, kodėl toks nepatvarus buvo juos man padiktavęs jausmas, jeigu jis užgeso, dar nespėjus jų pasakyti? Grįžau pėsčiomis, idant uždelsčiau susitikimą su Elenora, kurią ką tik gyniau; skubiai perėjau miestą; man magėjo kuo greičiau likti vienam.

Atsidūręs laukų platybėse, sulėtinau žingsnį, mane apniko begalė minčių. Ausyse skambėjo šie baisingi žodžiai: „Nuo visokeriopos sėkmės jus skiria viena nenugalima kliūtis, ir ta kliūtis yra Elenora“. Iš lėto su liūdesiu apmečiau akimis negrįžtamai prabėgusį laiką, prisiminiau jaunystės viltis, pasitikėjimą, su kuriuo žvelgiau kadaise į ateitį, pagyrimus, kurie apvainikavo pirmuosius mano bandymus, pragarsėjimo aušrą, kuri sušvito man prieš akis ir užgeso. Mintyse kartojau pavardes ne vieno mokslo draugo: kadaise į juos žiūrėjau su išdidžia panieka, o jie dabar atkakliu darbu ir tvarkingu gyvenimu toli paliko mane kelyje į sėkmę, pagarbą ir šlovę; neveiklumas mane slėgė. Kaip šykštuoliai, žiūrėdami į savo kaupiamus lobius, vaizduojasi visas gėrybes, kurias už tuos lobius galėtų gauti, taip aš, žiūrėdamas į Elenorą, mačiau prarastą visokeriopą sėkmę, kurios būčiau galėjęs siekti. Krimtausi ne dėl kurio vieno gyvenimo kelio: neišbandęs nė jokio, krimtausi dėl visų. Niekada nemėginęs savo jėgų, vaizdavausi, kad jos begalinės, ir keikiau jas; apmaudavau, kodėl gamta nesukūrė manęs silpno ir vidutinių gabumų, – tada bent nebūtų graužusi sąžinė, kad pats savo valia smunku. Kiekvienas pagyrimas, kiekvienas mano proto ar žinių pripažinimas skambėjo ausyse lyg nepakenčiamas priekaištas: aš tarytum girdėjau žavintis stipriais atleto raumenimis, kai tas sukaustytas grandinėmis ir įmestas į tamsų kalėjimą. Kai norėdavau sukaupti drąsą, tarti sau, kad veiklusis gyvenimo tarpas dar nepasibaigė, prieš akis kaip vaiduoklis iškildavo Elenoros paveikslas ir vėl nustumdavo mane į pragarmę; užvirdavau pykčiu ant jos, bet šitas pyktis keistoje jausmų painiavoje anaiptol nemažino siaubo, kurį kėlė mintis, kad ją įskaudinsiu.

Mano siela, išvarginta šių aitrių jausmų, puolė staiga ieškoti atgajos priešinguose jausmuose. Iš poros žodžių, kuriais baronas de T. atsitiktinai užsiminė apie galimą malonią ir taikią santuoką, aš susikūriau idealios gyvenimo draugės paveikslą. Mąsčiau, kokią ramybę, pagarbą, netgi laisvę suteiktų man tokia dalia; nes jungas, kurį taip seniai vilkau, varžė mane šimtą kartų labiau negu tas, kurį būtų man uždėjusi visų pripažinta ir teisėta sąjunga. Įsivaizdavau, kaip džiaugtųsi tėvas; nesitvėriau noru užimti tėvynėje lygių sau asmenų draugijoje

teisėtą vietą; svajojau, kaip griežtu ir nepriekaištingu elgesiu stosiu prieš visus nuosprendžius, kuriuos šaltai ir lengvabūdiškai man paskelbė pikti žmonės, taip pat ir prieš tuos priekaištus, kuriais mane kamavo Elenora.

„Ji nuolat kaltina mane, – sakiau aš sau, – kad esu žiaurus, nedėkingas, negailestingas. Ak, jei dangus būtų man skyręs moterį, kurią pripažintų aukštuomenė, kurią mano tėvas neraudonuodamas pavadintų savo dukteria, koks būčiau buvęs laimingas, padaręs ją laimingą! Tą jausmingumą, jai nematomą todėl, kad jis kenčia, kad yra užgautas, jausmingumą, kurį būtinai reikalauja įrodyti, – o mano širdis negali paklusti piktumui ir grasinimams, – su kokiu džiaugsmu aš jį išliečiau, jei šalia būtų brangi man būtybė, tvarkingo ir garbaus gyvenimo palydovė! Ko aš nepadariau dėl Elenoros? Dėl jos palikau tėvynę ir šeimą; dėl jos uždaviau širdį senam tėvui, kuris tebekenčia toli nuo manęs, dėl jos gyvenu šitoje šalyje, ir čia vieniša, be šlovės, be žmonių pagarbos, be džiaugsmo vėjais eina mano jaunystė. Tokią daugybę aukų sudėti nevertė manęs nei pareiga, nei meilė – argi tatai nerodo, kokius žygius pajėgčiau atlikti iš meilės ir pareigos? Jei taip bijau įskaudinti moterį, kuri valdo mane tik savo skausmu, kaip rūpestingai aš ginčiau nuo visų nemalonumų, visų širdgėlų tą, kuriai galėčiau atiduoti savo gyvenimą viešai, be sąžinės priekaištų ir išlygų! Ak, visai kitoks tuomet būčiau žmogus! Beregint neliktų man to kartėlio, kuriuo dabar esu kaltinamas, kadangi niekas nežino, kur jo ištakos! Koks dėkingas būčiau dangui ir geras žmonėms!“

Taip aš mąsčiau; akis man vilgė ašaros; į sielą srautais plūdo prisiminimai; gyvendamas su Elenora, buvau pradėjęs visų šių prisiminimų neapkęsti. Visa, kas minė vaikystę, – vietos, kur prabėgo pirmieji mano gyvenimo metai, pirmųjų žaidimų draugai, seni giminaičiai, kurie pirmieji nešykštėjo parodyti man dėmesio, – visa tai žeidė ir gildė mane; turėjau ginti šalin, lyg kokias nusikalstamas mintis, net žaviausius vaizdus ir natūraliausius troškimus. Tuo tarpu gyvenimo draugė, kurią staiga sukūrė mano vaizduotė, nuostabiai pritapo prie visų tų vaizdų ir įteisino visus tuos potroškius; ji derėjo su visomis mano priedermėmis, džiaugsmais, polinkiais; siejo dabartinį gyvenimą su

tuo jaunystės laikotarpiu, kai viltis plačiai buvo atvėrusi man duris į ateitį, – laikotarpiu, nuo kurio Elenora atskyrė mane lyg bedugnė. Atmintyje atgijo menkiausi įvykiai, menkiausi daiktai: vėl mačiau senąją pilį, kurioje kadaise gyvenau su tėvu, miškus aplinkui, upę, skalaujančią jos sienų papėdę, kalnus, dunksančius akiratyje; visi šie reginiai atrodė tokie ryškūs, tokie gyvastingi, kad mane purtė vos pakeliamas drebulys, ir vaizduotė kurdino juose tyrą jauną būtybę, kuri teikė jiems žavesio, gyvino juos ateities viltimis. Paskendęs šiose svajonėse, basčiausi po laukus, vis dar niekam nesiryždamas, neprisipažindamas, kad reikia nutraukti ryšius su Elenora, blankiai ir miglotai tesuvokdamas tikrovę; jaučiausi kaip širdgėlos slegiamas žmogus, kurį miegas pradžiugino sapnu ir kuris jaučia, kad sapnas tuoj baigsis. Staiga išvydau prieš save Elenoros rūmus – nejučiom atsidūriau prie jų; sustojau, pasukau kitu keliu: buvau laimingas, kad galiu atitolinti akimirką, kai išgirsiu jos balsą.

Diena geso, dangus buvo giedras; laukai tuštėjo; darbai pasibaigė, žmonės paliko gamtą vieną. Mano mintys pamažu darėsi rūstesnės ir oresnės. Nakties šešėliai, kurie tolydžio tirštėjo, aplinkui viešpataujanti gūdi tyla, kurią tik retkarčiais trikdė tolimi garsai, apmaldė susijaudinimą, širdyje radosi ramesnis ir iškilnesnis jausmas. Apvedžiau akimis pilkšvėjantį akiratį, kurio ribų jau nebemačiau: jis žadino man sakytum begalybės įspūdį. Seniai nebuvau nieko panašaus patyręs: be perstojo samprotaudamas vien apie save, žvilgsnį visada nukreipęs į savo padėtį, pasidariau svetimas bet kokiai bendresnei minčiai; rūpinausi tik Elenora ir savimi: Elenora kėlė man vien gailestį, sumišusį su nuobodžiu; sau nebejaučiau jokios pagarbos. Aš, taip sakant, susmulkėjau, pasinėręs į naujos rūšies egoizmą – bailų, gižų ir pažemintą; dabar džiaugiausi, kad galvoje vėl gimsta kitokios mintys, kad vėl gebu užmiršti pats save ir galiu atsidėti nesavanaudiškiems apmąstymams; mano siela tarsi kilo iš ilgalaikio gėdingo nuopuolio.

Taip praėjo beveik visa naktis. Žengiau ant nuomonės; ėjau per laukus, miškus, kaimus, kur viskas buvo sustingę. Retkarčiais kurioje nors tolimoje sodyboje, pro tamsą prasiskverbusi, sudulksėdavo blyški šviesa. „Ten, – galvojau aš, – ten galbūt koks nelaimingas žmogus

blaškosi skausmuose ar kovoja su mirtimi; o mirtis – nesuprantama paslaptis, kasdienės patirties, atrodo, dar neatskleista žmonėms; neišvengiama baigtis, kuri nei paguodžia mus, nei nuramina, tolydaus nerūpestingumo ir akimirkos išgąsčio kėlėja! Aš taip pat, – mąsčiau toliau, – neišvengiu šio absurdiško nenuoseklumo! Maištauju prieš gyvenimą, tarsi tam gyvenimui nebūtų skirta baigtis! Skleidžiu aplink save negandą, kad atsikovočiau keletą niekingų metų, kuriuos netrukus iš manęs pagrobs laikas! Ak, meskime tas bergždžias pastangas; džiaukimės žiūrėdami, kaip bėga laikas, kaip viena per kitą verčiasi dienos; nesiblaškykime, stebėkime abejingai jau pusiau nugyventą gyvenimą; tegul ima jį kas nori, tegul drasko, vis tiek jis ilgai netvers! Ar verta dėl jo grumtis?“

Mane visada nepaprastai veikė mintis apie mirtį. Šita mintis visada tuoj pat numaldydavo didžiausias mano aistras; ir šį sykį ji padarė mano sielai tokį pat poveikį: mano apmaudas prieš Elenorą sumažėjo. Susierzinimas išblėso; kliedesio naktis širdyje tepaliko švelnų ir beveik romų jausmą; galbūt nurimti man padėjo ir fizinis nuovargis.

Aušo; jau įžiūrėjau atskirus daiktus. Supratau, kad esu tolokai nuo Elenoros namų. Įsivaizdavau, kaip ji sunerimusi, ir, norėdamas kuo greičiau grįžti, paspartinau žingsnį, kiek leido nuovargis. Staiga man prieš akis išdygo raitelis, kurį Elenora buvo išsiuntusi manęs ieškoti. Jis papasakojo, kad jau nuo vakar ponia kenčianti baisiausią baimę; kad ji nuvykusi į Varšuvą, apvažiavusi apylinkes, paskui grįžusi namo be galo įsigąsdinusi ir kad manęs ieškoti į visas puses išsiuntinėti kaimo gyventojai. Iš pradžių šitas pasakojimas gana smarkiai mane suerzino. Buvo pikta, kad Elenora apstatė mane įkyriais prižiūrėtojais. Veltui kartojau pats sau, kad vienintelė to priežastis – jos meilė; bet ar nebuvo ši meilė ir visų mano nelaimių priežastis? Tačiau man pavyko užgniaužti šį jausmą, dėl kurio smerkiau pats save. Žinojau, kad ji nerimauja ir kenčia. Žaibu perlėkiau mus skiriantį atstumą. Ji sutiko mane džiūgaudama. Susijaudinau pamatęs jos susijaudinimą. Mūsų pokalbis buvo trumpas, nes jai veikiai dingtelėjo, kad man reikia pailsėti; ir aš palikau ją, bent šį sykį nepasakęs nieko, kas galėjo uždouti jai širdį.

VIII SKYRIUS

Kai kitą dieną atsikėliau, man lindo į galvą tos pačios mintys, kurios kamavo mane vakar. Vėliau mane apėmė dar didesnis nerimastis; Elenora veltui stengėsi suvokti jo priežastį; į jos audringus klausimus atsakinėjau nenoriai vienu kitu vienskiemeniu žodžiu; nepasidaviau jos atkaklumui, pernelyg gerai žinodamas, kad mano atvirumas suteiks jai skausmo, o jos skausmas privers mane vėl apsimetinėti.

Sunerimusi ir suglumusi, ji kreipėsi į vieną savo draugę, kad toji padėtų jai išaiškinti paslaptį, kurią aš slepiąs nuo jos; trokšdama apgauti pati save, ji ieškojo fakto ten, kur buvo tik jausmas. Toji draugė užvedė su manimi kalbą apie mano keistą būdą, apie tai, kad aš su tokiu užsispyrimu atmetu bet kokią mintį apie pastovų ryšį, apie mano nesuprantamą norą skirtis ir gyventi vienatvėje. Ilgai tylomis klausiausi jos; iki tol niekada niekam nebuvau prasitaręs, kad nebemyliu Elenoros; mano lūpoms baisu buvo ištarti šitą prisipažinimą, kuris man atrodė išdavystė. Tačiau aš panūdau pasiteisinti; santūriais žodžiais papasakojau savo istoriją, visaip liaupsindamas Elenorą, pripažinau, kad mano elgsena ne visada nuosekli, kaltindamas dėl to mūsų padėties keblumą, bet neleidau sau pasakyti nė žodžio, kuris aiškiai parodytų, jog tikrasis keblumas yra tas, kad aš nebejaučiu jai meilės. Pašnekovę mano pasakojimas sujaudino: ji palaikė didžiadvasiškumu tai, ką aš vadinau silpnybe, nelaime – tai, kas, mano manymu, buvo kietaširdiškumas. Tie patys paaiškinimai, kurie pykino aistringą Elenorą, įtikino nešališką jos draugę. Mes tokie teisingi, kol neužkliudomi patys! Kad ir kas jūs būtumėte, niekuomet nepatikėkite savo širdies dalykų kitam; savo bylą širdis tik pati gali ginti: tik ji pati geba išmatuoti savo žaizdų gylį; kiekvienas tarpininkas tampa teisėju; jis tyrinėja, daro išlygas, įžiūri abejingumą: taria, kad jis galimas, pripažįsta, kad neišvengiamas; drauge ir pateisina jį, ir abejingumas, savo didžiausiai nuostabai, tampa legalus savo paties akyse. Elenora savo priekaištais buvo mane įtikinusi, kad aš kaltas; ta, kuri tariamai ją gynė, parodė man, kad aš tik nelaimingas. Žodis po žodžio nuoširdžiai išpažinau savo jausmus: patvirtinau, kad jaučiu Elenorai atsidavimą,

palankumą, gailestį; bet pridūriau, kad tose pareigose, kurias sau užsidėjau, meilė nevaidina jokio vaidmens. Ši tiesa, kurią iki tol slėpiau savo širdyje ir tik retkarčiais atskleisdavau Elenorai susijaudinimo ir pykčio akimirkomis, tapo mano paties akyse prasmingesnė ir įtaigesnė vien todėl, kad patikėjau ją kitam žmogui. Svarbus žingsnis, neatitaisomas žingsnis – trečiam asmeniui staiga atskleisti intymaus ryšio slaptus užkaborius; į tą šventovę prasiskverbusi šviesa baigia niokoti griuvėsius, kuriuos lig tolei dengė tamsa: taip kūnai, uždaryti kapinių rūsiuose, dažnai išlaiko pirmykštę formą tol, kol juos paliečia lauko oras ir paverčia pelenais.

Elenoros draugė išėjo; nežinau, kaip ji nušvietė mūsų pokalbį, bet, artėdamas prie svetainės, išgirdau labai susijaudinusį Elenoros balsą; pastebėjusi mane ji nutilo. Bet veikiai vėl prašneko; įvairiai formuluojami bendri jos samprotavimai iš tikrųjų buvo priedanga asmeniškiems išpuoliams. „Keistas, – sakė ji, – kai kurių draugų uolumas; yra žmonių, kurie šoka rūpintis jūsų reikalais tam, kad lengviau galėtų paskui atsisakyti ginti jūsų bylą; jie vadina tai prieraišumu, bet man geriau patiktų neapykanta". Nesunkiai susiprotėjau, kad Elenoros draugė stojo mano pusėn ir suerzino Elenorą tuo, kad, matyt, nepripažino manęs pakankamai dideliu nusikaltėliu. Pajutau, kad einu išvien su kažkuo trečiu prieš Elenorą: dar viena užkarda tarp mūsų širdžių!

Po keleto dienų Elenora žengė dar toliau ir visai prarado savitvardą: vos tik atrasdavo dingstį nepasitenkinimui, puldavo tiesiai aiškintis, nieko nepaisydama ir nieko nesvarstydama: buvo linkusi verčiau rizikuoti, kad nutrūks ryšiai, negu versti save veidmainiauti. Draugės išsiskyrė galutinai susipykusios.

„Kam painioti į mūsų asmeninius kivirčus svetimus žmones? – pasakiau aš Elenorai. – Nejaugi mums reikia trečio asmens, kad rastume bendrą kalbą? Jei mes neberandame bendros kalbos, koks trečiasis asmuo galėtų mums pagelbėti?" – „Jūs teisus, – atsakė ji, – bet čia jūsų kaltė: kadaise aš neieškojau pašalinių, kurie padėtų rasti kelią į jūsų širdį".

Staiga Elenora pareiškė, kad ketinanti keisti gyvenimo būdą. Iš jos kalbų supratau, kad mane graužiančio nepasitenkinimo kaltininkė,

jos manymu, esanti mūsų vienatvė: ji griebdavosi visų įmanomų apgaulingų aiškinimų, prieš sutikdama su tikruoju. Mes sėdėdavome nuobodžiais vakarais vienudu arba tylėdami, arba vaidydamiesi; ilgų pokalbių versmė buvo išsekusi.

Elenora nusprendė susidraugauti su kilmingomis šeimomis, gyvenančiomis kaimynystėje arba Varšuvoje. Aš lengvai perpratau, kokios kliūtys ir pavojai gresia jos mėginimams. Giminaičiai, kurie bylinėjosi su ja dėl palikimo, jau spėjo iškelti viešumon jos praeities paklydimus ir paskleisti aibes piktų apkalbų. Mane šiurpu nukrėtė mintis, kokie pažeminimai jos laukia, ir aš pabandžiau atkalbėti ją nuo šio sumanymo. Mano įrodinėjimai tikslo nepasiekė; savo būgštavimais įžeidžiau jos išdidumą, nors reiškiau juos labai apdairiai. Ji įtarė, jog vengiu pažinčių todėl, kad jos padėtis dviprasmiška, ir tik dar labiau veržėsi vėl užimti garbingą vietą aukštuomenėje. Jos pastangos neliko be pasekmių. Turtas, kuris jai atiteko, grožis, dar tik mažumą laiko tepaliestas, net gandai apie jos nuotykius – viskas žadino smalsumą. Netrukus aplink Elenorą susispietė gausi draugija; bet ją kamavo slaptas nerimas ir abejonės. Aš buvau nepatenkintas savąja padėtimi, o ji vaizdavosi, kad esu nepatenkintas jos padėtim, ir blaškėsi, ieškojo išeities; troško to taip karštai, kad negalėjo šaltai apsimąstyti, o dviprasmiška būklė vertė ją elgtis nenuosekliai ir skubotai. Protavo ji teisingai, bet stokojo platesnio požiūrio; teisingam protavimui kenkė ūmus jos būdas, o požiūrio siaurumas trukdė numatyti, kaip tinkamiausiai pasielgti, taip pat ir pagauti subtilesnius niuansus. Pirmą kartą gyvenime ji turėjo tikslą; o kadangi puolė į jį stačia galva, tai šovė pro šalį. Kiek ji patyrė pažeminimų, apie kuriuos man nepasisakė! Kiek kartų aš raudau dėl jos ir nedrįsau jai to pasakyti! Santūrumas ir taktas taip stipriai veikia žmonių santykius, kad, kaip pastebėjau, grafo de P. draugai rodė kadaise daugiau pagarbos Elenorai, jo meilužei, negu dabar kaimynai – didžiulio turto paveldėtojai, turinčiai daugybę vasalų. Tai išdidi, tai nuolanki, kai kada įteikli, kai kada perdėtai jautri, ji leisdavo savo veiksmus ir žodžius valdyti kažkokiam pragaištingam kvaituliui, žudančiam žmonių pagarbą, kuri įgyjama tik susitvardymu.

Šitaip atskleisdamas Elenoros ydas, aš kaltinu ir smerkiu tik patį save. Ją būtų nuraminęs tik vienas vienintelis mano žodis: kodėl neįstengiau to žodžio ištarti?

Tuo tarpu bendras mūsų gyvenimas tapo darnesnis; pramogos gelbėjo mus nuo įprastinių minčių. Vieni mes likdavome tik retkarčiais; o kadangi, išskyrus intymiausius savo jausmus, mudu vienas kitu be galo pasitikėjome, tai, užuot kalbėję apie tuos jausmus, dalijomės pastebėjimais, aptarinėjome įvykius, ir mūsų pokalbiai vėl įgavo bent kiek žavesio. Bet netrukus šis naujas gyvenimo būdas virto man naujo nerimasčio šaltiniu. Įsimaišęs tarp žmonių, kurie spietėsi aplink Elenorą, pamačiau besąs visuotinės nuostabos ir niekinimo objektas. Artėjo metas, kai turėjo būti sprendžiama jos byla; jos priešai teigė, kad nesuskaitoma daugybe savo paklydimų ji praradusi tėvo prielankumą; mano buvimas čia patvirtino jų žodžius. Jos draugai priekaištavo man, kad aš jai kenkiąs. Jos aistra man atrodė jiems atleistina, bet mane jie kaltino takto stoka: aš piktnaudžiaująs jausmu, kurį man būtų derėję sutramdyti. Aš vienas težinojau, kad Elenora, jeigu ją pamesčiau, tuoj pultų man iš paskos ir nenorėdama skirtis numotų ranka į savo turtus ir į visus apdairius apskaičiavimus. Žmonėms šios paslapties patikėti negalėjau; taigi Elenoros namuose atrodžiau pašalinis, galįs nepalankiai pakreipti bylą, turinčią nulemti jos likimą. Kaip keistai kartais išverčiama tiesa: buvau jos nepalenkiamos valios auka, o žmonės gailavo jos, laikydami ją mano įtakos auka.

Šią liūdną situaciją sukomplikavo dar viena aplinkybė.

Netikėtai Elenoros elgesna ir manieros keistai pasikeitė: iki šiol rodėsi, kad ji domisi tik manimi; staiga pastebėjau, kad palankiai priima aplinkinių vyriškių garbstymus ir net laukia jų. Šita moteris, tokia santūri, tokia šalta, tokia baikšti, ūmai, regis, visiškai persimainė. Kurstė jausmus ir net viltis daugybei jaunuolių, kurių vieni žavėjosi jos grožiu, o kai kurie kiti, nepaisydami jos praeities klaidų, rimtai siekė jos rankos; nevengė ilgų pokalbių su jais prie keturių akių; elgėsi dviprasmiškai ir drauge viliūgiškai: moterys švelniai atstumia gerbėją tik tam, kad jį sulaikytų, ir tai rodo greičiau neryžtingumą nei

abejingumą, greičiau vilkinimą nei atstūmimą. Vėliau iš jos pačios sužinojau, – ir faktai tą patvirtino, – kad elgėsi ji šitaip klaidingais ir apgailėtinais sumetimais. Tikėjosi atgaivinti mano meilę sužadindama pavydą; bet tai buvo ne kas kita, kaip žarstyti pelenus, kurių jau niekas negali įžiebti. Galbūt prie šių sumetimų, jai pačiai to nenutuokiant, prisidėjo ir moteriška tuštybė: ją žeidė mano šaltumas, ir ji norėjo pati sau įrodyti, kad dar sugeba patikti. Galbūt pagaliau toje vienatvėje, kuriai buvau pasmerkęs jos širdį, ji ieškojo savotiškos paguodos, klausydamasi meilės žodžių, mano jau seniai netariamų!

Šiaip ar taip, kurį laiką klaidingai aiškinausi šio elgesio priežastis. Maniau, kad nebetoli mano laisvės aušra, ir džiūgavau. Bijodamas, kad kokiu nors neapgalvotu poelgiu nesukliudyčiau šito didelio persilaužimo, su kuriuo siejau savo išsivadavimą, pasidariau lipšnesnis, rodžiausi labiau patenkintas likimu. Elenora mano lipšnumą palaikė meile, mano viltį pamatyti ją galų gale laimingą be manęs – noru padaryti ją laimingą. Ji susižavėjo savo gudrybe. Bet kartais išsigąsdavo, kad aš nerodau jokio nerimo; priekaištavo, kad nedarau jokių kliūčių toms pažintims, iš pažiūros galinčioms ją iš manęs atimti. Gyniausi nuo šitų kaltinimų juokais, bet man ne visada sekėsi ją nuraminti; Elenoros charakteris prasimušdavo net pro vaidybą, kurią ji buvo susigalvojusi. Scenos atsinaujino kitoje plotmėje, bet buvo ne mažiau audringos. Elenora vertė ant mano galvos savo pačios kaltes, duodavo suprasti, kad vienas vienintelis žodis visiškai sugrąžintų ją man; paskui, įsižeidusi dėl mano tylėjimo, leisdavosi vėl su savotišku įsiūčiu koketuoti.

Va čia, aš jaučiu, mane galima apkaltinti dvasios silpnumu. Norėjau būti laisvas ir galėjau tapti laisvas, ir būčiau susilaukęs visuotinio pritarimo; gal net privalėjau išsilaisvinti: Elenoros elgesys davė man teisę ir, atrodo, net vertė mane žengti šį žingsnį. Bet argi nežinojau, kad šito elgesio kaltininkas aš pats? Argi nežinojau, kad Elenora širdies gilumoje vis dar myli mane? Ar galėjau bausti ją už paikiojimą, į kurį pats ją pastūmėjau, ir šaltai veidmainiaudamas ieškoti jos paikystėje dingsties negailestingai ją pamesti?

Aišku, anaiptol nenoriu teisintis, smerkiu save griežčiau, negu bet kas kitas galbūt smerktų, mano dėtas; tačiau bent galiu pats sau iškilmingai paliudyti, kad niekad nieko nedariau iš išskaičiavimo, o visados vadovavausi nuoširdžiais ir tyrais jausmais. Kaip atsitiko, kad su tokiais jausmais taip ilgai kankinau save ir kitus?

Tuo tarpu draugija su nuostaba žiūrėjo į mane. Mano buvimą pas Elenorą galėjo paaiškinti tik nepaprastai stiprus jausmas jai, bet tokį jausmą neigė mano abejingumas dėl tų ryšių, kuriuos ji, atrodo, buvo pasinešusi kiekvienu metu užmegzti. Žmonės sprendė, jog nesuprantamą mano pakantumą lemia tai, kad neturiu tvirtų principų ir nepaisau moralės, kas, jų manymu, byloja, jog esu didelis savimyla, ir dar aukštuomenės sugadintas. Šios prielaidos darė juo didesnį įspūdį, kad visiškai atitiko sielas, kurios jas kūrė, jos buvo priimtos už tikrą pinigą ir toliau skleidžiamos. Jų atgarsis pasiekė galop mane; pasipiktinau šia netikėta naujiena: štai atlygis už ilgą pasiaukojimą – esu neteisingai suprastas, apšmeižtas; dėl moters pamiršau viską, kas mane gyvenime domino, atsisakiau visų jo malonumų, o žmonės štai smerkia mane.

Tarp manęs ir Elenoros įvyko smarkus pasiaiškinimas, ir vienas žodis išvaikė tą garbintojų spiečių, kurį ji buvo sutelkusi, norėdama pagąsdinti mane, kad galiu ją prarasti. Dabar jos draugijoje beliko keletas moterų ir vienas kitas senyvas vyras. Aplink mus viskas iš pažiūros susitvarkė; bet mes nuo to pasidarėme tik dar nelaimingesni: Elenora įsikalbėjo, kad įgavusi naujų teisių; aš jaučiausi užsidėjęs naujas grandines.

Nesugebu nusakyti, kiek kartėlio ir kiek įsiūčio atsirado šitaip susipainiojusiuose mūsų santykiuose. Mūsų gyvenimas virto nuolatine audra; artimumas prarado visą žavesį, o meilė – visą saldumą; tarp mūsų nebeliko nė tų trumpalaikių prošvaisčių, kurios tarytum išgydo trumpai valandėlei nepagydomas žaizdas. Tiesa kilo aikštėn iš visų pusių; kad Elenora mane suprastų, rinkausi šiurkščiausius, negailestingiausius žodžius. Liaudavausi tik tada, kai ji apsipildavo ašaromis, bet ir tos ašaros tebuvo įkaitusi lava, kuri, lašas po lašo krisdama man į širdį, versdavo mane rėkti, bet nepriversdavo atsižadėti to,

ką pasakiau. Tada aš ir mačiau ne sykį Elenorą išbalusią pakylant iš vietos ir pranašingai sušunkant: „Adolfai, jūs pats nesuvokiate, kaip mane kankinate; kada nors tai sužinosite, sužinosite, kai įstumsite mane į kapą“. O varge! Kodėl, kai ji taip kalbėjo, aš pats nepuoliau į kapą?

IX SKYRIUS

Po ano apsilankymo pas baroną de T. daugiau pas jį nebuvau. Vieną rytą gaunu iš jo tokį laiškelį:

„Mano patarimai jums nėra nusipelnę tokio ilgo jūsų nesirodymo. Kad ir ką nuspręsite tuo reikalu, vis tiek liksite mano geriausio draugo sūnumi; visada džiaugsiuosi jus matydamas ir būsiu laimingas, kad galėsiu įvesti jus draugijon, kur, drįstu pažadėti, jums bus malonu lankytis. Leiskite pridurti, kad juo keistesnis atrodo jūsų gyvenimo būdas, kurio aš anaiptol nenoriu smerkti, juo svarbiau jums būti tarp žmonių ir išsklaidyti tikriausiai niekuo nepagrįstus įtarimus“.

Buvau dėkingas šiam pagyvenusiam žmogui už maloningumą. Aplankiau jį; apie Elenorą nė vienas mūsų neužsiminėme. Baronas pakvietė mane pietų; tą dieną pas jį tebuvo keletas vyrų, gana protingų ir gana malonių. Iš pradžių bent kiek varžiausi, bet paskui susiėmiau; atsigodau, prisidėjau prie kalbų; parodžiau, kiek išgalėjau, savo sąmojį ir žinias. Pamačiau, kad svečiai prielankiai manęs klausosi. Pasisekimas paglostė man savimeilę, to jau seniai nebuvau patyręs; todėl man dar maloniau pasidarė bendrauti su baronu de T.

Ėmiau dažniau pas jį lankytis. Jis pavedė man keletą reikalų, susijusių su pasiuntinybe, – jie, jo nuomone, atitiko mano sugebėjimus. Elenorą iš pradžių nustebino ši staigi permaina mano gyvenime; bet aš papasakojau jai, kaip draugiškai baronas nusiteikęs mano tėvo atžvilgiu ir kaip man malonu šiuo iš pažiūros naudingu užsiėmimu pradžiuginti tėvą, seniai nebemačiusį manęs. Vargšė Elenora (dabar, kai rašau apie tai, mane graužia sąžinė) nudžiugo, kad aš aprimau, ir per daug nesiskundė, kad turėdavo neretai didesnę dalį dienos praleisti be

manęs. O baronas, kai tarp mūsų radosi bent kiek tarpusavio pasitikėjimo, vėl prakalbo apie Elenorą. Buvau tvirtai nusistatęs visada ją minėti tik geruoju, bet nė pats nepajutau, kaip ėmiau kalbėti apie ją ne tokiu pagarbiu ir ne tokiu santūriu tonu: kartais bendrais posakiais pripažindavau, jog privalau su ja skirtis; kartais gelbėdavausi juokais; kalbėdavau su humoru apie moteris ir apie tai, kaip sunku nutraukti su jomis ryšius. Šitokios kalbos linksmino senąjį diplomatą, kurio siela jau buvo sudiržusi, bet kuris dar miglotai minė, kad jaunystėje ir jam nedavę ramybės meilės nuotykiai. Taigi vien per tai, kad mano širdyje buvo jausmas, kurį nuo visų slėpiau, aš visus daugiau ar mažiau apgaudinėjau: Elenorą tuo, kad, žinodamas, jog baronas nori mane nuo jos atskirti, nieko jai apie tai nesakiau; baroną tuo, kad teikiau jam vilčių, jog ketinu sutraukyti savo pančius. Šis dviveidiškumas buvo visiškai svetimas mano prigimčiai; bet žmogus pagenda, kai tik jam į širdį įsigauna mintis, kurią jis turi visą laiką slėpti.

Iki šiol pas baroną de T. buvau suėjęs į pažintį vien su asmenimis, sudarančiais intymią jo draugiją. Vieną dieną jis pakvietė mane pasilikti didelėms vaišėms, kurias ruošė savo monarcho gimimo dienos proga. „Jūs pamatysite, – tarė jis, – gražiausias visos Lenkijos moteris; tiesa, nerasite tarp jų tos, kurią mylite; man labai gaila, bet yra moterų, su kuriomis tegalima susitikti jų namuose“. Šie žodžiai nemaloniai sudirgino mane; nutylėjau, bet širdyje pykau ant savęs, kad neginu Elenoros, kuri šokte būtų šokusi manęs ginti, jei kas būtų mane jos akivaizdoje puolęs.

Svečių susirinko daug; mane visi įdėmiai stebėjo. Girdėjau, kaip aplinkui pašnabždomis buvo minimos mano tėvo, Elenoros tėvo, grafo de P. pavardės. Man prisiartinus kalbos nutildavo; kai nutoldavau, jos vėl atgydavo. Buvo aišku, kad svečiai pasakoja vienas kitam mano istoriją ir kad kiekvienas tikriausiai ją pasakoja saviškai; mano padėtis darėsi nepakenčiama; kaktą man pylė šaltas prakaitas. Aš čia raudau, čia vėl balau.

Baronas pastebėjo mano sutrikimą. Priėjo prie manęs, parodė man daugiau paslaugaus dėmesio, rado progų pagirti mane ir savo autoritetu veikiai privertė visus elgtis su manimi taip pat pagarbiai.

Kai visi išsiskirstė, ponas de T. tarė man: „Norėčiau dar sykį atvirai su jumis pasikalbėti. Kodėl nenorite atsisakyti padėties, dėl kurios kenčiate? Kam iš to nauda? Manote, kad niekas nežino, kas dedasi tarp jūsų ir Elenoros? Niekam ne paslaptis jūsų apmaudas ir jūsų abipusis nepasitenkinimas. Silpnumas jums tiktai kenkia, ne mažiau kenkia ir šiurkštumas, nes – pats nelogiškiausias dalykas – moteris, su kuria jūs esate toks nelaimingas, nėra laiminga su jumis".

Dar nebuvau atsigavęs nuo ką tik patirto skausmo. Baronas davė man paskaityti keletą tėvo laiškų. Pamačiau, kad tėvas nusiminęs kur kas labiau, negu aš buvau manęs. Pasijutau sukrėstas. Mintis, kad dėl mano kaltės Elenora negali atgauti dvasinės ramybės, dar didino mano neryžtingumą. Pagaliau, tarsi viskas būtų susimokę prieš ją, man bedvejojant, ji pati savo ūmumu paakino mane apsispręsti. Nebuvau namie visą dieną: svečiams išsivaikščiojus, baronas dar sulaikė mane; artėjo naktis. Tarnas įteikė man Elenoros laišką barono akivaizdoje. Šeimininko akyse blykstelėjo kažkas panašaus į užuojautą dėl mano nelaisvės. Elenoros laiškas buvo pilnas kartėlio. „Kaip? – tariau sau. – Aš negaliu savo nuožiūra praleisti nė vienos dienos! Negaliu nė valandėlės ramiai atsikvėpti! Ji persekioja mane visur kaip vergą, kuris turi būti sugrąžintas prie jos kojų"; ir pykau juo labiau, juo silpnesnis jaučiausi. „Taip, – šūktelėjau aš, – įsipareigoju ryšius su Elenora nutraukti ir išdrįsiu pats jai tą pasakyti; galite iš anksto pranešti tėvui!"

Taip sakydamas puoliau iš barono svetainės laukan. Mane slėgė žodžiai, kuriuos ką tik ištariau, aš pats beveik netikėjau duotu pažadu.

Elenora nekantriai laukė manęs. Keistas atsitiktinumas – kol manęs nebuvo, jai kažkas pirmą kartą papasakojo, kad baronas de T. dedąs pastangas mane nuo jos atskirti. Persakė jai ir mano kalbas, mano juokus. Sukilus įtarimui, ji prisiminė įvairias aplinkybes, lyg ir patvirtinančias juos. Mano staigus susidraugavimas su žmogumi, pas kurį niekad anksčiau nesilankiau, artima šio žmogaus bičiulystė su mano tėvu – visa tai buvo, jos manymu, nenuneigiami įrodymai. Jos nerimas per kelias valandas taip iškerojo, kad radau ją visiškai įsitikinusią tuo, ką ji vadino mano klasta.

Nuėjau pas ją, nusprendęs viską pasakyti. Bet kai ji apkaltino mane, – kas tuo patikės? – aš tik žiūrėjau kaip išsimelavus. Net neigiau, taip, neigiau tą dieną tai, ką buvau tvirtai pasiryžęs pareikšti rytoj.

Buvo vėlu; atsiveikinau su ja; skubėjau kuo greičiau atsigulti, kad pagaliau baigtųsi ši ilga diena; ir kai įsitikinau, kad ji baigėsi, pajutau, jog nors trumpam nuo manęs nusirito sunkus akmuo.

Kitą dieną atsikėliau apie vidudienį, tarsi, atidėliodamas pasimatymo pradžią, būčiau tolinęs pražūtingą akimirką.

Elenorą per naktį nuramino tiek jos pačios samprotavimai, tiek visa tai, ką vakar jai pasakiau aš. Ji ėmė šnekėti apie kažkokius savo reikalus su pasitikėjimu, pernelyg aiškiai rodančiu, kad, jos supratimu, mūsų gyvenimai neišardomai susiję. Kokius sugalvoti žodžius, kurie vėl nublokštų ją į vienatvę?

Laikas bėgo pasibaisėtinai greitai. Reikalas išsiaiškinti brendo minutė po minutės. Iš trijų dienų, kurias buvau pasiskyręs, antroji jau ėjo į galą; baronas de T. vėlių vėliausiai laukė manęs poryt. Laiškas mano tėvui išsiųstas, o aš štai sulaužysiu pažadą, nė piršto nepajudindamas jam įvykdyti. Išeinu, grįžtu, imu Elenorą už rankos, pradedu sakinį ir tuoj pat nutylu; akimis seku saulę danguje, svyrančią link horizonto. Vėl stojo naktis, pasiaiškinimą ir šįkart atidėjau. Liko viena diena, o būtų užtekę ir vienos valandos.

Toji diena praėjo kaip ir vakarykštė. Parašiau baronui de T., prašydamas pratęsti laiką; ir, kaip įprasta silpnabūdžiams, prigriozdinau į laišką daugybę argumentų, kurie turėjo pateisinti mano vėlavimą, įrodyti, kad mano sprendimas nepasikeitęs ir kad jau dabar galima laikyti mano ryšius su Elenora nutrauktus amžinai.

X SKYRIUS

Kitas dienas praleidau ramiau. Savo sprendimo vykdymą nukėliau į neapibrėžtą ateitį; jis nebepersekiojo manęs kaip vaiduoklis; maniausi turįs užtektinai laiko parengti Elenorą. Stengiausi būti jai švelnesnis, meilesnis, kad išliktų bent prisiminimas apie draugystę.

Mano jaudinimasis buvo visai kitoks nei ligi tol. Kitados maldavau dangų, kad iškeltų staiga tarp manęs ir Elenoros kliūtį, kurios negalėčiau įveikti. Tokia kliūtis iškilo. Stebėjau Elenorą kaip būtybę, kurią turiu prarasti. Tironija, kuri tiek sykių rodėsi man nepakenčiama, jau negąsdino manęs; iš anksto jaučiausi iš jos išsivadavęs. Vis dar jai nuolaidžiavau, bet buvau dabar laisvesnis, nutilo vidinis maištas, kadaise vertęs mane be paliovos traukyti visus pančius. Dingo mano nekantrumas; priešingai, atsirado slaptas noras atitolinti pragaištingą akimirką.

Elenora pastebėjo, kad aš jausmingiau ir lipšniau nusiteikęs; ji ir pati pasidarė ne tokia irzli. Aš leidausi į pokalbius, kurių anksčiau vengiau; mėgavausi meilės žodžiais, kurie dar taip neseniai buvo man grasūs, o dabar tapo brangūs, nes galėjo kiekvieną kartą būti paskutiniai.

Vieną vakarą mes išsiskyrėme po pasikalbėjimo, meilesnio negu paprastai. Mane liūdino paslaptis, kurią nešiojausi širdyje; bet šis liūdesys nebuvo audringas. Nežinant, kada išmuš mano geidžiamo išsiskyrimo valanda, lengviau buvo atsiginti minties apie jį. Staiga naktį pilyje kilo neįprastas triukšmas. Jis tuoj pat liovėsi, ir aš nesuteikiau jam jokios reikšmės. Tačiau rytą, prisiminęs jį, panorau sužinoti, kas atsitiko, ir žengiau Elenoros miegamojo link. Kokio būta mano nustebimo, kai tarnai pasakė, kad jau dvylika valandų, kai ji baisiai karščiuojanti, kad gydytojas, kurį jie iškvietę, pareiškęs, jog jos gyvybė pavojuje, ir kad griežčiausiai uždraudusi įspėti arba įleisti mane pas ją!

Bandžiau vis dėlto prasiskverbti. Išėjo pats gydytojas ir paaiškino, jog ligonės negalima jaudinti. Kodėl ji uždraudusi mane įleisti, jis nežinąs; matyt, nenorinti manęs gąsdinti. Su nerimasčiu klausinėjau Elenoros tarnus, kas atsitiko, kad ji taip staiga ir taip sunkiai susirgo. Pasirodo, vakar, kai išsiskyrė su manimi, ji gavo iš Varšuvos laišką, kurį atnešė raitas pasiuntinys; atplėšusi jį ir perbėgusi akimis, ji apalpo; kai atgavo sąmonę, neištarusi nė žodžio, krito ant lovos. Viena jos kambarinė, pastebėjusi savo ponios susijaudinimą, sunerimo ir liko be jos žinios miegamajame; apie vidunaktį ta moteris pamatė, kad Elenorą ėmė krėsti toks stiprus drebulys, jog tirtėjo lova, kurioje ji gulėjo; kambarinė buvo beeinanti pakviesti manęs; Elenora uždraudė

jai eiti su tokiu nepaprastu pasibaisėjimu, kad ji nedrįso nepaklausyti. Buvo iškviestas gydytojas. Elenora pareiškė neatsakinėsianti ir nė dabar neatsakinėja į jo klausimus; naktį kažką padrikai murmėjo, niekas negalėjo suprasti ką, ir dažnai spaudė nosinę prie lūpų, lyg tildydama save.

Kol tarnai visa tai man pasakojo, atbėgo persigandusi kita kambarinė, kuri buvo likusi prie Elenoros. Elenora, matyt, praradusi nuovoką. Nieko nepažįstanti. Tarpais šaukianti, kartojanti mano vardą; paskui su baime mojanti ranka, tarsi reikalautų pašalinti kažką, ko nepakęstų.

Įėjau į jos miegamąjį. Pamačiau prie lovos du laiškus. Vienas jų buvo mano laiškas, rašytas baronui de T., kitas jo paties Elenorai. Baisioji mįslė išsyk išaiškėjo. Taigi visos mano pastangos laimėti laiko paskutiniam atsisveikinimui atsigręžė prieš nelaimingąją, kurios nenorėjau skaudinti. Elenora perskaitė mano paties ranka rašytus pažadus mesti ją, pažadus, kuriuos man padiktavo tik noras ilgiau pabūti su ja ir kuriuos, to paties noro primygtinai verčiamas, kartojau, dėsčiau įvairiais būdais. Abejinga barono de T. akis iš karto permanė, kad šitas tolydžio antrinamas dievagojimasis – tai mano slepiamas neryžtingumas ir mano paties dvejonių gudrybė; tačiau beširdis neapsiriko numatydamas, kad Elenoros akyse šis laiškas bus neatšaukiamas nuosprendis. Priėjau artyn; ji pažiūrėjo į mane, bet nepažino. Prabilau; ji suvirpėjo. „Kas čia? – šūktelėjo. – Tai tas balsas, kuris suteikė man tiek skausmo“. Gydytojas, pastebėjęs, kad man pasirodžius ji dar labiau ėmė kliedėti, maldavo mane pasišalinti. Kaip apsakyti tai, ką išgyvenau per tas tris ilgas valandas? Pagaliau gydytojas išėjo. Elenora užmigo kietu miegu. Jis turėjo vilties ją išgelbėti, jei, kai ji pabus, karštis bus sumažėjęs.

Elenora miegojo ilgai. Sužinojęs, kad pabudo, pasiunčiau jai raštelį, prašydamas priimti. Ji liepė mane įleisti. Buvau beprakalbąs, ji pertarė mane: „Nenoriu išgirsti iš jūsų nė vieno žiauraus žodžio. Nieko nereikalauju, niekam nesipriešinu; bet tegul balsas, kurį taip mylėjau, tas balsas, kuris aidėjo mano širdies gelmėse, nesismelkia dabar ten jos draskyti. Adolfai, Adolfai, aš buvau ūmi, gal ir užgavau

jus; bet jūs nežinote, kiek aš iškentėjau. Dieve duok, kad niekados to nesužinotumėte!“

Ji neapsakomai įsijaudino. Prisiglaudė kakta prie mano rankos; kakta degė, bruožus iškreipė baisus mėšlungis. „Dėl Dievo, – šūktelėjau, – išklausykite mane, brangioji Elenora. Taip, aš kaltas: mano laiškas...“ Ji suvirpėjo ir bandė atšlyti nuo manęs. Aš ją sulaikiau. „Silpnas, nusikamavęs, galėjau akimirką nusileisti negailestingam reikalavimui, – kalbėjau, – bet ar neturite begalės įrodymų, kad aš negaliu norėti to, kas mus išskirtų? Buvau nepatenkintas, nelaimingas, neteisingas; galbūt, per daug įnirtingai kovodama su maištaujančia vaizduote, jūs pati pakurstėte trumpalaikius užgaidus, kuriuos dabar niekinu; bet ar galite abejoti nuoširdžiu mano prieraišumu? Ar nesusijusios mūsų sielos šimtais saitų, kurių niekas negali nutraukti? Ar ne bendra visa mūsų praeitis? Ar galime, metę žvilgsnį atgal į trejus pastaruosius metus, iš naujo neišgyventi įspūdžių, kuriais dalijomės, džiaugsmų, kuriais mėgavomės, sielvartų, kuriuos iškentėjome? Elenora, pradėkime nuo šios dienos naują gyvenimą, susigrąžinkime palaimos ir meilės dienas“. Ji valandėlę žiūrėjo į mane, matyt, abejodama. „Jūsų tėvas, – ištarė pagaliau, – jūsų pareigos, jūsų šeima, visa, ko iš jūsų laukia artimieji!..“ – „Tikriausiai, – atsakiau aš, – kada nors, ateity, galbūt...“ Ji pastebėjo, kad dvejoju. „Dieve, – šūktelėjo, – kam grąžinai man viltį, jeigu tuoj pat vėl ją iš manęs atimi? Adolfai, dėkoju už pastangas, man pasidarė lengviau, juo lengviau, kad, tikiuosi, jos nepareikalaus iš jūsų jokios aukos; bet maldauju, nebekalbėkime apie ateitį... Tegul jūsų sąžinė būna rami, kad ir kas įvyktų. Jūs buvote man geras. Norėjau to, kas neįmanoma. Meilė buvo viskas mano gyvenime: ji negalėjo būti viskas jūsiškiame. Paslaugykite mane dar keletą dienų“. Iš akių jai pasipylė ašaros; ji lengviau atsikvėpė; padėjo galvą man ant peties. „Va šitaip, – tarė, – aš visada svajojau mirti“. Prispaudžiau ją prie širdies, dar kartą išsižadėjau savo planų, pasmerkiau savo pykčio išpuolius. „Ne, – kalbėjo ji, – jūs turite būti laisvas ir patenkintas“. – „Kaip galiu būti patenkintas, jeigu jūs nelaiminga?“ – „Neilgai būsiu nelaiminga, jums nereikės manęs gailėtis“. Nuvijau šalin savo būgštavimus, norėjau įtikinti save, kad

jie įsivaizduoti. „Ne, ne, brangusis Adolfai, – pasakė ji, – kas ilgai šaukėsi mirties, tam dangus atsiunčia pagaliau kažkokią nuojautą, kuri neklysdama įspėja, kad malda išklausyta“. Prisiekiau, kad niekada jos nepaliksiu. „Visados turėjau šią viltį, dabar esu tikra“.

Buvo viena tų žiemos dienų, kai saulė, regis, liūdnai šviečia pilkšvus laukus, tarsi su gailesiu žiūrėdama į žemę, kurios nebešildo. Elenora pasiūlė išeiti pasivaikščioti. „Lauke labai šalta“, – pasakiau aš. „Nesvarbu, norėčiau pasivaikščioti su jumis“. Paėmė man už parankės; ilgai ėjome netardami nė žodžio; ji žengė sunkiai, beveik visu svoriu remdamasi manęs. „Sustokime truputį“. – „Ne, – atsakė ji, – man malonu justi, kad jūs dar prilaikote mane“. Mes vėl nutilome. Dangus buvo giedras; bet medžiai styrojo be lapų; oro nesūpavo joks dvelksmas, neraižė joks paukštis: niekas nejudėjo, tebuvo girdėti, kaip traška sušalusi žolė, lūždama po mūsų kojom. „Kokia ramybė! – tarė Elenora. – Kokia nuolanki atrodo gamta! Ar neprivalo ir širdis pasimokyti iš jos nuolankumo?“ Ji atsisėdo ant akmens; staiga atsiklaupė ir nuleidusi galvą įsikniaubė veidu į delnus. Išgirdau, kad sušnabždėjo keletą žodžių. Supratau, kad meldžiasi. „Grįžkime, – tarė pagaliau atsistojusi, – mane perėmė šaltis. Bijau, kad neapalpčiau. Nieko nesakykite – vis tiek negirdėsiu!“

Nuo tos dienos Elenora ėmė silpti ir nykti. Sukviečiau iš visų pusių prie jos lovos gydytojus: vieni sakė, kad liga nepagydoma, kiti guodė bergždžiomis viltimis; bet gamta, niauri ir nebyli, slapčiomis dirbo toliau negailestingą savo darbą. Tarpais Elenora tarytum atgydavo. Atrodė, kad geležinė ranka, kuri ją slegia, retkarčiais atstoja. Ji pakeldavo savo leipėjančią galvą; skruostai truputį parausvėdavo; akys pagyvėdavo; bet staiga pagal žiaurų kažkokios paslaptingos galios užgaidą šitas apgaulingas pagerėjimas dingdavo, ir medicina negalėdavo įspėti priežasties. Mačiau, kaip Elenora iš palengvo žengia į žūtį. Mačiau, kaip šitame kilniame ir išraiškingame veide brėžiasi mirtį pranašaujantys ženklai. Mačiau, – niekingas ir apgailėtinas reginys, – kaip gniuždo šį energingą, išdidų būdą fizinė kančia, uždėdama jam kažkokias nesuprantamas žymes, tarytum šiomis baisiomis akimirkomis kūno iškamuota siela visokeriopai keičiasi, kad lengviau prisitaikytų prie irstančio organizmo.

Vienas vienintelis jausmas niekada nepasikeitė Elenoros širdyje: jos meilė man. Buvo ji tokia nusilpusi, jog retai kalbėjo; bet tylomis įbesdavo į mane akis, ir man tuomet atrodydavo, kad jos žvilgsnis maldauja mane gyvasties, kurios nebegaliu jai duoti. Bijojau per daug ją jaudinti; prasimanęs kokią dingstį, eidavau į tas vietas, kur buvau drauge su ja buvęs; laisčiau ašaromis akmenis, medžius, visus daiktus, kurie man ją priminė.

Buvo tai ne meilės apgailėjimas, o niauresnis ir liūdnesnis jausmas; meilė taip susitapatina su savo objektu, kad net ir jos neviltyje esti savotiško žavesio. Ji grumiasi su tikrove, su likimu; jos troškimas toks karštas, jog ji blogai apskaičiuoja savo jėgas ir net skausme sugeba įsiliepsnoti. Mano skausmas buvo rūškanas ir vienišas; mirti drauge su Elenora aš nesitikėjau; turėjau gyventi be jos tuose tyrlaukiuose, per kuriuos tiek kartų geidžiau keliauti laisvas. Palaužiau būtybę, kuri mane mylėjo; palaužiau širdį, plakusią drauge su manąja, šventai atsidavusią man savo neišsenkančia meile; vienatvė jau sėlino prie manęs. Elenora dar kvėpavo, bet aš nebegalėjau išpasakoti jai savo minčių; buvau jau vienas žemėje; nebejutau tos meilės atmosferos, kurią ji skleidė aplink mane; oras, kuriuo alsavau, atrodė man atšiauresnis, sutiktų žmonių veidai abejingesni; visa gamta tarytum sakė, kad jau amžindie nebebūsiu mylimas.

Staiga Elenoros būklė pablogėjo; ženklai, kuriais negalima buvo abejoti, skelbė, kad galas netoli, ir jų kunigas įspėjo ligonę. Ji paprašė atnešti jai dėžutę, kurioje buvo daugybė popierių; dalį jų liepė sudeginti jos akivaizdoje, bet, matyt, ieškojo dar kažkokio popieriaus, vis nerado ir dėl to be galo sunerimo. Maldavau ją mesti ieškojus; ji labai jaudinosi, du sykius net buvo apalpusi. „Gerai, – tarė, – bet neatsisakykite, brangusis Adolfai, įvykdyti vieno mano prašymo. Rasite tarp mano popierių, nežinau kur, jums adresuotą laišką; sudeginkite jį neskaitęs, meldžiu jus vardan mūsų meilės, vardan šių paskutinių valandėlių, kurias man palengvinote“. Pažadėjau; ji nurimo. „Leiskite dabar, – pasakė, – atlikti savo tikėjimo priedermes; turiu išpirkti daug nuodėmių: mano meilė jums buvo galbūt nuodėmė; bet aš taip nemanyčiau, jei ši meilė būtų atnešusi jums laimę“.

Išėjau; grįžau tik su visais jos namiškiais, kai atėjo metas kalbėti paskutines iškilmingas maldas; klūpodamas viename miegamojo kampe, čia grimzdau į savo mintis, čia vėl nejučia iš smalsumo stebėjau susirinkusius – vieni buvo pagauti siaubo, kiti išsiblaškę; stebėjau keistą įpročio poveikį žmogui: jis tampa abejingas visoms privalomoms apeigoms ir ima žiūrėti į pačias iškilniausias ir baugiausias iš jų kaip į nusistovėjusias normas, į gryną formalumą; girdėjau, kaip šitie žmonės automatiškai kartoja gedulingus žodžius, tarytum jie patys kada nors netaps panašios scenos veikėjais, tarytum jie patys neturės mirti. Tačiau aš anaiptol neketinau niekinti šių apeigų; ar yra bent viena apeiga, apie kurią žmogus per savo neišmanymą išdrįstų pasakyti, kad ji nereikalinga? Jos raminamai veikė Elenorą; padėjo peržengti tą baisią ribą, prie kurios mes visi artėjame, nors nė vienas iš mūsų negali numatyti, ką tuomet jaus. Stebiuosi ne tuo, kad žmogui reikia religijos; mane stulbina tas, kad jis tariasi esąs pakankamai stiprus, pakankamai apsisaugojęs nuo nelaimės ir drįsta atmesti vieną ar kitą jų; o man regis, turėtų šauktis jų visų, kadangi jis silpnas; ar yra mus gaubiančiose tamsybėse bent vienas pragiedrulis, kurio galėtume atsisakyti? Ar yra mus nešančiame sraute šaka, už kurios mes drįstume nesikabinti?

Įspūdis, kurį padarė Elenorai šitos niaurios iškilmės, matyt, ją nuvargino. Ji gana ramiai užsnūdo; kai pabudo, nebe taip kentėjo; kambaryje buvau tik aš, mudu iš reto persimesdavome vienu kitu žodžiu, paskui ilgam nutildavome. Gydytojas, kuris, sprendžiant iš jo numatymų, pasirodė esąs išmaningesnis už kitus, įspėjo mane, kad ji neišgyvensianti nė paros; žiūrėjau čia į laikrodį, skaičiuojantį valandas, čia į Elenoros veidą, kuriame nemačiau jokios naujos permainos. Kiekviena slenkanti minutė gaivino viltį, ir aš ėmiau abejoti melagingojo meno pranašavimais. Staiga Elenora šoko iš lovos; sugriebiau ją į glėbį: tampoma mėšlungio, ji visa tirtėjo; akys ieškojo manęs, bet jose atsispindėjo kažkoks miglotas siaubas, tarsi būtų maldavusi pasigailėjimo kažką, kas jai grasino ir ko neįžiūrėjo mano žvilgsnis; ji kėlėsi, vėl krito, buvo matyti, kad bando bėgti; sakytum kovojo su kažkokia nematoma fizine galybe, kuriai nusibodo laukti lemtingos

akimirkos ir kuri sučiupusi nebepaleidžia ir pribaigs ją šiame mirties guolyje. Pagaliau ji pasidavė priešiško gaivalo įniršiui: jos kūnas suglebo, ji lyg ir atgavo sąmonę: suspaudė man ranką; matyt, norėjo verkti – nebebuvo ašarų; norėjo kalbėti – nebebuvo balso; tartum susitaikiusi su tuo, kas neišvengiama, nulenkė galvą ant peties, kuris ją prilaikė; kvėpavimas sulėtėjo; po kelių minučių ji paliko mus amžinai.

Ilgai sėdėjau nejudėdamas šalia sustingusios Elenoros. Siela mano dar neįstengė įsisąmoninti, kad ji mirusi; nustėręs iš nuostabos, žvelgiau į šį bedvasį kūną. Viena jos kambarinė, trumpam įėjusi į miegamąjį, paskleidė kraupiąją žinią po namus. Aplinkui kilęs šurmulys pažadino mane iš letargo, į kurį buvau nugrimzdęs; pakilau; tik tuomet pajutau veriantį skausmą ir visą neatitaisomo praradimo siaubą. Visas tas bruzdesys, tas kasdienio gyvenimo triukšmas, visi tie rūpesčiai ir lakstymai, kurie jai neberūpėjo, išsklaidė iliuziją, kurią stengiausi pratęsti, iliuziją, kuri man leido tikėti, kad Elenora ir aš tebesame kartu. Pajutau, kad nutrūko paskutinė gija ir baisi tikrovė visam laikui stojo tarp jos ir manęs. Kokia slogi buvo man ta laisvė, kurios kadaise taip ilgėjausi! Kaip trūko mano širdžiai tos priklausomybės, prieš kurią taip dažnai maištavau! Dar neseniai visi mano veiksmai turėjo tikslą; žinojau, kad kiekvienas jų arba apsaugos nuo sielvarto arba suteiks malonumą. Tada buvau nepatenkintas: irzau, kad draugiška akis stebi mano žingsnius, kad su jais susijusi kito žmogaus laimė. Dabar niekas jų nebestebėjo; jie niekam nebuvo įdomūs; niekas nesikėsino į mano laiką, į kiekvieną mano valandą; niekieno balsas nešaukė manęs atgal, kai ėjau iš namų. Buvau iš tikrųjų laisvas; niekas manęs nemylėjo: buvau visiems svetimas.

Man atnešė visus Elenoros popierius, kaip ji buvo liepusi; kiekvienoje eilutėje radau vis naujų ir naujų jos meilės įrodymų, naujų aukų, kurias ji paslapčiomis buvo dėl manęs padariusi. Aptikau galų gale tą laišką, kurį buvau pažadėjęs sudeginti; ne iš karto atspėjau, kad tai jis; laiškas buvo be adreso, neužklijuotas; keletas žodžių nejučia patraukė mano žvilgsnį; veltui kreipiau akis šalin, negalėjau atsispirti norui perskaityti laišką ištisai. Neturiu jėgų čia jį visą pateikti.

Elenora parašė jį po vienos iš tų audringų scenų, kurios vykdavo tarp mūsų prieš jos ligą.

„Adolfai, – rašė ji man, – kodėl kankinate mane? Kuo aš nusikaltau? Kad myliu jus, kad negaliu be jūsų gyventi? Koks keistas jūsų gailestis: nedrįstate nutraukti ryšį, kuris jus slegia, ir plėšote širdį vargšei moteriai, nuo kurios nebėgate vien iš to gailesčio! Kodėl nesuteikiate man liūdno malonumo tikėti, kad jūs bent taurus? Kodėl rodotės piktas ir silpnabūdis? Jus persekioja mintis apie mano skausmą, bet to skausmo reginys jūsų nesulaiko! Ko reikalaujate? Kad pasitraukčiau? Nejaugi nematote, kad tam neturiu jėgų? O, tai jūs, kadangi nebemylite, privalote rasti tų jėgų širdyje, kuri jau bodisi manim, širdyje, kurios mano didžiulė meilė nepajėgia sutramdyti. Jūs man tų jėgų neįkvėpsite, per jus aš išverksiu akis, mirsiu prie jūsų kojų... Ištarkite vieną žodį, – rašė ji toliau. – Ar yra šalis, į kurią nevažiuočiau paskui jus? Ar yra priebėga, kurion nepasitraukčiau, kad galėčiau gyventi šalia jūsų, nebūdama jums našta? Bet ne – jūs to nenorite. Visus planus, kuriuos siūlau, baugščiai drebėdama, – aš taip jūsų bijau, jog kraujas gyslose man stingsta, – jūs nekantriai atmetate. Tylėjimas – nieko geresnio iš jūsų nesulaukiu. Toks kietaširdiškumas nedera jūsų būdui. Jūs geras; jūsų darbai kilnūs ir pilni pasiaukojimo, bet kokie darbai galėtų išdildyti jūsų žodžius? Tie kandūs žodžiai skamba man ausyse: girdžiu juos naktį; jie persekioja mane ir graužia; jie teršia visa, ką jūs darote. Nejaugi turiu mirti, Adolfai? Na ką gi, būsite patenkintas; mirs vargšė būtybė, kurią kažkada globojote, bet kuriai smogiate vis baisesnius smūgius. Mirs jinai, įkyrioji Elenora, kurios jūs nepakenčiate šalia savęs, į kurią žiūrite kaip į kliūtį, kuriai nerandate šioje žemėje vietos, kur ji nekamuotų jūsų; ji mirs; žengsite vienas vidur minios, į kurią netveriate noru įsimaišyti! Pažinsite juos, tuos žmones, kuriems esate šiandien dėkingas už abejingumą; ir gal ateis diena, kai tų sudiržusių širdžių pažeistas gailestausite, kad nebėra širdies, kuri priklausė jums, gyveno jūsų meile, kuri būtų nepaisiusi galybės pavojų, idant jus apgintų, ir kuriai nebesiteikiate atsilyginti nė vienu žvilgsniu“.

LAIŠKAS LEIDĖJUI

Gerbiamasis, grąžinu jums rankraštį, kurį malonėjote man patikėti. Dėkoju už jūsų paslaugumą, nors jis sukėlė man liūdnus prisiminimus, kuriuos jau buvo išdildęs laikas. Pažinojau daugumą asmenų – šios istorijos veikėjų, nes ji, deja, pernelyg tikroviška. Ne kartą buvau susitikęs su tuo keistu ir nelaimingu Adolfu, kuris yra ir jos autorius, ir herojus; bandžiau savo patarimais atplėšti žaviąją Elenorą, vertą laimingesnės dalios ir ištikimesnės širdies, nuo to pikto genijaus, kuris kentėdamas ne mažiau už ją kažkokiais apžavais pavertė ją savo verge ir žudė savo silpnybe. Deja, kai mačiau ją paskutinį kartą, regėjosi, kad būsiu įkvėpęs jai šiek tiek jėgų, apginklavęs protą kovai su širdimi. Po labai ilgo nebuvimo vėl nuvykau į tą kraštą, kur buvau ją palikęs, ir radau ten tik kapą.

Jūs turėtumėte išspausdinti šią apysaką. Dabar ji nieko nebeužgaus, o neliktų, mano išmanymu, be naudos. Elenoros nelaimė rodo, kad pati didžiausia aistra bejėgė prieš nusistovėjusią tvarką. Visuomenė pernelyg galinga, jos įtaka pernelyg įvairialypė, meilę, kurios nepripažįsta, ji sugeba labai apkartinti; ji skatina polinkį į nepastovumą ir nerimastingą nuoilsį, – tas sielos ligas, kuriomis šioji kartais staiga suserga nuoširdžiausio suartėjimo metu. Abejingi žmonės su įstabiu stropumu geba skaudinti savo artimą moralės vardu ir kenkti dorybei, kadangi nesugeba nieko panašaus patirti; ir, kai tik randa kokią patogią dingstį, su džiaugsmu puola ją ir niokoja. Vargas tad moteriai, įtikėjusiai jausmu, kurį visi vieningai nuodija ir prieš kurį visuomenė, kai jos niekas nepriverčia gerbti jo kaip teisėto, apsiginkluoja viskuo, kas yra pikto žmogaus širdyje, kad užgesintų visa, kas joje yra gero!

Adolfo pavyzdys bus ne mažiau pamokantis, jeigu pridursite, kad atstūmęs moterį, kuri jį mylėjo, jis vis tiek nerado ramybės, vis tiek blaškėsi, vis tiek liko nepatenkintas; kad visiškai nepasinaudojo laisve, kurią atgavo begalinių sielvartų ir ašarų kaina; ir kad nusipelnęs pasmerkimo nusipelnė drauge ir užuojautos.

Jeigu jums reikia įrodymų, paskaitykite šiuos laiškus, kurie supažindins jus su Adolfo likimu; pamatysite jį įvairiausiomis aplinkybėmis – ir visada jis bus auka jautrumo, kuris pynėsi su egoizmu, jo paties ir kitų nelaimei; pamatysite, kaip jis numato blogį prieš jį padarydamas ir kaip desperatiškai nuo jo traukiasi jį padaręs; kaip kenčia dėl savo gerų ypatumų daugiau negu dėl ydų, kadangi jo geri ypatumai kilę iš emocijų, o ne iš principų; čia be galo atsidavęs, čia be galo žiaurus, jis betgi visados užbaigdavo žiaurumu tai, ką būdavo pradėjęs atsidavimu, ir todėl paliko gyvenime tik savo eibių pėdsakus.

ATSAKYMAS

Taip, gerbiamasis, aš išleisiu rankraštį, kurį man grąžinote (ne todėl, kad pritarčiau jūsų nuomonei dėl naudos, kurią jis galėtų duoti; kiekvienas mokosi tik iš savo karčios patirties šiame pasaulyje, ir moterys, kurios jį skaitys, visos vaizduosis, kad jų sutiktas žmogus – geresnis už Adolfą ar kad jos pačios vertesnės už Elenorą); bet išleisiu jį kaip ganėtinai tikrovišką žmogaus širdies kančių istoriją. Jeigu iš jos galima pasimokyti, tai toji pamoka skirta vyrams: ši istorija liudija, kad protas, nors juo taip didžiuojamės, nepadeda nei rasti laimę, nei ją kitam suteikti; ji liudija, kad charakteris, tvirtumas, ištikimybė, gerumas – štai dovanos, kurių reikia prašyti dangų; bet aš nevadinu gerumu trumpalaikės užuojautos, nepajėgiančios sutramdyti nekantrumo ir leidžiančios jam vėl atverti žaizdas, užgydytas gailesio akimirką. Svarbiausioji problema gyvenime – tai skausmas, kurį suteikiame kitam, ir pati išmoningiausia filosofija nepateisins žmogaus, įsmeigusio durklą į širdį, kuri jį mylėjo. Aš nekenčiu, beje, to išdidusio proto, kuris mano, kad jeigu jis ką išsiaiškina, tai drauge ir pateisina; nekenčiu tuštybės, kuri, pasakodama apie savo padarytą blogį, galvoja vien apie save; kuri, vaizduodama pati save, siekia sužadinti gailesį sau ir kuri skrajoja neįveikiama tarp griuvėsių, analizuodama save, užuot atgailavusi. Nekenčiu silpnybės, kuri

visados kaltina kitus dėl savo pačios bejėgiškumo ir nemato, kad blogis glūdi ne aplinkoje, bet joje pačioje. Būčiau įspėjęs, kad Adolfą nubaus už jo charakterį tasai pats charakteris, kad jis nenueis jokiu tvirtai užsibrėžtu keliu, nesiims jokios naudingos veiklos, išeikvos sugebėjimus vien tik savo užgaidus tenkindamas, ir remsis viena tik jėga – irzlumu; būčiau, sakau, įspėjęs visa tai, net jeigu nebūtumėte pateikęs man apie jo likimą naujų žinių, kuriomis, beje, gal ir nepasinaudosiu. Aplinkybės – menkniekis, charakteris – viskas; veltui mes nutraukiame ryšius su išoriniais daiktais ir asmenimis – nutraukti ryšių su pačiais savimi mes negalime. Padėtį pakeičiame, bet ir į naują padėtį atsinešame kančią, kurios tikėjomės atsikratyti; o kadangi vietos pakeitimas žmogaus nepataiso, mes tik pajuntame, kad prie gailestavimų dar prisidėjo graužatis, o prie kančių – naujos klaidos.

CHARLES NODIER

Charles Nodier

CONTES

Paris, Ed. Garnier Frères, 1961

Trilbis, arba Argailio kaukutis[1]

Nėra tarp jūsų, brangūs bičiuliai, tokio, kuris nebūtų girdėjęs apie Tulės *drows** ir apie elfus, arba Škotijos kaukučius, ir kuris nežinotų, kad maža tėra toje šalyje kaimo trobelių, kur tarp jos įnamių nebūtų išdykėlio barzduko. Beje, ši dvasia – ne tiek pikta, kiek klastinga, ne tiek klastinga, kiek valiūkė, kartais keistuolė ir maištininkė, dažnai švelni ir paslaugi; pasižymi visomis blogai išauklėto vaiko dorybėmis ir ydomis. Ji retai lankosi turtuolių namuose ir turtingose sodybose, kur daug tarnų; slėpiningą jos gyvenimą su piemens ar medkirčio pirkele sieja kuklesnė lemtis. Čia ji, šimtą kartų linksmesnė negu sąmojingieji laimės kūdikiai, mėgsta išdarinėti eibes senoms moterims, kurios apkalba ją per vakarones, arba trikdyti nesuprantamais, bet žaviais sapnais jaunų merginų miegą. Ypač mielai ji šeimininkauja tvartuose; pamelžia naktimis kaimo karves ir ožkas, kad paskui pasimėgautų meilia piemenaičių nuostaba, kai šios, atėjusios dienai brėkštant, negali suprasti, kokiu stebuklu tvarkingai sustatytos puodynės tokią ankstyvą valandą pilnos putojančio gardaus pieno; arba jodinėja ant arklių, žvengiančių iš džiaugsmo, vynioja ant pirštų ilgas plevėsuojančias jų karčių sruogas, blizgina lygius jų pasturgalius arba mazgoja tyru it krištolas vandeniu jų plonas ir tvirtas kojas. Žiemą visų labiausiai ji mėgsta ugniakurą ir suodžių nusėsto židinio sienas, taigi apsigyvena plyšiuose šalia melodingos svirplio vienutės. Kiek kartų teko matyti Trilbį, dailųjį Dugalio trobelės kaukutį,

* Šiaurės Škotijos ir Šetlando salų, tapatinamų su legendine Tulės karalyste, mitologijos nykštukai (*aut. pastaba*).

šokinėjantį ant išdegusių akmenų kraštų su savo trumpu languotu ugniniu sijonėliu ir banguojančiu dūmų spalvos apsiaustu, gaudantį kibirkštis, kurios tryško iš nuodėgulių ir žėrinčiomis puokštėmis kilo virš ugniakuro! Trilbis buvo jauniausias, paslaugiausias, žaviausias iš visų kaukučių. Būtumėte galėję perkeliauti visą Škotiją nuo Solvėjaus žiočių iki Pentlendo sąsiaurio ir neradę nė vieno barzduko, kuris būtų galėjęs susilyginti su juo protu ir žavesiu. Jis garsėjo tik maloniais darbais ir sąmojingomis išdaigomis. Argailio ir Lenokso grafystėse pilių valdovės buvo taip jį įsimylėjusios, jog daugelis jų vos nemirė iš gailesčio, kad neturi savo rūmuose to kaukučio, kuris užbūrė jų sapnus, o senasis lerdas[2] iš Lutos, kad galėtų padovanoti jį savo iškilniajai žmonai, būtų atidavęs net surūdijusį Arčibaldo kalaviją[3], gotikinę savo ginklų salės puošmeną, bet Trilbis nė kreiva akimi nežiūrėjo nei į Arčibaldo kalaviją, nei į rūmus, nei į pilių valdoves. Jis nebūtų išsikraustęs iš Dugalio pirkelės nė už visą karalystę, nes buvo įsimylėjęs juodaplaukę Dženi, magiąją Faino ežero valtininkę, ir retkarčiais, kai žvejo nebūdavo namie, pasakodavo Dženi apie jos įkvėptus jam jausmus.

Dženi, grįžusi nuo ežero, žiūrėdavo, kaip tolumoje, giliame užutėkyje, dingsta, už atsikišusio rago slepiasi, vandens ir dangaus ūkuose blėsta mirkčiojantis laivo keliauninko žiburys, nusinešdamas jos vyrą ir sėkmingos žūklės viltį; paskui, dar kartą žvilgtelėjusi į jį nuo namų slenksčio, dūsaudama žengdavo į trobą, pakurstydavo išblėsusias po pelenais anglis ir imdavo sukti palėpščio varpstelį, niūniuodama šventojo Danstano giesmę[4] arba baladę apie Aberfoilio vaiduoklį; ir kai tik nuo miego apsunkę jos vokai nusileisdavo ant nuvargusių akių, Trilbis, mylimosios snaudulio padrąsintas, vikriai iššokdavo iš savo plyšio, linksmai it vaikas šokinėdamas po liepsnas, pažerdavo aplink save debesį ugnies krislelių, baugščiai prisigretindavo prie miegančios verpėjos ir kartais, matydamas, kaip lygiai ji kvėpuoja, prieidavo, atsitraukdavo, vėl grįždavo, pripuldavo net prie jos kelių, tyliai paliesdamas juos kaip naktinis drugys savo sparnelių plazdesiu, paglostydavo jai skruostą, pasisupdavo jos garbanose, pakibdavo be jokio svorio ant auksinių jos auskarų arba priglusdavo prie krūtinės ir

šnabždėdavo balsu, švelnesniu negu oro dvelksmas, mirštantis ant drebulės lapo:

– Dženi, mano gražioji Dženi, paklausyk akimirką mylimojo, mylinčio tave ir verkiančio, kad myli, nes tu neatsakai į jo meilę. Pasigailėk Trilbio, vargšo Trilbio. Aš namų dvasia – kaukutis. Tai aš, Dženi, prižiūriu tavo mylimąjį avinėlį ir suteikiu jo vilnai tokį blizgesį, kuris nenusileidžia nei šilkui, nei sidabrui. Tai aš kilnoju sunkius tavo irklus, kad jų svorio nejustų tavo rankos, tai aš pavarau bangą, kurios jie vos vos prisilytėjo. Tai aš prilaikau tavo valtelę, kai ji palinksta vėjo pučiama, ir pasistengiu, kad ji įveiktų bangą tarsi lengviausią šlaitą. Žydrąsias žuvis Longo ir Faino ežeruose, tas, ant kurių blizgančių nugarų sekliuose įlankos vandenyse saulės spinduliuose žaidžia safyrai, atgabenau aš iš tolimų Japonijos jūrų, kad pradžiuginčiau pirmąją dukterį, kurią tu pagimdysi ir kuri persisvėrusi per tavo rankas žiūrės, kaip jos vikriai juda ir kaip tviska įvairiaspalviai jų žvynų atšvaitai. Tas gėles, kurias tu nustebusi randi rytą žengdama takeliu liūdniausiu metų laiku, atnešu priskynęs užburtose lankose, apie kurias tu neturi supratimo ir kur aš gyvenčiau, jei būčiau panorėjęs, akį džiuginančiose vietovėse, ant aksominių samanų gulto, nežinančio, kas yra sniegas, arba kvapnioje rožės taurelėje, nuvystančioje tik todėl, kad jos vietoj pražystų dar gražesnė rožė. Kai tu įkvepi nuo uolos nuskinto čiobrelio aromatą ir pajunti, kad prie tavo lūpų staiga kažkas prisiliečia, tarsi išskėtusi sparnelius nuskrendanti bitutė, tai aš probėgšmais nuvagiu nuo jų bučinį. Tavo mėgstamiausius sapnus, tuos, kuriuose tu regi vaiką, glostantį tave su tokia meile, siunčiu tau aš ir aš esu tas vaikas, kurio liepsnojančias lūpas bučiuoja tavo lūpos saldžiuose nakties reginiuose. O, tegul mūsų sapnų laimė tampa tikrove! Dženi, mano gražioji Dženi, įstabioji mano minčių burtininke, mano rūpesčio ir vilties, mano nerimo ir susižavėjimo kaltininke, pasigailėk vargšo Trilbio, pamilk nors truputėlį savo pirkelės dvasią!

Dženi mėgo kaukučio žaidimus, jo meilų pataikavimą ir nekaltai goslius sapnus, kuriuos jis jai naktį atsiųsdavo. Ji ilgai mėgavosi šia iliuzija, nieko nesakydama Dugaliui, tačiau itin mielas ugniakuro dvasios veidelis ir gailus jo balsas dažnai lankydavo jos mintis tuo

neapibrėžtu laiko tarpu tarp miego ir nubudimo, kai širdis nejučiomis prisimena įspūdžius, kurių stengėsi atsikratyti dieną. Jai atrodė, kad mato Trilbį lendant į jos užuolaidų klostes ar girdi jį aimanuojant ir verkiant ant jos pagalvės. Kartais jai net vaidenosi, kad junta virpančios rankos spustelėjimą ir degančių lūpų karštį. Pagaliau dėl šito ją įsimylėjusio kaukučio atkaklumo ji pasiskundė Dugaliui; pačiam žvejui jis taip pat nebuvo nežinomas, nes tas gudrusis varžovas šimtą kartų buvo užkabinęs jam kabliuką arba įnarpliojęs tinklą į klastingus ežero augmenis. Dugalis buvo matęs jį ne sykį prieš savo laivelį, kai jis didžiulės žuvies pavidalu naktį žūklaujant viliodavo jį apgaulingu tingumu; paskui, būdavo, neria į vandenį, vėl paliečia ežero paviršių jau kaip musė ar drugelis ir dingsta ant kranto, virtęs geltongalviu paukšteliu liucernos tankmėje. Taip Trilbis klaidindavo Dugalį ir ilgam uždelsdavo jo grįžimą namo.

Įsivaizduokite, kaip pyko, kaip nerimavo ir baisėjosi Trilbis, kai Dženi sėdėdama prie židinio pasakodavo vyrui apie ją gundantį valiūką kaukutį! Nuodėguliai svaidė baltas liepsnas, o tos šokinėjo ant jų nė vieno nepaliesdamos; anglys žėrėjo mažytėmis blizgančiomis plunksnelėmis, kaukutis raičiojosi įsidegusiuose pelenuose ir svaidė aplink save karštus jų kamuolius.

– Puiku, – tarė žvejys. – Šį vakarą mačiau senąjį Ronaldą, šimtametį vienuolį iš Balvago, tą, kuris laisvai skaito bažnytines knygas ir kuris neatleido Argailio kaukučiams eibių, pridarytų praėjusiais metais jo klebonijoje. Tik jis ir gali išvaduoti mus nuo šito užkerėto Trilbio ir išvyti jį iki Inisfailio uolų, iš kur ir atkanka pas mus tos piktos dvasios.

Dar nespėjo išaušti, o atsiskyrėlis jau buvo pakviestas į Dugalio pirkelę. Kol saulė švietė danguje, jis mąstė ir meldėsi bučiuodamas šventųjų relikvijas ir sklaidydamas Ritualo ir Klavikulos knygas[5]. Paskui, kai visiškai sutemo ir erdvėje klajojantys kaukučiai sugrįžo į savo vienišus būstus, jis atsiklaupė prieš degantį ugniakurą, įmetė į jį keletą pašventinto bugienio lapų, kurie sudegė traškėdami, įdėmiai įsiklausė į liūdną draugo netekimą nujaučiančio svirplio dainelę ir atpažino Trilbį iš jo atodūsių. Į vidų ką tik įėjo Dženi.

Tada senasis vienuolis atsistojo ir tris kartus pakartodamas Trilbio vardą, tarė grėsmingu balsu:

– Vardu galios, kurią man suteikė sakramentai, įsakau tau išsidanginti iš žvejo Dugalio pirkelės, kai trečią kartą sukalbėsiu Švenčiausios Mergelės litaniją. Kadangi tu, Trilbi, niekad nedavei progos rimtai tavimi nusiskųsti, o buvai netgi žinomas Argailyje kaip nepikta dvasia; kadangi, beje, žinau iš šventų Saliamono knygų, – jas suprasti yra specialiai skirta mūsų, Balvago, vienuolynui, – kad priklausai paslaptingai padermei, kurios būsimasis likimas nėra nepataisomai nuspręstas ir kad tavo išganymo ar prakeikimo paslaptis dar slepiasi Viešpaties mintyje, susilaikau ir neskiriu tau griežtesnės bausmės. Bet atmink, Trilbi, kad vardu galios, kurią man suteikė sakramentai, įsakau tau išsidanginti iš žvejo Dugalio pirkelės, kai trečią kartą sukalbėsiu Švenčiausios Mergelės litaniją!

Ir senasis vienuolis sukalbėjo litaniją pirmą kartą, palydimas Dugalio ir Dženi atsakymų; Dženi širdis ėmė skaudžiai daužytis krūtinėje. Ji jau apgailestavo, kam pasipasakojo vyrui apie baugščią kaukučio meilę, o įprastinio ugniakuro svečio išvarymas leido jai suprasti, kad ji prisirišusi prie jo labiau, negu iki šiol manė.

Senasis vienuolis vėl trissyk ištarė Trilbio vardą.

– Įsakau tau, – tarė jis, – išsidanginti iš žvejo Dugalio pirkelės, o kad nesitikėtum, jog gali gudriai apeiti mano žodžių prasmę, – nes man ne nuo šiandien žinomas jūsų suktumas, – paskelbiu tau, kad šis nuosprendis neatšaukiamas amžių amžiams...

– Deja! – sušnabždėjo Dženi.

– Nebent, – kalbėjo toliau senasis vienuolis, – grįžti tau leistų Dženi...

Dženi sukluso.

– Ir tave pakviestų pats Dugalis...

– Deja! – pakartojo Dženi.

– Tad prisimink, Trilbi, kad vardu galios, kurią man suteikė sakramentai, įsakau tau išsidanginti iš žvejo Dugalio pirkelės, kai aš dar dusyk sukalbėsiu Švenčiausios Mergelės litaniją.

Ir senasis vienuolis ėmė kalbėti litaniją antrą kartą, palydimas Dugalio ir Dženi atsakymų – ji jau atsakinėjo tik pusbalsiu, veidą užsidengusi juodais plaukais, nes jos širdį plėšė rauda, kurią stengėsi nuslopinti, o akys buvo drėgnos nuo ašarų, kurias stengėsi paslėpti. „Trilbis, – mąstė ji, – ne prakeiktos padermės; šitas vienuolis pats tai pripažino, jis mylėjo mane taip pat nekaltai, kaip mano avinėlis; negalėjo gyventi be manęs. Kas jo laukia šiame pasaulyje, kai jis nebegalės džiaugtis vienintele savo laime – vakarojimu? Vargšas Trilbis! Kas čia buvo blogo, kad jis pažaisdavo vakarais su mano verpstele, kai užsnūdusi išleisdavau ją iš rankų, arba įsivyniodavo į siūlą, palytėtą mano rankos, ir bučiuodavo jį?" Bet senasis vienuolis dar trissyk pakartojo Trilbio vardą ir vėl ta pačia tvarka kalbėjo:

– Vardu galios, kurią man suteikė sakramentai, įsakau tau išsidanginti iš žvejo Dugalio pirkelės, kai dar sykį sukalbėsiu Švenčiausios Mergelės litaniją, ir draudžiu į ją kada nors grįžti, nebent tomis sąlygomis, kurias nurodžiau.

Dženi prisidengė ranka akis.

– Ir būk tikras, nubausiu tave už nepaklusnumą taip, jog persigąs visi į tave panašūs! Pririšiu tave tūkstančiui metų kapinėse, maištingoji ir piktoji dvasia, prie gumbuočiausio ir tvirčiausio beržo kamieno!

– Vargšas Trilbis! – ištarė Dženi.

– Prisiekiu savo Dievu, – pridūrė vienuolis, – taip ir bus padaryta.

Ir jis trečiąsyk sukalbėjo litaniją, lydimas Dugalio atsakymų. Dženi nebeatsakinėjo. Ji sukniubo ant išsikišusio iš ugniakuro akmens, o vienuolis ir Dugalis nusprendė, kad tai iš susijaudinimo, kurį, savaime suprantama, turi sukelti tokios įspūdingos apeigos. Ore nuaidėjo paskutinis atsakymas; nuodėgulių liepsna išblėso; per užgesusias žarijas perbėgo melsva šviesa ir dingo. Kaimiškame židinyje nuaidėjo ilgas šauksmas. Kaukučio jame jau nebebuvo.

– Kur Trilbis? – atsigavusi paklausė Dženi.

– Išsidangino, – išdidžiai atsakė vienuolis.

– Išsidangino! – šūktelėjo ji balsu, kurį jis palaikė reiškiančiu susižavėjimą ir džiaugsmą. Tokių paslapčių šventosios Saliamono knygos jam neatskleidė.

Vos tik kaukutis paliko Dugalio pirkelę, Dženi su kartėliu pajuto, kad vargšo Trilbio išsikraustymas paliko paskui save gūdžią vienatvę. Niekas nebeklausė jos dainų vakarais ir, žinodama, kad patiki jų posmus tik nejautrioms sienoms, ji uždainuodavo tik užsimiršusi arba tomis retomis akimirkomis, kai pagalvodavo, jog Trilbis, galingesnis už Klavikulą ir Ritualą, galbūt pergudravo senojo vienuolio prakeiksmus ir griežtus Saliamono nuosprendžius. Tada, įsmeigusi akis į žaizdrą, keistose ir niauriose figūrose, kurias pelenai piešia ant žėrinčios pakuros, ji stengėsi įžiūrėti kai kuriuos bruožus, jos vaizduotės suteiktus Trilbiui; bet matė tik beformį negyvą šešėlį, vienur kitur išsiskiriantį iš monotoniško liepsnojančio raudonio ir išsisklaidantį vos tik jai mostelėjus sausų viržių kuokštu, kuriuo ji kurstė ugnį. Ji išleisdavo iš rankų verpstę, numesdavo siūlą, bet Trilbis jau nebestumdė riedančios verpstės, norėdamas paslėpti ją nuo verpėjos, ir džiaugdamasis, kai vėl atridendavo ją atgal ir įsikibdavo į vargais negalais sučiuptą siūlą, kad pasiektų Dženi ranką ir skubiai ją pabučiuotų, paskui taip žaibiškai nusileisdavo žemyn, pabėgdavo ir dingdavo, jog ji niekad nespėdavo supykti ar nusiskųsti. Dieve! Kaip pasikeitė laikai! Kokie ilgi buvo dabar vakarai, kokia liūdna Dženi širdis!

Dženi naktys, kaip ir jos gyvenimas, prarado žavesį ir atrodė dar liūdnesnės, kai ji slapčia pagalvodavo, kad Trilbis, geriau priimtas Argailio pilių valdovių, gyvena ten ramiai ir visų lepinamas, nesibaimindamas jų išdidžių vyrų. Koks žeminantis trobelę prie Faino ežero palyginimas turi stoti jam prieš akis kiekvieną akimirką žaviais vakarais po ištaigiais židiniais: juodos Stafo salos bazalto kolonos stiebiasi iš sidabrinio Ferkino marmuro[6] ir siekia skliautus, žėrinčius tūkstančio spalvų krištolu! Kur ten paprastam liūdnam Dugalio židiniui lygintis su šiais prašmatniais įrenginiais! Tas palyginimas dar labiau skaudindavo Dženi, kai ji įsivaizduodavo savo kilmingas varžoves, susibūrusias aplink žaizdrą, kurstomą brangiomis ir kvapniomis malkomis, iš kurių pakilęs aromatų debesis sklido per visą kaukučio pasirinktą rūmą, kai ji iki smulkmenų apžiūrinėdavo mintyse jų prabangų apdarą, žvilgančias languotų suknelių spalvas, žavias ir prie jų

pritaikytas ptarmigano ir gervės plunksnas[7], jų gražias šukuosenas ir jai atrodydavo, kad ore girdi žavingai darnių jų balsų chorą!

– Nelaimingoji Dženi, – sakydavo ji, – tu manei, kad moki dainuoti! Ir net jei turėtum balsą, saldesnį už tos jaunos jūrų merginos, kurią kartais ryte girdi žvejai, ką tu padarei, Dženi, kad jis jį prisimintų? Dainavai, tarsi jo nebūtų, tarsi tavęs būtų klausęsis tik aidas, o juk visos tos koketės dainuoja tik jam; jos, beje, tiek daug pranašesnės už tave: turtingos, aukštos kilmės, gal net gražios! Tavo veidas tamsus, Dženi, nes tavo kakta, atvira spindinčiam vandenų paviršiui, nesislepia nuo kaitrios vasaros saulės. Pasižiūrėk į savo rankas: jos lanksčios ir tvirtos, bet nei švelnios, nei gaivios. Žavesio tikriausiai trūksta ir tavo plaukams, nors jie juodi, ilgi, garbanoti ir, kai paskleidi juos ant pečių ir juose žaidžia vėsus ežero vėjelis, atrodo nuostabūs; bet jis mane taip retai matė ant ežero, ir ko gero jau užmiršo, kad iš viso mane matė?

Šių minčių kamuojama Dženi užmigdavo vėliau negu paprastai, ir miegas, apėmęs po nerimastingos vakaronės, teatnešdavo jai naują nerimą. Sapnuose ji matydavo Trilbį ne fantastiniu grakštaus ugniakuro nykštuko pavidalu. Vietoj šio įnoringo vaiko buvo šviesiaplaukis jaunuolis, kurio lieknas ir elegantiškas siluetas lankstumu prilygo išlakioms pakrantės nendrėms; bruožai buvo kaukučio – delikatūs, švelnūs, bet dabar virtę įspūdingais Makfarlanų klano vado bruožais, kai jis kopia į Koblerį su grėsmingu medžiotojų lanku rankoje, klajoja po Argailio vejas, tarpais paliesdamas škotų arfos stygas; toks turėjo būti paskutinis tų garsiųjų didikų, kai jis staiga dingo iš pilies, ekskomunikuotas šventųjų Balvago vienuolių todėl, kad atsisakė mokėti vienuolynui nuo seno įprastą duoklę. Tik Trilbio žvilgsniuose jau nebebuvo atvirumo, nekalto pasitikėjimo laime. Jo lūpose nebežaidė vėjavaikiška ir naivi šypsena. Jis žvelgė į Dženi liūdnomis akimis, gailiai dūsavo ir dangstėsi veidą plaukų garbanomis arba gaubstėsi jį ilgomis savo apsiausto klostėmis; paskui ištirpdavo nakties sutemose. Dženi širdis buvo tyra, bet ją kankino mintis, kad ji yra vienintelė žavios būtybės nelaimių priežastis, būtybės, kuri niekada jos neįžeidė ir kurios nekaltos meilės ji per greit išsigando. Sapno kliedesyje ji

nejučiomis vaizdavosi, kad šaukia kaukutį sugrįžti ir kad jis, kupinas padėkos, puola jai po kojom, apiberia jas bučiniais ir ašaromis. Paskui, žvelgdama į jo naująjį pavidalą, suprasdavo, kad dabar jos jausmai jam gali būti tik nusikalstami, ir sielvartavo dėl jo ištrėmimo, tačiau nedrįso trokšti, kad jis sugrįžtų.

Tokios tad buvo dabar, kaukučiui išsidanginus, Dženi naktys; ir jos širdis, apkartusi nuo teisingos atgailos ir ne nuo jos valios priklausančio polinkio, nuolat atmetamo ir nuolat ją įveikiančio, gyveno tik niūriais rūpesčiais, trikdančiais pirkelės rimtį. Dugalis taip pat buvo neramus ir susimąstęs. Juk namai, kuriuose gyvena kaukučiai, turi savo privalumų! Jie apsaugoti nuo audros išdaigų ir gaisro nuniokojimo, nes atidus kaukutis niekad neužmiršta, kai visi ilsisi, apeiti svetingą sodybą, suteikusią jam prieglobstį nuo žiemos šalčio. Jis sutvirtina stogo šiaudus, kai atkaklus vėjas juos ištaršo, arba įstato iš vyrių iššokusias duris, kurias tranko vėtros. Kadangi jam būtina maloni ugniakuro šiluma, retkarčiais pažarsto susikaupusius pelenus; lengvu pūstelėjimu atgaivina kibirkštį, iš lėto bėgančią per neišblėstančias anglis, ir pagaliau įdega visą juodą jų paviršių. Daugiau jam ir nereikia, kad sušiltų, bet jis dosniai užmoka už šią geradarystę, sergėdamas, kad kokia liepsnelė vogčiomis neįsidegtų, kol jo šeimininkai nerūpestingai miega; jis žvilgsniu patikrina visas namo kerteles, visus seno židinio plyšius; pavarto pašarą ėdžiose, šiaudus pakratuose, ir jo rūpestingumas neapsiriboja tik tvartu; jis globoja taikius kiemo ir paukštidės įnamius, kuriems Apvaizda suteikė tik šauksmą skundui, bet paliko beginklius. Dažnai kraujo ištroškusi lūšis, kuri nusileidžia nuo kalnų, vos vos prisiliesdama pėdomis tylių samanų, tramdydama tigrišką kniaukimą, prisidengdama liepsnojančias akis, žėrinčias tamsoje lyg žaltvykslės, dažnai kiaunė keliauninkė, kuri netikėtai krinta ant grobio, čiumpa jį nesužeisdama, apglėbia žaviai kaip koketė, apsvaigina kerinčiais kvapais ir užspaudžia ant kaklo mirtį nešantį pabučiavimą, dažnai net lapė – buvo rasti negyvi šalia ramaus ką tik išsikalusių paukštelių lizdo, kai jų motina nė nesujudėjo, miegojo pasikišusi snapą po sparnu ir sapnavo apie laimingą savo vadą, išsikalusią iki paskutinio kiaušinio. Pagaliau ir Dugalis gerokai prasigyveno

žvejodamas tas gražias žydras žuvis, kurios ėjo tik į jo tinklus; o Trilbiui pasišalinus, išnyko ir žydrosios žuvys. Todėl kiekvieną sykį, kai jis pasirodydavo upės pakrantėje, turėdavo išklausyti visų Makfarlano klano vaikų priekaištus; jie šaukdavo:

– Baisu, bjaurusis Dugali! Tai tu išgaudei visas gražiąsias žuveles iš Longo ežero; nebematysime, kaip jos šokinėja vandens paviršiuje, apsimesdamos, kad kimba ant mūsų kabliukų, arba sustingsta it nublukusios gėlės ant rausvų įlankos žolių. Nebematysime, kaip jos plaukioja šalia mūsų, kai maudomės, ir kaip nukreipia mus nuo pavojingų srovių, ūmai pasukdamos kitur savo ilgą žydrą vorą.

O Dugalis žengdavo savo keliu toliau murmėdamas; kartais net pagalvodavo:

„Ko gero iš tiesų juokinga pavyduliauti kaukučiui, bet senasis Balvago vienuolis išmano apie tai geriau negu aš“.

Pagaliau jis nebegalėjo nepastebėti, kaip pasikeitė Dženi būdas, dar neseniai toks giedras ir linksmas; ir kiekvienąsyk, mintimis grįždamas į tą dieną, kai prasidėjo jos liūdesys, tuo pat metu prisimindavo Trilbio prakeiksmo ir ištrėmimo sąlygas. Nuolat apie tai mąstydamas įsikalbėjo, kad šeimyninio gyvenimo bėdos ir atkakli nesėkmė žūklėje gali būti kažkieno mestų burtų padarinys; ir, neišsakydamas šios minties Dženi tokiais žodžiais, kurie būtų galėję padidinti ją užgulusių rūpesčių kartėlį, jis pamažu įteigė jai norą šauktis galingos globos prieš juos persekiojančią piktą lemtį. Po keleto dienų Balvago vienuolyne turėjo prasidėti garsioji šventojo Kolombano vigilija[x]; jaunos šio krašto moterys labiau negu kurio kito šaukėsi šio šventojo užtarimo todėl, kad, pats būdamas slaptos nelaimingos meilės auka, jis tikriausiai buvo palankesnis slaptoms širdies kančioms negu kuris kitas dangaus gyventojas. Sklido kalbos apie jo padarytus gailestingumo ir meilės stebuklus, ir Dženi visados klausėsi tų pasakojimų susijaudinusi, o paskutiniu metu jie dažnai iškildavo jos atmintyje tarp guodžiančių vilties svajų. Ji juo mieliau sutiko su Dugalio pasiūlymu, kad nebuvo buvusi Kalenderio plokščiakalny ir kad tikėjosi, jog šitame naujai jos akims atsivėrusiame krašte prisiminimai ją gąsdins mažiau negu pirkelėje šalia ugniakuro, kur viskas bylojo apie jaudinantį

Trilbio žavesį ir nekaltą jo meilę. Tik vienas sielvartas siejosi su mintimi apie tą keliavimą į šventąsias vietas: kad greičiausiai vyriausiasis vienuolyno vienuolis, tas nepermaldaujamas Ronaldas, kurio žiaurūs egzorcizmai amžiams išvarė Trilbį iš jo vienišos slėptuvės, turbūt nusileis iš savo nuošalios kalnų būstinės ir dalyvaus šventojo globėjo garbei ruošiamose metinėse iškilmėse; bet Dženi, kuri ne be reikalo baiminosi, kad jai ant sąžinės guli daugybė nekuklių minčių, o gal net ir nusikalstami jausmai, greitai susitaikė su kančia ar bausme, kad reiks jį pamatyti. Beje, ko ji prašys Dievą? Tik užmiršti Trilbį, ar tiksliau, tą klaidingą įvaizdį, kurį buvo apie jį susidariusi. O kokią neapykantą galėjo ji jausti tam seniui, juk jis tik išpildė jos norus ir pagreitino jos atgailą?

– Antra vertus, – kalbėjo ji sau, nesuvokdama šio nesąmoningo savo minties posūkio, – Ronaldui buvo daugiau kaip šimtas metų, kai paskutinį kartą krito lapai, ir jis gal jau miręs.

Dugalis, ne toks susirūpinęs, nes geriau žinojo savo kelionės tikslą, skaičiavo, kiek jam atneš ateityje gausesnė tų žydrųjų žuvų žūklė, nes, jo įsitikinimu, jos negalėjo visiškai išnykti; o kadangi manė, kad vien tik maldingas ketinimas aplankyti šventą abato kapą gali sugrąžinti tą klajoklių giminę į seklius įlankos vandenis, veltui tyrinėjo juos žvilgsniu, nuo mažyčio vingio Longo ežero gale iki puošnių Tarbeto pakrančių – žavingos vietovės, kurios niekad neužmirš net tas, kuris lankė jas tada, kai jo širdis buvo praradusi meilės iliuzijas, pagražinančias visus peizažus. Nebuvo praėję nė metai po rūstaus kaukučio ištrėmimo. Žiema dar nebuvo prasidėjusi, bet vasara jau baigėsi. Ryto šalnos pakąsti lapai raitėsi ant palinkusių šakų, ir jų keistos puokštės, nusidažiusios ryškiu raudoniu ar išmargintos rusvu auksu, tarsi puošė medžių viršūnes žiedais, daug gaivesniais, ar vaisiais, labiau žvilgančiais už tuos, kuriais juos apdovanojo gamta. Atrodė, kad beržuose auga granatų puokštės ir nuo blyškios uosių žalumos kabo nunokusios kekės, nustebusios, kad blizga tarp lengvutės smulkiai dantytos lajos. Šios paskutinės rudens dienos turi savyje kažką neišaiškinamo, kas pakylėja visus jausmus. Kiekvienas laiko žingsnis įspaudžia tada apsinuoginusiems laukams ir geltonuojančioms medžių viršūnėms naują

senėjimo ženklą – rūstesnį ir įspūdingesnį. Iš miško gelmių sklinda kažkoks grėsmingas gausmas, kuriame girdėti sausų šakų braškėjimas, krintančių lapų čežėjimas, neaiškus žvėrių skundas, kai, nujausdami atšiaurią žiemą, jie baiminasi dėl savo mažylių – gausmas, aimanos, atodūsiai, kartais panašūs į žmonių balsus, stebinantys ausį ir stveriantys už širdies. Net šventykloje prisiglaudęs keleivis neišvengia jį persekiojančių pojūčių. Senų bažnyčių skliautai skardi tais pačiais garsais kaip senų girių tankumynai, kai vienišo praeivio pėda pažadina skambius navos aidus, o vėjas, skverbdamasis pro blogai sukaltas lentas arba drebindamas išdaužytų vitražų šviną, keistais akordais pritaria kurčiai aidintiems jo žingsniams. Atrodo kartais, kad tai silpnutė jaunos vienuolės giesmė, atsakanti didingam vargonų gausmui; ir šie įspūdžiai rudenį taip natūraliai susipina, jog dažnai apsigauna net gyvulių instinktas. Pasitaikė matyti vilkų, patikliai slankiojančių tarp apleistos koplyčios kolonų nelyginant tarp boluojančių skroblų kamienų; išbaidytų paukščių būrys lygiai taip pat nutupia ir ant didelių medžių viršūnių, ir ant smailos gotikinių bažnyčių varpinės. Pamatęs šį išlakų stiebą, kurio forma ir medžiagos pasiskolintos iš gimtojo miško, peslys, sukdamas pamažu vis siaurėjantį ratą, nusileidžia ant jo smaigalio tarsi ant herbo išilginio. Ši mintis būtų galėjusi apsaugoti Dženi nuo skausmingos ją suklaidinusios nuojautos, kai ji kartu su Dugaliu atvyko į Glenfalacho koplyčią, kurios link jie pirmiausia pasuko, nes čia buvo nurodyta maldininkams susitikti. Iš tiesų, ji iš tolo pamatė juodvarnį didžiuliais sparnais: nutūpęs ant senovinės smailės jis ilgai kranksėjo, ir jo šauksme buvo tiek nerimo ir kančios, jog ji negalėjo neišgirsti jame nelaimės lemiančio ženklo. Ėjo artyn dar nedrąsiau, dairėsi aplinkui nejučiomis virpėdama, o jos ausį gąsdino – vėjo nebuvo – tyliai šnarančios bangos, dūžtančios apleisto vienuolyno papėdėje.

Šitaip, nuo griuvėsių iki griuvėsių, Dugalis ir Dženi pasiekė siaurus Ketrinos ežero krantus; tais tolimais laikais valtininkų buvo mažiau, o maldininkų sustojimo vietų daugiau. Pagaliau po tris dienas trukusio žygio jie išvydo tolumoje Balvago egles, kurių tamsi žaluma vaizdingai ir įžūliai skyrėsi nuo nudžiūvusių miškų ar blyškių kalnų

şamanų. Virš dykos kalnų atšlaitės, tarsi palinkę, ant statmenos uolos smaigalio, iš kur jie, rodos, griuvo į prarają, juodavo seni vienuolyno bokštai; o toliau driekėsi apgriuvusių pastatų sparnai. Nuo to laiko, kai šventieji įkūrė šį vienuolyną, niekas nepajudino rankos laiko nuniokotiems pastatams taisyti, ir visuotinai paplitusi tarp žmonių legenda skelbė, kad kai šie iškilnūs griuvėsiai pagaliau nusės visą žemę savo nuolaužomis, Škotijoje ilgiems amžiams įsigalės Dievo priešininkas ir bedieviškos sutemos aptemdys tyrą tikėjimo spindesį. Todėl pamatyti vienuolyną vis dar didingą, žadantį toliau tebetverti, buvo krikščionims nuolat naujai išgyvenamas džiaugsmas. Džiaugsmo šūksniai, susižavėję balsai, tylus vilties ir padėkos šnabždesys įsiliedavo tuomet į bendrą maldą. Čia, šią akimirką, pagauti pamaldaus ir gilaus susijaudinimo, kurį sužadina stebuklo laukimas ar pats stebuklas, suklupę maldininkai per tą keletą maldos minučių prisiminė svarbiausius savo kelionės tikslus: Kolio Kamerono, artimiausio Dugalio kaimyno, žmona ir dukterys prašė naujų puošmenų, kurios per artimiausias šventes užtemdytų Dženi grožį; Dugalis – stebuklingos žūklės, kuri praturtintų jį lobiu, paslėptu brangioje skrynelėje, niekieno neliestoje, laimingai atplukdytoje į kitą ežero galą; o Dženi meldė užmiršti Trilbį ir daugiau jo nesapnuoti; šioje maldoje tačiau jos širdis dar negalėjo visiškai atvirai išsilieti, ir ji davė sau žodį, kad pamąstys apie tai prie altoriaus, prieš besąlygiškai patikėdama ją švento globėjo dėmesiui.

Pagaliau maldininkai pasiekė senosios bažnyčios šventorių, kur priimti jų aukas ir juos pavaišinti bei pasiūlyti prieglobstį nakčiai paprastai būdavo pavedama seniausiam šios apylinkės atsiskyrėliui. Jau iš tolo akinančio baltumo anachoreto kakta, aukšta didinga jo figūra, kurios nepalenkė metų našta, ori sustingusi ir beveik grėsminga jo poza sužadino Dženi prisiminimą, kupiną pagarbos ir siaubo. Tas atsiskyrėlis buvo rūstusis Ronaldas, šimtametis Balvago vienuolis.

– Tikėjausi tave pamatyti, – pasakė jis Dženi tokiu skvarbiu balsu, jog nelaimingoji nebūtų labiau sutrikusi, jei kas būtų ją viešai kokia nuodėme apkaltinęs. – Tave taip pat, mielasis Dugali, – pridūrė jis laimindamas jį, – judu teisingai darot ieškodami Dangaus malonės

Dievo namuose ir prašydami mus pagalbos prieš slaptus jus kamuojančius priešus; žmonių nuodėmės išvargino Apvaizdą, ir jos globą galima vėl laimėti tik didelėmis aukomis.

Taip kalbėdamas jis įsivedė juos į ilgą vienuolyno valgomąjį; kiti maldininkai ilsėjosi ant priemenės akmenų arba išsiskirstė, kiekvienas pagal tai, kokį šventąjį garbino, po gausias požeminės bažnyčios koplyčias. Ronaldas persižegnojo ir atsisėdo, Dugalis padarė tą pat; Dženi, apimta neįveikiamo nerimo, stengėsi nukreipti atkaklų šventojo kunigo dėmesį, dairydamasi į naujus įdomius daiktus šioje nepažįstamoje buveinėje. Ji smalsiai apžiūrinėjo didžiulę senovinių skliautų arką, didingai kylančius piliastrus, keistus ir įmantrius ornamentus ir daugybę dulkėtų portretų apsilaupiusiuose rėmuose, ilgomis voromis kabančių ant panelių. Dženi pirmą kartą lankėsi tapybos galerijoje, ir jos akis stebino šitie beveik kaip gyvi žmogaus veidai, dailininko valia išreiškiantys visas gyvenimo aistras. Ji susižavėjusi žvelgė į šitą škotų didvyrių virtinę, kiekvienas jų skyrėsi išraiška ir charakteriu, o judrūs jų vyzdžiai, visą laiką įsmeigti į jos judesius, tarsi sekiojo jai įkandin nuo paveikslo prie paveikslo – vieni susijaudinę, su bejėgiu susidomėjimu ir nereikalingu grauduliu, kiti – su niūriu grėsmingu atšiaurumu ir triuškinančiu prakeiksmo žvilgsniu. Vienas jų, kurio prisikėlimą iš mirusiųjų, taip sakant, paankstino drąsaus tapytojo teptukas ir kuris dar tada dėl mažai žinomo šviesų ir spalvų derinio tarsi netilpo drobėje, taip išgąsdino Dženi, pamaniusią, kad jis gali iššokti iš savo auksinių rėmų ir pereiti per galeriją it vaiduoklis, jog ji drebėdama prisiglaudė prie Dugalio ir praradusi žadą susmuko ant suolo, kurį jai pastūmėjo Ronaldas.

– Va šitas, – tarė Ronaldas, nepertraukęs pokalbio su Dugaliu, – yra dievobaimingasis Magnus Makfarlanas, dosniausias iš mūsų geradarių, tas, kuriam skiriame daugiausia vietos mūsų maldose. Pasipiktinęs savo tikėjimą praradusiais palikuoniais, kurių nedorumas prailgino jo sielos kančias dar daugeliui šimtmečių, jis persekioja jų šalininkus ir bendrus net iš šio stebuklingo paveikslo. Girdėjau, kad kiek kartų paskutiniųjų Makfarlanų draugai buvo pasirodę šioje salėje, tiek kartų dievobaimingasis Magnus iššokdavęs iš šio portreto,

kuriame dailininkas manė patalpinęs jį amžiams, kad atkeršytų jiems už jo giminės nusikaltimą ir niekšiškumą. Toliau tos tuščios vietos už šito portreto, – kalbėjo jis, – buvo skirtos mūsų engėjų portretams, bet jie buvo iš jų išmesti kaip iš dangaus.

– Tačiau, – įsiterpė Dženi, – atrodo, kad paskutinė vieta užimta... Va, portretas galerijos gale, ir jeigu jo nedengtų šydas...

– Taigi sakiau tau, Dugali, – vėl prabilo vienuolis, praleisdamas negirdomis Dženi pastabą, – kad tai Magnuso Makfarlano portretas, o visi jo palikuoniai pasmerkti amžinam prakeiksmui.

– Tačiau, – tarė Dženi, – salės gale kabo šydu uždengtas portretas, kurio nebūtų šioje šventoje vietoje, jei asmenį, kuris jame atvaizduotas, taip pat slėgtų amžinas prakeikimas. Ar nebus tai kas nors iš Makfarlanų šeimos, kaip rodo kiti šios galerijos portretai, bet kaipgi Makfarlanas?..

– Dievo kerštas turi savo ribas ir savo sąlygas, – pertarė ją Ronaldas, – tas jaunuolis, matyt, turėjo draugų tarp šventųjų...

– Jis buvo jaunas!.. – šūktelėjo Dženi.

– Na ir kas! – šiurkščiai drėbė Dugalis. – Ką bendra su prakeikimu turi prakeiktojo amžius?

– Prakeiktieji neturi draugų danguje, – atšovė Dženi, puldama prie paveikslo.

Dugalis ją sulaikė. Ji atsisėdo. Maldininkai lėtai rinkosi į salę ir pamažu didžiuliu ir vis siaurėjančiu ratu apsupo garbiojo senio krėslą, o jis toliau tęsė su jais pokalbį tais žodžiais, ties kuriais buvo sustojęs.

– Taip, taip! – kartojo jis, prispaudęs rankas prie kaktos, – didelėmis aukomis! Mes, kaip tarpininkai, galime šauktis Viešpaties globos tik toms sieloms, kurios prašo jos nuoširdžiai ir, kaip mes, be jokio dairymosi į šalis ir be jokios silpnybės priemaišos. Dar neužtenka bijoti, kad jūsų neapsėstų koks demonas, ar melsti Dangų nuo jo išvaduoti. Reikia jį ir prakeikti! Ar žinote, kad gailestingumas gali būti didelė nuodėmė?

– Argi tai įmanoma? – tarė Dugalis.

Dženi atsigręžė į Ronaldą ir pasižiūrėjo į jį su tvirtesniu ryžtu negu anksčiau.

– Ak, mes, nelaimingieji, – kalbėjo Ronaldas, – kaip mes atsispirtume priešui, atkakliai tykojančiam mūsų pražūties, jei nepanaudotume prieš jį visų priemonių, kurias mums suteikė tikėjimas, visos galios, kurią jis įdavė mums į rankas? Kokia nauda visada melstis už tuos, kurie mus persekioja, jeigu jie neatsisako savo pinklių ir piktų kerų? Net šventa ašutinė ir griežtas marinimasis neapsaugo nuo piktų dvasių burtų; mes kenčiame, kaip ir jūs, mano vaikai, ir sprendžiame, kokia jūsų sunki kova, pagal tas, kurias patys atlaikėme. Ar manote, kad mūsų vargšai vienuoliai, gyvenantys tokį atšiaurų ir vargingą gyvenimą, nuėjo tokį ilgą kelią šioje žemėje, kupinoje visokių pomėgių, nekovodami kartais su juos gundančiais geiduliais ir su troškimu to laikino gero, kurį jūs vadinate laime? Ak, kokia daugybė saldžių svajonių kamavo mūsų jaunystę! Kokia daugybė nusikalstamų troškimų kankino mūsų subrendusį amžių! Dėl kokios daugybės karčių apgailestavimų prieš laiką pražilo mūsų plaukai, ir su kokia daugybe sąžinės priekaištų mes stotume prieš savo Viešpatį, jei būtume dvejoję ir neapsiginklavę prakeiksmais ir kerštu prieš nuodėmės dvasią!..

Taręs šiuos žodžius, Ronaldas davė ženklą, ir minia susėdo ant siauro suolo, einančio kaip atbraila išilgai visos sienos; paskui kalbėjo toliau:

– Išmatuokite mūsų sielvarto dydį, – tarė Ronaldas, – ta gūdžia vienatve, kuri mus supa, ta didžiule užmarštimi, kuriai mes pasmerkti! Net ir žiauriausiam jūsų likimui lieka bent jau paguoda ir netgi malonumas. Kiekvienas jūsų turi artimą sielą, kuri jūsų ieško, mintį, kuri jus supranta, antrą jūs, kuris prisiminimais, atjauta ar viltimi susijęs su jūsų praeitimi, dabartimi ar ateitimi. Nėra tikslo, uždrausto jūsų minčiai, erdvės, uždarytos jūsų žingsniams, būtybės, kurios jums negalima mylėti; tuo tarpu visas vienuolio gyvenimas, visa atsiskyrėlio istorija šioję žemėje prabėga tarp vienišo bažnyčios slenksčio ir vienišo kapinių slenksčio. Ilgi mūsų gyvenimo metai, visąlaik panašūs vieni į kitus, tėra tik kapo pakeitimas ir perėjimas iš kunigų choro į šventųjų chorą. Ar nemanote, kad privalote nors kiek atsilyginti mums už tokį sunkų ir ištvermingą rūpinimąsi jūsų išganymu? Taigi žinokite, broliai mano, kaip vis sunkiau diena iš dienos pasiaukojimas

jūsų dvasiniams reikalams slegia rūsčią mūsų atgailą! Žinokite, kad mes ne tik buvome, kaip ir kiti žmonės, taikinys širdies demonui, kurio puolimo neišvengė nė vienas iš nelaimingųjų Adomo vaikų! Dar daugiau: ne tik bjauriausios dvasios, niekam nežinomi kaukučiai jaučia piktą malonumą trikdyti trumpas mūsų poilsio akimirkas ir nepažeidžiamą mūsų celių ramybę. Kai kurie iš šitų dykinėjančių padarų, nuo kurių mes su tokiu vargu ir tokia daugybe maldų išvadavome jūsų sodybas, žiauriai keršija mums už tai, kad, varydami piktąsias dvasias, išsiblaškę panaudojome ne visą galią. Ištremdami juos iš slaptos buveinės, kurioje jie savavališkai buvo įsitaisę jūsų pastatuose, mes užmiršome nurodyti jiems aiškią tremties vietą, ir nuo jų įžeidinėjimo apsaugoti lieka tik tie namai, iš kurių juos išvarėme. Ar patikėsite, kad net ir šventoms vietoms jie nejaučia jokios pagarbos ir jų pragariškas tuntas telaukia, – šią minutę, kai su jumis kalbu, – kada sutems, idant didžiuliais sūkuriais imtų skraidyti po vienuolyno skliautais?

Aną dieną, tą akimirką, kai vieno mūsų brolio karstas jau beveik siekė rūsio dugną, staiga nutrūko virvė švilpdama, lyg šaižiai juokdamasi, o karstas ėmė riedėti nuo pakopos ant pakopos, dundėdamas po skliautais. Pasigirdo balsai, panašūs į mirusiųjų balsus, pasipiktinusių, kad sudrumstas jų miegas: jie dejavo, maištavo, šaukė. Dalyviams, kurie stovėjo arčiausiai rūsio, tiems, kurie buvo nukreipę savo žvilgsnius į jo gelmes, pasivaideno, kad jie mato atsiveriant kapus ir plasnojant įkapes, o griaučiai, išjudinti kaukučių burtų, iššoka ir kartu su jais pro rūsio langelius išsibėgioja po navas, susigrūda į klauptus arba susimaišo kaip kažkokios juokingos figūros su šventovės šešėliais. Tą pačią akimirką visos šviesos bažnyčioje... Klausykite!

Maldininkai susispaudė klausydamiesi Ronaldo. Tik Dženi, pirštais sukdama garbaną, susikaupusi ties viena mintimi, klausėsi, bet negirdėjo.

– Klausykite, broliai, ir pasakykite, kokia slapta nuodėmė, kokia išdavystė, kokia žmogžudystė, koks paleistuviškas veiksmas ar mintis galėjo užtraukti ant mūsų šitą negandą. Visos šviesos šventykloje užgeso. Akolitų deglai, – kalbėjo Ronaldas, – vos vos švysčiojo nepatvariomis liepsnelėmis, kurios tolo, artėjo, šoko, mėlynos ir silpnutės,

kaip magiškos raganų ugnys, paskui kilo ir geso tamsiuose prieangių ir koplyčių užkampiuose. Pagaliau nemirtingasis Švenčiausios koplytėlės žiburėlis... Mačiau, kaip jis suvirpėjo, aptemo ir užgeso. Užgeso! Bažnyčioje, presbiterijoje, tabernakulyje – gūdi naktis, visiška naktis! Naktis, pirmą kartą nusileidusi ant Viešpaties sakramento! Visur tokia drėgna, tokia tamsi, tokia grėsminga naktis; baisi, kraupi naktis po mūsų bazilikos kupolu, bazilikos, kur žmogui žadama amžinoji šviesa!.. Mūsų vienuoliai paklaikę blaškėsi po didžiulę šventyklą, kuri gūdžioje tamsoje atrodė dar didesnė; išduoti sienų, kurios iš visų pusių slėpė nuo jų siaurą ir užmirštą išėjimą, suklaidinti savo gailių balsų, kurie, atkartoti aido, skambėjo jų ausyse kaip grasinimai ir pagauti siaubą keliančio klaiko jie bėgo, manydami, kad šaukia ir skundžiasi liūdnos antkapių skulptūros, kurios, rodės, verkia ant savo akmens guolių. Vienas jų pajuto, kaip atsigniaužia, išsiplečia, apsikabina jo ranką ir vėl užsigniaužia ledinė šventojo Dunkano ranka, amžiams sujungdama jį šiuo suspaudimu su savo paminklu. Jis buvo rastas rytojaus dieną negyvas. Jauniausias iš mūsų brolių (jis buvo neseniai atsiradęs vienuolyne, ir mes dar nežinojome nei jo vardo, nei iš kur jis) taip karštai apkabino jaunos šventosios statulą, tikėdamasis jos pagalbos, jog patraukė ją prie savęs, o ji krisdama sutraiškė jį savo svoriu. Tai buvo ta statula, kaip žinote, kurią neseniai nukalė nagingas mūsų krašto skulptorius, panašią į tą Lodiano mergelę, mirusią iš skausmo todėl, kad buvo atskirta nuo savo sužadėtinio. Tokia daugybė nelaimių, – kalbėjo Ronaldas, stengdamasis pagauti nejudrų Dženi žvilgsnį, – yra galbūt nederamos užuojautos, nesąmoningai nusikalstamo užtarimo padarinys; nuodėmės, tik ketinimo nusidėti padarinys...

– Tik ketinimo nusidėti!.. – šūktelėjo Kleidi, jauniausioji Kolio Kamerono duktė.

– Tiktai! – nekantriai pakartojo Ronaldas.

Dženi, rami ir išsiblaškiusi, net neatsiduso. Visą jos sielą buvo užvaldžiusi nesuprantama uždengto paveikslo paslaptis.

– Pagaliau, – tarė atsistodamas Ronaldas, o jo žodžiai buvo pilni pakilaus iškilmingumo ir valdingumo, – mes išrinkome šią dieną, kad mestume neatšaukiamą prakeiksmą piktosioms Škotijos dvasioms.

– Neatšaukiamą! – sušnabždėjo gailus balsas, pamažu toldamas.

– Neatšaukiamą, jeigu jis mestas laisva valia ir visuotinai. Kai prakeiksmo šauksmas nuaidės prieš altorių ir jį pakartos visi balsai...

– Kai visi balsai pakartos prakeiksmo šauksmą prieš altorių! – pritarė balsas.

Dženi buvo galerijos gale.

– Tada viskas bus baigta, ir demonai amžiams nugarmės į pragarą.

– Tegul taip ir būna! – pasakė žmonės.

Ir maldininkai nusekė būriu paskui grėsmingąjį kaukučių priešą. Kiti vienuoliai, ar baugštesni, ar ne tokie griežti, nusišalino nuo šių žiaurių ir kraupių apeigų: mes jau sakėme, kad Škotijos kaukučiai, kurių amžinas pasmerkimas pragaro kančioms liaudies tikėjime nebuvo visiškai negincytinas klausimas, žadino greičiau nerimą negu neapykantą, be to, pasklido gana įtikėtinas gandas, kad kai kurie iš jų, nepaisydami griežto egzorcizmo ir prakeiksmo grėsmės, slepiasi kurio nors gailestingo atsiskyrėlio celėje ar apaštalo nišoje. Na, o žvejai ir piemenys galėjo dažniausiai tik džiaugtis šita draugyste su naminėmis dvasiomis, staiga taip negailestingai pasmerktomis; bet, užmiršę ankstesnes paslaugas, jie mielai pritarė Ronaldo rūstybei ir nedvejodami pasmerkė tą nepažįstamą priešą, kuris buvo apsireiškęs jiems tik geradarystėmis.

Dugalio kaimynai žinojo apie vargšo Trilbio ištrėmimą, ir Kolio Kamerono dukterys dažnai vakarodamos šnekėdavosi, kad už savo pasisekimą klano šventėse Dženi, matyt, turi būti dėkinga jo burtams, kaip ir Dugalis – už savo didesnius negu jų mylimųjų ir tėvo laimikius žūklėje. Ar nematė Meinė Kameron savo akimis, kaip pats Trilbis, sėdėdamas laivo pirmagalyje, į tuščius miegančio žvejo tinklus saujomis mėto tūkstančius žydrųjų žuvų, kaip pažadina žvejį, trenkdamas koja į valtį ir sidabro putoje nuo bangos ant bangos nusirita iki pat kranto?.. „Prakeikiu!“ sušuko Meinė. „Prakeikiu!“ pasakė Feni. „A! Tu žaviesi tik Dženi grožiu! – pagalvojo Kleidi. – Dėl jos užmiršai mane, mano sapnų vaiduokli, kurį aš pernelyg mylėjau; ir jei prakeiksmas, mestas tau, neišsipildys, būdamas dar laisvas ir galėdamas rinktis iš visų Škotijos pirkelių, tu visam laikui įsikursi Dženi pirkioje! Ne, iš tikrųjų, ne!“

– Prakeikiu! – pakartojo Ronaldas baisiu balsu.

Nelengva buvo ištarti šį žodį Kleidi, bet Dženi įžengė tokia graži iš susijaudinimo ir meilės, jog Kleidi daugiau nedvejojo.

– Prakeikiu!.. – ištarė ji.

Apeigose nedalyvavo tik Dženi, bet žmonės, taip ūmai užgriūti tokios daugybės gyvų ir stiprių įspūdžių, neapsižiūrėjo, kad jos nėra. Tačiau pastebėjo tai Kleidi, nes buvo įsitikinusi, kad grožiu su ja verta varžytis tik Dženi. Prisimename, kad tuo metu, kai senasis vienuolis bandė paveikti klausytojų protus, esą dievobaimingumas reikalaująs iš jų atlikti šią žiaurią pareigą, nenugalimas smalsumas nuviliojo Dženi į paveikslų galerijos galą. Vos tik minia išplaukė iš salės, Dženi, virpėdama nekantrumu ir galbūt nenoromis pagauta kito jausmo, puolė prie uždengto paveikslo, nuplėšė skraistę ir iš pirmo žvilgsnio atpažino bruožus, kurie jai buvo prisisapnavę. Tai buvo jis. Viskas buvo pažįstama: veidas, drabužiai, ginklai, herbas, net Makfarlanų vardas. Viduramžių dailininkas portreto apačioje, pagal savo laikų paprotį, buvo užrašęs vaizduojamojo žmogaus vardą:

DŽONAS TRILBIS MAKFARLANAS.

– Trilbis! – šūktelėjo Dženi paklaikusi, kaip žaibas nulėkė per galerijas ir puolė prie šventojo Kolombano altoriaus tą akimirką, kai Kleidi, tirtėdama nuo nežmoniškų pastangų, baigė tarti prakeiksmo šūksnį.

– Gailestingumo! – šūktelėjo Dženi, apglėbdama šventojo kapą. – MEILĖS IR GAILESTINGUMO, – pakartojo ji tylomis.

Ir jei Dženi būtų pritrūkusi drąsos gailestingumui, šventojo Kolombano paveikslas būtų jį jos širdyje atgaivinęs. Tik tas, kas matė šventą vienuolyno globėjo atvaizdą, gali įsivaizduoti tą dievišką išraišką, kurią suteikė stebuklingai drobei angelai; mat visi žino, kad šį paveikslą nutapė ne žmogaus ranka, kad dailininkui nejučia užmigus, iš dangaus nužengusi dvasia angeliškus palaimintojo bruožus papuošė tokiu nuoširdžiu maldingumu ir tokiu gailestingumu, kokie nežinomi žemėje. Tarp visų Dievo išrinktųjų tik šventojo Kolombano žvilgsnis liūdnas, o šypsena – gaili, ar dėl to, kad jis paliko žemėje tokį jam brangų mylimą asmenį, jog neapsakomi džiaugsmai, pažadėti amžių

amžiams, kupini šlovės ir laimės, neįstengė priversti jį užmiršti, ar dėl to, kad pernelyg jautrus žmonijos kančioms, atsidūręs naujoje būsenoje, jis tik pajuto begalinį skausmą, matydamas žemėje likusius nelaiminguosius, kuriems gresia daugybė pavojų ir kuriuos kamuoja baisus nerimas, o jis negali nei užkirsti jiems kelio, nei jų palengvinti. Toks turi būti iš tikrųjų vienintelis šventųjų sielvartas, nebent jų gyvenimo įvykiai atsitiktinai susiejo juos su būtybe, kuri pasmerkė save žūčiai ir kurios jie jau niekad nebesusitiks. Švelnios šviesos blyksniai iš šventojo Kolombano akių, prielankumas visiems, klaidžiojąs ant jo gyvybe virpančių lūpų, meilės ir gailestingumo dvelksmas, gaubiantis jį ir nuteikiantis širdį religiniam jautrumui, sutvirtino Dženi ryžtą; ji dar tvirčiau pakartojo mintyse: „MEILĖS IR GAILESTINGUMO".

– Kokią aš turėčiau teisę, – tarė ji, – ištarti prakeiksmo nuosprendį? Ak, tai ne silpnos moters teisė, ir ne mums Viešpats pavedė rūpintis savo baisiu kerštu. Gal jis net ir nenori keršyti! O jei turi priešų, kuriuos reikia nubausti, – jis juk neturi priešų, kurių galėtų bijoti, – jis negalėjo pavesti tos baisiausios pareigos įgyvendinti teisingumą akloms savo silpniausių būtybių aistroms. Kaip aš, būtybė, kurios mintis jis turės kada nors vertinti!.. kaip maldausiu aš pasigailėjimo už savo nusidėjimus, atskleistus liudijimo, kurio, deja, negalėsiu paneigti, jei už man nežinomus nusižengimus... jei už gal nepadarytus nusižengimus mesiu šį baisų iš manęs reikalaujamą prakeiksmą ant nelaimingojo, jau ir taip, matyt, pernelyg griežtai nubausto?

Čia Dženi išsigando savo pačios prielaidos ir su išgąsčiu pakėlė akis į šventojo Kolombano akis; bet, padrąsinta savo jausmų tyrumo (nes neįveikiama simpatija Trilbiui niekada neleido jai užmiršti, kad ji yra Dugalio žmona) žvilgsniu ir mintimi ji stengėsi perprasti neaiškią kalnų šventojo mintį. Blankus besileidžiančios saulės spindulys, lūžęs vitražo stikluose, slinko altoriumi, ištapytu švelniomis ir blizgančiomis spalvomis, dar paryškėjusiomis prieblandoje, ir suteikė palaimintojo aureolei daugiau gyvumo, šypsenai – daugiau rimties, giedras jo veidas atrodė ramesnis, džiaugsmas – laimingesnis. Dženi pagalvojo, kad šventasis Kolombanas patenkintas ir persiėmusi

dėkingumu prispaudė lūpas prie koplyčios plokščių ir antkapio pakopų, kartodama gailestingumo įžadus. Ji galbūt netgi sudėjo maldą, kuri negalėjo būti išklausyta žemėje. Kas perpras visas jautrios sielos paslaptis ir kas įstengs įvertinti mylinčios moters pasiaukojimą?

Senasis vienuolis, įdėmiai stebėjęs Dženi ir džiaugęsis jos susijaudinimu, neabejojo, kad jo viltys išsipildė, pakėlė ją nuo šventų grindų ir atidavė Dugalio globai; žvejys jau ruošėsi kelionei, praturtėjęs vaizduotėje visomis gėrybėmis, kurių tikėjosi po sėkmingo apsilankymo šventoje vietoje ir iš Balvago šventųjų globos.

– Ir vis dėlto, – kreipėsi jis į Dženi, išvydęs trobelę, – neslepiu – tas prakeikimas man brangiai atsiėjo. Turėsiu išplaukti žvejoti, kad išsiblaškyčiau.

O Dženi viskas buvo aišku. Niekas nebegalėjo išblaškyti jos prisiminimų.

Kartą – tai įvyko rytojaus dieną po to, kai ji net ligi Klaido įlankos nuplukdė lerdo iš Rozneiso šeimą, – Dženi grįžo Longo ežero link. Jūros potvynio vandens plukdoma, valtis laikėsi lygiu atstumu nuo Argailio ir nuo Lenokso seklumų, valtininkė ilsėjosi padėjusi irklus; stovėdama siaurame svyruojančiame luote, ji leido vėjui žaisti savo ilgais juodais plaukais, kuriais taip didžiavosi, o jos baltas kaklas, lengvai saulės nuauksintas, tačiau vis toks pat glotnus, kyšojo skaisčiai spindėdamas iš raudonos Eiro manufaktūros darbo suknelės. Basa koja atsirėmusi į vieną trapios valtelės bortą, ji lengvai ją sūpavo, stumdama ir kviesdama atgal pakilusią bangą, ir vilnis, suerzinta tos beveik nejuntamos kliūties, grįžo kunkuliuodama, kilo boluodama net iki Dženi kojos ir ridinėjo aplink ją savo putas.

Metų laikas dar buvo žvarbus, bet oras jau kuris metas gerokai atšilęs, ir diena Dženi atrodė viena gražiausių iš visų tų, kurias prisiminė. Migla, paprastai pakylanti nuo ežero ir tarsi krepo uždanga nusidriekianti iki prieškalnių, pamažu plėtė akutes savo plevėsuojančiame ūkų tinkle. Toji saulės dar visiškai neišsklaidyta migla suposi vakaruose it aukso ataudai, apmesti ežero fėjų savo šventėms papuošti. Kitur joje blykčiojo atskiri taškeliai, virpėdami, tviskėdami nelyginant aukso grūdeliai, paberti ant permatomo įstabių spalvų fono.

Buvo tai maži drėgni debesėliai, kur oranžinė, geltona, žalsva spalva varžėsi, priklausomai nuo atsitiktinio spindulio ar oro užgaidos, su žydra, purpurine ir violetine. Kai ištirpdavo kuris nors klajojantis ūko debesėlis, kai išnykdavo koks nors pavidalas, užmirštas oro srovės, kuri, staiga nusilpusi, palikdavo laisvą kelią įkypai pūstelėjusiam vėjui, viskas susiliedavo į tokį atspalvį, kurio nei nusakysi, nei vardu pavadinsi, ir įspūdis buvo toks naujas ir stulbinantis, jog galėjai įsivaizduoti įsigijęs dar vieną juslę; tuo tarpu ant kranto keleivės akyse vienas kitą keitė įvairūs paveikslai. Slinko didžiuliai kupolai, ant savo apvalių šonų laužydami visus saulėlydžio spindulius – vieni žėrėjo kaip krištolas, kiti buvo blausiai pilki ir beveik bespalviai kaip geležis, tie tolimiausi vakaruose – apvainikuoti viršuje ryškiai oranžine aureole, kuri leidosi pamažu blykšdama lediniais kalnų šlaitais ir geso jų papėdėje vos paspalvintose tamsybėse, beveik nepanašiose į prietemą. Išnirdavo juodi niūrūs iškyšuliai, kurie iš tolo galėjo pasirodyti esą neišvengiamos povandeninės uolos, bet staiga atsitraukdavo prieš valties pirmagalį, atverdami plačius užutėkius, parankius locmanams. Grėsmingoji povandeninė uola išnykdavo, ir viskas pasipuošdavo saugumo jausmu – kelionė baigsis laimingai. Tolumoje Dženi pamatė klajojančias garsiųjų Goilo ežero žvejų valtis. Užmetė žvilgsnį į trapius Portinkeiplo pastatus. Vėl žvelgė – su kasdien iš naujo pergyvenamu ir neblėstančiu susijaudinimu – į tą daugybę kalno viršūnių, kurios bėga viena paskui kitą, spaudžiasi, susilieja arba atsiskiria viena nuo kitos tik dėl netikėto šviesos žaismo, ypač tuo metų laiku, kai po nuobodžiu sniegų šydu išnyksta ir sidabrinis samanų šilkas, ir tamsūs granito ruožai, ir povandeninių uolų perlamutriniai žvynai. Jai pasivaideno, kad ji mato kairėje, – toks skaidrus ir tyras buvo dangus, – Ben Moro ir Ben Nythano viršukalnes; dešinėje ryškėjo atšiauri Ben Lomondo smailė; tamsūs jos iškyšuliai dar nebuvo padengti sniegu; jų tamsūs gūbriai styrojo ant plikos kalnų karaliaus galvos. To gamtovaizdžio tolumos priminė Dženi šioje vietovėje plačiai paplitusią legendą, kurią jos protas, labiau negu bet kada linkęs į stiprius išgyvenimus ir stebuklingus vaizdinius, dabar kūrė naujai. Pačiame ežero gale į dangų kyla milžiniškas Ben Artūro

kalnas, užsibaigiantis dviem juodom bazalto uolom; viena jų atrodo pasilenkusi virš kitos tarsi darbininkas virš plokštės, ant kurios jis išsidėstė savo kasdieninio darbo įrankius. Šie didžiuliai akmenys buvo atnešti iš urvų tame kalne, ant kurio viešpatavo milžinas Artūras, kai atvykę čia drąsuoliai ėmėsi ant Forto įlankos krantų statyti Edinburgo sienas. Artūras, išvytas iš savo vienišų aukštumų bebaimės tautos išmanumo, žengė žingsnį iki pat Longo ežero galo ir ant aukščiausio kelyje pasitaikiusio kalno suvertė savo baisingų rūmų griuvėsius. Sėdėdamas ant vienos iš uolų, atrėmęs galvą į kitą, jis piktai žvilgčiojo į šventvagiškas miesto sienas, kurios užgrobė jo valdas ir amžiams atskyrė jį nuo laimės ir net vilties; iš tiesų, pasakojama, esą jis nelaimingai įsimylėjęs slėpiningą tų krantų karalienę, vieną tų burtininkių, kurias senovės žmonės vadino nimfomis ir kurios gyvena užburtose grotose; čia koja žengia jūros gėlių kilimais, Okeano perlų ir rubinų šviesoje. Vargas pernelyg drąsiam laivui, slystančiam sustingusio ežero paviršiumi, kai ilga milžino figūra, neryški it vakaro migla, staiga išauga tarp tų dviejų kalno uolų, pastato savo baisias kojas ant nelygių jų viršūnių ir supasi su vėju, tiesdama horizonto link tamsias plasnojančias rankas, kurios galų gale jį plačiai apglėbia. Lig tik jo debesų apsiaustas pamerkia savo paskutines klostes į ežerą, iš grėsmingų vaiduoklio akių ištrykšta žaibas, iš jo baisios gerklės išsiveržia riaumojimas, panašus į griausmą, ir pašokę vandenys nusiaubia ežero krantus. Dėl tos baimės išvysti milžiną ištuštėjo toks turtingas ir toks mielas Aronkvaro prieuostis. Tačiau kartą iš audringų Airijos jūrų atplaukė varguolis atsiskyrėlis, kurio vardas liko užmirštas, jis buvo vienas, bet jį lydėjo nematoma tikėjimo ir gailestingumo dvasia; jo valtelė, stumiama neįveikiamos jėgos, ramiai vagojo pasišiaušusias bangas, nors šventasis kunigas nė negalvojo imti irklą ar vairą į rankas. Klūpodamas savo trapiame luotelyje jis laikė rankose kryžių ir žvelgė į dangų. Pasiekęs kelionės tikslą, oriai pakilo, nulašino keletą švęsto vandens lašų ant šėlstančių bangų ir kreipėsi į ežero milžiną negirdėtos kalbos žodžiais. Esą jis jam įsakęs pirmųjų Išganytojo palydovų vardu, – o jie buvo žvejai ir valtininkai, – grąžinti Longo ežero žvejams ir valtininkams taikią vandens karalystę, kurią Apvaizda

buvo jiems padovanojusi. Tą pačią akimirką grėsmingoji šmėkla išsisklaidė lengvais tumulais, kaip tie, kuriuos ryto vėjelis ridena per nematomą bangą ir kuriuos iš tolo gali palaikyti pūkų debesėliu, pakilusiu iš didžiųjų paukščių, gyvenančių šiose pakrantėse, lizdų. Visas didžiulis įlankos paviršius pasidarė lėkštas; net ir vilnys, kurios boluodamos trankėsi į paplūdimį, dabar jo nebesiekė: jos nebegebėjo tekėti, bet neprarado nei savo formos, nei pavidalo, ir akis, dar klaidinama apvalainų kontūrų, bangavimo, melsvo atspalvio ir perlamutrinių, pakrantėje styrančių uolų, blyksinčių atspindžių, iš tolo palaiko jas putų klodais ir laukia nesulaukdama, kada jos grįš. Paskui šventasis senelis ištraukė savo valtelę ant smėlio kranto, galbūt vildamasis, kad ją čia ras koks varguolis kalnietis, prispaudė sukryžiuotomis rankomis prie krūtinės krucifiksą ir tvirtu žingsniu užkopė takeliu ant uolos iki celės, kurią angelai jam pastatė šalia nepasiekiamo baltojo erelio lizdo. Vėliau, ieškodami vienatvės, jo pavyzdžiu pasekė kiti atsiskyrėliai, pamažu pasklidę po gretimas vietoves ir įkūrę dievobaimingas kolonijas. Taip atsirado Balvago vienuolynas ir tikriausiai duoklė, kurią ilgą laiką iš dėkingumo mokėjo to vienuolyno vienuoliams, bet pernelyg greit užmiršo Makfarlanų klano vadai. Lengva suprasti, koks slaptas ryšys siejo įprastines Dženi mintis su pasakojimu apie šitą senų laikų egzorcizmą ir apie gerai žinomus žmonėms jo padarinius.

Tuo tarpu nuo ežero ėmė kilti nakties šešėliai – nakties, kuri šiuo metų laiku, kai diena viešpatauja viso labo keletą valandų, tokia ankstyva; kopė į aplinkines aukštumas ir ėmė gaubti aukščiausias viršūnes. Nuovargis, šaltis, įtemptas žiūrėjimas ir rimti apmąstymai pakirto Dženi jėgas: sėdėdama valties gale, apimta kažkokio nesuprantamo nuoilsio, ji leidosi bangų nešama į Argailio vejų pusę, Dugalio namelio link; buvo beveik užmigusi, tik staiga nuo priešingo kranto atskridęs balsas pranešė, kad jos šaukiasi keleivis. Tik gailestis, kurį įkvepia vyras, pasiklydęs pakrantėje, kur negyvena nei jo žmona, nei vaikai, skaičiuojantys ilgas laukimo ir nerimo valandas ir tolydžio prarandantys viltį jo sulaukti, jei atsitiktų taip, kad valtininko ausis liktų kurčia jo prašymui; tik toji atjauta, su kuria ypač moterys žiūri į

tremtinį, luošį, pamestą vaiką, padėjo Dženi įveikti ją žudantį miegą ir pasukti valtį, taip ilgai plukdytą vandens, link nendrių, augančių palei ilgą kalnų įlanką.

– Kas galėtų versti jį keltis per ežerą, – mąstė ji, – jei ne būtinybė išvengti priešo arba susitikti su jo laukiančiu draugu? Ak, tegul tie, kurie laukia mylimojo, niekada nepraranda vilties; tegul jie gauna tai, ko trokšta!..

Ir Dženi vis tankiau ėmė daužyti irklu it spragilu plačias ir ramias bangas. Šauksmas tebeaidėjo, bet buvo toks silpnas ir toks trūkčiojantis, jog greičiau panėšėjo į vaiduoklio aimaną negu į žmogiškos būtybės balsą, ir Dženi akys, įtemptai stebinčios krantą, teįžiūrėjo tamsų akiratį, netrikdomą nė gyvos dvasios, visiškai sustingusį. Jai pasivaideno, kad mato virš ežero palinkusią statulą, kuri maldaudama tiesia į ją rankas, bet ji netrukus atpažino, kad tariamas nepažįstamasis – tai sausas kelmas, pasidengęs šerkšnu, ir dvi jo nudžiūvusios linguojančios šakos. Akimirką jai pasirodė, kad netoli jos laivelio, pažeme slenkančioje migloje, sukiojasi šešėlis, bet tai buvo jos pačios šešėlis, kurį paskutinė krintančios prieblandos šviesa piešė ant banguojančios skraistės ir kuris vis labiau tirpo beribėse nakties tamsybėse. Pagaliau jos irklas atsitrenkė į švilpiančius švendrių stiebus, ir ji staiga išvydo iš švendrių išlendantį senį, tokį sukumpusį po metų našta, jog jo apsunkusi galva, rodos, ieškojo atramos į kelius, o jo svyruojančiam kūnui neprarasti pusiausvyros padėjo tik trapi nendrė, kuri tačiau įstengė jį nelinkdama išlaikyti; mat tas senis buvo nykštukas ir, kaip atrodo, mažiausias, kokį kas nors kada buvo matęs Škotijoje. Dženi dar labiau nustebo, kai, kad ir toks nukaršęs, jis lengvai įšoko į valtį ir atsisėdo priešais valtininkę vikriai ir grakščiai.

– Tėve, – tarė Dženi, – neklausiu, kur ketinate vykti, nes jūsų kelionės tikslas turbūt toks tolimas, jog negalite tikėtis pakliūti ten šią naktį.

– Klysti, dukrele, – atsakė senis, – aš dar niekad nebuvau taip arti jo, o dabar, kai esu šioje valtyje, man rodos, nieko daugiau nebenoriu, net jei amžinas ledas staiga sukaustytų ją šiame užutėkyje.

– Keista, – atsiliepė Dženi. – Jūsų ūgio ir amžiaus žmogus būtų žinomas visoje apylinkėje, jeigu čia gyventų; o jei nesate žmogeliukas iš Meno salos, apie kurį dažnai girdėjau iš savo motinos ir kuris išmokė mūsų krašto žmones pinti iš švendrių pailgas pintines, iš kur žuvys (matyt, kažkokių burtų paveiktos) niekaip neranda išėjimo, pasakyčiau, kad jūs neturite pastogės Airijos jūros pakrantėse.

– O! Turėjau, brangusis vaikeli, visai netoli šio kranto, bet mane iš ten žiauriai išvarė.

– Tai suprantu, seneli, kas jus atvedė į Argailio pakrantę. Turbūt palikote čia itin mielus prisiminimus, jei tokiu metų laiku ir tokią vėlyvą valandą apleidžiate linksmus Lomondo ežero krantus, apstatytus puikiomis sodybomis; ten gausu gardesnių, negu mūsų jūriniuose vandenyse žuvų, o viskis ten paveikesnis jūsų amžiui negu tas, kurį geria mūsų žvejai ir jūreiviai. Jei grįžtate tarp mūsų, turbūt mylite ką nors šioje audrų šalyje, iš kurios žiemai artėjant pabėga net gyvatės. Jos nušliaužia iki Lomondo ežero, perplaukia jį be tvarkos kaip plėšikų gauja, surinkusi juoduosius mokesčius, ir stengiasi susirasti prieglobstį po uolomis, atsigręžusiomis į pietus. Tačiau tėvai, vyrai, įsimylėjėliai nesibaido šio atšiauraus krašto, kai tikisi susitikti čia brangius sau asmenis; bet jums būtų neprotinga šią naktį nutolti nuo Lomondo ežero krantų.

– Aš ir nemanau nutolti, – pasakė nepažįstamasis. – Geriau jau šimtą kartų numirti!

– Nors Dugalis skaičiuoja kiekvieną skatiką, – kalbėjo toliau Dženi, įsikibusi savo minties ir tik puse ausies tesiklausiusi keleivio žodžių, – nors jis pakenčia, – pridūrė ji su trupučiu kartėlio, – kad Kolio Kamerono žmona ir dukterys (jis mažiau pasiturintis už mus) dėvėtų gražesnį apdarą per klano šventes, jo trobelėje visada atsiras avižinės duonos ir pieno pakeleiviams, ir man būtų daug maloniau, kad mūsų gerąjį viskį gertumėte jūs, o ne tas Balvago vienuolis, kuris pasirodo pas mus tik tam, kad padarytų ką nors blogo.

– Ką tu čia man sakai, vaikeli? – tarė senis, dėdamasis didžiai nustebęs. – Žvejo Dugalio trobelė ir yra mano kelionės tikslas; ten, – šūktelėjo jis su dar didesniu grauduliu drebančiame balse, – aš turiu

pamatyti mylimą asmenį, jei manęs neapgavo klaidingos žinios. Likimas man pasitarnavo, atsiuntęs šį laivelį!..

– Suprantu, – nusišypsojo Dženi. – Garbė žmogeliukui iš Meno salos. Jis visada mylėjo žvejus.

– Deja, nesu tas, kuriuo mane laikai! Į jūsų namus mane traukia kitas jausmas. Žinok, gražioji ponia, nes šita šiaurinė šviesa, kurioje maudosi kalnų viršūnės, tos žvaigždės, kurios krinta iš dangaus kryžiuodamosi ir nubalina visą horizontą, tie spindintys ruožai, slystantys užutėkiu ir žaižaruojantys nuo tavo irklų dūžio; galų gale šviesa, kuri sklinda iš ano tolimo laivelio, artėja iki mūsų, plinta ir virpa – visa tai leido man pastebėti, kad esi labai daili; tai žinok, sakau tau, jog esu tėvas kaukučio, kuris gyvena pas žvejį Dugalį; ir jei turiu tikėti tuo, ką girdėjau, ypač tavo veidu ir kalba, vargu ar suprasčiau, net būdamas tokio amžiaus, kokio sulaukiau, kad jis būtų galėjęs pasirinkti kitą buveinę. Sužinojau apie tai vos prieš keletą dienų, o savo vargšo vaikelio nesu matęs nuo karaliaus Ferguso laikų[9]. Tai susiję su istorija, kurios neturiu laiko tau pasakoti, bet spręsk, kaip aš nekantrauju ar, tiksliau, koks aš laimingas, nes štai jau krantas.

Dženi atgręžė valtį atgal ir atmetė galvą, spausdama ranka kaktą.

– Kaip tai, – tarė senis, – mes neplaukiame prie kranto?

– Plaukti prie kranto! – atsakė Dženi kūkčiodama. – Nelaimingasis tėve! Trilbio ten jau nėra!..

– Nėra! O kas jį išvijo? Ar galėjai, Dženi, atiduoti jį į rankas tiems piktiesiems Balvago vienuoliams, kurie yra visų mūsų nelaimių priežastis?!.

– Taip, taip, – su neviltimi balse atsakė Dženi, vairuodama valtį Aroukvaro link. – Taip, tai aš jį pražudžiau, pražudžiau amžiams!..

– Tu, Dženi, tu, tokia žavi ir tokia gera! Vargšas vaikelis! Kokį nusikaltimą turėjo jis padaryti, kad pelnytų tavo neapykantą?!.

– Mano neapykantą! – pakartojo Dženi, nuleisdama ranką ant irklo ir galvą ant rankos. – Tik vienas Dievas žino, kaip aš jį mylėjau!..

– Tu jį mylėjai? – šūktelėjo Trilbis, apiberdamas jos rankas bučiniais (nes paslaptingasis keleivis buvo pats Trilbis, ir man apmaudu prisipažinti, kad jei mano paaiškinimas suteiks skaitytojui malonumą,

tai greičiausiai nebus malonumas, kurį suteikia staigmena!), tu jį mylėjai! Ak, pakartok, kad mylėjai! Išdrįsk pasakyti tai man, pasakyti mano labui, nes nuo tavo sprendimo priklausys mano pražūtis arba mano laimė! Priimk mane, Dženi, kaip draugą, kaip bičiulį, kaip savo vergą, kaip savo svečią, priimk bent taip, kaip priėmei šį nepažįstamą keleivį. Neatsisakyk slapta priglausti Trilbio savo trobelėje!..

Šitaip kalbėdamas kaukutis nusimetė savo keistą apdarą, kurį vakardieną buvo pasiskolinęs iš Šetlando salų šaupeltinų[10]. Sviedė į vandenį savo plaukus iš kanapių ir barzdą iš baltų samanų, apykaklę iš dumblių ir jūros krapų, ant kurios vienur kitur kabojo įvairiausių spalvų kriauklės, ir diržą iš sidabrinės beržo žievės. Liko dabar tiktai klajoklė namų ugniakuro dvasia, bet tamsoje jos pavidalas buvo kažkoks neryškus ir net pernelyg gerai priminė Dženi keistus jos paskutinių sapnų reginius, to pavojingo mylimojo viliones, kai jis siųsdavo jai naktimis tokias žavias ir tokias grėsmingas svajas, pagaliau slėpiningą paveikslą vienuolyno galerijoje.

– Taip, brangioji Dženi, – kuždėjo jis saldžiu, bet silpnu balsu, nelyginant glosnus ryto dvelksmas, kai šis dūsauja virš ežero paviršiaus, – grąžink man ugniakurą, iš kur galėjau tave matyti ir girdėti, kuklų kampelį pelenuose, kuriuos žarstydavai vakarais, kad įdegtum kibirkštėlę, audinį nematomomis akutėmis po senais paneliais, kuriame supausi lyg hamake šiltomis vasaros naktimis. Ak, jei reikia, Dženi, nebeįkyrėsiu tau savo glamonėmis, nebekartosiu, kad myliu tave, nebelytėsiu tavo suknelės, net kai ją manęs link atpūs liepsnos ir oro srovė. Jei ir leisiu sau ją bent kartą paliesti, tai tik tam, kad atitolinčiau nuo ugnies, kai tu užmigsi verpdama. Pasakysiu net daugiau, Dženi, nes matau, kad mano prašymas neįstengia tavęs permaldauti, skirk man nors mažytį kamputį tvartelyje; ir tai teiks man šiek tiek laimės, aš bučiuosiu tavo avinėlio vilną, nes žinau, kad tu mėgsti vynioti ją apie savo pirštus; pinsiu jam iš kvapniausių ėdžių gėlių vainikus, o kai tu pamesi ant laito naujų šviežių šiaudų pakratams, minsiu juos su dar didesniu pasididžiavimu ir pasimėgavimu negu prabangius karalių kilimus; tyliai pašnabždomis tarsiu tavo vardą: „Dženi, Dženi!..“, ir manęs niekas negirdės, nesijaudink, net tas nuobodusis

vabzdys, lygiais tarpais stuksenantis į sieną ir it mirties laikrodis trikdantis nakties tylą. Tetrokštu tik vieno – būti ten ir kvėpuoti oru, kuriuo tu kvėpuoji; oru, kuris supo tave, kuriame sklando atodūsis, oru, kuris lytėjo tavo lūpas, kurį skrodė tavo žvilgsnis, kuris būtų meiliai tave glamonėjęs, jei negyva prigimtis būtų apdovanota mūsiškais privalumais, jeigu ji pažintų jausmus ir meilę!

Dženi pastebėjo, kad ji per daug nutolo nuo kranto, bet Trilbis suprato, ko ji nerimauja, ir pasiskubino nuraminti, persėsdamas į valties galą.

– Plauk, Dženi, – tarė jis, – grįžk be manęs į Argailio krantus, man negalima ten pasirodyti be tavo leidimo, o tu man jo neduodi. Palik vargšą Trilbį tremties žemėje, kur jis pasmerktas gyventi su amžina kančia širdyje dėl to, kad prarado tave; jis kažin ką atiduotų, jei tu pažvelgtum į jį atsisveikindama! Nelaimingasis! Kokia neįžvelgiama nakties tamsa!

Ant ežero plykstelėjo žaltvykslė.

– Na štai, – tarė Trilbis, – dėkoju tau, Dieve! Už šią kainą aš būčiau sutikęs su Tavo prakeiksmu!

– Aš nekalta, – tarė Dženi, – nesitikėjau, Trilbi, kad taip keistai sužvilgės mano žvilgsnis, ir jei mano akys susidūrė su tavosiomis... jei tau pasirodė, kad įskaitei jose pritarimą, kurio pasekmių aš iš tikrųjų nenumačiau, tu žinai, jog grėsmingojo Ronaldo nuosprendžio sąlyga yra kita. Į trobelę tave pašaukti turi pats Dugalis. Beje, ar ne geriau tavo laimei, kad jis ir aš atsisakome? Tave myli, tave dievina, Trilbi, kilmingosios Argailio damos, ir jų rūmuose tu turbūt radai...

– Argailio damų rūmuose! – gyvai sušuko Trilbis. – Ak, kai išėjau iš Dugalio trobelės, nors buvo bjauriausio metų laiko pradžia, mano koja neperžengė žmogaus būsto slenksčio; aš nešildžiau savo sugrubusių pirštų prie kibirkščiuojančio ugniakuro liepsnos. Man buvo šalta, Dženi, ir kiek kartų, nebeištverdamas šalčio ežero pakrantėje, tarp nudžiūvusių krūmų šakų, linkstančių nuo šerkšno svorio, aš iššokdavau iki kalno viršūnės, kad mano sustingusiose galūnėse suplazdėtų tas truputėlis šilumos, kurios dar buvo jose likę! Kiek kartų siaučiausi į ką tik iškritusį sniegą ir riedėjau su sniego griūtimis, bet

kreipdamas jas taip, kad nepakenktų trobesiui, kad neužgestų pasėlių viltis, kad nenuskriausčiau gyvo padaro! Aną dieną prabėgdamas pamačiau akmenį, ant kurio išvarytas iš namų sūnus užrašė motinos vardą; susijaudinęs pasiskubinau nukreipti baisingą nelaimę ir nusiritau su juo į ledo prarają, kur niekada nepatenka net vabzdys. Tik tada, kai kormoranas, įpykęs, kad ledo sukaustytas užutėkis neatiduoda jam jo įprastinės žūklės duoklės, nekantriai kranksėdamas skrisdavo per jį ieškodamas lengvesnio grobio Klaido įlankoje ar Džuros sąsiauryje, aš linksmai užsiropšdavau iki paukščio keliautojo statmeno lizdo ir baimindamasis tik vieno, kad jis gali trumpiau užtrukti, šildydavausi tarp jo tuometinės vados paukštelių, dar pernelyg jaunų, kad skristų kartu su juo į jūrą; o jie, netrukus apsipratę su savo slaptu svečiu (niekada neužmiršdavau jiems atnešti kokią nors dovanėlę), man pasirodžius pasitraukdavo į šalį ir padarydavo vietelę savo pūkų guolyje. Arba, elgdamasis kaip ta išradinga dirvinė pelė, kuri išsikasa požeminį būstą žiemai, rūpestingai nuvalydavau ledo ir sniego krūvą kuriame nors kalnų kampelyje, į kurį rytojaus dieną turėjo kristi pirmieji tekančios saulės spinduliai, atsargiai kilstelėdavau senų samanų kilimą, per daugelį metų pabalusį ant uolos ir, užtikęs paskutinį jų sluoksnį, apsivyniodavau jų sidabrinėmis gijomis kaip vaikas vystyklais, ir užmigdavau po tomis aksominėmis užuolaidomis, nepaisydamas vėjo ir nakties, ypač laimingas tada, kai pagalvodavau, kad tu galbūt žengsi jomis nešdama atiduoti grūdų ar žuvų dešimtinę. Tai štai, Dženi, kokiuose prabangiuose rūmuose aš gyvenau, tai štai kaip svetingai mane priimdavo nuo tada, kai esu atskirtas nuo tavęs, šaltmirys karkvabalis, kurio ramybę nieko nenumanydamas kartais sudrumsdavau jo užuolandoje, ar apdujusi žuvėdra, kurią staigi audra priversdavo ieškoti prieglobsčio šalia manęs metų išsekinto ir ugnies pakąsto gluosnio drevėje; juodos jo išdubos ir ugniavietė, pilna pelenų, žymi įprastinę kontrabandininkų susitikimo vietą. Tai štai už kokią laimę, beširde, man priekaištauji. Bet ką aš sakau! Ak, tuo vargo metu būta ir laimės valandėlių! Nors man buvo uždrausta su tavim kalbėtis ir be tavo leidimo net prieiti arčiau tavęs, aš bent žvilgsniu lydėjau tavo valtį, o kaukučiai, su kuriais nebuvo taip žiauriai pasielgta,

užjausdami mano liūdesį, atnešdavo man retkarčiais tavo burnos dvelksmą ir atodūsius! Jei vakaro vėjas nupūsdavo nuo tavo plaukų rudens gėlės žiedlapį, paslaugus draugas išsaugodavo jį ant savo sparno erdvėje iki vienišos uolos viršūnės, iki klajoklio debesėlio, kur tūnojau vienišas, ir praskrisdamas numesdavo tą žiedlapį man ant širdies. Vieną kartą netgi, ar prisimeni, tavo lūpos sušnabždėjo Trilbio vardą; jį pagavo vienas kaukutis ir sužavėjo mano ausį šito netyčiomis išsprūdusio šauksmo aidu. Verkiau tada galvodamas apie tave, ir skausmo ašaros virto džiaugsmo ašaromis: ar šalia tavęs man buvo lemta apverkti valandėles, išgyventas tremtyje?

– Pasiaiškink, Trilbi, – tarė Dženi, stengdamasi nugalėti jaudulį. – Man rodos, tu man ką tik sakei ar priminei, kad be mano leidimo tau draudžiama kalbėti ar prieiti arčiau manęs. Toks iš tiesų buvo Balvago vienuolio nuosprendis. Tai kaip čia dabar atsitiko, kad tu sėdi mano valtyje, šalia manęs, mano atpažintas, nors aš tau leidimo nedaviau?..

– Dženi, atleisk, kad pakartosiu, jei šis prisipažinimas taip brangiai atsieina tavo širdžiai!.. Tu pasakei, kad myli mane!..

– Taip, pasakiau sugundyta ar iš silpnybės, suklydusi ar iš gailesčio, – pritarė Dženi, – bet iki šiol maniau, kad į mano valtį tau draudžiama įžengti, kaip ir į trobelę...

– Puikiai tai žinau! Kiek kartų veltui bandžiau ją prisišaukti! Bet vėjas nunešdavo mano skundą, o tu manęs neišgirsdavai!

– Tat kaip suprasti?..

– Aš pats nesuprantu, – atsakė Trilbis, – nebent, – kalbėjo jis nuolankesniu ir vis labiau drebančiu balsu, – tu patikėjai paslaptį, kurią aš netikėtai užklupau, gailestingoms širdims, draugiškiems globėjams, o jie, negalėdami visiškai atšaukti nuosprendį, panoro jį bent sušvelninti...

– Niekam, niekam, – sušuko išsigandusi Dženi, – aš pati nežinojau, dar nebuvau įsitikinusi... ir tavo vardas pateko iš mano minčių į mano lūpas tik slaptoje maldoje...

– Šitoje slaptoje maldoje tu galėjai sujaudinti mane mylinčią širdį, o jei mano brolio Kolombano, Kolombano Makfarlano akivaizdoje...

– Tavo brolio Kolombano! Jeigu jo akivaizdoje... tai tavo brolis! Gerasis Dieve!.. pasigailėk manęs! Atleisk man!.. Atleisk!..

– Taip, aš turiu brolį, Dženi, brangų man brolį, kuris regi Viešpatį ir kuriam buvimas be manęs tėra skaudi pertrauka ilgoje ir pavojingoje kelionėje, iš kurios aš tikrai sugrįšiu. Tūkstantis metų tėra akimirka žemėje tiems, kurie turi amžiams likti drauge.

– Tūkstantis metų! Tokį laiko tarpą skyrė tau Ronaldas, jei sugrįžtum į pirkelę...

– O ką reiškia tūkstantis metų žiauriausios nelaisvės, ką reikštų mirties amžinybė, skausmo amžinybė sielai, kurią tu būtum pamilusi, Apvaizdos pamalonintai būtybei, kuri būtų keletą akimirkų paragavusi tavo širdies paslapčių, tam, kurio akys būtų užklupusios tavo akyse žvilgsnį, bylojantį apie atsidavimą, o ant tavo lūpų meilės šypsnį! Ak, nebūtis, pats pragaras būtų nepakankama kančia laimingam pasmerktajam, kurio lūpos būtų lytėjusios tavo lūpas, glosčiusios juodas tavo plaukų garbanas, bučiavusios tavo blakstienas, sudrėkusias nuo meilės, ir kuris galėtų galvoti kentėdamas amžinas kančias, kad Dženi jį akimirką mylėjo! Ar suvoki tu šią nemirtingą palaimą? Ne šitaip išlieja savo rūstybę Dievas ant nusikaltėlių, kuriuos nori nubausti! Bet būti nusviestam Jo galingos rankos į nevilties ir graužaties pragarmę, kur visi demonai kartoja amžių amžius: „Ne, ne, Dženi tavęs nemylėjo!“ – štai siaubinga mintis, Dženi, štai ateitis be paguodos! Pažvelk, įsižiūrėk, pasvarstyk; mano pragaras priklauso nuo tavęs.

– Pagalvok, Trilbi, reikia Dugalio sutikimo, jei nori, kad išsipildytų tavo troškimai, be jo...

– Aš pasirūpinsiu viskuo, jei tavo širdis pritars mano prašymui. O Dženi!.. Mano prašymui ir mano viltims!..

– Tu užmiršti!..

– Aš nieko neužmirštu!..

– Dieve! – riktelėjo Dženi... – Tu nematai!.. Tu nematai!.. Esi žuvęs!..

– Esu išgelbėtas... – nusišypsojo Trilbis.

– Žiūrėk... žiūrėk... Dugalis čia pat.

Iš tikrųjų, aplenkusi mažutį kyšulį, kuris akimirką buvo užstojęs kitą ežero dalį, Dženi valtis atsidūrė taip arti Dugalio valties, jog, nors buvo tamsu, jis tikriausiai būtų pastebėjęs Trilbį, jei kaukutis nebūtų puolęs į vandenį tą pat akimirką, kai žvejys metė savo tinklą.

– Štai dar kažkas, – tarė jis traukdamas tinklą ir iš jo dailią skrynutę iš brangios medžiagos, kurią dėl akinančio jos baltumo ir glotnaus paviršiaus palaikė dramblio kaulu, inkrustuotu kažkokiu blizgančiu metalu ir rytietiškais rubinais, dar labiau žaižaruojančiais nakties tamsoje.

– Įsivaizduok, Dženi, nuo pat ryto į mano tinklus lenda gražiausios, kokias kada nors esu šiame ežere sužvejojęs, žydrosios žuvys; ir laimė tokia man palanki, jog be to dar ištraukiau ir lobį, nes, kiek suprantu iš šitos skrynutės svorio ir jos prabangių puošmenų, joje turi būti mažų mažiausiai salų karaliaus karūna arba Saliamono brangenybės. Todėl bėk ir nunešk ją į pirkelę, paskui skubiai grįžk, reikia išpilti iš mūsų tinklų žuvis į užutėkio baseiną, nes nereikia niekinti smulkios naudos; dėl to turto, kurį man siunčia šventasis Kolombanas, aš niekada neužmiršiu, kad esu gimęs paprastu žveju.

Valtininkė ilgai negalėjo atsipeikėti. Jai atrodė, kad prieš akis plauko kažkoks debesėlis, temdydamas jos mintis, ar kad neramaus sapno iš svajos į svają nešama, ji kankinasi užgulta tokio sunkaus slogučio, jog neįstengia pabusti. Parėjusi namo, ji pirmiausia atsargiai padėjo skrynutę, paskui priėjo prie ugniakuro, pažarstė dar karštus pelenus ir nustebo, kad anglys liepsnoja kaip vakare prieš šventę. Svirplys linksmai traukė dainelę tupėdamas ant savo būsto kraštelio, ir liepsna nuskrido prie žiburio, virpančio Dženi rankoje, taip greitai, jog pirkia staiga nušvito. Dženi iš pradžių pamanė, kad jos akys pagaliau, po ilgo sapno, išvydo ryto šviesą; bet tai buvo kas kita. Anglys kibirkščiavo kaip kibirkščiavę; linksmasis svirplys dainavo kaip dainavęs, o paslaptingoji skrynutė tebestovėjo ten, kur buvo ją padėjusi, išpuošta paauksintu sidabru, perlų virtinėmis ir rubinų rozetėmis.

– Aš nemiegojau!.. – pasakė Dženi. – Nemiegojau!.. O, graudus likime, – pridūrė ji sėsdama prie stalo ir atremdama galvą į Dugalio lobį. – Kas man iš tų nepatvarių turtų šioje dramblio kaulo skrynutėje?

Ar Balvago vienuoliai mano, kad šia kaina jie atsilygino už nelaimingojo Trilbio žūtį? Nes nėra abejonių, kad jis dingo bangose ir kad niekada jo nebematysiu! Trilbi! Trilbi! – sušuko ji verkdama...

Jai atsakė atodūsis, ilgas atodūsis. Ji apsidairė, sukluso, kad įsitikintų apsirikusi. Iš tikrųjų niekas nebedūsavo.

– Trilbis mirė! – šūktelėjo ji. – Trilbio čia nėra. Beje, – pridūrė su piktdžiuga, – kokia nauda Dugaliui iš to daikto, jei norint atidaryti, reikia jį sulaužyti? Kas atskleis jam užburtos spynos paslaptį, gaubiančią šiuos smaragdus? Norint perprasti šią paslaptį, reikėtų žinoti ją padariusio burtininko burtažodžius ir parduoti sielą velniui.

– Reikia tik pamilti Trilbį ir pasakyti jam, kad myli, – atsiliepė balsas iš stebuklingosios skrynutės. – Pasmerktas amžiams, jei nesutiksi, išgelbėtas amžiams, jei sutiksi – štai mano lemtis, lemtis, kurią man paruošė tavo meilė...

– Reikia pasakyti... – pakartojo Dženi.

– Reikia pasakyti: „Trilbi, aš tave myliu!"

– Pasakyti šiuos žodžius... ir tada skrynutė atsivers?.. Ir tu būsi laisvas?

– Laisvas ir laimingas.

– Ne, ne! – sušuko Dženi paklaikusi. – Ne, aš negaliu, neprivalau!..

– O ko tau bijoti?

– Visko! – atsakė Dženi. – Baisaus priesaikos sulaužymo.., nevilties.., mirties!..

– Beprotė!.. Ką gi tu apie mane pagalvojai! Negi tu gali įsivaizduoti, tu, kuri esi viskas nelaimingajam Trilbiui, kad jis ryšis kankinti tavo širdį nuodėmingu jausmu ir persekioti ją pragaištinga aistra, kuri sugriautų tavo laimę ir užnuodytų tavo gyvenimą!.. Susidaryk geresnę nuomonę apie jo meilę! Ne, Dženi, aš myliu tave, nes mylėti tave, tau paklusti, priklausyti tau yra laimė. Tavo prisipažinimas suteikia man tik dar vieną teisę būti tavo nuolankiu tarnu; tai ne auka! Pasakydama, kad myli mane, tu išgelbsti draugą ir įsigyji vergą! Kokį ryšį drįsti tu įžiūrėti tarp leidimo sugrįžti, kurio tave prašau, ir taurios, jaudinančios pareigos, kuri sieja tave su Dugaliu? Mano meilė

tau, Dženi, nėra žemiškas jausmas; ak, kad galėčiau tau apsakyti, kad galėčiau tau išaiškinti, kaip kitame pasaulyje aistringa širdis, širdis, kurios brangiausi jausmai buvo čia apvilti ar kuri per anksti juos prarado, atsiveria ribų nežinančiai meilei, amžinai palaimai, ir jos nebegali būti nuodėmingos! Dar pernelyg silpni tavo pojūčiai nesuprato, kokią neapsakomą meilę patiria siela, išsivadavusi iš visų priedermių ir galinti apglėbti ribų neturinčiu jausmu visas savo pasirinktas būtybes nenusikalsdama ištikimybei! Ak, Dženi, tu nežinai, kiek meilės yra anapus gyvenimo ir kokia ji rami ir tyra! Tik pasakyk man, Dženi, pasakyk, kad myli mane!.. Juk tai nesunku pasakyti... Tavo lūpoms brangiai atsieiti turi tik neapykanta! Aš myliu tave, Dženi, myliu tik tave! Matai, Dženi, nėra minties mano galvoje, kuri nepriklausytų tau! Nėra širdies dūžio, kuris neplaktų tau! Mano krūtinė kilnojasi taip stipriai, kai ore, man skrendant, nuaidi tavo vardas! Mano lūpos virpa ir švebeldžiuoja, kai noriu jį ištarti, ak, Dženi, kaip aš tave myliu! O tu nepasakysi, neišdrįsi pasakyti: „Myliu tave, Trilbi; truputį myliu tave, vargšeli Trilbi..."

– Ne, ne! – tarė Dženi su išgąsčiu bėgdama iš trobos, kur gulėjo brangioji skrynutė, Trilbio kalėjimas, – ne, aš niekad nesulaužysiu priesaikos, kurią daviau Dugaliui, daviau laisva valia ir prie švento altoriaus; tiesa, Dugalis kartais būna sunkiai sukalbamas ir atšiaurus, bet esu tikra, kad jis myli mane. Tiesa taip pat, kad jis nemoka reikšti savo jausmų, kaip tai moka šita nelaiminga dvasia, griaunanti man ramybę; bet kas žino, ar ši pražūtinga dovana nėra ypatinga velnio galybės apraiška ir ar ne jis gundo mane klastingomis kaukučio kalbomis? Dugalis yra mano draugas, mano vyras, aš dar ir šiandien jį pasirinkčiau; jis pasitiki manimi, ir niekas neįveiks mano ryžto ir mano priesaikų! Niekas! Net mano širdis! – pridūrė ji atsidusdama. – Tegul ji geriau plyšta negu užmiršta pareigą, kurią jai uždėjo Dievas!..

Vos spėjo Dženi tvirtai pasiryžti, kartodama sau vis tą patį su juo didesne valios jėga, kad turėjo įveikti itin didelį pasipriešinimą, ir dar tebešnabždėjo paskutinius savo slaptos priesaikos žodžius, kai išgirdo šalimais, tik žemiau, dviejų žmonių balsus; ji žengė trumpesniu keliuku, kad greičiau pasiektų ežero krantą; su didele našta šituo

keliuku neįmanoma buvo eiti, ir Dugalis, nešdamas gražiąsias žuvis, o ypač vesdamasis į trobelę svečią, paprastai grįždavo kitu, žemiau esančiu keliu. Taigi keleiviai žingsniavo tuo apatiniu keliu lėtai, kaip žmonės, įsileidę į rimtą pokalbį. Tai buvo Dugalis ir senasis Balvago vienuolis, atsitiktinai atsiradęs ant priešingo kranto ir pasirodęs ten pačiu laiku, kad įsėstų į žvejo valtį ir pasiprašytų nakvynės. Aišku, Dugalis neketino jos atsakyti savo šventam pašnekovui iš vienuolyno, patyręs iš jo tą pačią dieną tiek aiškių malonių; iš tiesų jis buvo įsitikinęs, kad ne kieno kito, o jo užtarimu netikėtai grįžo žydrosios žuvys ir tinkle atsirado ta išsvajota skrynutė, matyt, su dar tikresniais ir patvaresniais lobiais negu žūklės lobiai. Tat priėmė senąjį vienuolį su dar didesniu paslaugumu negu tą atmintiną dieną, kai paprašė jį išvyti Trilbį; Dženi dėmesį ir patraukė jo kartojami padėkos žodžiai ir iškilmingi tolesnių Ronaldo malonių pažadai. Ji beveik nejučiomis sustojo pasiklausyti, nes iš pradžių buvo išsigandusi, nors ir nenorėjo to prisipažinti, kad šios kelionės tikslas tik įprastinis aukų rinkimas Invereryje, šiuo metų laiku visada atvedantis kurį nors vienuolyno pasiuntinį; jai gniaužė kvapą, širdis daužėsi krūtinėje; laukė, kad bus ištartas žodis, iš kurio supras, kad pirkelės belaisviui gresia pavojus, ir kai išgirdo Ronaldą tvirtu balsu sakantį: „Kalnai išlaisvinti, piktosios dvasios nugalėtos: paskutinioji jų visų buvo pasmerkta per maldas į šventąjį Kolombaną", pasijuto dvigubai tikresnė, nes Ronaldo žodžiais neabejojo. „Arba vienuolis nežino apie Trilbio likimą, – tarė ji sau, – arba Trilbis išgelbėtas ir gavo Dievo atleidimą, kaip jis, atrodo, tikėjosi".

Ir jau ramesne širdimi nubėgo iki užutėkio, kur buvo pririšti Dugalio laiveliai, sumetė žuvis iš tinklo į baseiną, ištiesė tuščius tinklus paplūdimyje, rūpestingai juos išgręžusi, kad nepakenktų ryto šalna, ir grįžo atgal kalnų takeliu kupina tokios ramybės, kurią suteikia suvokimas, jog atlikai pareigą ir tuo niekam nepadarei žalos.

– Paskutinė piktoji dvasia buvo pasmerkta per maldas į šventąjį Kolombaną, – pakartojo Dženi, – tai ne Trilbis, kadangi aš su juo kalbėjausi šį vakarą ir jis dabar yra trobelėje, nebent man protą būtų sumaišęs koks sapnas. Vadinasi, Trilbis išsigelbėjo, ir mano širdies

gundymas tebuvo išmėginimas, apie kurį jis pats nebūtų pagalvojęs, jeigu jam nebūtų įsakę šventieji. Jis išsigelbėjo, ir aš kada nors jį pamatysiu, tikriausiai pamatysiu! – šūktelėjo ji. – Jis pats man pasakė: tūkstantis metų žemėje tik akimirka tiems, kurie turi likti amžiams drauge!

Dženi balsas suskambo taip garsiai, jog buvo girdėti aplinkui, ji, mat, manė esanti viena. Žengė ji palei ilgą mūrinę kapinių tvorą; šią vėlyvą valandą jas lanko tik plėšrieji žvėrys ar daugių daugiausia vargšai našlaičiai, atėję paverkti prie tėvo kapo. Tik štai pasigirdo silpna aimana, panaši į dejonę per miegą, iš kapinių iki gedulingos sienos viršaus pakilo deglo šviesa, mesdama šiurpius atšvaitus ant artimiausių medžių kamienų. Šiaurės aušra, pradėjusi balinti poliarinį horizontą nuo saulės laidos, lėtai skleidė savo blausų šydą per dangų ir ant kalnų, liūdną, baisų šydą, kaip tolumoje šviečiantis gaisras, kurio niekas negali užgesinti. Naktiniai paukščiai, užklupti savo klastingos medžioklės metu, glaudė sunkius sparnus ir apkvaišę riedėjo Koblero kalno šlaitais, o išgąsdintas erelis klykė iš siaubo ant uolų viršūnės, žiūrėdamas į šią neįprastą aušrą, kurios nelydi jokia žvaigždė ir kuri neskelbia ryto.

Dženi ne kartą girdėjusi apie paslaptingas raganų puotas ir šventes, kurias jos rengia žiemą paskutinėje mirusiųjų buveinėje tam tikromis mėnesienos naktimis. Kartais, kai grįždavo pavargusi į Dugalio namus, jai netgi vaidendavosi, jog regi tą užgaidžią atošvaistę, įsiplieskiančią ir staiga užgęstančią; vaidendavosi, kad girdi ore keistus balsus, kiauksintį ir laukinį juoką, giesmes tarsi iš kito pasaulio, taip silpnai ir trumpai jos nuaidėdavo. Prisiminė, kaip matė tas niaurias pamėkles pelenuotais ir kruvinais skarmalais, dingstančias dantytos tvoros griuvėsiuose arba išnykstančias it balti ir melsvi liepsnojančios sieros dūmai miškų paūksmėje ir dangaus ūkuose. Neatsispirdama smalsumui ji peržengė grėsmingą slenkstį, kurį jos koja paliesdavo nebent dienos metu, kai ateidavo pasimelsti ant motinos kapo. Žengusi žingsnį, sustojo. Kapinių gale, kur šešėlį, beje, metė kukmedžiai, kurių vaisiai, raudoni kaip vyšnios, iškritusios iš fėjos pintinės, iš tolo vilioja visus apylinkės paukščius, už paskutinės jau iškastos, bet

dar tuščios, duobės, augo didelis beržas, vadinamas „šventojo medžiu“, todėl, kad šventasis Kolombanas, dar būdamas jaunas ir dar ne visiškai atsisakęs šio pasaulio apgaulių, esą, praverkęs po juo visą naktį, kovodamas su savo žemiškos meilės prisiminimais. Nuo to laiko žmonės garbina šį beržą ir, jei aš būčiau poetas, norėčiau, kad būsimosios kartos išsaugotų jį atmintyje.

Dženi sukluso užgniaužusi kvapą, nuleido galvą, kad geriau girdėtų, žengė dar vieną žingsnį, vėl sukluso. Išgirdo dvejopą garsą, panašų į tą, kuris pasigirsta dūžtant dramblio kaulo skrynutei ir skylant beržui, ir tą pačią akimirką pamatė, kaip žeme bėga ilgas tolimas šviesos atspindys, nubalina jos kojas ir gęsta ant drabužių. Ji baugščiai nusekė paskui ją apšvietusį spindulį iki ten, iš kur jis sklido, ir priėjo „šventojo medį“; priešais medį stovėjo vyras, akivaizdžiai pasiruošęs mesti prakeiksmą, kitas vyras sukniubęs meldėsi. Pirmasis mosavo deglą, nuplieskiantį jo negailestingą, bet giedrą kaktą. Kitas nejudėjo. Ji atpažino Ronaldą ir Dugalį. Atskyrė ir dar vieną balsą, kuris buvo silpnas it paskutinis priešmirtinis atodūsis, kuris kūkčiodamas vos girdimai kartojo Dženi vardą ir galų gale apmirė berže.

– Trilbi! – riktelėjo Dženi ir, perlėkusi per kapines, puolė į kapą, kuris jos tikriausiai laukė, nes niekas negali pabėgti nuo savo lemties!

– Dženi, Dženi! – sušuko vargšas Dugalis.

– Dugali, – atsiliepė Dženi tiesdama į jį savo drebančią ranką ir žiūrėdama čia į Dugalį, čia į „šventojo medį“, – Danieli, mano gerasis Danieli, tūkstantis metų yra niekas žemėje... niekas, – pakartojo ji, su vargu kilstelėdama galvą; paskui nuleido ją ir numirė.

Ronaldas, akimirką nutraukęs maldą, vėl ėmė ją kalbėti.

Praėjo daugybė šimtmečių po šio įvykio, kai kelionės tikslas, o galbūt ir kokia širdgėla atvedė mane į kapines. Šiandien jos toli nuo visų sodybų, už daugiau kaip keturių mylių, ant to paties kranto, ir iš ten matyti, kaip rūksta aukštų Portinkeiplo kaminų dūmai.

Visos senąsias kapines supusios tvoros sugriuvusios, telikęs vienas kitas pėdsakas; gal vietiniai gyventojai panaudojo jų medžiagą naujoms sodyboms, gal jas pamažu užnešė Argailio vejos, išjudintos staigaus atodrėkio. Vis dėlto akmens ant Dženi kapo nepalietė nei

laikas, nei dangaus liūtys, nei netgi žmonės. Ant jo vis dar galima įskaityti šiuos žodžius, užrašytus pamaldžios rankos: „Tūkstantis metų žemėje tėra akimirka tiems, kurie turi amžinai likti drauge“. „Šventojo medis“ nudžiūvęs, bet keletas tvirtų krūmokšnių vainikuoja jo suvargusį kelmą savo vešlia lapija, ir kai vėsus vėjelis žaidžia jų žaliuojančiais ūgliais, lenkia ir kilnoja tankias jų šakas, gyva ir jausminga vaizduotė gali dar įsivaizduoti girdinti Trilbį, tebedūsaujantį ant Dženi kapo. Tūkstantis metų – toks trumpas laikas, kad taptų tavo savastimi tas, kurį myli, toks trumpas laikas, kad jį apverktum!..

Inesė de las Sjeras

I

– Ar nepapasakotum ir tu, – tarė Anastazė, – kokios istorijos apie vaiduoklius?..

– Jei tik norėčiau, – atsakiau, – nes savo akimis esu matęs keisčiausią šmėklą, apie kokią teko kam nors girdėti nuo Samuelio laikų[1], bet tai po teisybei ne pasaka, o tikra istorija.

– Et, – iškošė pro dantis prokuroro padėjėjas. – Ar yra dar šiandien, kas tiki šmėklomis?

– Manim dėtas, jūs gal būtumėte patikėjęs taip pat tvirtai kaip ir aš, – atkirtau.

Edoksi pasistūmėjo su krėslu arčiau manęs, ir aš pradėjau.

– Tai buvo paskutinėmis 1812 metų dienomis. Tarnavau tada dragūnų kapitonu įguloje, stovinčioje Chironoje, Tero departamente. Mano pulkininkas susigalvojo pasiųsti mane pirkti arklių į Barseloną, kur Kalėdų antrąją dieną vykdavo arklių mugės, garsios visoje Katalonijoje; šiam reikalui jis priskyrė man du mūsų pulko leitenantus, Serži ir Butrė, artimus mano bičiulius. Gal leisite man trumpai pakalbėti apie vieną ir kitą, nes smulkesnės pastabos apie jų būdą nebus visiškai nenaudingos tolesniam mano pasakojimui.

Serži buvo vienas tų jaunų karininkų, kuriuos mums tiekė karo mokyklos ir kurie, norėdami pelnyti draugų malonę, turėdavo įveikti tam tikrą išankstinį jų nusistatymą ir net šiokį tokį neprielankumą. Jis labai greitai palenkė juos į savo pusę. Buvo žavus pažiūrėti, gerai išauklėtas, gyvo, sąmojingo proto, drąsus kaip liūtas. Nebuvo tokio pratimo, kur jis nepasižymėtų, tokio meno, kurio nemėgtų ir neišmanytų, nors, būdamas švelnios ir nervingos prigimties, veikiau pasiduodavo

muzikos kerams. Instrumentas, virkdomas kieno nors miklių pirštų, o ypač gražus balsas užtvindydavo jo sielą entuziazmu, kuris kartais pasireikšdavo šūksniais ir ašaromis. Jei tas balsas būdavo moters, ir dailios moters, jo džiūgavimas virsdavo šėlu. Ir aš dažnai baiminausi dėl jo proto. Jums nesunku bus suprasti, kad meilei Serži širdis turėjo būti labai neatspari, ir iš tikro joje beveik visą laiką siautėjo viena tų nesuvaldomų aistrų, nuo kurių, regis, priklauso žmogaus gyvenimas; bet, laimė, tas pakilus jautrumas pats ir gynė jį nuo kraštutinumų. Šitai liepsningai sielai reikėjo tokios pat liepsningos sielos, su kuria ji galėtų susijungti ir susilieti, ir nors jam rodėsi, kad tokią sielą jis mato visur, iki šiol nebuvo jos dar niekur sutikęs. Štai kodėl vakarykštė dievaitė, praradusi dievišką žavesį, kitą dieną virsdavo paprasta moterimi, o aistringiausias iš visų meilužių pasirodydavo besąs ir nepastoviausias. Tomis nusivylimo dienomis, kai nukrisdavo iš savo iliuzijų aukštybių ir suvokdavo gėdingą tikrovę, jis paprastai sakydavo, kad nepažįstamo jo geismų ir vilčių objekto šioje žemėje nesą; bet vis dar ieškojo rizikuodamas vėl apsirikti, kaip jau apsiriko šimtus kartų. Paskutiniosios Serži klaidos kaltininkė buvo gan vidutinių gabumų dainininkė iš Baskaros trupės, ką tik išvažiavusios iš Chironos. Dvi ištisas dienas viešpatavo artistė pačiose Olimpo aukštybėse. Dviejų dienų užteko jai nusmukti į pačių paprasčiausių mirtingųjų eiles. Serži jos nebeprisiminė.

Dėl šitokio jausmų permainingumo Serži, aišku, buvo labai linkęs tikėti antgamtinėmis jėgomis. Šioje srityje visų noriausiai ir skrajodavo jo mintys. Buvo spiritualistas iš įsitikinimo ar išsiauklėjimo, bet dar labiau tokį jį padarė vaizduotė ir omė. Taigi jo tikėjimas įsivaizduota mylimąja, skirta jam dvasių pasaulio, nebuvo tik paprastas fantazijos žaismas; tai buvo mėgstamas jo svajonių objektas, slaptas paties prasimanytas romanas, savotiška, miela ir guodinga mįslė – atpildas už nuolat pasikartojančius bergždžius, apmaudžius bandymus. Aš anaiptol nemaniau piktintis šitais svaičiojimais ir ne sykį, kalbai atsitiktinai nukrypus į juos, sėkmingai jais naudojausi slopindamas jo meilės nusivylimus, atsinaujinančius kiekvieną mėnesį. Apskritai

ieškoti laimės nerealiame gyvenime, ypač tada, kai žmogus žino, ko iš tiesų vertas žemiškasis, – gana paplitęs dalykas.

Butrė – visiška Serži priešingybė. Tai buvo augalotas, stambus vaikinas, labai doras, taurus, drąsus, atsidavęs draugams kaip ir Serži; bet veidas jo nebuvo niekuo pažymėtinas, taip pat ir intelektas; dvasinę meilę – tą proto ir širdies diktuojamą meilę, kuri temdo ar puošia gyvenimą, – jis pažinojo tik iš nuogirdų ir laikė ją romanistų ir poetų išmone, teegzistuojančia vien knygose. O tos meilės, kurią gebėjo suprasti, progai pasitaikius, neatsisakydavo, bet neskyrė jai daugiau rūpesčių nei laiko, negu ji verta. Maloniausias jam būdavo laikas, praleistas už stalo: sėsdavo pirmas, o keldavosi visada paskutinis, jei tik nepritrūkdavo vyno. Be karinių žygdarbių, tik vynas ir teįstengė įkvėpti jam bent kiek entuziazmo. Jis kalbėdavo apie jį su savotiška gražbylyste ir gėrė daug, bet nepasigerdavo. Lemtas jo temperamento bruožas buvo tas, kad jis niekada nenusmukdavo iki tos vulgarios būsenos, kuri supanašina žmogų su gyvuliu; beje, reikia pripažinti, kad pačiu laiku užmigdavo.

Intelektualinį Butrė gyvenimą sudarė vos kelios idėjos, iš kurių jis susikūrė tvirtus principus ar kurias išmoko reikšti neginčijamomis formulėmis, labai jam parankiomis tuo, kad jos gelbėdavo jį nuo reikalo ginčytis. Nesugebėdamas įrodyti ko nors sveikais samprotavimais, jis įprato viską neigti. Į visas išvadas, plaukiančias iš tikėjimo ar jausmų, atsakydavo gūžteldamas pečiais, dviem tradiciniais žodžiais: fanatizmas ir prietarai. Jei pašnekovas, būdavo, spyriojasi, jis atmeta galvą ant kėdės atlošo ir ima šaižiai švilpti. Švilpia tol, kol pašnekovas prieštarauja, taip išsivaduodamas iš nemalonios būtinybės klausytis. Nors neperskaitė niekada nė dviejų puslapių iš eilės, buvo įsitikinęs, kad yra skaitęs Volterą ir net Pironą[2], kurį laikė filosofu; šitie du šviesūs protai buvo jam aukščiausi autoritetai; o jo *ultima ratio** visuose ginčuose, į kuriuos jis teikdavosi leistis, gali būti trumpai nusakyta šiuo pergalingu sakiniu: „Pažiūrėkite, beje, ką pasakė

* Lemiamas argumentas *(lot.)*.

Volteras ir Pironas!" Kivirčas paprastai tuo ir baigdavosi, ir garbė atitekdavo jam; taip eskadrone jis pelnė nuostabaus logiko garsą. Ir vis dėlto Butrė buvo puikus draugas ir neabejotinai geriausiai iš visų kariškių nusimanė apie arklius.

Kadangi ketinome pirktis arklius ir patys sau, sutarėme kelionei į Barseloną pasisamdyti *arrieros*, arba vežikus, kurių knibždėte knibžda Chironoje; rasti vežiką paprastai nebūdavo jokios bėdos, ir mes taip buvome tuo įsitikinę, jog vos neapsigavome. Į gruodžio 24-osios vakaro iškilmes ir Kalėdų antrosios dienos mugę iš visų Katalonijos pusių plaukė minios keliauninkų, o mes kaip tik tokią dieną susimanėme rūpintis karieta. Vienuoliktą valandą ryto dar bėgiojome ieškodami *arriero*, ir buvo likęs tik vienas, į kurį dar galėjome dėti vilčių, bet ir tą sutikome bevažiuojantį pro vartus.

– Tebūnie prakeiktos tavo vežėčios ir tavo mulai! – šūktelėjo Butrė, netverdamas pykčiu ir sėsdamasis ant prievartės akmens. – Kad visi velniai, jei yra pragaras, pasiustų tavo kelyje ir kad pats Liuciferis tave priglaustų po savo stogu! Vadinasi, mes neišvažiuosime...

Arriero persižegnojo ir žengė žingsnį atatupstas.

– Telaimina jus Dievas, dėde Estevanai, – nusišypsojau aš. – Ar turite keleivių?

– Negaliu pasakyti, kad tikrai turėčiau, – atsakė vežikas, – kadangi teturiu vieną, senjorą Baskarą, teatro valdytoją ir *gracioso**; jis važiuoja į Barseloną pas savo trupę, nuo kurios atsiliko, su bagažu – va šita skrynia, prigrūsta skarmalų ir drapanų, ją ir asilas nesunkiai paneštų.

– Puiku, dėde Estevanai! Jūsų karietoje keturios vietos, ir senjoras Baskara mielai sutiks, kad mes apmokėtume tris ketvirčius kelionės, – jis galės, beje, nesivaržydamas įrašyti tas išlaidas direktoriui į sąskaitą. Paslaptį mes išlaikysime. Malonėkite paklausti, ar leis jis mums keliauti su juo drauge.

Baskara abejojo lygiai tiek, kiek reikėjo, kad jo sutikimas pasirodytų maloni paslauga. Vidudienį mes išsidanginome iš Chironos.

* Ispanų komedijos juokdarys *(isp.)*.

Iš ryto oras buvo toks, kad gražesnio šiuo metų laiku negalėjai nė geidauti; bet vos pravažiavome paskutinius miesto namus, minkštos ir lengvos balto rūko klostės, plevenusios virš kalvų nuo pat saulėtekio, neįtikėtinai greit išsiplėtė, apgaubė visą akiratį ir suspaudė mus iš visų pusių kaip siena. Veikiai rūkas virto lietumi su sniegu. Lietus buvo nepaprastai smulkus, bet toks smarkus ir tankus, kad, rodos, visa atmosfera virto vandeniu arba mulai nutempė mus į kažkokios upės gelmes, laimė, pralaidžias orui. Įtartina stichija, per kurią mes slinkome, visiškai prarado skaidrumą, taigi mes nebeįžvelgėme nei kelio, nei jo pakraščių; net ir mūsų vežikas, prieš pavarydamas mulus, pirmiau atidžiai apžiūrėdavo kelią ir išmėgindavo jį koja, ir dėl šito nuolatinio tikrinimo mūsų žygis ėjo vis lėtyn. Beje, patogiausios brastos per kelias valandas tiek patvino, kad radosi pavojinga per jas važiuoti, ir Baskara prieš kiekvieną jų atsiduodavo šventojo Mikalojaus ar šventojo Ignoto, jūrininkų globėjų, globai.

– Aš iš tikrųjų bijau, – su šypsena kalbėjo Serži, – kad dangus nebūtų pasigavęs baisaus keiksmo, kuriuo Butrė šį rytą sutiko vargšą *arriero*. Atrodo, kad visi pragaro velniai pasiuto mūsų kelyje, kaip jis ir palinkėjo, ir mums lieka tik pavakarieniauti su pačiu velniu, kad išsipildytų jo pranašavimas. Argi neapmaudu, kad mus užgrius šito bedieviško pykčio pasekmės?

– Na jau, na! – pratarė ne visai išsibudinęs Butrė. – Prietarai! Pasakos! Fanatizmas!

Ir tuoj pat vėl užmigo.

Kelias pasidarė šiek tiek patikimesnis, kai pasiekėme uolėtą jūros krantą su kietu gruntu; bet lietus, arba, tikriau sakant, tvanas, per kurį mes taip sunkiai yrėmės, anaiptol nemažėjo. Silpti ėmė tik praėjus trims valandoms po saulės laidos, o mes dar buvome toli nuo Barselonos. Atvykome į Matarą ir, nieko geresnio nesugalvodami, nutarėme čia pernakvoti; mūsų kinkinys buvo visai nusivaręs; tačiau vos tik jis įsuko į platų įvažiavimą užeigon, *arriero* nulipęs atidarė mūsų dureles ir liūdnu balsu pranešė, kad kiemas jau kimšte prisikimšęs vežimų, kuriems nebėra vietos užeigoje.

– Nelaiminga kelionė, – pridūrė jis, – mus persekioja piktas likimas! Vietos atsirastų nebent Gismondo pilyje.

– Kaip sau norite! – pašokau aš nuo sėdynės. – Jei po tokios varginančios kelionės mums reikės nakvoti po atviru dangum viename iš vaišingiausių miestų Ispanijoje, tai bus baisu.

– Senjore karininke, – atsiliepė vienas mulų varovas, kuris, tingiai atsirėmęs į durų staktą, rūkė *cigarro*, – nelaimės draugų jums netrūks, nes jau dvi valandos ar daugiau, kai nieko nepriima nei užeigos, nei privatūs namai. Ten apsistoję tie, kur atvyko pirmieji. Vietos atsirastų nebent Gismondo pilyje.

Nuo seno žinojau šį priežodį, liaudies mėgstamą panašiomis aplinkybėmis; bet dar niekada įkyrus jo kartojimas taip nemaloniai nerėžė man ausies.

Vis dėlto prasibroviau per triukšmingą keleivių, *arrieros*, mulų ir arklių spūstį iki užeigos šeimininkės, ir man pavyko patraukti jos dėmesį, smarkiai trinktelėjus špagos rankenos bumbulu į kažkokį varinį ryką.

– Arklidę, kambarį, gerą vakarienę! – šūktelėjau tuo įsakmiu tonu, kuris paprastai būdavo užtektinai paveikus. – Ir tučtuojau! Imperatoriaus tarnyba!

– Ė, senjore kapitone, – atšovė ji nesibaimindama, – pats imperatorius nerastų mano viešbutyje kur atsisėsti! Valgio ir vyno – kiek patiks, jeigu jūs nusiteikę vakarieniauti gryname ore: tokiame mieste kaip mūsiškis, dėkui Dievui, nesunku tuo apsirūpinti; bet ne mano jėgoms praplėsti šį namą ir jus priimti. Duodu krikščionės garbės žodį, vietos atsirastų nebent Gismondo...

– Tegul velniai rauna Sančo kraštą su jo priežodžiais, – pertariau ją staiga. – Kad ta prakeikta pilis dar iš tikrųjų kur nors būtų! Geriau pernakvočiau joje negu gatvėje.

– Iš tikrųjų? – pasakė ji, įsmeigusi į mane akis. – Žinote, jūs man davėte gerą mintį! Gismondo pilis – ne toliau kaip už trijų ketvirčių mylios nuo čia, ir ten tikrai visada rasite atviras duris. Suprantama, tuo patogumu mažai kas naudojasi, bet jūs, prancūzai, ne tokie žmonės, kad užleistumėte gerą pastogę nelabajam. Apsigalvokite, ir jei

tas jums priimtina, mes prikrausime jūsų ratus visko, kad linksmai praleistumėte naktį, jei tik nesusilauksite neprašytų svečių.

– Mes per daug gerai ginkluoti, kad išsigąstume kokio svečio, – atšoviau, – o dėl paties nelabojo, tai girdėjau, kad jis gana malonus sugėrovas. Tad pasirūpinkite užkandžiais, mamyte! Kad būtų valgių penkiems, kurių kiekvienas kerta už keturis, pašaro mulams, ir malonėkite įdėti šiek tiek daugiau vyno, nes tarp mūsų yra Butrė...

– Leitenantas Butrė! – riktelėjo ji, praskėtusi rankas ir pliaukštelėjusi delnais, o tai, kaip visi žino, yra gestais išreikštas šūksnis: „*Mozo**, dvi pintines po tuziną tikro *rancio*!..“

Po dešimties minučių mūsų diližano vidus virto namų podėliu, ir taip apsčiai aprūpintu, kad į jį niekas nebebūtų įkišęs paties liesiausio iš mūsų; bet, kaip sakiau, oras, visą laiką toks grėsmingas, bent valandėlei tarsi apmalšo. Mes nedvejodami pakilome žygiuoti į pilį pėsti.

– Kur mes keliaujame, senjore kapitone? – paklausė *arriero*, nustebintas šio pasiruošimo.

– Kur daugiau, mielas Estevanai, jei ne į tą vietą, kurią pats nurodėte? Turbūt į Gismondo pilį.

– Į Gismondo pilį! Švenčiausioji Mergele, būk mums maloninga! Mano mulai, ir tie nedrįstų į tokį kelią leistis!

– O vis dėlto išdrįs, – atkirtau aš, sprausdamas jam į ranką saują smulkių, – ir už tą vargą jiems bus atlyginta gausia vakariene. O jums, brangusis bičiuli, yra trys buteliai seno Palamoso vyno, jūs man dar pasakysite ačiū už jį. Tik negaiškime laiko, nes mes, ir vieni, ir kiti, beveik nieko nevalgę, beje, ir dangus vėl ima baisiai niaukstytis.

– Į Gismondo pilį! – gailiai pakartojo Baskara. – Ar jūs žinote, sinjorai, kas yra Gismondo pilis? Dar niekam, kas ten įžengė, tatai nesibaigė geruoju, visi gavo iš anksto pasirašyti sutartį su piktąja dvasia, ir aš nekelsiu ten kojos nė už visą karališkų galijonų auksą[3]. Ne, tikrai ten neisiu!..

– Eisite, – atkirto Butrė, apglėbęs jį stipria ranka, – duodu garbės žodį, eisite, mielas Baskara. Ar pritiktų narsiam kastiliečiui, šlovingai

* Tarne *(isp.)*.

praktikuojančiam laisvą profesiją, trauktis atbulam prieš kvailiausią liaudies prietarą! O jei Volteras ir Pironas būtų išversti į ispanų kalbą, – o jie turėtų būti išversti į visas pasaulio kalbas, – aš be vargo čia jums įrodyčiau, kad velnias, kuriuo jus gąsdina, yra tik baubas senėms, išgalvotas vienuolių labui kokio netikusio blaivininko teologo; parodysiu tai jums apčiuopiamai, kai pavakarieniausime, nes mano skrandis per daug tuščias, burna per daug išdžiūvusi, kad šiuo metu galėčiau sėkmingai varyti filosofinį ginčą. Tad ženkite, šaunusis Baskara, ir būkite tikras, kad tarp velnio ir jūsų visada atsistos leitenantas Butrė, jei tik anam užteks narsos nors mažumėlį pagrasinti. Trauk jį perkūnas! Gražiai jis atrodytų!

Šitaip kalbėdami įsukome į kratų grublėtą kelią, juosiantį kalvą, Baskarai verkšlenant ir aimanuojant, kas žingsnis kartojant kokią psalmės strofą arba kokį litanijos kreipinį. Turiu pripažinti, kad net ir mulai, iš nuovargio ir alkio sulėtinę žingsnį, artėjo prie mūsų naktinės iškylos tikslo niūriai ir nenoromis, tarpais sustodami, tarsi būtų laukę išganingo įsakymo pasukti atgal ir, vos įveikę naują sieksnį kelio, gailingai gręžiojo nukarusias galvas.

– Kas gi ta nelemto garso pilis, – tarė Serži, – kuri kelia tiems žmoneliams tokį tikrą, baisų siaubą? Gal ten renkasi vaiduokliai?

– O gal, – tyliai atsiliepiau aš, – tai vagių lindynė, nes visi šios rūšies prietarai liaudyje atsiranda tokiomis aplinkybėmis, kurios iš tiesų gali žadinti baimę. Bet mes trise turime tris špagas, tris poras puikių pistoletų, atsarginių šovinių; o *arriero*, be savo medžioklinio peilio, tikriausiai apsirūpinęs, pagal paprotį, geru Valensijos durklu.

– Kas nežino, kas yra Gismondo pilis, – sumurmėjo Estevanas jau susijaudinusiu balsu. – Jei kilmingiesiems senjorams įdomu, aš galiu jų smalsumą patenkinti, nes amžinatilsį mano tėvas buvo ten įėjęs. Tas tai buvo narsuolis! Teatleidžia jam Dievas, kad truputį per daug mėgo išgerti!

– Kas čia blogo, – pertarė Butrė. – Tai ką, po šimts, matė tavo tėvas Gismondo pilyje?

– Papasakok mums, kaip jam ten buvo, – paprašė Serži, kuris dėl fantastinės istorijos būtų paaukojęs įmantriausią pramogą.

– Susitarkime, kad po šito, – pridūrė mulų varovas, – jūsų šviesybės laisvai galės grįžti, jei manys esant reikalinga.

Ir jis pradėjo.

– Nelaimingasis Gismondas, – tarė ir tuoj pat susigriebė tartum išsigandęs, kad jį bus išgirdęs koks nematomas liudytojas, – yra išties nelaimingas, – varė toliau, – kad užsitraukė nepermaldaujamą Dievo rūstybę, nors aš, beje, nelinkiu jam nieko blogo!.. Dvidešimt penkerių metų Gismondas buvo įžymiosios, mūsų kronikų taip išgarsintos de Las Sjerasų šeimos galva. Tas buvo prieš tris šimtus ar daugiau metų – tiksliai tai nurodyta knygose. Gražus ir narsus kavalierius, dosnus, žavingas, ilgą laiką visų džiugiai priimamas, jis betgi pernelyg mėgo blogą draugiją ir veikiai prarado Dievo baimę ir pagarbą; jo valdose pasklido apie jį negeros kalbos, o jis pats beveik visiškai nusigyveno, be saiko švaistydamas pinigus. Tada gavo prisiglausti pilyje, kur jūs taip neprotingai, atsiprašau už žodį, nusprendėte pernakvoti ir kuri vienintelė liko jam iš jo turtingos tėvonijos. Patenkintas, kad šitoje buveinėje jam pavyko pasislėpti nuo persekiojančių kreditorių ir priešų, kurių irgi turėjo apsčiai, nes savo aistromis ir ištvirkavimu suardė ne vienos šeimos gyvenimą, jis dar labiau sutvirtino pilį ir užsidarė joje iki gyvenimo galo su ginklanešiu, tokiu pat palaidu kaip jis, ir jaunu pažu, kurio siela buvo sugedusi dar prieš jam įmetėjant; šeimynos tebuvo saujelė karių, prisidėjusių kadaise prie jų siautėjimo ir paskui teturėjusių vieną išeitį – susieti savo likimą su jais. Vieno pirmųjų Gismondo išpuolių tikslas buvo apsirūpinti gyvenimo drauge, ir, kaip tas bjaurus paukštis, kuris teršia savo lizdą, auką jis pasirinko savo paties šeimoje. Kai kas tačiau sako, kad Inesė de Las Sjeras – taip vadinosi jo dukterėčia, – slapčia sutiko pagrobiama. Ar kas įstengs kada išaiškinti moters širdies paslaptis?

Sakiau jums, kad tai buvo vienas pirmųjų jo išpuolių, nes istorija priskiria jam dar daug ir kitų. Pajamų iš šitos uolos, ant kurios, atrodo, visais laikais krito dangaus prakeikimas, jam nebūtų pakakę, jeigu jis nebūtų papildęs jų mokesčiais, kuriuos ėmė iš visų, kas keliaudavo pro jo pilį, ir kurie vadinami plėšikavimu, kai juos renka ne didžponiai. Neilgai trukus Gismondo ir jo pilies vardas ėmė visus gąsdinti.

– Tiktai tiek? – šūktelėjo Butrė. – Tokių dalykų, kaip čia pasakoji, pasitaiko visur. Tai vienas iš neišvengiamų feodalizmo padarinių, viena iš barbarystės išdavų tais tamsybės ir vergovės amžiais!

– Tai, kas liko papasakoti, jau nelabai kasdieniška, – vėl prabilo *arriero*. – Švelniąją Inesę, išauklėtą krikščioniškai, tokią dieną kaip šioji staiga apšvietė malonės spindulys. Tą akimirką, kai pats vidunaktis primena tikintiesiems Išganytojo gimimą, jinai pasielgė kaip niekad – įžengė į pokylių salę, kur tie trys plėšikai, sėdėdami prieš ugnį, slopino graužatį dėl savo nusikaltimų nežabota orgija. Jie buvo pusgirčiai. Įkvėpta tikėjimo, ji vaizdžiai nusakė jiems, kokie baisūs jų darbai ir kokia amžina bausmė jų laukianti, verkė, maldavo, atsiklaupė prieš Gismondą ir, prispaudusi savo baltą ranką jam prie širdies, kuri dar neseniai plakė meile jai, bandė sužadinti joje žmogiškus jausmus. Bet tai buvo ne jos jėgoms, senjorai, ir Gismondas, kurstomas savo laukinių sėbrų, atsakė durklu – pervėrė jai krūtinę.

– Pabaisa! – šūktelėjo Serži, taip susijaudinęs, tarsi būtų klausęs tikros istorijos.

– Šitas kraupus įvykis, – kalbėjo toliau Estevanas, – anaiptol nesutrukdė jiems puotauti ir linksmintis kaip visados. Trys lėbautojai ir toliau gėrė, dainavo bedieviškas dainas prie negyvos merginos; buvo trečia valanda nakties, kai sargybiniai, įsiviešpatavus puotos salėje tylai, įžengė vidun, kur kraujo ir vyno klanuose tysojo keturi kūnai. Nė nemirktelėję, jie nunešė tris girtuoklius į lovas, o lavoną suvyniojo į drobulę.

– Bet dangaus keršto, – iškilmingai patylėjęs, pasakojo toliau Estevanas, – neklystančio Dievo teisingumo jie neišvengė. Vos tik miegas ėmė sklaidyti garus, užtemdžiusius Gismondo protą, jis išvydo Inesę: jinai įėjo į kambarį lygiu žingsniu, ne graži, virpanti meile, geismu ir prisidengusi kaip kadaise lengvučiu audiniu, kuris tuoj, rodos, ims ir nukris, bet išbalusi, kruvina, su ilgom įkapėm, ištiesė į jį liepsnojančią ranką ir sunkiai ją uždėjo jam ant širdies, toje pačioje vietoje, kurią bergždžiai lytėjo prieš kelias valandas. Sukaustytas nesutvardomos galybės, Gismondas veltui bandė išsivaduoti iš baisiosios šmėklos. Bet apie jo pastangas ir kančias liudijo tik dusli,

neaiški aimana. Negailestingąją ranką tarsi kas prikalė jam prie krūtinės, o jo širdis degė, ir taip ji degė tol, kol patekėjo saulė ir vaiduoklis išnyko. Jo bendrus aplankė ta pati viešnia, ir jie patyrė tą pačią kankynę.

Rytojaus dieną ir visas kitas dienas po to, ištisus metus, kone virtusius amžiais, trys prakeiktieji, susitikę rytą, žvilgsniu klausdavo vienas kitą, ką matę sapne, – kalbėti nedrįso; tačiau bendras pavojus ir naudos troškimas stūmė juos į naujus nusikaltimus; nakties priedanga stūmė į naujas orgijas, kurios vis ilgiau užtrukdavo, nes jie bijojo užmigti; bet kai ateidavo metas miegoti, juos vėl degindavo keršingoji ranka.

Atėjo pagaliau gruodžio 24-oji – ano įvykio metinės (kaip šiandien, senjorai!), ir kai Mataro miesto varpai paskelbė Atpirkimo valandą, kviesdami krikščionis į iškilmingas pamaldas, jie vėl kaip paprastai susirinko vakarienės prieš degantį židinį. Staiga pilies galerijoje nuskambėjo balsas. „Štai ir aš!" – šūktelėjo Inesė. Tai buvo ji. Jie pamatė, kaip ji įėjo, nusimetė numirėlio drobulę ir atsisėdo tarp jų su savo prašmatniausiais apdarais. Pagauti nuostabos ir siaubo, jie žiūrėjo, kaip ji valgo gyvųjų duoną ir geria vyną; sako net, kad ji dainavusi ir šokusi pagal seną paprotį, bet staiga jos ranka suliepsnojo kaip jų slaptuose sapnuose ir palietė riterio, ginklanešio ir pažo širdį. Tada ir baigėsi jiems šis laikinas gyvenimas – suanglėjusios širdys virto pelenais ir liovėsi mušusios kraują į gyslas. Buvo trečia valanda nakties, kai sargybiniai, įsiviešpatavus puotos salėje tylai, įžengė kaip visados vidun; šį sykį jie išnešė keturis lavonus. Rytojaus dieną niekas neatsibudo.

Serži, matyt, įdėmiai klausėsi *arriero* pasakojimo, nes mintys, kurias jis kėlė, sutapo su įprasta jo svajonių tema; Butrė tarpais išraiškingai atsidusdavo, bet tas dūsavimas rodė tik nekantrumą ir nuobodulį; aktorius Baskara niurnėjo po nosim kažkokius nesuprantamus žodžius, ir monotoniškas, liūdnas jo bosas sudarė tarytum duslų foną šiai niauriai istorijai, o vienodas, tolydžio pasikartojantis jo rankos judesys žadino man įtarimą, kad jis leidžia per pirštus rožinio karoliukus. O aš gėrėjausi poetiškomis liaudies padavimo nuotrupomis,

savaime įsipynusiomis į paprasto žmogaus pasakojimą ir suteikusiomis jam spalvų, kurias ne visada paniekintų gero skonio išprusinta vaizduotė.

– Čia ne viskas, – vėl prabilo Estevanas, – prašom dar valandėlę paklausyti, tada jau galėsite leistis į savo pavojingą žygį. Po Gismondo ir jo bendrų mirties jo šlykšti lindynė, kuria visi bjaurėjosi, atiteko šėtonui. Net ir kelias į ją liko, kaip matote, apleistas. Yra tik žinoma, ir tai nekelia jokių abejonių, kad kiekvienais metais, gruodžio 24-ąją, vidunaktį (atseit šiandien, senjorai, ir tuoj pat) staiga nušvinta senosios pilies langai. Tie, kurie drįso įsiskverbti į šias baisias paslaptis, žino, kad tuo metu riteris, ginklanešys ir pažas, grįžę iš mirusiųjų karalystės, leidžiasi į kruviną orgiją. Šitas pasmerkimas galios jiems iki amžių pabaigos. Truputį vėliau įeina Inesė, įsivyniojusi į drobulę, nusimeta ją ir pasirodo su įprastu savo apdaru; valgo ir geria, dainuoja ir šoka kartu su jais. Kai, pašėlę iš beprotiškos linksmybės, jie ima dingotis, kad ji niekad nesibaigs, mergina kiekvieną kartą parodo jiems dar atvirą savo žaizdą, paliečia širdis liepsnojančia ranka ir, pasiuntusi juos į pragaro ugnį, pati grįžta skaistyklon.

Sulig šiais žodžiais Butrė pratrūko mėšlungišku juoku, nuo kurio vos neuždusو.

– Velniai tave trauktų! – šūktelėjo jis, iš visų jėgų draugiškai dėdamas kumščiu *arriero* į petį. – Manęs vos nesujaudino tie paistalai, kuriuos tu, beje, neblogai renti, ir aš buvau besugrundąs kaip kvailys, bet, išgirdęs apie pragarą ir skaistyklą, atsikvošėjau. Prietarai, brangusis katalone! Prietarai, derą nebent vaikui, kurį galima išgąsdinti kaukėmis! Senos vaiduoklių pasakos, kuriomis dar tiki vien ispanai! Tu greitai pamatysi, ar iš baimės, kad man pasirodys kipšas, aš nepasigardžiuosiu geru vynu (beje, visa tai man primena, kad aš ištroškęs). Taigi būk geras, niukink savo mulus: pakelsiu tostą į paties šėtono sveikatą – kad tik greičiau būtų padėta ant stalo vakarienė!

– Lygiai taip kalbėjo ir mano tėvas, lėbaudamas kartą Matare su tokiais pat kareiviais kaip jis, – pasakė *arriero*. – Kai jie paprašė tavernos šeimininką dar vyno, tas atsakė: „Vyno beliko tik Gismondo pilyje“. – „Tai aš gausiu, – pareiškė mano tėvas, kuris tada buvo

bedievis kaip paskutinis pašlemėkas, – prisiekiu šventu Dievo kūnu, gausiu, net jei pats šėtonas jį pilstytų. Eisiu". – „Neisi, tikrai sakau, neisi!.." – „Eisiu", – atkirto jis, dar bjauriau nusikeikdamas. Ir taip užsispyrė, kad nuėjo.

– O dėl tavo tėvo, – pasakė Serži, – tai tu neatsakei į Butrė klausimą. Ką tokio baisaus pamatė jis Gismondo pilyje?

– Tą, ką pasakojau, kilmingieji senjorai. Perėjęs ilgą galeriją su senoviškais paveikslais, jis sustojo prie puotų salės; o kad durys buvo atviros, ramiai žvilgtelėjo vidun. Prakeiktieji sėdėjo už stalo, o Inesė rodė jiems savo kraujuojančią žaizdą. Paskui ji pasileido šokti ir sulig kiekvienu žingsniu artėjo prie tos vietos, kur stovėjo tėvas. Jo širdis neišlaikė, nes jam pasirodė, kad ji taikosi jį čiupti. Jis žlegtelėjo kaip ilgas be gyvybės žymių ir atsitokėjo tik kitą rytą prie parapijos bažnyčios durų.

– Kur buvo užmigęs vakare, – pridūrė Butrė, – nes prisigėręs neįstengė toliau nueiti. Girtuoklio sapnas, mielas Estevanai! Tebūnie lengva jam žemelė, kuri taip dažnai linguodavo po jo kojom! Bet ar mes kada nusidanginsim į tą nelabą pilį?

– Jau atvykom, – atsakė *arriero*, sustabdęs mulus.

– Pačiu laiku, – tarė Serži: – kyla audra, ir – keistas reiškinys šių metų laiku – du ar tris kartus girdėjau griaudžiant.

– Tokiu metu visada griaudžia prie Gismondo pilies, – atkirto *arriero*.

Nespėjus jam ištarti šių žodžių, dangaus skliautą perskrodė akinantis žaibas, ir ant didžiulės monolitinės slidžios uolos pamatėme baltas senos tvirtovės sienas ir jos bokštelius, susispietusius kaip šmėklų pulkas.

Didžiųjų vartų, atrodo, ilgai stovėta uždarytų; bet viršutiniai vyriai kartu su akmenimis, į kuriuos jie buvo įtvirtinti, pasidavė ilgalaikiam oro poveikiui, ir abi vartų sąvaros, užvirtusios viena ant kitos, suėstos drėgmės ir sulamdytos vėjo vos ne vos laikėsi, pasvirusios į priekį. Mes be vargo jas numušėme. Tarpe, kuris buvo atsiradęs joms prasiskyrus apačioje ir pro kurį vos galėjo pralįsti žmogus, riogsojo keletas skliauto ir arkų nuolaužų; kad galėtume pereiti, gavome jas

nuversti. Špagomis nukapojome storus alavijo lapus, kyšančius iš plyšių, ir diližanas atsidūrė plačiame įvažiavime, kurio plokštėmis ratai nebuvo riedėję nuo Ferdinando Kataliko laikų[4]. Pasiskubinome uždegti keletą deglų, atsigabentų iš Mataro; stipraus vėjo įpūsta jų liepsna sėkmingai atlaikė naktinių paukščių sparnų plasnojimą, kai tie gailiai klykaudami pakilo iš visų seno pastato skylių. Šita scena, išties keista ir klaiki, nenoromis priminė man Don Kichoto nusileidimą į Montesino olą; ir mano linksma pastaba apie tai gal būtų sukėlusi šypseną *arriero* ir pačiam Baskarai, jeigu jie dar būtų įstengę šypsotis; bet juodu kas žingsnis vis labiau stėro.

Pagaliau prieš mus atsivėrė didysis kiemas. Kairėje kyšojo plati padangtė, atstojanti stogą lyg ir kokiai pašiūrei, kadaise skirtai saugoti nuo darganos pilies šeimininko arklius, tai liudijo geležiniai žiedai, lygiais tarpais įtvirtinti sienoje. Mes apsidžiaugėme, kad turėsime kur patogiai pastatyti savo kinkinį; ir šita mintis, atrodo, pralinksmino net susigraužusį Estevaną, kuris visų pirma rūpinosi savo mulų gerove ir poilsiu. Du deglai, tvirtai užmauti ant kablių, tarsi tyčia jiems įtaisytų, užliejo šią priebėgą smagia šviesa; o pašaras, kurį turėjome susikrovę užkarietyje ir dabar gausiai paskleidėme prieš mulus, iškamuotus alkio ir ilgo žygio, sugrąžino jiems gyvumą, net miela buvo žiūrėti.

– Puiku, senjorai, – pareiškė šiek tiek apsiraminęs Estevanas, – matau, kad mano mulai galės čia pernakvoti; o priežodis sako, kad mulų varovui gerai ten, kur gali stovėti jo mulai. Jei malonėsite palikti man užkandžio, aš pavakarieniausiu šalia jų ir, man regis, galiu laiduoti už juos ligi rytojaus, nes kur kas labiau bijau velnių, gyvenančių svetainėje, negu tų, kur gyvena arklidėje. Su šitais šauniais vaikinais mes, *arrieros*, esame taip susigyvenę, kad jie tapo mums savi, visa jų klasta – tai suvelti arkliams karčius ar sušukuoti juos prieš plauką. O mums, vargšams žmoneliams, jie daugių daugiausia skaudžiai įgnyba, ir tada visą savaitę neišnyksta geltona dėmė – plauk ją neplovęs kad ir visu Tero vandeniu; kartais jie įvaro mėšlungį, nuo kurio persiverčia blauzdos raumenys, arba sunkiai užgula skrandį, kvatodami kaip bepročiai. Jaučiu, kad įstengsiu visa tai atlaikyti su Dievo padėjimu ir trim buteliais Palamoso vyno, kuriuos man senjoras kapitonas pažadėjo.

– Štai, imk, – pasakiau padėdamas jam iškrauti daiktus, – o va, dar du kepalai duonos ir gabalas keptos avienos. Dabar, įkurdinę kavaleriją ir gurguolę, eisime aukštyn ir pasirūpinsime pėstininkais.

Užsidegėme keturis deglus ir ėmėme kopti didžiaisiais laiptais, ištisai užverstais nuolaužom; Baskara žengė tarp Serži ir Butrė, drąsinančių jį žodžiais ir pavyzdžiu ir bandančių nugalėti baimę tuštybe, kuriai tokia neatspari ispano siela. Prisipažinsiu, kad šitas nepavojingas įsibrovimas buvo vis dėlto bent kiek pramuštgalviškas ir keistas; tai slapčia džiugino mano vaizduotę, ir galiu dar pridurti, kad jam nestigo kliūčių, kurstančių mūsų užsidegimą. Kai kur sienos buvo įgriuvusios, ir daugybėje vietų prieš mus stūksojo nenumatytos barikados, kurias reikėjo apeiti ar perkopti. Nuo viršaus nukritusios lentos, sijos, rąstai stirksojo susigrūdę ant sulūžusių pakopų, kurių kampuotos atskalos pasistodavo, primintos mūsų kojų. Seni langai, kitados švietę vestibiulį ir laiptus, kadai kas buvo vėtrų išversti, ir tik iš sudužusių stiklų, traškančių po mūsų padais, spėjome, kad jų čia būta. Smarkus vėjas, žerdamas sniegą ir baisiai švilpdamas brovėsi pro angas, iš kurių langai buvo iškritę su visais rėmais prieš šimtą ar du šimtus metų; o laukinė augalija, kurios sėklų čia pribarstė audros, dar labiau kliudė mums žengti priekin, dar šiurpesnį darė bendrą vaizdą. Pagalvojau, bet garsiai nepasakiau, kad kareivio širdis lengviau ir karščiau užsidegtų, jei reikėtų pulti redutą ar imti tvirtovę. Užlipome galų gale į antro aukšto aikštelę ir stabtelėjome kiek atsikvėpti.

Po kairei ėjo koridorius, ilgas, siauras ir toks tamsus, jog mūsų deglai, sukišti prie angos, neįstengė išsklaidyti jo šešėlių. Priešais mus buvo durys į apartamentus, tikriau sakant, jų ten nebebuvo. Mes be jokio vargo su deglais rankose įžengėme į keturkampę salę, kur kadaise, matyt, rinkdavosi kareiviai. Taip bent mes nusprendėme iš dviejų eilinių apšiurusių suolų, juosiančių ją iš visų pusių, ir iš kelių paprasčiausių ginklų, aprūdijusių, bet tebekabančių ant sienų. Kol perėjome per salę, kojomis užkliudėme keturis ar penkis ietigalius ir tiek pat karabinų vamzdžių. Salė stačiu kampu rėmėsi į daug ilgesnę, bet nelabai plačią galeriją, kurios dešinėje sienoje juodavo tuščios langų arkos, kaip ir laiptuose, su tabaluojančiais supuvusių staktų

likučiais. Šitos pastato dalies grindys buvo sutrešusios nuo oro atmainų bei lietaus ir išvirtusios aukštyn, ir tik palei išorinę sieną dar buvo išlikęs siauras skylėtas ruoželis. Eidamas ton pusėn, jautei, kaip grindys įtartinai lanksčiai dumba ir vėl kyla, o kojos klimpsta tarsi į kokias tirštas dulkes ir, regis, kas akimirką prasmegs. Silpniausiose vietose grindys visai jau buvo ištrupėjusios – žiojėjo keistų pavidalų tuštumos, ir jei koks smalsuolis, drąsesnis už mane, būtų bandęs ten eiti, būtų skaudžiai nukentėjęs. Aš greit nusivedžiau draugus prie kairiosios sienos, kur kelias atrodė ne toks rizikingas. Ji buvo nukabinėta paveikslais.

– Čia paveikslai, – tarė Butrė. – Tai toks pat tikras dalykas kaip ir tas, kad nėra Dievo. Nejau girtuoklis, to stuobrio *arriero* gimdytojas, buvo iki čia atėjęs?

– O, ne, – atsakė jam Serži su karčia šypsena. – Jis užmigo šventoriuje prie Mataro bažnyčios, nes prisigėręs neįstengė toliau nueiti.

– Neklausiu tavo nuomonės, – atvertė Butrė, nutaikęs savo lornetą į išsiklaipiusius dulkinus rėmus, kabančius ant sienos nelygiai, įmantriausiais kampais: kiekvienas jų buvo daugiau ar mažiau nukrypęs nuo statmenos padėties. – Išties paveikslai, ir, jei neklystu, portretai. Šioje galvažudžių lindynėje pozavo visa de Las Sjerasų giminė.

Kitomis aplinkybėmis šitokie praėjusių amžių meno pėdsakai būtų patraukę mūsų dėmesį; bet mes pernelyg skubėjome susirasti savo mažajam karavanui saugią ir patogią prieglobą, kad galėtume gaišti laiką, apžiūrinėdami tas nusitrynusias drobes, kurių spalvų beveik nebuvo matyti po drėgnu ir juodu amžių uždėtu sluoksniu. Bet Serži, nuėjęs ligi paskutinių portretų, susijaudinęs prikišo prie jų deglą ir, ūmai čiupęs mane už alkūnės, šūktelėjo:

– Pažiūrėk, pažiūrėk į šitą riterį niūriu žvilgsniu, su raudonų plunksnų kuokštu, nuo kurio ant kaktos krinta šešėlis: tai turbūt pats Gismondas. Matai, kaip dailininkas, tapydamas šitą dar jauną veidą, nuostabiai perteikė persisotinusį goslumą ir nusikaltėlio nerimastį. Liūdnas vaizdas!..

– Užtat va šitas portretas tave pradžiugins, – atsakiau šypsodamasis iš jo prielaidos. – Tai moters portretas, ir jeigu jis būtų geriau

išsilaikęs arba kabotų žemiau, tu sušuktum, pakerėtas Inesės de Las Sjeras žavų, nes lygiai taip pat galima tarti, kad čia ji. Net ir tas, kas dar matyti, daro stulbinantį įspūdį! Koks grakštus šis liaunas juosmuo! Kokia žavinga poza! Kaip tobulai daili ši ranka, ir apie kokias kitas grožybes, nuslėptas nuo mūsų akies, ji dar byloja! Tokia turėjo būti Inesė!

– Tokia ir buvo, – pridūrė Serži, traukdamas mane artyn prie jos. – Štai iš šitos vietos aš ką tik susidūriau su jos akimis. Ak, niekados aistringesnis žvilgsnis nežvelgė į niekieno sielą! Niekados teptukas neįžiebė šitiek gyvybės! O jei tu paseksi sueižėjusioje drobėje šią liniją iki švelnaus apvalumo palei žavią burną, jei pagausi kaip aš šį truputį išdidų lūpų išlinkį ir meilės svaigulį, kuriuo jos alsuoja...

– Tai susidarysiu ne visai tobulą vaizdą, – užbaigiau šaltai, – kokia galėjo būti daili moteris Karolio V rūmuose.

– Karolio V rūmuose, – pakartojo Serži, nuleidęs galvą. – Tai tiesa.

– Palaukit, palaukit, – tarė Butrė. Būdamas aukšto ūgio, jis pasiekė gotinį kartušą, puošiantį apatinę rėmų lystelę, ir kelis kartus perbraukė per jį nosine. – Čia yra vardas, įrašytas vokiečių ir hebrajų, o gal net sirų ar žemutinių bretonų kalba; pats velnias jo neiššifruos. Lygiai taip pat man sektųsi aiškinti Koraną.

Serži entuziastingai šūktelėjo.

– Inesė de Las Sjeras! Inesė de Las Sjeras! – pakartojo jis su kažkokiu šėlu spausdamas man rankas. – Skaityk pats!

– Inesė de Las Sjeras, – atsakiau aš, – tikrai taip; o šitie trys žali kalnai auksiniame dugne – tikriausiai jos šeimos herbas, vaizduojantis jos pavardę*. Atrodo, kad šitos nelaimingosios iš tiesų būta ir gyventa šioje pilyje. Bet reikia skubiai ieškoti prieglobsčio sau patiems. Ar jūs nenusiteikę brautis toliau?

– Šen, ponai, eikite šen! – pašaukė Butrė, pralenkęs mus keliais žingsniais. – Štai svetainė, kur apsidžiaugsime, kad palikome drėgnas Mataro gatves; būstas, vertas princo ar karinio intendanto! Senjoras Gismondas mėgo patogumus, ir apartamentų suskirstymui nieko neprikiši. O, kokia nuostabi sargybos salė!

* *Sierra* – kalnų virtinė (*isp.*).

Šitas didžiulis kambarys buvo išties geriau išsilaikęs negu visi kiti. Gale jo buvo du labai siauri langai, dėl palankios savo padėties nesuirę tiek, kiek visas pastatas. Salės sienų apmušalai iš spaustinės odos ir didžiuliai masyvūs senoviniai jos krėslai atrodė prabangūs, o dėl senumo buvo dar įspūdingesni. Gigantiškas židinys, pražiojęs nasrus kairėje sienoje, buvo sukrautas, kaip atrodė, milžinams vakaroti, o visokie medgaliai, kurie mėtėsi laiptuose, galėjo teikti mums smagią ugnį šimtą tokių naktų kaip ta, kuri mūsų laukė. Apskritas stalas, stovįs vos už keleto žingsnių nuo židinio, nejučiomis priminė mums nedoras Gismondo puotas, ir aš, prisipažinsiu, žiūrėjau į jį ne be susijaudinimo. Mes gavome kelissyk suvaikščioti, kol apsirūpinome malkomis ir kol susinešėme maistą, o paskui ir ryšulius, kuriuos galėjo rimtai apgadinti lietus, pylęs visą dieną. Niekas, laimė, nebuvo nukentėję, ir net Baskaros trupės kostiumai, iškabinėti priešais įsiplieskusį židinį ant krėslų atkalčių, sužėravo prieš mus tuo dirbtiniu blizgesiu ir tuo senstelėjusiu naujumu, kurio jiems paprastai teikia apgaulinga rampų šviesa. Tiesa, Gismondo valgomoji salė su dešimčia liepsnojančių deglų, išmaniai sukištų į dešimtį senų kandeliabrų, buvo, žinoma, geriau apšviesta, negu bet kada žmonių atminime buvo apšviesta teatro scena kuriame nors Katalonijos miestelyje. Tik toliausia salės dalis, ta, kuri siekėsi su paveikslų galerija ir pro kurią mes įėjome, skendėjo tamsoje. Atrodė, tamsa čia sutirštėjusi tyčia, tam, kad atitvertų mus paslaptinga užkarda nuo neišmanėlių minios. Tai buvo poeto vizijų naktis.

– Neabejoju, – pasakiau aš, taisydamas su savo draugais valgį, – kad lygumos gyventojams atsiras nauja dingstis tikėti vaiduokliais. Juk kaip tik šiuo metu Gismondas kasmet grįžta į savo šėtonišką puotą, ir šviesa, kuri veikiausiai sklinda pro šituos langus, negali skelbti apie nieką kitą, kaip apie velnių pokylį. Panašiomis aplinkybėmis turbūt ir buvo sukurta senoji Estevano legenda.

– Pridurk dar, – tarė Butrė, – kad linksmiems nuotykių ieškotojams galėjo šauti į galvą suvaidinti šią sceną kaip gyvą, na, ir labai galimas daiktas, kad *arriero* tėvas tikrai pateko į tokį vaidinimą. Mes puikiai viskuo apsirūpinę ir galime jį iš naujo suvaidinti, – kalbėjo jis,

vartydamas keliaujančios trupės drapanas. – Štai riterio apdaras, tarsi sukirptas tyčia kapitonui; o aš, apsivilkęs šitais, būsiu kaip du vandens lašai panašus į narsųjį ginklanešį, kuris, kaip iš visko matyti, buvo dailus vaikinas; o šitas koketiškas kostiumas išryškins truputį ilgesingą gražuolio Serži fizionomiją ir lengvai pavers jį žavingiausiu iš visų pažų. Sutikite, kad mano sugalvota nepaprastai ir kad mūsų laukia pašėlusiai linksma naktis!

Kalbėdamas Butrė persirengė nuo kojų iki galvos, o mes kvatodami pasekėme jo pavyzdžiu, nes niekas labiau neužkrečia jauno proto kaip kokia nors paikystė. Tačiau iš atsargumo pasilikome špagas ir pistoletus, kurie, nepaisant jų pagaminimo datos, per daug akivaizdžiai nekontrastavo su mūsų maskaradu. Net Gismondo galerijos karžygiai, staiga nužengę iš savo gotinių drobių, nebūtų pasijutę per daug nejaukiai savo protėvių tvirtovėje.

– O gražuolė Inesė? – šūktelėjo Butrė. – Jūs apie ją nepagalvojote? Gal senjoras Baskara, gamtos apdovanotas tokia išvaizda, kurios galėtų jam pavydėti pačios Gracijos, sutiktų vienintelį kartą, visai publikai prašant, suvaidinti šį vaidmenį?

– Ponai, – atsakė Baskara, – aš mielai prisidedu prie pokštų, kurie negresia mano sielos išganymui, tokia ir yra mano profesija; bet jūsiškis pokštas toks, kad dalyvauti jame negaliu. Jūs galbūt pamatysite ir didžiai apgailestausite pamatę, kad tas, kas tyčiojasi iš pragaro jėgų, nelieka nenubaustas. Linksminkitės, kaip tik išmanote, jeigu ant jūsų nenužengė Dievo malonė; o aš pareiškiu, kad viešai atsisakau tų šėtoniškų linksmybių ir vieno tetrokštu – pasprukti nuo jų, kad galėčiau įstoti vienuoliu į kuriuos nors padorius Viešpaties namus. Tiktai leiskite man, kaip savo broliui Kristuje, – tebūnie amžinai šlovinamas Jo vardas, – prasėdėti naktį va šitame krėsle, duokite truputį užkando, kad neišsektų jėgos, ir nekliudykite melstis.

– Še, – tarė Butrė, – tokia nuostabi oracija verta visos žąsies ir dviejų butelių geriausio vyno. Sėdėk savo vietoje, mielasis; valgyk, gerk, melskis ir miegok. Tu amžinai liksi juokdariu! Beje, – pridūrė jis, sėsdamas ir prisipildamas taurę vyno. – Inesė pasirodo tik per desertą, ir aš tikiuosi, kad ji pasirodys.

– Tesaugo mus Dievas, – tepasakė Baskara.

Aš atsisėdau prieš židinį, ginklanešys dešinėje, pažas kairėje. Priešais mane liko neužimta Inesės vieta. Apmečiau akimis stalą, ir gal iš nerimo, gal iš dvasios silpnybės man taip pat dingtelėjo, kad mūsų pramoga – ne vien žaidimas, ir mano širdis susigniaužė. Serži, godesnis romantiškų įspūdžių negu aš, rodėsi dar labiau susijaudinęs. Butrė gėrė.

– Kaip tai gali būti, – tarė Serži, – kad šitos didžios idėjos, iš kurių šaiposi filosofija, niekada visiškai nepraranda poveikio tvirčiausiems ir šviesiausiems protams? Nejaugi žmogaus prigimtis slapčia trokštų pakilti iki fantastikos, kad atgautų kažkokią privilegiją, kuri buvo iš jos kadaise atimta, bet sudarė iškilniausią jos esmės dalį?

– Garbės žodis, – atsakė Butrė, – netikėčiau šia prielaida, net jei tu būtum ją pakankamai aiškiai mano protui išdėstęs. Reiškinys, apie kurį kalbi, kilęs iš seno mūsų mąstysenos įpročio; mūsų smegenys, tarsi koks minkštas, per ilga sukietėjęs vaškas, išlaiko kvailus įspūdžius, kuriuos mums vaikystėje įdiegė motinos ir auklės; visa tat įstabiai išaiškinta Voltero puikioje knygoje, kurią siūlau tau paskaityti laisvalaikiu. Galvoti kitaip – tai nusileisti iki šito žmogyno, kuris štai jau ketvirtį valandos niurna *Benedicite*[*] prie savo porcijos, nesiryždamas suleisti į ją dantų.

Serži laikėsi savo. Butrė gynė kiekvieną savo nuomonės punktą, dangstydamasis kaip paprastai neįveikiamais argumentais: „prietarai, burtai, fanatizmas“.

Niekada nebuvau matęs jo tokio užsispyrusio ir pasipūtusio metafizinėje dvikovoje; bet pokalbis šiose iškiliose filosofinėse aukštumose neilgai teišsilaikė, nes vynas buvo stiprus, o mes jį uoliai gėrėme, kaip žmonės, neturį ko geresnio nusitverti. Mūsų laikrodžiai jau rodė vidunaktį, ir buvo pats metas atkimšti naują butelį, kai mes, pagauti džiaugsmo, tarsi ši mintis būtų išvadavusi mus nuo slapto nerimo, visi vienu balsu sušukome:

– Vidunaktis, ponai, vidunaktis! O Inesė de Las Sjeras nepasirodė!

---

[*] *Palaimink* – malda prieš valgį (*lot.*).

Taip vieningai išreiškę šią vaikišką mintį, mes garsiai nusikvatojome.

– Velniai griebtų! – tarė Butrė, stodamasis ant girtų kojų ir atsainia, linksma mina stengdamasis nuslėpti, kad jos svyruoja. – Nors mes ir pasigedome šitos gražuolės savo smagioje draugijoje, riteriškas galantiškumas, kurio taisyklių laikomės, neleidžia mums jos užmiršti. Keliu šią taurę raudonvynio už kilmingąją panelę Inesę de Las Sjeras ir už būsimą jos išsigelbėjimą!

– Už Inesę de Las Sjeras! – šūktelėjo Serži.

– Už Inesę de Las Sjeras! – pakartojau, prikišęs savo pustuštę taurę prie jų lygmalai pripiltų taurių.

– Štai ir aš! – ataidėjo balsas iš paveikslų galerijos.

– Kas čia? – sušuko sėsdamas į savo vietą Butrė. – Pokštas neblogas, bet kas jį iškrėtė?

Mečiau žvilgsnį atgal. Baskara, išbalęs kaip drobė, įsikibo į mano krėslo skersinius.

– Tai tas neraliuotas vežikas, – atsakiau, – jį, matyt, pralinksmino Palamoso vynas.

– Štai ir aš! Štai ir aš! – vėl nuaidėjo balsas. Sveikinu Gismondo pilies svečius ir linkiu geros nuotaikos!

– Balsas moters, ir jaunos, – tarė Serži, keldamasis su tauriu ir žaviu įsitikinimu.

Tą pačią akimirką tamsiausioje salės dalyje išvydome baltą šmėklą, kuri slinko neįtikėtinai greitai mūsų link ir priartėjusi nusimetė drobulę. Prasmuko tarp mūsų, nes mes stovėjome, rankomis nusitvėrę už špagų rankenų, ir atsisėdo į Inesės vietą.

– Štai ir aš! – pasakė šmėkla, giliai atsidusdama ir atmesdama dešinėn ir kairėn ilgus juodus plaukus, nerūpestingai surištus raudonais kaspinais. Mano akys dar nebuvo mačiusios tobulesnio grožio.

– Iš tikrųjų moteris, – pusbalsiu ištariau aš; – o mūsų sutarta, kad čia negali įvykti nieko antgamtiško, tad mes vadovausimės tik prancūzišku mandagumu. Greitai ši paslaptis išaiškės, jeigu ji gali išaiškėti.

Susėdome į savo vietas ir ėmėme vaišinti nepažįstamąją, kuri, matyt, buvo labai alkana. Ji valgė ir gėrė nieko nesakydama. Netrukus

ir visai mus pamiršo, ir kiekvienas šios keistos scenos dalyvis, atrodo, susikaupė, sustingo nebylioje tyloje, tarsi ūmai paliestas fėjos lazdelės, viską paverčiančios akmeniu. Baskara susmuko šalia manęs, ir aš būčiau pamanęs, kad numirė iš siaubo, jei nebūčiau jautęs, kaip tirta jo rankos, kurias jis mėšlungiškai stengėsi sudėti maldai. Butrė net liovėsi alsavęs, girta jo narsa išblėso, jis visiškai sugniužo, ryškus raudonis, kuriuo ką tik švytėjo savimi pasitikintis jo veidas, dingo, jis mirtinai nublyško. Lygiai taip pat stipriai paralyžiavo Serži mintis jį užvaldęs jausmas; tik, sprendžiant iš jo žvilgsnio, šis jausmas buvo švelnesnis. Jo akys, su visa meilės liepsna įsmeigtos į pamėklę, tarytum stengėsi ją sulaikyti – šitaip dar miegantis žmogus bijo, kad pabudus neišsisklaidytų nepakartojamai gražaus sapno kerai; ir reikia pripažinti, kad šią iliuziją vertėjo rūpestingai saugoti, nes visame pasaulyje tarp gyvųjų gal nebūtų atsiradusi gražuolė, galinti užimti mūsiškės vietą. Tikėkite, aš neperdedu.

Nepažįstamajai buvo ne daugiau kaip dvidešimt metų; bet aistros, negandai ir mirtis buvo paženklinę jos bruožus savotiška žyme – sustingusia tobulybe ir nemirtingu taisyklingumu, kuriuos senovės skulptorių kaltas įamžino dievų statulose. Šiame veide nebebuvo nieko, kas priklausytų žemei, nieko, ką galėtų užgauti koks nors palyginimas. Tokį šaltą sprendimą padarė mano protas, jau tuo metu gerai apsiginklavęs prieš staigias meilės beprotybes; ir jis leidžia man nepiešti portreto, kurį kiekvienas jūsų galės susikurti, kaip išmanys kieno fantazija. Jeigu jums pasiseks įsivaizduoti ką nors, kas priartės prie tikrovės, jūs šimtą kartų pralenksite visus žodžio, plunksnos ir teptuko meistriškumus. Tiktai – ir tebus čia mano nešališkumo laidas – nubrėžkite ant jos aukštos ir lygios kaktos labai nežymią įstrižą raukšlelę, užsibaigiančią per colį virš antakio; o dieviškam žvilgsniui, kurio nenusakomą šviesą skleidžia jos mėlynos akys pro juodas kaip gagatas blakstienas, suteikite, jei galite, migloto neryžtingumo, lyg ir kokią neramią abejonę, kuri stengiasi pati save permanyti. Tokie bus mano modelio trūkumai, bet aš dedu galvą, kad Serži jų nepastebėjo.

Tačiau kas labiausiai mane apstulbino, kai atsigodęs įsižiūrėjau į kai kurias detales, – tai mūsų paslaptingos ateivės rūbai. Neabejojau,

kad buvau juos visai neseniai kažkur matęs, ir netrukus prisiminiau: Inesės portrete. Jie, kaip ir mūsiškiai, atrodė pasiskolinti iš kostiumininko, nusimanančio apie teatro pastatymus, tik buvo labiau nušiurę. Žalio šilko suknelė,vis dar prabangi, bet sumaigyta ir nurudusi, vietomis perrišta nublukusiais kaspinais, matyt, priklausė garderobui moters, mirusios daugiau kaip prieš šimtą metų, ir aš su šiurpu pagalvojau, kad, palytėjęs ją, užčiuoptum galbūt šaltą kapo drėgmę; bet tučtuojau nuginiau šalin šią mintį, darančią gėdą sveikam protui, ir jau buvau visiškai susitvardęs, kai viešnia nutraukė pagaliau tylą žavingu balsu.

– Tai ką, kilnieji riteriai, – tarė ji su priekaištinga šypsena lūpose, – aš, matyt, nevykusiai sutrikdžiau šio malonaus vakaro pramogas? Kol atėjau, jums terūpėjo drauge visiems džiaugtis, ir smagus jūsų juokas taip skambėjo, kad išbaidė visus naktinius paukščius, susisukusius gūžtas pilies sienų lipdiniuose. Nuo kada jauna moteris, ir miesto, ir karaliaus rūmų pripažinta nestokojančia patrauklumo, trukdo linksmintis? Nejaugi pasaulis taip pasikeitė nuo to laiko, kai aš iš jo pasitraukiau?

– Atleiskite, ponia, – atsakė Serži, – mus nustebino nepaprastas jūsų grožis, o susižavėjimas toks pat nebylus kaip ir išgąstis.

– Esu dėkingas savo draugui už šį paaiškinimą, – pasiskubinau pridurti. – Jausmų, kuriuos jūs žadinate, neįmanoma išreikšti žodžiais. O dėl paties jūsų apsilankymo, tai mes juk negalėjome akimirką nenustebti, ir todėl praėjo šiek tiek laiko, kol atitokome. Jūs suprantate, kad negalėjome tikėtis jūsų išvysti šiuose griuvėsiuose, kur taip seniai nebėra gyventojų; tokių vilčių mums neteikė nei ši apleista vieta, nei vėlyvas nakties metas, nei šitos neįprastai įsisiautėjusios gamtos jėgos. Jūs, ponia, tikriausiai būsite maloniai laukiama viešnia visur, kur teiksitės pasirodyti, bet mes, prieš pareikšdami jums savo pagarbą, nuolankiai laukėme, kada malonėsite pasisakyti, su kuo turime garbę kalbėti.

– Mano vardas? – gyvai paklausė ji. – Jūs jo nežinote? Dievas liudytojas, kad atėjau tik jūsų šaukiama!..

– Mūsų šaukiama! – suvapėjo Butrė, užsidengęs rankomis veidą.

– Na taip, – nusišypsojo ji. – Aš pernelyg gerai išauklėta, kad būčiau galėjusi kitaip pasielgti. Aš – Inesė de Las Sjeras.

– Inesė de Las Sjeras! – šūktelėjo Butrė, nustėręs taip, lyg čia pat būtų trenkęs perkūnas. – O teisingasis Dangau!

Aš įdėmiai į ją pasižiūrėjau. Veltui stengiausi surasti jos veide ką nors, kas rodytų ją meluojant ar apsimetinėjant.

– Ponia, – atsakiau, dėdamasis ramesnis, negu iš tikrųjų buvau, – jūs mus užklupote persirengusius kostiumais, kurie galbūt netinkami šiam šventam vakarui, bet mes, kad ir su šitais rūbais, nepažįstame baimės. Kad ir koks būtų jūsų vardas, kad ir kokia dingstimi jūs norite jį nuslėpti, galite pasikliauti mūsų santūriu ir pagarbiu vaišingumu; mes netgi mielai sutiksime pripažinti, kad jūs Inesė de Las Sjeras, jei šis pokštas, visiškai teisėtas šiomis aplinkybėmis, yra malonus jūsų vaizduotei; jūsų nepaprastas grožis duoda jums teisę atstovauti Inesei de Las Sjeras su didesniu spindesiu, negu ji pati kada nors jo turėjo; grožis – mažiausiai abejotinas iš visų puikiųjų savybių; bet malonėkite būti tikra, kad šio pripažinimo, kurį mes taip lengvai padarėme iš mandagumo, jūs niekuomet nebūtumėte išgavusi, jei mes būtume lengvatikiai.

– Anaiptol nemanau reikalauti iš jūsų tokio didžio patiklumo, – oriai atsakė Inesė; – bet kas galėtų man užginčyti vardą, kurį aš prisiimu savo protėvių namuose? O! – kalbėjo ji, vis labiau karščiuodamasi. – Aš ganėtinai brangiai užmokėjau už savo pirmą klaidą ir tikiu, kad Dievo kerštui pakaks šio išpirkimo; bet tegul vėlyvas nuodėmių atleidimas, kurio iš Jo laukiu ir į kurį sudėjau visas viltis, nusigręžia nuo manęs, ir tebūsiu aš amžinai pasmerkta kančioms, kurios nūnai drasko mane, jei Inesės de Las Sjeras vardas nėra mano vardas! Aš esu Inesė de Las Sjeras, nelaimingoji nusikaltėlė Inesė! Kokia man prasmė savintis vardą, jei man būtų kur kas parankiau jį slėpti, ir kuo jūs galite remtis atmesdami prisipažinimą, jau ir taip sunkų nelaimingajai, kurios likimas vertas tik užuojautos?..

Jos skruostais nusirito kelios ašaros, ir Serži, vis labiau jaudindamasis, prisistūmė arčiau jos, o Butrė, kuris iki šiol laikė parėmęs rankomis galvą, dabar sunkiai nuleido ją ant stalo.

– Štai, senjore! – pridūrė ji, nusiplėšdama nuo rankos auksinę apyrankę, nuo senumo apdilusią, ir išdidžiai mesdama ją prieš mane, – štai paskutinė mano motinos dovana ir vienintelis papuošalas iš jos palikimo, kurį išsaugojau skurdžiame ir gėdingame savo gyvenime. Tad žiūrėkite, ar aš tikrai Inesė de Las Sjeras, ar paniekos verta nuotykių ieškotoja, dėl savo žemos kilmės tinkanti vien linksminti tamsuomenei.

Apyrankėje smulkiais smaragdais buvo inkrustuoti trys žali kalnai, o vardas *Las Sjeras*, išraižytas senovinėmis raidėmis, aiškiai dar buvo įskaitomas po rūdimis, užneštomis laiko. Pagarbiai paėmiau apyrankę ir padaviau jai žemai nusilenkdamas. Ji buvo taip įsiaudrinus, jog net nepastebėjo manęs.

– Jeigu jums reikėtų dar kitų įrodymų, – tarsi kliedėdama kalbėjo toliau, – tai nejaugi jūsų nepasiekė gandas apie mano nelaimes? Žiūrėkite! – pridūrė atsegdama savo suknelę ir rodydama mums randą krūtyje. – Čia į mane smigo durklas!

– O varge! Varge! – šūktelėjo Butrė pakėlęs galvą ir nepasakomai susijaudinęs atsilošė krėsle.

– Vyrai! Vyrai! – su karčia panieka ištarė Inesė. – Jie geba žudyti moteris, bet išsigąsta pamatę žaizdą!..

Droviai, su pagaila pačiai sau ji vėl susiautė prasegtą suknelę, slėpdama vieną krūtį nuo išgąstingų Butrė akių ir tuo pat metu atskleisdama kitą Serži akims; Serži stačiai nesitvėrė iš susijaudinimo; pernelyg gerai supratau jo entuziazmą, kad galėčiau jį smerkti. Tada vėl stojo tyla, ilgesnė, gūdesnė ir liūdnesnė negu anksčiau. Kiekvienas iš mūsų atsidavė saviems išgyvenimams: Butrė – siaubui, kurio nebekontroliavo protas, Serži – vidiniams bundančios meilės džiaugsmams, kadangi jos objektas atitiko brangiausias jo nežabotos vaizduotės svajas, aš pats – mintims apie didžias paslaptis, apie kurias buvau praeityje susidaręs, kaip nūnai baiminausi, pernelyg drąsią nuomonę; mes turbūt atrodėme lyg tie suakmenėję Rytų pasakų personažai, kuriuos mirtis užklupo netikėtai gyvenimo kelio viduryje ir kurių bruožuose amžinai atsimušęs to akimirksnio jausmas. Inesės veidas buvo kur kas gyvesnis; bet tolydžio keitėsi atspindėdamas

nepermanomą minčių virtinę, skriejančią tarsi sapne ir, kai ji nusijuokė ir vėl prašneko, neįmanoma buvo suvokti, kuri jų yra tą akimirksnį ją apvaldžiusi.

– Neatsimenu, – tarė ji, ko prašiau jus ką tik paaiškinti; bet jūs suprantate, kad nuo to laiko, kai ranka, kurią mylėjau, nužudė mane ir pasiuntė pas mirusiuosius, mano mintis nepajėgia palaikyti pokalbio su žmonėmis. Būkite atlaidūs nusilpusiam protui – jis tik pradeda gautis – ir atleiskite, kad taip ilgai nepadėkojau už pasveikinimą, kuriuo mane sutikote, kai įėjau. Ponai, – pridūrė ji, nepaprastai grakščiai pakildama ir tiesdama į mus savo taurę, – Inesė de Las Sjeras taip pat sveikina jus. Į jūsų sveikatą, kilnieji riteriai! Telydi dangaus malonė jūsų žygius. Į sveikatą, liūdnasis ginklanešy, kurio prigimtą linksmybę temdo kažkokia slapta gėla! Tegul dienos, malonesnės už šitą, grąžina jums nedrumsčiamą giedrą! Į sveikatą, gražusis paže, kurio švelnus ilgesys byloja, kad jūsų sielą jaudina saldesnis nerimas! Tegul ta laimingoji, kuri sužadino jums meilę, atsako į ją meile, verta jūsų; o jei dar nemylite, tebūnie jums skirta pamilti gražuolę, kuri jus pamils! Į sveikatą, senjorai!

– O, aš myliu, aš įsimylėjęs visam gyvenimui! – šūktelėjo Serži. – Kas galėtų pamatęs jus nepamilti? Už Inesę de Las Sjeras! Už gražiąją Inesę!

– Už Inesę de Las Sjeras! – pakartojau aš, pakilęs iš krėslo.

– Už Inesę de Las Sjeras! – sumurmėjo Butrė nepasijudindamas. Ir jis pirmą kartą gyvenime paskelbė iškilmingą tostą negerdamas.

– Už jus visus! – pakartojo Inesė, pakėlusi antrą kartą taurę prie lūpų, bet neišgėrė.

Serži čiupo jos taurę ir prispaudė prie degančių lūpų; nežinau kodėl, man kilo noras jį sulaikyti, tarsi būčiau pagalvojęs, kad jis geria savo mirtį. O Butrė vėl apėmė kažkoks mąslus stingulys, užvaldęs visą jo sielą.

– Na ir puiku, – pasakė Inesė, viena ranka apkabinusi Serži kaklą ir tarpais dėdama jam prie širdies kitą ranką, tokią pat liepsningą kaip Estevano legendoje. – Šis vakaras malonesnis ir žavesnis už visus, kurie išliko man atmintyje. Mes visi tokie linksmi ir laimingi! Ar

ne teisybė, senjore ginklanešy, kad mums čia trūksta tik kerinčios muzikos?..

– O! – atsiduso Butrė, beveik negalėdamas nieko kito ištarti. – Nejaugi ji dainuos?..

– Padainuokite! Padainuokite! – atsiliepė Serži, suleisdamas virpančius pirštus į Inesės plaukus. – Jus prašo jūsų Serži.

– Mielai, – atsakė Inesė, – bet ar nebus šių rūsių drėgmė sugadinusi mano balso, kurio gražumu ir tyrumu kadaise gėrėjosi žmonės; beje, mano dainos liūdnos ir nelabai tiks šiai bakchiškai *tertulia**, kur turėtų skambėti vien džiaugsmingos melodijos. Palaukite, – pridūrė ji, pakėlusi savo dangiškas akis į skliautą ir keliomis žavingomis gaidomis mėgindama balsą. – Tai romansas „*Niña matada*“**, jis bus naujas ir jums, ir man, nes aš sukursiu jį dainuodama.

Nėra žmogaus, kuris nepripažintų, kiek žavesio teikia įkvėpimo pagautam balsui gyva improvizacija. Vargas tam, kuris šaltai užrašo savo mintį, kruopščiai parengtą, apsvarstytą, išbandytą proto ir laiko! Jis niekada nesujaudins sielos iki slapčiausių jausmo gelmių. Dalyvauti didelės idėjos gimime, matyti, kaip ji randasi iš menininko sąmonės nelyginant Minerva iš Jupiterio galvos, jausti, kaip skrendi su ja į nepažįstamas vaizduotės sritis, nešamas iškalbos, poezijos, muzikos sparnų, – tai didžiausias iš džiaugsmų, dovanotų netobulai mūsų prigimčiai, vienintelis, priartinantis ją šioje žemėje prie dievybės, iš kurios ji kilusi.

Tai, ką dabar jums nusakiau, pajutau suskambus pirmiesiems Inesės balso garsams. Tai, ką pajutau paskui, neįmanoma išreikšti nė viena kalba. Mintyse mano būtybė griežtai pasidalijo į dvi puses: viena, tingi, nepaslanki ir šiurkšti, buvo prikaustyta savo materialaus svorio prie vieno iš Gismondo krėslų; kita, jau persimainiusi, kilo į dangų kartu su Inesės dainos žodžiais ir jų veikiama gėrė naujo, saldybių kupino gyvenimo įspūdžius. Būkite tikri, kad jei koks nelaimingas genijus ir suabejojo tuo amžinuoju pradu, kuriuo nemirtingas gyvenimas

* Vakaronė (*isp.*)

** „Nužudyta mergina“ (*isp.*)

prikaustomas prie mūsų laikinojo gyvenimo ir kuris vadinamas siela, – tai todėl, kad jis negirdėjo dainuojant Inesės ar moters, dainuojančios panašiai kaip ji.

Mano juslės, jūs žinote, neatsisako šios rūšies emocijų; bet jos toli gražu ne tokios jautrios, kad pajustų visą jų galią. Kitaip atsitiko Serži, kurio visą būtybę sudarė siela, beveik jokių pančių nesuvaržyta, tesusijusi su žemiškąja prigimtimi trapiu saitu, kiekvieną akimirką galinčiu grąžinti jam laisvę, kai tik jis to panorės. Serži šaukė, Serži verkė, Serži buvo kaip nesavas, o Inesė, pagauta ekstazės, pakilusi į įkvėpimo aukštybes, didingesnes už visa, ką mes jau girdėjome, šypsena lyg ir šaukė jį prie savęs. Butrė truputį atsipeikėjo iš savo niūrios apatijos ir įdėmiai žvelgė į Inesę plačiai pravertom akim, kuriose išgąstis trumpam užleido vietą nuostabai ir pasitenkinimui. Baskara vis dar nebuvo atsitiesęs, bet aktoriui malonūs įspūdžiai pradėjo stelbti prastuolio baimę. Retkarčiais jis pakeldavo veidą, kuriame susižavėjimas kovojo su siaubu, ir dūsavo iš egzaltacijos ar pavydo.

Inesės dainą palydėjo entuziastingi šūksniai. Ji pati pripylė iš eilės visiems vyno ir atsainiai susidaužė su Butrė. Šis atitraukė savąją taurę netvirta ranka, pamatė mane geriant ir pats išgėrė. Aš vėl pripyliau taures ir pasiūliau tostą už Inesę.

– Deja, – tarė ji, – aš nebemoku dainuoti, ar gal ši salė pakeitė mano balsą. Kadaise, kai aš dainuodavau, man atliepdavo ir pritardavo kiekviena oro dalelytė. Gamta nūnai pavydi man tų visagalių harmonijų, kurias tyriau, kurių klausiausi, kurios pynėsi su mano žodžiais, kai buvau laiminga ir mylima. O, Serži, – pridūrė ji, meiliai žvelgdama į jį, – moteris, kuri nori dainuoti, turi būti mylima!..

– Mylima! – šūktelėjo Serži, apibėręs jos ranką bučiniais. – Aš dievinu tave, Inese, meldžiuosi tau kaip dievaitei! Jei tavo talento įkvėpimui užtenka tik visiškai paaukoti širdį, sielą, amžinybę, dainuok, Inese, dainuok dar, dainuok amžinai!

– Aš ir šokdavau, – kalbėjo ji toliau, ilgesingai padėjusi galvą Serži ant peties. – Bet šokti be muzikos? O, stebuklas! – pridūrė ji staiga. – Kažkuris gerasis demonas įspraudė man už diržo kastanjetes...

Ir juokdamasi išsitraukė jas.

– Tu atėjai, neišvengiama prakeikimo diena! – pasakė Butrė. – Išsipildė paslapčių paslaptis! Artėja Paskutinis teismas! Ji šoks!

Butrė tariant pastaruosius žodžius, Inesė pakilo ir pradėjo šokį keletu orių, lėtų, ritmingų žingsnių, kurie majestotišku savo grakštumu išryškino jos formų didingumą ir laikysenos kilnumą. Ji skraidė iš vietos į vietą, rodėsi mums vis nauju pavidalu, o mes stebėjomės, tarsi kiekvieną kartą mūsų akys būtų išvydusios dar vieną gražią moterį, – taip ji mokėjo išryškinti savo žavesį neišsenkamu pozų ir judesių įvairumu. Mes matėme, kaip didus jos rimtumas ūmai keisdamasis virsta santūriu bundančio geismo siautimu, paskui glebiu aistros ilgesiu, paskui džiaugsmo kvaituliu, paskui kažkokia dar svaigesne ekstaze, kuriai nė vardo nėra; paskui ji dingsta tolimose didžiulės salės tamsybėse, o kastanjetės jai tolstant tarška vis silpniau, vis dusliau ir dusliau, kol visai nutyla, o ji pati išnyksta iš akių; paskui jos vėl pasigirsta tolumoje, pamažu artėja ir pagaliau pratrūksta visu garsumu, o ji staiga išnyra į šviesos srautą tokioje vietoje, kur mažiausiai tikimės ją pamatyti; tada prisiartina tiek, kad palyti mus savo suknele, svaiginančiu greitumu sutarškindama prabudusiomis kastanjetėmis, kurios čirškia kaip žiogai, ir į monotonišką jų tratėjimą įterpdama retkarčiais skvarbų, bet jausmingą šūksnį, verte veriantį sielą. Po to vėl nutolsta, štai jos beveik nematyti šešėlyje, ir vėl pasirodo, vėl dingsta, tyčia bėgdama nuo mūsų žvilgsnių ir traukdama juos savęsp; mes jos neberegime ir nebegirdime, aidi tik tolimas garsas, gailus tarsi mirštančios mergaitės atodūsis; ir mes sėdime sutrikę, virpėdami iš susižavėjimo ir baimės, laukdami akimirksnio, kai jos šydas, pakilęs nuo šokio judesio, suplevėsuos ir sutviskės deglų šviesoje, kai jos balsas paskelbs ją grįžtant džiaugsmingu šūksniu, į kurį mes nejučiomis atsiliepiame, nes jis žadina aibę mumyse slypinčių dermių. Tada ji grįžta, sukasi aplink save kaip žiedas, vėjo nulaužtas nuo stiebelio; kyla nuo žemės, tarsi galėtų panorusi palikti ją amžinai; leidžiasi vėl žemyn, tarsi galėtų panorusi jos visai neliesti; ne, tai ne šuoliai; gali pamanyti, kad ji trykšte trykšta iš žemės, ir kad paslaptinga jos lemties ištarmė leidžia jai prisilytėti žemės tik tam, kad tuojau pat vėl nuo jos atsiskirtų. Ir jos galva, palinkusi su meilia nekantra, ir rankos,

grakščiu išlinkimu reiškiančios kvietimą ir maldavimą, tarytum prašo mus nepaleisti jos. Jau buvau beatsiliepiąs į šitą įsakmų šauksmą, bet Serži pralenkė mane ir apglėbė ją.

– Pasilik, – pasakė jis, – arba aš mirsiu!..

– Išeinu, – atsakė ji, – ir mirsiu, jei tu neateisi!.. Mano meile, nejaugi neateisi?

Ji susmuko į Serži krėslą, sunėrusi rankas jam apie kaklą, ir šįkart iš tiesų užmiršo mus.

– Klausyk, Serži, – kalbėjo Inesė. – Kai išeisi iš šito kambario, pamatysi dešinėje ilgą siaurą tamsų koridorių. (Buvau pastebėjęs jį, eidamas čionai.) Ilgai eisi juo, bet būk atsargus – visos plokštės sulūžusios. Ir ženk, ženk tolyn! Nesibaugink begalės posūkių, paklysti neįmanoma. Paskui bus laipteliai, kurie leidžiasi žemyn, aukštas po aukšto, iki požemių. Vienos kitos pakopos trūks; bet meilei vieni juokai nugalėti kliūtis, kurių neišsigando silpna moteris, atėjusi čia susitikti tavęs. Taigi ženk, ženk! Prieisi vingrius laiptus, sugriuvusius dar labiau negu visa kita, bet aš pervesiu tave, nes čia tu rasi mane. Tegul tavęs negąsdina pelėdos, jos jau seniai vienintelės mano draugės. Pelėdos klauso mano balso, ir iš rūsio, kur gyvenu, pro pravirus langelius pasiųsiu jas su visais jaunikliais ant pilies sienų. Tu ženk, ženk tolyn! Tik ateik, ir nedelsdamas... Ateisi?

– Ar ateisiu? – šūktelėjo Serži. – O, geriau žūti amžinai, negu nenueiti paskui tave, kad ir kažin kur!..

– Kas mane myli – paskui mane! – atsakė Inesė ir pratrūko šiurpiu juoku.

Tą pačią akimirką ji susisiautė į savo drobulę ir dingo mums iš akių; tamsybė salės gilumoje paslėpė ją negrįžtamai. Puoliau prie Serži ir stipriai jį apkabinau. Butrė, kuriam pavojus, gresiąs draugui, sugrąžino protą, prišoko man padėti. Pakilo net Baskara.

– Pone, – kreipiausi aš į Serži, – kaip žmogus, vyresnis už jus, kaip jūsų viršininkas, kaip jūsų draugas, kaip jūsų kapitonas, draudžiu jums pajudėti iš vietos! Ar nematai, nelaimingasis, kad nuo tavęs priklauso mūsų visų gyvybė? Ar nematai, kad ši moteris, deja, labai graudinanti, tėra magiškas įrankis, kuriuo naudojasi plėšikų gauja,

pasislėpusi šioje baisioje lindynėje, mums išskirti ir pražudyti? O, jei būtum vienas ir galėtum daryti ką tinkamas, suprasčiau tavo pražūtingą paklaikimą, ir man beliktų pagailėti tavęs, kadangi Inesė – puikus tokios aukos pateisinimas. Bet pagalvok, kad jie gali tikėtis mus pražudyti, vien išskirdami mus, ir jeigu jau turime čia mirti, tai mirkime ne šituose negudriuose spąstuose: tegul žmogžudžiai brangiai užmoka už mūsų gyvybę! Serži, tu priklausai visų pirma mums; ir tu mūsų nepaliksi!

Serži, kurio protas, atrodo, grūmėsi su daugybe prieštaringų jausmų, atidžiai žvilgtelėjo į mane ir be jėgų griuvo į krėslą.

– O dabar pasigalynėsim, ponai, – kalbėjau aš toliau, – sunkiai suverdamas duris ant surūdijusių vyrių. – Sukraukime iš šių senų baldų barikadą – už jos bus saugiau. Kol užpuolėjai sugriaus ją, – o kad jiems tas pavyks, beveik nėra ko abejoti, – mes spėsime apgalvoti, ko griebtis, ir pasiruošti ginklus. Mums nieko nereiškia atsilaikyti prieš dvidešimt plėšikų, o aš abejoju, ar jų čia tiek yra.

– Aš taip pat, – atsiliepė Butrė, kai buvo padaryta visa, ko reikalavo apdairumas, ir kai mes vėl susirinkome už stalo, prie kurio pagaliau prisėdo ir Baskara, padrąsintas mūsų ryžto. – Visas šias priemones, kurių ėmėsi kapitonas, diktuoja atsargumas, ir narsiausias karys nenusižengs savo drąsai, jei saugosis netikėto užpuolimo; bet tai, ką jis galvoja apie šią pilį, yra, man rodos, visai neįtikimas daiktas; dabartiniais laikais keli nusikaltėliai, mūsų ginklų ir taip energingai veikiančios mūsų policijos bauginami, vargu ar galėtų, susimetę į gaują, laisvai sau įsikurti seno pastato griuvėsiuose už pusės mylios nuo didelio miesto. Šis dalykas dar sunkiau įmanomas negu visi tie, kuriuos mes ką tik paneigėme.

– Iš tikrųjų, – atsakiau pašaipiai. – Kaip manote, Butrė, ar Volteras ir Pironas taipgi sutiktų su jūsų nuomone?

– Kapitone, – atkirto jis su tokiu šaltu orumu, kokio niekada iš jo nebūčiau tikėjęsis ir kurį, matyt, įkvėpė jam naujos idėjos, atsivėrusios jo protui, – nemokšiški ir pretenzingi mano sprendimai verti šios ironijos, ir aš dėl jos neįsižeisiu. Manau, Volteras ir Pironas neką geriau už mane išaiškintų tai, kas įvyko mūsų akyse; tačiau, kad ir ką

reikštų šis įvykis ir visa tai, kas gali nutikti po jo, leiskite man manyti, kad priešams, su kuriais mes dabar turime reikalą, nebūtinos atviros durys.

– Pridurkite dar, – įsiterpė Baskara, – kad tokia išmonė nedarytų garbės patiems negrabiausiems vagims. Pasiųsti pas jus taip gerai apmokytą Inesę, kurią jūs laikote jų bendrininke, – tai tik sukelti jums įtarimą, o ne jį išsklaidyti. Nejaugi manote, kad jiems galėjo ateiti į galvą mintis, jog atsiras toks beprotis (aš nenoriu įžeisti senjoro Serži), kuris nuseks paskui vaiduoklį į kapą; o jei negalima to tikėtis, tai kuriam galui rengti šį stebuklingą šmėklos pasirodymą, iš kurio tik tiek naudos, kad jis įspėjo jus? Juk papraščiau jiems buvo duoti jums, apakusiems iš kvailo pasitikėjimo, praleisti pirmąją nakties pusę ir palaukti to meto, kai miegas ir vynas nuvers jus nuo kojų ir jiems nesunku bus jus išskersti, jeigu jau atiteksiantis grobis, gana menkas, galintis juos veikiau išduoti negu praturtinti, būtų pasirodęs viliojančiu masalu jų gobšumui. Dėl manęs, tai aš manau, kad šitaip aiškinti gali bandyti vien nepatiklus protas, atkakliai neigiantis tai, kas akivaizdu, ir verčiau pasikliaujantis savo tariamu įžvalgumu negu Dievo daromais stebuklais.

– Puiku, – atsakiau, – senjore Baskara, jūs samprotaujate nuostabiai, ir aš sutinku su jūsų nuomone. Bet jei šitas mano aiškinimas nevykęs, ar jūs įsitikinęs, kad neturiu atsargoje kito? Jūsų juslės, man regis, dabar tiek atsigavusios, kad galite jį išklausyti, ir absoliuti ramybė, kuri grįžo jums, taip staiga išsisklaidžius išgąsčiui, bus prireikus dar vienas argumentas mano naudai. Jūs aktorius, senjore, Baskara, ir tikrai labai geras aktorius; šią naktį įrodėte tai geriau negu kada nors Chironoje. Šita stebuklinga dainininkė, šita neprilygstama šokėja, kurią jūs, matyt, laikote atsargoje Barselonos teatro atidarymui, ar tik nėra jums pažįstama? Gal jums buvo smagu išbandyti nuostabiai surežisuotoje scenoje, kaip jinai paveiks tris aistringus ir itin jautrius teatro mėgėjus, kurių entuziazmas galės būti jūsų būsimos sėkmės laidas? Maža to, gal jūsų ispaniška tuštybė su didžiu pasitenkinimu mėgavosi viltimi, kad įvarysite trims prancūzų karininkams nerimo ir baimės? Ką, gerbiamasis, į tai atsakysite?

– Aha! – nusišypsojo Butrė ir iki dugno išgėrė taurę, nes teieškojo dingsties vėl virsti kaip kadaise dideliu filosofu, – ką atsakysite į tai, nelabas komediante?..

Serži, kuris iki tol vis dar nebuvo atsikratęs svajingo stingulio, pakėlė į mus jau ne tokį liūdną ir ne tokį paklaikusį žvilgsnį. Mintis, kad jis atras Inesę šioje žemėje tarp gyvųjų, apmaldė jo skausmą; švystelėjo viltis, kad ji sugrįš į mūsų draugiją ir jis vėl ją pamatys. Jis sukluso. Baskara gūžtelėjo pečiais.

– Klausykite, – pridūriau aš, paėmęs už rankos. – Šitas pokštas ne toks kvailas, ir mes už jį nepykstame, be to, jis suteikė mums tokį malonumą, jog nelaikysime jo nusikaltimu. Netgi pasakysiu, – ir draugai, manau, neprieštaraus mano žodžiams, – kad kiekvienas mūsų mielai užsimokės už vietą, kai spektaklis bus kartojamas; bet dabar komedija suvaidinta, ir jūs privalote atskleisti paslaptį mums, garbingiems žmonėms, kurių mulkinimas gali geruoju nesibaigti ir kurių draugyste toks žmogus kaip jūs turi tik džiaugtis. Papasakokite viską nuoširdžiai, nugriaukime šias juokingas barikadas, ir pakvieskite atgal Inesę! Įspėju, kad jeigu jūsų nenoras kalbėti peržengtų ribas, kurias malonėjo jam nustatyti mūsų mandagumas, jis virstų kruvinu įžeidimu, už kurį jūs brangiai užmokėtumėte! Kodėl neatsakote?

– Todėl, kad nėra prasmės atsakyti, – tarė Baskara. – Jeigu būtumėte nors truputėlį pagalvoję, būtumėte nesivarginęs mane kvosdamas. Spręskite pats.

– Iš tikrųjų, gerbiamasis? Bet kas toliau? Man regis, aš pasisakiau pakankamai aiškiai.

– Gal ir aiškiai, – atsakė Baskara. – Bet argi tai panašu į tiesą? Tik paklausykite. Juk jūs sutikote mane šį rytą Estevano vežime, taip? Ir sėdotės į jį šalia manęs, taip? Taigi aš negalėjau jūsų laukti, taip? O nuo to laiko nebuvau nė valandėlę nuo jūsų atsiskyręs, taip?

– Taip, – patvirtino Serži.

– Taip, – pritarė Butrė.

– Žiūrėkime toliau, – pasakė Baskara. – Ar galėjau numatyti, kad, išvažiuojant iš Chironos, mus užklups audra? Ar galėjau numatyti, kad nenuvažiuosime šiandien į Barseloną? Ar numačiau, kad

Mataro užeigoje nebus vietų? Ar numačiau, kad jums šaus į galvą beprotiška mintis nakvoti Gismondo pilyje, kuri, vos pasirodžiusi tolumoje, taip išgąsdina keleivį, jog tam pasišiaušia plaukai ant galvos? Ar nesispyriojau kiek išgalėdamas prieš tą sumanymą ir ar nebuvau čia beveik per jėgą atitemptas?

– Taip, – patvirtino Butrė.

– Taip, – pritarė Serži.

– Palaukit, – varė toliau Baskara. – Kuriam tikslui būčiau rengęs šitą nuostabų scenarijų? Tam, kad išbandyčiau, kokį įspūdį padarys trims Chironos įgulos karininkams ką tik jūsų matytos dainininkės ir šokėjos debiutas. (Jums tinka ją taip vadinti, ir aš neprieštarauju.) Iš tikrųjų, senjorai, jūs per daug geros nuomonės apie vargšo provincijos teatro valdytojo dosnumą, jei tariate, kad panašius spektaklius jis rodo *gratis**?

O, jei turėčiau tokią aktorę kaip Inesė (tebūnie jai maloningas Viešpats Dievas!), nieku gyvu nelaikyčiau jos po drėgnais šitos prakeiktos pilies skliautais, kur ji gali mirtinai persišaldyti ar išsinarinti koją griuvenose; nieku gyvu nesivežčiau jos į Barseloną, kur nuo karo pradžios nėra geriamo vandens: juk ji per vieną sezoną Milano La Skaloje ar Paryžiaus operoje padarytų mane turtuoliu. Ką aš sakau – per vieną sezoną! Per vieną vakarą, viena savo arija, vienu šokio žingsniu! Madrido primadona Pedrina, apie kurią buvo tiek kalbėta, nors ji tepasirodė scenoje vieną kartą, ir kuri pabudo rytą, pasak gandų, karališkais lobiais apipilta, – ar galėtų pati Pedrina prilygti jai? Kokia dainininkė! Patys girdėjote! O šokėja! Ji nė akimirkai neprisilietė kojomis parketo!..

– Taip! – vienu balsu patvirtino Serži ir Butrė.

– Dar vienas žodis, – pridūrė Baskara. – Jūs nustebote, kad aš taip staiga nurimau; ir tai savaime suprantama, nes aš ir pats nustebau. Dabar man viskas aišku. Inesė skubėjo pasišalinti, o tai ženklas, kad vaiduoklių metas pasibaigė, ir nuo šios minties man palengvėjo širdis. O kokia priežastis, kad tie trys prakeiktieji nepasirodė kaip

* Dovanai *(lot.)*.

paprastai – čia jau sunkesnis klausimas, ir aš tesidomiu juo tiek, kiek liepia mano krikščioniškas gailestingumas. Kaip iš visko atrodo, jis svarbesnis tiems, kurie juos vaidino.

– Jei taip, – pasakė Butrė, – tebūnie mums gailestingas Viešpats Dievas!

– Nesuprantamas daiktas! – šūktelėjau aš, trenkdamas kumščiu į stalą, nes šitie argumentai įtikino mane. – Tai ką, klausiu jus, ką mes čia matėme?..

– Tą, ką žmonės labai retai mato šiame gyvenime, – atsakė Baskara su rožiniu rankoje, – ir tą, ko daugelis nematys nė kitame, – vėlę iš skaistyklos.

– Ponai, – pradėjau gana tvirtu balsu, – čia kažkokia paslaptis, kurios negali suvokti žmogaus protas. Greičiausiai tai koks nors gamtos reiškinys, kurio išaiškinimas sukeltų mums šypseną, bet kuris neįkandamas mūsų išmanymui. Šiaip ar taip, mums visiems svarbu neparemti savo autoritetingu liudijimu prietarų, žeminančių ir krikščionybę, ir filosofiją. Ypač svarbu nepakenkti trijų prancūzų karininkų garbei ir nepasakoti niekam apie šią sceną, – prisipažįstu, labai jau nepaprastą, – nes mįslei anksčiau ar vėliau išaiškėjus pasijustume viešai apsijuokę. Prisiekiu čia savo garbe, – ir laukiu iš jūsų tos pačios priesaikos, – kad niekada nepasakosiu apie tai, kas įvyko šią naktį, kol neišaiškės šio keisto įvykio priežastys.

– Ir mes prisiekiame, – pasakė Serži ir Butrė.

– Šaukiuosi liudytoju Jėzų Kristų, – pasakė Baskara, – ir prisiekiu savo tikėjimu šventu Jo gimimu, kurį dabar mini ir šlovina pasaulis, kad papasakosiu apie visa tai tik savo nuodėmklausiui, kai Atgailos sakramentas įslaptins mano žodžius, ir tebūnie šlovinamas Viešpaties vardas per amžių amžius!

– Amen, – užbaigė Butrė, nuoširdžiai apkabindamas jį. – Prašau jus, broli mielas, neužmiršti manęs savo maldose, nes aš jau, deja, nebemoku melstis...

Buvo vėlyva naktis. Mus vieną po kito pakirto neramus miegas. Man nereikia aiškinti, kokie mus kamavo sapnai. Pagaliau patekėjo saulė; dangus buvo giedresnis, negu būtume galėję vakar tikėtis; ir mes, nepratarę nė žodžio, anksti rytą pasiekėme Barseloną.

– O paskui? – paklausė Anastazė.

– O paskui? Ką tu nori tuo pasakyti? Argi mano pasakojimas nebaigtas?

– Nežinau kodėl, bet man rodos, kad kažko dar trūksta, – atsiliepė Edoksi.

– Ką jums dar pasakyti? Po dviejų dienų mes grįžome į Chironą, kur mūsų laukė įsakymas vykti į pulką. Didžiosios armijos nesėkmės spyrė imperatorių sutraukti savo rinktinius dalinius į šiaurę. Atsidūriau ten kartu su Butrė, kuris, pats pakalbėjęs su vėle iš skaistyklos, tapo dievobaimingas, ir su Serži, kuris, įsimylėjęs šmėklą, kitos meilės nebeieškojo. Kai prasidėjo Liuceno mūšis[6], Serži buvo greta manęs. Staiga jis sukniubo balne, jo galva, mirtinai perverta kulkos, nusviro ant mano arklio kaklo. „Inese, – sušnabždėjo jis, – einu pas tave“, ir išleido paskutinį kvapą.

Po kelių mėnesių armija grįžo į Prancūziją, kur beprasmiški narsos stebuklai uždelsė, bet nesulaikė neišvengiamo Imperijos žlugimo. Stojo taika, ir daugybė karininkų visam laikui atsisveikino su ginklais. Butrė užsidarė vienuolyne, kur turbūt tebėra ir dabar; aš nuvykau į savo tėvoniją, iš kurios nemanau niekur važiuoti. Štai ir viskas.

– Negali būti, kad tai visa Inesės istorija, – nepatenkinta pareiškė Anastazė. – Tu tikriausiai žinai ką daugiau.

– Ši istorija tokia, kokios jūs norėjote, visiškai baigta, – atsakiau aš. – Prašėte istorijos apie vaiduoklius, ir aš papasakojau istoriją apie vaiduoklius; antraip pasirodys, kad jų niekad ir nebūta. Kiekviena kita atomazga nepritiktų mano pasakojimui, nes iškreiptų patį jo pobūdį.

– Nevykęs atsikalbinėjimas, – pasakė prokuroro padėjėjas. – Jūs gudraujate – norite išsisukti nuo paaiškinimų. Pasvarstykime, jei norite, mažumą: logika dera visur, net pasakose apie vaiduoklius. Jūs ir jūsų draugai iškilmingai pasižadėjote nė vienu žodžiu neprasitarti apie įvykį Kalėdų naktį tol, kol paslaptis galutinai neišaiškės, jūs net sutvirtinote tą įsipareigojimą priesaika, puikiai tai atsimenu, nes buvau užsnūdęs tik pasakojimo pradžioje, kuri, beje, truputį prailgo. Taigi nuo šitos abipusiškai įpareigojančios sutarties (taip ją vadina

teisininkai) atpalaiduoti jus galėjo tik paslapties išaiškėjimas – šia sąlyga ir rėmėsi sutartis; nebent jums patiktų manyti, kad jus nuo jos išvadavo vieno iš sutarties dalyvių mirtis, o kito įstojimas į vienuolyną, tai, tiesą sakant, galima taip pat laikyti savotiška mirtimi; bet įspėju, kad šios išimties mūsų atveju taikyti negalima, ir aš jums tai lengvai įrodysiu, jeigu užsispyręs laikysitės savo. Vadinasi, jūs užkluptas nusikaltimo vietoje – sulaužėte prisiimtą įsipareigojimą, nes neįvykdėte sąlygos, kuri jį anuliuoja.

– Meldžiu jus, pone prokurore, – atsakiau, – nekelti man šios bylos, nes niekada gyvenime nesu buvęs teisme. Visiškai įvykdžiau sutarties sąlygas ir būčiau galėjęs jų nepaminėti, jei nebūčiau ketinęs papasakoti viską. Bet istorija, kurios reikalaujate, – jau kita istorija; laikrodis rodo vidunaktį ir netgi daugiau; tad leiskite man atidėti logogrifo įminimą mėnesiui, kaip darydavo senasis *Mercure de France*[7].

– Manau, – atsakė prokuroro padėjėjas, – kad galima leisti, jei neprieštaraus mūsų damos.

– O iki to laiko, – pridūriau, – jūsų vaizduotė gali pamėginti pati surasti mano žadėtą išaiškinimą. Bet įspėju, kad ši istorija tikra nuo pradžios iki galo ir kad mano pasakojime nėra nei apgavystės, nei akių dūmimo, nei plėšikų...

– Nei vaiduoklių? – paklausė Edoksi.

– Nei vaiduoklių, – atsakiau stodamasis ir imdamas skrybėlę.

– Juo blogiau, dievaži! – pasakė Anastazė.

II

– Bet jei ten buvo netikra šmėkla, – tarė Anastazė, kai tik aš atsisėdau, – tai pasakyk, kas ten buvo. Galvojau visą mėnesį, bet protingo paaiškinimo tai istorijai neradau.

– Aš taip pat, – pasakė Edoksi.

– O aš neturėjau laiko pagalvoti, – pareiškė prokuroro padėjėjas, – bet, kiek prisimenu, viskas buvo baisiai fantastiška.

– O vis dėlto čia nėra nieko nepaprasto, – atsakiau. – Kiekvienas mūsų yra girdėjęs iš kitų ar pats savo akimis matęs kur kas nuostabesnių dalykų negu tie, kuriuos man lieka apsakyti, jeigu jūs linkę dar kartą mane išklausyti.

Ratelis aplink mane susiglaudė, nes ką gi geresnio veiksi vakarais mažame miestely, jei ne klausysies pasakų, kol ateis metas miegoti. Ir aš pradėjau.

– Sakiau jums, kad buvo sudaryta taika, kad Serži žuvo, o Butrė įstojo į vienuolyną, aš pats tapau pasiturinčiu savininku. Kai man buvo išmokėtos susikaupusios už rentą palūkanos, pasidariau beveik turtuoliu, o palikimas, kuris dar man, be visko, atiteko, davė ir šiokį tokį perteklių. Nusprendžiau išleisti jį kelionėms, tiek naudingoms, tiek malonioms, ir kurį laiką abejojau, kurią šalį pasirinkti; bet mano protas, kovodamas su širdimi, tik apsimetinėjo. Širdis šaukė mane į Barseloną, ir šitas romanas, jeigu jis čia pritiktų, sudarytų priedą daug ilgesnį negu pagrindinis pasakojimas. Šiaip ar taip, mano galutinį apsisprendimą nulėmė laiškas, kurį gavau iš Pablo de Klausos, geriausio savo draugo, palikto Katalonijoje. Pablas turėjo vesti Leonorą, Leonora buvo Estelės sesuo, o toji Estelė – aš jums trumpai apie ją teužsiminsiu – vaidino svarbiausią vaidmenį romane, apie kurį visai neužsiminsiu.

Į vestuves aš pavėlavau; jungtuvės įvyko prieš tris dienas, bet šventė pagal čionykštį paprotį nebuvo pasibaigusi: tos iškilmės kartais trunka ilgiau negu medaus mėnesio džiaugsmai. Bet Pablui šiuo atžvilgiu pasisekė: nusipelnęs mieliausios moters meilę, jis yra toks pat laimingas šiandien, kaip svajojo būti tada. Šitaip retkarčiais nutinka; bet nereikia tuo pasikliauti. Estelė sutiko mane kaip draugą, kurio nuolat pasigendi ir su kuriuo vėl malonu susitikti; mano santykiai su ja nedavė man pagrindo tikėtis iš jos ko nors daugiau, ypač po dvejų metų nesimatymo, nes tai, ką jums papasakosiu, vyko 1814 metais, trumpalaikės taikos metu, tarp pirmosios Restauracijos ir kovo dvidešimtosios[8].

– Šiandien papietavome anksčiau negu paprastai, – pasakė Pablas, grįždamas į svetainę, kur buvau atvedęs jo žmoną. – Atsigriebsime su

vakariene; betgi reikia skirti valandą laiko persirengimui: juk užsakiau keletą ložių į galbūt vienintelį spektaklį su Pedrina, o tarp mūsų tikriausiai nėra tokio, kuris nenorėtų jos pamatyti. Ši aktorė tokia užgaidi! Dievas žino, ar nepabėgs ji nuo mūsų rytoj!

– Pedrina? – susimąstęs pakartojau aš. – Šitas vardas jau buvo sukrėtęs mane kadaise tiek įsimintinomis aplinkybėmis, jog niekad jo neužmiršiu. Ar tai ne ta nuostabi dainininkė ir dar nuostabesnė šokėja, kuri dingo iš Madrido po savo triumfo taip, kad niekas niekada nesurado jos pėdsakų? Publikos smalsumą tikriausiai pateisina jos talentai, kuriems neprilygsta jokie kiti jokioje scenoje; bet prisipažįstu, kad vienas nepaprastas įvykis mano gyvenime visiškai atvėsino mane panašiems įspūdžiams, ir manęs nėmaž netraukia išgirsti ar pamatyti net pačią Pedriną. Leisk man palaukti jūsų Ramblos bulvare.

– Kaip nori, – atsakė Pablas. – Tačiau, man rodos, Estelė tikėjosi, kad ją lydėsi!

Iš tiesų, Estelė sugrįžo ir, kai reikėjo išvažiuoti, priėjo prie manęs. Užmiršau, kad po Inesės de Las Sjeras buvau davęs žodį niekada neiti žiūrėti jokios šokėjos ar klausytis dainininkės, bet tą dieną buvau įsitikinęs, kad matysiu ir girdėsiu tik Estelę. Ilgai laikiausi duoto sau pažado, ir šiandien man būtų keblu pasakyti, kas pirmiausia buvo vaidinama. Manęs neįstengė paveikti net plojimai, kuriais buvo sutiktas Pedrinos pasirodymas scenoje; sėdėjau ramiai, ranka prisidengęs akis, kai staiga didelę tylą, stojusią po trumpo sujudimo, nutraukė balsas, kurio negalėjau neatpažinti. Inesės balsas niekada nesiliovė skambėjęs man ausyse; jis persekiojo mane, kai mąsčiau, liūliavo, kai sapnavau, o balsas, kurį dabar girdėjau, buvo Inesės balsas! Krūptelėjau, sušukau, puoliau prie ložės barjero, įsmeigiau akis į sceną. Tai buvo Inesė, ji pati! Pirmoji mano mintis buvo ieškoti aplink save, rasti tai, kas galėtų patvirtinti, kad aš Barselonoje, teatre, kad manęs neapgaudinėja vaizduotė, kaip štai jau dveji metai kasdien, kad aš nesapnuoju vieno iš savo įprastų sapnų. Bandžiau įsikibti ko nors, kas įtikintų mane, kad mano jutimai tikri. Radau Estelės ranką ir stipriai suspaudžiau ją.

– Na ką? – nusišypsojo ji. – Jūs buvote toks tikras, kad jūsų neveikia moters balso kerai! Pedrina vos tik pradeda, o jūs visai galvą pametėte!..

– Ar jūs esate įsitikinusi, – paklausiau aš, – kad čia Pedrina? Jūs tikrai žinote, kad čia moteris, aktorė, o ne vaiduoklis?

– Taip, – pakartojo ji, – čia iš tiesų moteris, nuostabi aktorė, dainininkė, kokios gal niekas niekada nėra girdėjęs, bet, man rodos, tai ir viskas. Būkit atsargus, jūsų entuziazmas, – pridūrė ji šaltai, – turi kažką tokio, kas kelia nerimą tiems, kurie jus myli. Jūs ne pirmas, kurį ji, pasak gandų, išvariusi iš proto, ir toks širdies neatsparumas veikiausiai nesuteiktų džiaugsmo nei jūsų žmonai, nei jūsų meilužei.

Tardama šiuos žodžius, ji ištraukė savo ranką iš manosios, ir aš paleidau ją. Pedrina tebedainavo. Paskui leidosi šokti, ir mano mintis, skriejanti draug su ja, bejėgiškai atsidavė visiems įspūdžiams, kuriuos Pedrina galėjo panorėti jai sužadinti. Visuotinis šėlas salėje stelbė mano svaigulį, bet kartu dar labiau svaigino mane; laikas, prabėgęs tarp mūsų dviejų susitikimų, man pranyko, nes joks tokio pat pobūdžio ir toks pat stiprus įspūdis nebuvo iki šiol atgaivinęs mano atmintyje ano susitikimo; man vaidenosi, kad aš dar Gismondo pilyje; tiktai pilis padidėjusi, išdabinta, pilnutėlė prigužėjusių žmonių, o ovacijos iš visų pusių aidi man ausyse tarsi demonų džiūgavimas. O Pedrina, apsėsta įstabiausio dūko, kurį tik pragaras gali įkvėpti ir palaikyti, toliau skrajojo po sceną, bėgo, grįžo, kilo į orą, genama nenumaldomo siautulio, kol pagaliau be kvapo, nusikamavusi, sugniužusi griuvo statistams ant rankų, širdį veriančiu balsu garsiai ištardama vardą, kurį tariausi nugirdęs ir kuris skaudžiai atliepė man širdyje.

– Serži mirė! – šūktelėjau aš, apsipylęs ašaromis, ištiesęs rankas link scenos...

– Jūs tikrai išprotėjote, – pasakė Estelė, mane laikydama, – betgi raminkitės! Jos nebėra.

„Išprotėjau! – pakartojau pats sau. – Nejaugi iš tikrųjų taip yra? Man gal pasivaideno, kad matau tai, ko nemačiau? Ir girdžiu tai, ko iš tiesų negirdėjau? Išprotėjau, Dieve didis! Nuo žmonių ir Estelės mane atskirs liga, ir aš virsiu visuotinių paskalų objektu! Pražūtingoji

Gismondo pilie! Ar tai tokią bausmę skiri tu narsuoliams, kurie drįsta prasiskverbti į tavo paslaptis? Šimtą kartų laimingesnis Serži, žuvęs Liuceno kovos laukuose!“

Skendėjau šiose mintyse, kai pajutau, kad į ranką man įsikibo Estelė – laikas buvo eiti iš teatro.

– Deja! – virpėdamas pasakiau mažumą atsigodėjęs. – Tikriausiai atrodau jums vertas pasigailėjimo, bet jūs dar labiau gailėtumėtės manęs, jei žinotumėte istoriją, kurios neturiu teisės pasakoti! Tai, kas ką tik įvyko, tėra tęsinys baisios haliucinacijos, nuo kurios mano protas niekada visiškai neišsivadavo. Leiskite man likti vienam su savo mintimis ir pagal išgales jas sutvarkyti ir surikiuoti. Šiandien joks pašnekesys negali man teikti malonumo; rytoj aš būsiu ramesnis.

– Rytoj būsi toks, koks norėsi, – pasakė Pablas, kuris, eidamas pro mus, nugirdo paskutinius žodžius, – bet šį vakarą, žinoma, liksi su mumis. Beje, – pridūrė jis, – tave greičiau perkalbės Estelė negu aš.

– Tikrai? – įsiterpė ji. – Ar nesutiksite paaukoti mums laiko, kurį greičiausiai ketinate skirti Pedrinai?

– Dėl Dievo meilės, – šūktelėjau, – netarkite daugiau šio vardo, brangioji Estele, nes tai, ką jaučiu, nepanašu nė į vieną tų jausmų, apie kuriuos galėtumėte pagalvoti, nebent gal į siaubą. Ak, kodėl aš negaliu aiškiau pasisakyti?

Gavau nusileisti. Sėdau prie vakarienės stalo, bet valgio neliečiau; kaip ir tikėjausi, kalba sukosi tik apie Pedriną.

– Jūsų susidomėjimas šia nuostabia moterimi, – tarė staiga Pablas, – toks didžiulis, kad kažin ar galima būtų jus dar kuo nors daugiau sudominti? Bet kas būtų, jeigu jums būtų žinomi jos nuotykiai, kurių dalis susijusi su Barselona, tiktai dėjosi tokiu metu, kai daugelis mūsų dar čia negyveno! Jūs turėtumėte sutikti, kad Pedrinos nelaimės ne mažiau stulbinančios negu jos talentai.

Niekas neatsakė, nes visi klausėsi, ir Pablas tai pastebėjęs kalbėjo toliau:

– Pedrina nepriklauso tam visuomenės sluoksniui, iš kurio paprastai yra kilusios panašios į ją ir iš kurio samdomos klajojančios trupės, likimo valia linksminančios minią. Jos tikrasis vardas labai

senais laikais priklausė vienai garsiausių senosios Ispanijos giminių. Ji vadinasi Inesė de Las Sjeras.

– Inesė de Las Sjeras! – šūktelėjau aš, pašokdamas nuo kėdės, nenusakomo susijaudinimo pagautas. – Inesė de Las Sjeras! Vadinasi, tai tiesa? Bet ar tu žinai, Pablai, kas tokia yra Inesė de Las Sjeras? Ar žinai, iš kur ji ir kokios baisios privilegijos dėka dainuoja scenoje?

– Žinau, – nusišypsojo Pablas, – kad tai nepaprasta ir nelaiminga būtybė, kurios gyvenimas vertas bent jau tiek pat užuojautos kaip ir žavėjimosi. O dėl tavo susijaudinimo, išgirdus jos vardą, tai aš nė kiek nesistebiu, nes, galimas daiktas, šis vardas ne sykį patraukė tavo dėmesį mūsų „Romanserų" raudose. Istorija, kurią jis primena mūsų draugui, – kreipėsi jis į kitus dalyvius, – yra vienas tų viduramžių liaudies padavimų, greičiausiai pagrįstų tikrais ar tariamai tikrais įvykiais, kurie laikėsi žmonių atmintyje ir ėjo iš kartos į kartą, kol įgavo galų gale savotiško istorinio autentiškumo. Šiaip ar taip, toji istorija buvo jau laikoma visiškai patikima XVI amžiuje – dėl jos galinga Las Sjerasų šeima buvo priversta išsikraustyti iš tėvynės su visais savo turtais: pasinaudojusi naujaisiais jūrininkų ekspedicijų atradimais, ji perkėlė savo buveinę į Meksiką. Tikras dalykas, kad ją persekiojantis tragiškas likimas nė kiek neatlyžo kitoje žemėje. Man ne sykį teko girdėti, kad per trejetą šimtų metų visi tos šeimos vyresnieji yra žuvę nuo špagos.

Pradžioje šimtmečio, kurio šit jau eina keturiolikti metai, paskutinysis iš kilmingųjų Las Sjerasų senjorų vis dar gyveno Mechiko mieste. Mirtis atėmė jam žmoną, ir jis liko tik su šešerių ar septynerių metų dukrele, kurią pavadino Inese. Dar niekada tokie įstabūs gabumai nebuvo pasireiškę tokiame ankstyvame amžiuje, ir markizas de Las Sjerasas nieko nepagailėjo išugdyti šiems brangiems talentams, žadantiems didžią šlovę ir laimę jo senatvei. Iš tiesų, kokia būtų buvusi laimė, jei vienturtės dukters auklėjimas būtų galėjęs nustelbti visus jo rūpesčius ir visus jausmus; bet netrukus jį apsėdo pražūtingas noras užpildyti nykią savo širdies tuštumą kitu jausmu. Jis pamilo, patikėjo esąs mylimas ir didžiavosi savo pasirinkimu; negana to, apsidžiaugė suradęs savo gražiajai Inesei antrą motiną, o rado

nepermaldaujamą priešą. Guviu savo protu Inesė netruko suvokti, kokia sunki jos naujoji padėtis. Ji veikiai suprato, kad menas, kuris iki šiol buvo jai tik pramoga ir malonumas, gali tapti kurią dieną vieninteliu jos pragyvenimo šaltiniu. Tada ji atsidavė jam su įkarščiu, kurį apvainikavo negirdėta sėkmė, o po metų kitų jau nebebuvo jai mokytojų. Netgi tas iš jų, kur daugiausia išmanė ir labiausiai pasitikėjo savimi, būtų laikęs už garbę mokytis pas ją; bet ji brangiai užmokėjo už tą šlovę, jei teisybė, kad nuo to laiko jos protas, toks šviesus ir įstabus, atkaklaus darbo palaužtas, tarsi pradėjo pamažu temti, ir trumpalaikiai priepuoliai ėmė byloti apie jos proto sumaištį tokiu metu, kada jai lyg ir nieko nebeliko siekti.

Vieną dieną į rūmus buvo parneštas markizo de Las Sjeraso lavonas. Jį rado pervertą keliais špagos dūriais nuošalioje vietoje, kur, beje, nebuvo aptikta nieko, kas būtų galėję bent kiek nušviesti žiaurios žmogžudystės priežastis ar išaiškinti žudiką. Viešoji nuomonė betgi netrukus nurodė nusikaltėlį. Inesės tėvas neturėjo atvirų priešų, bet prieš antrąsias vedybas buvo įsigijęs varžovą, pagarsėjusį Mechiko mieste nežabotomis aistromis ir patrakusiu būdu. Giliai širdyje visi galvojo tik apie šitą žmogų; bet visuotinis įtarimas negalėjo virsti kaltinimu, nes nebuvo nė mažiausio įkalčio. Vis dėlto žmonių prielaidoms atsirado naujas pagrindas: po kelių mėnesių aukos našlė perėjo į žmogžudžio glėbį, ir nors po to neatsirado faktų, kurie tas prielaidas patvirtintų, bet neatsirado nė faktų, kurie jas sumenkintų. Taigi Inesė liko viena savo protėvių rūmuose, tarp dviejų žmonių, kurie jai buvo vienodai svetimi, kuriais slaptu savo instinktu vienodai bjaurėjosi ir kuriems įstatymas aklai patikėjo teises, atstojančias tėvo valdžią. Priepuoliai, ir anksčiau tarpais grėsę jos protui, tada pasibaisėtinai padažnėjo, ir niekas dėl to nesistebėjo, nors apskritai niekas nežinojo nė pusės jos nelaimių.

Mechike gyveno jaunas sicilietis, vadinęs save Gaetanu Filipiu, kurio ankstesniame gyvenime būta, matyt, kažkokios įtartinos paslapties. Paviršutiniška pažintis su menais, žavūs, bet lengvabūdiški tauškalai, elegantiškos manieros, atsiduodančios muštru ir poza, tas pasaulietiškas blizgesys, kurį garbingi žmonės įgyja auklėjimu, o

intrigantai – pomėgiu trintis tarp žmonių, atvėrė jam duris į aukštąją visuomenę, į kurią jis nebūtų patekęs dėl savo palaido gyvenimo. Inesė, vos tesukakusi šešiolika metų, buvo pernelyg tyra ir drauge pernelyg entuziastinga, kad įstengtų įžvelgti, kas slypi po šita apgaulinga išore. Geismingą savo jausmą ji palaikė pirmosios meilės apsireiškimu. Gaetanas nesivaržydamas prisistatė jai kaip aukštakilmis asmuo; jam buvo pažįstamas menas, kaip prisiskirti reikalingus titulus, suteikti jiems visą regimą autentiškumą, apakinantį net įžvalgiausią ir labiausiai įgudusią akį. Tačiau Inesės rankos jis veltui siekė. Nelaimingosios merginos pamotė sumanė pasisavinti jos turtą; ir galimas daiktas, kad ji nebūtų per daug skrupulingai rinkusis tam priemonių. Jos vyras savo ruožtu uoliai rėmė ją, tikriausiai nutylėjęs slaptą savo uolumo priežastį. Niekšas buvo įsimylėjęs savo globotinę; prieš kelias savaites jis išdrįso prisipažinti ją mylįs, o dabar kėsinosi ją suvilioti. Štai kokia baisi širdgėla jau kuris laikas taip negailestingai aitrino žiaurias Inesės kančias.

Inesės prigimtis buvo tokia, kokia būna visų moterų, pažymėtų ypatingo genialumo ženklu. Įstabiai didelis talentas derėjo su silpnu charakteriu, kuris teieškojo, kas imtųsi jam vadovauti. Proto ir meno srityje tai buvo tobulybė. Kasdieniame praktiniame gyvenime – vaikas. Jos širdį pavergdavo paprasčiausias tariamai prielankus jausmas, o kai būdavo palenkta širdis, protas nebeįstengdavo prieštarauti. Šitoks palinkimas nėra pražūtingas, kai žmogus patenka į patogias aplinkybes ir kai turi protingą vadovą; bet vienintelis asmuo, kurio valdžią pripažino Inesė, po tėvo mirties atsidūrusi liūdnoje vienatvėje, naudojo savo įtaką tik jai pražudyti; ir tai viena tų baisių paslapčių, apie kurias nenumano nekalta siela!

Gaetanas mažne be jokio vargo įkalbėjo Inesę pabėgti su juo, įrodęs, kad tai vienintelis jos išsigelbėjimas. Jis taip pat lengvai įtikino ją, kad visas jos protėvių palikimas pagal šventą įstatymo ginamą teisę priklausąs jai; jie dingo; o po kelių mėnesių su daugybe aukso, brangenybių ir deimantų jau gyveno Kadikse.

Čia nukrito šydas; bet Inesės akys, dar apakintos apgaulingo meilės ir pomėgių švitesio, ilgai nenorėjo pamatyti visos tiesos. Tačiau

draugija, į kurią įvedė Gaetanas, gąsdino ją kartais savo principų laisvumu; ji stebėjosi, kad persikėlimas iš vieno žemės pusrutulio į kitą gali taip keistai permainyti kalbą ir papročius; šioje komediantų, ištvirkėlių ir kurtizanių minioje, sudarančioje kasdienę jos draugiją, ji su baime ieškojo bent vienos minties, kuri atsilieptų į jos mintį, ir nerado. Ne per didžiausi ištekliai, įsigyti veiksmu, dėl kurio jos sąžinė nebuvo visiškai rami, ėmė tuo tarpu sekti, o kartu su jais tarsi geso ir veidmainiška Gaetano meilė. Vieną rytą pabudusi, ji veltui šaukėsi jo, veltui laukė ir kitą naktį; paskui nerimas virto baime, o baimė neviltimi: baisi tikrovė galų gale it paskutinis lašas perpildė jos negandų taurę. Jis pabėgo, apgrobęs ją, pabėgo su kita moterimi; metė ją, palikdamas elgeta, nuplėšęs garbę ir, kas buvo baisiausia, kamuojamą paniekos pačiai sau. Tas kilnus išdidumas, kuris tyroje sieloje stoja prieš nelemtį, Inesės sieloje palūžo. Slėpdamasi nuo jos ieškančių niekšingų giminaičių, ji pasivadino Pedrina. „Pedrina! Tebūnie taip! – pasakė ji su karčiu ryžtu. – Gėda ir nešlovė man – to norėjo likimas!“ Ir nuo to laiko ji buvo tik Pedrina.

Atleisite, jei nedėstysiu jos visų gyvenimo išgalių; ji niekam apie jas nepasakojo. Mes tesusitiksime su ja tik tą atmintiną jos debiuto dieną Madride, kai ji taip staiga įsibrovė į pirmąsias garsiausių aktorių eiles. Susižavėjimas buvo toks audringas ir karštas, kad visas miestas aidėjo nuo katučių teatre, o minia, kuri su ovacijomis ir vainikais palydėjo ją į namus, išsiskirstė tik tada, kai ji dar kartą pasirodė viename savo buto lange. Bet sužadino ji ne vien tokius jausmus. Jos grožis, išties toks pat įstabus kaip talentai, padarė nepaprastą įspūdį vienam įžymiam asmeniui, nuo kurio iš dalies tuomet priklausė Ispanijos likimas, – leiskite man nepaminėti jo vardo, tiek todėl, kad mano, kaip istoriko, sąžinė dar reikalauja patikrinti šį privataus gyvenimo epizodą, tiek todėl, kad man koktu primesti dar vieną silpnybę, beje, visiškai pateisinamą, prie visų tikrų ar tariamų ydų, kuriomis permaininga žmonių nuomonė visada apkaltina nuverstus karalius. Viena tikra – scenoje ji daugiau nebepasirodė, ir per keletą dienų ant šitos mažai kam žinomos avantiūristės, kurios gėdą ir skurdą ištisus metus matė kaimyninės provincijos, užgriuvo visos fortūnos

gėrybės. Netrukus pasklido kalbos apie jos tualetų įvairumą, papuošalų brangumą, ekipažų ištaigingumą; bet, nors tai ir neįprasta, jai buvo gana lengvai atleista už šitą staigų praturtėjimą, nes tarp jos teisėjų labai nedaug tebuvo vyrų, kurie nebūtų jautęsi laimingi, galėdami duoti jai šimtą kartų daugiau. Pedrinos garbei reikia pridurti, kad turtų, kuriais ją apdovanojo meilė, ji nešvaistė tuštiems užgaidams. Iš prigimties gailestinga ir dosni, ieškojo vargo, kurį galėtų palengvinti; nešė paramą ir paguodą į nykų neturtėlio būstą ir prie ligonio lovos; gelbėjo visus bėdžius su tokiu meilingumu, kad jos geradarystės atrodė dar didesnės, ir, nors ir būdama favoritė, palenkė liaudies širdį į save. Tas taip nesunku, kai esi turtingas!

Pedrinos vardas taip plačiai nuskambėjo, kad pasiekė ir Gaetano ausis tame tamsiame užkampyje, kur jis slėpė savo gėdingą gyvenimą. Pinigų, įsigytų vagyste ir išdavyste, iš kurių jis iki tol gyveno, jau nebepakako jo poreikiams. Jis apgailestavo neperpratęs, kokius išteklius galėjo pelnyti iš savo meilužės nuopuolio. Įžūliai nusprendė žūtbūt atitaisyti padarytą klaidą. Nebaidė jo net naujas nusikaltimas – jam tai buvo vieni niekai. Jis dėjo viltis į savo apsukrumą, itin dažnai išbandytą ir todėl jam nekeliantį abejonių. Nedorėlis pažinojo Inesės širdį ir nedvejodamas prisistatė jai. Iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad gauti atleidimą Gaetanui neįmanoma, bet nieko nėra neįmanomo klastingam protui, ypač kai jam talkininkauja aklai patikli meilė; o Gaetanas buvo ne tik pirmas vyras, suvirpinęs Inesės širdį, bet ir vienintelis, kurį ji mylėjo. Visi paklydimai, į kuriuos ją nuvedė geismas, neužpildė jos sieloje tuštumos ir nenustelbė apatijos; ji nusmuko, bet neištvirko – labai retas, bet vis dėlto pasitaikantis atvejis. Gaetano išgalvota istorija, kad ir kokia absurdiška, lengvai laimėjo jos pasitikėjimą. Inesei buvo būtina ja patikėti – jai magėjo susigrąžinti bent šiokią tokią žlugusios laimės regimybę, o šitaip nusiteikęs žmogus pasitenkina menkiausiu panašumu į tiesą. Galimas daiktas, ji net ir nedrįso išreikšti abejonių, kurios urmu smelkėsi jai į galvą, bijodama, kad neatsirastų tokia, kuri liks be atsakymo. Kaip saldu apgaudinėti save iliuzijomis, kai negali liautis mylėjęs!

O klastūnas nepamiršo nieko, kas galėjo būti jam naudinga. Jis grįžtąs iš Sicilijos, kur nuvažiavęs prašyti savo šeimos leidimo vesti.

Jam pavykę. Motina teikusis pati jį atlydėti Ispanijon, kad greičiau pamatytų brangią jai dukterį, apie kurią susidariusi palankiausią nuomonę. Bet kokia baisi naujiena laukusi jo Barselonoje! Gandas apie Pedrinos sėkmę pasiekęs jį kartu su žinia apie jos nusikaltimą ir gėdą. Tai šitaip ji atlyginusi jam už visą jo meilę, už visas aukas? Pirmoji mintis, pirmasis jausmas buvęs troškimas mirti, bet meilė dar nugalėjusi neviltį. Jis neišdavęs motinai savo liūdnos paslapties; atskubėjęs į Madridą pasikalbėti su Inese, prispirti ją įsiklausyti, jei dar laikas, į garbės ir doros šauksmą; atvykęs atleisti jai ir atleidžiąs! Ką dar jums pasakyti? Inesė, apsipylusi ašarom, sutrikusi, virpėdama, graužiama sąžinės, paklaikusi iš dėkingumo ir džiaugsmo, puolė apgavikui į kojas; ir veidmainystė kone be vargo įveikė širdį, pernelyg jautrią ir pernelyg patiklią, kad ją perprastų. Ši staigi vaidmens ir situacijos permaina, suteikusi nusikaltėliui visas nekaltumo privilegijas, gali, ko gero, kai ką nustebinti. Bet verčiau pasiklauskite moterų! Tai labai įprastas daiktas.

Įtarimai Inesei vis dėlto turėjo vėl atbusti tada, kai ji pamatė, kad Gaetanui labiau rūpi krautis į karietą, paruoštą jų išvykimui, turtus, apie kurių kilmę ji negalėjo nė galvoti nerausdama, negu išplėšti ją pačią iš nusikalstamos meilės glėbio. Veltui ji maldavo visko atsisakyti. Jis neklausė. Po keturių dienų Barselonoje prieš „Italijos" viešbutį sustojo karieta. Iš jos išlipo jaunas, elegantiškai apsitaisęs vyras ir dama, kuri, atrodė, labai stengėsi pasislėpti nuo keleivių ir praeivių žvilgsnių. Tai buvo Gaetanas ir Pedrina. Po ketvirčio valandos jaunasis vyras išėjo ir pasuko uosto link. Gaetano motinos nebuvo, ir tas tik patvirtino Inesės būgštavimus. Ji, matyt, įveikė savo nedrąsą ir atvirai juos išklojo, kai jis grįžo. Šiaip ar taip, tikras dalykas, kad tą patį vakarą tarp jų kilo vaidas, iš naujo įsiplieskęs keletą kartų naktį. Auštant Gaetanas, išblyškęs, sukritęs, susijaudinęs, įsakė tarnams nugabenti keletą skrynių į laivą, kuris turėjo išplaukti rytą, ir pats nuėjo ten, nešinas mažesne dėžute, kurią slėpė apsiausto klostėse. Įlipęs į laivą, jis atleido su juo atėjusius tarnus, paaiškinęs, kad pats turįs dar pasilikti sutvarkyti kai kurių reikalų, dosniai užmokėjo jiems už vargą ir kuo įsakmiausiai liepė nežadinti ponios, iki jis sugrįš. Tačiau

praėjo geras laiko tarpas, o nepažįstamasis nesirodė. Sužinota, kad laivas išplaukė, ir vienas iš vyrų, kurie lydėjo Gaetaną, niūraus nujautimo pagautas, panoro pats tuo įsitikinti. Jis tepamatė bures, dingstančias už akiračio.

Tyla, vis dar viešpataujanti Inesės kambaryje, kai visas viešbutis aidėjo nuo triukšmo, ėmė rodytis įtartina. Įsitikinta, kad durys užrakintos ne iš vidaus, bet iš lauko, ir rakto spynoje nėra. Viešbučio šeimininkas nesudvejojęs atrakino jas atsarginiu raktu, ir prieš akis jam atsivėrė baisus reginys. Nepažįstamoji gulėjo lovoje kaip įmigęs žmogus, ir būtų galima buvę tikrai apsirikti, jeigu ji nebūtų mirkusi kraujo klane. Jos krūtinę bemiegant buvo pervėręs durklas, ir žudiko ginklas dar styrojo žaizdoje.

Jūs, aišku, dovanosite man, kad nesileidžiu į šias siaubingas smulkmenas. Tuo metu jas žinojo visas miestas. Bet štai ko dar nežino netgi tie, kuriuos labiausiai sujaudino tos vargšės likimas, nes ji tik prieš keletą dienų teįstengė sutelkti ir surikiuoti miglotus savo gyvenimo prisiminimus: nelaimingoji šio nusikaltimo auka yra įstabioji Pedrina, kurios niekad neužmirš Madridas, o Pedrina – tai Inesė de Las Sjeras.

– Grįžtu prie savo pasakojimo, – kalbėjo toliau Pablas. – Žmonės, susirinkę pasižiūrėti tos siaubingos scenos, ir gydytojai, kurie buvo tuoj pat iškviesti, netruko nustatyti, kad nepažįstamoji dar nemirusi. Pavėluotai suteikta pagalba buvo tokia rūpestinga, kad pavyko grąžinti jai sąmonę ir gyvybę. Tuo tarpu prabėgo pora dienų, kupinų čia baimės, čia vilties. Žmonių prielankumas tolydžio didėjo. Po mėnesio neliko abejonių, kad Inesė pagis; bet kliedėjimo, prasidėjusio sulig kalbos atgavimu, kaip tuo metu atrodė, nuo didelės karštinės, nenuėmė nei vaistai, nei laikas. Vargšė prisikėlė fiziniam gyvenimui, bet liko negyva dvasiniam. Ji išprotėjo.

Ją priglaudė šventų moterų bendruomenė, kuri ir toliau atidžiai ją žiūrėjo, kaip to reikalavo jos būklė. Šitas visapusiškas, beveik dangiškas gailestingumas neliko be atsako: ligonė, kaip pasakojama, buvo be galo nuolanki, jos beprotybė nesireiškė įniršiu ir dūkuliu, paprastai būdingu šiai baisiai ligai. Be to, dažnai užeidavo proto prašviesėjimo

laikotarpiai, ilgesni ar trumpesni, kurie diena iš dienos teikė vis daugiau vilties, kad ligonė pagis; šie tarpai tiek padažnėjo, kad slaugių dėmesys, su kuriuo jos iš pradžių sekė menkiausią jos judesį ar poelgį, smarkiai atlyžo; pamažu jos įprato palikti ją vieną per ilgas pamaldų valandas, o ji pasinaudojo šiuo aplaidumu ir pabėgo; kilo didelis nerimas, imtasi energingai ieškoti; pradžioje žygiai atrodė sėkmingi, tikėtasi, kad pastangos nenueis veltui. Jau pirmomis savo klajūniško gyvenimo dienomis Inesė patraukė žmonių dėmesį neprilygstamu grožiu, įgimtu manierų prakilnumu, o protarpiais taip pat minčių ir kalbų keistumu. Ypač krito į akis jos savotiškas apdaras – atsitiktinai susigraibyti elegantiškų, bet nušiurusių teatro kostiumų likučiai, blizgantys beverčiai skudurai, kurių nesiteikė paimti sicilietis; šitas keistas prabangios mantos rinkinys savotiškai kontrastavo su storos drobės maišu, kurį Inesė turėjo persimetusi per petį išmaldai rinkti. Jos pėdsakai vedė beveik iki Mataro; bet šitoje kelio vietoje jie smegte prasmego, ir, nors apylinkės buvo išvaikščiotos visom kryptim, jų atsekti nepavyko. Inesė dingo iš akių dvi dienos prieš Kalėdas, ir kai buvo prisiminta, į kokį liūdesį ji nugrimzdavo kiekvieną kartą, kai išsisklaidydavo tamsa, gaubianti jos protą, niekas nesuabejojo, kad ji pati bus pasidariusi sau galą, šokdama į jūrą. Šitoks jos likimo aiškinimas piršosi pats savaime, ir beveik niekas nebandė ieškoti kito. Nepažįstamoji žuvo, ir šios žinios įspūdis tvėrė dvi dienas. Trečią dieną jis išblėso, kaip išblėsta visi įspūdžiai, o ketvirtą dieną niekas apie ją nebeužsiminė.

Tuo metu nutiko itin nepaprastas įvykis, daug prisidėjęs prie to, kad žmonių dėmesys nukrypo nuo Inesės išnykimo ir nuo tragiškos jos nuotykių atomazgos. Netoli to miesto, kur dingo paskutiniai jos pėdsakai, yra senas apgriuvęs dvaras, vadinamas Gismondo pilimi, kurioje, kaip sako žmonės, prieš keletą šimtmečių apsigyvenęs velnias ir kurioje, pasak padavimo, jis puotaująs kasmet Kalėdų naktį. Dabartinė karta nebuvo mačiusi nieko, kas būtų bent iš dalies patvirtinęs šį juokingą prietarą, ir niekas juo nebesidomėjo; bet kai kurios aplinkybės, niekada taip ir neišaiškėjusios, jį vėl įteisino 1812 metais. Šį sykį nebeliko abejonių, kad užkeiktoje pilyje šeimininkauja

ypatingi gyventojai, kurie nesislėpdami linksmai joje lėbauja. Vidunaktį jos kambariuose, nuo seno tuščiuose, suspindo ryški šviesa, įvariusi nerimo ir išgąsčio gretimiems kaimeliams. Pora susivėlavusių keleivių, atsitiktinai praėjusių pro jos sienas, girdėjo kažkokius keistus ir neaiškius balsus, kuriuos kartais pertraukdavo neapsakomai švelni daina. Naktį siautusi audra – šitokios nakties tokiu laiku Katalonijoje žmonės neprisimena – teikė dar didesnio iškilmingumo šiam neįprastam vaizdui, kurio atskiras detales, žinoma, smarkiai išpūtė baimė ir prietaringumas. Rytojaus dieną ir kitomis dienomis per keletą mylių aplinkui tik ir kalbėta apie vaiduoklių sugrįžimą į Gismondo pilį, ir daugybė liudijimų, kurie iš esmės sutapo, savaime suprantama, galų gale sukėlė ant kojų žandarmeriją. Iš tiesų, prancūzų daliniai buvo iš įgulų atšaukti – reikėjo sustiprinti Vokietijoje kovojančios armijos likučius; ir metas galėjo pasirodyti patogus senajai ispanų partijai mėginti vėl užgrobti valdžią, juoba kad ši partija buvo jau sukursčiusi labai aiškiai juntamą bruzdėjimą mūsų neklusniuose departamentuose. Valdžios organai, nelabai linkę pritarti tamsuomenės tikėjimui, nusprendė, kad ši tariama velnių sueiga, į kurią jie ištikimai susirenką švęsti savo metinių, yra ne kas kita, kaip suėjimas sąmokslininkų, pasiryžusių vėl iškelti pilietinio karo vėliavą. Ji įsakė stropiai apžiūrėti paslaptingąją pilį, ir krata akivaizdžiai patvirtino, kad gandai, dėl kurių ji padaryta, teisingi. Surasti visi apšvietimo ir puotos pėdsakai, o ant stalo pasilikęs butelių skaičius leido spėti, kad kompanijos būta gausios.

Šioje pasakojimo vietoje, kuri priminė man nenumalšinamą Butrė troškulį ir besaikį jo gėrimą, aš neįstengiau susitvardyti ir prapliupau juoku, kuris ilgam pertraukė Pablą ir pasirodė taip keistai nesuderinamas su mano nuotaika šios istorijos pradžioje, jog jis nustėro. Įdėmiai pažiūrėjo į mane, laukdamas, kada sutramdysiu savo nekuklią linksmybę; pamatęs, kad aprimau, pasakojo toliau:

– Visiems pasidarė neginčijamai aišku, kad buvo susirinkęs tam tikras skaičius žmonių, matyt, ginkluotų ir tikriausiai raitų, nes aptikta pašaro likučių; bet pilyje nerasta nė vieno sąmokslininko, ir tolesni ieškojimai liko be pasekmių. Valdžios organai taip ir negavo nė

mažiausio paaiškinimo dėl šio keisto įvykio ir tada, kai tokie veiksmai nebebuvo laikomi nusikaltimu ir kai prisipažinti galėjo būti tiek pat paranku, kiek anksčiau atrodė būtina tylėti. Dalinys, kuriam buvo pavesta ši maža operacija, jau buvo beišsidanginąs iš pilies, kai vienas kareivis aptiko viename iš rūsių keistai apsitaisiusią merginą, matyt, beprotę, kuri ne tik nesislėpė nuo jo, bet šoko prie jo, šaukdama vardu, kurio jis neįsidėmėjo. „Tai tu? – šūktelėjo ji. – Kaip ilgai turėjau tavęs laukti!..“ Išvesta į dienos šviesą ir pamačiusi, kad apsiriko, ji apsipylė ašaromis.

Ta mergina, jūs jau žinote, buvo Pedrina. Jos žymės, prieš kelias dienas išsiuntinėtos visiems jūros pakrantės valdžios organams, buvo puikiai žinomos ir tam daliniui. Proto prašviesėjimo valandėlę ji buvo apklausinėta apie neišaiškinamus Kalėdų nakties įvykius, paskui skubiai išsiųsta į Barseloną; bet tie įvykiai buvo palikę jos sąmonėje tik labai miglotus pėdsakus, ir jos liudijimas, kurio nuoširdumu negalima buvo abejoti, tik dar labiau supainiojo ir taip jau sudėtingą informaciją. Vienas dalykas tebuvo nustatytas: apsėsta keisto savo ligotos vaizduotės įgeidžio, ji panūdo ieškotis prieglobsčio senjorų Las Sjerasų pilyje – teisę į tai jai laiduoja kilmė; vargais negalais ten prasiskverbė pro siaurą tarpą, atsiradusį apgriuvusiuose vartuose; iš pradžių maitinosi produktais, kuriuos buvo atsinešusi, o paskui tuo, ką paliko nepažįstamieji. Ji tų žmonių, matyt, nepažinojo; o jų drabužiai, kaip ji nusakė, buvę tokie nepanašūs į dabar gyvenančių tautų dėvimus, jog klausytojai nedvejodami nusprendė, kad tai nuotrupos svaičiojimų, kuriuos jos protas painioja su tikrove. Įtikimiau atrodė štai kas: vienas iš tų nuotykių ieškotojų ar sąmokslininkų buvo padaręs didelį įspūdį jos širdžiai, viltis jį susirasti ir tepalaikė jos norą gyventi. Bet ji suprato, kad jis persekiojamas, kad jo laisvei ar net gyvybei gresia pavojus, ir nė uoliausiomis, atkakliausiomis pastangomis nepavyko iš jos išgauti jo vardo paslapties.

Šis pastarasis Pablo pasakojimo epizodas visai naujai nušvietė mano prisiminimą apie draugą, kuris mirė mano akyse. Man sugniaužė krūtinę, akys paplūdo ašarom, ir aš staiga užsidengiau jas ranka, slėpdamas savo susijaudinimą nuo aplinkinių. Pablas nutilo kaip ir

pirmą kartą ir įsmeigė į mane žvilgsnį su dar didesniu domesiu. Lengvai įspėjau jo jausmą ir nusišypsojau, norėdamas išsklaidyti jo nerimą.

– Tenurimsta tavo širdis, bičiuli, – tariau pakiliai, – tenejaudina tavęs tie perėjimai iš graudulio į linksmybę, kuriuos man sužadino tavo nuostabi istorija. Kitaip ir negali būti, ir tu pats sutiksi su manim, kai galėsiu tau viską paaiškinti. Bet pasakok toliau ir atleisk, kad pertraukiau tave, – juk Pedrinos nuotykiai dar nepasibaigę.

– Nedaug beliko pasakyti, – tarė Pablas. – Ją nugabeno atgal į vienuolyną, ir čia jai buvo uždėta griežtesnė priežiūra. Gydyti ją ėmėsi vienas senas gydytojas, ypač gerai nutuokiantis apie proto ligas, – jį laimingos aplinkybės prieš keletą metų atvedė į Barseloną. Jis suprato, kad išgydyti ligonę bus labai sunku, nes pažeistos vaizduotės sutrikimai visuomet labai rimti ir, galima sakyti, nepagydomi, kai jų priežastis – didelis sielvartas. Vis dėlto jis nenuleido rankų, nes pasikliovė pagalbininku, visada gebančiu numaldyti skausmą, – laiku, kuris viską išdildo ir kuris vienas lieka amžinas tarp mūsų trumpalaikių džiaugsmų ir širdgėlų. Nusprendė, be to, panaudoti pramogas ir darbą; savo ligonei gelbėti pasitelkė meną, kurį ji buvo užmiršusi, bet kuris netrukus atgaivino šios nuostabios prigimties aistrą, galingesnę negu kada nors anksčiau. „Mokytis, – sako vienas filsofas, – reiškia galbūt prisiminti“. Jai tai reiškė kurti. Jos pirmoji pamoka iš pradžių sukėlė klausytojų nuostabą, kuri paskui virto susižavėjimu, entuziazmu, padūkimu. Ji greitai pagarsėjo; svaigulys, kurį ji žadino, apėmė ją pačią. Yra privilegijuotų žmonių, kuriems šlovė atlygina už prarastą laimę, – atpildas, stebuklingai jiems skirtas Apvaizdos, nes laimė ir šlovė retai eina kartu. Pagaliau ji pasveiko ir įstengė viską pasisakyti savo geradariui, kuris ir papasakojo man šią istoriją. Bet proto sugrįžimas būtų buvęs jai nauja nelaimė, jeigu ji nebūtų atgavusi sykiu ir savo talento. Jūs, aišku, suprantate, kad pasiūlymų jai nestigo, kai tik buvo sužinota, kad ji nusprendė atsidėti teatrui. Jau dešimt miestų kėsinosi ją iš mūsų pagrobti, bet vakar gavo su ja pasimatyti Baskara, ir jam pavyko angažuoti ją į savo trupę.

– Į Baskaros trupę? – šūktelėjau juokdamasis. – Būk tikras, dabar ji žino, kas tie pavojingi Gismondo pilies sąmokslininkai.

– Va šitą dalyką tu mums ir paaiškinsi, – atsakė Pablas, – nes šios paslaptys, atrodo, tau puikiai žinomos. Pradėk, meldžiamasis.

– Jam negalima, – įsiterpė suirzusi Estelė. – Tai paslaptis, kurios jis negali niekam atskleisti.

– Taip buvo prieš valandėlę, – atšoviau, – bet per tą valandėlę įvyko didžiulė permaina mano mintyse ir sprendimuose. Aš ką tik pasijutau atleistas nuo savo priesaikos.

Nėra reikalo sakyti, kad papasakojau tada jiems tą patį, ką pasakojau prieš mėnesį jums ir nuo ko jūs lengvai mane šiandien atleisite, net jei mano pirmoji istorija ir ne visai tvirtai išliko jūsų atmintyje. Nemokėsiu jos taip pagražinti, kad turėtumėte kantrybės išklausyti ją antrą kartą.

– Jūs bent jau gebate tiek logiškai samprotauti, – tarė prokuroro padėjėjas, – jog išvesite iš jos kokį nors moralą; pareiškiu jums, kad neduočiau nė skatiko už šmaikščiausią istoriją, jei iš jos neišplauktų joks pamokymas. Mielasis Pero, jūsų mokytojas, sugebėdavo išspausti iš paikiausios savo pasakos sveiką ir rimtą pamoką.

– Ak, – pakėliau aš rankas į dangų. – Apie ką jūs čia man kalbate? Tai vienas iškilniausių genijų, švietusių žmonijai po Homero! O, mano meto romanistai ir net pasakų rašytojai nepretenduoja būti panašūs į jį. Tarp mūsų kalbant, šitoks palyginimas, jų manymu, juos labai pažemintų. Jiems visų pirma reikalingas, brangusis prokurore, kasdienis garsas, kuris įgyjamas pinigais, ir pinigai, kurių visada galima dorai ar nedorai užsidirbti, kai pasiektas garsas. Moralas, kuris jums atrodo toks būtinas, jiems mažiausiai rūpi. Tačiau, kadangi jūs to norite, baigsiu sentencija – ją aš manausi pats išgalvojęs, bet, gerai apieškoję, gal rasite ją ir kitur, nes nėra nieko, kas nebūtų jau kartą pasakyta:

Kas viskuo tiki – tas mulkis,
Kas viską neigia – kvailys.

O jei šita sentencija jums netinka, aš be vargo pasiskolinsiu kitą iš ispanų, kol esu jų žemėje:

De las cosas más seguras,
La más segura es dudar.

Tai reiškia, brangioji Edoksi, kad iš visų tikrų dalykų pats tikriausias yra abejoti.

– Abejoti! Abejoti! – liūdnai pakartojo Anastazė. – Baisus malonumas – abejoti! Vadinasi, vaiduoklių nėra?..

– Darai per daug toli siekiančias išvadas, – atsakiau. – Mano aforizmas sako, kad gal ir yra. Aš neturėjau laimės jų matyti; bet kodėl negalėtų būti skirta pamatyti jų būtybei, tobulesnei ir laimingesnei už mane?

– Tobulesnei ir laimingesnei! – šūktelėjo prokuroro padėjėjas. – Idiotui! Bepročiui!

– O kodėl ne, pone prokurore! Kas nustatė žmogaus išminties matą? Kur tas gudročius Popilijus[9], kuris pasakė jai: „Tu neišeisi už šio rato!" Jei vaiduokliai – prasimanymas, tai reikia sutikti, kad nėra labiau paplitusios tiesos kaip šis paklydimas. Tą liudija visi amžiai, visos tautos, visos istorijos; o kuo jūs remiate pažinimą to, ką vadinate tiesa, jei ne istorijos, tautų, amžių liudijimu? Šiuo klausimu, beje, esu susidaręs savą, atskirą nuomonę, ji turbūt pasirodys jums labai keista, bet aš negaliu jos atsisakyti; štai ji: žmogus nesugeba nieko išgalvoti arba, kitaip sakant, išgalvojimas ko nors naujo tėra įgimtas realių faktų suvokimas. Ką daro šiandien mokslas? Kiekvienu nauju atradimu jis patvirtina, suautentina, jei galima taip pasakyti, kurį nors iš tariamų Herodoto ir Plinijaus prasimanymų[10]. Pasakų žirafa vaikščioja šiandien po Karališkąjį zoologijos sodą. Esu vienas tų, kurie kasdien laukia ten pasirodant mitologinio vienaragio. Drakonų, pasakiškų gyvačių, endriagų ir taraskų nebėra gyvųjų pasaulyje, bet Kiuvjė[11] atrado juos iškasenų pasaulyje. Visi žino, kad harpija buvo milžiniškas šikšnosparnis, o poetai nusakė ją su tokiu tikslumu, kurio pavydėtų Linėjus[12]. O dėl vaiduoklių, apie kuriuos mes ką tik kalbėjome ir prie kurių mielai grįžtu...

Aš iš tiesų buvau begrįžtąs prie šios temos, ketindamas plačiai ją išdėstyti, nes tai tokia medžiaga, apie kurią galima daug pasakyti, bet pastebėjau, kad prokuroro padėjėjas užmigo.

ALFRED DE VIGNY

Alfred de Vigny
SERVITUDE ET GRANDEUR MILITAIRES
Paris, Gallimard, 1992

Loretė,
arba Raudonasis antspaudas

SU KUO AŠ KARTĄ SUSITIKAU, KELIAUDAMAS VIEŠKELIU

Vieškelis, einantis per Artua ir Flandriją, ilgas ir nykus. Jis driekiasi tiesia linija, nei medžių, nei griovių, per lygius, visais metų laikais geltonu purvu apneštus laukus. Keliavau šiuo keliu 1815 metų kovo mėnesį[1]; čia ir įvyko susitikimas, kurio iki šiol negaliu užmiršti.

Buvau vienas ir jojau arkliu, mano aprangą sudarė šiltas baltas apsiaustas, raudonas munduras, juodas šalmas; turėjau porą pistoletų ir ilgą kardą; keturias dienas ir keturias naktis pylė kaip iš kibiro, o aš, prisimenu, jodamas visa gerkle traukiau ariją iš „Žokondos“[2]. Ką gi, buvau tada toks jaunas! Karaliaus rūmų gvardiją 1814 metais sudarė beveik vieni vaikai ir seniai; atrodė, kad Imperija pasigrobė ir išžudė visus vyrus.

Mano draugai, lydintys karalių Liudviką XVIII, jojo tuo pačiu keliu pirma manęs; mačiau ten toli, šiaurėje, pačiame akiratyje, baltus jų apsiaustus ir raudonus mundurus; kitoje horizonto pusėje Bonaparto ulonai stebėjo ir sekė kiekvieną atsitraukiančios gvardijos žingsnį, retkarčiais sušvytruodami trispalve savo iečių vėliavėlių liepsna. Mano arklys, pametęs pasagą, atsiliko nuo kitų; bet buvo jaunas ir stiprus, ir aš, norėdamas pasivyti savo eskadroną, spustelėjau jį pentinais; arklys pasileido smagia risčia. Čiuptelėjau už diržo, jis buvo kietai prikimštas aukso; išgirdau, kaip žvanga atsimušdama į balnakilpę plieninė mano kardo makštis, ir pasijutau labai išdidus ir visiškai laimingas.

Vis dar lijo, o aš vis dar dainavau. Tačiau netrukus nutilau – įkyrėjo klausytis vien savo balso, dabar girdėjau tik lietų ir vėžėmis maknojančio savo arklio žingsnius. Grįstas kelias baigėsi; arklys klimpo

į purvą, reikėjo joti žingine. Mano auliniai batai aplipo storu geltonu kaip ochra purvo sluoksniu, o į jų vidų sunkėsi lietaus vanduo. Žvilgtelėjau į savo naujutėlius aukso antpečius – mano džiaugsmą ir paguodą; jie buvo pasišiaušę nuo lietaus; aš nusiminiau.

Arklys nunėrė galvą; aš pasekiau jo pavyzdžiu; susimąsčiau, ir man pirmą kartą kilo klausimas, kur aš, tiesą sakant, keliauju. Neturėjau nė mažiausio supratimo, bet galvos ilgai nesukau: man buvo aišku – čia mano eskadronas, čia būti mano pareiga. Kadangi mano širdyje viešpatavo absoliuti, niekieno netrikdoma ramybė, padėkojau už ją šiam žodžiais nenusakomam Pareigos jausmui ir pabandžiau jį išsiaiškinti. Diena iš dienos stebėdamas, kaip šviesiaplaukiai jaunuoliai, ir žilagalviai seniai smagiai pakelia neįprastą nuovargį, kaip daugybė vyrų, salonų ir gyvenimo lepūnėlių, narsiai rizikuoja savo aprūpinta ateitim, ir savo ruožtu dalydamasis su jais šituo įstabiu pasitenkinimu, kurį kiekvienam žmogui teikia įsitikinimas, kad jis negali išsilenkti tų pareigų, kurias jam uždeda Garbė, supratau, kad Pasiaukojimas – lengvesnis ir labiau įprastas dalykas gyvenime, negu manoma.

Svarsčiau, ar negimsta pasiaukojimo jausmas kartu su mumis; kas yra tas potraukis paklusti ir atiduoti savo valią į svetimas rankas, kaip kažką sunkaus ir neparankaus; iš kur tas slaptas džiaugsmas, kurį patiri atsikratęs šios naštos, ir kodėl niekada iki šiol nesukilo dėl to žmogaus išdidumas. Tiesa, mačiau, kad šis paslaptingas instinktas priverčia įvairias tautas susitelkti į galingas sąjungas, bet niekur kitur, – nebent tik armijoje, – nemačiau tokio visiško ir grėsmingo atsižadėjimo savo veiksmų, savo žodžių, savo troškimų ir beveik savo minčių. Vis dėlto mačiau, kad pasipriešinti jam įmanoma ir kad gyvenime taip ir esti, nes piliečiui būdingas įžvalgus ir protingas paklusnumas, gebantis vertinti ir turintis ribas. Mačiau net, kad ateina galas švelniam moters nuolankumui tada, kai ji verčiama elgtis nedorai, ir kad ją ginti stoja įstatymas; bet kariškio paklusnumas – pasyvus ir drauge veiklus; kareivis gauna įsakymą ir jį vykdo, kerta aklai kaip antikinis Likimas! Nagrinėjau visas galimas šitokio kareiviško pasiaukojimo pasekmes – pasiaukojimo be žvalgymosi atgal, besąlygiško ir kartais galinčio užsibaigti klaikiomis užduotimis.

Taip mąsčiau aš, leisdamas arkliui žengti pagal savo užgaidą, dirsčiojau į laikrodį, o kelias tęsėsi vis ta pačia tiesia linija – nei medžio, nei namo – ir kirto lygumą ligi pat horizonto, it didelis geltonas ruožas ant pilkos drobės. Kartais tas šlapias ruožas ištirpdavo jį supančioje tižioje žemėje, o kai šią liūdną lygumą nušviesdavo bent kiek ryškesnė šviesa, pamatydavau aplink save liūliuojančią purvyno jūrą ir save patį slenkantį lipnia dumblo srove.

Atidžiai į šį geltoną kelio ruožą įsižiūrėjęs, pastebėjau už kokio ketvirčio mylios juodą krutantį taškelį. Apsidžiaugiau, vadinasi, ten žmogus. Neatitraukiau nuo jo akių. Pastebėjau, kad tas juodas taškas juda kaip ir aš Lilio link ir juda zigzagais, vadinasi, žengia sunkiai. Paspaudžiau arklį ir ėmiau jį vytis, daiktas truputį pailgėjo ir padidėjo. Pajutęs tvirtesnę žemę, vėl paraginau arklį risčia, ir man pasirodė, kad matau lyg ir kokį mažą juodą vežimėlį. Buvau išalkęs, vyliausi, kad tai markitantės vežimėlis, ir, įsivaizduodamas, kad sėdžiu ne ant savo vargšo arklio, o valtyje,verčiau jį, taip sakant, irtis iš visų jėgų iki tos palaimingos salos šioje jūroje, kur jis kartais grimzdo iki pilvo.

Už kokio šimto žingsnių aiškiai įžiūrėjau nedažyto medžio vežimėlį, dengtą juoda vaškytine, užtraukta ant trijų lankų. Panėšėjo į lopšelį ant dviejų ratų. Ratai smego į purvą iki ašies; ratukus traukė nedidelis asilėnas, kurį sunkiai vedė už pavadžio šalia einantis žmogus. Prijojau artyn ir atidžiai jį nužvelgiau.

Tai buvo kokių penkių dešimčių metų vyras žilais ūsais, stiprus ir aukštas, gunktelėjęs kaip visi seni pėstininkų karininkai, kadaise nešioję kareivio kuprinę. Vilkėjo pėstininkų karininko uniformą, o iš po trumpo mėlyno apšepusio apsiautalo kyšojo majoro antpetis. Veidas buvo rūstus, bet geras, tokių veidų kariuomenėje daug. Pažiūrėjo į mane šnairomis iš po tankių juodų antakių, mikliai išsitraukė iš vežimėlio šautuvą, užtaisė jį, apeidamas asilėną ir pasislėpdamas už jo kaip už pylimo. Pamatęs jo baltą kokardą, aš tik atkišau jam savo raudono munduro rankovę, ir jis įmetė šautuvą atgal į vežimą sakydamas:

– Aha, čia tai kitas reikalas, o aš jus palaikiau vienu iš tų triušių, kur mus vejasi. Norite praplauti gerklę?

– Mielu noru, – atsakiau jodamas artyn, – jau para kai neturėjau nė lašo burnoje.

Ant kaklo jis buvo pasikabinęs kokoso riešutą, labai gražiai pjaustinėtą, butelio formos su sidabro kakleliu, kuriuo, atrodo, gerokai didžiavosi. Padavė jį man, ir aš su didžiausiu malonumu siurbtelėjau gurkšnelį baltojo prasto vyno; atidaviau jam riešutą atgal.

– Į karaliaus sveikatą! – pasakė jis gerdamas. – Jis apdovanojo mane Garbės Legiono ordinu, taigi teisingumas reikalauja, kad palydėčiau jį iki sienos. Bet kadangi vienintelis mano pragyvenimo šaltinis tik mano antpečiai, grįšiu paskui į savo batalioną, tai mano pareiga.

Šitaip kalbėdamas tarsi pats su savimi jis vėl pavarė savo asilėną sakydamas, kad nėra ko gaišti; o kadangi buvau tos pačios nuomonės, pavariau arklį per porą žingsnių paskui jį. Nenuleidau nuo jo akių, bet neklausinėjau – niekados nemėgau plepaus smalsumo, taip dažnai pasitaikančio tarp mūsų.

Nužygiavome nepravėrę burnos apie ketvirtį mylios. Kai jis sustojo, kad pailsėtų jo vargšelis asilėnas, į kurį man buvo gaila žiūrėti, sustojau ir aš, bandydamas išspausti vandenį, susirinkusį batuose, tarsi dviejuose induose, kuriuose iki kelių mirko mano kojos.

– Batai, matyt, nutempė jums kojas, – pasakė jis.

– Jau keturios naktys nesu jų nusiavęs, – atsakiau.

– Niekai! Po savaitės viską užmiršite, – pridūrė jis savo prikimusiu balsu. – Matot, mūsų laikais būti vienam laimė. Ar žinote, kas ten mano vežimaityje?

– Ne, – atsakiau aš.

– Moteris.

– Aha! – pasakiau aš per daug nenustebęs ir ramiai vėl pavariau arklį žingine. Majoras ėjo įkandin manęs.

– Šitie palaikiai ratukai nedaug man tekainavo, – pridūrė jis, – asilėnas taip pat; bet daugiau man ir nereikia, nors šis kelias – ilgokas kaspinėlis.

Pasiūliau jam sėsti ant mano arklio, kai pavargs; o kadangi apie jo kinkinį, kurio jis gėdijosi, aš atsiliepiau rimtai ir paprastai, jis

staiga pasijuto laisviau ir, priėjęs prie mano balnakilpės, plekštelėjo man per kelį ir pasakė:

– Jūs šaunus vyrukas, nors ir su raudonu munduru[3].

Iš tulžingo tono, kuriuo jis atsiliepė apie keturis Raudonųjų eskadronus, pajutau, kokį priešišką nusistatymą kėlė armijoje šių karininkų dalinių ištaiga ir laipsniai.

– Ir vis dėlto jūsų siūlymo aš nepriimsiu todėl, kad nemoku joti ir kad tai ne mano reikalas.

– Betgi, majore, aukštesnio rango karininkai privalo mokėti joti.

– Baisus daiktas! Kartą per metus, per peržiūrą, ir dar ant samdyto arklio. Visą gyvenimą buvau jūreivis, o vėliau pėstininkas ir jojimo nesimokiau.

Nuėjo porą dešimčių žingsnių, tarpais į mane pašnairuodamas, tarsi laukdamas, kad imsiu klausinėti, o kadangi aš neprasižiojau, kalbėjo toliau:

– Po šimts kelmų, jūs ne per smalsiausias! Juk tai, ką sakau, turėtų jus stebinti.

– Mane nedaug kas stebina, – atsakiau.

– Oho! Tačiau dar pažiūrėtume, kaip būtų, jei aš apsakyčiau, kodėl mečiau tarnybą.

– Na, tai kodėl jums to nepadarius? – pasakiau aš. – Jūs sušilsite, o aš užmiršiu, kad lietus čiurkšlėm liejasi man už apykaklės ir sustoja tik pasiekęs kulnus.

Šaunusis majoras, patenkintas kaip vaikas, iškilmingai prisitaikė kalbėti. Pasitaisė ant galvos kiverį, pridengtą vaškytine, ir truktelėjo petį – šito judesio negali įsivaizduoti tas, kas nėra tarnavęs pėstininku, šitaip truktelėdamas petį pėstininkas kilsteli savo kuprinę ir akimirkai pasilengvina jos svorį; kareiviui tai – įprotis; o kai kareivis tampa karininku, įprotis jau būna virtęs tiku. Po šio mėšlungiško judesio jis dar gurkštelėjo vyno iš savo kokoso riešuto, spyrė asilėnui į pilvą jį paragindamas ir pradėjo.

RAUDONOJO ANTSPAUDO ISTORIJA

– Visų pirma turiu pasakyti, vaikeli, kad esu gimęs Breste; pradžioj buvau pulko augintinis, pusę kareiviško davinio ir pusę algos nuo devynerių metų amžiaus užsidirbdavau pats; tėvas mano buvo kareivis ir tarnavo gvardijoje. Bet kadangi mane viliojo jūra, vieną gražią naktį, kai mane išleido pasivaikščioti į Brestą, pasislėpiau vieno prekybinio laivo dugne, laivas plaukė į Indiją; rado mane tik tada, kai jau buvom išplaukę į atvirą jūrą, ir kapitonas neišmetė manęs už borto, o nusprendė verčiau padaryti iš manęs jungą. Kai užėjo revoliucija, jau buvau prasimušęs į žmones ir, penkiolika metų prasibasčiusi... tęs po jūrą, savo ruožtu tapau nedidelio, gana padoraus prekybinio laivo kapitonu. Kadangi buvęs karališkasis laivynas – dievaž, senas geras laivynas – staiga liko be karininkų, kapitonais buvo pasikviesta prekybinio laivyno kapitonai. Jau buvau turėjęs reikalų su flibustjerais – galėsiu jums apie tai vėliau papasakoti – ir man buvo patikėta vadovauti karo brigui, kuris vadinosi „Maratas".

1797 metų fruktidoro[4] 28 dieną gavau įsakymą išplaukti į Kajeną. Turėjau ten nugabenti šešiasdešimt kareivių ir tremtinį, pasilikusį iš tų šimto devyniasdešimt trijų, kuriuos prieš porą dienų išgabeno fregata „Dekada". Buvo įsakyta elgtis su šiuo asmeniu pagarbiai, į pirmą Direktorijos laišką buvo įdėtas antras, antspauduotas trimis raudonais antspaudais, kurių vidurinysis buvo nepaprastai didelis. Man buvo uždrausta atplėšti šį laišką anksčiau, negu priplauksime pirmą laipsnį šiaurės platumos, dvidešimt septintą – dvidešimt aštuntą laipsnį ilgumos, tai yra prieš kertant pusiaują.

Šitas didelis laiškas atrodė labai keistai. Buvo ilgas ir taip stipriai užklijuotas, jog nieko negalėjau įskaityti nei pro kampučius, nei pro voką. Nesu prietaringas, bet tas laiškas gąsdino mane. Nusinešiau jį į kajutę ir paslėpiau po mažo neišvaizdaus angliško laikrodžio stiklu; laikrodis kabojo ant vinies virš mano lovos. Ta lova buvo tikra jūreivio lova, žinote, kokios jos esti. Bet ką aš čia niekus kalbu: jums daugių daugiausia šešiolika metų, negalėjote šito matyti.

Pasakysiu nesigirdamas, kad net karalienės miegamasis ne toks švarus ir ne toks tvarkingas kaip jūreivio kajutė. Kiekvienas daiktas turi savo vietą ir savo vinelę. Viskas laikosi tvirtai. Laivas gali vartaliotis, kiek jam patinka, niekas nepajuda iš vietos. Baldai padaryti taip, kad atitiktų laivo ir kajutės formą. Mano lova buvo skrynia. Atsidaręs ją miegodavau, uždaryta ji virsdavo sofa, ant kurios sėdėdamas rūkydavau pypkę. Kartais atstodavo man stalą; tada prie jos sėdėti buvo galima ant dviejų statinaičių, stovinčių kajutėje. Parketas buvo išvaškuotas, nusvidintas kaip raudonmedis ir blizgėjo kaip brangakmenis: tikras veidrodis! Ak, graži buvo mano kajutė! Brigas taip pat nebuvo koks apšepėlis. Dažnai šauniai jame pasilinksmindavome, ir šį sykį kelionė prasidėjo gana maloniai, jei ne... Bet neužbėkime įvykiams už akių.

Pūtė smagus šiaurės-šiaurės vakarų vėjas; tą akimirką, kai kišau laišką po laikrodžio stiklu, į kajutę įžengė mano tremtinys; už rankos jis vedėsi gražią kokių septyniolikos metų merginą. Jam, kaip pasisakė, buvo devyniolika; gražus jaunuolis, nors truputį pablyškęs ir per daug balto kaip vyras gymio. Ir vis dėlto buvo vyras, toks vyras, kuris tam tikromis aplinkybėmis pasielgė iškilniau, negu būtų pasielgę seni kariai; tuoj pamatysite. Savo jaunutę žmoną paėmė po ranka; ji buvo skaisti ir linksma kaip maža mergytė. Atrodė lyg du balandėliai. Tikras malonumas buvo į juos žiūrėti.

– Nagi, vaikai, – pasakiau aš, – atėjote aplankyti senio kapitono, labai miela. Gabenu jus, tiesą sakant, tolokai, bet dar geriau, suspėsime susipažinti. Man apmaudu, kad priimu ponią be munduro; bet matote, kabinu ten aukštai šitą didelį nenaudėlį laišką. Gal padėtumėte?

Buvo iš tiesų šaunūs vaikučiai! Jaunuolis paėmė plaktuką, jo žmonelė – vinis, ir kiekvienas padavinėjo man tai, ko prireikdavo. Ji vis man sakė: „Labiau į dešinę! Labiau į kairę, kapitone!“ ir juokėsi, nes laivas mano laikrodį sūpavo ir šokdino. Dar ir dabar girdžiu jos laibą balselį: „Labiau į kairę! Labiau į dešinę, kapitone!“ Ji aiškiai šaipėsi iš manęs. „Ak, nedora mergiūkšte, – sakiau aš, – palaukit, liepsiu jūsų vyrui jus išbarti“. Tada ji šoko jam ant kaklo ir pabučiavo. Iš tiesų buvo labai mieli; taip mes ir susipažinome. Ir tuoj susidraugavome.

Kelionė buvo sėkminga. Oras man visados būdavo kaip užsakytas. Kadangi iki šiol savo laive turėjau laimės matyti tik juočkius, kasdien kviesdavausi prie stalo tuos du įsimylėjusius jaunuolius. Man tai buvo pramoga. Kai baigdavome valgyti džiūvėsius ir žuvis, žmona ir vyras sėdėdavo nenuleisdami vienas nuo kito akių, tarsi pirmą sykį vienas kitą išvydę. Tada imdavau iš visos širdies kvatoti ir šaipytis iš jų. Jie taip pat juokdavosi su manimi. Jus irgi būtų ėmęs juokas, jei būtumėte matęs, kaip mes lyg trys kvailiai juokiamės nežinia ko. Matot, buvo tikrai linksma žiūrėti, kaip jie įsimylėję vienas kitą! Jiems visur buvo gerai; jie nepeikė nieko, ką jiems duodavai, nors jų davinys nesiskyrė nuo mūsų visų; aš tik pridurdavau prie jo truputį švediškos degtinės[5], kai jie pietaudavo su manim, – bet tik mažą taurelę, – kad atlikčiau savo pareigą. Miegojo jie hamake, laivas ridinėjo juos kaip šitas dvi kriaušes va šitoje šlapioje nosinėje. Buvo žvalūs ir patenkinti. Elgiausi kaip jūs – neklausinėjau. Kam man būtų reikėję galvą sukti, kas jie, ir kišti nosį į jų reikalus. Juk buvau tik keltininkas! Gabenau juos į kitą jūros pusę kaip du rojaus paukštelius.

Baigėsi tuo, kad po mėnesio jie jau buvo man kaip savi vaikai. Bet kurią dienos valandą pašaukti ateidavo ir atsisėsdavo šalia manęs. Jaunuolis rašydavo ant mano stalo, tai yra ant mano lovos; o kai reikėdavo, padėdavo pagal žvaigždes nustatyti laivo padėtį; netrukus jis sugebėjo tai atlikti ne blogiau už mane, kartais tiesiog mane apstulbindamas. Moterytė atsisėsdavo ant statinaitės ir įnikdavo siūti.

Kartą, kai jie taip sėdėjo pas mane, pasakiau:

– Žinote ką, mielieji, iš mūsų va, kaip šitaip sėdime, išeina visai neblogas šeimyninis paveikslėlis. Nenoriu klausinėti, bet piniginiai jūsų ištekliai turbūt ne per didžiausi, o jūs pernelyg lepūs, kad galėtumėte darbuotis kastuvu ir kirtikliu, kaip visi ištremtieji į Kajeną. Tai bjaurus kraštas, sakau iš širdies; bet aš, senas vilkas saulės išdžiovintu kailiu, galėčiau gyventi ten kaip ponas. Jeigu jaučiate, kaip man atrodo (aš gink Dieve neklausinėju), bent truputėlį draugiškumo man, mielai atsisveikinsiu su šituo senu brigu – dabar iš jo tik sena gelda – ir įsikursiu ten su jumis, jei neturite nieko prieš. Esu vienas kaip benamis šuo, o tai labai nyku; sudarytumėte man mielą draugiją. Daug

kuo galėčiau jums padėti; esu gana padoriais keliais užgyvenęs nemažą kontrabandinę naudą, iš jos pragyventume, o aš palikčiau visą tą gerą jums, kai, švelniai kalbant, ateis laikas baigti žemės vargus.

Jie apstulbo ir žiūrėjo vienas į kitą, atrodo, netikėdami mano žodžiais; o moteriškaitė puolė kaip visados vyrui ant kaklo ir atsisėdo jam ant kelių išraudusi ir apsipylusi ašaromis. Jis stipriai ją apglėbė, ir jo akyse aš taip pat pamačiau ašaras; ištiesė man ranką ir dar labiau išbalo. Ji tyliai jam kažką ėmė kuždėti į ausį, jos ilgi šviesūs plaukai išsiskleidė jam ant peties; jų susegtas mazgas išsileido kaip lynas, kai jis staiga išsivynioja – tokia ji buvo žvitri, visai kaip žuvelė; ak, jei būtumėte matęs tuos plaukus – tikras auksas! Kadangi jie ir toliau tyliai šnabždėjosi, – jaunuolis tarpais pabučiuodavo ją į kaktą, o ji verkė, – aš sunerimau.

– Na kaip? Sutinkate? – paklausiau pagaliau.

– Bet... bet, kapitone, jūs labai geras, – pasakė vyras, – bet matot, jūs negalite gyventi su tremtiniais ir... – jis nuleido akis.

– Nežinau, – tariau aš, – už ką jūs ištremti, kada nors pasakysite, o gal ir niekada nepasakysite, kaip norėsite. Man neatrodo, kad jūsų sąžinę slėgtų sunkus nusikaltimas, ir esu įsitikinęs, kad aš pats gyvenime esu ir daugiau ko pridaręs, negu jūs, vargšai nekalti vaikeliai. Žinoma, kol jūs mano žinioje, aš jūsų nepaleisiu, šito nesitikėkite; greičiau perrėšiu jums gerklę, kaip dviem balandėliam. Bet kai nusiimsiu antpečius, tada man jau nebebus nei admirolo, nei jokio kito kipšo.

– Matote, – prabilo jaunuolis, liūdnai krestelėjęs tamsius plaukus (tiesa, šiek tiek papudruotus, kaip tada dar buvo madinga), – matote, aš manau, kad jums, kapitone, būtų pavojinga atvirai palaikyti pažintį su mumis. Mes juokiamės, nes esame jauni; atrodome laimingi, nes mylime vienas kitą; bet aš puolu dvasia, kai susimąstau apie ateitį; ir nežinau, kas laukia mano vargšės Loros.

Jis vėl prispaudė prie krūtinės jaunosios moteriškės galvą.

– Štai ką aš turėjau pasakyti kapitonui, ar ne, mano mergyte, juk tu pati būtum tą patį pasakiusi?

Pasiėmiau pypkę ir pakilau, nes pajutau, kad drėksta akys ir kad man, kapitonui, tai nepritinka.

– Gana! Gana! – pasakiau aš. – Paaiškės vėliau. Jei poniai nemalonūs tabako dūmai, jai teks pasišalinti.

Ji pakilo, jos veidas degė ir buvo šlapias nuo ašarų kaip rykščių gavusio vaiko.

– Beje, – pasakė ji, žiūrėdama į laikrodį ant sienos, – jūs abu užmiršote – o laiškas!

Mane visą nusmelkė. Man tarsi nudiegė plaukus, kai ji ištarė šiuos žodžius.

– Velniai rautų! Visai užmiršau, – tariau aš. – Na, kad tave šimtas, gražus reikaliukas! Jei mes būtume praplaukę pirmąjį šiaurės platumos laipsnį, man teliktų nusiskandinti. Iš tiesų, tikra laimė, kad ši mergaičiukė priminė man tą nenaudėlį laišką!

Skubiai žvilgtelėjau į jūros žemėlapį ir kai pamačiau, kad mums dar liko mažiausiai savaitė kelio, man atlėgo galva, bet ne širdis, ir nežinojau kodėl.

– Matote, paklusnumas – toks dalykas, dėl kurio Direktorija juokų nekrečia! – pasakiau aš. – Na, gerai, šį sykį aš dar vairo iš rankos nepaleidau. Laikas taip greitai prabėgo, jog buvau visiškai šį dalyką pamiršęs.

Ir mes visi trys, pone, iškėlę nosis įsmeigėme akis į tą laišką, tarsi laukdami, kad jis prabils. Mane sukrėtė tai, kad saulė, skverbdamasi į kajutę pro groteles, taip apšvietė laikrodžio stiklą, jog didysis raudonas antspaudas bei du kiti mažesni atrodė tarsi veido bruožai, veido, aplink kurį liepsnojo ugnis.

– Ar neatrodo, kad jam akys iš galvos lenda? – pasakiau norėdamas juos pralinksminti.

– Ak, mielas drauge, – tarė jaunoji moteris, – tai panašu į kraujo dėmes.

– Na jau, na jau! – pasakė jaunuolis imdamas ją po ranka. – Klysti, Lora; greičiau kvietimas į sutuoktuves. Eime, tau reikia pailsėti, ko tu taip susidomėjai tuo laišku?

Jie spruko, tarsi juos būtų vijęsis vaiduoklis, ir užlipo į denį. Likau vienas su tuo dideliu voku; prisimenu, kad papsėdamas pypkę tebežiūrėjau į jį, tarsi jo raudonos akys būtų prirakinusios manąsias,

įsisiurbdamos į jas, kaip įsisiurbia gyvatės akys. Didelis baltas to voko veidas, tas trečiasis antspaudas, didesnis negu akys, plačiai išsižiojęs, plačiai prasivėręs kaip vilko nasrai... man pasidarė nejauku; pasiėmiau mundurą ir užkabinau ant laikrodžio, kad nematyčiau nei valandos, nei to šunsnukio laiško.

Pypkę rūkyti užbaigiau ant denio. Prabuvau čia, iki visiškai sutemo.

Plaukėme tada pro Žaliojo Kyšulio salas. „Maratas", genamas palankaus vėjo, lengvai lėkė dešimties mazgų greičiu. Tokios gražios tropikų nakties kaip gyvas dar nebuvau matęs. Horizonte tekėjo mėnulis sulig saule dydžio; jūra kirto jį į dvi dalis ir bolavo kaip sniego skraistė, nusėta smulkių deimantų. Žiūrėjau į šitą reginį sėdėdamas ant suolo ir rūkydamas pypkę. Budintis karininkas ir jūreiviai taip pat tylėjo ir, kaip ir aš, žiūrėjo į slystantį vandeniu brigo šešėlį. Buvau patenkintas, kad nieko negirdžiu. Matote, mėgstu tylą ir tvarką. Buvau uždraudęs triukšmauti ir degti šviesas. Pastebėjau tačiau siaurą raudoną ruožą beveik po pat savo kojomis. Būčiau tuoj pat užsirūstinęs, bet kadangi šviesa sklido iš mano mielų tremtinių kajutės, prieš supykdamas panorau įsitikinti, ką jie ten veikia. Man užteko tik pasilenkti ir pro didįjį liuką pamačiau mažąją kajutę; aš sužiurau.

Jaunoji moteris klūpojo ir meldėsi. Ją apšvietė maža lempelė. Ji buvo vienmarškinė; iš viršaus mačiau jos nuogus pečius, basas kojeles ir išsisklaidžiusius ilgus šviesius plaukus. Jau norėjau atsitraukti, bet pagalvojau: „Et, kas čia tokio, tu juk senas kareivis". Ir likau stebėti toliau.

Jos vyras sėdėjo ant lagaminėlio galvą parėmęs rankomis ir žiūrėjo, kaip ji meldžiasi. Ji pakėlė galvą aukštyn, tarsi kreipdamasi į dangų, ir aš pamačiau, kad jos didelės mėlynos akys pilnos ašarų kaip šv. Magdalenos. Kol ji meldėsi, jisai, suėmęs jos ilgus plaukus už galų, tyliai juos bučiavo. Baigusi maldą, ji persižegnojo su šypsena lūpose, tarsi žengdama į rojų. Pamačiau, kad žegnojasi ir jis, bet lyg ir gėdydamasis. Iš tiesų vyrui tai neįprasta.

Ji atsistojo, pabučiavo jį ir pirmoji išsitiesė hamake, kur jis ją įkėlė nieko nesakydamas, kaip vaiką į sūpuokles. Buvo karšta ir

tvanku; jai, matyt, buvo smagu, kad laivas ją sūpuoja, ir, atrodo, jau ėmė snūduriuoti. Baltos jos kojelės buvo sukryžiuotos ir iškilusios sulig galvos lygiu, o kūną gaubė ilgi balti marškiniai. Tikras meilės angelėlis, nei pridėsi, nei atimsi!

– Mielasis, – tarė ji snausdama, – dar nenori miego? Žinai, jau vėlu.

Jis tebesėdėjo nuleidęs galvą ant rankų ir tylėjo. Moterėlė truputį sunerimo, iškišo savo gražią galvutę iš hamako kaip paukštelis iš lizdo, pažvelgė į jį, prasižiojo, bet nedrįso prašnekti.

Pagaliau jis tarė:

– Ak, brangioji Lora, juo arčiau Amerika, juo sunkiau man ant širdies. Nežinau kodėl, bet man atrodo, kad laimingiausias mūsų gyvenimo tarpas bus laikas, praleistas kelionėje.

– Ir man taip atrodo, – atsiliepė ji, – norėčiau plaukti ir plaukti be galo!

Jis pažvelgė į ją ir suspaudė rankas taip susijaudinęs, jog jums sunku įsivaizduoti.

– O tačiau, angele mano, tu visada verki, kai meldiesi, – pasakė jis, – mane tai labai liūdina; žinau, apie ką galvoji, ir manau, kad apgailestauji, ką padarei.

– Apgailestauju! – šūktelėjo ji susisielojusi. – Apgailestauju, kad lydžiu tave, mielasis! Nejaugi tu manai, kad, jei taip trumpai tau tepriklausiau, mažiau dėl to tave myliu? Nejaugi septyniolikmetė nėra moteris ir nežino savo pareigos? Argi nesakė man motina ir seserys, kad lydėti tave į Gvianą mano pareiga? Ar nesakė jos, kad tai, ką darau, nieko neturėtų stebinti? Aš tik stebiuosi, kad tave tai sujaudino, mielasis; visa tai savaime suprantama. Tiesiog nežinau, kaip tau gali ateiti į galvą, kad aš dėl kažko apgailestauju: juk esu su tavim, kad palengvinčiau tau gyvenimą ar mirčiau su tavim, jei tu mirsi.

Jos balselis buvo toks, jog atrodė – girdi skambant muziką. Buvau labai sujaudintas ir sušnabždėjau: „Ak, kokia tu gera, miela moterėlė!“

Nervingai stuksendamas koja, jaunuolis atsiduso keletą kartų, pabučiavo gražią plaštakėlę ir nuogą jam ištiestą ranką.

– Ak, Lorete, brangioji Lorete! – kalbėjo jis. – Kai pagalvoju, kad, jei būtume savo sutuoktuves atidėję keturioms dienoms, mane būtų suėmę ir išvežę vieną, – negaliu sau šito atleisti.

Tada gražioji mergytė nuleido iš hamako savo rankas, baltas, dailias, nuogas iki pečių, ir ėmė glostyti jam kaktą, plaukus ir akis, paskui apkabino galvą taip, tarsi būtų norėjusi ją nusinešti ir paslėpti prie krūtinės. Nusišypsojo it vaikas ir ėmė saldžiai, kaip moka moterys, čiauškėti. Nieko panašaus nebuvau girdėjęs. Užspaudė jam burną pirštais, kad galėtų pati viena kalbėti. Šnekėjo juokaudama ir savo ilgais plaukais tarsi nosine šluostė jam akis:

– Pasakyk, mielasis, ar ne geriau, kai šalia tavęs moteris, kuri tave myli? Aš labai patenkinta, kad keliauju į Kajeną; pamatysiu laukinių, kokoso palmių kaip knygoje apie Paulių ir Virginiją[6], ar ne? Mes taip pat pasodinsime kiekvienas po palmę. Pamatysime, kas geresnis sodininkas. Pasistatysime mudviem mažutę trobelę. Dirbsiu, jei norėsi, visą dieną ir visą naktį. Aš stipri, pažiūrėk, va, kokios mano rankos; ko gero, įstengčiau tave pakelti. Nesijuok iš manęs; beje, puikiai moku siuvinėti; negi neatsiras ten miesto, kur reikia siuvinėtojų? Galėsiu dar mokyti piešimo ir muzikos, jei kas norės; o jei ten žmonės moka skaityti, tu galėsi rašyti.

Kai ji ištarė šiuos žodžius, atsimenu, vargšas jaunuolis puolė į tokią neviltį, jog garsiai sušuko:

– Rašyti! Rašyti! Kam aš iš viso išmokau rašyti? Rašyti! Tik bepročiai gali užsiimti šituo amatu!.. Patikėjau jų spaudos laisve! Kur buvo mano protas? Kuriam galui rašyti? Kad būtų išspausdintos penkios ar šešios varganos mintys; skaitys jas tie, kuriems jos patinka. O tie, kurie jų nekenčia, sumes į ugnį, ir nauda iš jų tik tokia, kad jiems tai dingstis mus persekioti! Na, kad jie persekioja mane, dievai jų nematė; bet tave, gražusis angele, tave, tapusią mano žmona vos prieš keturias dienas! Kuo tu nusikaltai? Maldauju, paaiškink man, kaip aš leidau tau būti tokiai gerai ir lydėti mane čia? Ar bent žinai, kur esi, vargše mažyte? Ar žinai, kur keliauji? Netrukus, mergyte, tu būsi už tūkstančio šešių šimtų mylių nuo savo motinos ir seserų... ir dėl manęs, visa tai dėl manęs!

Akimirką ji įsikniaubė į hamaką; iš viršaus mačiau, kad ji verkia; bet jis iš apačios jos veido nematė; o kai ji vėl žvilgtelėjo į jį, jau šypsojosi ir stengėsi jį pralinksminti.

– Tiesą sakant, dabar mes ne itin turtingi, – pasakė ji ir pratrūko juokais, – še, žvilgtelėk į mano kapšelį, ten vienas luidoras. Kiek tu turi?

Jis taip pat nusijuokė kaip vaikas.

– Dievaž, turėjau dar vieną ekiu, bet ir tą atidaviau berniūkščiui, kuris panešėjo tavo lagaminą.

– Et, na ir kas? – pasakė ji, spragtelėdama baltais piršteliais, it kastanjetėmis, – linksmiausia tada, kai nieko neturi; o ar neturiu aš atsargai dviejų žiedų su briliantais, padovanotų mamos? Tokie daiktai gali praversti visur ir visada, ar ne? Kai panorėsi, mes juos parduosime. Beje, man rodos, tas mielas kapitonas neatskleidžia visų savo gerų ketinimų ir puikiai žino, kas yra tame laiške. Tikriausiai rekomendacija Kajeno gubernatoriui.

– Galbūt, – atsiliepė vaikinas. – Kas žino?

– Ar ne? – plepėjo toliau moteriškaitė. – Tu toks geras, ir aš įsitikinusi, kad vyriausybė ištrėmė tave trumpam, bet piktumo ant tavęs neturi.

Ji taip gražiai pasakė „tas mielas kapitonas“, jog man per širdį perėjo; susigraudinau ir net apsidžiaugiau: ji galbūt įspėjo, kas tame antspauduotame laiške. Jie vėl pradėjo bučiuotis; aš stipriai pabeldžiau koja į denį, kad jie baigtų, ir sušukau:

– Ei, klausykit, dravgužiai! Buvo įsakyta gesinti visas šviesas laive: Prašom užpūsti žiburį.

Jie užpūtė lempą, ir aš išgirdau, kaip jie juokiasi ir čiauška it mokinukai patamsėje. Vėl ėmiau vaikštinėti po denį, smilkydamas pypkę. Visos atogrąžų žvaigždės budėjo savo vietose, apskritos kaip nedideli mėnuliai. Žvelgiau į jas, traukdamas į krūtinę gaivų, kvapnų orą.

Mąsčiau, kad tie mieli vaikai tikriausiai atspėjo tiesą, ir man pasidarė smagiau. Galima buvo lažytis, kad vienas iš penkių Direktorijos narių persigalvojęs pavedė juos mano žiniai; man po teisybei ne

visiškai buvo aišku kodėl, – matot, yra valstybinių reikalų, kurių niekad nepermaniau; žodžiu, tikėjau ir nežinia kodėl buvau patenkintas.

Nulipau į kajutę ir žvilgtelėjau į laišką, ant kurio buvau užmetęs savo seną uniformą. Jis dabar atrodė visai kitaip; man pasivaideno, kad jis juokiasi, o antspaudai tarsi nusidažė rožine spalva. Neabejojau, kad jis nelinki nieko blogo ir draugiškai jam linktelėjau.

Vis dėlto vėl užmečiau ant jo mundurą; jis vis dėlto mane trikdė. Keletą dienų mes apie jį užmiršome, ir mums buvo linksma; bet kai ėmėme artėti prie pirmojo platumos laipsnio, liovėmės kalbėję.

Vieną gražų rytą pabudau nustebęs, kad laive visiška ramybė. Po teisybei miegu aš visada, kaip sakoma, primerkęs tik vieną akį, o kadangi laivą nustojo supti, atmerkiau abi akis. Buvome patekę į visišką štilį, pirmajame laipsnyje šiaurės platumos ir dvidešimt septintajame vakarų ilgumos. Iškišau nosį ant denio: jūra buvo lygi kaip aliejus dubenėlyje; visos pakeltos burės supliuškusios, prilipusios prie stiebų kaip tušti oro balionai. Šnairuodamas į laiško pusę iškart pasakiau: „Palauk, dar spėsiu tave perskaityti“. Išlaukiau iki vakaro, iki saulės laidos, tačiau norom nenorom reikėjo ryžtis: atidariau laikrodį ir ištraukiau užantspauduotą įsakymą. Tai va, brangusis, laikiau jį rankoje visą ketvirtį valandos ir vis dar nesiryžau skaityti. Pagaliau tariau sau: „Ne, šito jau per daug!“ ir nykščiu paspaudęs sulaužiau tuos tris antspaudus; iš didžiojo raudono antspaudo liko tik dulkės. Perskaitęs pasitryniau akis manydamas, kad man vaidenasi.

Dar kartą perskaičiau laišką nuo pradžios iki galo; paskui dar kartą; pradėjau iš naujo, skaičiau dabar nuo paskutinės eilutės į viršų iki pat pirmosios. Netikėjau savo akimis. Man pakirto kojas, atsisėdau; veidas ėmė trūkčioti; pasitryniau skruostus romu, suvilgiau juo delnus, man buvo gaila paties savęs, kad aš toks kvailys; bet tai truko minutę kitą; užlipau ant denio įtraukti gryno oro.

Loretė tą dieną buvo tokia graži, jog man pritrūko drąsos prie jos prieiti: vilkėjo paprastą baltą suknelę, rankos buvo nuogos iki apykaklaitės, o ilgi plaukai kaip visada palaidi. Ji žaidė murdydama jūroje kitą savo suknelę pririšusi ją prie virvės ir juokėsi graibydama

rudadumblius, jūros augmenis, panašius į vynuogių kekes, jų daug plūduriuoja tropikų vandenyse.

– Eikš pažiūrėti vynuogių! Eikš greičiau! – pašaukė ji, ir jos draugas, apglėbęs ją, pasilenkė žemyn, bet žiūrėjo ne į vandenį, o susigraudinęs į ją.

Mostelėjau jaunikaičiui, kad ateitų pasikalbėti su manim ant juto. Loretė atsigręžė. Nežinau, kokia buvo mano veido išraiška, bet jai iš rankų iškrito virvė; ji stipriai įsikibo vyrui į ranką ir pasakė:

– Ak, neik, žiūrėk, koks jis išbalęs.

Galimas daiktas; išbalti buvo ko. Jis vis dėlto atėjo pas mane; ji žiūrėjo į mus atsirėmusi į didįjį stiebą. Mudu ilgai vaikštinėjome tylėdami. Užsirūkiau cigarą, bet jis pasirodė man kartus, ir aš išspjoviau jį į vandenį. Jaunuolis nenuleido nuo manęs akių; paėmiau jį po ranka: aš dusau, dievaži, garbės žodis, dusau.

– Klausykit, – ištariau aš pagaliau, – Papasakokit man, mielas bičiuli, šiek tiek apie save. Ką, po šimts velnių, iškrėtėte jūs tiems šunims advokatams[7], kurių kiekvienas dedasi esąs truputį karalius. Atrodo, kad jie ant jūsų ne juokais supykę! Keista!

Jis gūžtelėjo pečiais, panarino galvą (vargšas vaikinas atrodė toks nuolankus!) ir pasakė:

– Ak, Dieve mano, kapitone, nieko ypatingo, tikėkite: parašiau tris satyrinius kupletus apie Direktoriją, štai ir viskas.

– Negalimas dalykas! – šūktelėjau aš.

– Ak, Dieve mano, taip! Kupletai netgi nebuvo labai nusisekę. Fruktidoro 15-ąją buvau suimtas ir uždarytas Forso kalėjime; teismas įvyko 16-tąją, iš pradžių buvau pasmerktas myriop, paskui manęs pasigailėjo ir mirties nuosprendį pakeitė tremtimi.

– Keista! – tariau aš. – Tie draugužiai iš Direktorijos – labai įžeidūs, nes tame laiške, kurį jūs matėte, man įsakyta jus sušaudyti.

Jis neatsakė ir nusišypsojo palyginti gerai tvardydamasis, nors jaunuoliui buvo tik devyniolika metų. Tik žvilgtelėjo į savo žmoną ir nusišluostė kaktą, nuo kurios kapsėjo prakaito lašai. Ne mažiau jų buvo ir ant mano veido, o akys prisipildė kitos rūšies lašų.

Kalbėjau toliau:

– Atrodo, kad tie piliečiai nepanoro sudoroti jūsų sausumoje; nutarė, kad čia bus mažiau triukšmo. Bet mane visa tai labai liūdina; mat, nors jūs ir puikus vyrukas, įsakymo nevykdyti aš negaliu: mirties nuosprendis formaliai teisingas, o įsakymas sušaudyti pasirašytas, patvirtintas, antspaudas uždėtas; nieko netrūksta.

Jis paraudo ir labai mandagiai nusilenkė.

– Nieko neprašau, kapitone, – pasakė jis tokiu pat švelniu kaip visados balsu, – man būtų apmaudu, jei dėl manęs turėtumėte nusižengti savo pareigai. Norėčiau tik tarti porą žodžių Lorai ir paprašyti jus globoti ją, jeigu ji mane pragyventų, nors aš šituo netikiu.

– O, dėl šito, vaikine, viskas bus gerai, – atsakiau, – jeigu jūs nieko prieš, grįžęs į Prancūziją, pargabensiu ją jos šeimai ir išsiskirsiu su ja tik tada, kai ji nebenorės manęs daugiau matyti. Bet, man rodos, jūs galite didžiuotis, šio smūgio ji neišgyvens; vargšė moteriškaitė!

Jis sugriebė mane už rankų, paspaudė jas ir pasakė:

– Brangusis kapitone, jaučiu, kad dėl to, ką turite atlikti, jūs kenčiate labiau negu aš; bet mes bejėgiai. Pasikliaunu jumis, išsaugokite jai tą menką gerą, kurį turiu, globokite ją, žiūrėkite, kad ji gautų tai, ką jos senutė motina galėtų jai palikti, gerai? Kad jai užtektų pragyvenimui, kad nenukentėtų jos garbė, gerai? Ir rūpinkitės jos sveikata. Klausykite, – pridūrė jis tyliau, – turiu jums pasakyti, kad ji labai gležna; jos silpni plaučiai, ji dažnai alpsta, kartais net keletą kartų per dieną; turi visados šiltai rengtis. Žodžiu, atstosite jai tėvą, motiną ir mane, kiek tai įmanoma, ar ne taip? Jeigu jai pavyktų išsaugoti žiedus, kuriuos jai dovanojo motina, man būtų labai malonu. Bet jei prireiks juos parduoti jos labui, nieko nepadarysi. Vargšelė Loretė! Pažiūrėkite, kokia ji graži!

Kadangi ši scena darėsi pernelyg graudi, suirzau ir suraukiau antakius; kalbą buvau pradėjęs linksmu balsu, kad neištižčiau, bet čia nebeištvėriau:

– Pagaliau gana! – tariau. – Garbingi žmonės susikalba iš pusės žodžio. Eikit pasišnekėti su ja, ir paskubėkime!

Draugiškai paspaudžiau jam ranką, o kadangi jis sulaikė manąją ir kažkaip keistai žiūrėjo į mane, pridūriau:

– Štai, jei norite paklausyti mano patarimo, neprasitarkite jai apie šitą dalyką. Mes sutvarkysime viską taip, kad nei ji, nei jūs nieko nepajusite, nesijaudinkite; tai jau mano rūpestis.

– Ak, tai kitas reikalas, – tarė jis, – aš nežinojau... iš tiesų, taip geriau. Beje, atsisveikinimai! Atsisveikindamas žmogus sugniūžta.

– Taip, taip, – atsakiau, – nebūkite mažas, taip geriau. Tik nebučiuokite jos, dravguži, nebučiuokite, jei galite ištverti, arba jūs žuvęs.

Dar kartą stipriai paspaudžiau jam ranką ir leidau eiti. Ak, kaip visa tai mane slėgė!

Man pasirodė, kad paslapties jis, dievaži, neatskleidė, nes jie pavaikštinėjo susikibę kokį ketvirtį valandos ir grįžo prie borto pasiimti virvės ir suknelės, kurią sužvejojo vienas iš mano jungų.

Staiga sutemo. Ta akimirka ir buvau nusprendęs pasinaudoti. Bet man ta akimirka trunka iki šios dienos, ir aš vilksiu jos naštą visą gyvenimą kaip katorgininkas prie grandinės pririštą akmenį.

Čia senajam majorui žadą užkando. Ir aš tylėjau, kad nenukreipčiau šalin jo minčių; sudavęs sau į krūtinę, jis vėl prabilo:

– Tos akimirkos, sakau jums, negaliu dar ir šiandien suprasti. Pajutau, kad mane smaugia baisus tūžmas, bet tuo pat metu kažkas nesuprantamo verčia paklusti ir stumia pirmyn. Pakviečiau karininkus ir pasakiau vienam jų:

– Greitai nuleiskite į jūrą valtį... kadangi dabar mes budeliai! Įsodinkite tą moterį ir plaukite su ja tolyn į jūrą, iki išgirsite šūvius. Tada grįžkite.

Paklusti popieriaus skiautei! Juk galų gale tai buvo tik popierius! Turbūt tvyrojo kažkas ore, kas mane stūmė. Iš tolo pamačiau, kaip tas jaunuolis... ak, baisu buvo žiūrėti!.. atsiklaupė prieš Loretę ir bučiuoja jai kojas. Jūs, aišku, suprantate, koks nelaimingas aš jaučiausi.

Surikau kaip beprotis: „Išskirkite juos... mes visi čia žmogžudžiai! Išskirkite juos!.. Mūsų vargšė Respublika – lavonas! Direktoriai, Direktorija – šį negyvą kūną graužiantys kirminai! Sudiev, jūra! Nebijau nė vieno jūsų advokato; praneškite, ką apie juos sakau, man nusispjaut!“

Iš tikrųjų man buvo nusispjaut į juos! Būčiau norėjęs juos sučiupti ir tada būčiau įsakęs visus tuos penkis niekšus sušaudyti! Taip, būčiau tai padaręs; gyvenimas man tada rūpėjo tiek, kiek va šitas lietus, tikrai... Nusispjaut man buvo į tokį gyvenimą kaip mano... Ak, taip! Na, ir nepavydėtinas jis!..

Majoro balsas pamažu nuslopo, ir žodžiai pagaliau pasidarė nebesuprantami; jis žengė suraukęs kaktą, kramtydamas lūpas, nugrimzdęs į savo baisias ir niūriais mintis. Nervingai trūkčiojo ir kardo makštimi talžė savo asilėną, lyg norėdamas jį negyvai užmušti. Mane nustebino tai, kad geltona jo veido oda tamsiai paraudo. Jis atsisegiojo ir ūmai praskleidė savo mundurą, atstatydamas krūtinę vėjui ir lietui. Yrėmės pirmyn gūdžiai tylėdami. Supratau, kad jis pats daugiau nieko nesakys ir kad turiu ryžtis jį klausinėti.

– Puikiai suprantu, – tariau aš, tarsi jis savo pasakojimą būtų užbaigęs, – kad po tokio žiauraus nutikimo žmogus ima baisėtis savo amatu.

– Amatu! Jums galvoj negerai? – atkirto jis. – Amatas čia niekuo dėtas. Laivo kapitonui niekada neturi būt įsakinėjama būti budeliu, nebent į valdžią ateitų žmogžudžiai ir vagys, kurie piktam išnaudotų vargšo žmogaus įprotį paklusti – paklusti aklai, paklusti visados, tartum jis būtų apgailėtina mašina, nors jo širdis ir srūva krauju.

Jis išsitraukė iš kišenės raudoną nosinę ir įsikniaubęs į ją pravirko kaip vaikas. Minutėlę stabtelėjau, lyg norėdamas pasitaisyti balnakilpę, ir, atsilikęs nuo vežimėlio, kurį laiką jojau paskui jį suprasdamas, kad jam bus gėda savo nesutramdomai byrančių ašarų, jei pastebės, kad jas matau.

Įspėjau teisingai, nes maždaug po ketvirčio valandos jis taip pat paleido pirma savęs savo varganą kinkinį ir paklausė mane, ar neturiu krepšyje skustuvo; atsakiau, kad barzda man dar neželia, tad skustuvo ir nereikia. Bet jam ne tai buvo svarbu, jis norėjo pasikalbėti apie ką kita. Su malonumu pastebėjau, kad jam maga grįžti prie pasakojimo, nes jis staiga tarė:

– Jūs veikiausiai nesate savo gyvenime matęs laivo?

– Mačiau tik Paryžiaus Panoramoje[8], ir ne itin pasikliauju tomis žiniomis apie jūrą, kurių ten pasisėmiau.

– Vadinasi, nežinote, kas tai yra krambolas?

– Neturiu supratimo, – atsakiau.

– Tai savotiška aikštelė, atsikišusi laivo priekyje, nuo kurios į jūrą nuleidžiamas inkaras. Ten paprastai pastato žmogų, pasmerktą sušaudyti, – pridūrė jis tyliau.

– Aha, suprantu, nes nuo ten jis krinta tiesiog į jūrą.

Majoras neatsakė ir ėmė aprašinėti įvairiausias valtis, kurių gali būti brige, kaip jos išdėstytos laive; paskui be jokio sąryšio peršoko prie pasakojimo su tuo nuduotu nerūpestingumu, kuris neišvengiamai atsiranda po daugelio karinės tarnybos metų, nes savo pavaldiniams reikia parodyti, kad niekini pavojų, niekini žmones, niekini gyvenimą, niekini mirtį ir niekini patį save; o po šiuo kevalu beveik visuomet slepiasi jautri prigimtis. Kariškio šiurkštumas yra lyg kokia geležinė kaukė ant kilnaus veido, lyg koks akmeninis kalėjimas, kuriame uždarytas karališkos kilmės kalinys[9].

– Tose valtyse telpa šeši vyrai, – kalbėjo jis toliau. – Į vieną jų sušoko jūreiviai, įsisodino kartu ir Lorą, kuri net nesuspėjo šūktelėti ir ką nors pasakyti. Ak, štai dėl ko niekada neras ramybės doras žmogus jausdamasis esąs viso šito kaltininkas. Gali sakyti ką nori, tokie dalykai nepamirštami... Na, ir oras!.. Koks velnias sugundė manę visa šita pasakoti! Kai imu apie tai pasakoti, baigta – nebegaliu sustoti. Šita istorija svaigina mane kaip Žiuransono vynas. Na, ir oras! Mano apsiaustas kiaurai permirkęs.

Pasakojau jums, rodos, apie tą mielą Loretę. Vargšelė! Na, ir būna atgrubnagių pasaulyje! Karininkas buvo toks mulkis, jog nuirklavo valtį priešais brigą. Po teisybei negali visko numatyti. Aš, pavyzdžiui, pasiklioviau, kad nakties tamsa paslėps šį reikalą, o nepagalvojau, kad iššovus iš karto iš dvylikos šautuvų, pasidarys šviesu. Ir dievaži! Iš valties ji pamatė, kaip jos vyras, kulkų suvarpytas, krinta į jūrą.

Jei yra ten aukštai Dievas, jis žino, kaip įvyko tai, ką jums apsakysiu; pats aš nežinau, bet kiti matė ir girdėjo, kaip aš matau ir girdžiu

jus. Kai nuaidėjo papliūpa, ji pakėlė ranką prie galvos, tarsi į kaktą jai būtų pataikiusi kulka, ir susmuko valtyje, bet neapalpo, nesuriko, neištarė nė žodžio ir grįžo į brigą, kada ir kaip kitiems tai pasirodė reikalinga. Priėjau prie jos, kalbinau ją ilgai ir kaip išmanydamas meiliau. Ji tarsi klausėsi manęs ir žiūrėjo man tiesiai į akis, trindamasi kaktą. Bet nieko nesuprato; kakta jos buvo raudona, o veidas baisiai išbalęs. Drebėjo visu kūnu, tarsi visų bijodama. Taip ta baimė ir liko. Tokia ji, vargšelė, yra ir šiandien – silpnaprotė, kvailiukė ar beprotė, vadinkite, kaip norite. Niekas neįstengia išgauti iš jos nė žodžio, tik kai kada ji prašo, kad jai išimtų iš galvos tai, kas ten yra.

Nuo tos akimirkos pasidariau toks pat liūdnas kaip ji, girdėjau viduje kažkieno balsą, sakantį man: „Lik su ja iki gyvenimo pabaigos ir globok ją". Taip aš ir padariau. Kai grįžau į Prancūziją, paprašiau perkelti mane, paliekant mano laipsnį, į sausumos kariuomenę – jūros aš nebekenčiau, nes praliejau joje nekaltą kraują. Susiradau Loros šeimą. Motina buvo mirusi. Seserys, pamačiusios, kad atgabenau pamišėlę, nepanoro jos priimti ir pasiūlė man atiduoti ją į Šarantoną[10]. Numojau į jas ranka ir pasilikau ją prie savęs.

Ak, Dieve mano, jei norite, drauguži, ją pamatyti, tik pasakykite.

– Tai ji ten, viduj? – paklausiau.

– Žinoma! Tuoj, palaukite. Tpru, tpru, asiliok!..

KAIP AŠ TOLIAU KELIAVAU

Ir jis sustabdė savo vargšelį asilėną, kuris, man rodos, buvo labai patenkintas, kad uždaviau šį klausimą. Čia majoras kilstelėjo vežimėlio vaškytinę, tarsi ketindamas pataisyti šiaudus, kurių ten buvo beveik iki viršaus priklota, ir aš pamačiau kažką labai graudaus. Į mane žvelgė dvi mėlynos be galo didelės akys, nuostabiai gražios, išsiskiriančios iš blyškaus, sulysusio, siauro veido, kuris skendėjo šviesiuose, visiškai lygiuose plaukuose. Po teisybei aš pamačiau tik tas dvi akis, nes jose ir ruseno visa šios moters gyvybė, visa kita buvo mirę. Kakta buvo raudona; žandai įdubę ir pabalę, skruostikauliai pamėlę;

ji sėdėjo įsiknisusi į šiaudus, iš jų kiek kyšojo keliai; ant jų žaidė pati su savim domino. Valandėlę žiūrėjo į mus, ilgai drebėjo, paskui šyptelėjo man ir vėl ėmė žaisti. Širdyje man dingtelėjo, kad ji stengiasi suprasti, kaip jos dešinei rankai pavyks nugalėti kairę.

– Matot, ji jau visą mėnesį žaidžia šią partiją, – pasakė majoras, – rytoj galbūt pradės kitą žaidimą, kuris vėl taip ilgai truks. Keista, ar ne?

Čia jis pasitaisė vaškytinę ant kiverio – lietus buvo ją truputį nusmaukęs.

– Vargšele Lorete! – tariau aš. – Tu visiems laikams pralaimėjai!

Pavariau arklį arčiau vežimo ir ištiesiau jai ranką; ji automatiškai atkišo savąją labai meiliai šypsodamasi. Nustebęs pamačiau ant jos ilgų pirštų du žiedus su briliantais; man toptelėjo, kad tai vis dar jos motinos žiedai, ir susimąsčiau, kaip skurdas jų pasigailėjo. Nė už ką pasaulyje nebūčiau pasidalijęs šia mintimi su senuoju majoru; bet kadangi jis sekė mano žvilgsnį, tai pamatė, kad aš įsmeigęs akis žiūriu į Loros pirštus, ir pats su savotišku pasididžiavimu paaiškino:

– Didoki briliantai, ar ne? Progai pasitaikius juos būtų galima brangiai parduoti, bet aš nenoriu, kad vargšė mergaitė su jais skirtųsi. Kai tik prie jų prisilieti, ji ima verkti ir pati niekad jų nenusimauna. Beje, ji niekuomet nesiskundžia ir retkarčiais sugeba dar siūti. Išlaikiau pažadą, duotą jos vargšeliui vyrui, ir iš tikrųjų nesigailiu. Niekad jos nepalikau ir sakau visur, kad tai mano išprotėjusi duktė. Visi žiūri į tai su pagarba. Kariuomenėje viskas susitvarko paprasčiau, negu manoma Paryžiuje. Ji dalyvavo su manim visuose Imperatoriaus žygiuose, ir aš ją visados iš bėdos išgelbėdavau. Žiūrėjau, kad jai būtų šilta. Tokiame mažame vežimėlyje ir turint šiaudų tai ne taip sunku. Rengiau aš ją visados neblogai, juk aš, būdamas bataliono vadas, gaudavau tais laikais gerą atlyginimą, pensiją už Garbės Legioną ir Napoleono mėnesį[11], – tada tai buvo dviguba alga, – todėl verčiausi neblogai, ir ji man sunkumų nesudarė. Priešingai, jos vaikiškos išmonės kartais pralinksmindavo 7-tojo lengvųjų pėstininkų pulko karininkus.

Čia jis priėjo prie Loros ir plekštelėjo jai per petį, kaip būtų plekštelėjęs savo asilėnui.

– Nagi, dukrele! Pasakyk ką nors va šitam leitenantui; na, linktelėk nors galva.

Ji vėl ėmė žaisti domino.

– O, šiandien ji nešneki, – tarė jis, – todėl, kad lyja. Tačiau peršalt ji neperšąla. Bepročiai, žinote, niekada neserga, šiuo atžvilgiu bėdos nėra. Prie Berezinos ir traukiantis nuo Maskvos ji važiavo vienplaukė. Gerai, dukrele, žaisk, nekreipk į mus dėmesio; daryk, kaip tau patinka, Lorete.

Ji sugriebė jo ranką, padėtą jai ant peties, stambią, juodą, raukšlėtą ranką, baikščiai pakėlė ją prie lūpų ir pabučiavo kaip vargšė vergė. Man suspaudė širdį, ir aš ūmai pasukau arklį atgal.

– Ar ne metas žygiuoti toliau, majore, – pasakiau. – Sutems, iki pasieksime Betiuną.

Majoras kruopščiai kardo galu nusigramdė geltoną purvą nuo batų; paskui užlipo ant vežimėlio paminos ir užsmaukė Lorai ant galvos jos trumpo apsiaustėlio gelumbinę vaurą. Nusirišo juodo šilko kaklajuostę ir apvyniojo ja savo įdukros kaklą; paskui kojos spyriu paragino asilėną, truktelėjo kaip įpratęs petį ir pasakė: „Pirmyn, nenaudėli!" Ir mes pajudėjome.

Vis dar nykiai lijo; pilkas dangus ir pilka žemė tęsėsi į tolį be galo be krašto; šviesa blėso, blyški, tarsi sušlapusi, saulė leidosi už didelių sustingusiais sparnais malūnų. Mes vėl nugrimzdome į gūdžią tylą.

Žiūrėjau į senąjį majorą; jis žengė dideliais žingsniais, vis taip pat pabrėžtinai žvaliai, o jo asilėnas vos slinko, net ir mano arklys vėl ėmė knapsėti galva. Tas šaunusis vyras retkarčiais nusiimdavo kiverį, nusišluostydavo plikę ir keletą likusių žilų plaukų arba tankius antakius, arba baltus ūsus, nuo kurių lašėjo vanduo. Jam nerūpėjo, kokį įspūdį man padarė jo pasakojimas. Jis nepavaizdavo savęs nei geresnio, nei blogesnio, negu buvo. Pasigražinti savęs jis nenorėjo. Apie save jis negalvojo ir po ketvirčio valandos pradėjo tuo pačiu tonu gerokai ilgesnį pasakojimą apie vieną maršalo Masena[12] žygį, kur jam teko išrikiuoti savo batalioną keturkampiu prieš neprisimenu kieno kavaleriją. Nesiklausiau, nors jis įsikarščiavęs įrodinėjo man pėstininko pranašumą prieš kavaleristą.

Sutemo; slinkome iš lėto. Purvas darėsi vis tirštesnis ir gilesnis. Nieko nei kelyje, nei tolumoje. Sustojome prie nudžiūvusio medžio, vienintelio medžio kelyje. Pirmiausia jis pasirūpino savo asilėnu, kaip aš – savo arkliu. Paskui žvilgtelėjo į vežimėlį, kaip motina į kūdikio lopšį. Išgirdau jį sakant:

– Va, dukrele, prisidenk kojas šita miline ir pabandyk užmigti. Puiku, ant jos neužtiško nė lašo vandens. Ak, šimts velnių, ji sudaužė mano laikrodį, palikau jį užkabinęs jai ant kaklo! Vargšas mano sidabrinis laikrodėlis! Na, nieko baisaus; pabandyk, vaikeli, užmigti. Pamatysi, tuoj ir vėl bus gražu. Keista, ji visą laiką turi karščio; beprotės visada taip. Še tau šokolado, vaikeli.

Jis atrėmė vežimėlį į medį, ir mes palindome po ratais, slėpdamiesi nuo nesiliaujančios liūties, pasidalijome du nedidelius kepalėlius duonos: menkoka vakarienė.

– Apmaudu, kad valgyti daugiau nieko nėra, – pasakė jis, – bet vis geriau negu arkliena, kepta po pelenais ir pabarstyta parako milteliais vietoj druskos, kaip kad teko valgyti Rusijoje. Vargšė Loretė, juk privalau atiduoti jai, ką turiu gardžiausio. Pastebėjote, kad ją visados laikau nuošalyje. Po to įvykio su laišku ji negali pakęsti šalia savęs vyro. Aš jau senas, ir ji kad kokios mano, jog aš jos tėvas; ir vis dėlto ji turbūt mane pasmaugtų, jei bandyčiau pabučiuoti ją nors į kaktą. Kaip atrodo, auklėjimas joms visam gyvenimui uždeda antspaudą, nes ji visada slepiasi kaip kokia vienuolė. Keista, ar ne?

Jam kalbant mes staiga išgirdome ją dūsaujant ir sakant: „Išimkite tą kulką! Išimkite galų gale tą kulką!“

Pakilau, jis liepė man sėstis.

– Sėdėkite, sėdėkite, – pasakė jis, – nieko baisaus, šituos žodžius ji kartoja visą gyvenimą; jai visą laiką vaidenasi, kad galvoje jai įstrigusi kulka. Bet nieko, ji daro viską, ką liepiu, ir visada labai nuolankiai.

Nutilau, liūdnai klausydamasis jo žodžių.

Suskaičiavau, kad nuo 1797 metų iki šiandien, 1815-ųjų, šis žmogus pragyveno šitaip aštuoniolika metų. Ilgai tylomis sėdėjau šalia jo stengdamasis perprasti šį charakterį ir šį likimą. Paskui nei iš šio, nei iš to karštai paspaudžiau jam ranką. Jis nustebo.

– Jūs garbingas žmogus! – pasakiau.

Jis atsiliepė:

– O kodėl? Ar dėl tos vargšelės? Jūs juk suprantate, vaikeli, kad tokia buvo mano pareiga. Aš jau seniai pasiaukojau.

Ir jis vėl ėmė pasakoti apie maršalą Masena.

Kitą dieną su šviesa mes atsidanginome į Betiuną, bjaurų miestelį-tvirtovę; pylimai, užsklendę jį į siaurą ratą, tarsi prispaudė namą prie namo. Viešpatavo didžiausia sumaištis, visi buvo sukelti ant kojų. Gyventojai skubėjo traukti iš langų baltas vėliavas ir, sėdėdami namuose, siuvo trispalves. Mušė būgnai, kviesdami rinktis; trimitai kunigaikščio de Beri įsakymu šaukė „ant arklių". Ilgi pikardų vežimai gabeno Šimto šveicarų dalinį[13] ir jų mantą; gatvės buvo užtvenktos karaliaus gvardijos patrankų, riedančių link pylimų, didikų karietų, Raudonojo eskorto raitelių, kurie jau rikiavosi. Pamatęs karaliaus Žandarų ir Muškietininkų dalinius, užmiršau senąjį bendrakeleivį. Susiradau savo eskadroną ir minioje pamečiau iš akių vežimėlį ir jo vargšus įnamius. Mano didžiam apgailestavimui pamečiau juos iš akių visiems laikams.

Pirmą kartą gyvenime pažvelgiau į pačias tikro kareivio širdies gelmes. Šitas susitikimas atskleidė man iki šiol nežinomą žmogaus prigimtį, kurią blogai pažįsta ir niekina mūsų šalis; nuo to laiko labai ją vertinu. Vėliau dažnai ieškojau savo aplinkoje žmogaus, kuris, kaip mano bendrakeleivis, galėtų lengva širdimi ir visiškai pasiaukoti. Na ir štai, per tuos keturiolika metų, praleistų kariuomenėje, tik joje ir ypač tarp niekinamų ir varganų pėstininkų aš vėl suradau žmones, savo charakteriu prilygstančius antikos vyrams, žmones, kurių pareigos jausmas nesibaido kraštutinių pasekmių; paklusnumas neslegia jų sąžinės, skurdo jie nesigėdija, jų kalba ir papročiai paprasti, jie didžiuojasi savo tėvynės šlove ir negalvoja apie savąją, mielai užsisklendžia nežinomybėje ir dalijasi su nelaimingaisiais juoda duona, už kurią moka krauju.

Ilgai nežinojau, kas nutiko tam vargšui majorui, juoba kad jis nepasisakė savo pavardės, o aš nepaklausiau. Tačiau kartą sėdėdamas kavinėje ir laukdamas parado, rodos, 1825 metais, įsišnekėjau su senu pėstininkų kapitonu ir nusakiau, kaip jis atrodo.

– Ak, velniai rautų, brangusis, – šūktelėjo jis, – bet juk aš tą vargetą pažinojau! Šaunus buvo vyras; jį paguldė patrankos sviedinys prie Vaterlo. Gurguolėje jis iš tiesų paliko kažkokią išprotėjusią merginą; žygiuodami prisijungti prie Luaros armijos, mes ją nugabenome į Amjeno ligoninę; ją ten ištiko šėlo priepuolis, ir po trijų dienų ji mirė.

– Kaip kitaip, – pasakiau, – juk ji neteko savo tėvo maitintojo.

– Eikit jūs, tėvo! Ką čia sakot! – pridūrė jis, stengdamasis atrodyti šelmis ir vėjavaikis.

– Sakau, kad trimituoja signalą rinktis, – tariau žengdamas iš kavinės. Aš taip pat pasiaukojau.

Kapitono Reno gyvenimas ir mirtis, arba Nendrinė lazda

ATMINTINA NAKTIS

1830 metų liepos 27-osios naktis buvo tyli ir iškilminga. Ji įstrigo man atmintin ryškiau nei kai kurie baisesni reginiai, kuriuos man skyrė matyti likimas.

Tyla sausumoje ir jūroje prieš audrą nepranoksta didingumu tylos, kuri viešpatavo Paryžiuje prieš revoliuciją. Bulvarai buvo tušti. Visą ilgą kelią jau po vidurnakčio aš žingsniavau jais vienas, godžiai žvalgydamasis ir klausydamasis. Iš giedro dangaus ant žemės liejosi balta žvaigždžių šviesa; bet namai buvo aklinai uždari, paskendę tamsoje ir tarsi išmirę. Visi žibintai gatvėse sudaužyti. Vienur kitur po medžiais vis dar būriavosi darbininkai, klausydamiesi paslaptingo oratoriaus, kuris jiems kažką tyliai kuždėjo. Paskui jie skirstėsi, greit nerdami į siauras ir tamsias gatveles, glaudėsi prie mažyčių vartelių, kurie atsiverdavo tarsi kokie spąstai ir užsitrenkdavo įkandin jų. Tuomet vėl viskas nutildavo, ir atrodė, kad mieste tegyvena numirėliai, o namuose šeimininkauja maras.

Tarpais kelią pastodavo tamsi nejudri masė; tik priėjęs visai arti, pažindavau, kad tai gvardijos batalionas, sustingęs vietoje, nebylus. Tolėliau – artilerijos pabūklai, virš kurių švietė jų dagčiai nelyginant dvi žvaigždės.

Pro šiuos įspūdingai tamsuojančius dalinius kiekvienas galėjo eiti nekliudomas, apsukti aplinkui, nutolti, sugrįžti ir neišgirsti nei šūksnio, nei keiksmo, nei kitokio garso. Šitie žmonės buvo nepavojingi, nejautė niekam nei pykčio, nei neapykantos; susitaikę su likimu, jie laukė.

Man bežengiant link vieno iš šitų didžiausių batalionų, prie manęs priėjo karininkas ir be galo mandagiai paklausė, ar tos liepsnos ten tolumoje, prie Sen Deni vartų, – ne gaisras; jis ketinąs žygiuoti su savo kuopa ir išsiaiškinti, kas tai. Atsakiau, kad sąmyšiu pasinaudoję prekijai nukirto ir dabar degina kelis didelius medžius, senas guobas, kurios užstojo jų krautuvėles. Tada, atsisėdęs ant akmeninio bulvaro suolo, jis ėmė braižyti smėlyje nendrine lazda linijas ir ratus. Iš tos lazdos aš ir atpažinau jį, o jis atpažino mane, žvilgtelėjęs man į veidą. Kadangi vis dar stovėjau prieš jį, jis paspaudė man ranką ir pakvietė sėstis šalia.

Kapitonas Reno buvo tiesus ir griežtas žmogus, labai išsilavinęs, – tokių žmonių gvardija tuo metu turėjo daug. Mes gerai pažinojome jo būdą ir įpročius, ir tie, kurie skaitys šiuos prisiminimus, žinos, kieno rimtam veidui reikia priskirti kovinę pravardę, sugalvotą jam kareivių, prigijusią tarp karininkų ir abejingai priimtą jo paties. Kaip ir senos šeimos, seni pulkai, ilgo taikos meto išsaugoti, išsiugdo šeimyniškus papročius ir pramano taiklias pravardes savo auklėtiniams. Dėl senos žaizdos dešinėje kojoje kapitonas buvo įpratęs ramstytis *nendrine lazda*, kurios keistokas bumbulas sudomindavo kiekvieną, kas matė ją pirmą kartą. Su šia lazda jis niekad nesiskirdavo, beveik visur nešiojosi ją rankoje. Šis įprotis, beje, buvo be jokios vaidybos: pernelyg paprastai ir rimtai jis visuomet elgėsi. Tačiau jautei, kad ši lazda itin brangi jo širdžiai. Gvardijoje jis buvo labai gerbiamas. Neturėdamas jokios garbėtroškos ir tenorėdamas būti tuo, kuo yra, – grenadierių kapitonu, jis visą laiką skaitė, o kalbėjo kiek galint mažiau – atsiliepdavo tik vienu kitu trumpu žodeliu. Buvo labai aukštas, labai išblyškęs ir liūdno veido; ant jo kaktos, tarp antakių, mėlynavo mažas, gilokas randas, kuris dažnai pajuoduodavo ir suteikdavo kartais savotiško žiaurumo jo veidui, šiaip jau šaltam ir romiam.

Kareiviai jį labai mylėjo; žygio į Ispaniją metu[1] ypač buvo pastebėta, su kokiu džiaugsmu jie ėjo į mūšį, kai juos veda *Nendrinė Lazda*. Juos iš tikrųjų vedė nendrinė lazda, nes kapitonas Reno niekada neišsitraukdavo kardo iš makšties, net kai vadovavo puolamajam

būriui ir tiek suartėdavo su priešu, jog grėsdavo kautynės vyras prieš vyrą.

Tai buvo žmogus ne tik su didele karine patirtimi, bet ir taip nuodugniai išmanantis svarbiausius politikos įvykius Europoje Imperijos laikais, jog daugelis nesuprato, kuo tai paaiškinti: ar rimtomis studijomis, ar sena pažintim su aukštais asmenimis, apie kurią ką nors patirti nebuvo galima dėl amžino jo santūrumo.

Beje, šitas santūrumas yra vyraujanti nūdienių žmonių charakterio ypatybė, ir kapitonas Reno tik nepaprastai išryškino šį visiems bendrą bruožą. Mūsų laikais ir charakteris, ir veiksmai pridengti šalto mandagumo kauke. Todėl aš nelabai tikiu, kad daug kas gali atpažinti save iš tų sujauktų portretų, kurie turi mus vaizduoti. Prancūzijoje labiau nei kur kitur vaidinti atrodo juokinga, ir tikriausiai todėl kiekvienas mūsų, užuot rodęs savo veido išraiška ir kalba aistrų kurstomos jėgos perteklių, stengiasi užsklęsti savyje audringus jausmus, skaudžią širdgėlą ar nevalingą polėkį. Anaiptol nemanau, kad civilizacija viską išsekino, mano galva, ji viską užmaskavo. Pripažįstu, kad tai labai gerai, ir man patinka savitvarda, būdinga mūsų gyvenamam laikotarpiui. Šitas tariamas šaltumas turi drovumo, o tikriesiems jausmams drovumas reikalingas. Turi ir paniekos, panieka, beje, neblogas pinigas, kursuojantis žmonių tarpusavio santykiuose.

Mes jau netekome daug draugų, kurių atmintis tebegyvena tarp mūsų; jūs prisimenate juos, mano brangieji ginklo draugai! Vieni krito kare, kiti dvikovose, dar kiti baigė gyvenimą savižudybe; ir visi jie buvo garbingi, tvirto būdo ir galingų aistrų žmonės, nors iš pažiūros paprasti, šalti ir santūrūs. Juos slapta kamavo garbėtroška, meilė, lošimo aistra, neapykanta, pavydas; bet jie beveik nepraverdavo burnos ir nukreipdavo šalin kiekvieną per daug tiesų žodį, galintį užgauti kraujuojančią jų širdies žaizdą. Salone jie niekada nesistengė patraukti kitų akių tragiška poza; ir jei kuri nors jauna moteris, ką tik baigusi skaityti romaną, būtų pamačiusi, kaip nuolankiai, drausmingai jie laikosi įprastų mandagybių ir dalyvauja tyliuose pokalbiuose, būtų pajutusi jiems panieką; o tačiau jie gyveno ir mirė, jūs tai žinote, kaip žmonės su stipriausia valia, kokius kada nors yra sukūrusi

gamta. Tokie kaip Katonas ar Brutas[2] vargu ar pragyveno savo amžių kilniau, nors ir nešiojo togas. Mūsų aistros tokios pat stiprios kaip kitais laikais, bet draugo žvilgsnis atpažįsta jas tik iš nuovargio, kurį jos įspaudžia veide. Išorė, kalba, manieros dvelkia tam tikru šaltu orumu, bendru visiems; nusikrato jo tik kai kurie vaikai, norintys per jėgą pasidaryti dideli ir pakelti savo vertę. Mūsų dienomis aukščiausias papročių įstatymas – išorinis padorumas.

Nėra kitos profesijos, kur kalbėsenos ir įpročių šaltumas taip ryškiai kontrastuotų su dinamizmo pilnu gyvenimu kaip kariškių profesijoje. Neapykanta nesaikingumui čia itin didelė, ir žmogus, kuris stengiasi perdėti tai, ką jaučia, ar sugraudinti kitus savo kančia, nusipelno paniekos. Žinojau tai ir jau buvau beatsisveikinąs su kapitonu Reno, bet jis staiga paėmė mane už parankės ir sulaikė.

– Ar matėte šį rytą šveicarų manevrus?[3] – paklausė jis. – Buvo gana įdomu. Jie stūmėsi pirmyn, *šaudydami papliūpom nuo grindinio* su tobulu taiklumu. Per visą savo karinės tarnybos laiką nė sykio nemačiau naudojant šios taktikos: ji tinka paradui ar operos spektakliui; bet gali praversti ir didelio miesto gatvėse, tik reikia, kad dešiniojo ar kairiojo sparno grandys skubiai išsirikiuotų prieš būrį, kuris iššovė.

Taip kalbėdamas, jis toliau braižė linijas smėlyje savo lazdos galu; paskui lėtai atsikėlė ir leidosi žingsniuoti bulvaru aiškiai norėdamas atitolti nuo karininkų ir kareivių; aš nusekiau pavymui, o jis vėl prabilo, tik šįkart savotišku, nervingu, tarytum nepriklausančiu nuo jo valios susijaudinimu, kuris užbūrė mane, bet kurio niekad nebūčiau iš jo tikėjęsis, – juk jis buvo vienas tų žmonių, paprastai vadinamų šaltais.

Suėmęs mano surduto sagą, jis pirmiausia paprašė labai paprasto dalyko.

– Ar nesupyksite, – tarė jis, – jei paprašysiu jus atsiųsti man savo Karališkosios gvardijos krūtininį ženklą[4], jeigu jį tebeturite? Užmiršau savąjį namie ir negaliu nei pasiųsti jo atnešti, nei nueiti pats, nes gatvėse mus šaudo kaip pasiutusius šunis; tiesa, jau treji ar ketveri metai, kai jūs pasitraukėte iš karinės tarnybos, ir gal nebeturite jo. Aš taip pat prieš dvi savaites padaviau atsistatydinimo prašymą, nes

kariuomenė man baisiai įgriso; bet užvakar, pamatęs ordonansus[5], supratau: „Žmonės tuoj griebsis ginklų". Susidėjau į ryšulį uniformą, antpečius, kailinį kiverį ir atėjau į kareivines pas šituos šaunuolius, kuriuos dabar skers visuose kampuose ir kurie tikriausiai būtų širdies gilumoje pagalvoję, kad palieku juos nelaiku, sunkią valandą, o toks poelgis būtų nesuderinamas su Garbe, ar ne tiesa, visiškai nesuderinamas su Garbe?

– O ar jūs numatėte, kad bus ordonansai, kai atsistatydinote? – paklausiau.

– Dievaži, ne! Aš netgi nespėjau jų perskaityti.

– Na, tai už ką jūs save smerkėte?

– Vien už tai, kad galėjo būti toks įtarimas: nenorėjau, kad net įtarimas būtų prieš mane.

– Štai kuo galima žavėtis! – pasakiau aš.

– Žavėtis! Žavėtis! – pakartojo kapitonas Reno, paspartinęs žingsnį. – Tik šitą žodį šiandien ir girdi; kas per vaikiškumas! Nekenčiu žavėjimosi: juo prasideda daugybė blogų veiksmų. Šiandien žavėjimasis dalijamas per daug lengvai, ir kiekvienam; mums nedera labai greitai žavėtis.

Žavėjimasis – yda, ir jis gimdo ydą. Reikia gerai elgtis dėl savęs, o ne dėl žmonių šnekų. Beje, turiu šiuo klausimu savo požiūrį, – baigė jis staiga, ketindamas, matyt, su manim atsisveikinti.

– Būti garbingam – toks pat nuostabus dalykas kaip būti garsiam, – pasakiau.

Jis susijaudinęs paspaudė man ranką.

– Čia mes abu tos pačios nuomonės, – gyvai tarė jis, – laikiausi jos visą gyvenimą, bet man ji brangiai atsiėjo. Ne taip viskas lengva, kaip atrodo.

Tuo metu prie jo priėjo kuopos jaunesnysis leitenantas ir paprašė cigaro. Jis ištraukė keletą iš kišenės ir tylomis padavė. Karininkai užsirūkė, žingsniuodami į vieną ir į kitą pusę, netrikdydami tylos ir ramybės užuominomis apie dabartinę situaciją. Nė vienas nesiteikė užvesti kalbos nei apie šiandienos pavojus, nei apie savo pareigą, bet aiškiai suvokė ir viena, ir kita.

Kapitonas Reno grįžo prie manęs.

– Graži naktis, – tarė jis, rodydamas į dangų savo nendrine lazda. – Nežinau, kada aš pagaliau nebematysiu vakarais vis tų pačių žvaigždžių; vieną kartą jau buvau įsivaizdavęs, kad pamatysiu pietinių jūrų žvaigždynus, bet man nebuvo lemta skirtis su šiaurės pusrutuliu. Tiek to! Oras nuostabus, paryžiečiai miega ar dedasi miegą. Mes nevalgę ir negėrę visą parą; mintys galvoje dėl to itin šviesios. Atsimenu, sykį, prieš žygį Ispanijon, jūs paklausėte mane, kodėl taip mažai esu gavęs tarnybinių paaukštinimų; neturėjau tada laiko paaiškinti; bet šį vakarą jaučiu pagundą grįžti prie savo praeito gyvenimo, kuris vėl atgijo man atmintyje. Jūs juk mėgstate klausytis pasakojimų, aš šito neužmiršau, ir dabar, vienumoje, jums bus malonu mus prisiminti. Sėskite, meldžiamasis, ant šio parapeto, mudu ramiai pasišnekučiuosime, nes šįsyk, man rodos, jie nebetaiko į mus pro langus ir rūsių landas. Apsakysiu jums tik porą epizodų iš savo gyvenimo istorijos, ir kaip paklius. Daug mačiau ir daug skaičiau, bet rašyti, žinau, nesugebėčiau. Tai, dėkui Dievui, ne mano darbas, ir aš niekada nemėginau jo imtis. Užtat moku gyventi ir gyvenau visada taip, kaip nuspręsdavau (po to, kai įgavau drąsos spręsti), o tai iš tiesų jau šis tas. Sėskimės.

Lėtai žingsniavau paskui jį; mes perėjome bataliono koloną ir pasukome į kairę nuo jo gražuolių grenadierių. Jie stovėjo oriai, smakrais atsirėmę į šautuvų vamzdžius. Kai kurie jauni kareiviai, labiau pavargę per dieną negu kiti, sėdėjo ant kuprinių. Visi tylėjo ir ramiai taisinėjo, tvarkė savo aprangą. Nebuvo matyti jokio nerimo ar nepasitenkinimo. Kareiviai stovėjo savo vietose kaip po parado ir laukė įsakymų.

Kai mudu atsisėdome, mūsų senasis ginklo draugas prabilo ir saviškai apsakė man tris didelius savo gyvenimo tarpus, atskleidusius jo gyvenimo prasmę ir išaiškinusius keistus jo įpročius bei kai kuriuos niūrius jo būdo bruožus. Visa, ką tada išgirdau, tebėra gyva mano atmintyje, ir jo pasakojimą aš atkartosiu beveik žodis į žodį.

MALTA

– Esu niekas, – pradėjo jis, – ir dabar džiaugiuosi, kai apie tai pagalvoju; bet jeigu būčiau šis tas, tai galėčiau pasakyti kaip Liudvikas XIV: „Aš pernelyg mėgau karą". Ką padarysi! Mane, kaip ir visus, nuo pat vaikystės užbūrė Bonapartas, o jo šlovė man taip apsuko galvą, jog smegenyse nebeliko vietos jokiai kitai minčiai. Savo tėvo, seno ir aukšto karininko, visą laiką leidusio karo stovyklose, aš visai nepažinojau; ir štai kartą jam šauna į galvą pasiimti mane į Egiptą. Buvo man tada dvylika metų, bet prisimenu tuos laikus taip gerai, lyg tai būtų dabar, – ir visos armijos nuotaikas, ir tuos jausmus, kurie jau ėmė viešpatauti mano sieloje. Mūsų burlaivius nešė du demonai: šlovės demonas ir piratavimo demonas. Mano tėvas klausėsi antrojo demono balso tiek kiek ir šiaurės vakarų vėjo, genančio mus į priekį; bet pirmasis taip stipriai gaudė man ausyse, jog aš ilgą laiką buvau kurčias visiems kitiems pasaulio garsams, išskyrus Karolio XII muziką[6] – patrankų gaudesį. Man rodės, kad kanonada – tai Bonaparto balsas; ir nors tebuvau vaikas, rausdavau iš pasitenkinimo, kai ji griaudėdavo, šokinėdavau iš džiaugsmo, plodavau rankomis, sveikindavau ją garsiais šūksniais. Šie pirmieji išgyvenimai buvo pasiruošimas tam perdėtam entuziazmui, kuris vėliau virto mano gyvenimo tikslu ir jo beprotybe. Šiam pražūtingam žavėjimuisi, šiam neprotingam garbinimui, kuriam buvau pasiryžęs tiek daug paaukoti, pradžią davė vienas man atmintinas susitikimas.

Laivynas pakėlė inkarą VI metų florealio 30-ąją[7]. Nesitraukiau nuo denio dieną nei naktį, negalėdamas atsidžiaugti laime, kad matau plačią mėlyną jūrą ir mūsų laivus. Suskaičiavau jų šimtą, ir tai dar buvo ne viskas. Mūsų žygio linija traukėsi per mylią, o konvojus, plaukiąs pusračiu, – mažiausiai per šešias. Nesakiau nė žodžio. Žiūrėjau, kaip praslinko pro pat mus Korsika, paskui Sardinija, o netrukus kairėje nuo mūsų pasirodė Sicilija. Nes „Junona", kuria plaukė mano tėvas ir aš, turėjo žvalgyti kelią ir kartu su trim kitom fregatom sudarė flotilės avangardą. Tėvas laikė mane už rankos ir rodė rūkstančią Etną ir uolas, kurių niekad neužmiršau: tai buvo Favaniana ir Eričės

kalnas. Išniro rūkais prisidengusi Marsala, seniau Lilibėja; jos baltus namus palaikiau balandžiais, prasismelkusiais pro debesį; ir vieną rytą auštant – buvo tada... taip, buvo prerialio 24-oji[8] – mano akims atsivėrė reginys, kuris apakino mane dvidešimčiai metų.

Priešais stūksojo Malta su savo fortais, patrankomis palei pat vandenį, toli nusitęsusiomis sienomis, žvilgančiomis saulėje tarsi ką tik nušlifuotas marmuras, ir su skruzdėlynu siauručių galerų, kurios nardė, ilgais raudonais irklais varomos. Šimtas devyniasdešimt keturi prancūzų laivai tarytum globė ją savo didelėmis burėmis ir mėlynos, raudonos ir baltos spalvos vėliavomis, kurios šią akimirką buvo keliamos į visų laivų stiebus, kai tuo tarpu Goce ir Sant Elmo forte lėtai leidosi žemyn ordino vėliava: krito paskutinis kovojantis kryžius[9]. Tada flotilė trenkė salvę iš penkių šimtų pabūklų.

Didžiulis laivas „Orianas" stovėjo nejudėdamas vienas nuošalyje, tiesiai priešais mus. Pro jį lėtai vienas po kito praplaukė visi eskadros laivai, ir aš iš tolo mačiau, kaip Desė sveikina Napoleoną[10]. Mes įlipome į „Orianą". Pagaliau aš pirmą sykį jį pamačiau.

Jis stovėjo prie borto, kalbėjosi su Kaza Bjanka, laivo kapitonu (vargšas „Orianas"!) ir kedeno dešimties metų berniuko, kapitono sūnaus, plaukus. Tuoj pat pajutau tam vaikui pavydą, ir man suplazdėjo širdis, kai pamačiau, kad jis prisilietė generolo kardo. Mano tėvas priėjo prie Bonaparto ir ilgai su juo kalbėjo. Aš dar nemačiau jo veido. Staiga jis atsigręžė ir pažiūrėjo į mane; aš visas sudrebėjau, išvydęs tą gelsvą kaktą, juosiamą ilgų lygių plaukų, šlapių, tarsi ką tik mirkusių jūroje; tas dideles pilkas akis, liesus skruostus ir įdubusią burną virš smailo smakro. Jis kalbėjo, matyt, apie mane, nes sakė: „Klausyk, drauguži, jei taip nori, galėsi vykti į Egiptą, o generolas Vobua liks čia be tavęs su keturiais tūkstančiais vyrų; bet aš nemėgstu, kad mano karininkai vežtųsi ir savo vaikus; daviau leidimą tik Kaza Bjankai ir pasielgiau neteisingai. Parsiųsi berniuką į Prancūziją; aš noriu, kad jis gerai išmoktų matematiką, o jei ten tave ištiks nelaimė, atsakau už jį pats; pasirūpinsiu juo ir padarysiu iš jo gerą kareivį". Taip sakydamas jis pasilenkė, paėmė mane už pažastų, pakėlė ir pabučiavo į kaktą. Man apsisuko galva, pajutau, kad jis mano valdovas

ir kad štai atskiria mane nuo tėvo, kurio, beje, beveik nepažinojau, nes jis amžinai būdavo armijoje. Man rodėsi, kad jaučiu tą patį išgąstį, kurį jautė Mozė, kai, dar piemeniu būdamas, pamatė liepsnojančiame krūme Dievą. Kai Bonapartas kėlė mane, aš buvau laisvas, o kai jo rankos palengva nuleido mane ant denio, ten liko stovėti dar vienas vergas.

Vakar būčiau šokęs į jūrą, jei mane būtų atskyrę nuo armijos; bet dabar leidausi išvežamas, kada jiems patiko. Išsiskyriau su tėvu visai abejingai, o išsiskyriau visam laikui! Bet mes tokie sugedę nuo pat mažų dienų; suaugusius ar vaikus, mažiausias menkniekis nukreipia mus nuo įgimtų gerų jausmų! Tėvas nebegalėjo man įsakinėti todėl, kad sutikau tą, kuris jam įsakinėjo, ir todėl, kad man rodėsi, jog jis vienas – visos valdžios žemėje šaltinis. O, svajonės apie valdžią ir vergystę! O, tvirkinančios mintys apie Galią, jūs tinkate nebent vaikams gundyti! Apgaulinga patetika! Rafinuoti nuodai! Kokie priešnuodžiai bus kada nors prieš jus atrasti? Buvau apdujęs, apsvaigęs; norėjau dirbti ir dirbau kaip paklaikęs! Skaičiavau dieną ir naktį, įsigijau mundurą, žinių ir tai mokyklai būdingą geltoną veido spalvą. Retkarčiais mano mokslą pertraukdavo patrankos griausmas, ir šitas pusdievio balsas pranešdavo man apie pergalę Egipte, apie Marengą, apie briumero 18-ąją", Imperijos paskelbimą... Taip, duotą man žodį Imperatorius ištesėjo. O apie tėvo likimą aš nieko nežinojau. Tik staiga vieną dieną gaunu va šitą laišką.

Visada nešiojuosi jį šitoje senoje piniginėje – kadaise ji buvo raudona – ir dažnai jį perskaitau, kad dar sykį įsitikinčiau, kokie nenaudingi tie patarimai, kuriuos vyresnioji karta teikia jaunesniajai, ir susimąstyčiau apie beprasmišką iliuzijų atkaklumą.

Tai sakydamas, kapitonas atsisegė mundurą, išsitraukė iš vidinės kišenės pirmiausia nosinę, paskui nedidelę piniginę ir rūpestingai ją atskleidė; mes įėjome į kažkurią dar šviesią kavinę, ir čia jis man perskaitė keletą ištraukų iš laiškų, kurie paskui liko mano rankose, o kaip – skaitytojas netrukus sužinos.

Paprastas laiškas

Anglų laive „Kaloden“,
priešais Rošforą, 1804
*Sent to France, with admiral Collingwood's permission**.

Nėra reikalo tau, vaikeli, žinoti, kokiais keliais tave pasieks šis laiškas ir kaip gavau žinių apie tavo elgesį ir dabartinę tavo padėtį. Užteks, jei pasakysiu, kad aš patenkintas tavim, bet kad tikriausiai niekada tavęs nebepamatysiu. Tu, galimas daiktas, mažai dėl to jaudiniesi. Savo tėvą pažinai tik būdamas tokio amžiaus, kai atmintis dar nesutvirtėjusi, o širdis dar neprasiskleidusi. Ji atsiveria vėliau, negu įprasta manyti, ir aš tuo dažnai stebėjausi; bet ką padarysi? Tu, man rodos, ne blogesnis už kitus. Turiu, matyt, tuo pasitenkinti. Galiu tau pasakyti viena – esu anglų belaisvis nuo VI metų termidoro 14-osios (arba nuo 1798 metų rugpjūčio 2 dienos senuoju stiliumi, kuris, regis, dabar vėl grįžta į madą). „Oriano“ laivu aš nuplaukiau pabandyti įkalbėti mūsų šaunųjį Briuesą pakelti inkarą ir plaukti į Korfu[13]*. Bonapartas prieš tai buvo pasiuntęs vargšą savo adjutantą Žiuljeną, bet šis per kvailumą pateko arabams į nagus. Aš nuvykau laimingai, bet tikslo nepasiekiau. Briuesas užsispyrė kaip mulas. Sakė, kad bandysiąs surasti farvaterį ir įplaukti su savo laivais į Aleksandriją; bet prisegė keletą išdidžių žodžių, iš kurių supratau, kad iš esmės jis truputį pavydi sausumos kariuomenei. „Nejaugi jis laiko mus* keltininkais? *– pasakė jis. – Ar gal mano, kad mes bijome anglų?“ Prancūzijai būtų geriau, jeigu jis būtų bijojęs. Bet jeigu jis padarė klaidų, tai garbingai jas išpirko; o aš, galiu pasakyti, liūdnai išperku klaidą, kurią padariau, likdamas ant jo denio, kai priešas puolė laivą. Iš pradžių Briuesą sužeidė į galvą ir į ranką. Jis dalyvavo kautynėse toliau, kol patrankos sviedinys išplėšė jam vidurius. Tada liepė įkišti jį maišan su pelais ir mirė ant savo vachtos tiltelio. Mes aiškiai supratome, kad apie dešimtą valandą vakaro išlėksime į orą. Tie laivo*

* Pasiųsta į Prancūziją su admirolo Kolingvudo leidimu[12].

įgulos nariai, kurie dar buvo gyvi, sėdo į gelbėjimo valtis ir pabėgo, išskyrus Kaza Bjanką. Jis liko, aišku, denyje paskutinis, bet jo sūnus, gražus berniukas, kurį tu, man rodos, trumpai matei, priėjo prie manęs ir pasakė: „Pilieti, pasakykite, kaip man liepia pasielgti garbė?" Vargšas mažylis! Jam buvo, man rodos, dešimt metų, ir tas varliukas kalbėjo apie garbę tokią akimirką! Pasiėmiau jį į valtelę ir pasisodinau ant kelių taip, kad jis nematytų, kaip jo tėvas išlėkė į orą su vargšu „Orianu", kuris išsklido virš vandens tarsi ugnies puokštė. Mes į orą neišlėkėme, bet patekome į nelaisvę, o tai daug skaudžiau, ir mane išsiuntė į Duvrą, saugomą šaunaus anglų kapitono, pavarde Kolingvudas, kuris šiuo metu vadovauja „Kalodenui". Tai labai kilnus žmogus, kokių reta; jis nuo 1761 metų tarnauja karo laivyne ir į sausumą tebuvo grįžęs dvejiem metams – vesti ir tapti dviejų dukterų tėvu. Tos mergaitės, apie kurias jis tolydžio kalba, jo nepažįsta, o žmona apie nuostabų jo charakterį žino tik iš jo laiškų. Bet aš jaučiu, kad skausmas dėl šito pralaimėjimo prie Abukyro sutrumpino mano gyvenimą; jis, tiesa, ir taip per ilgai užtruko, jei mano akims buvo skirta pamatyti tokį negandą ir savo šlovingų draugų mirtį. Senyvas mano amžius visus čia sujaudino; ir kadangi Anglijos klimatas įvarė man baisų kosulį ir iš naujo atvėrė visas žaizdas, jog aš visai nepajudinu vienos rankos, gerasis kapitonas Kolingvudas išrūpino man malonę (jis nebūtų šito išsirūpinęs pačiam sau, nes sausumoje gyventi jam uždrausta), kad būčiau perkeltas į Siciliją, kur saulė šiltesnė ir dangus giedresnis. Man rodos, ten ir baigsiu dienas, nes septyniasdešimt aštuoneri metai, septynios žaizdos, dideli sielvartai ir nelaisvė – nepagydomos ligos. Anksčiau, mano vargšas vaikeli, būčiau galėjęs palikti tau nors špagą, dabar neturiu nė tos – belaisvis neturi špagos. Tačiau galiu bent duoti tau vieną patarimą – venk liaupsinti žmones, kurie greit iškyla, o ypač Bonapartą. Aš pažįstu tave, tu lengvai gali tapti Seidu[14], o seidizmo reikia saugotis, ypač kai esi prancūzas, tai yra labai neatsparus šiai užkrečiamai ligai. Tiesiog įstabu, kiek daug mažų ir didelių tironų jis priveisė. Mes neapsakomai mėgstame pagyrūnus ir noriai jiems atsiduodame, o paskui, žiūrėk, pirštus dėl to graužiamės. Šios ydos priežastis yra baisus troškimas veikti ir baisus

tingėjimas galvoti. Iš to išeina, kad mums daug geriau patinka atsiduoti kūnu ir siela tam, kas įsipareigoja galvoti už mus ir prisiima visą atsakomybę, net jei po to reikės pasijuokti ir iš savęs, ir iš jo.

Bonapartas – puikus vaikinas, bet išties pernelyg didelis šarlatanas. Bijau, kad jis netaptų pas mus naujos atmainos apgavikų pradininku; Prancūzijoje jau ir taip jų netrūksta. Šarlatanizmas akiplėšiškas ir kenksmingas, o mūsų šimtmetyje jis akivaizdžiai tą parodė ir taip garsiai visur apie save trimitavo, jog prasiskverbė į kiekvieną profesiją, ir nėra Prancūzijoje tokio menko žmogelio, kurio jis nebūtų paskatinęs be saiko pūstis. Šiandien jau nesuskaičiuosi, kiek sprogsta varlių. Karštai trokštu, kad mano sūnaus tarp jų nebūtų.

Labai džiaugiuosi, kad Bonapartas išlaikė duotą žodį – pasirūpino *tavimi, kaip jis pasakė; bet per daug juo nepasikliauk. Netrukus po to, kai tokiomis liūdnomis aplinkybėmis išvykau iš Egipto, man papasakojo štai kokią sceną, kuri įvyko per vienus pietus; aprašysiu ją tau, kad galėtum dažniau apie ją pagalvoti.*

VII metų vandemjero 1-ąją Kaire Bonapartas, Instituto narys[15], *įsakė civiline švente paminėti Respublikos įsteigimo sukaktį. Aleksandrijos įgula atšventė iškilmes prie Pompėjaus kolonos*[16], *iškėlusi ant jos trispalvę vėliavą; Kleopatros strėlė*[17] *buvo prastokai apšviesta; o Aukštutinio Egipto daliniai paminėjo šventę kaip išgalėdami tarp stulpų, kolonų, Tėbų kariatidžių, ant Memnono koloso kelių, Tamo ir Chamo statulų papėdėje. Pirmasis armijos korpusas organizavo Kaire manevrus, lenktynes ir fejerverką. Vyriausiasis vadas pakvietė pietų visą generalinį štabą, armijos intendantus, mokslininkus, pašos adjutantą, emyrą, divano narius ir agas, susodino juos aplink stalą, padengtą penkiems šimtams asmenų tuose El Bekiro aikštės namuose, kur jis gyveno, žemojoje salėje; Laisvės kepuraitė*[18] *ir pusmėnulis meiliai glėbesčiavosi vienas su kitu; turkiškos ir prancūziškos vėliavos sudarė labai malonų skliautą ir kilimą, kur darniai sugyveno Koranas ir Žmogaus teisių deklaracija. Kai svečiai, darbuodamiesi pirštais, sočiai privalgė viščiukų ir ryžių, uždarytų šafranu, paskui arbūzų ir vaisių, Bonapartas, kuris sėdėjo tylėdamas, skubiai apmetė juos visus akimis. Geraširdis Kleberas, gulįs šalia, nes negalėjo turkiškai*

sulankstyti ilgų savo kojų, smarkiai kumštelėjo alkūne Abdalachą-Menu[19]*, savo kaimyną, ir pasakė jam būdingu pusiau vokišku akcentu:*

– Žiūrėk! Ali-Bonapartas tuoj iškrės mums vieną iš savo pokštų.

Jis vadino Napoleoną šitaip todėl, kad per Mahometo šventę generolas susigalvojo apsirengti rytietišku apdaru, o kai apsiskelbė visų religijų globėju, jam buvo iškilmingai suteiktas pranašo žento vardas; tada ir imta jį vadinti Ali-Bonapartu.

Kleberas dar nebuvo spėjęs užbaigti sakinio ir tebeglostė ranka savo tankius šviesius plaukus, kai mažasis Bonapartas pašoko iš vietos ir, pakėlęs taurę prie lieso smakro ir didžiulės kaklajuostės, trumpai, skardžiai, kapodamas skiemenis, pasakė:

– Išgerkime už trišimtuosius Prancūzijos respublikos metus!

Kleberas prunkštelėjo, įkniubęs generolui Menu į petį, – šisai vos nešliūkštelėjo savo vyno ant vieno seno agos; Bonapartas metė į juos abu skersą žvilgsnį, suraukęs antakius.

Aišku, vaikeli, jis buvo teisus: vyriausiojo vado akivaizdoje divizijos generolui, nors ir tokiam šaunuoliui kaip Kleberas, nedera nepadoriai elgtis; bet ir tuodu nebuvo visiškai neteisūs, nes šiuo metu Bonapartas vadinasi imperatorius, o tu esi jo pažas.

– Iš tikrųjų, – pasakė kapitonas Reno, paėmęs man iš rankų laišką, – 1804 metais aš buvau paskirtas imperatoriaus pažu. Ak, baisieji metai! Kokius įvykius nešė jie mums ateidami ir su kokiu dėmesiu būčiau juos stebėjęs, jei iš viso būčiau tada gebėjęs ką nors stebėti! Bet mano akys matė, o ausys girdėjo vien tai, ką darė imperatorius, – man egzistavo tik imperatoriaus balsas, imperatoriaus mostai, imperatoriaus žingsniai. Jo artėjimas mane svaigino, buvimas šalia hipnotizavo. Garbė būti priskirtam prie šito žmogaus atrodė man svarbiausias dalykas pasaulyje, ir nė vienas meilužis nepatyrė savo meilužės kerų su tokia alpėjančia širdimi, kaip patirdavau aš kiekvieną dieną, žiūrėdamas į jį. Žavėjimasis karo vadu tampa aistra, fanatizmu, šėlu, kurie paverčia mus vergais, patrakėliais, neregiais. Šitas vargšas laiškas, kurį jūs ką tik skaitėte, teužėmė mano galvoje tiek vietos, kiek jos skiria mokiniai tam, ką jie vadina *pamokslu*; tepajutau šventvagišką

palengvėjimą kaip vaikas, kuris, išsivadavęs iš tėvų valdžios, tariasi esąs laisvas, kadangi pasirinko jungą ir, pasidavęs visuotiniam entuziazmui, jį užsidėjo sau ant sprando. Bet kažkokie širdyje dar išlikę geri įgimti jausmai liepė saugoti šias šventas eilutes; ir jų poveikis man darėsi tuo didesnis, kuo labiau blėso didvyriško pasiaukojimo iliuzijos. Nešiojausi laišką visą laiką prie širdies, ir galiausiai jis išleido ten nematomas šaknis, kai tik sveika nuovoka išsklaidė miglą, kuri tada dengė man akis. Neatsispyriau šią naktį perskaityti jį su jumis, ir man gaila paties savęs, kai matau, kokį ratą iš lėto apsuko mano pažiūros, kol sugrįžo prie tvirčiausio ir paprasčiausio žmonių elgesio principo. Pamatysite, koks jis nesudėtingas; bet aš iš tiesų manau, kad padoriam žmogui šito užtenka visam gyvenimui; ir man prireikė nemaža laiko, kol suradau šaltinį, duodantį pradžią tikrajai Didybei, kuri kartais įmanoma kone barbariškame karo amate.

Tą akimirką kapitoną Reno pertraukė pagyvenęs grenadierių seržantas, kuris, pasirodęs kavinės tarpduryje, sustojo ir pagerbė kaip puskarininkis ginklu; paskui išsitraukė iš po šautuvo diržo raštą ant paprasto popieriaus. Kapitonas ramiai atsistojo ir atplėšė gautą įsakymą.

– Liepkite Bežo perrašyti įsakymą į knygą, – pasakė jis seržantui.

– Vyresnysis seržantas negrįžo iš arsenalo, – pasakė puskarininkis švelniu mergaitės balsu, nuleidęs akis; jis nesiteikė net pasakyti, kaip buvo nukautas jo draugas.

– Tegul jį pakeičia jaunesnysis puskarininkis, – pasakė kapitonas, nieko neklausdamas; ir pasirašė įsakymą, pasidėjęs seržantui ant nugaros lyg ant piupitro. Paskui kostelėjo ir ėmė ramiai pasakoti toliau.

POKALBIS, LIKĘS NEŽINOMAS[20]

– Mano vargšo tėvo laiškas ir jo mirtis, apie kurią netrukus sužinojau, padarė man, nors buvau tada apsvaigęs ir apdujęs nuo savo paties pentinų žvangėjimo, ganėtinai stiprų įspūdį ir smarkiai atvėsino aklą uolumą; pradėjau atidžiau ir ramiau tyrinėti, kuo yra

antgamtiškas tas mane svaiginantis švitėjimas. Man pirmą kartą kilo klausimas, kokia esmė to poveikio, kuriam mes pasiduodame, susidūrę su ryžtingos prigimties žmogumi, turinčiu neribotą valdžią; ir aš pamėginau, prisivertęs mintyse, nustatyti, kurgi yra ribos to savanoriško daugybės žmonių atsidavimo vienam žmogui. Šis pirmasis sukrėtimas paskatino mane pramerkti akis, ir aš atsidrąsėjęs žvilgtelėjau tiesiai į akinantį erelį, kuris pasigrobė mane dar vaikystėje ir kurio nagai žeidė man kūną.

Netrukus man pasitaikė progų stebėti jį iš arčiau ir patyrinėti didžiojo vyro charakterį mažai kam žinomomis jo asmeninio gyvenimo valandėlėmis.

Kaip sakiau, tuo metu buvo išdrįsta įsteigti pažų korpusą; bet mes dėvėjome karininkų uniformą, laukdami karūnavimo dienos, kai turėjome būti aprengti žalia livrėja su raudonom trumpom kelnėm. Iki to laiko ėjome ginklanešių, sekretorių ir adjutantų pareigas – kaip panorėdavo valdovas, kuris naudodavosi viskuo, kas pakliūdavo po ranka. Jam jau patiko, kad jo laukiamieji pilni pakalikų; o kadangi jį visur ir visada persekiojo noras viešpatauti, jis negalėdavo neparodyti jo net menkiausia proga ir kankino visus aplinkinius, nenuilstamai primesdamas jiems visada nepalenkiamą savo valią. Jį linksmino mano drovumas; jis žaidė mano baime ir pagarba. Kartais staiga išsikviesdavo mane ir, pamatęs, kad aš išbalęs ir man pinasi liežuvis, pramogos dėlei ilgai kalbindavo norėdamas pasigėrėti mano nustebimu ir sudrumsti mano mintis. Kartais, kai jis diktuodavo, o aš rašydavau, jis savo papratimu timptelėdavo mane už ausies ir pateikdavo netikėtą klausimą iš kurio nors eilinio mokslo, pavyzdžiui, geografijos ar algebros, duodamas išspręsti lengviausią vaikišką uždavinį; man tada rodydavosi, kad mane trenkė perkūnas. Puikiausiai žinojau tai, ko jis mane klausia; žinojau geriau, negu jis manė, dažnai net geriau negu jis pats, bet jo žvilgsnis sukaustydavo mane. Kai jis išeidavo iš kambario, aš atgaudavau kvapą, kraujas vėl imdavo tekėti gyslomis, atgydavo atmintis, o kartu su ja – neapsakoma gėda; mane apimdavo įsiūtis, užsirašydavau, ką būčiau turėjęs atsakyti; paskui raičiodavausi ant kilimo, verkdavau, norėdavau nusižudyti.

„Kaip čia yra? – galvodavau aš. – Esama, vadinasi, tvirtos dvasios vyrų, kurie niekad nesvyruoja ir prieš nieką nesutrinka? Esama žmonių, apsvaigusių nuo savo įtakos visada ir visur; jų pasitikėjimas savimi gniuždo kitus, įteigdamas mintį, kad bet kokio žinojimo ir bet kokios galios raktas, kurio visi tolydžio ieško, yra jų kišenėje, ir jiems pakanka tik ją praverti, kad iš ten pasklistų neklystanti valdžia ir šviesa". Bet jaučiau, kad ši jėga apgaulinga, kad ji neteisėtai pasisavinta. Maištavau, šaukiau: „Jis meluoja! Jo laikysena, balsas, mostai – tik aktoriaus vaidyba, niekingas puikavimasis aukščiausia valdžia, kurios tuštybę pats tikriausiai suvokia. Negalimas dalykas, kad jis taip nuoširdžiai savimi tikėtų! Draudžia mums pakelti šydą, bet pats mato save po juo nuogą. Ir ką jis mato? Apgailėtiną neišmanėlį kaip mes visi, ir maža to, silpną padarą!" Tačiau nežinojau, kaip įžvelgti į šios užsimaskavusios sielos gelmes. Jį patikimai gynė valdžia ir šlovė; sukiojausi aplinkui, bet man nesisekė nieko užčiuopti, ir ši dygliakiaulė, visada ginkluota, ritinėjosi prieš mane į visas puses, atstačiusi aštrius dyglius. Ir štai kartą atsitiktinumas, mūsų visų viešpats, lėmė, kad šios adatos ir dygliai prasiskleidė, ir pro juos trumpam blykstelėjo šviesa. Kartą, galbūt vienintelį savo gyvenime, Bonapartas susidūrė su stipresniu už save ir akimirką atsitraukė prieš didesnį autoritetą. Aš buvau šio susidūrimo liudytojas ir pajutau, kad už mane atkeršyta. Štai kaip tas įvyko.

Mes buvome Fontenblo. Atvažiavo popiežius[21]. Imperatorius nekantriai laukė jo atvykstant į karūnavimo iškilmes. Susitikimas įvyko karietoje, abu įsėdo į ją, kiekvienas iš savo pusės, tą pačią akimirką, lyg ir nepaisydami etiketo, bet viskas buvo taip rūpestingai numatyta, kad nereikėtų nei užleisti pirmenybės, nei duoti ją pajusti, – itališka gudrybė. Jis jau grįžo atgal į pilį, čia visi buvo subruzdę; palikęs keletą karininkų patalpoje, esančioje prieš imperatoriaus kambarį, pats likau kambaryje vienas. Žiūrėjau į ilgą stalą, kurio viršus buvo ne iš marmuro, bet iš romėniškos mozaikos ir ant kurio buvo sukrauta šūsnis malonės prašymų. Ne sykį mačiau, kaip Bonapartas, atėjęs į kambarį, keistai juos atsijoja. Neima nei iš eilės, nei atsitiktinai; bet suirzęs, kad jų tiek daug, perbraukia ranka per stalą kaip šienpjovys

iš kairės į dešinę ir iš dešinės į kairę, barstydamas į visas puses, kol iš visų jų lieka penki ar šeši; tuos ir atsiverčia skaityti. Šis savotiškas nepagarbus žaidimas nepaprastai mane jaudino. Man rodėsi, kad visi tie liūdni, skausmo pilni prašymai, atstumti ir nusviesti ant parketo, tarsi kokio nirtingo vėjo išnešioti, tie bergždi meldimai našlių ir našlaičių, kurių išsigelbėjimas tepriklausė nuo to, kaip šiuos padrikus lapus nubrauks konsulo skrybėlė, visi tie graudūs, šeimos ašarų suvilgyti lapai, nukritę kur pakliuvo po jo batais ir jo trypiami kaip lavonai mūšio lauke, simboliškai liudija, jog dabartinis Prancūzijos likimas – tai lyg kokia kraupi loterija; ir, kad ir kokia didinga buvo abejinga, šiurkšti ranka, traukianti burtus, aš galvojau, kad neteisinga patikėti jo įnoringiems kumščiams tokią daugybę nežinomų Likimų, kurie gal kada būtų buvę tokie pat didingi kaip ir jo Likimas, jeigu būtų gavę reikiamą atspirtį. Pajutau, kaip mano širdis kyla prieš Bonapartą ir ima maištauti, bet lyg ir su gėda, kaip ir dera vergo širdžiai. Žiūrėjau ilgai į tuos užmirštus laiškus; iš suniekintų jų puslapių kilo neišklausytos aimanos; imdamas juos skaityti, paskui mesdamas šalin, tariausi esąs teisėjas tarp šių nelaimingųjų ir valdovo, kurį jie sau pasirinko ir kuris šiandien užsisės jiems ant sprando tvirčiau nei lig šiol. Laikiau rankose vieną iš tų su panieka numestų peticijų, kai sutrinko žygio būgnai, pranešdami, kad atvyko imperatorius. Na, jūs žinote, panašiai kaip, prieš išgirsdamas patrankos griausmą, pamatai blykstelėjimą, taip mes visados pamatydavom jį tuo pat metu, kai išgirsdavome jo žingsnių aidą, – tokie greiti buvo jo judesiai ir taip baisiai, atrodo, jis skubėjo gyventi ir galvotrūkčiais veikti. Kai įjodavo į kurių nors rūmų kiemą, eskortas vos spėdavo su juo; sargybiniai dar tik puola gerbti jo ginklu, o jis jau, žiūrėk, nušokęs nuo žirgo, bėga laiptais aukštyn. Šį sykį jis paliko popiežių ir karietą ir paršuoliavo arkliu vienas. Kartu su būgnų dundesiu išgirdau kaukšint jo kulnus. Vos spėjau įsmukti į nišą, kur stovėjo niekieno nenaudojama didelė paradinė lova, aptverta prabangia baliustrada ir, laimė, daugiau negu lig pusei užskleista užuolaida, raštuota bitėmis.

Imperatorius labai jaudinosi; leidosi vaikščioti po kambarį kaip žmogus, kuris kažko nekantriai laukia, ir viena akimirka tris kartus

išmatavo kambario ilgį, paskui priėjo prie lango ir ėmė nagais barbenti į jį maršą. Į kiemą įriedėjo karieta, jis liovėsi barškinęs, treptelėjo porą kartų koja, tarsi nekantraudamas, kad kažkas itin lėtai vyksta, paskui staiga žengė į duris ir atidarė jas priešais popiežių.

Pijus VII įėjo vienas. Bonapartas tuoj pat užtrenkė duris – skubiai kaip kalėjimo sargas. Prisipažįstu, pajutau didžiausią siaubą pamatęs, kad atsidūriau trečias tarp tokių žmonių. Tūnojau be žado, nejudėdamas, tik žiūrėjau ir klausiausi, įtempęs visas dvasines jėgas.

Popiežius buvo aukšto ūgio; jo pailgas, išgeltęs, liguistas veidas švietė šventu kilnumu ir begaliniu gerumu. Akys buvo juodos, didelės ir gražios; burna praverta geraširdiškos šypsenos, kuriai atsikišęs smakras teikė rafinuotumo, bylojančio apie sąmojį ir proto gyvumą, šypsenos be jokios žymės diplomatinio sausumo, bet kupinos krikščioniško gailestingumo. Jo ilgus, juodus plaukus su plačiom sidabrinėm sruogom dengė balta kepuraitė. Ant gunktelėjusių pečių jis buvo nerūpestingai užsimetęs ilgą raudono aksomo mantiją, o jo sutana siekė grindis. Ėjo lėtai, ramiu ir atsargiu pagyvenusios moters žingsniu. Atsisėdo, nuleidęs akis, į vieną iš didelių romėniškų krėslų, paauksuotų ir išdabintų ereliais, ir ėmė laukti, ką jam pasakys kitas italas.

Ak pone, kokia tai buvo scena! Kokia scena! Ji tebestovi man akyse. Ji parodė ne to žmogaus genialumą, bet charakterį; ir jei tada neatsiskleidė visas jo proto platumas, tai bent jau širdis pratrūko visomis aistromis. Bonapartas nebuvo tuo metu toks, kokį matėte jį paskui; jis dar neturėjo to bankininko pilvuko, to pabrinkusio veido, tų podagrininko kojų – viso to nesveiko storumo, kurį, deja, pasigavo dailininkai ir sukūrė, tariant šiandieniškai, *tipą* – populiarų komišką jo pavidalą, kuris daro iš jo vaikišką žaisliuką ir galbūt pavers jį kada fantastiška, neįsivaizduojama būtybe, panašia į gremėzdą Polišinelį. Ne, pone, tada jis dar nebuvo toks – buvo tvirtas ir lankstus, vikrus, gyvas ir lieknas, nervingų, kartais žavių judesių, rafinuotų manierų, plokščia, tarp pečių įdubusia krūtine, žodžiu, toks, kokį jį mačiau Maltoje, – svajingai liūdno, pailgo lieso veido.

Kai popiežius įėjo, Bonapartas vėl pradėjo vaikščioti po kambarį; paskui ėmė sukti apie jo krėslą kaip atsargus medžiotojas; staiga,

sustingęs prieš popiežių pasitempusio kapralo poza, grįžo prie pokalbio, pradėto karietoje ir nutraukto prieš atvykstant į pilį, – pokalbio, kurį jam knietėjo tęsti toliau.

– Kartoju jums, Šventasis Tėve, aš anaiptol ne laisvamanis ir nemėgstu postringautojų ir ideologų. Tikrai sakau, kad ir ką galvos mano senieji respublikonai, aš lankysiu bažnyčią.

Jis sviedė popiežiui šiuos paskutinius žodžius staiga, tarsi smilkalų dūmus tiesiai į veidą, ir nutilo žiūrėdamas, kokį padarė įspūdį; manė, matyt, kad su Dievo baime nelabai suderinama situacija, susiklosčiusi prieš šitą pasimatymą, turi teikti šiam ūmiam ir atviram prisipažinimui nepaprastą vertę. Popiežius nuleido akis ir pasidėjo rankas ant krėslo atramų, vaizduojančių erelio galvą. Šita romėniškos statulos poza jis tarytum aiškiai bylojo: „Esu iš anksto nuolankiai pasiruošęs klausytis visų tų pasaulietiškų niekų, kuriuos jis malonės man išsakyti".

Bonapartas apėjo kambarį ir krėslą, stovintį viduryje, ir iš žvilgsnio, kurį iš padilbų metė į senąjį popiežių, supratau, jog jis nepatenkintas nei pačiu savimi, nei savo priešu ir smerkia save už tai, kad pernelyg lengvabūdiškai ėmėsi tęsti pašnekesį. Tad pradėjo kalbėti nuosekliau, žingsniuodamas ratais po kambarį ir paslapčiomis skvarbia akimi žvilgčiodamas į veidrodžius, kuriuose atsispindėjo rimtas Šventojo Tėvo veidas; žvelgė į jį iš šono, kai ėjo pro šalį, bet nė karto nepažiūrėjo tiesiai į veidą, kad nepasirodytų per daug susirūpinęs, kokį įspūdį daro jo žodžiai.

– Kažkas slegia man širdį, Šventasis Tėve, – tarė jis: – jūs sutinkate su mano karūnacija lygiai taip kaip aną kartą su Konkordatu[22], – atrodo, lyg jus kas verstų sutikti. Sėdite prieš mane tarsi kankinys, pasidavęs likimui, aukojantis dangui savo skausmą. Betgi jūsų padėtis iš tikrųjų ne tokia, jūs ne kalinys, dievaži, jūs laisvas kaip vėjas.

Pijus VII liūdnai nusišypsojo ir pažiūrėjo jam tiesiai į akis. Jis jautė, kokius didžiulius reikalavimus kelia ši despotiška prigimtis; jai, kaip ir visoms panašioms į ją, neužtenka priversti žmogų paklusti: tasai paklusdamas privalo dar parodyti, kad karštai trokšta to, kas jam įsakoma.

– Taip, – pakartojo Bonapartas, tik įsakmiau, – jūs visiškai laisvas; galite grįžti į Romą, kelias atviras, niekas jūsų nelaiko.

Popiežius atsiduso, bet nieko neatsakė, pakėlė dešinę ranką ir akis į dangų; paskui labai lėtai nuleido raukšlėtą kaktą ir įsmeigė akis į savo auksinį kryžių, kybantį ant krūtinės.

Bonapartas kalbėjo toliau, sulėtinęs žingsnį. Jo balsas tapo švelnus, o šypsena žavi.

– Šventasis Tėve, jei manęs nevaržytų jūsų rūstumas, aš, tiesą sakant, pasakyčiau, kad jūs truputį nedėkingas. Jūs, kaip atrodo, primiršote paslaugas, kurias jums padarė Prancūzija. Venecijos konklava išrinko jus popiežiumi, man rodos, šiek tiek paveikta mano žygio į Italiją ir to žodžio, kuriuo aš užtariau jus. Austrija tuomet nelabai maloniai su jumis pasielgė, ir man dėl to buvo labai skaudu. Jūsų šventenybė, regis, buvote priverstas plaukti į Romą jūra, nes negalėjote važiuoti per austrų žemes.

Jis nutilo laukdamas atsakymo iš nekalbiojo svečio, kurį buvo atsikvietęs; bet Pijus VII tik nežymiai linktelėjo galva, tarsi vis dar skendėtų neviltyje, kuri neleidžia jam klausytis.

Tada Bonapartas koja pastūmėjo kėdę link popiežiaus krėslo. Aš krūptelėjau: priėjęs prie tos kėdės, jis antpečiu užkliudė mano nišos užuolaidą.

– Iš tikrųjų, toks elgesys uždavė man širdį kaip katalikui, – kalbėjo jis toliau. – Aš pats niekada neturėjau laiko rimčiau pastudijuoti teologiją; bet vis dar tvirtai tikiu Bažnyčios galia; jos gyvastingumas nuostabus, Šventasis Tėve. Volteras jus, tiesa, truputį apipešiojo, bet aš jo nemėgstu ir užsiundysiu ant jo vieną seną ekskunigą oratorioną[23]. Būsite patenkintas, matysite. Klausykite, mes galėtume, jei tik jūs panorėtumėte, daug ką ateityje padaryti.

Jis apsimetė naivuoliu ir lipsniu vaiku.

– Nežinau, kad ir kaip stengiuosi, negaliu suprasti, kodėl po teisybei jums turėtų būti koktu pasirinkti savo rezidencija Paryžių visam laikui! Perleisčiau jums, jei norėtumėte, Tiuilri rūmus, garbės žodis. Jau dabar rasite ten tokį pat kambarį kaip Monte Kavale[24], jis laukia

jūsų. Pats aš ten beveik nebūnu. Nejaugi nematote, *padre**, kad čia tikroji pasaulio sostinė? Padaryčiau visa, ko geidautumėte: visų pirma, aš sukalbamesnis, negu kai kas mano. Palikite man tik karą ir varginančią politiką, o Bažnyčią tvarkykite, kaip jums patinka. Būčiau ištikimiausias jūsų kareivis. Žiūrėkite, tikrai būtų puiku: šauktumėte savo bažnytinius susirinkimus kaip Konstantinas ir Karolis Didysis[25], aš juos atidaryčiau ir uždaryčiau; paskui įduočiau jums į rankas tikruosius pasaulio raktus ir prisiminęs, kad mūsų Viešpats pasakė: „Aš atėjau nešti ne ramybės, o kalavijo“**, kalaviją pasilaikyčiau sau; atneščiau jį pas jus tik palaiminti po kiekvienos mūsų ginklų pergalės.

Tardamas šiuos paskutinius žodžius, jis lengvai linktelėjo.

Popiežius, kuris iki šiol sėdėjo nejudėdamas tarsi egiptiečių statula, lėtai pakėlė nusvirusią galvą, liūdnai nusišypsojo, kilstelėjo akis aukštyn, romiai atsiduso ir, tarsi patikėdamas mintis savo nematomam angelui sargui, ištarė:

– *Commediante!**

Bonapartas pašoko nuo kėdės ir stryktelėjo kaip sužeistas leopardas. Jį pagavo tikras įniršis, vienas tų beprotiškų priepuolių, kurie jį kartais ištikdavo. Iš pradžių jis leidosi žingsniuoti po kambarį tylomis, iki kraujo kandžiodamasis lūpas. Nebesuko pasalūniškai rato aplink savo grobį, nežvilgčiojo gudriai į jį, bet žengė tiesiai ir tvirtai į vieną ir kitą pusę, staigiai treptelėdamas koja ir sužvangindamas pentinais. Sudrebėjo kambarys; suvirpėjo užuolaidos kaip medžiai prieš audrą; maniau, kad įvyks kažkas baisaus ir didingo; man suskaudo galvos odą, ir aš nejučiomis perbraukiau sau per plaukus. Pažiūrėjau į popiežių – jis nepajudėjo; tik stipriai suspaudė rankomis erelių galvas ant krėslo atramų.

Bomba sprogo staiga.

---

* Tėve (*it.*).

** Plg. Mt 10, 34.

*** Komediantas, komikas! (*It.*)

– Aš komediantas! O, suvaidinsiu aš jums komediją, kad visi raudosite kaip moterys ir vaikai. Komediantas! O, jūs dar manęs nepažįstate, jei manote, kad galima iš manęs šaltai tyčiotis! Mano teatras – pasaulis; jame aš vaidinu šeimininko ir autoriaus vaidmenį; o komediantai man – jūs visi: popiežius, karaliai, tautos! Siūlas, kuriuo jus tampau, – tai baimė! Komediantas! A, jūs turėtumėte būti kur kas didesnis, negu esate, jei norite išdrįsti man ploti ar mane nušvilpti, *signor Chiaramonti**! Ar žinote, kad jūs būtumėte viso labo paprastas klebonas, jei aš panorėčiau? Prancūzija juoktųsi iš jūsų ir iš jūsų tiaros tiesiai jums į akis, jei aš nenutaisyčiau rimto veido, jus sveikindamas.

Vos prieš ketverius metus niekas nebūtų drįsęs garsiai užsiminti apie Kristų. Kas, meldžiamasis, tada būtų užsiminęs apie popiežių? Komediantas! Aha, greitai jūs pas mus apsipratote, ponai! Jūs blogai nusiteikęs, nes aš nebuvau tiek kvailas, kad pasirašyčiau kaip Liudvikas XIV po gališkų laisvių pasmerkimu![26] Bet man akių neapdumsite. Jūs mano rankose; aš mėtau jus iš pietų į šiaurę kaip marionetes; deduosi vertinąs jus todėl, kad atstovaujate senai idėjai, kurią aš panorau atgaivinti; o jūs neturite tiek nuovokos, kad tai suprastumėte ir elgtumėtės taip, lyg nieko nepastebėtumėte. Kur tau! Jums reikia aiškiai pasakyti! Reikia viską po nosim pakišti, tik tada jūs susivokiate! Ir naiviai tikite, kad esate reikalingas, ir riečiate nosį, ir siaučiatės į savo bobiškus sijonus! Bet žinokite, kad jie man nedaro jokio įspūdžio, ir jeigu ir toliau taip elgsitės, aš padarysiu su jūsų sijonu tą pat, ką padarė Karolis XII su didžiojo vizirio sijonu: suplėšysiu jį pentinu[27].

Jis nutilo. Aš nedrįsau kvėpuoti. Nebegirdėdamas jo griaudžiančio balso, atsargiai iškišau galvą pažiūrėti, ar nemirė vargšas senelis iš siaubo. Ta pat rami poza, tas pats ramus veidas. Jis antrąsyk pakėlė akis į dangų, vėl giliai atsiduso, karčiai nusišypsojo ir pasakė:

– *Tragediante!**

* Pone Kjaramonti! *(It.)*

* Tragikas! *(It.)*

Bonapartas šią akimirką stovėjo kambario gale, atsirėmęs į marmurinį židinį, aukštumo sulig juo. Jis kaip strėlė nėrė link senelio; maniau, kad užmuš jį vietoje. Bet staiga sustojo, griebė nuo stalo Sevro porceliano vazą, ant kurios buvo nutapyta Šventojo Angelo pilis[28] ir Kapitolijus, sudaužė į malkų pastovą ir židinio marmurą ir sutrypė kojomis. Paskui staiga atsisėdo ir šiurpiai sustingo, paskendęs tyloje.

Lengviau atsidusau, pajutęs, kad jis ima protauti ir kad kunkuliuojantis kraujas vėl pakluso smegenims. Veidas jo apsiniaukė, balsas suskambo dusliai ir liūdnai; vos tik jam ištarus pirmuosius žodžius, supratau, kad jis sako tiesą ir kad šitas Protėjas[29], sutramdytas dviem žodžiais, virto tuo, kas yra.

– Apgailėtinas gyvenimas! – pradėjo jis. Paskui vėl susimąstė, papešiojo savo kepurės kraštą, dar valandėlę patylėjo ir atsitokėjęs tarė lyg pats sau:

– Iš tikrųjų! Tragikas arba komikas! Viskas man nuo seno ir visam laikui tik vaidmenys, tik aktoriaus kostiumai. Kaip tai sunku! Kaip menka! Pozuoti! Amžinai pozuoti! Vieniems iš priekio, kitiems profiliu, destis kokios kieno pažiūros. Rodytis žmonėms tokiam, kokį jie nori tave matyti, ir teisingai įspėti jų kvailas svajas. Visus laikyti tarp vilties ir baimės. Akinti pergalių datomis ir biuleteniais, fantastine distancija ir fantastiniu vardu. Būti visų jų valdovu ir nežinoti, kas tau iš to. Štai ir viskas, dievaži! Ir po šito visko nuobodžiauti, kaip aš nuobodžiauju, – to jau per daug. Iš tiesų, – kalbėjo jis, užsikėlęs koją ant kojos ir išsitiesęs krėsle, – aš pasibaisėtinai nuobodžiauju. Vos tik atsisėdu, mirštu iš nuobodulio. Pamedžioju tris dienas Fontenblo, ir mane žudo maudulys. Man reikia amžinai kur nors eiti ir kitus varyti. Kur – nors pakarkite, pats nežinau. Kalbu su jumis atvirai. Mano planų užtektų keturiasdešimties imperatorių gyvenimui, aš sudarau po planą kas rytą ir kas vakarą; vaizduotė dirba nenuilsdama; mano kūnas ir siela, matyt, susidėvės anksčiau, negu įvykdysiu bent keletą iš jų, nes vargšė lempelė neilgai dega. Atvirai kalbant, net jei visi mano planai būtų įgyvendinti, toli gražu nelaiduočiau, kad pasaulis būtų dėl to daug laimingesnis; bet jis būtų gražesnis ir jame viešpatautų didinga dermė. Nesu filosofas ir tepažįstu vieną žmogų, kuris

turėjo sveikos nuovokos – tai mūsų Florencijos sekretorius[30]. Yra teorijų, kurių visiškai nesuprantu. Gyvenimas per daug trumpas, delsti nėra kada. Ką sugalvoju, tą tuoj įgyvendinu. Atsiras pakankamai mano veiksmų aiškintojų po mano mirties – jie mane išaukštins, jei mane lydės sėkmė, arba nužemins, jei suklupsiu. Paradoksų ieškoti nereikia, jie laukia jūsų. Prancūzijoje nors rieškučiom juos semk; kol aš gyvas, užgniaužiu juos, o kas bus paskui – neaišku. Nesvarbu, mano reikalas – pasiekti savo, o tą dalyką aš išmanau. Savo Iliadą rašau žygiais, ir rašau kasdien.

Sulig tais žodžiais jis smagiai pašoko nuo kėdės, atrodė tarsi pažvalėjęs ir pagyvėjęs; buvo nuoširdus šią akimirką, nevaidino, nesistengė, kaip vėliau savo dialoguose Šventosios Elenos saloje, ryškiai apibūdinti save; nesistengė rodytis tobulybe ir nesidėjo išminčiumi, kad išdėstytų gražiausias filosofines teorijas; jis buvo jis, jis pats, atskleidęs save. Vėl priėjo prie Šventojo Tėvo, kuris per tą laiką nė nepajudėjo, ir ėmė prieš jį žingsniuoti. Ir čia su užsidegimu, juokaudamas, bent kiek ironizuodamas, savo papratimu painiodamas vulgarybę su didingumu, berte berdamas žodžius su neįtikėtinu lengvumu, būdingu šiam guviam ir spėriam protui, be jokios analizės viską iš karto atspėjančiam, išsakė maždaug štai ką:

– Kilmė yra viskas. Tie, kurie ateina į pasaulį vargšai ir nuogi, esti visuomet pasmerkti nevilčiai. Ši aplinkybė paskatina arba veikti, arba nusižudyti – nelygu žmogaus būdas. Kai jie išdrįsta, kaip kad aš, imtis kokio darbo, dievaži, tada viskas dulka. O kaip kitaip? Reikia gyventi. Reikia susirasti savo vietą ir prasimušti pro sieną. Aš prasimušiau it patrankos sviedinys. Juo blogiau tiems, kurie pasipainiojo man kelyje. Vieni pasitenkina trupučiu, kitiems niekad negana. Ir nieko nepadarysi. Kiekvienas valgo pagal savo apetitą; aš, pavyzdžiui, buvau baisiai alkanas! Klausykite, Šventasis Tėve, Tulone neturėjau už ką nusipirkti poros antpečių[31], užtai turėjau ant sprando motiną ir krūvą brolių. Visi jie dabar, man regis, gana padoriai įtaisyti. Žozefina ištekėjo už manęs lyg iš pasigailėjimo, o mes ketiname ją karūnuoti po pat nosim jos notarui Ragido, kuris tvirtino, jog esą visas mano geras – mantija ir špaga. Ką gi, jis, dievaži, neklydo. Imperatoriaus

mantija, karūna, kieno visa tai? Mano? Kostiumas! Aktoriaus kostiumas! Užsivilksiu vienai valandai, ir man pakaks. Paskui vėl įlįsiu į savo kuklų karininko mundurėlį, ir ant arklio. Amžinai ant arklio, visą gyvenimą ant arklio! Nė vienos dienos nepasėdėsiu krėsle be baimės, kad manęs iš jo neišverstų! Tad ko čia pavydėti? A?

Sakau jums, Šventasis Tėve, yra pasaulyje tik dvi rūšys žmonių: tie, kuriems duota, ir tie, kurie įsigyja patys.

Pirmieji ramiai eina gulti, antrieji nežino ramybės. Kadangi aš anksti ir pačiu laiku tą supratau, toli nueisiu, štai ir viskas. Yra tik du žmonės, kurie pasiekė savo, pradėję nuo keturiasdešimties metų: Kromvelis ir Žanas Žakas; jeigu jūs būtumėte davę vienam ūkį, o kitam tūkstantį du šimtus frankų ir tarnaitę, jie nebūtų nei pamokslavę, nei įsakinėję, nei rašę. Yra visokių meistrų pasaulyje: vieni nusimano apie statybą, kiti – apie spalvas, formas, frazes; aš nusimanau apie mūšius. Toks mano amatas. Man trisdešimt penkeri metai, ir mano sąskaitoje – aštuoniolika mūšių, visų jų vardas – Pergalė. Reikia juk už mano darbą užmokėti. O užmokėti už jį sostu – tai ne per brangu. Beje, dirbsiu aš ir toliau. Pamatysite jūs dar daug ko. Pamatysite, kaip visos dinastijos pradės skaičiuoti savo amžių nuo manosios, nors esu prasisiekėlis, išrinktas monarchas. Išrinktas kaip ir jūs, Šventasis Tėve, maža to, iškeltas iš minios. Šia prasme mes galime paspausti vienas kitam ranką.

Ir priėjęs jis ūmai ištiesė savo baltą ranką link sausos, nedrąsios gerojo popiežiaus rankos; šisai, sugraudintas galbūt imperatoriaus atlapaširdiškumo, nuskambėjusio paskutiniuose jo žodžiuose, galbūt savo paties likimo, į kurį slaptai metė žvilgsnį atgal, ir liūdnos minties apie krikščionių bendruomenės ateitį, švelniai padavė jam dar virpančių pirštų galus, kaip tai būtų padariusi senelė, susitaikiusi su vaikaičiu, kurį skaudama širdimi per smarkiai išbarė. Tuo pat metu liūdnai papurtė galvą, ir aš pamačiau, kaip iš gražių jo akių įdubusiu, pamėlusiu skruostu nuriedėjo ašara. Man pasirodė, jog tai paskutinis sudiev, kurį ištarė mirštanti krikščionybė, palikdama žemę egoizmui ir aklam atsitiktinumui.

Bonapartas slapta žvilgtelėjo į ašarą, išspaustą iš tos nelaimingos širdies, ir aš net spėjau pamatyti, kaip jo lūpos iš vienos pusės kilstelėjo, tarsi jis būtų pergalingai nusišypsojęs. Tą akimirką man pasirodė, kad šis visagalis žmogus žemesnės ir šiurkštesnės prigimties negu jo šventas priešininkas; ir už savo užuolaidų nenoromis susigėdau viso savo buvusio entuziazmo; mane apėmė kažkoks naujas, man nepažįstamas liūdesys, kai pamačiau, kaip gali susmulkėti aukščiausia politinė didybė, griebdamasi šaltų, tuštybės diktuojamų gudrybių, niekingos klastos ir nedoros apgaulės. Supratau, jog Bonapartas nieko nenorėjo iš savo kalinio ir jautė tik nebylų džiaugsmą, kad nenusileido šioje dvikovoje, o kai išsidavė supykęs, pasiekė, kad belaisvį palaužė nuovargis, baimė ir visos silpnybės, kurios išspaudžia seniui iš akių nesuprantamo graudulio ašarą. Jis norėjo, kad paskutinis žodis būtų jo, ir išėjo, nieko daugiau nepridūręs, taip pat staiga, kaip ir buvo įėjęs. Nemačiau, ar jis nusilenkė popiežiui. Manau, kad ne.

JŪREIVIS

Kai tik imperatorius pasišalino, įėjo du dvasininkai ir, paėmę Šventąjį Tėvą už parankių, išvedė jį priblokštą, susijaudinusį, drebantį iš kambario.

Aš iki nakties pratūnojau nišoje, iš kur klausiausi šio pokalbio. Mano mintys jaukėsi, bet sąmonėje vyravo ne baisėjimasis šia scena. Mane prislėgė tai, ką pamačiau; ir dabar, sužinojęs, ligi kokių žemų išskaičiavimų gali nusileisti genijus iš grynai asmeniškos garbėtroškos, neapkenčiau šios aistros, mano akyse sumenkinusios vieną iš didingiausių valdovų, tą, kurio vardu gal bus pavadinta visa epocha, kadangi jis sustabdė jos eigą visai dešimčiai metų. Pajutau, kad kvaila atsiduoti vienam žmogui, nes despotiška valdžia neišvengiamai sugadina mūsų silpnas širdis; bet nežinojau, kokiam idealui dabar nusilenkti. Jau sakiau jums, man buvo tada aštuoniolika metų, ir mano sieloje budo potraukis į Tiesą, Gėrį ir Grožį – potraukis miglotas, bet atkaklus, tolydžio skatinantis mane jų siekti. Tik už šį polinkį aš ir gerbiu save.

Nusprendžiau, kad mano pareiga – niekam nekalbėti apie tai, ką pamačiau; bet reikia manyti, kad mano laikinas dingimas iš imperatoriaus palydos neliko nepastebėtas, nes mane ištiko štai kas. Valdovas elgėsi su manim kaip elgęsis, niekas, regis, nepasikeitė. Tik aš neilgai išbuvau prie jo, ir mano užsibrėžtas atidus jo būdo stebėjimas staiga nutrūko. Vieną rytą gavau įsakymą tuoj pat išvykti į Bulonės stovyklą, o kai ten nuvykau, – įsakymą sėsti į vieną iš tų plokščiadugnių laivų, kurie buvo tuo metu bandomi jūroje.

Leidausi kelionėn daug lengvesne širdimi, negu būčiau leidęsis, jei įsakymą dėl šios kelionės būčiau gavęs prieš sceną, įvykusią Fontenblo. Laisviau atsikvėpiau, nutolęs nuo šios senos pilies ir jos miško, ir šitas nevalingas palengvėjimas parodė man, kad mano seidizmas sužeistas į pačią širdį. Iš pradžių šis pirmasis suvokimas mane nuliūdino, ir aš ėmiau baimintis, kad prarasiu tą akinančią iliuziją, kuri įkvėpė man mintį, jog aklas atsidavimas – mano pareiga. Didysis savimyla pasirodė nuogas mano akyse; bet, toldamas nuo jo, ėmiau vertinti jį pagal jo darbus, ir šitoks požiūris vėl sugrąžino dalį to magiško poveikio, kuriuo jis užbūrė pasaulį. Tačiau dabar prieš mane stojo gigantiška karo idėja, stelbianti žmogaus, grėsmingai ją įkūnijančio paveikslą, ir aš, išvydęs šį didingą reginį, pajutau, kaip stiprėja man beprotiškas karinės šlovės troškimas; stengiausi kuo mažiau galvoti apie meistrą, planuojantį mūšius, o išdidžiai stebėjau nuolatinį darbą žmonių, kurie visi pasirodė man tik nuolankūs jo samdiniai.

O paveikslas buvo išties homeriškas, tokia daugybė žygių galėjo apkvaitinti vaikėzams galvas. Tačiau visam tam nestigo ir savotiško apgaulingumo, kuris šmėsčiojo neaiškiai prieš mane, ir aš jaučiau, kad man reikia geresnės regos, jei noriu įžvelgti viso to esmę. Neseniai supratau, kokį matą reikia taikyti Vadui, dabar turėjau ištirti, kas gi yra karas. Šią antrą pamoką man davė naujas įvykis, nes gyvenimas mane tris kartus rūsčiai pamokė, ir tuos tris atvejus, kuriuos nuolat sau vienas svarsčiau, aš jums dabar pasakoju. Tie smūgiai buvo man skaudūs, o paskutinysis galutinai nuvertė mano sielos dievaitį.

Demonstratyvūs pasiruošimai Bulonėje pergalei ir išsikėlimui į Angliją, prisiminimų apie Vilhelmą Nukariautoją gaivinimas, Cezario

stovyklos atradimas, ūmus sutelkimas šiame uoste devynių šimtų laivų ir jų apsaugos – penkių šimtų burlaivių, apie ką buvo tolydžio pranešinėjama, įkūrimas stovyklų prie Diunkerko, Ostendės, Kalė, Monrejo ir Sent Omero, vadovaujamų ketverto maršalų; atsiradimas kariško sosto, iš kurio krito pirmosios Garbės legiono žvaigždės, paradai, šventės, vietinio pobūdžio atakos, – visas šitas blizgus bruzdesys, jeigu jį išreikšime, matematiškai kalbant, suprastinta formule, turėjo tris tikslus: įvaryti nerimo Anglijai, užliūliuoti Europą, sukoncentruoti ir uždegti armiją.

Šiuos tris punktus įvykdęs, Bonapartas dalimis išardė tą dirbtinę mašiną, kurią buvo užtaisęs veikti Bulonėje. Man tenai nuvykus, ji sukosi tuščiomis kaip ir Marli mašina[32]. Generolai dar vykdė tariamus manevrus su apsimestu uolumu, kurio prasmės patys nenutuokė. Į jūrą vienas po kito tebebuvo leidžiami pasigailėtini laivai; anglai visai nekreipė į juos dėmesio ir retkarčiais vieną kitą paskandindavo. Kai nuvykau, jau kitą dieną buvau paskirtas į vieną tokį barkasą.

Tą dieną jūroje teplaukiojo viena anglų fregata. Ji didingai lėtai kaitaliojo halsą, tolo, artėjo, darė posūkius, krypo ant šono, vėl tiesėsi, gėrėjosi savo atspindžiu vandenyje, slydo bangomis, stabčiojo, žaidė saulėje kaip besimaudanti gulbė. Mūsų plokščiadugnis laiviūkštis, neseniai ir nevykusiai sukonstruotas, neatsargiai prasišovė į priekį su keturiais kitais panašiais laivais; šitaip nuo ryto įsismaginę ir nepaprastai didžiuodamiesi savo drąsa, mes staiga pastebėjome taikų fregatos žaidimą. Jis tikriausiai būtų pasirodęs mums grakštus ir poetiškas, jei būtume jį stebėję iš sausumos arba jei fregata būtų laigiusi tarp Anglijos ir mūsų; bet laigė ji, priešingai, tarp mūsų ir Prancūzijos. Iki Bulonės kranto buvo daugiau kaip mylia. Rimtai susirūpinome. Ištempėme visas savo prastas bures ir užgulėme dar prastesnius irklus; ir kol mes taip nėrėmės iš kailio, taikioji fregata toliau maudėsi sau jūroje, darydama aplink mus šimtus dailių manevrų: sukiojosi į visas puses kaip gerai dresuotas arklys ir piešė ant vandens gražiausius zigzagus ir aštuoniukes. Pastebėjome, kad ji teikėsi praleisti mus kelis kartus pro save, nė karto nešaudama iš patrankų, ir net vienu metu sutraukė jas į denio vidurį ir uždarė visas šaudomąsias

angas. Pradžioje man pasirodė, kad čia visai taikingas manevras, ir aš niekaip negalėjau išsiaiškinti šio mandagumo. Bet storas senas jūreivis kumštelėjo mane alkūne ir pasakė: „Prasti popieriai". Iš tikrųjų, davusi mums kurį laiką plaukti pirma savęs kaip katė, žaidžianti su pele, meilioji ir gražioji fregata pasileido tiesiai link mūsų visomis burėmis, nesiteikdama net iššauti, trenkė į mus laivo pirmagaliu kaip arklys piršimis, perskėlė mūsų laivą pusiau, sutriuškino, panardino į dugną ir linksmai perplaukė virš mūsų, palikusi porą valčių išgraibyti belaisviams, tarp kurių atsidūriau ir aš, dešimtas iš dviejų šimtų žmonių, buvusių laive prieš išplaukiant. Gražuolė fregata vadinosi „Najada", o kad neatprastume nuo prancūzų mėgstamo žodžių žaismo, mes po to, kaip jūs turbūt numanote, kiekviena proga vadinome ją „Nuajada"*.

Aš taip gerai išsimaudžiau, kad buvau palaikytas lavonu ir vos neišmestas į jūrą, bet vienas karininkas, žiūrinėdamas mano dokumentus, rado tarp jų tėvo laišką, kurį jūs ką tik skaitėte, su lordo Kolingvudo parašu. Jis liepė manimi atidžiau pasirūpinti; pasirodė, kad manyje dar būta gyvybės ženklų, ir kai atgavau sąmonę, pasimačiau besąs ne grakščioje „Najadoje", bet „Pergalėje" (*the Victory*). Paklausiau, kas šito laivo kapitonas. Man trumpai atsakė: lordas Kolingvudas. Pamaniau, kad tai sūnus to, kuris pažinojo mano tėvą, bet kai mane nuvedė pas jį, supratau klydęs. Tai buvo tas pats žmogus.

Negalėjau atsigodėti iš nuostabos, kai jis man geraširdiškai, tėviškai pasakė, jog sergėjęs kadaise tėvą, bet nemanęs, kad gausiąs sergėti ir sūnų, nors tikisis, kad jam dėl to nebūsią blogiau; jog buvęs prie senuko paskutinę jo gyvenimo valandą, o dabar, sužinojęs mano vardą, panorėjęs pasiimti mane į savo laivą; kalbėjo jis su manimi gryniausia prancūzų kalba, su švelnia melancholija balse, kuri visam laikui išliko man atmintyje. Pasiūlė likti jo laive ir duoti žodį, kad niekad nebandysiu pabėgti. Daviau garbės žodį nedvejodamas, kaip tikras aštuoniolikmetis: supratau, kad daug geriau būti „Pergalės" laive negu kuriame nors pontone[33]; nustebęs, kad nematau nieko, kas

* *Noyade* – nuskandinimas, nuskendimas (*pranc.*).

pateisintų mums skiepijamą priešiškumą anglams, gana lengvai suėjau į pažintį su laivo karininkais, kuriuos labai linksmino mano nenusimanymas apie jūrą ir jų kalbos nemokėjimas; jiems buvo smagu supažindinti mane ir su jūra, ir su kalba, ir jie tai darė juo paslaugiau, kad jų admirolas elgėsi su manim kaip su sūnum. Tačiau kai iš tolo suboluodavo Normandijos krantai, mane užguldavo baisus liūdesys; ir aš pasišalindavau, kad nepravirkčiau. Sutvardydavau norą verkti, nes buvau jaunas ir narsus; bet kai tik mano valia nustodavo tramdžiusi širdį, kai tik atsiguldavau ir užmigdavau, ašaros nejučiomis imdavo tekėti iš akių ir taip suvilgydavo mano skruostus ir patalą, kad aš pabusdavau.

Menu ypač vieną vakarą, kai anglai vėl nutykojo kažkokį prancūzų brigą; žiūrėjau iš tolo, kaip jis žūsta, nebuvo įmanoma išgelbėti nė vieno įgulos vyro, ir, nors karininkai stengėsi laikytis rimtai ir santūriai, man reikėjo klausytis, kaip rėkia ir šaukia „valio" jūreiviai, džiaugdamiesi, kad žlunga priešo ekspedicija ir jūra lašas po lašo ryja griūtį, grėsusią sutraiškyti jų tėvynę. Pasišalinau ir visą dieną lindėjau užkaboryje, kurį man paskyrė lordas Kolingvudas šalia savo kajutės, tarsi norėdamas labiau pabrėžti savo globą, o kai sutemo naktis, vienas išėjau į denį. Aiškiau nei bet kada jutau, kad aplink mane priešai, ir su dar didesniu kartėliu susimąsčiau apie taip anksti nutrūkusį savo gyvenimo kelią. Jau visas mėnuo buvau karo belaisvis, o admirolas Kolingvudas, kuris viešai man rodė tokį palankumą, tik kartą trumpai pasikalbėjo su manim vienu – tą dieną, kai atvykau į jo laivą; jis buvo geras, bet šaltas, jo, kaip ir kitų anglų karininkų, elgseną žymėjo taškas, kur dingdavo visas nuoširdumas ir kur visus kelius tarsi kokia užkarda užtverdavo ceremoninga diplomatija. Iš to ir supranti, kad gyveni svetimoje šalyje. Mąsčiau apie tai su savotišku pasibaisėjimu, svarstydamas niekingą savo padėtį, kuri, ko gero, gali tverti iki karo pabaigos, ir supratau, kad neišvengiamai gausiu paaukoti jaunatvę – ji žlugs, tuščiai praslinks gėdingoje nelaisvėje. Fregata plaukė greitai, iškėlusi visas bures, o aš nejaučiau, kad jinai juda. Atrėmiau abi rankas į kažkokį lyną, o kaktą – į rankas ir žiūrėjau pasilenkęs į jūros vandenis. Nuo žalių ir tamsių jų gelmių man į galvą

mušė kvaitulys; nakties tylą trikdė tik šūksniai anglų kalba. Akimirką vyliausi, kad laivas nuneš mane toli nuo Prancūzijos ir kad rytą iš akių bus dingę tie balti ir tiesūs krantai – gerosios, brangiosios mano vargšės tėvynės žemės atkarpa. Mąsčiau, jog tada išsivaduosiu iš amžino troškimo, kurį man žadino tas reginys, ar bent nejausiu kančios dėl to, kad vien tik mintis apie pabėgimą daro man gėdą, – Tantalo kančios, kuriai mane ilgam pasmerkė nenumaldomas geidimas grįžti į tėvynę. Mane slėgė vienatvė, ir aš tik laukiau progos nusižudyti. Svajojau kuo išmaningiau parengti savo žūtį, norėjau mirti didingai, oriai, kaip senovės žmonės. Vaizdavausi, kad mano galas bus didvyriškas ir prilygs tiems mirties pavyzdžiams, kurie buvo daugybės pašnekesių tema tarp pažų bei karingai nusiteikusių paauglių ir begalinio pavydo objektas tarp mano ginklo draugų. Godojau godas, kurios, kai mums aštuoniolika metų, yra veikiau nutrūkusios kovos ar mūšio tęsinys negu rimtas apmąstymas, tik staiga kažkas švelniai truktelėjo mane už alkūnės; atsigręžęs pamačiau, kad už manęs stovi gerasis admirolas Kolingvudas.

Rankoje jis laikė naktinius žiūronus ir buvo apsivilkęs paradine uniforma pagal visus griežtus anglų nuostatus. Jis tėviškai padėjo man ranką ant peties, jo didelėse juodose akyse ir kaktoje pastebėjau didelio liūdesio atspindį. Žili, truputį papudruoti jo plaukai gana atsainiai gulė jam ant ausų, o netrikdomai ramus jo balsas ir ramūs judesiai liudijo apie kažkokią slaptą širdgėlą, kuri mane ypač paveikė tą vakarą; iš karto pajutau jam didesnę pagarbą ir ėmiau atidžiai klausytis.

– Jūs jau liūdite, vaikeli, – tarė jis man. – Turiu šį tą jums pasakyti; gal pasikalbėsime truputį?

Mandagiai pralemenau kelis padėkos žodžius, matyt, neturinčius jokios prasmės, nes jis nuleido juos negirdom ir, paėmęs mane už rankos, atsisėdo ant suolo. Aš stovėjau prieš jį.

– Jūs išbuvote nelaisvėje tik mėnesį, – vėl prabilo jis, – o aš esu belaisvis jau trisdešimt treji metai. Taip, jaunasis bičiuli, esu jūros belaisvis; ji saugo mane iš visų pusių, aplink vis bangos ir bangos; aš tik jas matau, tik jas girdžiu. Jų puta nubalino man plaukus, o nuo jų drėgmės sulinko pečiai. Anglijoje gyvenau taip mažai, jog pažįstu ją

tik iš žemėlapio. Tėvynė – tai kažkokia bekūnė būtybė, kurią mačiau tik prabėgom, bet kuriai vergiškai tarnauju ir kuri tuo griežčiau su manim elgiasi, kuo aš jai darausi reikalingesnis. Tokia visų mūsų lemtis, maža to – šitokių pančių mes ir turime labiausiai trokšti; bet kartais jie labai slegia.

Jis nutilo, ir valandėlę mes abu tylėjome, nes aš nedrįsau ištarti nė žodžio, matydamas, kad jis ketina kalbėti toliau.

– Kai jūs patekote į mano laivą, – tarė jis, – ilgai galvojau ir svarsčiau, ką privalau daryti. Galėjau nusiųsti jus į Angliją, bet ten jūs būtumėte patekęs į skurdą, nuo kurio aš jus čia visada apsaugosiu, ir nugrimzdęs į neviltį, iš kurios taip pat tikiuosi jus išgelbėti; su jūsų tėvu mane siejo nuoširdi draugystė, ir aš jam tai įrodysiu; jeigu jis mato mane, bus manimi patenkintas, ar ne?

Admirolas vėl nutilo ir suspaudė man ranką. Jis netgi palinko į priekį tamsoje ir įdėmiai pažiūrėjo man į veidą – norėjo pamatyti, kokius jausmus žadina jo žodžiai. Buvau taip apstulbęs, jog nežinojau, ką atsakyti. Jis skubiai pridūrė:

– Jau parašiau Admiralitetui, kad per pirmą pasikeitimą karo belaisviais grąžintų jus į Prancūziją. Bet neslepiu, tas gali ilgokai užtrukti, nes Bonapartas nenoriai leidžiasi į mainus, o be to, jūs mažai paimate mūsų belaisvių. Kol kas noriu jums pasakyti, kad man bus malonu, jeigu imsitės mokytis priešų kalbos, – mes, kaip matote, jūsiškę mokame. Jei norite, mudu galėsime studijuoti kartu, aš duosiu jums Šekspyrą ir kapitoną Kuką. Nenusiminkite, laisvę jūs atgausite anksčiau negu aš, nes jei imperatorius nepasirašys taikos, turėsiu likti čia visą gyvenimą.

Šis geraširdiškas tonas, kuriuo jis norėjo suartėti su manim ir įsigyti draugą savo plaukiojančiame kalėjime, sukėlė man pagailą; supratau, kad, atsižadėjęs visko, gyvendamas šitą vienišą gyvenimą, jis jaučia reikalą daryti gera ir praskaidrinti slaptu spinduliu rūsčią savo misiją, visada susijusią su karu.

– Milorde, – pasakiau, – prieš pradėdamas mokyti mane naujos kalbos žodžių, papasakokite, kokios mintys padėjo jums pasiekti šią absoliučią rimtį, šią vidinę pusiausvyrą; pažiūrėti ji panaši į laimę, o

dangsto amžiną maudulį... Atleiskite už tai, ką pasakysiu, bet man baisu, kad ši dorybė – tik nuolatinis veidmainiavimas.

– Jūs labai klystate, – atsakė jis. – Pareigos jausmas galų gale taip užvaldo sielą, jog įauga į charakterį ir tampa vienu iš svarbiausių jo bruožų, lygiai kaip nuolat gaunamas sveikas maistas gali pakeisti kraujo sudėtį ir tapti vienu iš mūsų organizmo sandaros pagrindų. Aš geriau nei galbūt kas kitas patyriau, kaip lengva pasiekti tokią būklę, kada žmogus visiškai pamiršta save. Bet negalima atimti iš žmogaus visa, kas jam įgimta, yra dalykų, prie kurių mūsų širdis prisirišusi labiau, negu norėtume.

Jis nutilo ir pasiėmė žiūronus. Padėjęs juos man ant peties, sekė toli akiratyje judančią švieselę, ir iš jos slinkimo tuoj pat suprato, kas tai.

– Žvejų laivai, – tarė ir atsisėdo šalia manęs, ant falšborto.

Mačiau, kad jis seniai nori man kažką pasakyti, bet delsia.

– Jūs niekad nekalbate su manim apie tėvą, – staiga tarė. – Stebiuosi, kad neklausinėjate apie jį, apie tai, ką jis iškentėjo, ką pasakė, apie jo paskutinę valią.

Ir kadangi naktis buvo labai šviesi, aš ir vėl pastebėjau, kad jo didelės juodos akys atidžiai stebi mane.

– Bijojau pasirodyti nekuklus... – pratariau sumišęs.

Jis suspaudė man alkūnę, tarsi nenorėdamas, kad kalbėčiau toliau.

– Neteisybė, *my child**, – tarė jis, – neteisybė.

Ir, reikšdamas abejonę, geraširdiškai pakratė galvą.

– Man nedaug tebuvo progų su jumis kalbėti, milorde.

– Dar didesnė neteisybė, – pertarė jis mane, – jei būtumėte norėjęs, būtumėte kalbėjęs su manimi apie tai kasdien.

Pajutau jo balse susijaudinimą ir lengvą priekaištą. Štai kas gulėjo jam ant širdies. Ieškodamas pasiteisinimo, sugalvojau dar vieną paiką atsakymą, nes niekas neatrodo taip kvaila kaip nevykę atsiprašinėjimai.

– Milorde, – tariau aš, – žeminantis nelaisvės jausmas kvaršina žmogui galvą labiau, negu jūs manote. – Ir atsimenu, šitai sakydamas,

* Mano vaike (*angl.*).

maniau, kad atrodau labai oriai, kad elgiuosi lyg pats Regulas[34] ir kad tuo pelnysiu didžią admirolo pagarbą.

– Ak, vargšas berniuk! Vargšas vaikuti! *Poor boy*! – pasakė jis. – Ir vėl neteisybė. Jūs nenorite žvilgtelėti į save. Gerai pažiūrėkite ir rasite ten abejingumą, už kurį jūs neatsakingas, kalta jūsų vargšo tėvo, kariškio, dalia.

Jis atvėrė kelią į tiesą, ir aš žengiau juo.

– Taip, – tariau, – tėvo aš nepažinojau, temačiau jį trumpai vieną sykį, Maltoje.

– Štai kur teisybė! – šūktelėjo jis. – Štai kas žiauru, mano mielas! Mano dukterys irgi pasakys kada nors tą patį. Jos pasakys: „Mes nepažįstame tėvo!" Sara ir Merė pasakys taip! O aš vis dėlto myliu jas karštai ir jausmingai, auklėju iš tolo, prižiūriu nuo savo laivo; rašau kasdien, nurodinėju, ką skaityti, ką veikti, siunčiu joms savo mintis ir jausmus, o jos mainais man patiki savo vaikiškus rūpesčius; baru jas, atsileidžiu, susitaikau. Žinau visa, ką jos daro! Žinau, kurią dieną buvo bažnyčioje su pernelyg puošniomis suknelėmis. Siunčiu jų motinai nuolatinius nurodymus, kaip jas auginti, iš anksto matau, kas jas mylės, kas prašys jų rankos, kas ves; jų vyrai bus mano sūnūs; noriu išauklėti jas dievobaimingomis ir kukliomis moterimis: tikresniu tėvu negu aš būti neįmanoma... Ir ką gi, visa tai niekis, nes jos manęs nemato. Jis ištarė šiuos paskutinius žodžius drebančiu balsu, jutau, kad jį smaugia ašaros... Valandėlę patylėjęs, kalbėjo toliau:

– Taip, Sara buvo užsiropštusi man ant kelių, kai jai buvo dveji metai, o Merę aš laikiau ant rankų, kai jos akys dar nematė pasaulio. Taip, nieko nuostabaus, kad jūs buvote abejingas tėvui ir kad jos bus kada nors abejingos man. Negali mylėti to, ko nematai. Kas joms jų tėvas? Kasdienis laiškas. Šiltesnis ar šaltesnis patarimas. Patarimo mes nemylime, mylime žmogų; o žmogus, kurio nematome, neegzistuoja, jo nemylime, ir kai toks žmogus miršta, jaučiame jo nebuvimą tiek pat kiek anksčiau ir jo negedime.

Jam gniaužė kvapą, ir jis nutilo. Nenorėdamas duoti valios skausmui svetimo žmogaus akivaizdoje, jis pasitraukė ir ėmė vaikštinėti po denį į vieną ir į kitą pusę. Visa, ką dabar mačiau, iš pat pradžių labai

mane sujaudino, aš pajutau graužatį, kad iki šiol nesuvokiau kaip reikiant, ką reiškia turėti tėvą; ir tas vakaras pirmą kartą sužadino man gerą, nuoširdų šventą jausmą, kurio ligi tol nebuvau patyręs. Matydamas, kaip didžiai sugrudęs, koks nenumaldomai liūdnas yra šitas žmogus, gaubiamas spinduliuojančios karinės šlovės, supratau, ką praradau, nepažinęs namų židinio meilės, galinčios užduoti prakilniai širdžiai tokią skaudžią gėlą; supratau, koks dirbtinis mūsų barbariškas ir šiurkštus auklėjimas, mūsų nepasotinamas svaiginančios veiklos troškimas; pamačiau, – tarsi mano širdis staiga būtų praregėjusi, – kad yra kažkoks žavus geistinas gyvenimas, nuo kurio buvau per prievartą atplėštas, tikras gyvenimas, šildomas tėviškos meilės, vietoj kurio mums primetamas kažkoks pseudogyvenimas, persunktas neapykantos ir visokiausios vaikiškos tuštybės; supratau, kad tebėra vienas dalykas, brangesnis už šeimą, kuriam galima šventai ją paaukoti: tai kita šeima, Tėvynė. Ir kai senasis admirolas, pasitraukęs nuo manęs, verkė todėl, kad buvo geras žmogus, aš užsidengiau veidą rankomis ir verkiau todėl, kad buvau iki šiol toks negeras.

Admirolas netrukus vėl priėjo prie manęs.

– Turiu jums pasakyti, – tvirtesniu balsu tarė jis, – kad mes veikiai priplauksime arčiau Prancūzijos krantų. Esu amžinas sargybinis, pastatytas prie jūsų uostų. Man lieka pridurti tik viena, ir aš norėjau tai pasakyti prie keturių akių: prisiminkite, kad esate davęs garbės žodį ir kad aš jūsų nesergėsiu: bet, mano vaike, juo toliau, juo sunkesnis darysis išbandymas. Jūs dar labai jaunas; jei pagunda taps per stipri jūsų ištvermei, ateikite pas mane; kai jus apims baimė, kad galite neatsispirti, nesislėpkite nuo manęs; aš išgelbėsiu jus nuo negarbingo žygio, kurį, deja, įvykdė keletas karininkų, sutepdami savo vardą. Atsiminkite, kad katorgininko grandinę žmogus turi teisę nutraukti, jei tik gali, bet garbės žodžio sulaužyti nevalia.

Sulig šiais žodžiais jis paspaudė man ranką ir nuėjo.

Nežinau, pone, ar pastebėjote, kad perversmai mūsų sieloje dažnai priklauso nuo kurios nors dienos, vienos valandos, atmintino ir netikėto pokalbio, kuris mus sukrečia ir pasėja širdyje tarsi visai naujų sėklų; jos dygsta lėtai, bet tolesni mūsų veiksmai yra tik jų

pasekmė ir natūralios jų raidos vaisius. Toks buvo man rytas Fontenblo pilyje, ir tokia buvo naktis anglų laive. Kai admirolas Kolingvudas pasišalino, mano sieloje užvirė nauja kova. Tai, kas buvo man tik begalinis belaisvio ilgesys ir didžiulis jaunatviškas troškimas veikti, virto pašėlusiu traukimu grįžti į Tėvynę; matydamas, kokia kančia ima ilgainiui graužti žmogų, atskirtą nuo gimtosios žemės, užsidegiau kuo skubiau pažinti ir pamilti savo kraštą; įsikalbėjau, kad manęs ten laukia mylimos esybės, kurių iš tikrųjų nebuvo; vaizdavausi, jog turiu šeimą, ir ėmiau svajoti apie artimuosius, kurių beveik nepažinojau, kaltinau save, kad per mažai juos mylėjau, nors jie, nejautrūs savimylos, nėmaž manimi nesirūpino ir visai abejingai žiūrėjo į tai, kad aš likau vienų vienas ir kad gyvenimas man nenusisekė. Štai kaip net gera išvirto man į bloga; ir išmintingas patarimas, kurį gerasis admirolas tarėsi privaląs man duoti, buvo taip persigėręs jam būdingo jausmingumo, jog šis jausmingumas veikė stipriau negu žodžiai; jo virpantis balsas sujaudino mane labiau negu išmintis, slypinti jo žodžiuose; ir jis, manydamas, kad stipriau suverš pančius, tik sukurstė man beprotišką norą juos nutraukti. Tokia beveik visų rašytų ar žodinių patarimų dalia. Pamokyti mus gali tik patirtis ir išvados, išplaukiančios iš mūsų pačių samprotavimų. Jūs va darbuojatės plunksna, bet pasakykite, kam reikalinga grožinė literatūra? Kokią jūs duodate naudą? Ką atverčiate į savo tikėjimą? Pasakykite, meldžiamasis, kas ir kada jus supranta? Beveik visados paima viršų idėja, priešinga tai, kurią ginate. Žiūrėkite, kuris nors iš jūsų sukuria „Klarisą" kaip gražiausią iš visų įmanomų epinių poemų, šlovinančių moters dorybę; ir kas gi atsitinka? Žmones patraukia visai kas kita, jie susižavi Lovelasu, nors Klarisa temdo jį savo mergystės spindesiu, nesudrumstu net išprievartavimo; Lovelasu, kuris šliaužioja prieš ją ant kelių, veltui maldaudamas savo šventą auką atleisti jam, ir nepajėgia palaužti sielos, kurios nesuteršė net kūno nuopuolis. Pamokymai visada išeina į bloga. Iš jūsų tiek naudos, kad išjudinate ydas, kurios iš pasididžiavimo, jog vaizduojate jas, žiūri į save jūsų nupieštuose paveiksluose ir gėrisi savo grožiu. Jūsų, tiesa, tas nejaudina; bet mano kuklus ir geraširdis Kolingvudas tikrai prisirišo prie manęs, ir jam nebuvo vis

tiek, kaip aš pasielgsiu. Todėl labai nudžiugo, kad ėmiau rimtai ir atkakliai mokytis. Mano įprastas santūrumas jam rodėsi atitinkąs anglišką orumą, ir jis iš palengvo įprato atverti širdį, pavesti man net gana svarbius reikalus. Po kurio laiko mane imta laikyti jo sekretorium ir giminaičiu, o aš jau taip gerai kalbėjau angliškai, jog nelabai ir atrodžiau svetimšalis.

Tuo tarpu gyvenimas manęs neglostė, ir man labai prailgdavo liūdnos dienos jūroje. Mes ištisus metus be perstojo sukinėjomės aplink Prancūziją, ir aš tolydžio mačiau akiratyje krantus tos žemės, kurią Grocijus[35] pavadino „gražiausia karalyste po dangiškosios"; paskui vėl grįždavome į atvirą jūrą, ir ištisus mėnesius mane supo tik miglos ir milžiniški vandens kalnai. Kai pro mus arti ar tolumoje praplaukdavo koks laivas, tai, aišku, būdavo anglų laivas; joks kitas neturėjo teisės galynėtis su vėju, ir okeanas girdėjo vien angliškus žodžius. Net ir patys anglai liūdnai skundėsi, kad okeanas dabar tapo dykuma, kur jie amžinai vienas kitą sutinka, o Europa – tvirtovė, kuri jiems uždaryta. Kartais mano medinis kalėjimas priplaukdavo taip arti sausumos, kad įžiūrėdavau krante vaikščiojančius žmones ir vaikus. Tuomet širdis imdavo smarkiai daužytis krūtinėje, ir mane slapčiomis pagaudavo toks baisus įtūžis, jog įsdavau į patį laivo dugną, kad nepasiduočiau pagundai šokti į jūrą ir plaukti į krantą; bet kai vėl atsirasdavau šalia nenuilstančio Kolingvudo, gėdydavausi savo vaikiškos silpnybės ir negalėdavau atsigėrėti, kaip jis geba tokį didelį liūdesį suderinti su tokia ištverme ir veiklumu. Tas žmogus štai jau keturiasdešimt metų teregėjo vien karą ir jūrą, bet niekada nesiliovė stropiai tyrinėjęs vieno ir kito kaip kokių neišsenkamų mokslo šaltinių. Kai vienas laivas išeidavo iš rikiuotės, Kolingvudas persėsdavo į kitą it negailestingas raitelis ant žirgo jis nuvarydavo, mirtinai nualsindavo juos vieną po kito. Su manim jis nugalavo septynetą. Naktimis sėdėdavo su visa apranga kur nors ant patrankos ir be perstojo skaičiuodavo – ieškojo būdų, kaip išlaikyti laivą nejudantį tarsi sargybinį tame pačiame jūros taške, nenuleidus inkaro net pučiant vėjui, siaučiant audrai; be paliovos mankštino savo jūreivius, prižiūrėjo juos ir budėjo už juos; turto šitas žmogus niekada neturėjo; ir, nors jam buvo

suteiktas Anglijos pero titulas, mėgo alavinį dubenėlį kaip paprastas jūreivis; paskui, nusileidęs į kajutę, virsdavo šeimos tėvu ir rašydavo dukterims, kad jos netaptų vien gražiomis damomis, kad skaitytų ne romanus, bet kelionių apsakymus, apybraižas ir Šekspyrą, kiek tik joms patiksią (*as often as they please*). „Mes kovėmės tą dieną, kai gimė mano mažoji Sara", – rašė jis po mūšio prie Trafalgaro, kurį, mano didžiausiam skausmui, jis laimėjo ir kurio planą buvo sudaręs su savo draugu Nelsonu, netrukus palikusiu jam savo postą. Kartais jis pajusdavo, kad jo sveikata šlubuoja, ir prašydavo Angliją pasigailėti jo; bet ji buvo nepermaldaujama, atsakydavo: „likite jūroje" ir atsiųsdavo jam aukštą titulą ar auksinį medalį už kiekvieną žygdarbį; jais buvo nukabinėta visa jo krūtinė. Jis dar rašė: „Nuo to laiko, kai palikau savo kraštą, nesu praleidęs uoste *nė dešimties dienų*; mano regėjimas silpsta; kai galėsiu pamatyti savo vaikus, jūra jau bus padariusi iš manęs neregį. Man skaudu dėl to, kad iš daugybės karininkų taip sunku rasti man užvadą, sumanesnį už mane". Anglija atsakydavo: „Jūs liksite jūroje, visą laiką jūroje". Ir jis liko iki mirties.

Šitas romėniškas ir didingas gyvenimo būdas prislėgdavo mane savo prakilnumu ir sujaudindavo paprastumu, kai aš bent vieną dieną stebėdavau admirolą, paskendusį apmąstymuose, užsisklendusį ir oriai atsižadėjusį savęs. Jaučiau baisią panieką sau už tai, kad, būdamas niekas kaip pilietis, niekas kaip tėvas, kaip sūnus, kaip brolis, kaip šeimos narys, kaip visuomenės veikėjas, skundžiuosi likimu, o jis nesiskundžia. Išsidavė jis tik vieną kartą, ir tai nejučiomis, ir aš, niekam nereikalingas vaikėzas, mažyčiukė skruzdėlė, kurią trypė Prancūzijos sultonas, gėdijausi dėl slapto savo noro sugrįžus vėl tapti jo užgaidų žaislu ir vienu krisleliu tų dulkių, kurias jis maišo su krauju. Matyti šitą tikrą pilietį, atsidavusį ne žmogui kaip aš, o Tėvynei ir Pareigai, buvo man laimė, nes šitoje rūsčioje mokykloje perpratau, kas yra tikroji Didybė, kurios nuo šiol mums, kaip kariškiams, dera ieškoti ir kaip aukštai toji Didybė, jeigu ją šitaip suprasime, iškels mūsų profesiją virš visų kitų ir paliks apie kai kuriuos iš mūsų pasigėrėjimo vertą atminimą, kad ir kokia būtų karo ir kariuomenės ateitis. Dar niekada niekas neturėjo taip didžiai sutelktos vidinės rimties,

kylančios iš švento Pareigos jausmo, ir drauge atsainios kareivio kuklybės, kada jam nesvarbu, ar išgarsės jo vardas, ar ne, kad tik klestėtų valstybė. Menu, kaip jis vieną kartą rašė: „Sergėti savo šalies nepriklausomybę – toks pirmutinis noras mano gyvenime, ir geriau tegu mano palaikai sutvirtina pylimą, ginantį Tėvynės sienas, negu kad būtų vežami su nereikalinga iškilme per dykinėjančią minią. Mano gyvenimas ir mano jėgos priklauso Anglijai. Neužsiminkite man apie mano paskutinę žaizdą, kas nors pamanys, kad aš didžiuojuosi pavojais, kurie manęs tyko". Jo liūdesys buvo ne tik didelis, bet ir didingas; jis nekliudė jam be perstojo veikti, ir admirolas savo pavyzdžiu man parodė, koks privalo būti protingas karys, kuris verčiasi *karo menu* ne iš garbėtroškos, bet iš meilės menui, kartais žiūrėdamas į jį iš aukšto ir niekindamas kaip tas Montekukulis, kuris žuvus Tiurenui pasitraukė[36], nebenorėdamas tęsti žaidimo su eiliniu žaidėju. Bet aš buvau dar per jaunas, kad perprasčiau visus kilnius šio charakterio bruožus, ir didžiausia mano svajonė dabar buvo užimti savo šalyje vietą, panašią į jo. Matydamas, jog pietinių šalių valdovai ieško jo globos ir net patį Napoleoną džiugina viltis, kad Kolingvudas gal plaukioja Indijos jūrose, aš galop ėmiau visomis sielos galiomis laukti progos pasprukti ir taip nekantravau įgyvendinti savo ambicingą troškimą, kurį be atvangos puoselėjau, jog vos nesulaužiau duoto žodžio. Taip, net į tokią kraštutinybę puoliau.

Vieną dieną laivas „Okeanas", kuriuo mes plaukiojome, išmetė inkarą Gibraltare. Išlipau į krantą su admirolu; vaikščiodamas vienas po miestą, sutikau 7-ojo husarų pulko karininką, patekusį nelaisvėn žygio į Ispaniją metu ir atgabentą į Gibraltarą su keturiais draugais. Jų kalėjimas buvo visas miestas, bet sekliai neatstojo nuo jų nė per žingsnį. Su šiuo karininku buvau pažįstamas kadaise dar Prancūzijoje. Mes apsidžiaugėme susitikę, nes mūsų padėtis buvo daugmaž panaši. Taip seniai su manim nebuvo prancūziškai kalbėjęsis nė vienas prancūzas, jog šisai man pasirodė gražbylys, nors buvo visiškas mulkis, ir per ketvirtį valandos mudu viską išsipasakojome apie save. Jis tuojau man tiesiai pareiškė, kad ketinąs bėgti kartu su draugais; kad jiems taikantis puiki proga ir kad jo, aišku, du kartus raginti

nereikėsią. Primygtinai siūlė man pasekti jo pavyzdžiu. Atsakiau, kad jam gerai, nes jį sergi; o manęs niekas nesergi, ir todėl aš negaliu bėgti neužsitraukdamas gėdos – taigi jo paties ir jo draugų atvejis skiriasi nuo manojo. Tai pasirodė jam per daug subtilu.

– Dievaži! Nesu kazuistas, – tarė jis, – jei nori, atsiųsiu tau vyskupą, kuris pasakys savo nuomonę šiuo klausimu. Bet aš tavim dėtas bėgčiau. Mano akimis žiūrint, tėra du dalykai – būti laisvėje arba nelaisvėje. Ar žinai, kad tu niekada nesusilauksi paaukštinimo tarnyboje – juk daugiau nei penkerius metus ištūnojai šitoje anglų geldoje? Tavo metų leitenantai – jau pulkininkai šiandien.

Tą akimirką pasirodė jo nelaimės draugai ir nusivedė mane į įtartinos išvaizdos namą, kur jie gerdavo cheresą; ten jie išvardijo man tiek kapitonų, tapusių generolais, ir jaunesniųjų leitenantų – vicekaraliais, jog man apsisuko galva, ir aš jiems pažadėjau ateiti poryt vidunaktį į tą pačią vietą. Mus turėjo paimti maža sąžiningų kontrabandininkų valtelė ir nugabenti į prancūzų laivą, skirtą išvežti mūsų kariuomenės sužeistiesiems į Tuloną. Sumanymas man pasirodė nuostabus, ir mieli draugai, supylę man ne vieną lygmalą stiklinę, kad nutildytų nebetvirtą sąžinės balsą, baigė kalbas pergalingu argumentu: prisiekė savo galva, kad iš bėdos esą galima jausti šiokią tokią pagarbą doram žmogui, gerai su jumis pasielgusiam, bet jie vis aiškiau matą, jog anglas – ne žmogus.

Į „Okeaną“ grįžau susimąstęs, o kai išsimiegojau ir pabudau, puikiai suvokiau, į kokią padėtį esu patekęs, ir man dingtelėjo, ar mano tautiečiai nebus pasijuokę iš manęs. Tačiau laisvės troškimas ir garbėtroška, visada skausmingai juntama, įdiegta pačioje vaikystėje, skatino mane bėgti, nors man buvo gėda laužyti duotą priesaiką. Praleidau ištisą dieną šalia admirolo, nedrįsdamas pažvelgti jam į akis, stengiausi įsikalbėti, kad jis nevykėlis ir siauraprotis. Prie stalo akiplėšiškai, garsiai, kad visi girdėtų, kalbėjau apie Napoleono didybę; įsikarščiavau, ėmiau į padanges kelti visa aprėpiantį jo genijų, kuris, kurdamas kodeksus, numato įstatymus, o kurdamas įvykius – ateitį. Įžūliai pabrėžiau šito genijaus pranašumą, palyginus su vidutinių gabumų strategais ir taktikais. Tikėjausi, kad pasipils prieštaravimai; bet

visai nelauktai pamačiau, kad anglų karininkai žavisi imperatoriumi labiau, negu aš pats gebėjau žavėtis jų nepermaldaujamu priešu. Atitokęs iš savo liūdno nebylumo ir amžinų apmąstymų, ypač išliaupsino jį lordas Kolingvudas: teisingais, įtaigiais, taikliais žodžiais nurodė savo karininkams, kokie didingi imperatoriaus numatymai, kaip pasakiškai greit jis vykdo savo sumanymus, kokie griežti jo įsakymai ir kokie teisingi sprendimai, koks jis įžvalgus derybose, koks neklystantis tarybose, koks didingas mūšiuose, koks ramus pavojaus akimirką ir atkaklus, kai ruošia sumanytą žygį, kaip didžiuojasi Prancūzijai suteiktu vaidmeniu – vienu žodžiu, iškėlė visas ypatybes, būdingas didžiam žmogui, jog man net kilo mintis, ar turės kada nors ką pridurti prie tų liaupsių istorija; buvau priblokštas – juk aš stengiausi sukiršinti patį save prieš admirolą, vildamasis, kad jis ims neteisingai kaltinti imperatorių.

Turėjau piktą kėslą išprovokuoti jį, kad neapgalvotas ar užgaulus jo žodis taptų mano sumanytos išdavystės pateisinimu. Bet atrodė, kad jis, priešingai, užsibrėžė sau tikslą pasirodyti man dar geresnis, o visi kiti, iš jo paslaugumo nusprendę, kad aš vėl turiu kokį sielvartą, kad esu reikalingas paguodos, parodė man tiek dėmesio ir atlaidumo kaip niekada. Suirzau ir atsistojau nuo stalo.

Kitą dieną, mano nelaimei, admirolas vėl nusivedė mane į Gibraltarą. Mes turėjome prastovėti čia visą savaitę. Atėjo vakaras, skirtas pabėgimui. Man galvoje virte virė, aš vis dar svarsčiau. Išradinėjau niekuo nepagrįstus motyvus ir slopinau mintį, kad jie melagingi; širdyje vyko nuožmi kova; bet kol mano siela raitėsi ir rangėsi kančiose, kūnas, tapęs teisėju ambicijos ir garbės ginče, ryžosi nieko nepaisydamas, pabėgti. Nė pats neapsižiūrėjau, kaip susirišau mantą ir buvau bekyląs iš namo Gibraltare, kur mes buvome, į tą, kur sutarėme susitikti, bet staiga pajutau, kad tai neįmanoma. Gėdingi veiksmai dvelkia kažkokiais nuodais, kuriuos narsus žmogus pajunta, vos tik prisilietęs lūpomis pražūtingosios taurės krašto. Net ir paragauti jų jis gali tik pasiruošęs mirti. Kai suvokiau, ką ketinu daryti, sumojau, kad ketinu sulaužyti duotą žodį, mane apėmė toks siaubas, jog pamaniau, kad būsiu išprotėjęs. Pabėgau nuo pragaištingo namo lyg nuo

raupsuotųjų ligoninės, nedrįsdamas net atsigręžti pasižiūrėti, ir atsidūriau ant vandenyno kranto. Šokau į vandenį ir tamsoje priplaukiau „Okeaną", mūsų laivą, mano plaukiojantį kalėjimą. Įsikibęs įnirtingai į lynus, užsikoriau ant jo; o kai atsistojau ant denio, apkabinau didįjį stiebą ir aistringai prigludau tarsi radęs prieglobstį, kuris apsaugos mane nuo nešlovės; ir tą pačią akimirką, nusimanydamas, kokia didi mano auka, plyštančia širdimi suklupau ant kelių ir, prispaudęs kaktą prie didžiojo stiebo geležinių lankų, apsipyliau ašaromis kaip vaikas. „Okeano" kapitonas, pamatęs šitokią mano būseną, pamanė ar apsimetė pamanęs, jog sergu, ir liepė nunešti į mano kajutę. Didžiu balsu šaukdamas, maldavau pastatyti prie durų sargybinį, kuris neleistų man išeiti. Mane užrakino, ir aš lengviau atsikvėpiau, išsivadavęs galų gale iš kankynės būti savo paties sargu. Kitą dieną prašvitus pamačiau, kad esu atviroje jūroje, ir pasijutau truputį ramesnis, kai iš akių dingo sausuma, nuolatinė nelemta pagunda situacijoje, kokioje buvau atsidūręs. Mąsčiau apie ją su nuolankesne širdimi, tik staiga atsivėrė kajutės durelės ir niekieno nelydimas pas mane įėjo gerasis admirolas.

– Ateinu atsisveikinti su jumis, – pradėjo jis kiek linksmesniu balsu negu paprastai, – rytoj rytą jūs išvykstate į Prancūziją.

– Dieve mano! Nejaugi jūs, milorde, pranešate man tai tik tam, kad išbandytumėte mane?

– Tai būtų žiaurus žaidimas, vaikeli, – pasakė jis. – Aš jau ir taip esu jums nusikaltęs. Turėjau palikti jus kalėjime sausumoje, Nortumberlende, ir jums grąžinti jūsų duotą žodį. Būtumėte galėjęs ramiausiai sąmokslauti prieš savo sargus ir be jokio sąžinės graužimo mitriai pabėgti. Turėjote daugiau laisvės, dėl to labiau ir kentėjote; bet, dėkui Dievui, vakar atsispyrėte pagundai, kuri darė jums gėdą. Tai būtų tas pat, kas paskęsti įplaukus į uostą, nes aš jau prieš dvi savaites pradėjau derybas dėl jūsų iškeitimo, ir admirolas Rozili štai ką tik jį pasirašė. Vakar turėjau baimės dėl jūsų, nes man buvo žinomi jūsų draugų planai. Leidau jiems pabėgti dėl jūsų – bijojau, kad kartu su jais nebūtumėte suimtas ir jūs. O kaip mes būtume tai nuslėpę? Būtumėte pražuvęs, vaikeli, ir tikėkite manim, jus blogai būtų sutikę senieji Napoleono narsuoliai. Jie turi teisę būti reiklūs garbės klausimu.

Buvau toks sutrikęs, jog nežinojau, kaip atsidėkoti; pastebėjęs mano sumišimą, jis skubiai nutraukė tas nevykusias frazes, kurias lemenau bandydamas išsakyti savo apgailestavimą:

– Liaukitės! Liaukitės! Apsieisime be to, ką mes vadiname *French compliments**; mudu patenkinti vienas kitu, štai ir viskas; o jūs, man rodos, turite patarlę: „Malonių kalėjimų nebūna". Leiskite man mirti savajame, mielasis; aš pripratau prie jo, reikėjo priprasti. Bet jau nebeilgai čia būsiu; jaučiu, kad vos laikausi ant kojų ir blogstu. Ketvirtą kartą prašiau lordą Malgreivą[37] išleisti mane poilsio, bet jis vėl nepatenkino mano prašymo; rašo, kad nežino, ką skirti į mano vietą. Kai mirsiu, turės juk ką nors surasti, ir jam ne pro šalį būtų iš anksto apie tai pagalvoti. Aš ir toliau eisiu sargybą Viduržemio jūroje; bet jūs, *my child*, negaiškite laiko. Jūsų jau laukia *sloop***, kuris nugabens jus į tėvynę. Tenoriu patarti jums viena: tarnaukite verčiau Principui, o ne Žmogui. Tėvynės meilė – pakankamai didus principas, jis užpildys jūsų širdį ir visą laiką teiks peno protui.

– Deja, milorde, – atsakiau aš, – būna laikas, kai ne taip lengva suprasti, ko iš mūsų nori Tėvynė. Gal manoji pasakys man tai.

Mudu dar kartą atsisveikinome, ir aš skaudama širdimi išsiskyriau su šiuo kilniu žmogumi, o netrukus sužinojau apie jo mirtį. Jis mirė atviroje jūroje, kur išgyveno keturiasdešimt devynerius metus, be aimanų ir pasididžiavimo, nepamatęs savo dukterų. Vienišas ir niūrus, kaip vienas tų senų Osiano apdainuotų dogų, kurie amžinai sergi Anglijos krantus, plakamus bangų ir siaučiamus rūko.

Išėjęs jo mokyklą, supratau, ką gali iškentėti žmogus karo tremtyje ir ką gali sutvardyti didžioje sieloje Pareigos jausmas; giliai persiėmęs šiuo pavyzdžiu, surimtėjęs po savo iškentėtų kančių ir paveiktas jo kančių, nuvykau į Paryžių su visa kalinio patirtimi prisistatyti visagaliui valdovui, su kuriuo kadaise išsiskyriau.

* Prancūziškos mandagybės (*angl.*).
** Šliupas, lengvas burinis laivas (*angl.*).

PRIĖMIMAS

Kapitonas Reno nutilo, ir aš žvilgtelėjau į laikrodį. Buvo antra valanda nakties. Jis pakilo, ir mudu leidomės žingsniuoti tarp grenadierių eilių. Visur viešpatavo gūdi tyla. Daugelis kareivių, susėdę ant kuprinių, miegojo. Mudu įsitaisėme už keleto žingsnių nuo jų, ant parapeto, ir kapitonas, užsidegęs cigarą prie vieno kareivio pypkės, ėmė pasakoti toliau. Nė vienuose namuose nebuvo jokio gyvybės ženklo.

– Vos tik atvykęs į Paryžių, panūdau pamatyti imperatorių. Gera proga tam buvo rūmų spektaklis, kur mane nusivedė vienas mano buvusių draugų, tapęs pulkininku. Tai vyko ten, Tiuilri rūmuose. Mes susėdome mažoje ložėje, priešais imperatoriaus ložę, ir laukėme. Salėje kol kas matėsi tik karaliai. Jie sėdėjo ložėse pirmame aukšte, apsupti savo dvariškių; kiekvieno jų adjutantai ir artimesnieji generolai buvo priešais, balkonuose. Vestfalijos, Saksonijos ir Viurtembergo karaliai, visi Reino konfederacijos[38] valdovai buvo vienoje eilėje. Šalia jų stovėjo Miuratas[39], Neapolio karalius, ir kažką garsiai ir greitai kalbėjo, purtydamas savo juodus, garbanotus it karčiai plaukus ir svaidydamas liūto žvilgsnius. Aukščiau – Ispanijos karalius, o nuošalyje, sau vienas, – Rusijos ambasadorius, kunigaikštis Kurakinas, kurio antpečiai tviskėjo briliantais. Parteryje – daugybė generolų, kunigaikščių, princų, pulkininkų ir senatorių. Aukštai iš visų pusių – rūmų damos plikomis rankomis ir apnuogintais pečiais.

Ložė, vainikuota aru, vis dar buvo tuščia; mes nenuleidome nuo jos akių. Po kurio laiko karaliai pakilo ir sustingo. Į ložę vienas skubiu žingsniu įžengė imperatorius, tuoj pat puolė į krėslą ir nukreipė lornetą tiesiai priešais save, paskui, atsiminęs, kad visa salė stovi ir laukia jo žvilgsnio, staiga lyg nenoromis krestelėjo du kartus galvą ir skubiai nusigręžė, leisdamas karalienėms ir karaliams susėsti. Už jo stovėjo šambelionai raudonais rūbais. Jis kalbėjo su jais neatsigręždamas, tik retkarčiais ištiesdamas ranką prie auksinės tabokinės, kurią vienas iš jų prinešęs paduodavo ir vėl pasiimdavo. Operoje „Horacijai“ dainavo Krešentinis[40], dainininkas angelo balsu ir liesu, raukšlėtu veidu. Orkestras grojo švelniai ir tyliai, taip buvo imperatoriaus

įsakyta; jam, matyt, norėjosi, kaip ir lakedemoniečiams, kad muzika ramintų, o ne audrintų. Jis apžiūrinėjo pro lornetą publiką ir ne sykį nukreipė jį į mano pusę. Atpažinau jo dideles žalsvai pilkas akis, bet man nepatiko, jog kadaise griežti jo bruožai aptekę taukais, o veidas gelsvas. Jis prisidengė savo įpročiu kaire ranka kairę akį, kad geriau matytų; pajutau, kad atpažino mane. Ūmai nusigręžęs, sužiuro į sceną ir veikiai išėjo. Laukiau, kada praeis pro mane. Jis skubiai žengė koridorium: storos kojos su balto šilko kojinėm, apskritas liemuo, aptemptas žaliu munduru, – taip pasikeitęs, jog vos jį pažinau. Staiga jis sustojo prieš mane ir, užuot kreipęsis tiesiai, paklausė pulkininką, kuris mane pristatė:

– Kodėl jo niekur nemačiau? Dar leitenantas?

– Buvo nelaisvėje nuo 1804 metų.

– Kodėl nepabėgo?

– Buvau davęs garbės žodį, – pusbalsiu atsakiau.

– Nemėgstu belaisvių, – pasakė jis. – Reikia mokėti žūti. – Ir atsuko man nugarą. Mes stovėjome sustingę savo vietose, ir, kai praėjo visa palyda, pulkininkas tarė man:

– Brangusis, matai, kad esi kvailys; paaukštinimo dabar nelauk, ir dėkingumo taip pat.

RUSŲ SARGYBOS POSTAS

– Negali būti! – šūktelėjau treptelėjęs koja. – Girdėdamas panašius pasakojimus, džiaugiuosi, kad karininkas manyje mirė jau prieš daugel metų. Liko tik vienišas ir nepriklausomas rašytojas, kuris žiūri, kas dabar bus jo laisvei, tačiau nenori ginti jos, kai susitinka su senais draugais.

Man pasirodė, kad, prisimindamas tai, ką pasakoja, kapitonas Reno balso tonu lyg ir išdavė savo pasipiktinimą; bet jis romiai, su pasitenkinimu šypsojosi.

– Viskas labai paprasta, – pridūrė jis. – Tas pulkininkas buvo mieliausias žmogus pasaulyje; bet yra žmonių, kurie, anot garsaus

pasakymo, mėgsta puikautis nepadarytais nusikaltimais ir negailestingumu. Jis panūdo mane paspirti todėl, kad tokį pavyzdį davė imperatorius. Šiurkštus įteiklumas, atsiduodąs kareivinėmis.

Bet kokia tai buvo laimė man! Nuo tos dienos ėmiau širdyje gerbti save, pasitikėti savimi, pajutau, kad darausi tyresnis, mano būdas formuojasi, vystosi, tvirtėja. Nuo tos dienos aiškiai pamačiau, kad įvykiai yra niekas, kad vidinis žmogaus pasaulis yra viskas, ir pakilau virš savo teisėjų. Suvokiau pagaliau, kad turiu sąžinę, nusprendžiau remtis vien tik ja, laikyti žmonių nuomonę, prašmatnius atlygius, greitas karjeras, karinių biuletenių atneštą šlovę juokingu pagyrūniškumu ir aklo atsitiktinumo žaidimu, kurio neverta rimtai dėtis į širdį.

Kare veikiai įsiliejau į nežinomas gretas, patekau tarp reguliariosios pėstijos, kautynių pėstijos, kur kareiviai kaimiečiai šienaujami tūkstančiais, visi vienodi, visi lygūs kaip derlingos Boso dirvos javai. Pasislėpiau ten nuo pasaulio it kartūzas savo vienuolyne; ir, įsimaišęs į šitą ginkluotą minią, žygiuodamas pėsčiomis kaip kareiviai, su kuprine ant pečių, valgydamas jų duoną, kariavau didžiuosius Imperijos karus, kol gyvavo Imperija. Ak, kad jūs žinotumėte, koks man buvo malonumas šitas neregėtas nuovargis! Kaip man patiko glūdoti šitoje nežinioje ir kokį nuožmų džiaugsmą man teikė didieji mūšiai! Karo grožio reikia ieškoti tarp kareivių, stovyklų gyvenime, žygių ir bivuakų purve. Keršijau Bonapartui, tarnaudamas Tėvynei, nieko neimdamas iš Napoleono; ir kai jis jodavo pro mano pulką, slėpdavausi už kitų, baimindamasis kokios nors malonės. Patirtis išmokė mane teisingai vertinti ir titulus, ir valdžią; troškau tik vieno: pasiimti savą dalį pasididžiavimo, tiek, kiek, mano supratimu, man jo priklauso iš kiekvienos mūsų ginklų pergalės; norėjau būti piliečiu ten, kur dar buvo leidžiama juo būti, ir būti juo saviškai. Mano nuopelnai čia likdavo nepastebėti, čia būdavo iškeliami aukščiau, negu vertėjo, o aš, kiek išgalėdamas, slėpiau juos šešėly visų labiausiai bijodamas, kad nebūtų per daug dažnai tariamas mano vardas. Tų, kurie ėjo priešinga kryptimi, buvo tokia gausybė, kad likti nežinioje nebuvo itin sunku, ir 1814 metais aš buvau tik Imperatoriaus gvardijos leitenantas, kai mane sužeidė, kaip matote, į kaktą, – šį vakarą tą žaizdą man skauda labiau negu paprastai.

Kapitonas Reno perbraukė kelissyk ranka per kaktą, ir kadangi atrodė, jog ketina nutilti, ėmiau prašyti pasakoti toliau, ir prašiau taip atkakliai, kad jis galų gale nusileido.

Atrėmė kaktą į savo nendrinės lazdos bumbulą.

– Keista, – tarė jis, – niekada niekam šito nepasakojau, o šiandien norisi. Et, tebūnie! Malonu atverti širdį senam draugui. O jums bus proga rimtai pamąstyti, kai neturėsite ko veikti. Man rodos, apie tai verta pamąstyti. Jūs, ko gero, pagalvosite, kad aš silpnabūdis ar beprotis; bet man vis tiek. Iki to, kitų akimis žiūrint, gana eilinio įvykio, kurį ketinu jums apsakyti, – tik vis dar delsiu, nes man skaudu jį prisiminti, – mano meilė ginklų šlovei tapo nuosaiki, rūsti, atsidavusi ir visiškai tyra, koks esti paprastas ir su niekuo nepalyginamas pareigos jausmas; bet po tos dienos mano gyvenimą užtemdė naujos mintys.

Tai įvyko 1814 metais; buvo pradžia metų ir pabaiga to pražūtingo karo, kai mūsų vargšė armija gynė Imperiją ir imperatorių, o Prancūzija su neviltimi stebėjo kovą. Suasonas ką tik buvo pasidavęs prūsų generolui Biulovui[41]. Susijungė Silezijos ir Šiaurės armijos. Makdonaldas[42] paliko Trua ir pasitraukė iš Jonos baseino į naują gynybinę liniją tarp Nožano ir Montero su trisdešimčia tūkstančių vyrų.

Turėjome pulti Reimsą, imperatorius norėjo vėl jį atsiimti. Oras buvo apniukęs, visą laiką lijo. Prieš dieną žuvo vienas vyresnysis karininkas, gabenęs belaisvius. Rusai užklupo jį naktį, nukovė ir išvadavo savo draugus. Mūsų pulkininkas, kuris buvo, kaip sakoma, „kietas kaip akmuo", nusprendė atkeršyti. Mes buvome netoli Epernė ir lenkėme jį supančias aukštumas. Visą dieną ilsėjęsi ir kaupę jėgas, temstant priėjome Burso, gražią baltą pilį su bokšteliais. Mane pakvietė pas pulkininką. Kareiviams buvo įsakyta sustatyti ginklus gubomis, o jis pasivedėjo mane į šalį ir paklausė užkimusiu seno kario balsu:

– Ar matote ten aukštai, ant stačios kalvos, daržinę – ten, kur vaikščioja tas dilba kvaišys rusų sargybinis su savo vyskupiška mitra?

– Taip, – atsakiau, – puikiai matau ir grenadierių, ir daržinę.

– Tai va, jūs ne naujokas ir privalote žinoti, kad tai tas gynybinis taškas, kurį rusai paėmė užvakar ir kuris labiausiai kvaršina imperatoriui galvą šią akimirką. Jis sako man, kad tai raktas į Reimsą, ir, matyt, taip yra. Šiaip ar taip, mes iškrėsime pokštą Voroncovui[43]. Vienuoliktą valandą vakaro pasiimsite du šimtus savo narsuolių ir užklupsite sargybos postą, kurį jie įsiruošė toje daržinėje. O kad nesukeltumėte aliarmo, pulsite durtuvais.

Pulkininkas paėmė žiupsnelį tabako, pasiūlė man ir, lėtai purtydamas trupinėlius nuo pirštų, kaip štai aš dabar, palydėdamas kiekvieną pavėjui paleistą tabako krislą žodžiu, pridūrė:

– Jūs puikiai suprantate, kad aš su savo kolona būsiu čia pat už jūsų. Prarasite ne daugiau kaip šešiasdešimt vyrų ir paimsite tas šešias patrankas, kurias jie ten pasistatė... Apeisite juos nuo Reimso pusės... Vienuoliktą... pusę dvylikos... pozicija bus mūsų rankose. Ir mes numigsime iki trečios – atsipūsime bent kiek... po to nedidelio susirėmimo prie Kraono[44], kur mes jiems, kaip sakoma, gerai įkrėtėme.

– Klausau, – pasakiau aš, – ir išėjau su savo leitenantu ruoštis vakarinei iškylai. Svarbiausia, kaip matote, buvo nesukelti triukšmo. Apžiūrėjau ginklus ir visiems, kurie buvo užsitaisę šautuvus, liepiau išimti šovinius. Paskui, laukdamas skirtos valandos, šiek tiek pasivaikščiojau su seržantais. Pusę vienuoliktos įsakiau kareiviams užsimesti milines ir paslėpti po jomis šautuvus, nes, kad ir ką darytum, kaip galite spręsti iš šio vakaro, durtuvas visada matyti; ir, nors buvo kur kas tamsiau negu dabar, aš ta tamsa nepasitikėjau. Iš anksto apžiūrėjau gyvatvorėmis apaugusius takelius, vedančius į rusų sargybos postą, ir išsiunčiau jais į priekį smarkiausius iš visų žaliūkų, kuriems kada nors buvau vadovavęs. Dar iki šiol tebėra čia, mano gretose, du iš tų, kurie ten ėjo su manim, jie puikiai atsimena, kaip viskas buvo. Su rusais jie ne sykį buvo gavę susidurti ir žinojo, kaip juos čiupti. Sargybiniai, kuriuos užklupome lipdami, krito be garso kaip nendrės, prilenktos ranka prie žemės. Nudobti tam, kuris ėjo sargybą prie ginklų, reikėjo didesnio vikrumo. Jis stovėjo nejudėdamas, su šautuvu prie kojų, atsirėmęs į jį smakru; vargšas vyrukas svyravo kaip žmogus, kurį marina miegas ir kuris, žiūrėk, tuoj ims ir grius iš nuovargio. Vienas

iš mano grenadierių apglėbė jį ir taip stipriai suspaudė, kad vos neuždusino, o du kiti užkimšo jam burną ir įmetė į krūmus. Priėjau iš lėto, negalėdamas, prisipažįstu, atsiginti susijaudinimo, kokio niekuomet nebuvau patyręs per kitus mūšius. Man buvo gėda, kad puolame miegančius žmones. Pamačiau juos, – blausiai apšviesti žibinto, jie gulėjo, susisupę į milines, – ir man ėmė smarkiai daužytis širdis. Bet kai atėjo laikas veikti, staiga išsigandau, kad tai bailio silpnybė; man pasidarė baisu, kad mane kaip niekad suėmė baimė, ir, smarkiai stvėręs kardą, kurį turėjau pasikišęs po pažastim, žengiau staiga pirmas, duodamas pavyzdį grenadieriams. Mostelėjau jiems; supratę mano ženklą, jie puolė iš pradžių ant ginklų, paskui ant žmonių kaip vilkai ant kaimenės. Ak, baisios buvo tos nebylios skerdynės! Durtuvai smeigė, buožės tvojo, keliai dusino, rankos smaugė. Kiekvienas šauksmas, vos spėjęs išsiveržti iš krūtinės, nutildavo po mūsų kareivių kojomis, kiekviena galva, bandanti pakilti, gaudavo mirtiną smūgį. Įžengęs į daržinę, kirtau ant nuomonės baisų smūgį tiesiai prieš save ir kiaurai pervėriau kažką juoda; iš tamsos tarsi šmėkla pakilo pagyvenęs karininkas, aukštas ir stiprus vyras, su baltų plaukų kupeta ant galvos; pamatęs, ką padariau, jis baisingai suriaumojo, rėžė man atsivėdėjęs kardu į veidą ir tą pat akimirką krito negyvas, persmeigtas durtuvų. Susmukau šalia jo, apkvaišęs nuo smūgio į tarpuakį, ir apačioj, po savimi, išgirdau švelnų, jau silpstantį vaiko balsą: „Tėte...“

Tik tada supratau, ką padariau, ir įbedžiau paklaikusias akis į savo auką. Pamačiau vieną tų keturiolikmečių karininkų, kurių nemaža buvo rusų kariuomenėje, tuomet mus užpuolusioje, vieną tų vaikinų, kuriuos siuntė į šią baisią mokyklą. Jo ilgi garbanoti plaukai, šviesūs, šilkiniai kaip moters, gulė jam ant krūtinės, o galva nusviro, tarsi jis būtų vėl užmigęs. Nuo jo rausvų, putnių kaip naujagimio lūpų, atrodo, dar nebuvo nudžiūvęs žindyvės pienas, o nuostabus didelių mėlynų pravirų jo akių pjūvis buvo moteriškas, skaistus ir švelnus. Pakėliau jį, apglėbęs ranka, ir jo skruostas prisilytėjo mano kruvino skruosto, tarytum, norėdamas sušilti, jis būtų įkniaubęs galvą tarp motinos smakro ir peties. Jis lyg ir glaudėsi man prie krūtinės, gelbėdamasis

nuo savo žudikų. Negyvame jo veide sustingo sūnaus meilės, pasitikėjimo ir saldaus miego išraiška, jis tarytum sakė: „Miegokime ramiai“.

– Argi tai buvo priešas? – šūktelėjau aš. – Ir man pabudo ir suvirpėjo tas tėviškas jausmas, kurį Dievas įdiegė kiekvienam žmogui; prispaudžiau berniuką prie krūtinės ir staiga pajutau, kad į mane remiasi kardo rankena, – to paties kardo, kuris persmeigė širdį ir atėmė gyvybę šiam užmigusiam angelui. Panorau prisiliesti veidu jo veido, bet ant jo pliūptelėjo mano kraujas; tik tada pajutau, kad mano kakta sužeista, ir atsiminiau, kad mane sužeidė jo tėvas. Susigėdęs nusigręžiau į šalį ir pamačiau tik krūvą lavonų; mano grenadieriai tempė juos už kojų ir metė šalin, pasiėmę tik šovinius. Šią akimirką išgirdau žingsnius ir ginklų žvangėjimą – pasirodė pulkininkas savo kolonos priešaky.

– Šaunu, mielasis, – pasakė jis, – mitriai susitvarkėte. Bet jūs sužeistas?

– Štai, pažiūrėkite, – ištariau aš. – Ar yra skirtumas tarp manęs ir žmogžudžio?

– Et, po perkūnų, ką padarysi, mielasis, toks mūsų amatas.

– Taip, iš tiesų, – atsakiau pakildamas ir vėl stodamas savo kuopos priešakyje. Vaikas sukniubo ant savo milinės, kuria jį apglobiau, ir iš jo smulkios rankutės, papuoštos dideliais žiedais, išsmuko nendrinė lazda ir nukrito man ant rankos, tarsi jis būtų man ją dovanojęs. Paėmiau ją ir nusprendžiau, kad ir kokie pavojai man ateity grėstų, kito ginklo nesinešioti; bet ištraukti jam iš krūtinės savo žudikiško kardo neužtekau drąsos.

Pasiskubinau išsidanginti iš to urvo, prisigėrusio kraujo tvaiko, ir tik tada, kai pasijutau gryname ore, įstengiau nusišluostyti savo raudoną, šlapią kaktą. Mano grenadieriai stovėjo gretomis, šaltakraujiškai valėsi durtuvus į žolę ir tvirtino titnagus prie parako lizdų. Mano vyresnysis seržantas, lydimas jaunesniojo puskarininkio, ėjo pro gretas su sąrašu rankoje ir, pasišviesdamas žvakigaliu, įsmeigtu į šautuvo tūtą kaip į žvakidę, ramiai šaukė savo kareivius pavardėmis. Aš atsirėmiau į medį, ir pulko gydytojas sutvarstė man žaizdą. Ant galvos man krito sodrūs kovo mėnesio lietaus lašai, šiek tiek maldydami skausmą. Neiškentęs giliai atsidusau ir pasakiau gydytojui:

– Pavargau nuo karo.

– Aš taip pat, – ištarė žemas pažįstamas balsas.

Atsmaukiau tvarstį nuo antakių aukštyn ir pamačiau ne Napoleoną imperatorių, o Bonapartą kareivį. Jis stovėjo prieš mane vienas, nusiminęs, batai nuklimpę į purvą, munduras apdraskytas, nuo kepurės per kraštus čiurkšlėmis bėga vanduo; jis numanė, kad atėjo paskutinės jo dienos, ir dairėsi į savo paskutinius kareivius.

Įdėmiai pasižiūrėjo į mane ir pasakė:

– Mačiau tave kažkur, seni.

Išgirdęs šį paskutinį žodį, supratau, kad tai tik banali frazė; žinojau, kad iš veido atrodau senesnis, negu esu, ir kad nuovargis, ūsai ir žaizdos daro mane vargiai atpažįstamą.

– Aš mačiau jus visur, tik jūs manęs nematėte, – atsakiau.

– Nori paaukštinimo?

– Per vėlu, – atsakiau.

Jis susinėrė ant krūtinės rankas ir valandėlę tylėjo, paskui tarė:

– Teisybę sakai, po trijų dienų ir tu, ir aš išeisime į atsargą.

Jis nusigręžė nuo manęs ir vėl užsėdo ant žirgo, kurį per porą žingsnių nuo jo už pavadžio laikė kareivis. Šią akimirką mūsų kolonos priešakys pradėjo puolimą, ir į mus pabiro granatos. Viena jų nukrito prieš mano kuopą, ir keletas vyrų nejučiomis atšoko atgal, bet susigėdo. Bonapartas pats vienas prijojo prie granatos, kuri degė ir rūko prieš jo arklį, ir privertė jį tuos dūmus pauostyti. Visi nutilo ir sustingo; granata sprogo, bet nieko nekliudė. Grenadieriai suprato baisią pamoką, kuri jiems buvo duota; o aš pajutau ir kai ką daugiau – kažką panašaus į neviltį. Prancūzija nebėjo paskui jį, ir jis akimirką suabejojo savo senais kareiviais. Už mane buvo su kaupu atkeršyta, o jis su kaupu nubaustas už savo klaidas tuo, kad visi nusigręžė nuo jo. Sunkiai atsikėliau nuo žemės ir priėjęs paėmiau ir paspaudžiau jo ranką, kai jis sveikinosi su keliais mūsiškiais. Manęs jis neatpažino, bet man šis mostas reiškė dviejų žmonių – paties nežinomiausio ir paties garsiausio mūsų šimtmetyje – nebylų susitaikymą. Būgnai davė įsakymą pulti, ir kitą dieną mes užėmėme Reimsą. Bet po kelių dienų anie užėmė Paryžių[45].

Baigęs šį pasakojimą, kapitonas Reno ilgai tylėjo ir sėdėjo nuleidęs galvą, o aš nenorėjau trikdyti jo minčių. Žvelgiau į šį narsų vyrą su šventa pagarba; kol jis pasakojo, įdėmiai sekiau, kaip iš lėto keitėsi ši gera ir paprasta siela, kurios nuoširdus atsidavimas būdavo kiekvieną kartą atstumiamas, kiekvieną kartą sugniuždomas neįveikiamos jėgos, tačiau kurią pagaliau nuramdė nuolankiausias ir rūsčiausias Pareigos jausmas. Niekam nežinomas jo gyvenimas atrodė man toks pat gražus pažiūrėti kaip stulbinantis didžiai veiklaus žmogaus gyvenimas. Kiekviena jūros vilnis balzganu vualiu praturtina perlo grožį, kiekviena banga iš lėto šlifuoja jį, kad būtų tobulesnis, kiekvienas jūrų putos purslas, supdamasis ant jo, palieka jam savo paslaptingą atspalvį, pusiau auksinį, pusiau vaiskų, iš kurio tik nuspėji, koks vidinis spindulys smelkiasi iš jo paties gelmių; lygiai taip pat, pergyvenęs didžiulius perversmus ir niūrius nesibaigiančius išbandymus, susiformavo ir šitas charakteris. Žinojau, kad iki imperatoriaus mirties jis laikė savo pareiga negrįžti į karinę tarnybą, nors ir kaip primygtinai jį įkalbinėjo draugai: jis laikėsi to, ką vadino padorumu; o paskui, nebesaistomas senos savo priesaikos valdovui, nesiteikusiam jo nė pažinti, grįžo į Karališkąją gvardiją ir vėl stojo vadovauti tiems, kurie dar buvo likę iš jo senosios gvardijos; o kadangi apie save niekada nekalbėjo, niekas jo neatsiminė, ir paaukštinimo tarnyboje jis nesusilaukė. Jo tas nejaudino, jis paprastai sakydavo, kad jei kas nepasidarė generolu iki dvidešimt penktųjų savo amžiaus metų, – tada žmogus dar gali įkūnyti savo svajones, – tai geriau likti paprastu kapitonu ir gyventi kartu su kareiviais, būti jiems lyg tėvu, lyg vienuolyno vyresniuoju.

– Va, – tarė jis po gerokos valandėlės, – žvilgtelėkite į mūsų senąjį grenadierių Puarjė, į jo niaurias ir žvairas akis, pliką galvą ir kardo kirčių randus skruoste, tą patį, kuriuo pasigėrėti sustoja Prancūzijos maršalai, kai jis gerbia juos ginklu prie karaliaus durų; aure Bekarija su romėnų veterano profiliu, Frešu su žilais ūsais; pažiūrėkite į visą tą pirmąją eilę su medaliais ant krūtinės, ant jų rankovių trys antsiuvai[46]! Ką būtų pasakę šitie seni senosios Armijos vienuoliai, kurie niekada nenorėjo būti niekuo kitu kaip grenadieriais, jei aš, vadovavęs

jiems dar prieš dvi savaites, būčiau neatėjęs pas juos šį rytą? Jei būčiau per keletą metų spėjęs priprasti prie šeimos židinio ir ramaus gyvenimo arba persimetęs į kitą profesiją, – tada kitas reikalas; o čia aš, tiesą sakant, turiu tuos pačius nuopelnus kaip jie. Beje, pažiūrėkite, koks ramus šį vakarą Paryžius, ramus kaip ir oras, – pridūrė jis, pakildamas drauge su manimi. – Štai tuoj prašvis; matyt, niekas neketina vėl daužyti žibintų, ir rytoj mes grįšime į dalinį. O aš po poros dienų greičiausiai išeisiu į atsargą ir įsikursiu mažame žemės sklype, kurį turiu viename Prancūzijos kampelyje; ten yra mažas bokštelis, kuriame savo malonumui baigsiu studijuoti Polibiją, Tiureną, Folarą ir Vobaną[47]. Beveik visi mano ginklo draugai žuvo Didžiosios armijos žygiuose arba mirė paskiau; jau seniai neturiu su kuo pasikalbėti, o dabar jūs žinote, kaip aš priėjau prie to, kad ėmiau neapkęsti karo, nors kariavau labai uoliai.

Tai taręs, jis stipriai pakratė man ranką ir atsisveikino, dar sykį paprašęs krūtininio ženklo, kurio neturėjo, jei tik manasis dar nespėjęs surūdyti ir jei aš jį rasiąs. Paskui vėl šūktelėjo mane ir pasakė:

– Klausykit, dar negalime būti visai tikri, kad į mus neims tratinti iš kurio nors lango, tai prašau paimti šią piniginę: čia seni laiškai, jie įdomūs tik man, sudeginkite juos, jei daugiau nesusitiksime.

Prie mūsų norėjo prisidėti keletas buvusių ginklo draugų, bet mes paprašėme juos grįžti namo. Juk mes – ne pilietiniame kare. Esame ramūs kaip ugniagesiai, kurių pareiga – gesinti gaisrą. Tegul jie ten vėliau išsiaiškina tarp savęs, tai ne mūsų reikalas.

Ir nuėjo šypsodamasis.

RUTULIUKAS

Praėjo dvi savaitės po šio pokalbio, kurio neįstengė man iš atminties išdildyti net revoliucija; sėdėjau ir vienas sau mąsčiau apie kuklų heroizmą ir nesavanaudiškumą – tokias retas savybes tarp mūsų! Bandžiau užmiršti tyrą, ką tik pralietą kraują ir dar kartą skaitinėjau „Amerikos istoriją“, apie tai, kaip 1783 metais amerikiečių

armija, pergalingai baigusi kovas ir išlaisvinusi tėvynę, vos nesukilo prieš kongresą, kuris neturėdamas iš ko mokėti algų, ketino ją paleisti. Vašingtonui, vyriausiajam vadui ir nugalėtojui, tereikėjo ištarti žodį ar linktelėti galva ir būtų tapęs diktatoriumi; jis padarė tai, ką tik jis vienas pajėgė padaryti: paleido kariuomenę ir atsistatydino. Padėjau knygą į šalį, lygindamas šitą giedrą didingumą su nerimastinga mūsų garbėtroška. Mane užgulė liūdesys, prisiminiau visus tuos, kurių siela buvo karinga ir tyra, be apgaulingo blizgesio, šarlatanizmo, kurie mėgo valdyti ir įsakinėti tik visuomenės labui, kurie, turėdami Valdžią, nesididžiavo tuo, ir nesugebėjo nei nukreipti jos prieš tėvynę, nei paversti auksu; mąsčiau apie visus tuos vyrus, kurie kariavo, suvokdami tikrąją karo vertę, galvojau apie gerąjį Kolingvudą, taip nuolankiai susitaikiusį su likimu, ir pagaliau apie niekam nežinomą kapitoną Reno, tik staiga atsivėrė durys ir į kambarį įėjo aukštas vyras ilga mėlyna nušiurusia miline. Iš jo žilų ūsų, iš randų vario spalvos veide supratau, kad tai vienas iš Reno kuopos grenadierių; paklausiau, ar tebegyvas jų kapitonas, ir pastebėjęs šio narsuolio susijaudinimą, supratau, kad atsitiko nelaimė. Jis atsisėdo, nusibraukė prakaitą nuo kaktos ir, su mano pagalba po kurio laiko atsipeikėjęs, papasakojo, kas nutiko.

Dvi dienas, liepos 28-ąją ir 29-ąją, kapitonas Reno tik patruliavo gatvėmis su savo grenadierių kolona; jis ramiai žygiavo pirmojo savo kolonos būrio priešakyje, aplinkui biro akmenys ir kulkos, lekiantys iš kavinių, balkonų ir langų. Sustodavo tik duoti įsakymo suglaudinti gretas, praretėjusias kritus vienam kitam kareiviui, ir pažiūrėti, ar kairiojo sparno vedantieji laikosi reikiamo atstumo ir lygiuoja su priekiniais. Kardo nebuvo išsitraukęs, ėjo su lazda rankoje. Iš pradžių įsakymai pasiekdavo jį laiku; bet ar dėl to, kad pasiųsti adjutantai žuvo, ar kad įsakymų nepasiuntė štabas, naktį iš liepos 28-osios į 29-ąją jis atsidūrė Bastilijos aikštėje tik su nurodymu pasitraukti link Sen Klu, griaunant visas kelyje pasitaikančias barikadas. Taip jis ir padarė be jokio šūvio. Priėjęs Jenos tiltą, sustojo patikrinti kuopos. Trūko mažiau vyrų, negu visose kitose gvardijos kuopose, išsiųstose į miestą, be to, jo kareiviai buvo ne taip nuvargę. Tomis karštomis dienomis

jis mokėjo duoti jiems laiku pasilsėti pavėsyje ir surasti apleistose kareivinėse maisto, kurio negavo iš priešiškai nusiteikusių gyventojų; jo kolona laikėsi taip karingai, kad visas barikadas jis rasdavo tuščias, telikdavo jas nugriauti.

Taigi kapitonas stovėjo prie pat Jenos tilto, dulkinas nuo galvos iki kojų, ir, valydamasis batus, žvalgėsi į užkardą, ar galės be kliūčių pervesti savo dalinį, rinko žvalgus siųsti į priekį. Marso lauke nebuvo nė gyvos dvasios, matėsi tiktai du mūrininkai, kurie, atrodo, miegojo kniūpsti, ir kokių keturiolikos metų basas berniūkštis, kuris vaikščiojo žvangindamas it kastanjetėmis dviem fajanso šukėmis. Retkarčiais jis pabrūžindavo jomis į tilto turėklus ir, taip žaisdamas, priėjo ligi stulpelio, kur stovėjo Reno. Tuo metu kapitonas lazda rodė į Pasi aukštumas. Vaikas prisiartino, įbedęs į jį dideles nustebusias akis, išsitraukė iš užančio balninį pistoletą, suėmė jį abiem rankom ir nusitaikė kapitonui į krūtinę. Šisai nukreipė vamzdį lazda, ir vaiko iššauta kulka pataikė jam į viršutinę šlaunies dalį. Kapitonas sėstelėjo, neištaręs nė žodžio, ir su gailesčiu pažvelgė į keistą priešą. Berniukas tebelaikė pistoletą abiem rankom ir stovėjo, baisiai išgąsdintas to, ką padarė. Grenadieriai tuo metu liūdnai rymojo ant šautuvų; jie net neužsimojo ant mažojo nenaudėlio. Vieni pakėlė kapitoną, kiti tik paėmė vaiką už alkūnės ir privedė prie to, kurį jis sužeidė. Vaikas apsipylė ašaromis, o kai pamatė, kad kraujas iš karininko žaizdos plūstelėjo ant jo baltų kelnių, pasibaisėjęs savo žvėrišku darbu, apalpo. Vyras ir vaikas buvo nunešti į namelį netoli Pasi, kur jie ir dabar tebėra. Kolona, vadovaujama leitenanto, pajudėjo toliau Sen Klu link, o keturi grenadieriai, nusivilkę karines uniformas, liko šiame svetingame namelyje slaugyti savo senojo vado. Vienas jų (tas, kuris kalbėjo su manim) įsitaisė dirbti ginklininku Paryžiuje, kiti – fechtavimo mokytojais, ir, atiduodami kapitonui savo dienos uždarbį, iki šios dienos rūpinosi, kad jis neliktų be priežiūros. Jam nupjovė koją; bet jį degino karštis, nežadantis nieko gero; baimindamasis rimto pablogėjimo, kapitonas liepė surasti mane. Gaišti nebuvo galima. Tuoj pat išėjau su šiuo garbingu kareiviu, kuris papasakojo man visa tai su ašaromis akyse ir drebančiu balsu, tačiau neparodydamas nepasitenkinimo, nieko

nevainodamas, nieko niekuo nekaltindamas, tiktai kartodamas: „Kokia tai didelė mums nelaimė!“

Sužeistasis buvo nuneštas pas vieną našlę, kuri turėjo mažytę krautuvėlę nuošalioje kaimo gatvelėje[48] ir gyveno ten pat su mažamečiais vaikais. Ji nė akimirką nepabijojo, kad tas gali jai pakenkti, ir niekam neatėjo į galvą ją kamantinėti. Priešingai, kaimynai šoko jai padėti slaugyti ligonį. Kadangi felčeriai, pakviesti prie ligonio, liepė po operacijos jo nekilnoti, našlė pasiliko jį ir ne vieną naktį išsėdėjo prie jo lovos. Kai aš pasirodžiau, ji išėjo manęs pasitikti; atrodė dėkinga man, bet labai drovėjosi, ir man pagailo jos. Supratau, kad jai labai sunku, bet ji slepia tai iš įgimto gerumo ir gailestingumo. Buvo labai išbalusi, o akys paraudusios ir išvargusios. Mačiau, kad ji tolydžio užeidinėja į siaurutį kambarėlį už krautuvėlės, kurį pastebėjau vos įžengęs vidun, ir iš jos skubėjimo supratau, kad ji tvarko sužeistojo kambarėlį ir kad jos moteriškai savimeilei rūpi, idant svetimam žmogui jis atrodytų padorus. Todėl tyčia sulėtinau žingsnį, kad ji suspėtų.

– Ak pone, kiek jis prisikentėjo, štai pamatysite, – tarė ji, atidarydama duris.

Kapitonas Reno, apramstytas pagalviais, sėdėjo ant nedidelės lovelės su saržos užuolaidėlėm, stovinčios kambario kampe. Buvo liesas kaip skeletas, skruostai degė; žaizda kaktoje buvo pajuodusi. Supratau, kad jis ilgai netvers, tai patvirtino ir jo šypsena. Jis padavė man ranką ir ženklu pakvietė atsisėsti. Jo dešinėje sėdėjęs berniukas laikė rankoje stiklinę vandens su ištirpintais sakais ir maišė šaukšteliu. Jis pakilo ir prinešė man savo kėdę. Reno, pasilenkęs iš lovos, timptelėjo jį už ausies ir švelniai pasakė man nusilpusiu balsu:

– Štai, brangusis, pristatau jums tą, kuris mane nugalėjo.

Patraukiau pečiais, o vaikas raudonuodamas nudelbė akis. Pamačiau, kaip jo skruostu nusirito stambi ašara.

– Na jau, na jau! – pasakė kapitonas, kedendamas jam plaukus. – Jis čia niekuo dėtas. Vargšas berniukas! Sutiko du vyrus, tie davė jam išgerti degtinės, užmokėjo ir paliepė šauti į mane iš pistoleto. Jam tai buvo tas pat, kas sviesti rutuliuką į pakelės stulpelį. Ar ne taip, Žanai?

Žanas sudrebėjo, o jo veide atsimušė toks baisus skausmas, kad aš susijaudinau. Įdėmiau į jį žvilgtelėjau: berniukas buvo labai gražus.

– Ir iš tikrųjų tai buvo rutuliukas, – pasakė jaunoji krautuvininkė. – Pažiūrėkit, pone. – Ir ji parodė man mažą agato rutuliuką, didumo sulig labai stambia švino kulka; juo ir buvo užtaisytas vidutinio kalibro pistoletas, gulįs čia pat.

– To ir užteko, kad būtų nupjauta kapitonui koja, – pasakė Reno.

– Neleiskite jam per daug kalbėti, – nedrąsiai priminė man krautuvininkė.

Reno jos neklausė.

– Taip, brangusis, man neliko nė tiek kojos, kad galima būtų pritvirtinti medinę.

Tylėdamas suspaudžiau jam ranką; mane lyg ir žemino mintis, jog nužudyti žmogų, kuris tiek matė ir tiek iškentėjo, kurio krūtinė atlaikė dvidešimt žygių ir dešimt žaizdų, buvo išbandyta speigų ir karščio, subadyta durtuvu ir ietimi, labai paprastas daiktas: užteko, kad iššoktų varliukas, vienas tų varliukų, kurie veisiasi Paryžiaus latakuose ir vadinasi gamenai*.

Reno įspėjo mano mintį. Jis priglaudė skruostą prie pagalvės, suspaudė man ranką ir pasakė:

– Mes kariavome; jis toks pat žmogžudys, koks aš pats buvau prie Reimso. Kai nužudžiau aną rusiuką, aš gal taip pat buvau žmogžudys? Didžiajame Ispanijos kare vyrai, kurie skerdė mūsų sargybinius, nelaikė savęs žmogžudžiais; gal taip ir buvo – juk vyko karas. Žudė kadaise vienas kitą katalikai ir hugenotai, ar ne? Iš kiek žmogžudysčių susideda didelis mūšis? Štai vienas tų klausimų, kur pasiklysta mūsų protas ir nežino, ką pasakyti. Kaltas yra karas, o ne mes. Tiktai sakau jums, šitas vaikinukas labai švelnus ir mielas! Jis jau labai gerai skaito ir rašo. Tai pamestinukas. Mokėsi pas stalių. Štai jau dvi savaitės, kai nesitraukia nuo manęs; vargšas berniukas labai mane myli. Turi gabumų aritmetikai; iš jo galima ką nors padaryti.

* *Gamin* – gatvės berniūkštis *(pranc.)*.

Pastebėjęs, kad kalbėti jam darosi vis sunkiau ir kad jis tiesiasi man prie ausies, aš pasilenkiau, ir jis padavė man mažą sulankstytą popierėlį, prašydamas mesti į jį akį. Tai būta trumpo testamento: menką savo sodybėlę jis palieka vargšei krautuvininkei, priglaudusiai jį, o po jos mirties – Žanui, kurį ji turi išmokyti, su sąlyga, kad berniukas niekada nebūtų kariškis; atskirai įrašyta pinigų suma, už kurią Žanas galės išsipirkti iš kariuomenės; kad keturi jo seni grenadieriai turėtų kur priglausti galvas, jis dovanoja jiems savo žemės sklypelį. Visa tai sutvarkyti pavedama vienam jo krašto notarui. Pamatęs, kad dokumentas mano rankose, jis, matyt, nurimo ir buvo beužsnūstąs. Staiga krūptelėjo ir, atmerkęs akis, paprašė mane paimti ir pasilikti sau jo nendrinę lazdą. Paskui vėl užsnūdo. Senasis kareivis papurtė galvą ir palietė vieną jo ranką. Aš paėmiau kitą ir pajutau, kad ji ledinė. Jis pasakė, kad jam šalta kojoms; Žanas atsigulė ant lovos ir, priglудęs savo maža krūtine, ėmė šildyti jį. Tuomet kapitonas Reno pradėjo graibstyti rankomis apklotą, skųsdamasis, kad jų nejaučiąs, o tai jau lemtingas ženklas. Jo balsas sklido lyg iš po žemių. Jis sunkiai pakėlė ranką prie kaktos, įdėmiai pažiūrėjo į Žaną ir vėl pasakė:

– Keista! Šitas vaikas panašus į tą rusiuką! – Paskui užsimerkė ir, spausdamas man ranką, tarsi atgaudamas nuovoką, tarė:

– Matote! Štai priėjo iki smegenų, vadinasi, galas.

Jo žvilgsnis dabar buvo kitoks, ramesnis. Mes supratome, kad regime kovą: tvirta, kritiškai į save žiūrinti dvasia grumiasi su ją drumsčiančiu skausmu, ir dvikova šiame skurdžiame guolyje atrodė kupina iškilnios didybės. Reno veidą vėl užliejo raudonis, ir jis labai garsiai ištarė:

– Jiems buvo keturiolika metų... abiem... Kas žino, gal ana jauna siela perėjo į šitą jauną kūną, kad galėtų atkeršyti?

Paskui jis krūptelėjo, išbalo, ramiai pažiūrėjo į mane ir su grauduliu pasakė:

– Sakykite... ar negalėtumėte užčiaupti man burnos? Bijau kalbėti... silpstu... Nebenorėčiau kalbėti... Gerti!

Jam įpylė kelis šaukštelius į burną, ir jis pasakė:

– Atlikau savo pareigą. Nuo šios minties man širdžiai lengviau.

Ir pridūrė:

– Jei po viso to, kas įvyko, šaliai bus geriau, tai nėra ko nė kalbėti; bet jūs pamatysite...

Tada jis užsnūdo ir išmiegojo kokį pusvalandį. Paskum pro duris baugščiai įkišo galvą kažkokia moteris ir davė man ženklą, kad atėjo chirurgas; aš pirštų galiukais išėjau iš kambarėlio pasikalbėti su juo; žengdamas su gydytoju į sodelį, sustojau prie šulinio ir buvau beduodąs jam klausimą, tik staiga pasigirdo garsus šauksmas. Įbėgome vidun ir pamatėme, kad garbingojo vyro veidas uždengtas drobule: jis mirė...

ALFRED DE MUSSET

Alfred de Musset
OEUVRES COMPLETES
Paris, Le Renaissance du Livre

Ticiano sūnus

1580 metų ankstyvą vasario mėnesio rytą Pjacetos aikšte Venecijoje ėjo jaunuolis. Jo drabužiai buvo išsitaršę, kepuraitė, ant kurios plevėsavo graži raudona plunksna, užsmaukta ant ausų, špaga ir apsiaustas vilkosi grindiniu. Jis skubėjo Skjavonio krantinės link, kiek su panieka žengdamas per žvejus, miegančius tiesiai ant žemės. Priėjęs Dela Palja tiltą, sustojo ir apsidairė. Už Džudekos leidosi mėnulis[1], o ryto aušra jau auksino Dožų rūmus. Iš gretimų rūmų kamuoliais veržėsi dūmai, blyksėjo liepsnos. Kalėjimų kanalas buvo priverstas rąstų, akmenų, didžiulių marmuro luitų, daugybės kitų nuolaužų. Ką tik kilęs gaisras sunaikino vieno patricijaus rezidenciją, iš visų pusių apsuptą vandens. Tarpais į dangų žiro kibirkščių puokštės, ir jų kraupioje šviesoje buvo matyti ginkluotas kareivis, stovintis sargyboje tarp griuvėsių.

Tačiau mūsų jaunuolio, atrodo, nestebino nei šis nykus reginys, nei gaiviausiais atspalviais nusidažiusio dangaus grožis. Akimirką jis žvelgė į tolį, tarsi norėdamas duoti pailsėti savo apžilpusioms akims; bet dienos šviesa, matyt, paveikė nemaloniai, nes jis įsisupo į apsiaustą ir tekinas pasileido pirmyn. Netrukus vėl sustojo prie vienų rūmų durų ir pasibeldė. Jį tuoj pat įleido tarnas su deglu rankoje. Prieš įeidamas vidun, jaunuolis atsigręžė ir, dar kartą metęs žvilgsnį į dangų, šūktelėjo:

– Prisiekiu Bakchu! Brangiai man atsieina šis karnavalas!

Jaunuolis vadinosi Pomponijus Filipas Večelijus. Tai buvo antrasis Ticiano sūnus, jau vaikystėje pasižymėjęs sąmoju ir lakia vaizduote; tėvas dėjo į jį gražiausias viltis, bet aistra lošimui pastūmėjo

Pomponijų į palaidą gyvenimą. Tebuvo praėję ketveri metai nuo didžiojo tapytojo ir jo vyresniojo sūnaus Oracijaus mirties, – jie mirė beveik vienu metu, – o jaunasis Pipas per tuos ketverius metus jau buvo spėjęs iššvaistyti beveik visą milžinišką turtą, gautą per tą dvigubą palikimą. Užuot ugdęs talentą, kuriuo jį apdovanojo gamta, ir puoselėjęs savo vardo šlovę, jis ištisomis dienomis miegodavo, o naktimis lošdavo pas tokią grafienę Orsini, arba, tiksliau, tariamą grafienę, kuri vertėsi tuo, kad elgetomis leido Venecijos jaunimą. Pas ją kas vakaras rinkosi gausi aristokratų ir kurtizanių draugija: čia jie vakarieniavo ir lošė kauliukais, o kadangi vakarienė, žinoma, buvo nemokama, tai, savaime aišku, išlaidas namų šeimininkei atlygindavo lošimo kauliukai. Tirpo aukso cechinų krūvos; upeliais tekėjo Kipro vynas, šaudė meilūs žvilgsniai, ir dvejopai apsvaigusios grafienės aukos prarasdavo čia ir pinigus, ir protą.

Iš šitos grėsmingos vietos išeinantį mes ir matėme šios apysakos herojų, ta naktis atnešė jam ne vieną pralaimėjimą. Jis ne tik prasilošė, žaisdamas kauliukais „pas-dis“, ir grįžo tuščiomis kišenėmis, bet tą naktį Dolfino rūmų gaisre žuvo paveikslas, vienintelis jo užbaigtas paveikslas, kurį visi žinovai pripažino esant nuostabų. Ši istorinio siužeto drobė, nutapyta su įkvėpimu ir drąsiais potėpiais, beveik prilygstančiais pačiam Ticianui, parduota turtingam senatoriui, susilaukė tokio pat likimo kaip daugelis brangių drobių; šiuos turtus pelenais pavertė tarno neapdairumas. Bet Pipui nebuvo nei šilta, nei šalta dėl to paveikslo; jis mąstė tik apie nesėkmę, persekiojusią jį tą vakarą su neįprastu atkaklumu, ir apie nelemtus lošimo kauliukus.

Grįžęs namo, pirmiausia kilstelėjo kilimą, dengiantį stalą, ir perskaičiavo stalčiuje likusius pinigus; paskui, kai tarno padedamas persivilko, iš prigimties būdamas linksmo ir nerūpestingo būdo, atsistojo su chalatu prie lango ir ėmė žiūrėti. Buvo visai įdienoję, ir Pipas svarstė, ar užsidaryti langinę ir gulti į lovą, ar nemiegoti kaip visi; seniai nebuvo matęs saulės toje dangaus pusėje, kur ji užteka, ir dangus šį rytą pasirodė jam linksmesnis negu paprastai. Vis dar neapsispręsdamas, budėti ar eiti gulti, kovodamas su miegu, išėjo į balkoną, kur išgėrė puodelį šokolado. Vos tik jo akys užsimerkdavo, jam

vaidendavosi stalas, drebančios rankos, blyškūs veidai, barškėdavo kauliukai rageliuose.

– Velniškai nesiseka! – murmėjo jis. – Neįtikėtina! Pralaimėti išmetus penkiolika!

Ir prieš akis jam šmėsčiojo įprastinis jo priešininkas, senasis Vespazianas Memas, išmetantis aštuoniolika akučių ir susižeriantis visą auksą, sukrautą ant gelumbės. Tada Pipas skubiai praplėšdavo vokus, kad išsisklaidytų tas piktasis sapnas, ir įsižiūrėdavo į krantine einančias mergaites; staiga jam pasirodė, kad mato tolumoje moterį su kauke; jis nustebo, nors buvo karnavalo metas; mat varguoliai kaukių nenešioja, o tarti, kad tokią valandą viena pėsčiomis į gatvę išeitų Venecijos aukštuomenės dama*, buvo tikrai keista; bet įsižiūrėjęs suprato, kad kauke jis palaikė negrės veidą; netrukus pamatė ją iš arčiau, ir ji pasirodė jam gana gražaus sudėjimo. Žengė ji skubriu žingsniu; pūstelėjus vėjui jos marga gėlėta suknelė apgulė strėnas, išryškindama grakščias kūno linijas. Pipas persilenkė per balkoną ir su nuostaba pamatė, kad negrė beldžiasi į jo duris.

Durininkas nesiskubino atidaryti.

– Ko nori? – šūktelėjo jaunuolis. – Tu pas mane, juoduke? Aš vadinuosi Večelijus, ir, kad nereiktų laukti, pats tuoj tau atidarysiu.

Negrė pakėlė galvą.

– Jūs vadinatės Pomponijus Večelijus?

– Taip, arba jei nori, Pipas.

– Jūs Ticiano sūnus?

– Tavo paslaugoms; kuo galėčiau pasitarnauti?

Skubiai ir smalsiai žvilgtelėjusi į Pipą, negrė atsitraukė per porą žingsnių, mikliai sviedė į balkoną mažą skrynelę, įsuktą į popierių, ir staigiai nubėgo, tarpais atsigręždama pasižiūrėti. Pipas pakėlė skrynelę, atvožė ir rado joje gražų kapšelį, įvyniotą į medžiagos skiautelę. Jis teisingai įtarė po skiautele esant laiškelį, kuris išaiškins šį nuotykį. Laiškelį iš tikrųjų rado, bet ir jo būta tokio pat paslaptingo kaip visa kita, nes jame tebuvo įrašyti šie žodžiai:

* Tais laikais Venecijoje, kol vykdavo karnavalas, žmonės vaikščiodavo su kaukėmis ant veidų (*aut. pastaba*).

Neišleisk pernelyg lengvabūdiškai to, kas yra mano viduje; išeidamas iš namų, įdėk į mane vieną aukso monetą, vienai dienai šito pakaks; o jei vakare iš tos monetos tau kiek nors liks, kad ir kaip mažai, visada atsiras vargšas, kuris tau už tai padėkos.

Jaunuolis, iš visų pusių apžiūrėjęs skrynelę, kruopščiai ištyrinėjęs kapšelį, dar kartą žvilgtelėjo į krantinę ir, kai pagaliau suprato, kad nieko daugiau neišsiaiškins, pagalvojo: „Reikia pripažinti – keista dovana, bet pasirodo ji žiauriai ne laiku. Patarimas geras; tačiau per vėlu įspėti žmogų, kad jis skęsta, kai tas jau guli Adrijos dugne. Kas, po velnių, galėjo man tai atsiųsti?"

Pipas lengvai numanė, kad negrė yra kažkieno tarnaitė; jis ėmė raustis atmintyje, kokia moteris ar koks draugas būtų galėjęs atsiųsti jam šią dovaną, o kadangi per dideliu kuklumu nesiskundė, nusprendė, kad dovana atsiųsta greičiau moters negu kurio nors draugo. Kapšelis buvo aksominis, siuvinėtas auksu; jam pasirodė, kad jis pernelyg žavus ir skoningas, kad būtų pirktas kurio nors pirklio krautuvėje.

Tad perkratė atmintyje iš pradžių gražiausias Venecijos moteris, paskui ne tokias gražias; bet čia sustojo ir susimąstė, kaip reikės sužinoti, kas tą kapšelį atsiuntė. Į galvą jam lindo drąsiausios ir maloniausios jo savimeilei svajos; ne kartą jau manėsi atspėjęs; šitaip didžiąsias raides rašo viena kunigaikštienė iš Bulonės, o gal tai gražiosios damos iš Brešos ranka.

Nieko nėra apmaudesnio, kai staiga į tokias svajones įsiterpia grasi mintis; tai beveik tas pat kas vaikštinėjant po žydinčią pievą užminti ant gyvatės. Panašų jausmą išgyveno Pipas, staiga prisiminęs moną Bjankiną, kuri paskutiniu laiku nepaprastai jam įkyrėjo. Su šia moterim jis patyrė lengvabūdišką nuotykį viename kaukių baliuje, ji buvo gana daili, bet meilės jis jai nejautė. Užtat Bjankina staiga užsidegė aistra jaunuoliui, atkakliausiai stengdamasi laikyti meile tai, kas buvo tik mandagumas; ji kibo prie jo, dažnai rašė, apiberdama jį meiliais priekaištais; bet kartą, išeidamas iš jos, jis davė sau žodį, kad niekad daugiau čia nesugrįš, ir sąžiningai jo laikėsi. Taigi į galvą jam šovė, kad šitą kapšelį galėjo išsiuvinėti ir atsiųsti mona Bjankina; šitas įtarimas išsklaidė visą jo linksmybę ir visas jį liūliuojančias

svajas; ir juo ilgiau jis mąstė, juo panašesnė į tiesą atrodė jam ši prielaida; jis piktai užtrenkė langą ir nusprendė eiti gulti.

Bet užmigti negalėjo; kad ir kokia ši prielaida buvo įtikinama, Pipas neįstengė atsisakyti abejonės, glostančios jo savimeilę. Ir nejučiomis svajojo toliau: čia jam norėjosi užmiršti kapšelį ir daugiau apie jį negalvoti; čia norėjosi įsikalbėti, jog iš viso nėra jokios monos Bjankinos, kad galėtų toliau ramiai spėlioti. Jis jau užsitraukė lovos užuolaidėles, nusisuko į sienos pusę, kad nematytų šviesos; bet staiga iššoko iš lovos ir pašaukė tarnus. Jam toptelėjo labai paprasta mintis, iš pat pradžių neatėjusi į galvą. Mona Bjankina buvo neturtinga; turėjo tik vieną tarnaitę, ir toji tarnaitė nebuvo negrė, bet storulė mergina iš Kjodžos. Iš kur mona Bjankina būtų galėjusi išpešti šiam reikalui nepažįstamą pasiuntinę, kurios Pipas niekad nebuvo matęs Venecijoje? „Tebūnie palaimintas juodas tavo veidas, – šūktelėjo jis, – ir Afrikos saulė, kuri jį nuspalvino!“ Nieko negaišdamas paprašė durtinio ir liepė paduoti gondolą.

II

Pipas nusprendė aplankyti sinjorą Dorotėją, avogadoro Paskualigo žmoną[2]. Šita garbingo amžiaus dama buvo viena iš turtingiausių ir protingiausių moterų respublikoje; be to, ji buvo Pipo krikštamotė; o kadangi Venecijoje nebuvo nė vieno asmens, kurio sinjora Dorotėja nebūtų pažinojusi, jis tikėjosi, kad ji padės išsiaiškinti ramybės jam neduodančią paslaptį. Vis dėlto pagalvojo, kad dar per anksti pasirodyti pas savo globėją, ir kol kas nusprendė pasivaikščioti po Prokuracijų[3] arkadomis.

Atsitiktinumas lėmė, kad jis kaip tik susitiko moną Bjankiną, perkančią audinius; Pipas įėjo į krautuvėlę ir, persimetęs keliais nereikšmingais žodžiais, staiga, nelabai suvokdamas kodėl, pasakė:

– Mona Bjankina, šįryt jūs atsiuntėte man gražią dovanėlę ir davėte protingą patarimą; nuolankiai jums dėkoju.

Šitaip tvirtai kalbėdamas, jis galbūt tikėjosi išsyk atsikratyti jį kankinančios abejonės; bet mona Bjankina buvo per daug gudri, kad

parodytų nuostabą, nepatyrinėjusi, ar jai tai naudinga. Nors ji tikrai nieko nesiuntė jaunuoliui, suprato, kad pasitaikė proga jį apmulkinti; tiesa, atsakė nesuprantanti, apie ką jis kalbąs, bet pasistengė tai sakydama taip klastingai nusišypsoti ir taip droviai nurausti, jog Pipas liko įsitikinęs, nors iš pažiūros atrodė kitaip, kad kapšelį atsiuntė ji.

– O nuo kada, – paklausė jis, – jūs laikote savo paslaugoms tą dailią negriukę?

Sutrikusi dėl šio klausimo ir nežinodama ką atsakyti, mona Bjankina akimirką sudvejojo, paskui nusikvatojo ir staiga pasišalino. Likęs vienas, baisiai suglumęs, Pipas atsisakė ketinimo apsilankyti pas sinjorą Dorotėją; grįžo namo, sviedė kapšelį į kampą ir daugiau apie jį negalvojo.

Tačiau atsitiko taip, kad po keleto dienų, žaisdamas kauliukais, Pipas pralošė skolon didelę pinigų sumą. Išėjo atsinešti pinigų skolai sumokėti, ir jam pasirodė paranku susipilti juos į kapšelį – kapšelis buvo talpus ir gražiai atrodė prisegtas prie diržo; tad pasiėmė jį ir tą pat vakarą vėl sėdęs lošti pralaimėjo dar kartą.

– Lošiate toliau? – paklausė meseras Vespazianas, senasis Teisingumo ministerijos notaras, kai Pipui nebeliko pinigų.

– Ne, – atsakė šis, – lošti skolon nebenoriu.

– Bet aš paskolinsiu jums, kiek norėsite, – šūktelėjo grafienė Orsini.

– Aš taip pat, – pridūrė meseras Vespazianas.

– Aš taip pat, – švelniu ir skambiu balseliu pakartojo viena iš daugybės grafienės seserėčių, – bet pradarykite savo kapšelį, sinjore Večelijau, ten dar yra vienas cechinas.

Pipas nusišypsojo ir iš tiesų rado kapšelio dugne užmirštą cechiną.

– Tebūnie, – tarė jis, – suloškime dar sykį, bet aš statau tik vieną cechiną, daugiau nerizikuosiu.

Paėmė kaušelį, laimėjo, vėl įsileido į lošimą, vis statydamas dvigubai; žodžiu, po valandos susigrąžino tai, ką buvo pralošęs vakar ir šį vakarą.

– Lošiate toliau? – dabar jau jis paklausė meserą Vespazianą, prieš kurį nebeliko nė vienos monetos.

– Ne, būčiau didžiausias kvailys, jei leisčiau ištuštinti kišenes žmogui, kuris stato vieną cechiną. Tebūnie prakeiktas tas jūsų kapšelis! Jis tikriausiai užkerėtas.

Notaras įtūžęs išėjo iš salės. Pipas jau buvo besekąs jam įkandin, bet čia seserėčia, kuri pasakė jam apie cechiną, tarė juokdamasi:

– Kadangi už savo laimę jūs turite būti dėkingas man, padovanokite man tą cechiną, su kuriuo išlošėte.

Tas cechinas buvo nežymiai paženklintas, ir jį buvo galima atpažinti. Pipas pasirausė, surado jį, bet, ištiesęs ranką atiduoti gražiajai seserėčiai, staiga šūktelėjo:

– Dievaži, gražuole, jūs jo negausite; o kad parodyčiau, jog nesu šykštuolis, prašau paimti iš manęs dešimt cechinų. Na, o dėl šio cechino – paklausysiu neseniai man duoto patarimo – dovanoju jį Apvaizdai.

Šitaip sakydamas, jis sviedė cechiną pro langą.

„Neįtikėtinas dalykas, – galvojo jis, eidamas namo, – kad monos Bjankinos kapšelis neštų man laimę? Keistoka lemties patyčia, jei dalykas, kuris man nemalonus, taptų laimę man nešančiu talismanu".

Netrukus jis iš tikrųjų pastebėjo, kad išlošia kiekvieną kartą, kai pasiima šį kapšelį. Įmesdamas į jį aukso monetą, Pipas negalėdavo atsiginti prietaringos pagarbos ir kartais nejučiomis susimąstydavo, kokie teisingi skrynelėje rasti žodžiai. „Cechinas yra cechinas, – mąstė jis, – nemaža žmonių ne kasdien ir jį turi". Šita mintis prilaikė jį nuo kvailysčių, ir jis leido pinigus jau atsargiau.

Nelaimė, pokalbio su Pipu po Prokuracijų arkadomis mona Bjankina neužmiršo. Kad neišsisklaidytų klaidingas įspūdis, kurį ji pasistengė sudaryti, ėmė jam retkarčiais siuntinėti tai puokštę gėlių, tai kitą kokį niekutį, palydėdama juos trumpu rašteliu. Kaip jau sakiau, Pipui baisiai įsiėdė jos akilandumas, ir jis nusprendė neatsiliepti.

Atsitiko taip, kad mona Bjankina, to šalto elgesio išvesta iš kantrybės, ryžosi žengti akiplėšišką žingsnį, labai supykdžiusį jaunuolį. Kai Pipo nebuvo namie, ji atėjo pas jį ir, papirkusi tarną, pasislėpė apartamentuose. Grįžęs ir radęs ją, Pipas buvo priverstas tiesiai pasakyti, kad nemyli jos ir prašo palikti jį ramybėje.

Bjankina, kuri, kaip sakiau, buvo daili, baisiai įtūžo; apipylė jaunuolį priekaištais, bet šį sykį anaiptol ne meiliais. Pasakė, kad jis apgavęs ją, kai kalbėjęs apie meilę, kad sutepęs jos vardą, ir pagaliau pridūrė, kad ji atkeršysianti. Pipas, klausydamasis tų grasinimų, taip pat supyko; ir, norėdamas įrodyti, kad nieko nebijo, čia pat įkišo jai atgal rytą jos atsiųstą puokštę, o kadangi po ranka pasimaišė kapšelis, šūktelėjo:

– Šekit, imkit ir šitą; kapšelis atnešė man laimę, bet žinokite, man nieko nereikia iš jūsų.

Jaunuolis tuoj pat pasigailėjo supykęs. Mona Bjankina nė nemanė prisipažinti, kad tada pamelavo. Ji netvėrė įsiūčiu, bet buvo ir baisi veidmainė. Stvėrė kapšelį ir išbėgo, tvirtai pasiryžusi priversti Pipą pasigailėti, kad taip šiurkščiai su ja pasielgė.

Vakare jaunuolis kaip paprastai žaidė kauliukais ir prasilošė; neką laimingesnis buvo ir kitomis dienomis. Meseras Vespazianas visada išmesdavo didesnį akučių skaičių ir išlošdavo iš jo didžiules sumas. Pipas, pasipiktinęs savo likimu ir prietaringumu, užsispyrė, bet ir vėl pralošė. Pagaliau, išeidamas iš grafienės Orsini, neištvėrė ir sušuko ant laiptų:

– Teatleidžia man Dievas! Turbūt to seno bepročio teisybė; mano kapšelis buvo užkerėtas, nes nuo to laiko, kai grąžinau jį Bjankinai, nė karto neišmečiau padoraus akučių skaičiaus.

Šią akimirką jis pastebėjo prieš save plevėsuojančią gėlėtą suknelę, iš po kurios šmėsčiojo dvi plonos eiklios kojytės; tai buvo paslaptingoji negrė. Jis paspaudė žingsnį, užkalbino merginą ir paklausė, kas ji tokia ir kas jos šeimininkė.

– Kas žino? – atsakė afrikietė su klastinga šypsena lūpose.

– Manau, kad tu. Tu juk monos Bjankinos tarnaitė?

– Ne, o kas ta mona Bjankina?

– Nagi, po šimts kelmų, toji pati, kuri liepė tau aną dieną atnešti tą skrynelę, kurią mikliai įmetei man į balkoną.

– O, jūsų šviesybe, jūs klystate.

– Neapsimetinėk, aš viską žinau, ji pati man sakė.

– Jeigu ji pati sakė... – atšovė negrė dvejodama. Gūžtelėjo pečiais, akimirką susimąstė; paskui, lengvai sudavusi vėduokle Pipui per skruostą, sušuko: – Iš tavęs pasityčiojo, gražuolėli, – ir nubėgo.

Venecijos gatvės – toks painus labirintas, jos pinasi, kryžiuojasi tokiais aikštingais netikėtais vingiais, jog Pipas, leidęs merginai paspruki, nebeįstengė jos pasivyti. Liko suglumęs, nes padarė dvi klaidas: pirmą, kai atidavė kapšelį Bjankinai, ir antrą, kai nesugebėjo sulaikyti negrės. Klaidžiodamas be tikslo po miestą, beveik pats to nenutuokdamas pasuko sinjoros Dorotėjos, savo krikštamotės, rūmų link; apgailestavo neapsilankęs pas šią damą, kaip tada buvo ketinęs; paprastai jis tardavosi su ja dėl visko, kas jį domino, ir jos patarimas beveik visada jam praversdavo.

Pipas rado sinjorą Dorotėją sode. Ji buvo viena; pabučiavęs jai ranką, pasakė:

– Tik paklausykite, mieloji krikštamote, kokią kvailystę aš padariau. Neseniai kažkas man atsiuntė kapšelį...

Vos išgirdusi šiuos žodžius, sinjora Dorotėja nusijuokė:

– Na ir kaip? – tarė ji. – Gražus kapšelis? Juk auksinės gėlės puikiai išsiskiria iš raudono aksomo, ar ne?

– Ką? – šūktelėjo jaunuolis. – Ar gali būti, kad jūs žinote...

Šią akimirką į sodą įėjo keletas senatorių; garbioji dama pakilo jų pasitikti ir į klausimus neatsakė, nors apstulbęs Pipas toliau ją klausinėjo.

III

Kai senatoriai išėjo, sinjora Dorotėja nepanoro nieko daugiau aiškinti, nors ir kaip įkyriai krikštasūnis meldė. Ji apmaudavo, kad linksmybės minutę išsidavė žinanti nuotykio paslaptį, į kurią nenorėjo kištis. O kai Pipas neatlyžo, pasakė:

– Brangusis vaikeli, galiu tau pasakyti viena – teisybė, nurodydama, kas toji moteris, kuri išsiuvinėjo šį kapšelį, padaryčiau tau galbūt neblogą paslaugą, nes toji moteris yra tikrai viena kilmingiausių

ir gražiausių moterų Venecijoje. Taigi pasitenkink šituo; nors ir labai noriu tau pasitarnauti, turiu tylėti; neišduosiu paslapties, kurią viena žinau ir kurią galėsiu tau atskleisti tik tada, kai man šitai bus pavesta, tuomet mano poelgis bus garbingas.

– Garbingas, brangioji krikštamote? Bet ar galite manyti, kad patikėdama tik man vienam...

– Žinau, ką sakau, – atšovė senoji dama; o kadangi, nors ir buvo labai ori, negalėjo susilaikyti truputį kandžiai nepašmaikštavusi, pridūrė: – Juk tu kai kada rašai eiles, ar ne? Kodėl tau nesudėjus apie visa tai soneto?

Pamatęs, kad nieko neišpeš, Pipas pagaliau atlyžo; bet, kaip galima įsivaizduoti, nesitvėrė begaliniu smalsumu. Nesiryždamas skirtis su krikštamote ir tikėdamasis, kad galbūt vakare apsilankys gražuolė nepažįstamoji, liko pas avogadorą Paskualigą pietauti; tačiau turėjo pasitenkinti tik senatoriais, teismo pareigūnais ir rimčiausiais respublikos teisininkais.

Saulei leidžiantis, jaunuolis atsiskyrė nuo draugijos ir išėjęs atsisėdo giraitėje. Svarstė, ką daryti, ir ryžosi žengti du žingsnius: išgauti iš Bjankinos kapšelį ir, antra, paklausyti sinjoros Dorotėjos, juokais davusios jam patarimą, tai yra parašyti sonetą apie savo nuotykį. Be to, nusprendė parašęs įteikti tą sonetą savo krikštamotei, o ši tikriausiai būtinai parodys jį gražuolei nepažįstamajai. Nenorėdamas ilgiau gaišti, iškart ėmė vykdyti savo dvejopą planą.

Apsitampęs durtinį ir rūpestingai užsismaukęs ant ausies skrybėlę, pirmiausia žvilgtelėjo į veidrodį, ar gražiai atrodo, nes pirmoji jo mintis buvo vėl sugundyti Bjankiną apsimestinėmis meilės priesaikomis ir įtikinti ją švelnumu; bet netrukus šio plano atsisakė pagalvojęs, kad šitaip jis tik iš naujo įdegs tos moters aistrą ir ji vėl užgrius jį visu savo įkyrumu. Nusprendė elgtis priešingai; nuskubėjo pas ją kiek kojos neša, lyg būtų buvęs įsiūčio pagautas, pasiruošęs suvaidinti nevilties sceną ir taip ją išgąsdinti, jog nuo šiol sėdėtų tyliai it pelė po šluota.

Mona Bjankina buvo viena tų šviesiaplaukių venecijiečių juodomis akimis, kurių pagiežos visais laikais buvo baiminamasi. Po savo

bjauraus poelgio Pipas nebuvo gavęs iš jos jokios žinios; ji tikriausiai patyliukais ruošė kerštą, apie kurį buvo paskelbusi. Taigi buvo būtina suduoti lemiamą smūgį, antraip grėsmė galėjo tik padidėti. Kai jaunuolis pasirodė, mona Bjankina buvo susiruošusi kažkur eiti; jis sustabdė ją ant laiptų ir įstūmė atgal į kambarį.

– Nelaimingoji! – sušuko jis. – Ką tu padarei? Sugriovei visas mano viltis, atsikeršijai man!

– Viešpatie Dieve, kas jus ištiko? – nustebo Bjankina.

– Dar klausi! Kur tas kapšelis, kurį sakei man atsiuntusi? Ar drįsi ir vėl tvirtinti tą melą?

– Nesvarbu, ar aš melavau, ar ne. Nieko nebežinau apie tą kapšelį.

– Arba mirsi, arba jį grąžinsi, – šūktelėjo Pipas puldamas prie jos. Ir be jokios pagarbos naujai suknelei, kuria vargšė moteris ką tik išsipuošė, piktai praskyrė šydą, dengiantį jai krūtinę, ir ties širdim įrėmė durklą.

Bjankina pamanė, kad ji jau negyva, ir ėmė šauktis pagalbos; bet Pipas užkimšo jai burną nosine, ir ji nebegalėjo nė šūktelėti; visų pirma privertė ją grąžinti kapšelį, kurį ji, laimė, tebeturėjo.

– Tu užtraukei nelaimę ant galingos šeimos namų, – pasakė jis paskui, – ir visiems laikams sudrumstei vienos įžymiausių Venecijos šeimų gyvenimą! Drebėk dabar! Šitie grėsmingi namai nenuleidžia nuo tavęs akių. Bus sekamas kiekvienas tavo ir tavo vyro žingsnis. Nakties Viešpačiai įrašė tavo vardą į savo knygą[4]; pagalvok apie Dožų rūmų rūsius. Sulig pirmu žodžiu, kurį ištarsi atskleisdama baisią paslaptį, tik per klastą ją atspėjusi, dings visa tavo šeima!

Taręs šiuos žodžius, jis išėjo, ir visi žino, kad baisesnių žodžių Venecijoje tais laikais negalima buvo ištarti. Negailestingi slapti *corte maggiore*[*] nuosprendžiai kėlė tokį siaubą, jog tie, kurie tik tarėsi esą įtariami, iš anksto laikė save žuvusiais. Taip atsitiko ir Bjankinos vyrui, meserui Orijui, kai žmona – kas be ko, šį tą nutylėjusi – papasakojo apie Pipo grasinimus. Bjankina, tiesą sakant, nežinojo, kokios šių grasinimų priežastys – po teisybei ir pats Pipas nežinojo, nes visa ši

[*] Aukščiausiasis teismas (*it.*)

istorija buvo grynas pramanas. Bet meseras Orijas protingai nusprendė, kad nebūtina žinoti, dėl kokių priežasčių užsitraukė aukščiausiojo teismo nemalonę, svarbiausia dabar jos išvengti. Jis buvo gimęs ne Venecijoje, jo tėvai gyveno sausumoje; jau kitą dieną jis išplaukė laivu su žmona, ir daugiau niekas apie juos nieko negirdėjo. Šitaip Pipas atsikratė Bjankinos ir su kaupu atsilygino jai už piktą pokštą, kurį ji jam iškrėtė. O ji visą gyvenimą liko įsitikinusi, kad su kapšeliu, kurį norėjo nugvelbti, iš tiesų susijusi kažkokia valstybinė paslaptis; kadangi tas keistas nutikimas buvo jai neperprantamas, ji visą gyvenimą galėjo tik spėlioti. Mesero Orijo tėvai per tą kapšelį turėjo apie ką kalbėtis. Bespėliodami jie galų gale sukūrė įtikėtiną legendą: „Ticianelą, tai yra Ticiano sūnų, – sakė jie, – įsižiūrėjo kažkokia kilminga dama, o Ticianelas buvo įsimylėjęs moną Bjankiną ir, žinoma, beviltiškai rėžė sparną aplink ją. Tai va, ta kilminga dama, savo rankomis išsiuvinėjusi Ticianelui kapšelį, buvo ne kas kita, kaip pati dožė. Įsivaizduokite, kaip ji supyko sužinojusi, kad Ticianelas atidavė tą meilės dovaną Bjankinai!“

Tokia buvo šeimos kronika, pašnabždomis kartojama Paduvoje, mažame mesero Orijo namelyje.

Patenkintas pirmojo užmojo sėkme, mūsų didvyris ėmė galvoti, kaip įgyvendinti ir antrąjį: parašyti sonetą gražiajai nepažįstamajai. Kadangi keista jo suvaidinta komedija nenoromis jį įkaitino, jis skubiai brūkštelėjo keletą eilučių, kurios nestokojo įkvėpimo. Į jo vaizduotę urmu veržėsi vilties, meilės, slaptos aistros žodžiai, įprasti poetams. „Bet, – pagalvojo jis, – krikštamotė sakė, kad turiu reikalo su viena kilmingiausių ir gražiausių Venecijos damų; vadinasi, reikia laikytis atitinkamo tono ir kreiptis į ją su didesne pagarba.“

Jis perbraukė, ką buvo parašęs, ir, mesdamasis iš vieno kraštutinumo į kitą, parinko kelis skambius rimus ir be vargo ėmė derinti prie jų mintis, kurios panėšėtų į jo damą, tai yra būtų gražiausios ir iškiliausios, kokias tik jis gebėjo rasti. Vietoje pernelyg drąsių vilčių atsirado baikščios abejonės; užuot kalbėjęs apie paslaptį ir meilę, prabilo apie pagarbą ir dėkingumą. Negalėdamas liaupsinti grožybių moters, kurios niekad nebuvo matęs, kiek galėdamas atsargiau pavartojo vieną

kitą miglotą žodį, pritaikomą kiekvienam veidui. Žodžiu, dvi valandas mąstęs ir padirbėjęs, sudėjo dvylika pakenčiamų eilučių, labai darnių ir itin blankių.

Perrašė jas ant gražaus pergamento lakšto ir išpaišė paraštes paukščiais ir gėlėmis, paskui kruopščiai juos nuspalvino. Bet, vos užbaigęs darbą, vos spėjęs iki galo perskaityti eiles, išmetė jas pro langą į kanalą, tekantį pro jo namus. „Ką aš čia darau? – toptelėjo jam. – Kuriam galui tęsti šį nuotykį, jei mano širdis tyli?“

Pasiėmė mandoliną ir ėmė vaikštinėti pirmyn ir atgal po kambarį, dainuodamas ir grodamas senovinę melodiją, sukurtą pagal vieno Petrarkos soneto žodžius. Taip praėjo ketvirtis valandos; Pipas staiga sustojo, širdis jam daužėsi krūtinėje. Nebegalvojo nei apie padorumą, nei apie įspūdį, kurį galėtų padaryti. Ant stalo gulėjo kapšelis, išplėštas iš Bjankinos ir parsineštas kaip laimikis. Jis žvilgtelėjo į jį.

„Moteris, kuri man jį išsiuvinėjo, – pagalvojo jis, – tikriausiai myli mane ir moka mylėti. Siuvinėti tokiais plonais siūlais, parinkti tokias gyvas spalvas – ilgas ir sunkus darbas; siuvinėdama ji galvojo apie mane. Tame trumpame raštelyje, kurį ji atsiuntė su šiuo kapšeliu, buvo draugiškas patarimas, bet nė vieno dviprasmiško žodžio. Tai meilės iššūkis, mestas drąsios moters; net jei ji būtų galvojusi apie mane tik vieną dieną, reikia narsiai pakelti mestą pirštinę“.

Jis vėl sėdosi prie darbo ir, imdamas į rankas plunksną, išgyveno didesnę baimę ir viltį negu tada, kai statydavo didžiausias sumas lošdamas kauliukais. Nelaužydamas galvos ir vienu gaistu, paskubomis sukūrė sonetą; štai apytikris jo vertimas:

Prisimenu, vaikystėj skaitydamas Petrarką,
Ir pats įsigeidžiau šiek tiek šlovės įgyti.
Mylėjo kaip poetas, giedojo meilės alkį,
Vienintelis mokėjo dievų žodžius valdyti.

Tik jis žinojo paslaptį: truputį pristabdyt
Plazdėjimą širdies, kuris vos mirksnį tveria,
Ir su lengvu šypsniu tą viską įrašyt
Su aukso raižikliu į deimanto kristalą.

O jūs, kur kreipiatės tokiu švelniu žodžiu,
Jūs, vakar rašiusi, manę užmiršit ryt.
Atminkite bent tiek, jog padėką siunčiu.

Širdim, ne talentu aš į Petrarką panašus,
Šioj žemėj ranką tegaliu ištiest
*Tam, kursai šaukia, mielas kam esu**.

Rytojaus dieną Pipas apsilankė pas sinjorą Dorotėją. Vos tik likęs vienas su ja, padėjo savo sonetą įžymiajai damai ant kelių ir pasakė: „Tai skirta jūsų draugei“. Sinjora iš pradžių dėjosi nustebusi, paskui perskaitė eiles ir prisiekė, kad niekada niekam jų neparodys. Bet Pipas tik nusišypsojo, o kadangi buvo įsitikinęs, kad ji pasielgs priešingai, atsisveikindamas patikino ją, kad yra dėl to visiškai ramus.

IV

Tačiau kitą savaitę praleido baisiausiai nerimaudamas; bet šis nerimas nestokojo žavesio. Jis nėjo iš namų, nedrįso, taip sakant, ir pajudėti, tarsi nenorėdamas sutrukdyti veikti lemčiai. Šiuo atžvilgiu jis elgėsi išmintingiau, negu paprastai elgiasi jo amžiaus jaunuoliai – jam juk buvo tik dvidešimt penkeri metai, – o jaunatviškai nekantriai stengiantis greičiau pasiekti tikslą dažnai prašaunama pro šalį. Lemtis nori, kad žmogus pats sau pagelbėtų ir kad gebėtų ją laiku sučiupti; nes, kaip sako Napoleonas, lemtis yra moteris. Bet kaip tik dėl šios priežasties ji nori, kad atrodytų, lyg tai, kas iš jos išplėšiama, gauta jos malone, ir nereikia jos skubinti – tegul ji pati atveria ranką.

Užgaidžioji dievaitė į jaunuolio duris pasibeldė devintą dieną, pavakare; ir ne tuščiai, kaip pamatysite. Jis nulipo žemyn ir pats atidarė duris. Tarpduryje stovėjo negrė; rankoje ji laikė rožę, kurią priglaudė Pipui prie lūpų.

---

* Vertė Sigitas Geda.

– Pabučiuokite šią gėlę, – tarė ji, – ant jos – mano ponios bučinys. Ar gali ji saugiai ateiti pas jus?

– Būtų didžiausia kvailystė, – atsakė Pipas, – ateiti pas mane dienos metu; mano tarnai būtinai ją pamatytų. Ar ji negali išeiti iš namų naktį?

– Ne, kas ja dėtas drįstų tai padaryti? Ji negali nei išeiti kur nors naktį, nei priimti jus savo namuose.

– Tad ji privalo sutikti ateiti kur kitur, vietą aš tau nurodysiu.

– Ne, ji nori ateiti čia; pasirūpinkite saugumu.

Pipas valandėlę pamąstė.

– Ar tavo ponia gali anksti atsikelti? – paklausė jis negrę.

– Taip, saulei tekant.

– Na, tai klausyk. Paprastai aš pabundu vėlai, taigi ir visi mano šeimynykščiai ilgai miega rytais. Jei tavo ponia gali ateiti auštant, aš jos lauksiu, įeiti galės niekieno nepastebėta. O kaip ją išleisti paskui – jau mano reikalas, jei vis dėlto ji gali pasilikti pas mane iki sutemstant.

– Ji taip ir padarys; ar tinka jums, kad ateitų rytoj?

– Rytoj su aušra, – atsakė Pipas.

Jis įkišo saują cechinų pasiuntinei užantin; nieko daugiau nebeklausęs, grįžo į miegamąjį ir užsidarė, nusprendęs budėti iki prašvis. Pirmiausia liepė tarnams padėti jam nusirengti, tarsi eitų gulti; likęs vienas, įkūrė kaitrią ugnį, apsivilko siuvinėtus marškinius ir balto aksomo durtinį su kiniško atlaso rankovėmis, užsidėjo kvepiančią apykaklę; paskui, viską sutvarkęs, atsisėdo prie lango ir susisvajojo apie savo nuotykį.

Jis ne taip jau palankiai, kaip, ko gero, kas manytų, vertino savo damos skubėjimą paskirti jam pasimatymą. Nereikia visų pirma užmiršti, kad ši istorija vyksta XVI amžiuje ir kad to meto meilės nuotykiai rutuliojosi kur kas greičiau negu mūsų laikais. Iš autentiškiausių liudijimų atrodo tikra, kad tuo metu tai, ką mes pavadintume nekuklumu, buvo laikoma nuoširdumu, ir net yra pagrindo manyti, kad tai, kas šiandien vadinama dorybe, tada atrodė veidmainystė. Šiaip ar taip, moteris, įsimylėjusi gražų vaikiną, atsiduodavo jam be ilgų kalbų, o šis dėl to nesusidarydavo apie ją blogesnės nuomonės:

niekam nė į galvą neateidavo raudonuoti dėl poelgio, kuris jam atrodė natūralus; tais laikais karaliaus rūmų didikas galėjo nešioti ant skrybėlės vietoj plunksnos šilkinę savo mylimosios kojinaitę, o tiems, kurie nusistebėdavo sutikę jį su ta puošmena Luvro rūmuose, nesivaržydamas atsakydavo, kad tai kojinė moters, dėl kurios jis miršta iš meilės.

Beje, Pipas buvo tokio būdo, kad, gimęs mūsų amžiuje, jis, ko gero, nebūtų šiuo klausimu keitęs nuomonės. Kad ir koks palaidūnas ir nutrūktsprandis, sau jis niekad nemeluodavo, nors kitiems kartais sumeluodavo; noriu tuo pasakyti, kad daiktus jis vertino iš esmės, o ne dėl jų išorės, ir kad, gebėdamas apsimetinėti, klastos tačiau griebdavosi tik tada, kai jo geismas buvo nuoširdus. Jam ateidavo į galvą, kad atsiųstoji dovana tėra tik užgaida, bet jis vis dėlto netikėjo, kad tai koketės užgaida; jau sakiau, kas jam leido taip manyti: kapšelis buvo ypatingai kruopščiai ir skoningai išsiuvinėtas, be to, šiam darbui turėjo būti skirta nemaža laiko.

Jo vaizduotė jau iš anksto piešė jam pažadėtą laimę, bet čia jis staiga prisiminė pasakojimą apie turkiškas vedybas. Kai rytiečiai veda, savo sužadėtinės veidą jie pamato tik po vestuvių; iki tol ji sužadėtinio, kaip ir visų kitų, akivaizdoje visados rodydavosi prisidengusi šydu. Rytiečiai tiki tuo, ką sako tėvai, taigi tuokiasi pasikliaudami garbės žodžiu. Pasibaigus vedybų apeigoms, jaunamartė parodo vyrui savo veidą, tasai gali tada savo akimis patikrinti, ar vykęs, ar ne sudarytasis sandėris; kadangi atsižadėti vis tiek per vėlu, nelieka nieko kito, kaip pripažinti jį pavykusiu; beje, neatrodo, kad tos santuokos būtų nelaimingesnės negu kitos.

. Pipo padėtis buvo kaip tik tokia kaip sužadėtinio turko: tiesa, jis nesitikėjo, kad jo nepažįstamoji dama – nekalta mergelė, bet dėl to jam galvos nesopėjo; be to, buvo vienas skirtumas jo naudai – jokiais iškilmingais ryšiais susisaistyti jis neketino. Galėjo tad mėgautis laukimo ir staigmenos žavais, nesibaimindamas jokių nepatogumų ateityje, ir šito, matyt, jam pakako, kad būtų atlyginta už tai, ko, beje, jis turbūt pasiges. Taigi jis įsivaizdavo, kad jo tikrai laukia pirmoji vedybų naktis, ir nieko stebėtina, kad jo amžiaus jaunuolis nuo šios minties nesitvėrė džiaugsmu.

Pirmoji vedybų naktis jaunuoliui turi iš tikrųjų būti didžiausia laimė, kokią tik gali nupiešti jam laki jo vaizduotė, nes iki šios laimės jo gyvenime nebuvo jokių sielvartų. Tiesa, filosofai teigia, kad sielvartas leidžia ryškiau pajusti malonumo skonį, bet Pipas manė, kad negardus padažas žuvies nepaskanina. Jam patiko lengva ranka skinami džiaugsmai, bet šiurkščių džiaugsmų jis nemėgo; deja, už rafinuotus malonumus reikia brangiai mokėti, tai beveik nekintamas dėsnis. Vedybų naktis išimtis iš šios taisyklės, tai vienintelė aplinkybė gyvenime, kai patenkinami išsyk du itin vyrui brangūs polinkiai: tingumas ir goslumas; į jaunuolio miegamąjį atvedama mergina, vainikuota gėlėmis, dar nepažįstanti meilės; per penkiolika metų jos motina pasistengė įkvėpti jos sielai tauriausius jausmus ir praturtinti protą; kad ši nuostabi būtybė teiktųsi mesti žvilgsnį, jaunuoliui reikėtų, ko gero, ištisus metus maldauti, o sutuoktiniui užtenka tik atverti glėbį, idant šis lobis taptų jo nuosavybe; motina pasišalina, pats Dievas neprieštarauja jų sąjungai. Jei pabudęs iš šio nuostabaus sapno vyras nepasirodytų esąs vedęs, kas nenorėtų kartoti to kas vakaras?

Pipas nesigraužė, kad neišklausinėjo negrės; mat panašiu atveju kiekviena tarnaitė būtinai išliaupsins savo ponią, nors ji būtų bjauresnė už mirtiną nuodėmę; užteko tų poros žodžių, ištrūkusių sinjorai Dorotėjai. Jam tik norėjosi žinoti, ar nepažįstamoji dama tamsiaplaukė, ar šviesiaplaukė. Norint įsivaizduoti moterį, – tada, kai težinai, kad ji graži, – svarbiausia žinoti, kokia jos plaukų spalva. Pipas ilgai svyravo tarp tų dviejų spalvų, pagaliau nusiramino nusprendęs, kad jos plaukai kaštoniniai.

Bet tada pasidarė neaišku, kokios spalvos jos akys; jeigu ji būtų tamsiaplaukė, būtų taręs jas esant juodas, jei šviesiaplaukė – mėlynas. Nusprendė, kad damos akys mėlynos, ne to šviesaus ir neaiškaus mėlio, kuris atrodo čia pilkas, čia žalsvas, bet to tyro kaip dangus žydrumo, kuris aistros akimirkomis patamsėja ir įgyja varno sparno atspalvį.

Vos tik jis spėjo įsivaizduoti šias žavias akis, jausmingą ir įdėmų žvilgsnį, jo fantazija pridėjo dar kaktą, baltą kaip sniegas, ir skruostus, rausvus kaip Alpių viršūnės rytmečio saulės spinduliuose. Tarp tų

skruostų, švelnių it persikas – siaura nosis kaip to antikinio biusto, kurį vadiname „Graikų Amūru". Po ja – raudona burna, nei per didelė, nei per maža, dvi eilės perlų, pro kuriuos dvelkia gaivus ir goslingas alsavimas; gražus apvalus smakras; atviras, bet išdidokas veidas; ant matinio baltumo kaklo be mažiausios raukšlelės lėnai sviro, kaip žiedas ant stiebelio, grakšti ir simpatiška* galvutė. Šitam vaizduotės sukurtam gražiam paveikslui tetrūko vieno – tapti tikrove. „Ji ateis, – mąstė Pipas, – bus čia, kai prašvis." O įstabiausia šioje keistoje svajoje buvo tai, kad Pipas, pats to nenumanydamas, nupiešė tikslų savo būsimos meilužės portretą.

Kai fregata, budinti prie įeigos į uostą, iššovusi kaip paprastai iš patrankos, paskelbė šešias ryto, Pipas pastebėjo, kad jo žiburio šviesa parausvėjo, o langų stiklai nusidažė melsva spalva. Jis skubiai priėjo prie lango. Šį sykį jis dairėsi ne apsnūdusiomis akimis; jautėsi laisvesnis ir žvalesnis negu bet kada, nors nebuvo naktį bluosto sudėjęs. Aušo, bet Venecija dar miegojo; ši tingi pomėgių tėvynė taip anksti nepabunda. Tą valandą, kai pas mus atsidaro krautuvėlės, žingsniuoja praeiviai, rieda vežimai, virš tuščios lagūnos sūkuriavo rūkas, šydu pridengdamas nebylius rūmus. Vėjas vos vos raibino vandens paviršių; tolumoje, Fuzinos pusėje[5], bolavo vienas kitas burlaivis, gabenantis jūrų karalienei tos dienos maisto produktus. Virš įmigusio miesto išniręs iš prieblandos blizgėjo tik Šv. Morkaus varpinės angelas, ir ant jo auksinių sparnų žaižaravo pirmieji saulės spinduliai.

Tuo tarpu begalinėje daugybėje Venecijos bažnyčių garsiai suskambo Dievo Angelas; varpų gausmo įspėti Venecijos balandžiai, stebuklingu instinktu suskaičiuojantys varpų dūžius, būriais, veržliai plasnodami, suskrido per Skjavonių krantinę į didžiąją aikštę lesti grūdų, kurių ten jiems kasdien šią valandą paberiama; migla pamažu sklaidėsi; nušvito saulė; pabudo žvejai, išpurtė savo apsiaustus ir ėmė valyti valtis; vienas jų skardžiu ir tyru balsu užtraukė liaudies dainelę;

* *Simpatica* – italų kalbos žodis, neturintis atitikmens prancūzų kalboje galbūt dėl to, kad prancūzų charakteryje nėra atitikmens tam, ką jis išreiškia (*aut. pastaba*).

iš kažkurio prekybinio laivo atsiliepė bosas; kitas balsas tolumoje pritarė antrojo kupleto priedainiui; netrukus susidarė ištisas choras, kiekvienas dainavo dirbdamas savo darbą, ir nuostabi ryto daina pasveikino švintančią dieną.

Pipo namas stovėjo Skjavonių krantinėje, netoli Nanio rūmų[6], mažo kanalo kampe; šią minutę tamsiame kanale sublizgo aštrus gondolos smaigalis. Jos gale – tik vienas gondoljeras, bet trapi valtis, rėždama vandenį, lėkė kaip strėlė; atrodė, kad ji slysta storo veidrodžio paviršiumi, į kurį ritmiškai niro plokščias irklas. Prie tilto, skiriančio kanalą nuo didžiosios lagūnos, gondola sustojo. Iš jos išlipo moteris su kauke, kilnaus ir liekno stoto, ir pasuko krantinės link. Pipas tuoj pat nulipo žemyn jos pasitikti.

– Tai jūs? – paklausė jis tyliai.

Užuot atsakiusi, dama atsirėmė į ištiestą ranką ir nusekė paskui jį. Namuose dar nebuvo sukilęs nė vienas tarnas; nepratarę nė žodžio, ant pirštų galų jie perėjo apatinę galeriją, kur miegojo durininkas. Atsidūrusi jaunuolio apartamentuose, dama atsisėdo ant sofos ir kurį laiką susimąsčiusi tylėjo. Nusiėmė kaukę. Tada Pipas pamatė, kad sinjora Dorotėja nemelavo: jis iš tiesų regėjo vieną gražiausių Venecijos moterų, dviejų kilmingų šeimų paveldėtoją – Beatričę Loredano, prokuratoriaus Donato našlę[7].

V

Nėra žodžių, kuriais būtų įmanoma nusakyti, koks įstabus buvo pirmų Beatričės žvilgsnių grožis, kai ji, atskleidusi veidą, apsidairė aplink. Jai buvo tik dvidešimt ketveri, bet našlavo ji jau pusantrų metų, ir, nors jos poelgis galėjo skaitytojui pasirodyti drąsokas, elgėsi ji taip pirmąsyk gyvenime; iki šiol ji tikrai mylėjo tik savo vyrą. Todėl, pasiryžusi šiam žingsniui, ji buvo tokia susijaudinusi, jog turėjo sukaupti visas jėgas, kad negrįžtų iš pusiaukelės; jos akyse spindėjo ir meilė, ir sutrikimas, ir narsa.

Pipas žvelgė į ją su tokiu susižavėjimu, jog negalėjo nė žodžio ištarti. Kad ir kokios būtų aplinkybės, į tobulai gražią moterį neįmanoma žiūrėti be nuostabos ir pagarbos. Pipas ne sykį buvo sutikęs Beatričę pasivaikščiojimo metu ar pobūviuose. Pats šimtą kartų gyrė ir girdėjo, kaip giria kiti, jos grožį. Ji buvo Dešimties Tarybos nario, Pietro Loredano, duktė ir proanūkė garsiojo Loredano, taip aktyviai dalyvavusio Džakobo Foskario byloje. Šios šeimos išdidumas Venecijoje buvo puikiai žinomas, ir Beatričė, visų nuomone, paveldėjo šį savo protėvių bruožą. Ji buvo labai jauna ištekinta už prokuratoriaus Marko Donato, o po jo mirties liko visiškai laisva ir tapo didžiulio turto savininke. Jos rankos siekė žymiausi respublikos didikai; bet į jų pastangas jai patikti ji atsakydavo tik didžiausiu abejingumu ir panieka. Trumpai tariant, jos išdidus ir laukinis būdas buvo virtęs beveik priežodžiu. Todėl Pipas buvo dvigubai nustebintas; visų pirma, jis niekuomet nebūtų drįsęs spėlioti, kad paslaptinga nepažįstamoji, kurios širdį jis užkariavo, yra Beatričė Donato, be to, jam atrodė, kad mato ją pirmą kartą – taip ji buvo nepanaši į pačią save. Meilė, suteikianti žavesio papraščiausiam veidui, šią akimirką demonstravo savo galybę pagražindama tobulą gamtos kūrinį.

Kiek patylėjęs, Pipas priėjo prie damos ir paėmė ją už rankos. Mėgino išsakyti jai savo nuostabą ir padėkoti už suteiktą laimę; bet ji neatsakinėjo ir tarsi negirdėjo, ką jis sako. Sėdėjo sustingusi lyg nieko nematydama, sakytum visa, kas ją supo, buvo sapnas. Pipas ilgai kalbėjo, o ji nė nekrustelėjo; tada jis atsisėdo šalia ir apkabino jos liemenį.

– Jūs atsiuntėte man vakar, – tarė jis, – pabučiavimą ant rožės lapelių; leiskite man grąžinti jums tai, ką gavau, prisilietus dar gražesnio ir gaivesnio žiedo.

Tardamas šiuos žodžius, jis pabučiavo ją į lūpas. Ji nė nemėgino jam sukliudyti; bet jos žvilgsnis, be tikslo klaidžiojęs aplinkui, įsmigo staiga į Pipą. Ji švelniai jį atstūmė ir pasakė, liūdnai ir žaviai purtydama galvutę:

– Jūs manęs nemylėsite, jums tai bus tik užgaida; bet aš jus myliu ir pirmiausia noriu atsiklaupti prieš jus.

Ji iš tiesų palinko; Pipas veltui stengėsi ją sulaikyti, maldaudamas, kad keltųsi. Ji išslydo jam iš glėbio ir atsiklaupė ant grindų.

Keista ir netgi nemalonu matyti moterį tokia nusižeminusia poza. Nors tai yra meilės išraiškos būdas, taip meilę reikšti dera turbūt tik vyrui; ši skaudi poza visada trikdo, ir net teisėjai kai kada atleidžia nusikaltėliui, sukritusiam ant kelių. Pipas su vis didėjančia nuostaba žiūrėjo į šį įstabų reginį. Kai jis atpažino atėjusią pas jį Beatričę, jį apėmė pagarbos jausmas; ką tad jis turėjo išgyventi, matydamas ją prie savo kojų? Prieš jį klūpojo Donato našlė, Loredanų duktė. Jos aksominė suknelė, nubarstyta sidabro gėlėmis, dengė grindų plokštes; jos šydas, išsiskleidę plaukai lietė žemę. Iš šitų nuostabių rėmų kyšojo balti jos pečiai ir lyg maldai sudėtos rankos, o drėgnos akys, pakeltos į viršų, žvelgė į Pipą. Susijaudinęs iki sielos gelmių, Pipas atsitraukė per keletą žingsnių ir pajuto svaigstąs puikybe. Jis nebuvo kilmingasis; patricijų išdidumas, kurį jam po kojų paklojo Beatričė, lyg žaibas nudegino jaunuolio sielą.

Bet šis tuštybės švystelėjimas tvėrė tik trumpą akimirką ir čia pat išblėso. Toks reginys turėjo pažadinti kilnesnius negu tuštybė jausmus. Kai mes pasilenkiame virš skaidraus šaltinio, jame tuojau atsispindi mūsų paveikslas; o kai dar žemiau lenkiamės, mūsų dvynys pakyla iš vandenų gelmės ir pasitinka mus. Taip ir žmogaus sieloje meilė gimdo meilę. Pipas taip pat suklupo. Palinkę vienas prieš kitą, jie pirmą kartą pasibučiavo.

Beatričė buvo ne tik Loredanų duktė, jos gyslomis tekėjo ir švelnus jos motinos, Bjankos Kantarini kraujas. Nebuvo šiame pasaulyje geresnės būtybės už šią motiną, kuri buvo taip pat viena iš pirmųjų Venecijos gražuolių. Bjanka visada būdavo patenkinta ir meili; taikos metu jai terūpėjo viena – gražiai gyventi, o karo metu – mylėti tėvynę; ji atrodė vyresnioji savo dukterų sesuo. Mirė ji jauna ir net mirusi dar buvo graži.

Bjanka išmokė Beatričę suprasti ir pamilti meną, ypač tapybą. Tai nereiškia, kad jaunoji našlė tapo didele žinove šioje srityje. Ji lankėsi Romoje ir Florencijoje, bet Mikelandželo šedevrai sukėlė jai tiktai smalsumą. Jeigu ji būtų buvusi romietė, būtų mėgusi Rafaelį; bet

ji buvo Adrijos duktė, ir jai labiau patiko Ticianas. Kai visi aplink ją užsiėmė rūmų intrigomis arba respublikos reikalais, jai terūpėjo nauji paveikslai ir tai, koks likimas laukia jos mėgstamos dailės po senojo Večelijaus mirties[8]. Dolfino rūmuose ji pamatė paveikslą, apie kurį pasakojau šios apysakos pradžioje, tą vienintelį paveikslą, kurį buvo nutapęs Ticianelas ir kuris žuvo gaisre. Po to pas sinjorą Dorotėją ji susitiko Pipą ir įsimylėjo jį taip, jog neįstengė savo meilei atsispirti.

Tapyba Julijaus II ir Leono X laikais[9] nebuvo amatas kaip šiandien; menininkams ji buvo religija, didikams – išprususio skonio išraiška, Italijai šlovė, o moterims – aistra. Jei tais laikais popiežius išsiruošdavo iš Vatikano, kad aplankytų Buonarotį, tai kilmingo venecijiečio duktė galėjo nesigėdydama pamilti Ticianelą; bet Beatričė turėjo sumanymą, taurinantį ir skatinantį jos aistrą. Ji norėjo tapti ne tik Pipo meilužė, bet ir padaryti jį dideliu tapytoju. Žinojo, kokį palaidą gyvenimą jis gyvena, ir nusprendė jį iš tos aplinkos išplėšti. Tikėjo, – kad ir koks ištvirkęs jis buvo, – jog jo šventa kūrybinė ugnis neužgesusi, ją tik dengia pelenų sluoksnis, ir vylėsi, kad meilė vėl įžiebs dieviškąją kibirkštėlę. Dvejojo ištisus metus, slapta puoselėdama šią mintį, retkarčiais sutikdama Pipą, žvalgydamasi į jo langus, kai pravažiuodavo krantine. Į galvą jai šovė kartą užgaidi mintis. Ji neatsispyrė pagundai išsiuvinėti kapšelį ir nusiųsti jį Pipui. Tiesa, davė sau žodį, kad tolesnio žingsnio nežengs ir daugiau nieko nebandys. Bet kai sinjora Dorotėja parodė Pipo jai sukurtas eiles, iš džiaugsmo apsiverkė. Suvokė, koks pavojus jai gresia, jei mėgins įgyvendinti savo svajas; bet tai buvo moters svaja, o „Ko nori moteris, to nori Dievas“, tarė ji sau, išeidama iš namų.

Vadovaudamasi ir remdamasi šia mintimi, savo meile ir nuoširdumu, ji jautėsi saugi. Suklupdama prieš Pipą, atkalbėjo savo pirmą maldą meilės dievui; bet kai buvo sudėta išdidumo auka, nekantrusis dievas pareikalavo iš jos kitos aukos. Beatričė nesuabejojo, tapdama Ticianelo meilužė, tarsi būtų buvusi jo žmona. Nusiėmė šydą ir užmetė jį ant Veneros statulos, stovinčios miegamajame; paskui graži ir blyški kaip marmurinė dievaitė, atsidavė savo lemčiai.

Dieną ji praleido pas Pipą, kaip buvo sutarta. Saulei leidžiantis ta pati gondola, kuri buvo ją atgabenusi, atplaukė jos pasiimti. Išėjo ji taip pat slapčia, kaip buvo įėjusi. Tarnai buvo išsiųsti įvairiomis dingstimis; namuose likęs tik durininkas. Pripratęs prie savo šeimininko gyvenimo būdo, jis nenustebo, kad kartu su Pipu per galeriją eina kaukėta moteris. Bet kai dama tarpduryje pakėlė kaukės mezginius ir Pipas atsisveikindamas ją pabučiavo, tyliai priselino arčiau ir sukluso.

– Ar niekad nebuvai manęs pastebėjęs? – linksmai paklausė Beatričė.

– Kaipgi ne, – atsakė Pipas, – bet nebuvau įsižiūrėjęs į tavo veidą; net tu pati nenumanai, kokia tu graži.

– Nei tu; tu gražus kaip saulė, tūkstantį kartų gražesnis negu anksčiau. Ar mylėsi mane?

– Taip, ir ilgai.

– O aš amžinai.

Tarę šiuos žodžius, jie išsiskyrė, ir Pipas liko stovėti tarpduryje akimis lydėdamas gondolą, nusinešančią Beatričę Donato.

VI

Prabėgo dvi savaitės, o Beatričė dar neprasitarė apie savo sumanymą. Po teisybei ji pati jį primiršo. Pirmosios meilės dienos panašios į ispanų ekspedicijas, kai jie atrado Naujajį Pasaulį. Išplaukdami jie žadėjo vyriausybei laikytis tikslių nurodymų, atvežti vietovių planus ir civilizuoti Ameriką; bet vos atsidūrę vietoje, išvydę nepažįstamą dangų, žmogaus kojos neliestas girias, aukso ir sidabro kalnus, prarado atmintį. Vaikydamiesi to, kas nauja, užmiršo duotus pažadus ir visą Europą, užtat atrado lobius; taip kartais elgiasi ir meilužiai.

Beatričės užmaršumą pateisino dar viena priežastis. Per tas dvi savaites Pipas nė karto nelošė kauliukais ir nė karto neaplankė grafienės Orsini. Tai buvo santūraus gyvenimo būdo pradžia; taip bent manė Beatričė, ir aš nežinau, ar ji klydo, ar ne. Pusę dienos Pipas

praleisdavo šalia mylimosios, o kitą pusę – grožėdamasis jūra ir siurbčiodamas Samoso vyną vienoje Lido smuklėje. Draugai jo nebematė; jis atsisakė visų savo įpročių, jam nerūpėjo nei laikas, nei valanda, nei ką jis veikia; žodžiu, svaigo visiška visa ko užmarštimi, į kurią visados nugrimzta vyras po pirmųjų gražios moters bučinių; ar galima tokiu atveju pasakyti, ar vyras protingas, ar beprotis?

Pavartosiu žodį, kuris pasako viską – Pipas ir Beatričė buvo sukurti vienas kitam; jie perprato tai pačią pirmą dieną, bet dar reikėjo laiko, kad tuo įsitikintų, o vienas mėnuo tam ne per ilgas laikas. Taigi prabėgo mėnuo, o apie tapybą nebuvo užsiminta. Užtat viską užpildė meilė, muzika, plaukiojimas gondola ir pasivaikščiojimai už miesto. Kilmingoms damoms kartais labiau patinka slapta išvyka į priemiesčio smuklę negu jauki vakarienė buduare. Tokios nuomonės buvo ir Beatričė, ir labiau negu pietūs pas patį dožą, ją viliojo šviežia žuvis, suvalgyta dviese su Pipu kurioje nors Kvintavalio pavėsinėje. Pavalgę jie sėsdavo į gondolą ir plaukiodavo aplink Armėnų salą; ten, tarp miesto ir Lido, tarp dangaus ir jūros, patariu aš tau, skaitytojau, gražią mėnesienos naktį pasimėgauti meile, kaip ja mėgaujasi venecijiečiai.

Kartą, praėjus mėnesiui, kai Beatričė slapčia kaip visados atėjo pas Pipą, rado jį linksmesnį negu paprastai. Jis buvo ką tik papusryčiavęs ir, kai ji įėjo, vaikštinėjo niūniuodamas po kambarį; į kambarį krito saulės spinduliai, ir jų nušviestas tviskėjo ant stalo sidabrinis dubenėlis, pilnas cechinų. Vakar jis kauliukais išlošė pusantro tūkstančio piastrų iš mesero Vespaziano. Už šitų pinigų dalį jis nupirko kinišką vėduoklę, iškvėpintas pirštinaites ir auksinę Venecijoje pagamintą įstabaus darbo grandinėlę; viską sudėjo į kedro medžio skrynelę, inkrustuotą perlamutru, ir įteikė ją Beatričei.

Iš pradžių ji su džiaugsmu dovaną priėmė, bet sužinojusi, kad ji pirkta už išloštus pinigus, jos atsisakė. Užuot pritarusi Pipo linksmybei, susimąstė. Galbūt Pipas jau nebe taip ją myli, jei grįžo prie ankstesnių pomėgių? Šiaip ar taip, suprato, kad atėjo metas prabilti ir pamėginti nukreipti jį nuo palaido gyvenimo, į kurį jis galėjo vėl pasinerti.

Užmojis nebuvo lengvas. Per tą mėnesį Beatričė jau perprato Pipo charakterį. Į kasdieninius gyvenimo reikalus jis, tiesą sakant, žiūrėjo labai aplaidžiai ir palaimingai atsiduodavo *far niente**; bet sutvardyti jį svarbesniuose reikaluose nebuvo lengva kaip tik dėl to jo vangumo: kai kas nors panūsdavo jį paveikti, jis nekovodavo, nesiginčydavo, netrukdydavo žmonėms kalbėti, o pasielgdavo vis dėlto savaip. Kad pasiektų tikslą, Beatričė griebėsi gudrybės ir paklausė, ar nenorėtų jis nutapyti jos portreto.

Jis mielai sutiko; kitą dieną nusipirko drobę ir liepė pastatyti miegamajame gražų drožinėto ąžuolo molbertą, priklausiusį jo tėvui. Beatričė atėjo anksti rytą apsisiautusi plačiu rudu drabužiu, kurį nusimetė, kai Pipas pasiruošė tapyti. Stojo prieš Pipą su apdaru, beveik panašiu į tą, kokiu Paris Bordonė[10] pavaizdavo savo „Karūnuotąją Venerą". Plaukai, perrišti ant kaktos ir prisagstyti perlų, krito ant jos rankų ir pečių ilgomis banguojančiomis sruogomis. Perlų vėrinys, nukaręs iki diržo ir pritvirtintas krūtinės viduryje aukso sąsaga, pabrėžė tobulus jos nuogos krūtinės kontūrus. Taftos suknelė, žaižaruojanti melsva ir rausva spalva, buvo pakelta iki kelio rubino sage, ir iš po jos kyšojo lygi kaip marmuras jos kojytė. Rankas ji, be to, buvo apsimausčiusi brangiomis apyrankėmis, o kojas apsiavusi raudono aksomo kurpaitėmis, suvarstytomis auksu.

Bordonės „Venera", kaip žinoma, yra vienos Venecijos damos portretas; šis dailininkas, Ticiano mokinys, buvo Italijoje plačiai išgarsėjęs. Bet Beatričė, galbūt pažinojusi paveikslo modelį, žinojo, aišku, kad ji pati už ją gražesnė. Ji norėjo sužadinti Pipui norą pasivaržyti ir parodyti, kad jis gali pranokti Bordonę.

– Prisiekiu Diana! – valandėlę į ją žiūrėjęs, šūktelėjo Pipas, – „Karūnuotoji Venera" – tik austrių pardavėja prie Arsenalo, persirengusi dievaite; bet štai kur Amūro motina ir karo dievo mylimoji!

Lengva patikėti, kad, išvydus tokį nuostabų modelį, pirmasis Pipo rūpestis buvo toli gražu ne noras pradėti tapyti. Akimirką Beatričė išsigando, ar ne per graži ji ir ar gerą pasirinko priemonę savo planams

* Dykinėjimas (*it.*)

įgyvendinti ir pertvarkyti jo gyvenimą. Vis dėlto portretas buvo pradėtas, bet eskizą Pipas darė atsainia ranka. Jam netyčia iš rankos iškrito teptukas; Beatričė pakėlė jį ir paduodama mylimajam tarė:

– Tavo tėvui taip pat kartą iš rankų iškrito teptukas; Karolis V jį pakėlė ir padavė jam; noriu pasielgti kaip cezaris, nors nesu imperatorienė.

Pipas be galo mylėjo tėvą, žavėjosi juo ir kalbėjo apie jį tik su didžiausia pagarba. Šis prisiminimas jį sujaudino. Jis pakilo ir atidarė spintą.

– Štai teptukas, kurį tu paminėjai, – tarė jis ir parodė jį Beatričei, – šį teptuką mano brangusis tėvas saugojo kaip relikviją nuo to laiko, kai prie jo prisilytėjo pusės pasaulio viešpaties ranka.

– Ar matei tą įvykį? – paklausė Beatričė. – Ar negalėtum papasakoti apie jį?

– Buvau dar vaikas, – atsakė Pipas, – bet viską prisimenu. Tai nutiko Bolonėje, kur vyko popiežiaus ir imperatoriaus susitikimas; buvo deramasi dėl Florencijos kunigaikštystės, arba tikriau – sprendžiamas Italijos likimas. Paulius III ir Karolis V šnekučiavosi sėdėdami terasoje; kol jie kalbėjosi, miestas tylėjo lyg žado netekęs. Po valandos viskas buvo nuspręsta. Iki šiol viešpatavusią tylą perskrodė vyrų šauksmai ir arklių žvengimas. Niekas nežinojo, kas bus toliau, ir visi jaudinosi, norėdami sužinoti, bet buvo įsakyta laikytis griežčiausios paslapties; gyventojai smalsiai ir su siaubu žiūrėjo į kiekvieną net ir menkiausią pro šalį šmėstelėjusį vienų ar kitų rūmų dvariškį; sklido gandai apie Italijos suskaldymą, naujas kunigaikštystes, apie tai, kad daug kam gresia tremtis. Mano tėvas tapė tada didžiulį paveikslą; jis stovėjo aukštai, ant kopėčių, kuriomis naudojosi tapydamas, tik staiga atsivėrė durys, įėjo kariai, ginkluoti alebardomis, ir išsirikiavo pagal sieną. Įžengęs pažas garsiai šūktelėjo: „Cezaris!“ Po kelių minučių pasirodė imperatorius – smaugtu durtiniu, slėpdamas šypseną savo rudoje barzdoje. Tėvas, nustebęs ir apsidžiaugęs šiuo netikėtu apsilankymu, greitai, kiek tik galėdamas, – jis buvo jau senas, – ėmė lipti kopėčiomis žemyn, laikydamasis už turėklų, ir paleido iš rankų teptuką. Niekas nepajudėjo, nes imperatoriaus akivaizdoje mes

buvome virtę statulomis. Tėvas gėdijosi savo lėtumo ir negrabumo, bet skubėti bijojo, kad nesusižeistų; Karolis V žengė porą žingsnių pirmyn, lėtai pasilenkė ir pakėlė teptuką. „Ticianas, – ištarė jis skambiu ir valdingu balsu, – Ticianas nusipelnė, kad jam patarnautų cezaris." Ir tikrai su neprilygstamu didingumu padavė teptuką tėvui; šis priklaupė jį priimdamas.

Išklausiusi šį pasakojimą, – Pipas pasakodamas neįstengė nuslėpti savo susijaudinimo, – Beatričė valandėlę tylėjo; ji nuleido galvą ir taip pasinėrė į savo mintis, jog Pipas galų gale paklausė, apie ką ji mąsto.

– Štai apie ką, – atsakė ji. – Dabar Karolis V miręs, o Ispanijos karaliumi tapo jo sūnus. Ką pasakytų žmonės apie Pilypą II[11], jeigu, užuot nešiojęs tėvo špagą, leistų jai rūdyti spintoje?

Pipas šyptelėjo ir, nors perprato Beatričės mintį, paklausė, ką ji norinti pasakyti.

– Noriu pasakyti, – atsakė Beatričė, – kad tu taip pat esi karaliaus įpėdinis; Bordonė, Moretas, Romaninas – geri tapytojai; Tintoretas ir Džordžonė – dideli menininkai; bet Ticianas – karalius; o kieno rankose dabar jo skeptras?

– Mano brolis Oracijas, – atsakė Pipas, – būtų buvęs didis tapytojas, jei nebūtų miręs.

– Žinoma, – atšovė Beatričė, – o štai ką sakys žmonės apie Ticiano sūnus: „Vienas jų būtų buvęs didis, jei nebūtų miręs, antras – jei būtų norėjęs".

– Tu taip manai? – nusijuokė Pipas. – Na ką gi, jie dar pridurs: „Bet jam labiau patiko plaukioti gondola su Beatriče Donato".

Kadangi Beatričė tikėjosi kitokio atsakymo, truputį sutriko. Tačiau rankų nenuleido ir prabilo rimtesniu tonu.

– Klausyk, ką pasakysiu, – tarė ji, – ir liaukis juokavęs. Tuo vieninteliu tavo nutapytu paveikslu gėrėjosi visi. Nėra žmogaus, kuris neapgailestautų, kad jis sudegė; bet gyvenimas, kurį tu gyveni – blogiau negu Dolfino rūmų gaisras, nes jis žudo tave patį. Tau rūpi tik linksmintis, ir tu nesusimąstai, kad tai, kas kitiems tėra tik jaunystės paklydimas, tau yra gėda. Kauliukais lošti gali praturtėjusio pirklio

sūnus, bet ne Ticianelas. Kam nauda iš to, kad išmanai tiek, kiek seniausi mūsų tapytojai, ir kad tebesidžiaugi jaunyste, kurios jie stokoja? Tau tereikia pamėginti, kad pavyktų, o tu nemėgini. Draugai tave apgaudinėja, bet mano pareiga pasakyti tau, kad tu įžeidi tėvo atminimą; kas tau šitai pasakytų, jei ne aš? Kol esi turtingas – visada atsiras žmonių, kurie padės tau nusigyventi; kol esi gražus, moterys tave mylės; bet kas bus, jei dabar, kol esi jaunas, tau niekas nepasakys tiesos? Esu tavo meilužė, brangusis valdove, bet noriu būti ir tavo mylimoji. Ak, jei Dievas būtų leidęs tau gimti varguoliu! Jei myli mane, privalai dirbti. Toli, užmiestyje, aš suradau nuošalų vieno aukšto namelį. Apstatysime jį, jei nori, pagal savo skonį ir turėsime du raktus: vienas bus tau, kitą pasilaikysiu aš. Ten mums nieko nereiks bijoti, ir mes būsime laisvi. Liepsi nunešti ten savo molbertą; jei prižadėsi man ateiti ten padirbėti dvi valandas per dieną, aš kasdien lankysiuosi pas tave. Ar užteks tau kantrybės? Jei sutiksi, po metų galbūt manęs jau nemylėsi, bet būsi įpratęs dirbti, o Italijoje atsiras dar vienas didis vardas. Jei atsisakysi, aš vis tiek tave mylėsiu, bet žinosiu, kad tu manęs nemyli.

Beatričė virpėjo šitaip kalbėdama. Bijojo įžeisti mylimąjį, tačiau buvo pati sau davusi žodį viską atvirai išdėstyti; iš baimės ir noro patikti jos akys žėrėjo. Dabar ji buvo panaši ne į Venerą, o į Mūzą. Pipas ne iš karto atsakė; ji atrodė jam tokia graži, jog nesiskubino jos raminti. Teisybę sakant, jis ne tiek klausėsi jos priekaištų, kiek šiuos žodžius bylojančio balso intonacijų ir žavėjosi tuo jaudinančiu balsu. Beatričė kalbėjo iš visos širdies gryniausia toskaniečių tartimi, švelniai kaip venecijiečiai. Kai žvali dainelė liejasi iš gražios burnos, mes nelabai domimės jos žodžiais; kartais net maloniau jų aiškiai negirdėti ir tik plaukti kartu su muzika. Maždaug taip pasielgė ir Pipas. Nesigilindamas į tai, ko prašo Beatričė, jis priėjo prie jos, pabučiavo į kaktą ir pasakė:

– Pažadu viską, ko panorėsi; tu graži kaip angelas.

Buvo sutarta, kad nuo šios dienos Pipas dirbs kasdien tuo pačiu laiku. Beatričė panoro, kad jis įsipareigotų raštiškai. Išsitraukė savo lenteles, išdidžiai ir su meile brūkštelėjo kelias eilutes ir pasakė:

– Žinai, mes, Loredanai, įpratę sąžiningai vesti sąskaitas!* Įrašau tave kaip savo skolininką: tu skolingas man dvi darbo valandas per dieną vienerių metų laikotarpiu; pasirašyk ir tiksliai atsiteisk, kad žinočiau, jog myli mane.

Pipas mielai pasirašė.

– Bet sutarta, – tarė jis, – kad pirmiausia tapysiu tavo portretą.

Beatričė jį pabučiavo ir šnibžtelėjo į ausį:

– Aš taip pat padarysiu tavo portretą, nuostabų, labai panašų į tave, tik ne negyvą, o gyvą.

VII

Pradžioje Pipo ir Beatričės meilė galėjo būti palyginta su trykštančiu iš žemės šaltiniu; dabar ji buvo panaši į išsiliejusį upelį, kuris pamažu skverbdamasis rausiasi smėlyje vagą. Jei Pipas būtų buvęs aukštos kilmės, jis, aišku, būtų vedęs Beatričę, nes juo geriau jie vienas kitą pažino, juo labiau jie vienas kitą mylėjo; tačiau, nors Večeliai buvo padori Kadorės šeima iš Friulo[12], tokia santuoka buvo neįmanoma. Būtų pasipriešinę ne tik artimi Beatričės giminaičiai, bet ir pasipiktinę visi, kurie vadino save patricijais Venecijoje. Tie, kurie mielai pakentė meilės nuotykius ir neprieštaravo, kad kilminga dama būtų dailininko meilužė, niekada nebūtų atleidę tai pačiai moteriai, jeigu ji būtų už savo meilužio ištekėjusi. Tokie buvo tos epochos prietarai, ir vis dėlto ji buvo geresnė negu mūsiškė.

Mažasis namelis jau buvo apstatytas; Pipas laikėsi žodžio ir kasdien jame lankėsi. Pasakyti, kad jis dirbo – būtų per daug, bet jis

* Kai Foskaris buvo nuteistas, Džakopas Loredanas, Pjetro sūnus, manė ar dėjosi manąs, kad turi atkeršyti už savo šeimos patirtus nuostolius. Sąskaitybos knygose (jis vertėsi prekyba, kaip beveik visi to meto patricijai) savo paties ranka įrašė dožą į skolininkų sąrašą: „Skolingas už mano tėvo ir dėdės mirtį“. Kitoje knygos pusėje paliko tuščią lapą, kur turėjo būti pažymėta, kad skola apmokėta, ir iš tikrųjų po dožo žūties įrašė: „*L'ha pagata* – Užmokėjo“. (Dariu *Venecijos respublikos istorija*) (*Aut. pastaba*)

dėjosi dirbąs arba tiksliau – jam pačiam atrodė, kad dirba. Beatričė taip pat laikėsi žodžio net geriau, negu buvo žadėjusi, nes ateidavo visada pirmoji. Portretas buvo pradėtas; pirmyn jis stūmėsi lėtai, bet stovėjo ant molberto ir, nors prie jo dažniausiai nebūdavo prisiliečiama, jis bent atlikdavo liudytojo vaidmenį arba paskatindavo meilę, arba pateisindavo tingumą.

Beatričė kiekvieną rytą per savo juodąją tarnaitę pasiųsdavo meilužiui gėlių puokštę – norėjo jį įpratinti anksti keltis.

– Tapytojas privalo pakilti su aušra, – sakė ji, – saulės šviesa – jo gyvenimas ir tikroji jo meno stichija, nes be jos jis nieko negali sukurti.

Ši pastaba Pipui atrodė teisinga, bet taikyti ją gyvenime buvo keblu. Kartais puokštę, atneštą negrės, jis įmerkdavo į pasaldinto vandens stiklinę, stovinčią ant naktinio staliuko, ir vėl užmigdavo. Kai žingsniuodamas į mažąjį namelį eidavo pro grafienės Orsini langus, jam vaidendavosi, kad jo kišenėje sunerimsta pinigai. Kartą per pasivaikščiojimą susitiko meserą Vespazianą, tas paklausė, kodėl jo niekur nematyti.

– Prisiekiau nebeimti į rankas kauliukų, – atsakė Pipas, – ir neprisiliesti prie kortų; bet kadangi jūs čia, suloškime – raštas ar erelis? – iš pinigų, kuriuos turime kišenėje.

Meseras Vespazianas, – nors jau senas ir, be to, notaras, – buvo užkietėjęs lošėjas ir nė nemanė atsisakyti. Išmetė piastrą į orą, pralošė apie trisdešimt cechinų ir pasišalino, reikia pasakyti, ne itin patenkintas. „Kaip apmaudu, – dingtelėjo Pipui, – kad negaliu šią valandą sulošti kauliukais! Esu įsitikinęs, kad Beatričės kapšelis ir toliau neštų man laimę, ir aš per savaitę atsiloščiau tai, ką pralošiau per dvejus metus".

Tačiau savo meilužei jis pakluso su dideliu malonumu. Jo mažoji dirbtuvėlė atrodė tokia linksma ir tokia rami! Jautėsi jis čia lyg naujame, tačiau pažįstamame jam pasaulyje, nes drobė ir molbertas priminė Pipui vaikystę. Daiktai, kurie kadaise supo mus, vėl lengvai pasidaro savi, o jei su jais susiję prisiminimai, jie pasidaro mums brangūs, nors ir nesuvokiame kodėl. Kai Pipas kurį nors gražų rytą paimdavo į

rankas paletę ir ištrėkšdavo ant jos žvilgančių dažų; o kai paskui žiūrėdavo į juos, jau tvarkingai išdėstytus ir laukiančius paklusti jo rankai, jam vaidendavosi, kad girdi už nugaros šiurkštų tėvo balsą, šaukiantį kaip kitados: „Ei, tinginy, apie ką susisvajojai? Greičiau prie darbo!“ Tai prisiminęs, jis panūsdavo atsigręžti, bet vietoj griežto Ticiano veido išvysdavo Beatričę, jos apnuogintas rankas ir krūtinę, kaktą, vainikuotą perlais; ji laukė, kada reikės pradėti pozuoti, ir su šypsena sakė: „Aš tavo paslaugoms, mano valdove“.

Nereikia manyti, kad Pipas buvo abejingas Beatričės patarimams ir kad ji jų gailėjo. Beatričė kalbėjo apie Venecijos meistrus, apie tą šlovę, kurios jie buvo tarp kitų Italijos tapybos mokyklų nusipelnę; priminusi jam, į kokias aukštybes tada buvo iškilęs menas, tuoj pat nurodydavo dabartinį jo nuosmukį. Šituo klausimu ji buvo daugiau negu teisi, nes Venecijoje tada vyko tai, kas ką tik buvo įvykę Florencijoje: ji laidojo ne tik savo šlovę, bet ir pagarbą savo šlovei. Mikelandželas ir Ticianas abu išgyveno beveik šimtą metų; išmokę savo tėvynę meno, grūmėsi su pakrikimu, kiek tik leidžia žmogui jo jėgos; bet šitie du seni stulpai nugriuvo. Vos tik palaidoti meistrai buvo užmiršti, kad į padanges būtų iškelti niekam nežinomi novatoriai. Breša, Kremona kūrė naujas mokyklas, ir tos skelbėsi pralenkusios senąsias. Pačioje Venecijoje vieno Ticiano mokinio sūnus, pasisavinęs Pipui duotą pravardę, vadino save kaip Pipas – Ticianelu ir prigrūdo patriarchalinę bažnyčią bjauriausio skonio paveikslų.

Net jei Pipui ir nebūtų rūpėjęs gėdingas tėvynės meno nuosmukis, jis privalėjo užsirūstinti dėl šio skandalingo elgesio. Kai jo akivaizdoje kas nors girdavo prastą paveikslą arba kai jis pamatydavo kurioje nors bažnyčioje šalia tėvo šedevrų kabančią menką drobiūkštę, patirdavo tokį pat apmaudą, kokį turėdavo išgyventi patricijus, pamatęs „Aukso knygoje“ įrašytą pavainikio vardą. Beatričė suprato Pipo apmaudą, o visoms moterims daugiau ar mažiau būdingas Dalilės instinktas; jos geba nutaikiusios progą perprasti Samsono paslaptį. Nors Beatričė gerbė garsiuosius vardus, bet retkarčiais pasistengdavo pagirti ir kurį nors vidutinių gabumų dailininką. Jai nelengva buvo prieštarauti sau pačiai, bet šitoms apgaulingoms pagyroms ji

labai mikliai suteikdavo tikrovišką atspalvį. Tomis kalbomis Beatričei labai dažnai pavykdavo sugadinti Pipui nuotaiką, o tokiomis akimirkomis, ji pastebėjo, jis griebdavosi teptuko nepaprastai pagyvėjęs. Tada jis tapydavo ryžtingai, kaip tikras meistras, nekantrumas jį įkvėpdavo. Bet viršų netrukus paimdavo įgimtas jo vėjavaikiškumas, staiga jis numesdavo teptuką ir sakydavo: „Eime, geriau išgerkime taurę Kipro vyno ir neaušinkime veltui burnos".

Šitoks charakterio nepastovumas gal būtų palaužęs kitą moterį, bet ne Beatričę; tačiau mes žinome, kad istorijoje esama atkakliausios neapykantos pavyzdžių, tad nereikia stebėtis, jog ir meilė gali būti užsispyrusi. Beatričė buvo įsitikinusi viena tiesa – kad įprotis gali viską; o štai iš kur šis įsitikinimas. Ji matė, kaip jos tėvas, nepaprastai turtingas ir silpnos sveikatos žmogus, sulaukęs senatvės, nevengė didžiausio nuovargio, sunkiausių skaičiavimų, kad keliais cechinais padidintų savo milžinišką turtą. Ji dažnai maldavo jį tausoti save, bet jis visuomet atsakydavo tą patį: tai įprotis, įgytas vaikystėje, tapęs jam būtinybe, ir jis nemesiąs jo tol, kol būsiąs gyvas. Šio pavyzdžio pamokyta Beatričė nenorėjo nieko iš anksto spręsti, kol Pipas neįsitrauks į kasdieninį reguliarų darbą; ji manė, kad garbės troškimas – kilni aistra, turbūt tokia pat stipri kaip šykštumas.

Taip manydama Beatričė neklydo; bet štai kokia buvo kliūtis: norint įskiepyti Pipui gerą įprotį, reikėjo išgyvendinti blogąjį. Matot, yra piktžolių, kurios išraunamos be ypatingų pastangų, bet lošimo aistra ne iš tokių piktžolių; tai, ko gero, vienintelė aistra, įstengianti atsispirti meilei; iš tiesų mes žinome nemaža pavyzdžių, kai garbėtroškos, palaidūnai ir šventuoliai pakluso moters valiai, bet retai kada tai yra padarę lošėjai, ir lengva paaiškinti kodėl. Kaip pinigais virtęs metalas įkūnija beveik visus malonumus, taip lošimas apima beveik visas aistras; kiekviena korta, kiekvienas kauliuko išmetimas – tai tam tikro skaičiaus aukso ar sidabro monetų praradimas ar įsigijimas, o kiekviena moneta – tai begalinio malonumo laidas. Taigi tas, kas laimi, išgyvena daugybę troškimų ir ne tik laisvai jiems atsiduoda, bet stengiasi išsigalvoti naujų, tikras, kad įstengs juos patenkinti. Tuo paaiškinama neviltis to, kuris pralošia ir kuris staiga pasijunta negalįs

nieko veikti, nors neseniai žarstė didžiules sumas. Tokie išbandymai, kai jie dažnai kartojasi, ir išsekina, ir tuo pat metu kursto dvasią, panardina ją į savotišką kliedesį; paprasti jauduliai jam jau per silpni, jie kaitaliojasi pernelyg lėtai ir per nuosekliai, ir lošėjas, įpratęs sutelkti savuosius į trumpą akimirką, pasidaro jiems visiškai abejingas.

Pipo laimė, tėvas paliko jam tokį didelį turtą, jog nei pralaimėjimas, nei išlošimas negalėjo paveikti jo taip pražūtingai. Į lošimą Pipą pastūmėjo greičiau dykaduonystė negu yda; be to, jis buvo pernelyg jaunas, kad šiai ligai nebūtų vaistų; tai rodė ir pats jo pomėgių nepastovumas; vadinasi, buvo vilties, kad jis gali pasitaisyti, reikėjo tik rūpestingai jį saugoti. Beatričė suvokė tai ir nepaisydama savo pačios gero vardo praleisdavo su mylimuoju ištisas dienas. Antra vertus, kad įprotis nesukeltų persisotinimo jausmo, ji naudojosi visais moteriško koketavimo ištekliais: be perstojo kaitaliojo ne tik šukuoseną, papuošalus, bet ir kalbą; o baimindamasi, kad neįgristų Pipui, kiekvieną dieną vilkėjo vis kita suknele. Pipas permanė šias smulkias gudrybes, bet nebuvo tiek kvailas, kad už jas pyktų, atvirkščiai – jis savo ruožtu darė tą patį; jo nuotaika ir elgsena keitėsi ne rečiau, negu jis keitė savo rauktinę apykaklę. Ir jam nereikėjo jokių pastangų: tuo pasirūpindavo pati prigimtis; kartais jis juokdavosi: „Gružlys – mažutė žuvelė, o užgaida – mažutė aistra“.

Mūsų meilužiai, abu malonumų mėgėjai, šitaip gyvendami nuostabiai sutarė. Beatričei nerimą kėlė tik vienas dalykas. Kaskart, kai ji prašnekdavo apie ateities planus, jis pasitenkindavo šiuo atsakymu:

– Pirmiausia nutapykime tavo portretą.

– Puiku, – sakydavo ji, – tai jau seniai sutarta. Bet ką tu manai daryti paskui? Viešai šio portreto iškabinti negalima, o kai jį baigsi, reikia pagalvoti apie paveikslą, kuris tave išgarsintų. Ar turi jau sumanęs kokią temą? Ar tai bus istorinis, ar religinis paveikslas?

Kai ji uždavinėdavo tokius klausimus, Pipas visuomet rasdavo būdą, kaip klausimo neišgirsti, pavyzdžiui: pasilenkia pakelti nukritusią nosinę, užsisega durtinio sagą ar išgalvoja dar kokį panašų niekį. Iš pradžių Beatričė manė, kad gal tai menininko paslaptis ir jis nenori dalintis su ja savo sumanymais; bet nebuvo kito žmogaus, tokio

atviro ir kartu tokio patiklaus, bent jau su savo meiluže, kaip Pipas, nes be pasitikėjimo nėra ir meilės. „Nejaugi jis mane apgaudinėja, – svarstė Beatričė, – nejaugi jo meilumas tik vaidyba, nejaugi jis neketina laikytis žodžio?“

Kai jos protą užvaldydavo ši abejonė, ji surimtėdavo ir net atrodydavo truputį išdidi.

– Tu davei man žodį, – sakydavo ji, – įsipareigojai per metus jį išpildyti, pažiūrėsime, ar tu garbingas žmogus.

Bet ji net nespėdavo užbaigti sakinio, nes Pipas jausmingai ją pabučiuodavo.

– Pirmiausia nutapykime tavo portretą, – kartodavo jis.

Paskui jam pavykdavo nukreipti kalbą kita vaga.

Galima įsivaizduoti, kaip jai magėjo kuo greičiau pamatyti šį portretą užbaigtą. Praėjo pusantro mėnesio, ir jis galų gale buvo baigtas. Pozuodama paskutinį seansą, Beatričė buvo tokia linksma, jog nenustygo vietoje; čia pribėgdavo prie portreto, čia grįždavo į savo krėslą, šūkčiodama iš susižavėjimo ir pasitenkinimo. Pipas dirbo lėtai, retkarčiais papurtydamas galvą; staiga jis suraukė kaktą ir perbraukė per drobę skiaute, į kurią šluostydavo teptukus. Beatričė čia pat puolė prie jo ir pamatė, kad jis ištrynė burną ir akis. Ji buvo tokia sukrėsta, jog neištvėrė ir apsiverkė; bet Pipas ramiausiai susidėjo dažus į dėžutę.

– Žvilgsnis ir šypsena, – tarė jis, – štai ką sunkiausia perteikti; norint išdrįsti juos tapyti, reikia įkvėpimo. Mano ranka man atrodo nepakankamai tvirta, ir aš net nežinau, ar ji kada nors bus tvirta.

Taip portretas ir liko sudarkytas, ir kiekvieną kartą, kai Beatričė žvilgtelėdavo į tą galvą be burnos ir akių, pajusdavo, kaip ją vis labiau užvaldo nerimas.

VIII

Skaitytojas turbūt pastebėjo, kad Pipas mėgo graikų vynus. Ir nors Rytų vynai neatriša liežuvio, Pipas vis dėlto po gerų pietų, prie deserto, buvo linkęs paplepėti. Beatričė niekada nepraleisdavo progos užvesti kalbą apie tapybą; bet kai tik ji prašnekdavo šia tema, atsitikdavo viena iš dviejų: arba Pipas nutildavo ir jo lūpose pasirodydavo ypatinga šypsena, kuri nepatiko Beatričei, arba jis imdavo kalbėti apie meną su stebinančiu abejingumu ir panieka. Dažniausiai per tokius pokalbius į galvą jam ateidavo keista mintis.

– Būtų galima nutapyti nuostabų paveikslą, – kalbėjo, – jis vaizduotų Kampo Vačino Romoje leidžiantis saulei. Neaprėpiamas dangus, tuščia aikštė. Pirmajame plane griuvėsiuose žaidžia vaikai, antrajame plane – eina jaunas vyriškis, įsisupęs į apsiaustą; jo veidas išbalęs, švelnūs jo bruožai iškreipti skausmo; žiūrėdamas į jį, kiekvienas turi suprasti, kad šis žmogus mirs. Viena ranka jis laiko paletę ir teptukus, kita remiasi į jauną tvirtą moterį, ši atgręžusi galvą šypsosi. Kad ši scena būtų aiški, paveikslo apačioje reiktų įrašyti, kurią dieną ji vyksta – tai 1520 metų Didysis Penktadienis.

Beatričė lengvai perprato šios savotiškos mįslės prasmę. 1520 metų Didįjį Penktadienį Romoje mirė Rafaelis, ir, nors bandyta pasklidusį gandą paneigti, visiems buvo žinoma, kad tas didysis žmogus užmerkė akis meilužės glėbyje. Taigi paveikslas, kurį buvo sumanęs Pipas, būtų vaizdavęs Rafaelį prieš pat jo mirtį; iš tikrųjų toks reginys, perteiktas be jokių įmantrybių ir tikro menininko, galėjo būti nuostabus. Bet Beatričė žinojo, kokia šio sumanyto paveikslo prasmė, ji įskaitė savo meilužio akyse tai, ką jis nori jai pasakyti.

Kai visi Italijoje vieningai reiškė apgailestavimą dėl tokios mirties, Pipas, atvirkščiai, žavėjosi ja ir dažnai sakydavo, kad ir koks didžiulis Rafaelio genijus, jo mirtis gražesnė už gyvenimą. Beatričė piktinosi šia mintimi, tačiau kartu neįstengdavo nustelbti šypsenos; vadinasi, meilė vertesnė už šlovę, ir jei moteris gali tokią pažiūrą smerkti, ji bent jau negali dėl jos įsižeisti. Jei Pipas būtų pasirinkęs kitą pavyzdį, Beatričė gal būtų jam pritarusi.

– Bet kam, – sakė ji, – priešpriešinti tai, kas taip puikiai dera? Meilė ir šlovė – seserys; kodėl tu nori jas išskirti?

– Niekada negalima iš karto lygiai gerai atlikti du darbus, – atsakė Pipas. – Tu juk nepatartum pirkliui rašyti eiles tuo metu, kai jis tvarko sąskaitas, nei poetui matuoti drobę, kai jis rankioja rimus. Tad kodėl nori priversti mane tapyti, kai aš įsimylėjęs?

Beatričė nebežinojo, ką atsakyti, nes nedrįso teigti, kad meilė – tai ne veikla.

– Vadinasi, tu nori baigti gyvenimą kaip Rafaelis, – klausė ji, – o jei taip, kodėl tau nepradėjus gyventi kaip jis?

– Ne, atvirkščiai, – atsakydavo Pipas, – aš dėl to ir nenoriu sekti Rafaelio pavyzdžiu, kad bijau mirti kaip jis. Arba Rafaelis neprivalėjo įsimylėti būdamas tapytojas, arba be reikalo tapė, kai įsimylėjo. Štai kodėl jis ir mirė trisdešimt septynerių metų, mirė, tiesa, šlovinga mirtimi; bet ar galima iš viso gerai mirti? Jeigu jis būtų nutapęs penkiasdešimčia šedevrų mažiau, būtų didžiulė skriauda popiežiui, kuris būtų turėjęs užsakyti kam kitam ištapyti savo koplyčias; bet Fornarina[13] būtų gavusi penkiasdešimčia bučinių daugiau, o Rafaelis būtų išvengęs aliejinių dažų kvapo, labai kenksmingo sveikatai.

– Tai tu nori padaryti iš manęs Fornariną? – sušukdavo tada Beatričė. – Nesirūpini nei savo šlove, nei gyvybe ir dar nori, kad man tektų tave laidoti?

– Ne, iš tikrųjų ne, – atsakydavo Pipas, keldamas taurę prie lūpų, – jei turėčiau galią paversti tave kuo nors, padaryčiau iš tavęs Stafilėją*.

Nors Pipas kalbėjo apsimestinai lengvu tonu, jis nejuokavo, kaip galėjo pasirodyti. Po šia pašaipa jis netgi slėpė protingą nuomonę, ir štai kokia buvo jo minties esmė.

Meno istorijoje dažnai pasakojama, kaip lengvai dideli menininkai kuria savo šedevrus, minimi vardai tokių, kurie mokėjo suderinti darbą su palaidu gyvenimu ir net dykaduonyste. Bet tai didžiausia

---

* Nimfa, kurią buvo įsimylėjęs Bakchas. Jis pavertė ją vynuogių keke (*aut. pastaba*).

klaida. Žinoma, nėra neįmanoma, kad prityrusiam ir išgarsėjusiam tapytojui, pasitikinčiam savo ranka, pavyksta padaryti gražų etiudą net pramogaujant ir mėgaujantis gyvenimo džiaugsmais. Leonardas da Vinči, sako, kartais tapydavęs su lyra vienoj rankoj ir su teptuku – kitoje; bet garsusis Džokondos portretas išstovėjo ant molberto ketverius metus. Tiesa, yra sukurta atsitiktinių šedevrų, – jie, po teisybei, visados pernelyg keliami į padanges, – tačiau yra neginčijamas dalykas, kad tai, kas tikrai gražu, reikalauja laiko ir susikaupimo ir kad be kantraus darbo nėra ir tikro genijaus.

Pipas buvo šventai įsitikinęs šia taisykle, o tėvo pavyzdys patvirtino jo nuomonę. Iš tiesų, atrodo, nė jokiais laikais nėra buvę tokio drąsaus tapytojo kaip Ticianas, nebent jo mokinys Rubensas; Ticiano ranka buvo sparti, užtat mintis – kantri. Tuos devyniasdešimt devynerius savo gyvenimo metus jis be atvangos tobulino savo meną. Pradžioje tapė baugščiai, kruopščiai ir sausai, jo darbai panėšėjo į Alberto Diurerio gotikinius paveikslus. Tik po ilgo darbo jis drįso paklusti savo genijui ir nebetramdyti teptuko; ir vis dėlto jam teko ne kartą dėl to apgailestauti; buvo toks atvejis, kai Mikelandželas, žiūrėdamas į vieną Ticiano drobę, pasakė: „Apmaudu, kad Venecijoje nepaisoma pagrindinių piešimo dėsnių“.

Tuo metu, kai vyko tai, apie ką aš pasakoju, Venecijoje viešpatavo apgailėtinas nereiklumas mene, o tai pirmasis nuosmukio ženklas. Pipas su savo vardu, su trupučiu įžūlumo, taip pat su savo išsimokslinimu galėjo lengvai ir greitai pagarsėti; bet kaip tik šito jis ir nenorėjo, nes būtų buvę gėda pasinaudoti minios nemokšiškumu; jis manė – ir teisingai, – kad architekto sūnus neprivalo griauti to, ką pastatė jo tėvas, ir jei Ticiano sūnus tampa tapytoju, jo pareiga kovoti su tapybos nuosmukiu.

Bet norint imtis tokios užduoties, reikėjo, be jokios abejonės, paskirti tam visą savo gyvenimą. O ar jis ko nors pasieks? Neaišku. Žmogaus jėgos per menkos, kai prieš jį vieną stoja visa epocha; jį nusineša minia, kaip plaukiką pagauna sūkurys. Ir kas tuomet bus? Pipas vertino save blaiviai ir jokių iliuzijų neturėjo; numatė, kad anksčiau ar vėliau jam pritrūks ryžto ir senieji pomėgiai vėl jį nusivilios;

taigi grėsė pavojus, kad jo sudėta auka, pareikalavusi visko ar ne visai visko, pasidarys nereikalinga; o kokius vaisius skins jis? Dabar jis jaunas, turtingas, sveikas, turi gražią meilužę; kad gyventų laimingai, – galų gale, nebuvo galima jo ir smerkti, – jam tik užteko netrukdyti saulei tekėti ir leistis. Ar verta atsisakyti visų šių gėrybių dėl nepatikimos šlovės, kuri greičiausiai išslystų jam iš rankų?

Ilgai ir rimtai svarstęs, Pipas nusprendė prisidengti abejingumu, kuris pamažu suaugo su juo. „Jei mokysiuosi dar dvidešimt metų, – sakė jis, – ir mėginsiu eiti tėvo pėdomis, dainuoti man bus skirta kurčiams; o jei pritrūksiu jėgų, užsitrauksiu nešlovę savo vardui". Ir, kaip paprastai, padarė linksmą išvadą: „Velniop tapybą! Gyvenimas per trumpas".

Kol jis ginčijosi su Beatriče, portretas vis dar stovėjo neužbaigtas. Kartą Pipas netyčia užėjo į servitų vienuolyną. Ant pastolių koplyčioje jis pamatė Marko Večelijaus sūnų, tą patį, kuris, kaip sakiau anksčiau, taip pat save vadino Ticianelu. Šis jaunuolis neturėjo jokio rimto pagrindo pasisavinti tą vardą, nebent tik dėl to, kad buvo tolimas Ticiano giminaitis ir pakrikštytas Titu; iš Tito jis padarė Ticianą, o iš Ticiano – Ticianelą, štai dėl ko Venecijos žiopliai laikė jį esant didžiojo tapytojo įpėdiniu ir šūkčiojo iš susižavėjimo prieš jo freskas. Pipas niekad dėl tos paikos apgaulės per daug galvos nekvaršino; bet šią akimirką – ar dėl to, kad jam nemalonu buvo susidurti akis į akį su šiuo asmeniu, ar dėl to, kad rimčiau negu paprastai pagalvojo apie savo paties vertę, – jis priėjo artyn prie pastolių, kurie laikėsi ant nedidelių klibančių sijų, spyrė į vieną tokią siją, ir ją išmušė; laimė, pastoliai nesugriuvo, tik susvyravo, ir tariamasis Ticianelas iš pradžių susverdėjo lyg girtas, paskui neteko pusiausvyros ir užvirtęs ant savo dažų, juokingiausiai išsitepliojo.

Galima įsivaizduoti, koks jis buvo įsiutęs, kai atsikėlė. Tuoj pat nulipo nuo pastolių, prišoko prie Pipo ir apipylė jį keiksmais. Kai jie jau buvo betraukią špagas toje šventoje vietoje, tarp jų įpuolęs kunigas juos išskyrė; persigandusios davatkos išsilakstė plačiai žegnodamosi, o į koplyčią tuoj pat prigarmėjo smalsuolių. Titas visa gerkle šaukė, kad kažkoks žmogus norėjęs jį nužudyti; jis reikalaująs nubausti jį už

šį nusikaltimą; tai liudija išmušta sija. Žiūrovai ėmė murmėti, ir vienas jų, įžūlesnis už kitus, jau norėjo čiupti Pipą už pakarpos. Pipas, norėjęs tik paišdaigauti, žiūrėjo į šį įvykį linksmai nusiteikęs, bet kai išgirdo, kad jį vadina žudiku ir ketina tempti į kalėjimą, taip pat supyko. Piktai atstūmęs tą, kuris norėjo jį sučiupti, metėsi ant Tito.

– Tave, – šūktelėjo jis sugriebęs Titą, – tave reikia čiupti už pakarpos, nuvesti į Šventojo Morkaus aikštę ir ten pakarti kaip vagį. Ar žinai, su kuo tu kalbi, vardų vagie? Aš vadinuosi Pomponijus Večelijus, esu Ticiano sūnus. Aš tik spyriau koja į tavo sutrešusius lentgalius; bet tėvas, manim dėtas, gali būti tikras, būtų pamokęs tave, kaip pasivadinti Ticianelu, būtų tave taip papurtęs ant tavo medžio, jog būtum nukritęs nuo jo kaip supuvęs obuolys. Bet nebūtų pasitenkinęs ir tuo. Kad pasielgtų su tavim, kaip to nusipelnei, būtų tave, akiplėša mokiny, už ausies parsitempęs į dirbtuvę, iš kurios pabėgai, neišmokęs nė galvos nupiešti. Kokią turi teisę teplioti šito vienuolyno sienas ir pasirašinėti mano vardą ant šių niekingų freskų? Eik pasimokyti anatomijos ir pakopijuok dar dešimt metų nuluptus lavonus, kaip aš dariau savo tėvo dirbtuvėje, tada pamatysime, kas tu toks ir ar iš viso turi teisę dėti savo parašą. Bet iki tol nedrįsk savintis vardo, kuris priklauso man; jei neklausysi, įmesiu tave į kanalą ir pakrikštysiu kartą visam laikui!

Šitai pasakęs, Pipas išėjo iš bažnyčios. Kai tik minia išgirdo jo vardą, tuoj pat nurimo; prasiskyrė jį praleisdama ir smalsiai nusekė įkandin. O jis nuėjo į mažąjį namelį, kur jo laukė Beatričė. Negaišdamas laiko pasakojimui, kas nutiko, čiupo paletę ir vis dar virdamas pykčiu ėmė tapyti portretą.

Nepraėjo nė valanda, ir Pipas portretą užbaigė. Daug ką pakeitė: pirmiausia panaikino keletą per daug smulkių detalių; laisviau išdėstė draperijų klostes, pataisė foną ir aksesuarus, kuriems Venecijos tapyboje buvo skiriama daug reikšmės. Atėjo pagaliau eilė burnai ir akims; keliais teptuko potėpiais jam pavyko suteikti joms tobulą išraišką. Žvilgsnis buvo švelnus ir išdidus; lūpos su lengvu pūkeliu virš jų – praviros; dantys švitėjo kaip perlai, ir atrodė, kad iš burnos tuoj pat išskris gyvas žodis.

– Tu vadinsiesi ne „Karūnuotoji Venera“, – tarė Pipas viską užbaigęs, – o „Įsimylėjusi Venera“.

Galima įsivaizduoti, kaip džiaugėsi Beatričė; kol Pipas dirbo, ji beveik nedrįso kvėpuoti; be perstojo bučiavo jį, dėkojo ir sakė nebevadinsianti jo Ticianelu, tik Ticianu. Likusią dienos dalį ji kalbėjo apie begalinę daugybę grožybių, kurias tolydžio pastebėdavo portrete; ne tik apgailestavo, kad portretas negali būti išstatytas viešai, bet buvo pasiruošusi prašyti, kad jį išstatytų. Vakarą jie praleido Kvintavale, ir dar niekados šie du įsimylėjėliai nebuvo tokie linksmi ir laimingi. Pats Pipas džiūgavo kaip vaikas, ir tik visiškai vėlai, tūkstantį kartų prisiekusi jį mylėti, Beatričė ryžosi kelioms valandoms atsiskirti su mylimuoju.

Naktį ji nesudėjo akių: jaudrino maloniausios viltys, saldžiausios svajonės. Štai jos godos jau išsipildžiusios, jos mylimąjį garbina ir jam pavydi visa Italija, o Venecija pripažįsta, kad turi nusilenkti Pipui už naujai atgimusią savo šlovę. Kitą dieną Beatričė, kaip paprastai, pirmoji atvyko į pasimatymą ir, laukdama Pipo, pirmiausia apžiūrėjo brangų jai portretą. Portreto fonas buvo peizažas, pirmame plane nutapyta uola. Ant šios uolos Beatričė pastebėjo keletą eilučių, brūkštelėtų cinoberiu. Sunerimusi palinko jų paskaityti; labai smulkiomis gotikinėmis raidėmis buvo išrašytas toks sonetas:

Beatričė Donato – ji vardą turėjo,
Dieviškas pavidalas, apsireiškęs dailiai,
Jos baltoj krūtinėj širdis plakė meile,
O dvasia teisinga jos kūne plazdėjo.

Ticiano sūnus ją įamžint norėjo
Ir portretą nutapė, liudytoją meilės,
O po to iš viso metė savo dailę,
Nes ranka pati jau piešt atsižadėjo.

Kas tu būtum, keleivi, jei gali mylėti,
Prieš mane pasmerkęs, teikis pažiūrėti,
Ar grožiu savuoju tavajai prilygsta.

Kokie niekai visgi šlovės visos žemės!
Kad ir stebuklingas būtų šitas menas, –
*Bučinio nevertas, modelio, kurs liko.**

Kad ir kaip stengėsi paskui Beatričė, jai nebepavyko išmelsti iš savo meilužio vėl imtis darbo; jis liko nepalenkiamas jos maldavimams, o kai ji pernelyg primygtinai reikalaudavo, jis padeklamuodavo jai savo sonetą. Taip jis iki mirties liko ištikimas savo tinginystei, o Beatričė, kalbama, savo meilei. Jie ilgai pragyveno kaip vyras ir žmona, ir reikia apgailestauti, kad Loredanų puikybė, įsižeidusi dėl šių viešų ryšių, Beatričės portretą sunaikino**, kaip kadaise lemtis sunaikino pirmąjį Ticianelo paveikslą.

* Vertė Sigitas Geda.

** Apie tai, kad šio paveikslo būta, žinome iš garsaus meno mėgėjo pono Doljonio tyrinėjimų (*aut. pastaba*).

Baltojo strazdo istorija

I

Kokia garbė, bet ir kokia sunki našta būti šiame pasaulyje vieninteliu savo rūšies strazdu! Anaiptol nesu pasakų paukštis, mane yra aprašęs ponas de Biufonas[1]. Bet, deja, tokių kaip aš itin reta ir labai keblu rasti. Dėkočiau dangui, jei tai būtų iš viso neįmanoma!

Mano tėvas ir motušė buvo du padorūs paukščiai, jau daug metų gyvenę sename nuošaliame sode, Marė kvartale. Tai buvo pavyzdinga sutuoktinių pora. Motušė, tris kartus per metus, tvarkingai sudėdavo kiaušinius, įsitaisiusi tankiame krūme, ir su šventu iš senovės paveldėtu pareigos jausmu snūduriuodama perėdavo juos, tuo tarpu mano tėvas, vis dar šaunus ir žvitrus, nors jau garbingo amžiaus, visą dieną sukiojosi aplink ieškodamas lesalo ir nešiojo jai gražiausius vabzdžius sučiupęs juos atsargiai už uodegos galo, kad žmonelė jais nepasibjaurėtų, o sutemus, kai būdavo gražu, niekada nepamiršdavo pavaišinti jos dainele visų kaimynų džiaugsmui. Šios meilios santuokos niekada nesudrumstė nei vaidas, nei menkiausias debesėlis.

Vos tik aš prasikaliau iš kiaušinio, mano tėvas pirmą kartą gyvenime ėmė raukytis. Nors buvau dar tik neaiškios pilkos spalvos, jam atrodė, kad nei spalva, nei išvaizda aš nepanašus į kitus gausius jo palikuonis.

– Koks nevalyvas vaikėzas, – sakydavo jis kartais šnairuodamas į mane, – šis vaikiūkštis, matyt, išlandžioja visas nubyrėjusio tinko krūvas ir purvynus, kad toks bjaurus ir murzinas.

– Ak, Dieve mano, – atsakydavo motušė, kuri, kaip ir visada, tupėjo pasišiaušusi sename dubenyje, atstojančiame jai lizdą, – argi nesuprantate, brangusis, kad tai būdinga jo amžiui? O jūs pats ar

nebuvote jaunystėje žavingas plevėsa? Palaukite, paūgės mūsų strazdžiukas, ir pamatysite, koks jis bus gražuolis; iš visų, kuriuos išperėjau, jis vienas gražiausių.

Bet gindama mane motina jokių iliuzijų neturėjo; matė, kaip dygsta mano lemtingos plunksnos, kurios jai atrodė baisus išsigimimas; tačiau elgėsi kaip visos motinos – jų širdžiai dažnai pasidaro brangesni tie vaikai, kuriuos gamta nuskriaudžia; jos galbūt jaučiasi kaltos, o galbūt nori iš anksto nukreipti jiems gresiančią likimo neteisybę.

Kai atėjo pirmojo šėrimosi metas, tėvas rimtai susimąstė ir ėmė atidžiai mane stebėti. Kol mečiau plunksnas, jis dar elgėsi su manim gana geraširdiškai ir net atnešdavo lesalo, matydamas, kad aš beveik be plunksnų tūnau kamputyje ir drebu nuo šalčio; bet kai mano vargšai sparneliai ėmė dengtis pūkeliu, sulig kiekviena išdygusia balta plunksna jis taip įsiusdavo, jog ėmiau baimintis, kad jis manęs nenupeštų ir nepaliktų be plunksnų visą likusį mano gyvenimą. Deja, veidrodžio aš neturėjau; nežinojau, ko jis taip tūžta, ir svarsčiau, kodėl geriausias iš visų tėvų toks žiaurus man.

Vieną kartą, kai saulės spindulys ir mano dygstantis apdaras nejučia sužadino mano širdyje džiaugsmą, skraidžiodamas alėjoje, aš, savo nelaimei, pragydau. Sulig pirma išgirsta gaida tėvas kaip strėlė šovė į orą.

– Ką aš girdžiu? – šūktelėjo jis. – Argi šitaip švilpauja strazdas? Ar šitaip švilpauju aš? Iš viso, ar tai švilpavimas?

Ir, puolęs žemyn prie motinos grėsmingiausia poza, sušuko:

– Nelaimingoji! Kas padėjo kiaušinį į tavo lizdą?

Sulig šiais žodžiais motina pasipiktinusi šoko iš dubens užsigaudama kojytę; ji norėjo kažką sakyti, bet gerklę jai užgniaužė rauda; krito ant žemės apalpusi. Mačiau, kad ji tuoj pat nusibaigs; išsigandęs ir drebėdamas iš baimės puoliau tėvui į kojas.

– O tėve! – tariau aš. – Jei aš užšvilpiau ne tokia gaida ir esu nevykusiai apsiplunksnavęs, nebauskite už tai mano motinos! Ar ji kalta, jei gamta pagailėjo man tokio balso kaip jūsų! Ar ji kalta, jei

neturiu tokio gražaus geltono snapo kaip jūsų ir tokio gražaus juodo prancūziško kirpimo frako kaip jūsų, su kuriuo jūs atrodote kaip parapijos tarybos narys, valgantis omletą? Jei dangus padarė mane pabaisa ir jei kas nors turi būti už tai nubaustas, tegul tas nelaimingasis būnu aš vienas!

– Ne apie tai kalbame, – atsakė tėvas. – Ką reiškia tas absurdiškas švilpavimas, kurį sau leidai? Kas išmokė tave švilpauti, pamynus visus įpročius ir taisykles?

– Deja, pone, – atsakiau nuolankiai, – švilpavau kaip sugebėjau – man pasidarė linksma todėl, kad šiandien gražus oras, ir dar todėl, kad gal per daug prisilesiau musių.

– Mano šeimoje niekas šitaip nešvilpauja, – kalbėjo toliau įpykęs tėvas. – Jau amžių amžiais mes taip švilpaujame iš kartos į kartą, o kai aš užgiedu naktį, žinok, kad tas senas ponas iš antrojo aukšto ir jauna grizetė iš mansardos atsidaro langus mano čiulbėjimo pasiklausyti. Ar neužtenka to, kad man akis bado baisi tavo kvailų plunksnų spalva – su jomis tu atrodai išsimiltavęs, it juokdarys mugėje. Jei nebūčiau taikingiausias iš strazdų, jau šimtą kartų būčiau tave nuogai nupešęs, nei mažiau, nei daugiau negu tą viščiuką, kuris turi būti pasmeigtas ant iešmo.

– Na ką gi! – sušukau pasipiktinęs tėvo neteisingumu. – Jei taip, pone, neverta burnos aušint! Išnyksiu jums iš akių, nebežeisiu jūsų šita nelaiminga balta uodega, už kurios mane kiaurą dieną timpčiojate. Išskrisiu iš namų, pone, dingsiu: senatvėje jus paguos kiti vaikai, – jų jums pakaks, kadangi mano motina deda kiaušinius tris kartus per metus; o aš nuskrisiu toli ir pasislėpsiu su savo bėda, ir galbūt, – pridūriau raudodamas – galbūt susirasiu kaimyno darže ar ant latakų vieną kitą slieką ar vorą savo liūdnai gyvybei palaikyti.

– Kaip sau nori, – atšovė tėvas, anaiptol nesugraudintas šios kalbos, – kad tik daugiau tavęs nematyčiau! Tu man ne sūnus; tu ne strazdas.

– O kas aš toks, pone, teikitės pasakyti?

– Nežinau, bet tu ne strazdas.

Taręs šiuos triuškinančius žodžius, tėvas lėtai nustriksėjo šalin. Motina liūdnai pakilo nuo žemės ir šlubčiodama grįžo į savo dubenėlį galutinai išsiverkti. O aš, sutrikęs ir nusiminęs, kiek įstengdamas geriau suplasnojau sparnais ir, kaip buvau sakęs, atsitūpiau ant gretimo namo latako.

II

Tėvui užteko žiaurumo palikti mane keletą dienų šitokį pažemintą. Nors ir buvo ūmaus būdo, bet geros širdies, ir iš žvilgsnių, kuriuos slapčia į mane mėtė, supratau, kad būtų norėjęs man atleisti ir pasivadinti atgal; o motina – toji be paliovos žvelgė į mane meilės kupinomis akimis ir kartais net išdrįsdavo pašaukti mane tyliu gailiu cyptelėjimu; bet kraupios mano baltos plunksnos nenoromis kėlė jiems pasišlykštėjimą ir baimę, ir aš supratau, kad čia niekas nepadės.

– Aš ne strazdas? – kartojau pats sau. Iš tikrųjų rytą, snapu purinėdamas plunksnas ir apžiūrinėdamas save vandenyje, susitelkusiame latake, labai aiškiai supratau, koks aš nepanašus į kitus savo šeimos narius. – O dangau, – kartojau ir kartojau, – pasakyk man, kas aš toks.

Vieną naktį, kai pylė kaip iš kibiro, iškamuotas bado ir širdgėlos, buvau jau beužmiegąs, tik staiga prie manęs atsitūpė paukštis, dar labiau peršlapęs, dar labiau nublukęs ir sulysęs, negu man atrodė įmanoma. Jis buvo daugmaž mano spalvos, kiek galėjau spręsti pro mus merkiančio lietaus sroves, plunksnų ant kūno turėjo tiek, kad būtų vos užtekę žvirbliui aptaisyti, nors buvo stambesnis už mane. Iš pirmo žvilgsnio pasirodė man visiškas bėdžius ir varguolis; bet laikėsi jis, nors audra čaižė beveik nuplikusį jo pakaušį, išdidžiai ir tuo mane sužavėjo. Kukliai ir su pagarba nusilenkiau; į mano pasveikinimą atsakydamas jis taip kirto man snapu, jog vos nenuvirtau nuo latako. Matydamas, kad krapštausi ausį, susikrimtęs traukiuosi šalin ir nė nebandau atsakyti jam ta pačia kalba, nepažįstamasis paklausė balsu, tokiu kimiu, koks buvo plikas jo pakaušis:

– Kas tu toks?

– Deja, jūsų šviesybe, – atsakiau (baimindamasis naujo kirčio), – pats nežinau. Maniau, kad esu strazdas, bet mane įtikino, kad aš ne strazdas.

Jį sudomino keistas mano atsakymas ir mano nuoširdumas. Atsitūpė arčiau ir liepė papasakoti savo istoriją; padariau tai liūdnai ir nuolankiai, kaip ir pritiko mano padėčiai ir tokiam bjauriam orui esant.

– Jei būtum pašto karvelis kaip aš, – išklausęs mane, pasakė jis, – dėl kvailysčių, dėl kurių tu liūdi, nė valandėlės nesuktum sau galvos. Mes keliaujame, toks mūsų gyvenimas, ir, žinoma, atsiimame savo meilės nuotykių dalį, bet aš žinau, kas mano tėvas. Skrosti orą, įveikti erdvę, matyti po kojomis kalnus ir lygumas, kvėpuoti dangaus žydryne, o ne žemės garais, skristi, kaip skrenda strėlė, į nustatytą tikslą, į kurį visada pataikome – štai kur mūsų džiaugsmas ir mūsų gyvenimo būdas. Per vieną dieną aš sukariu daugiau kelio, negu žmogus per dešimt dienų.

– Garbės žodis, pone, – pasakiau truputį įsidrąsinęs, – jūs paukštis klajoklis.

– Ir dėl šito nesijaudinu, – kalbėjo jis. – Neturiu tėvynės; man rūpi tik trys dalykai pasaulyje: kelionės, žmona ir vaikai. Kur mano žmona, ten mano tėvynė.

– O kas jums kabo ant kaklo? Lyg kokia sena susiglamžiusi papiliotė.

– Tai svarbūs popieriai, – atsakė jis pūsdamasis, – skrendu į Briuselį ir nešu garsiam bankininkui žinią, kuri numuš valstybinės rentos kursą vienu franku septyniasdešimt aštuoniais santimais.

– Teisingasis Dieve! – sušukau aš. – Koks gražus jūsų gyvenimas, o Briuselis tikriausiai įdomus miestas, neabejoju, kad verta jį pamatyti. Ar negalėtumėte pasiimti ir manęs kartu? Kadangi aš ne strazdas, tai gal esu karvelis?

– Jei būtum karvelis, – atšovė jis, – būtum atsakęs į mano pasisveikinimą kirsdamas man snapu.

– Na, pone, aš dar atsakysiu; nesipykime dėl tokio nieko. Štai jau švinta, ir audra rimsta. Dėl Dievo meilės, leiskite man jus lydėti! Esu

žuvęs, nieko neturiu šiame pasaulyje; jei nesutiksite, man telieka viena – pasiskandinti šiame latake.

– Na, tai pirmyn! Skrisk iš paskos, jeigu gali.

Paskutinį kartą žvilgtelėjau į sodą, kuriame miegojo motušė. Iš akių man nulašėjo ašara; ją nusinešė vėjas ir lietus. Išskėčiau sparnus ir išskridau.

III

Kaip sakiau, mano sparnai dar nebuvo labai stiprūs. Mano vadovas lėkė kaip vėjas, o aš skrisdamas šalia ėmiau dusti; kurį laiką tvardžiausi, bet netrukus man taip apkvaito galva, jog vos nenualpau.

– Ar dar toli? – silpnu balsu paklausiau.

– Ne, – atsakė jis, – mes Buržė, liko tik šešiasdešimt mylių.

Bandžiau sukaupti visą savo drąsą, nes nenorėjau būti panašus į šlapią vištą ir taip skridau dar ketvirtį valandos; bet tada jau mano jėgos išseko.

– Pone, – vėl sušvebeldžiavau, – ar negalėtume valandėlę sustoti? Mane kamuoja baisus troškulys, gal atsitūpę ant medžio...

– Eik po velnių! Tu viso labo tik strazdas! – piktai atrėžė karvelis.

Ir nesiteikdamas net atsigręžti į mane tęsė toliau savo pašėlusią kelionę. O man aptemo akyse, ir aš nudribau į javų lauką.

Nežinau, kiek laiko išgulėjau apalpęs. Kai atgavau sąmonę, pirmiausia atmintin man sugrįžo paskutiniai karvelio žodžiai: „Tu viso labo tik strazdas!“

„Ak, brangieji tėveliai, – pagalvojau aš, – vadinasi, jūs klydote! Grįšiu pas jus: jūs pripažinsite, kad esu tikras ir teisėtas vaikas, ir aš vėl atgausiu savo vietą minkštoje lapų krūvelėje šalia motušės dubens.

Pamėginau atsistoti; bet kelionės nuovargis ir skausmas kūne nuo kritimo sukaustė visus sąnarius. Vos tik atsistojęs ant kojyčių, vėl ėmiau alpėti ir kritau ant šono.

Į galvą man jau skverbėsi baisi mintis apie mirtį, tik staiga pro rugiagėles ir laukines aguonas pamačiau dvi žavias būtybes, ant pirštų galiukų tapenančias prie manęs.

Viena jų buvo maža šarkelė, labai dailiai taškuota ir nepaprastai koketiška, o kita – purplelė rožinėmis plunksnelėmis. Purplelė sustojo už kelių žingsnių, visa jos išvaizda rodė, kad ji didžiai susidrovėjusi ir užjaučia mano nelaimę; bet šarka prisiartino žavingiausiai striksėdama.

– Gerasis Dieve, ką čia veikiate, vargšas vaikeli? – paklausė ji šelmišku sidabriniu balseliu.

– Deja, ponia markize, – atsakiau aš (ji, žinoma, mažų mažiausiai buvo markizė), – aš bėdinas keliauninkas, pašto vežėjas pametė mane pakely, ir štai aš mirštu badu.

– Švenčiausioji Mergele! Ką aš girdžiu? – atsiliepė ji.

Ir čia pat ėmė lekioti po krūmus, augančius aplinkui, į vieną, į kitą pusę, ir nešti uogų ir vaisių; krovė juos šalia manęs į mažą krūvelę ir tolydžio klausinėjo.

– Bet kas jūs toks? Iš kur jūs? Jūsų nuotykis neįtikėtinas! Kur skridote? Keliauti vienam, tokiam jaunam, tuoj po pirmo plunksnų numetimo! O ką veikia jūsų tėvai? Iš kokių jie kraštų? Kaip jie leido jums tokiam išskristi? Plunksnos ant galvos piestu stojasi, kai pagalvoji!

Kol ji tarškėjo, aš truputį pasiverčiau ant šono ir ėmiau gardžiai lesti. Purplelė stovėjo nekrusteldama ir vis dar žiūrėjo į mane su užuojauta. Tačiau ji pastebėjo, kad aš ilgesingai suku galvą, ir suprato, kad noriu gerti. Ant raktažolės stiebelio po nakties lietaus tebekabėjo lašelis vandens; ji baugščiai susėmė šį lašelį snapu ir atnešė jį man – gaivų ir vėsų. Aišku, jei nebūčiau buvęs ligonis, tokia santūri asmenybė niekada nebūtų drįsusi žengti panašaus žingsnio.

Dar nežinojau, kas yra meilė, bet mano širdis smarkiai daužėsi krūtinėje. Draskomas dviejų skirtingų jausmų jaučiausi nesuprantamų kerų užburtas. Mano „duonos tiekėja" buvo tokia linksma, o mano „taurininkė" tokia džiugi ir tokia švelni, jog būčiau norėjęs amžinai pusryčiauti. Deja, viskam ateina galas šiame pasaulyje, net sveikstančio ligonio apetitui. Kai baigiau valgyti ir atgavau jėgas, patenkinau mažosios šarkelės smalsumą ir apsakiau jai savo nelaimes taip nuoširdžiai, kaip vakar karveliui. Šarka klausėsi manęs su didesne atida negu, atrodo, jai tai būdinga, o purplelė žavingai reiškė

didžiausią susijaudinimą. Bet kai priėjau prie svarbiausio dalyko, dėl kurio kentėjau, tai yra, kai pasakiau, kad nežinau, kas aš toks, šarka sušuko:

– Jūs juokaujate! Ką, jūs – strazdas? Jūs – karvelis? Fe! Jūs – šarka, brangusis vaikeli, tikrų tikriausia ir labai miela šarka, – pridūrė ji, krebždendama mane sparneliu tarsi vėduokle.

– Bet ponia markize, – pasakiau aš, – man rodos, kad mano, kaip šarkos, spalva, neužsigaukite...

– Rusiška šarka, brangusis, jūs rusiška šarka! Ką, nežinote, kad jos baltos? Vargšas berniukas, koks jūs naivus!

– Betgi ponia, – paprieštaravau, – kaip galėčiau būti rusiška šarka, jei gimiau pačioje Marė kvartalo širdyje, sename sudužusiame dubenyje?

– Ak, koks prastuolėlis! Jūs iš rusų žygio į Paryžių laikų, brangusis; manote, kad jūs vienas toks? Pasikliaukite manimi ir nesispyriokite; tuoj nusivesiu jus ir parodysiu, kas yra žemėje gražaus.

– O kur, ponia, teikitės pasakyti?

– Į savo žaliuosius rūmus, branguti; pamatysite, koks ten gyvenimas. Nepabūsite šarka nė ketvirtį valandos ir jau nenorėsite apie jokius kitus paukščius girdėti. Mūsų ten koks šimtas, bet mes ne iš tų griozdiškų kaimiečių šarkų, kurios elgetauja vieškeliuose, mes kilmingos, gerai išauklėtos, lieknutės, guvios ir ne didesnės už kumštį. Visos mes be išimties turime nei mažiau, nei daugiau kaip po septynias juodas ir po penkias baltas dėmes; taip yra nuo amžių, ir mes niekiname visą kitą paukščių giminę. Jums, tiesa, trūksta juodų dėmių, bet užteks, kad jūs rusas, ir prieš jus atsivers visos durys. Mūsų gyvenimą sudaro du dalykai: tarškėti ir čiustytis. Nuo ryto iki vidudienio mes čiustijamės, o nuo vidudienio iki vakaro – tarškame. Kiekviena mūsų tupi ant savo medžio, kuo senesnio ir aukštesnio. Vidury miško auga didžiulis ąžuolas, deja, dabar jau negyvenamas! Tai buvo amžiną atilsį karaliaus Pijaus* X rezidencija, ten mes lankomės kaip šventoje vietoje, garsiai dūsaudamos; bet, išskyrus šį lašelį širdgėlos, mes

* Žodžių žaismas: prancūzų k. vardas *Pijus* tariamas kaip šarka – *pie*.

nuostabiai leidžiame laiką. Mūsų ištekėjusios moterys ne davatkos, o vyrai – ne pavyduoliai, bet mūsų džiaugsmai tyri ir padorūs, nes mūsų širdis tiek pat iškilni, kiek laisva ir linksma yra mūsų kalba. Mūsų išdidumui nėra ribų, ir jei atsitinka, kad tarp mūsų įsiskverbia kėkštas ar koks kitas valkata, mes jį be jokio gailesčio apipešiojame. Ir vis dėlto esame geriausi padarai pasaulyje, ir kikiliai, zylės, dagiliai, gyvenantys mūsų atvašynuose, visada gali pasikliauti mūsų pagalba, mes visada juos pamaitinsime ir ginsime. Niekur neišgirsite tokio tarškesio kaip pas mus ir kartu niekur tiek mažai apkalbų. Netrūksta pas mus ir senų dievobaimingų šarkų, kurios ištisas dienas poteriauja, bet vėjavaikiškiausia iš mūsų patarškų gali skristi pro griežčiausią seną našlę nesibaimindama jos snapo. Žodžiu, mūsų gyvenimą sudaro džiaugsmas, garbės jausmas, plepalai, šlovė ir skudurai.

– Visa tai nuostabu, ponia, – atsakiau aš, – ir tikrai būčiau storžievis, jei nepaklusčiau tokio asmens kaip jūs įsakymui. Bet prieš priimdamas man suteiktą garbę skristi su jumis, prašau leisti man, dėl Dievo meilės, persimesti žodeliu štai su šia miela panelyte.

– Panele, – kreipiausi aš į purplelę, – maldauju jus, pasakykite atvirai: ar ir jūs manote, kad aš iš tikro rusiška šarka?

Išgirdusi šį klausimą, purplelė nuleido galvą ir užsiliejo blankiu raudoniu, lygiai tokiu kaip Lolotės kaspinai[2]...

– Betgi, pone, – tarė ji, – nežinau, ar drįsiu...

– Vardan dangaus, kalbėkite, panele! Mano ketinime nėra nieko, kas galėtų jus įžeisti, atvirkščiai. Jūs abidvi atrodote tokios žavios, jog prisiekiu atiduoti čia pat savo širdį ir kojytę tai, kuri jų panorės; tik turiu prieš tai sužinoti, ar aš šarka, ar kitas paukštis; matot, žiūrėdamas į jus, – pridūriau nuleidęs balsą, – jaučiuosi turįs lyg ir purplelio požymių, ir tai mane keistai jaudina.

– Iš tikrųjų, – dar labiau rausdama atsakė purplelė, – nežinau, ar čia kaltas saulės atšvaitas, krintantis ant jūsų pro šitas aguonas, bet jūsų plunksnos man atrodo vos vos...

Ji nedrįso užbaigti.

– Ak, koks aš suglumęs! – sušukau aš. – Kuo pasikliauti? Katrai iš jūsų atiduoti širdį, kai ją taip žiauriai drasko abejonės? Ak,

Sokratai, kokį nuostabų, bet sunkiai įgyvendinamą priesaką palikai mums pasakęs: „Pažink patį save!"

Nebuvau bandęs balso nuo tos dienos, kai savo nevykusia daina taip labai supykinau tėvą. Šią akimirką man šovė į galvą mintis išsiaiškinti teisybę pasinaudojant balsu. „Po šimts pypkių, – pagalvojau, – kadangi mano gerbiamas tėvelis išmetė mane už durų sulig pirmuoju dainos kupletu, tai antrasis mažų mažiausiai turi padaryti įspūdį šioms damoms!" Taigi visų pirma mandagiai nusilenkiau, tarsi prašydamas jas būti atlaidžias, nes vakar mane permerkė lietus, ir pirmiausia ėmiau švilpauti, paskui čirkšti, toliau pratrūkau ruliadomis ir pagaliau pragydau visa gerkle kaip ispanas mulų varovas vėjuotą dieną.

Man čiulbaujant, mažoji šarkelė ėmė vis toliau ir toliau nuo manęs strikseti, iš pradžių su nuostaba, kuri netrukus virto apstulbimu, peraugusiu į išgąstį ir kartu baisų nuobodulį. Ji suko ratu aplink mane kaip katė aplink karštą lašinių gabalą, į kurį nusidegino liežuvį, bet kurio jai ir vėl norėtųsi paragauti. Matydamas, kokį įspūdį daro mano bandymas ir vis dėlto norėdamas jį užbaigti, juo labiau nekantravo vargšė markizė, juo labiau aš plėšiau gerklę. Mano dainingas pastangas ji kentėjo dvidešimt penkias minutes; pagaliau nebeištvėrė, triukšmingai suplasnojo sparnais ir grįžo į savo žaliuosius rūmus. Na, o purplelė beveik pačioje mano giesmės pradžioje kietai užmigo.

„Nuostabus harmonijos poveikis! – pagalvojau. – Ak, Marė! Ak, motušės lizdeli! Mane labiau negu bet kada traukia pas jus!"

Kai ruošdamasis nuskristi išskėčiau sparnus, purplelė atvėrė akis.

– Sudiev, meilusis ir nuobodusis svetimšali! – tarė ji. – Aš vadinuosi Guruli; prisiminkite mane!

– Gražioji Guruli, – atsakiau, – jūs gera, švelni ir žavinga; norėčiau gyventi ir mirti dėl jūsų. Bet jūs rožinės spalvos; ši didžiulė laimė skirta ne man!

IV

Nelinksmas įspūdis, kurį padarė mano giesmė, aišku, mane nuliūdino. „Vargšė muzika, vargšė poezija, – kartojau pats sau mintyse, skrisdamas atgal į Paryžių, – kiek nedaug tėra jus suprantančių širdžių!“

Paskendęs šiose mintyse, susidūriau kaktomuša su paukščiu, skrendančiu prieš mane. Smūgis buvo toks smarkus ir toks netikėtas, jog mudu abudu nukritom, mūsų laimei, ant čia augančio medžio viršūnės. Kai truputį atsitokėjome, žvilgtelėjau į nepažįstamąjį laukdamas, kada prasidės vaidas. Su nuostaba pamačiau, kad nepažįstamasis baltas. Tiesą sakant, galva jo buvo kiek didesnė negu mano, o ant kaktos styrojo lyg ir koks sultonas, teikęs jo išvaizdai kažkokio herojiškumo ir kartu komiškumo. Be to, uodegą jis buvo aukštai užrietęs – nepaprastai iškilniai; beje, man pasidingojo, kad jis anaiptol nenusiteikęs stoti mūšin. Mudu labai mandagiai pasisveikinome ir pareiškėme vienas kitam apgailestavimą dėl to, kas įvyko, po to ėmėme šnekučiuotis. Išdrįsau paklausti, kuo jis vardu ir iš kokios šalies.

– Keista, – atsakė jis, – kad manęs nepažįstate. Nejaugi jūs ne mūsiškis?

– Po teisybei, pone, – atsakiau aš, – pats nežinau, kokios aš giminės. Visi manęs to paties klausia ir tą patį sako; matyt, susilažinę.

– Turbūt juokaujate, – atšovė jis, – jūsų plunksnos taip nuostabiai jums tinka, jog aš negaliu neatpažinti gentainio. Akivaizdu, kad jūs priklausote tai garsiai ir garbingai giminei, kuri lotyniškai vadinama *cacuata*, mokslo kalba – *kakatoes*, o prasčiokų kalba – kakadu.

– Dievaži, pone, galbūt taip ir yra, tai būtų didelė garbė man. Ir vis dėlto elkitės, tarsi aš nebūčiau jūsų giminės, ir malonėkite pasakyti, su kuo turiu garbės kalbėtis.

– Aš didysis poetas Kakatoganas[3], – atsakė nepažįstamasis. – Man yra tekę toli keliauti, skraidyti per dykumas ir patirti sunkią klajūno dalią. Eiliuoju ne nuo vakardienos, ir mano mūza daug iškentėjo. Švilpiniavau Liudviko XVI laikais, pone, plyšojau už Respubliką, iškilniai giedojau Imperijos garbei, santūriai šlovinau Restauraciją,

pabandžiau prabilti net ir paskutiniais laikais ir paklusau, nors ir sunkokai, neskoningiems šio amžiaus reikalavimams. Esu paleidęs į pasaulį kandžių distichų, iškilnių himnų, grakščių ditirambų, dievobaimingų elegijų, kūtvėlų dramų, garbiniuotų romanų, pudruotų vodevilių ir nuplikusių tragedijų. Žodžiu, galiu pasigirti, kad papuošiau Mūzų šventyklą elegantiškomis girliandomis, niūriomis viduramžių šaudymo angomis ir išradingomis arabeskomis. Ką padarysi? Pasenau. Bet eiliuoju, pone, dar su dvasia, ir štai dabar, tą akimirką, kai stuktelėjote ir man kaktoje iššoko gumbas, galvojau apie poemą tik iš vienos giesmės, bet ne mažiau kaip šešių puslapių. Beje, jei galiu būti jums kuo nors naudingas, esu jūsų paslaugoms.

– Iš tikrųjų, pone, galite, – atsakiau, – nes užklupote mane tuo momentu, kai išgyvenu baisingą poetinį sutrikimą. Nedrįstu teigti, kad esu poetas, ir juo labiau toks didis poetas kaip jūs, – pridūriau nusilenkdamas, – bet gamta apdovanojo mane gerkle, kuri man niežti, kai jaučiuosi patenkintas arba susikrimtęs. Turiu prisipažinti, taisyklių visiškai nemoku.

– O aš jas užmiršau, – pasakė Kakatoganas, – nesijaudinkite.

– Bet mane ištinka, – pridūriau, – apmaudus dalykas: mano balsas tiems, kurie jį išgirsta, padaro daugmaž tokį pat įspūdį kaip Žano de Nivelio balsas[4]... Suprantate, ką noriu pasakyti?

– Supratau, – atsakė Kakatoganas, – aš pats savo kailiu esu patyręs, koks keistas šis poveikis. Priežasties nenumanau, bet poveikis neginčijamas.

– Na, ką gi, pone, jūs atrodote man esąs Nestoras[5] tarp poetų, tad ar negalėtumėte pasiūlyti vaisto nuo šio nemalonaus jausmo?

– Ne, – atsakė Kakatoganas, – aš ir pats niekad neįstengiau jo surasti. Jaunystėje labai dėl to kankinausi, nes mane visada nušvilpdavo; bet šiuo metu man tai neberūpi. Manding, publika pasidygėjusi mumis dėl to, kad skaito kitų autorių kūrinius ir tai blaško jos dėmesį.

– Ir aš taip manau; bet sutikite, pone, kad gerus ketinimus turinčiai būtybei skaudu, kai žmonės sprunka, vos tik jai užeina įkvėpimas. Malonėkite išklausyti mane ir nuoširdžiai pareikšti savo nuomonę.

– Mieliausiu noru, – pasakė Kakatoganas, – klausau pastatęs ausis.

Aš tuoj pat pragydau ir su pasitenkinimu pamačiau, kad Kakatoganas nei sprunka, nei knapsi snapu. Žiūri įbedęs į mane akis ir retkarčiais pritariamai linkčioja galva, kažką meilikaujamai murmėdamas. Bet netrukus pastebėjau, kad jis nesiklauso, o mąsto apie savo poemą. Pasinaudodamas akimirka, kai stabtelėjau atsikvėpti, jis staiga mane nutraukė.

– Pagaliau suradau tą rimą! – nusišypsojo jis kinkuodamas galva. – Tai 60 714-asis, gimęs šiose smegenyse! O kažkas drįsta sakyti, kad senstu! Paskaitysiu šitai geriems draugams, paskaitysiu, ir pažiūrėsim, ką pasakys pasaulis!

Šitaip taręs, suplasnojo sparnais ir dingo, matyt, visai užmiršęs apie susitikimą su manimi.

V

Likau vienas, nusivylęs, nebuvo nieko kito daryti, kaip skristi kiek įkertu į Paryžių, kol dar nesutemo. Nelaimė, nežinojau kelio. Mano kelionė su karveliu buvo pernelyg maloni, kad išliktų tikslus prisiminimas; dėl to, užuot skridęs tiesiai, pasukau ties Buržė į kairę ir, užkluptas nakties, turėjau susirasti prieglobstį Morfonteno giraitėje.

Kai atskridau, visi ruošėsi gulti. Iš visų pusių aidėjo šauksmai; riejosi šarkos ir kėkštai, kurie, kaip žinome, yra didžiausi nakties pabaldūnai. Krūmuose, mindydami vienas kitą, cypsėjo žvirbliai. Vandens pakrante ant savo ilgų kojokų susimąstę rimtai žirgliojo du gervinai, vietiniai Žoržai Dandenai[6], kantriai laukiantys savo žmonų. Didžiuliai apsnūdę juodvarniai tūpė ant aukščiausių medžių viršūnių ir sniaukrojo vakarinius poterius. Žemiau, atvašyne, dar vaikėsi įsimylėjusios zylės, o papuręs genys, stumdamas snapu savo šeimyną, varė ją į medžio drevę. Karklažvirblių pulkai, grįžę iš laukų, šoko ore tarsi dūmų kamuoliai, o paskui, supuolę visi kartu ant krūmų, nusėsdavo juos nuo viršaus iki apačios; ant dantytų šakų, tarsi krištolo karuliai ant žirandolio, lengvai suposi kikiliai, devynbalsės, liepsnelės. Iš visų pusių aiškiai aidėjo balsai: „Nagi, žmonele! Nagi, dukrele! –

Eime, gražuole! – Čionai, brangute! – Aš čia, brangusis! – Labanakt, mylimoji! – Sudiev, draugužiai! – Saldaus miego, vaikučiai!"

Kaip turi jaustis viengungis, nakvodamas tokioje užeigoje! Mane ėmė pagunda prisigretinti prie keleto mano dydžio paukščių ir paprašyti juos viešnagės. „Naktį, – pagalvojau aš, – visi paukščiai pilki; be to, kokia kam nors skriauda, jei kas mandagiai pamiegos šalia?"

Pirmiausia nuskridau griovio link, kur būriavosi varnėnai. Jie itin kruopščiai ruošėsi nakčiai, ir aš pastebėjau, kad daugumos jų sparnai paauksuoti, o kojytės lakuotos; tai buvo šio miško dabitos. Varnėnai buvo geraširdžiai, bet nesuteikė man garbės pasidomėti manimi. O jų kalbos buvo tokios lengvabūdiškos, jie su tokiu pasipūtimu pasakojosi savo rūpesčius ir meilės nuotykius, taip negrabiai glaustėsi viens prie kito, jog aš neištvėriau.

Nuskridau tada ir nutūpiau ant šakos, ant kurios buvo išsirikiavęs koks pustuzinis įvairių rūšių paukščių. Kukliai įsitaisiau paskutinis pačiame šakos gale, vildamasis, kad ten niekam neužkliūsiu. Nelaimė, mano kaimynė pasirodė esanti sena balandė, sausa it surūdijusi vėjapūtė. Kai prisigretinau prie jos, visą savo dėmesį buvo sukaupusi į kuokštelį plunksnų, dengiančių jos kaulus; dėjosi jas kedenanti, bet iš tikrųjų bijojo, kad kurios nors neišrautų, todėl tiesiog peržiūrinėjo jas, kad įsitikintų, ar nė vienos netrūksta. Vos tik palytėjau ją sparnu, ji didingai pašoko:

– Ką čia išdarinėjate, pone? – pasakė ji, sučiaupdama snapą su grynai anglėms būdingu drovumu.

Ir, smarkiai bakstelėjusi man alkūne, nustūmė mane žemėn su tokia jėga, kurios nebūtų gėdijęsis ir krovėjas.

Nukritau į šilojus, kur miegojo didžiulė jerubė. Net ir mano motušė, kai tupėdavo ant kiaušinių savo dubenyje, neatrodydavo tokios palaimos apimta. Jerubė buvo tokia putli, tokia rubuilė, taip smagiai išsikėtusi ant savo trigubo pilvelio, jog atrodė it kimštinis pyragas be plutos. Vogčiomis prislinkau prie jos. „Ji nepabus, – galvojau, – šiaip ar taip, tokia storulė mamytė negali būti labai pikta". Ji ir iš tikrųjų nebuvo pikta. Pravėrė akis ir, lengvai atsidususi, pasakė:

– Tu man trukdai, mažyli, eik šalin.

Tą pat akimirką išgirdau, kad mane kažkas šaukia: tai buvo strazdai giesmininkai, nuo šermukšnio viršūnės jie kvietė mane pas save. „Atsirado pagaliau gailiaširdžių," – pagalvojau. Kad padarytų man vietos, jie kvatodami kaip bepročiai susispaudė, ir aš įlindau į šį plunksnuotą būrį taip mikliai, kaip meilės laiškelis į damos movą. Bet netrukus supratau, kad šitie ponai prisilesę vynuogių daugiau negu dera; jie vos laikėsi ant šakų, o negalėdamas pakęsti jų dviprasmiškų juokelių, kvatojimo ir nešvankių dainelių turėjau pasišalinti.

Buvau visiškai nusiminęs ir jau ruošiausi prisigūžti nuošaliame kamputyje, tik staiga sučiulbo lakštingala. Tuoj pat visi nutilo. Deja! O, koks tyras buvo jos balsas! Kaip švelniai skambėjo net jos liūdesys! Jos akordai ne tik netrikdė kitų miško gyventojų miego, bet, atrodo, juos liūliavo. Niekam neatėjo į galvą ją tildyti, niekas nesipiktino, kad ji gieda tokią netinkamą valandą; tėvas jos nemušė, draugai nuo jos nebėgo.

– Vadinasi, tik man vienam, – šūktelėjau aš, – neskirta būti laimingam! Tad skriskime šalin, palikime šį žiaurų pasaulį! Geriau ieškoti kelio tamsybėse, kur man gresia pavojus patekti pelėdai į pilvą, negu kankintis stebint kitų laimę!

Su šia mintimi vėl leidausi kelionėn ir ilgai klaidžiojau ant laimės. Kai pradėjo švisti, išvydau Dievo Motinos katedros bokštus. Vienu akies moju nusileidau ant vieno jų, ir man neilgai teko dairytis ieškant savo sodo. Nuskridau ten greičiau negu žaibas... Deja! Sodas buvo tuščias... Veltui šaukiau tėvus; niekas neatsiliepė. Medis, kuriame mėgdavo tupėti tėvas, motušės krūmas, gimtasis lizdas – viskas buvo dingę. Viską sunaikino kirvis; vietoj žaliosios alėjos, kur buvau gimęs, stirksojo tik krūva žabų ryšulių.

VI

Pirmiausia šokau ieškoti tėvų visuose aplinkiniuose soduose; tuščios pastangos; jie, matyt, prisiglaudė kuriame nors tolesniame kvartale, ir aš niekad nieko apie juos nesužinojau.

Baisaus liūdesio apimtas, atsitūpiau ant latako, ant kurio mane ištrėmė tėvas, kai užsitraukiau jo rūstybę. Ten ištisomis dienomis ir naktimis sielvartavau dėl savo liūdno likimo. Nebemiegojau, beveik nelesiau: vos nemiriau iš širdgėlos.

Kartą, aimanuodamas kaip visada, garsiai galvojau:

– Taigi, aš ne strazdas, jei tėvas mane pešiojo, ne karvelis, jei nukritau kelyje, kai panorau skristi į Belgiją, ne rusiška šarka, jei mažoji markizė užsikimšo ausis, kai tik praveriau snapą, ne purplelis, jei Guruli, net ir geroji Guruli, knarkė kaip vienuolis, kai čiulbėjau, ne papūga, jei Kakatoganas nesiteikė manęs klausyti, ne kuris kitas paukštis, kadangi Morfonteno giraitėje neatsirado draugijos nakvynei. O tačiau mano kūnas apaugęs plunksnomis; va ir kojos, va ir sparnai. Aš ne pabaisa, tai paliudys Guruli ir net toji mažoji markizė, joms abiems aš patikau. Koks čia neišaiškinamas stebuklas, kad šitos plunksnos, šitie sparnai ir kojos nesudaro visumos, kuriai būtų galima duoti vardą? Ar nebūsiu aš kartais...

Būčiau ir toliau dejavęs, bet mane pertraukė dvi durininkės, besiginčijančios gatvėje.

– Ak, po šimts pypkių, – pasakė viena jų, – jei tau kada nors šis reikalas išdegs, padovanosiu tau baltąjį strazdą.

– Teisingasis Dieve! – šūktelėjau . – Štai ko man reikėjo. O, Apvaizda! Aš – strazdo sūnus, bet esu baltas: esu baltasis strazdas!

Šitas atradimas, turiu pripažinti, sujaukė visą mano galvoseną. Užuot toliau virkavęs, užriečiau snapą ir ėmiau išdidžiai vaikštinėti išilgai latako, žvelgdamas į erdvę nugalėtojo žvilgsniu.

– Būti baltuoju strazdu, – svarsčiau, – ne šiaip sau kas; baltieji strazdai nesimėto kiekviename žingsnyje. Na, ir kvailys buvau sielvartaudamas, kad nesutinku panašių į save: tokia genijų lemtis, tokia mano lemtis! Pirmiau norėjau pabėgti nuo pasaulio, dabar noriu jį nustebinti! Kadangi esu tas retas paukštis, kurio nepripažįsta visuomenė, privalau ir esu pasiryžęs elgtis kaip toks, nei daugiau, nei mažiau kaip feniksas – ir niekinti kitus plunksnuočius. Turiu nusipirkti Alfjerio[7] užrašus ir lordo Bairono poemas; šis turtingas maistas įkvėps man kilnios didystės; nekalbu jau apie tą, kuria mane apdovanojo

Dievas. Taip, aš noriu, jei tai įmanoma, pabrėžti savo įgimtą pranašumą. Gamta padarė mane retu paukščiu, o aš save padarysiu paslaptingu paukščiu. Mane pamatyti bus laikoma malone, garbe. Ir iš tikrųjų, – pridūriau aš tyliai, – o jei man ėmus rodyti save už pinigus?

Fe, kokia negarbinga mintis! Parašysiu poemą, kaip Kakatoganas, bet ne vienos giesmės, o dvidešimt keturių, kaip rašo visi didieji vyrai; per maža ir to, bus keturiasdešimt aštuonios giesmės su pastabomis ir priedu! Pasaulis privalo sužinoti, kad aš gyvenu! Eilėse, žinoma, apverksiu savo vienatvę, bet padarysiu tai taip, kad pavydės net laimingiausieji. Kadangi dangus man pašykštėjo patelės, apie visas jas pripasakosiu baisybių. Įrodysiu, kad žalios visos vynuogės, išskyrus tas, kurias lesu aš. Laikykitės, lakštingalos! Išaiškinsiu, kaip dukart du yra keturi, kad nuo jūsų liūdnų giesmių pyksta širdis ir kad jūsų prekė nieko neverta. Eisiu ir susirasiu Šarpantjė[8]. Pirmiausia noriu susikurti įtakingą padėtį literatūriniame pasaulyje. Būtinai subursiu aplink save dvarą ne tik iš žurnalistų, bet ir iš tikrų rašytojų ir net iš moterų rašytojų. Parašysiu vaidmenį panelei Rašelei[9], o jeigu ji atsisakys jį vaidinti, į visas puses ištrimituosiu, kad talentu ji neprilygsta net senai provincijos aktorei. Nukeliausiu į Veneciją ir ant didžiojo kanalo kranto, pačioje to pasakiško miesto širdyje, išsinuomosiu gražiuosius Močenigų[10] rūmus, kurie kainuoja keturias livras dešimt sū dienai; mane įkvėps prisiminimai, kuriuos ten tikriausiai paliko „Laros“ autorius[11]. Iš savo vienatvės gelmių užtvindysiu pasaulį kryžminiais rimais, nusižiūrėtais iš Spenserio strofos[12], išliesiu jais savo didžiąją sielą, jų klausydamos dūsaus visos zylės, burkuos visos purplelės, raudos visi perkūno oželiai ir ūbaus visos senos pelėdos. Bet aš, aš liksiu nepermaldaujamas ir nepalenkiamas meilės priešininkas. Bergždi bus visi įtikinėjimai, maldavimai pasigailėti tų nelaimingųjų, kurias suvilios mano įstabios giesmės. Į visa tai aš atsakysiu: „Man nusispjaut!“ Ak, negirdėta neregėta šlovė! Mano rankraščiai bus pardavinėjami aukso kaina, mano knygos perplauks jūras; mane visur lydės garsas, turtas; ir tik aš vienas atrodysiu abejingas mane supančios minios šnabždesiui. Žodžiu, būsiu idealus baltasis strazdas, tikras rašytojas, visų garbstomas, mylimas, susižavėjusios ir pavyduolių minios apsuptas, bet aikštingas, gižlus ir nepakenčiamas.

VII

Pirmam savo kūriniui į pasaulį paleisti man neprireikė nė pusantro mėnesio. Tai buvo, kaip buvau pats sau davęs žodį, keturiasdešimt aštuonių giesmių poema. Po teisybei būta joje vieno kito aplaidumo, kaltas buvo tas stebėtinas mano, kaip rašytojo, produktyvumas, bet pamačiau, kad šiandieninis skaitytojas, įpratęs į grožinę literatūrą, spausdinamą laikraščių atkarpoje[13], man dėl to priekaištų neturės. Susilaukiau sėkmės, vertos manęs, tai yra neprilygstamos. Mano kūrinio tema buvau aš pats[14]: šiuo atžvilgiu prisitaikiau prie didžiosios mūsų laikų mados. Pasakojau apie savo išgyventas kančias su žavinga savimeile; supažindinau skaitytoją su tūkstančiu šeimyninio gyvenimo smulkmenų, pikantiškų, įdomių; motušės dubens aprašymas apėmė ne mažiau kaip keturiolika giesmių: suskaičiavau visus to dubens griovelius, skylutes, gumbus[15], įdūžius, ištrupas, vineles, dėmes, skirtingus atspalvius, atšvaitus; aprašiau jo vidų, išorę, kraštus, dugną, šonus; atvaizdavau jį pasvirusiu, tiesiu planu; perėjęs prie turinio, ištyrinėjau į jį suneštus šiaudelius, žoleles, sudžiūvusius lapus, skiedreles, žvyrą, musių likučius, atlūžusias karkvabalių kojeles bei rasos lašelius; aprašymas buvo žavus. Bet nemanykite, kad išspausdinau jį visą iš karto; yra tokių įžūlių skaitytojų, kurie būtų vienu šuoliu jį peršokę. Mikliai sudalijau jį į atskirus gabalėlius ir įpyniau į pasakojimą, kad niekas nežūtų veltui; taigi pačią įdomiausią ir dramatiškiausią akimirką staiga įsiterpia penkiolika puslapių apie dubenį. Štai manding viena iš didžiųjų meno paslapčių, o kadangi aš nešykštus, tegul ja naudojasi kas tik nori.

Pasirodžius mano knygai, susijaudino visa Europa; ji godžiai prarijo intymiausias smulkmenas, kurias malonėjau pateikti. Ar galėjo būti kitaip? Išdėsčiau ne tik visus įvykius, susijusius su mano asmeniu, bet ir daviau skaitytojams pilnutinį sąrašą visų savo svaičiojimų, šovusių man į galvą, kai man buvo du mėnesiai; pačioje gražiausioje vietoje įterpiau odę, sukurtą dar lindint kiaušinyje. Beje, neužmiršau, žinoma, prabėgomis užkliudyti didžiąją temą, kuri jaudina tokią daugybę protų: žmonijos ateities temą. Ši problema mane sudomino;

átokvėpio akimirką bendrais bruožais išsakiau, kaip ją išspręsti, ir visi nutarė mano sprendimą esant priimtiną.

Kasdien gaudavau pagyrų, rašytų eilėmis, laiškų su pasveikinimais ir nepasirašytų meilės prisipažinimų. O dėl vizitų, tai griežtai laikiausi nusistatyto plano: mano durys buvo visiems uždarytos. Tačiau negalėjau nepriimti dviejų svetimšalių, apsiskelbusių mano gentainiais. Vienas jų buvo strazdas iš Senegalo, o kitas – strazdas iš Kinijos.

– Ak, pone, – kalbėjo jie vos neuždusindami manęs savo glėbyje, – jūs iš tiesų didis strazdas! Kaip puikiai jūs apdainavote savo nemirtingoje poemoje nepripažinto genijaus kančios gelmes! Jei mes jau nebūtume taip baisiai nesuprasti kaip kad esame, pasijustume nesuprasti perskaitę jūsų poemą. Kaip mes užjaučiame jūsų skausmą, jūsų įstabią panieką tam, kas nuvalkiota! Mes taip pat, pone, pažįstame tas slaptas, jūsų apdainuotas kančias, nes esame patys jas savo kailiu patyrę! Štai du sonetai, kuriuos sukūrėme bendromis jėgomis, prašome juos priimti.

– Štai dar ir muzika, – pridūrė kinas, – ją sukūrė mano žmona pagal vieną jūsų įžangos vietą. Ji nuostabiai perteikia autoriaus mintį.

– Ponai, – atsakiau aš, – kiek galiu spręsti, jūs, man rodos, esate apdovanoti kilnia širdimi ir labai šviesiu protu. Bet atleiskite man už mano klausimą. Kokia jūsų melancholijos priežastis?

– O, pone, – atsakė Senegalo gyventojas, – pažiūrėkite, kaip aš sudėtas. Plunksnos mano, tiesa, malonios akiai, drabužis tos gražios žalios spalvos, kuria žvilga antys; bet mano snapas per trumpas, o kojos per didelės; ir pažiūrėkite, kokia uodega man prisegta! Visas mano kūno ilgis nesudaro nė dviejų trečdalių jos ilgio. Kaip nesiųsti paties savęs po velnių?

– O mano nedalia, – tarė kinas, – dar skaudesnė. Mano kolegos uodega šluoja gatves, o mane vaikėzai bado pirštais dėl to, kad neturiu uodegos.

– Ponai, – atsakiau, – užjaučiu jus iš visos širdies; visada apmaudu turėti ko nors – nesvarbu ko – per daug ar per mažai. Bet leiskite man pasakyti, kad zoologijos sode yra keletas asmenų, panašių į jus, jie ten seniai laikosi labai taikiai, iškimšti šiaudais. Kaip moteriai rašytojai, kad parašytų gerą knygą, neužtenka vien tik būti begėde, taip

pat ir strazdui, kad įrodytų savo genialumą, neužtenka vien tik būti nepatenkintam gyvenimu. Aš vienintelis šios rūšies strazdas ir dėl to kenčiu; galbūt klystu, bet tai mano teisė. Esu baltas, ponai; pabalkite, ir mes pažiūrėsime, ką jūs gebėsite pasakyti.

VIII

Nors žinojau, ką veiksiu, ir dėjausi ramus, laimingas nesijaučiau. Mano vienatvė, nors buvo šlovinga, vis dėlto ne mažiau mane slėgė, ir aš negalėjau nesibaisėdamas galvoti apie tai, kad turėsiu pragyventi visą gyvenimą viengungiu. Mane ypač mirtinai kankino pavasario sugrįžimas, ir jau vėl buvau benugrimztąs į liūdesį, kai viena netikėta aplinkybė ūmai pakreipė visą mano gyvenimą.

Savaime aišku, mano raštai pasklido ir už Lamanšo, ir anglai juos graibstyte graibstė. Anglai graibsto viską, negraibsto tik to, ką supranta. Kartą gavau iš Londono laišką, pasirašytą jaunos strazdaitės:

„Perskaičiau jūsų poemą, – rašė ji, – ir pasigėrėjimas, kurį ji man sukėlė, paskatino mane pasiūlyti jums savo ranką ir savo širdį. Dievas sukūrė mus vieną kitam! Aš panaši į jus, esu baltoji strazdaitė!..“

Lengva numanyti, koks buvo mano nustebimas ir džiaugsmas. „Baltoji strazdaitė! – tariau pats sau. – Argi tai įmanoma? Vadinasi, aš nebe vienas šioje žemėje!“ Skubiai atsakiau gražiajai nepažįstamajai, ganėtinai aiškiai duodamas suprasti, koks malonus man jos pasiūlymas. Primygtinai prašiau, kad atvyktų kuo greičiau į Paryžių arba leistų man skristi pas ją. Ji atsakė, kad geriau atskrisianti ji, nes jai atsibodę jos tėvai, kad ji tvarkanti savo reikalus ir kad aš ją tuoj pamatysiąs.

Ji iš tikrųjų pasirodė po keleto dienų. O laimė! Tai buvo gražiausia iš visų strazdaičių ir dar baltesnė už mane.

– Ak, panele, – sušukau aš, – arba tiksliau, ponia, nes laikau jus nuo šiol savo teisėta žmona, ar įtikėtinas dalykas, kad šioje žemėje gyveno tokia žavi būtybė, o garsas apie ją nebuvo manęs pasiekęs? Tebūnie palaimintos visos mano patirtos nelaimės ir snapo kirčiai, kuriais mane vaišino mano tėvas, jei dangus ruošė man tokią neįti-

kėtiną paguodą! Iki šios dienos maniausi esąs pasmerktas amžinai vienatvei ir, būsiu atviras, sunki tai buvo našta; bet, žiūrėdamas į jus, jaučiuosi turįs visas šeimos tėvui reikalingas savybes. Priimkite čia pat mano ranką; susituokime anglų papročiu, be iškilmių, ir skriskime abu kartu į Šveicariją.

– Mano nuomonė kitokia, – atsakė jaunoji strazdaitė, – aš noriu, kad mūsų vestuvės būtų prašmatnios ir kad į iškilmes susirinktų visi bent kiek kilmingesni Prancūzijos strazdai. Tokie save gerbią paukščiai kaip mes neprivalo tuoktis it valkataujančios katės. Aš atsigabenau krūvą banknotų. Išsiuntinėkite kvietimus, apeikite savo pirklius ir nesismulkinkite dėl gaiviųjų gėrimų.

Aklai paklusau baltosios strazdaitės įsakymams. Mūsų vestuvės pribloškė savo prabanga; buvo sulesta dešimt tūkstančių musių. Palaiminimą mums davė garbusis tėvas Kormoranas, jis buvo arkivyskupas *in partibus**. Diena baigėsi prašmatnia puota; žodžiu, mano laimei nieko netrūko.

Juo geriau pažinau savo žaviosios žmonos charakterį, juo labiau ją mylėjau. Šitoje smulkioje būtybėje susikaupė visos sielos ir kūno grožybės. Ji tik buvo truputį per didelė šventuolė; bet aš nusprendžiau, kad tai nulėmė anglų rūkai, kuriuose ji iki šiol gyveno, ir neabejojau, kad Prancūzijos klimatas netruks išsklaidyti tą lengvą debesėlį.

Rimtesnį nerimą man kėlė kitas dalykas – kažkokia paslaptis, kuria mano žmona tarpais apsigaubdavo su ypatingu griežtumu: užsirakindavo su kambarinėmis ir ištisomis valandomis užsiimdavo savo tualetu, kaip ji teigė. Vyrams nelabai prie širdies tokios užgaidos šeimyniniame gyvenime. Man teko ne vieną kartą belstis į žmonos kambarius, bet durų ji neatidarė. Mano kantrybei tai buvo žiaurus išbandymas. Kažkurį kartą aš tiesiog laužte laužiausi pas ją ir buvau taip įpykęs, jog ji buvo priversta nusileisti ir atvėrė man duris truputį skubotai, bet neiškentė nepasiskundusi mano įkyrumu. Įžengdamas pastebėjau didelį butelį, pilną lyg ir kokių klijų iš miltų ir ispaniško baltalo. Paklausiau žmoną, kam ji naudoja šį tirpalą; ji paaiškino, kad tai opijaus emulsija, kuria ji tepa nušalusias vietas.

* T. y. nepriskirtas jokiai vyskupijai (*lot.*)

Ta emulsija pasirodė man šiek tiek įtartina; bet ar galėjau aš nepasitikėti tokia švelnia, tokia protinga, paklusnia būtybe, atsidavusia man su tokiu džiugesiu ir tokiu neprilygstamu nuoširdumu?

Iš pradžių nežinojau, kad mano mylimoji – plunksnos darbininkė; prisipažino ji man po kurio laiko ir net parodė rankraštį: buvo parašiusi romaną, mėgdžiodama iš karto Valterį Skotą ir Skaroną[16]. Spręskite patys, kokį malonumą man padarė ši maloni staigmena. Paaiškėjo, kad turiu per žmoną ne tik neprilygstamą gražuolę, bet dar galiu būti tikras, jog mano gyvenimo draugės protas visais atžvilgiais vertas mano genijaus. Nuo tos akimirkos mudu ėmėme dirbti drauge. Aš kūriau savo poemas, ji margino šūsnis popieriaus. Aš garsiai skaičiau jai savo eiles, tai nekliudė jai tuo pat metu rašyti. Ji kepė savo romanus beveik taip pat lengvai kaip aš, visuomet rinkosi dramatiškiausias temas: tėvažudystes, pagrobimus, žmogžudystes ir net finansines suktybes, niekada neužmiršdama prabėgomis užsipulti vyriausybę ir skelbti strazdaičių emancipaciją. Žodžiu, jos proto negąsdino jokia pastanga, jos drovumo – joks gudrus fokusas; niekada nepasitaikydavo, kad ji būtų išbraukusi nors vieną eilutę arba susidariusi planą, prieš pradėdama dirbti. Tai buvo tipiška mokyta strazdaitė.

Kartą, kai ji buvo įnikusi į darbą su nepaprastu įkarščiu, pastebėjau, kad kaktą jai išmušė stambūs prakaito lašai, ir nustebau tuo pat metu pamatęs jai ant nugaros didelę juodą dėmę.

– Gerasis Dieve, kas gi čia? Tu sergi?

Iš pradžių ji lyg ir išsigando ir net susigėdo; bet, įpratusi sukiotis aukštoje draugijoje, tuoj pat, kaip visada, nuostabiai susitvardė. Pasakė, kad tai rašalo dėmė ir kad ji dažnai apsitaško įkvėpimo valandėlėmis.

– Nejaugi mano žmona blunka? – tyliai tariau pats sau.

Šita mintis nedavė man užmigti. Prisiminiau butelį klijų.

– O dangau! – šūktelėjau aš. – Koks baisus įtarimas! Ar nebus ši dangiška būtybė tik dažalai, teplionė? Ar nenusilakavo ji tam, kad apgautų mane?.. Maniau spaudžiąs prie širdies savo sielos seserį, ypatingą būtybę, sukurtą man vienam, o ar nebūsiu aš vedęs tik miltų saują?

Kamuojamas šios baisios abejonės, nusprendžiau jos atsikratyti. Nusipirkau barometrą ir godžiai laukiau dienos, kada ims lyti. Nusprendžiau kurį nors apsiblaususį sekmadienį išvilioti žmoną į kaimą ir pabandyti ją išprausti. Bet buvo pats liepos mėnesio vidurys ir oras pasibaisėtinai gražus.

Tariama laimė ir įprotis rašyti labai mane įjaudrino. Buvau toks naivus, jog retkarčiais jausmas įveikdavo mintį, ir aš pravirkdavau laukdamas tinkamo rimo. Mano žmona labai mėgo šias retas progas: kiekviena vyro silpnybė pamalonina moters išdidumą. Vieną naktį, kai šlifavau, kaip moko Bualo[17], vieną šlubą eilutę, atsivėrė mano širdis.

– Ak, mano vienintele, mano mylimiausioji, – tariau savo brangiausiajai strazdaitei, – tu, be kurios mano gyvenimas yra sapnas, tu, kurios vienas žvilgsnis, viena šypsena atstoja man pasaulį, mano širdies gyvenime, ar žinai, kaip aš tave myliu? Kad eilėmis išreikščiau banalią mintį, jau nuvalkiotą kitų poetų, man nereikia daug pastangų ir dėmesio, aš lengvai randu reikalingus žodžius; bet kur man jų ieškoti, norint išreikšti tai, ką man įkvepia tavo grožis? Net ir mano išgyventų kančių prisiminimas vargiai galės pasiūlyti man žodį, kuriuo įstengčiau prabilti apie dabartinę savo laimę. Iki tu atsiradai mano gyvenime, buvau vienišas kaip išvarytas našlaitis; šiandien esu vienišas kaip karalius. Ar žinai, mano angele, ar supranti, mano gražuole, kad viskas šiame silpname kūne, kurio pavidalą esu priėmęs, kol mirtis pavers jį nuolauža, viskas šitose mažytėse karščiuojančiose smegenyse, kur bruzda nereikalinga mintis, priklauso tik tau vienai? Paklausyk, ką įstengia pasakyti mano smegenys, ir pajusk, kiek didesnė už tai yra mano meilė! Ak, kad mano genijus būtų perlas, o tu Kleopatra[18]!

Šitaip sapaliodamas, palinkęs virš žmonos liejau ašaras, ir ji akivaizdžiai bluko. Sulig kiekviena man iš akių iškritusia ašara išlįsdavo plunksna, netgi ne juoda, bet pasenusių rūdžių spalvos (manding, ji jau buvo kažkur kitur nublukusi). Dar kelios graudulio akimirkos, ir prieš mane atsirado paukštis – be klijų ir be miltų, absoliučiai toks, kaip banaliausias ir paprasčiausias strazdas.

Ką daryti? Ką sakyti? Ką nuspręsti? Priekaištauti buvo beprasmiška. Tiesą sakant, būčiau galėjęs šį atvejį laikyti duodančiu teisę

nutraukti santuoką; bet kaip išdrįsti viešai paskelbti apie savo gėdą? Ar negana mano nelaimės? Sukaupiau visą drąsą, nusprendžiau pasišalinti iš pasaulio, mesti literatūrinę karjerą, pabėgti į dykumą, jei įmanoma, amžinai vengti gyvos būtybės ir ieškoti kaip Alcestas[19]

... *nuošalios vietelės*,
Kur būti baltuoju strazdu tau nieks nekliudytų!

IX

Tai taręs, nuskridau, vis dar verkdamas; ir vėjas, kuris yra paukščių lemtis, nunešė mane ant vienos Morfonteno giraitės medžių šakos. Šį sykį visi buvo sugulę. „Kokios vedybos! – mąsčiau. – Koks nuotykis! Šita vargšė mergaitė išsibaltino, žinoma, geriausių ketinimų vedama, bet tai nepataisys nei mano apgailėtinos padėties, nei jos rudumo."

Tebečiulbėjo lakštingala. Ji viena nakties glūdumoje iš visos širdies džiaugėsi Dievo dovanomis, tuo pranokdama poetus, ir nesivaržydama pasakojo savo godas aplinkos tylai. Neįstengiau atsispirti pagundai, prilėkiau arčiau ir užšnekinau ją.

– Kokia jūs laiminga! – tariau aš. – Jūs ne tik giedate, kiek širdis geidžia, be to, labai gražiai, ir visi jūsų klauso, bet ir turite žmoną, vaikų, savo lizdelį, draugų, minkštą samanų pagalvėlę, mėnulio pilnatį ir neskaitote laikraščių. Rubinis[20] ir Rosinis – niekas palyginus su jumis; esate verta pirmojo ir įspėjote antrojo paslaptį. Aš taip pat dainavau, bet išėjo pasigailėtinai prastai. Rikiavau žodžius mūšiui kaip prūsų kareivius ir komponavau paistalus, o jūs tuo tarpu skraidėte po miškus. Ar galima sužinoti jūsų paslaptį?

–Taip, – atsakė lakštingala, – bet išgirsite visiškai ne tai, ką manote. Žmona man įkyrėjo, aš jos nemyliu, įsimylėjau rožę: apie tai pasakoja persų poetas Saadis[21]. Visą naktį čiulbu jai, bet ji miega ir manęs negirdi. Jos žiedo taurelė šią valandą užsivėrusi; ji liūliuoja joje seną skarabėją – o rytoj rytą, kai, išsekintas sielvarto ir nuovargio, krisiu į lovą, ji išskleis savo lapelius, ir širdį jai iščiulps pirma pasitaikiusi bitutė!

GÉRARD DE NERVAL

Gérard de Nerval

LES FILLES DU FEU

Paris, Gallimard, 1972

Silvi

Prisiminimai iš Valua

I

Prarasta naktis

Išėjau iš teatro, kur kas vakaras su iškilmingu apdaru, kaip ir dera garbintojui, pasirodydavau avanscenos ložėje. Kartais teatras būdavo pilnas, kartais tuščias. Man buvo nesvarbu, ar mano žvilgsnis klaidžioja po parterį, kuriame sėdi ne daugiau kaip trys dešimtys pareigą tevykdančių mėgėjų, po ložes, išsidabinusias kykais ir senamadžiais tualetais, – ar aplinkui šurmuliuoja ir bruzda žiūrovų salė, kurios visuose aukštuose žydi spalvingi tualetai, žėri brangenybės ir spindi veidai. Kas dedasi salėje, man nerūpėjo, nelabai domėjausi ir tuo, kas vyksta scenoje, išskyrus tas akimirkas, kai kurio nors nykaus tuometinio šedevro antroje ar trečioje scenoje tuščią erdvę nutvieksdavo gerai man pažįstamas pavidalas, vienu atodūsiu ir vienu žodžiu įkvėpdamas gyvybę bedvasiams veidams, supantiems mane.

Jaučiau, kad gyvenu joje, o ji gyvena man vienam. Jos šypsena mane užtvindydavo begaline palaima; krūptelėdavau iš džiaugsmo ir meilės, kai pasigirsdavo jos balsas, švelnutis, o vis dėlto labai skambus. Mano akimis žiūrint, ji buvo visų tobulybių įsikūnijimas, visados atitiko entuziastingą ir užgaidų mano skonį – graži it saulė, kai rampos ugnys apšviesdavo ją iš apačios, blyški it naktis, kai rampos pritemdavo ir jinai, sietyno iš viršaus nušviesta, būdavo natūralesnė – žėrėdavo šešėlyje vien tik savo grožiu nelyginant dieviškosios Horos[1] su žvaigžde kaktoje, ryškėjančios rusvame Herkulanumo freskų fone.

Praėjo vieneri metai, bet aš nė nepagalvojau, kad reikėtų pasiteirauti, kas gi tokia jinai iš tikrųjų; bijojau sudrumsti stebuklingą veidrodį, atspindintį man jos paveikslą, ir klausiausi nebent to, ką žmonės šneka apie ją kaip apie moterį, o ne kaip apie aktorę. Domėjausi ja ne

daugiau kaip ir gandais, kurie galėjo sklisti apie Eliados princesę ar Trapezundo karalienę, nes vienas mano dėdė, gyvenęs priešpaskutiniais XVIII amžiaus metais taip, kaip reikėjo gyventi, norint gerai jį pažinti, buvo mane laiku įspėjęs, kad aktorės – ne moterys ir kad gamta užmiršusi įdėti joms širdį. Jis tikriausiai turėjo omeny to meto aktores; bet pripasakojo man tiek istorijų apie savo iliuzijas bei nusivylimus ir parodė tiek portretų, išraižytų dramblio kaule, – žavingų medalionų, kuriais paskui jis puošdavo savo tabakines, – tiek pageltusių meilės laiškų, tiek išblukusių kaspinėlių, atkurdamas kiekvieno jų istoriją su galutine baigtimi, jog aš įpratau blogai manyti apie jas visas, neatsižvelgdamas į jų gyvenamąjį metą.

Buvo tada keista epocha, kokios paprastai ateina po revoliucijų ar po didžiųjų autokratijų nuopuolio. Nebeliko didvyriško Frondos laikų galantiškumo, elegantiškų ir puošnių Regentystės ydų, Direktorijos laikų skepticizmo ir beprotiškų orgijų; susiplakė į daiktą veikla, abejonės, tinginystė, nuostabios utopijos, filosofinės ir religinės aspiracijos, miglotas entuziazmas, sumišęs su kai kuriomis Renesanso aistromis, rūpesčiai dėl praeities nesantarvių, netikros viltys – kažkas panašaus į Peregrino ir Apulėjaus epochą[2]. Materialusis žmogus svajojo apie rožių puokštę iš gražiosios Izidės[3], kuri turėjo jį atgaivinti, rankų; amžinai jauna ir skaisti dievaitė pasirodydavo mums naktį ir gėdydavo mus dėl niekam sugaištų dienų. Tačiau garbės troškimas nebuvo būdingas mūsų metų žmonėms, ir tuomet paplitęs godus vaikymasis tarnybų ir titulų baidė mus nuo visų įmanomų veiklos sričių. Mūsų prieglobsčiu liko vien tas poetų dramblio kaulo bokštas, į kurį mes vis aukščiau kopėme, trokšdami atsiskirti nuo minios. Tose aukštybėse, į kurias mus vedė mūsų mokytojai, mes pagaliau traukėme į krūtinę tyrą vienatvės orą, gėrėme užmirštį iš auksinės legendų taurės, svaigome nuo poezijos ir meilės. Deja, meilės miglotoms formoms, rožinėms ir žydroms spalvoms, metafizinėms šmėkloms! Žemiškoji moteris, žiūrint iš arti, piktino mūsų naivias sielas: ji turėjo apsireikšti kaip karalienė ar dievaitė, o svarbiausia – nederėjo prie jos artintis.

Vis dėlto kai kurie iš mūsų per daug nevertino šitų platoniškų paradoksų ir, metę šalin mūsų atgaivintas Aleksandrijos mokyklos

švajas[4], sumojuodavo kartais požeminių dievų deglu, akimirką nušviečiančiu tamsą savo kibirkščių spiečiais. Taigi, išėjęs iš teatro su karčiu liūdesiu, kurį palieka širdyje išsisklaidęs sapnas, aš noriai skubėdavau į vakarienę su gausia draugija viename klube, kur jokia melancholija neatsilaikydavo prieš neišsenkamą šmaikštumą kelių stulbinančių, gyvų, audringų, kartais prakilnių protų, kokių visados atsiranda atgimimo ar nuosmukio laikais. Jų ginčai taip įsiliepsnodavo, kad baugščiausieji iš mūsų eidavo kartais prie langų pasižiūrėti, ar galų gale nepasirodys hunai, turkai ar kazokai ir nesusidoros vienu matu su šių gražbylių ir sofistų išvedžiojimais.

„Gerkime, mylėkime – štai kur išmintis!" Tokia buvo jauniausiųjų nuomonė. Vienas jų pasakė man:

– Jau seniai sutinku tave tame pačiame teatre – kiekvieną kartą, kai ten būnu. Dėl *kurios* tu ateini?

Dėl kurios?.. Man atrodė, kad eiti dėl kitos ir neįmanoma. Bet pasakiau pavardę.

– Na ką gi, – atlaidžiai kalbėjo toliau draugas, – va ten sėdi laimingasis, kuris ką tik ją palydėjo ir kuris, ištikimai laikydamasis mūsų draugijos nuostatų, susitiks su ja gal tik prašvitus.

Pernelyg nesijaudindamas, nukreipiau akis į nurodytą asmenį. Tai buvo jaunas, korektiškai apsitaisęs, mandagios elgsenos vyras blyškaus, nervingo veido ir liūdesiu bei švelnumu dvelkiančiomis akimis. Jis mėtė ant visto stalo aukso monetas ir abejingai jas pralošinėjo.

– Kas man darbo, – pasakiau, – jis ar kuris kitas? Turėjo kas nors prie jos būti, o šitas man atrodo vertas pasirinkimo.

– O tu?

– Aš? Man pakanka vizijos, ir nieko daugiau.

Pakilęs eiti, žengiau per skaityklą ir nesąmoningai mečiau žvilgsnį į laikraštį. Greičiausiai pasižiūrėti biržos kurso. Man dar buvo likę šiek tiek turto, be kita ko, ir gana stambi suma užsienio vertybiniais popieriais. Jau anksčiau sklido gandas, kad, ilgą laiką nekotiruoti, šie popieriai vėl išeisią apyvarton; ką tik, pasikeitus ministrų kabinetui, taip ir įvyko. Pasirodė, kad akcijų vertė jau labai aukšta; aš vėl praturtėjau.

Šitaip pasikeitus mano būklei, man į galvą šovė tik viena mintis: moteris, kurią taip seniai myliu, gali būti mano, jei panorėsiu. Idealas tapo apčiuopiamas. O gal tai vėl apgaulė, pašaipi korektūros klaida? Bet kiti laikraščiai skelbė tą patį. Laimėtoji suma iškilo prieš akis kaip auksinė Molocho statula. „Ką pasakytų dabar ką tik minėtasis jaunuolis, – dingtelėjo man, – jei nuėjęs užimčiau jo vietą šalia moters, kurią jis paliko vieną?" Šita mintis mane nupurtė, mano išdidumas sukilo.

Ne! Ne šitaip ir ne mano metuose meilė žudoma auksu: aš suvedžiotoju nebūsiu. Antra vertus, šitoks kėslas neatitinka mūsų laikų dvasios. O be to, iš kur aš žinau, kad šią moterį galima nupirkti? Mano žvilgsnis slydinėjo laikraščiu, kurį vis dar laikiau rankose, ir užkliuvo už kokių dviejų eilučių: „*Gėlių puokštės šventė kaime.* – Rytoj Sanliso lankininkai įteiks gėlių puokštę Luazi lankininkams". Šie paprasti žodžiai sužadino man ištisą virtinę naujų įspūdžių: seniai užmiršto kaimo prisiminimą, tolimą naivių švenčių aidą iš jaunystės laikų. Tolumoje, kaimuose ir miškuose, skardi ragas ir būgnas; merginos pina vainikus ir dainuodamos dėsto kaspinais išdabintas puokštes. Sunkūs ratai, traukiami jaučių, važiuoja pro šalį ir renka šias dovanas, o mes, apylinkių vaikai, lydime jį su savo lankais ir strėlėmis, prisiėmę kilnų riterio titulą, ir nenutuokiame, kad tiktai kartojame šimtmetis po šimtmečio druidų šventę, pergyvenusią monarchijas ir naująsias religijas.

II
Adrijena

Atsiguliau, bet ramybės neradau ir lovoje. Lengvai snūduriavau, o atmintyje šmėsčiojo visa mano jaunystė. Ši būsena, kai protas dar priešinasi keistoms sapnų pinkliavoms, dažnai leidžia pamatyti per porą minučių urmu susitelkusius ryškiausius kurio nors ilgo gyvenimo tarpo paveikslus.

Man pasivaideno Henriko IV laikų pilis su savo smailais stogais, dengtais skalūnu, ir rausvu fasadu su dantytomis pageltusio akmens kertėmis, didelė žalia aikštelė, kraštais apsodinta vinkšnomis ir liepomis, pro kurių lapus skverbėsi liepsnojantys saulėlydžio spinduliai. Ant vejos ėjo ratelį merginos, dainuodamos senovines dainas, išmoktas iš motinų, tokia natūraliai gryna prancūzų kalba, jog iš tiesų jutai, kad esi senajame Valua krašte[5], kur daugiau kaip tūkstantį metų plakė Prancūzijos širdis.

Buvau vienintelis vaikinas tame ratelyje. Į jį atsivedžiau ir visai dar jaunutę savo draugę, Silvi, mergaitę iš kaimyninio sodžiaus, tokią žvalią ir tokią skaisčią, juodomis akimis, taisyklingu profiliu ir lengvai įdegusia oda!.. Mylėjau tik ją, mačiau tik ją – iki tol! Beveik nė nepastebėjau, kad ratelį su mumis šoka aukšta graži šviesiaplaukė, kurią visi vadino Adrijena. Staiga, kaip reikalavo šokio taisyklės, Adrijena atsidūrė viena šalia manęs vidury ratelio. Mes buvome beveik vienodo ūgio. Mums liepė pasibučiuoti, o šokėjos ir dainininkės ėmė suktis ratu gyviau negu iki šiol. Bučiuodamas ją nesusilaikiau nepaspaudęs jai rankos. Ilgos auksinių jos plaukų garbanos palytėjo man skruostus. Tą akimirką mane persmelkė iki šiol nepažįstamas nerimas. Gražuolė turėjo padainuoti, kad vėl galėtų grįžti į ratelį. Visi susėdo aplink ją, ir ji tuoj pat gaiviu, skardžiu, kiek prikimusiu balsu, kokie paprastai esti šio ūkanoto krašto merginų balsai, sudainavo vieną iš tų senų, melancholija persisunkusių romansų, kurie visados pasakoja apie nelaimingą princesę, tėvo pikta valia uždarytą bokšte už tai, kad ji pamilo. Kiekviename posme melodija baigėsi kretančiomis trelėmis, kurios taip nuostabiai skamba, kai jas atlieka jauni balsai, moduliuojančiu virpesiu mėgdžiodami drebantį senolės balsą.

Ji dainavo, o nuo didelių medžių leidosi sutemos, ir tekančio mėnulio šviesa liejosi ant jos vienos, atskirdama ją nuo įdėmiai klausančio mūsų būrelio. Ji nutilo, ir niekas neišdrįso nutraukti tylos. Virš vejos pakibo lengvi rūkai, baltais kuokštais nusagstydami smilgų viršūnes. Mums rodėsi, kad mes rojuje. Pagaliau aš atsikėliau, nubėgau į pilies gėlyną, kur augo laurai, susodinti į didžiules fajansines pilkšvai dažytas vazas. Parsinešiau dvi šakas, merginos nupynė iš jų vainiką

ir surišo jį kaspinu. Uždėjau tą gražmeną Adrijenai ant galvos, blizgūs lapai tviskėjo ant jos šviesių plaukų blyškiuose mėnulio spinduliuose. Ji panėšėjo į Dantės Beatričę, kuri šypsojosi poetui, klajojančiam palei šventąją buveinę.

Adrijena pakilo. Atsitiesusi grakščiai mums linktelėjo savo lieknu stuomeniu ir tekina pasileido į pilį. Jos senelis – palikuonis šeimos, kaip mums pasakė, kuri giminiavosi su senaisiais Prancūzijos karaliais: jos gyslomis tekėjo Valua kraujas[6]. Jai buvo leista šią šventės dieną pažaisti su mumis; daugiau mes negavome jos pamatyti, nes kitą dieną ji išvažiavo į vienuolyną, kur mokėsi.

Kai grįžau prie Silvi, pamačiau, kad ji verkia. Ašarų kaltininkas buvo vainikas, kurį aš savo rankomis įteikiau gražiajai dainininkei. Pasisiūliau suskinti jai kitą, bet ji atsakė, kad nenorinti, nes nenusipelniusi jo. Veltui teisinausi; kol parlydėjau ją pas tėvus, ji neištarė daugiau nė žodžio.

Aš pats, turėdamas grįžti į Paryžių tęsti mokslo, išvykau su dvilypiu jausmu: švelnios, liūdnai nutrūkusios draugystės prisiminimu ir nerealia, miglota meile, tapusia man šaltiniu skausmingų minčių, kurių neįstengė numaldyti nė mokyklinė išmintis.

Išliko ir viską nustelbė Adrijenos paveikslas – šlovės ir grožio miražas, kuris padėjo man pakelti sunkias mokslo valandas. Per kitų metų atostogas sužinojau, kad toji gražuolė, trumpai man šmėstelėjusi prieš akis, šeimos skirta stoti į vienuolyną.

III
Pasiryžimas

Šis pusiau sapnas, pusiau prisiminimas viską man išaiškino. Ta miglota beviltiška meilė aktorei, meilė, kuri apnikdavo mane kas vakaras, prasidėjus spektakliui, o išdildavo tik užmigus, gimė iš prisiminimo apie Adrijeną, nakties gėlę, pražydusią blyškioje mėnesienoje, rožinę šviesiaplaukę viziją, slystančią žalia, baltuose ūkuose skendinčia žole. Panašumas su seniai užmiršta būtybe dabar ypač

ryškiai iškilo man prieš akis; per ilgą laiką nusitrynęs piešinys virto paveikslu kaip tie seni meistrų škicai, kurie kelia mums susižavėjimą muziejuje ir kurių stulbinantį originalą aptinkame kur nors kitur.

Mylėti vienuolę aktorės pavidalu!.. O jei čia ta pati mergina? Iš proto galima išeiti! Pražūtinga trauka: nežinomybė masina jus kaip žaltvykslė, klaidžiojanti po nendres stovinčiame vandenyje... Grįžkime į tikrovę.

O kodėl aš užmiršau Silvi, kurią taip mylėjau? Štai jau treji metai praėjo... Buvo ji tikrai daili mergaitė, pati gražiausia visame Luazi!

Ji tebegyvena, jos širdis tikriausiai gera ir tyra. Vėl matau jos langą, kur laukiniai vynuogienojai pinasi su rožėmis; o kairėje kabo narvelis su devynbalsėmis; girdžiu skardų jos šaudyklėlių dūzgesį ir jos mėgstamą dainelę:

Prie tekančio upelio
Gražuolė sėdėjo...

Ji dar laukia manęs... Kas galėjo ją vesti? Ji tokia neturtinga!

Kaimelyje, kuriame gyvena, ir aplinkiniuose kaimuose – geraširdžiai valstiečiai su trinyčiais, šiurkščiomis rankomis, sulysusiais, saulėje įdegusiais veidais. Ji mylėjo mane vieną, mane, jaunutį paryžietį, kai aš atvažiuodavau aplankyti savo seno dėdės, netoli Luazi, dabar jis miręs. Jau treji metai kaip didžponis švaistau tą kuklų turtą, kurį jis man paliko ir kurio galėjau užtekti visam gyvenimui. Su Silvi būčiau jį išsaugojęs. Atsitiktinumas štai sugrąžina man dalį jo. Dar ne vėlu...

Ką ji veikia šią valandą? Miega... Ne, nemiega; šiandien jų lankininkų šventė, vienintelė šventė, kai šokiai trunka visą naktį. Ji šventėje...

Kelinta valanda?

Laikrodžio neturėjau.

Tarp visokiausio prabangaus šlamšto, kurį tuo metu buvo mada rinkti, stengiantis atkurti praeitų laikų apartamentus su visu jiems būdingu koloritu, blizgėjo atnaujintas, vėžlena inkrustuotas renesansinis

laikrodis; jo paauksuotas kupolas, kurį puošia laiko figūra, buvo paremtas Medičių stiliaus kariatidėmis, savo ruožtu stovinčiomis ant piestu kylančių arklių. Garsioji Diana, parimusi ant savo elnio, atvaizduota bareljefu po ciferblatu, kur ant juodai poliruoto dugno išdėstyti emaliniai valandų skaitmenys. Laikrodis, tikriausiai puikiai einantis, nebuvo užtrauktas jau du dešimtmečius. Pirkau aš tą laikrodį Turenėje ne tam, kad žinočiau kelinta valanda.

Užėjau pas durininką. Jo laikrodis su gegute rodė pirmą valandą nakties. „Į Luazi nukakčiau per keturias valandas“, – pagalvojau. Palė Rojalio aikštėje dar stoviniavo penki ar šeši fiakrai, laukdami nuolatinių klubų ir lošimo namų lankytojų.

– Į Luazi, – pasakiau aš tam, kuris stovėjo arčiausia.

– Kur tai yra?

– Netoli Sanliso, aštuonios mylios.

– Nuvešiu jus iki pašto, – pasakė vežikas, nusiteikęs ramiau negu aš.

Koks nykus naktį kelias į Flandriją! Jis pagražėja tik miškų ruože. Visą laiką dvi eilės vienodų medžių, kurių neaiškūs pavidalai visaip išsikraipę; už medžių – pievų ir suartos dirvos rėžiai, po kairei jie traukiasi ligi melsvų Monmoransi, Ekuano, Liuzaršo kalvų. Štai Gonesas, neišvaizdus miesteliukas, kur daug kas primena Lygos ir Frondos laikus...

Už Luvrų eina kelias, apsodintas obelimis. Ne sykį mačiau tamsoje švytinčius jų žiedus, tarsi kokias žemės žvaigždes. Tai pats trumpiausias kelias į kaimus. Kol vežimas kopia iš kalvos į kalvą, prisiminkime tuos laikus, kai aš ten taip dažnai lankiausi.

IV
Išvyka į Kiterą[7]

Prabėgo pora metų; tas laikas, kai sutikau Adrijeną priešais pilį, virto jau vaikystės prisiminimu. Vėl apsilankiau Luazi per tenykščius atlaidus. Atvažiavau prisidėti prie riterių lankininkų, užimti savo vietos kuopoje, kuriai kadaise priklausiau. Šventę rengė jaunuoliai iš

tų senų šeimų, kurios dar turi ten keliolika pilių, glūdinčių miško gelmėse, kur jos daugiau nukentėjo nuo laiko negu nuo revoliucijų. Iš Šantiji, Kompjeno ir Sanliso traukė linksmi raitelių pulkeliai ir stojo į savo vietas kaimiškoje lankininkų kuopų eisenoje. Po ilgų vaikštynių per sodžius ir miestelius, po Mišių bažnyčioje, po taiklumo varžybų ir dovanų išdalijimo nugalėtojai buvo pakviesti į vaišes, kurios turėjo įvykti vienoje saloje, tuopų ir liepų paunksnėje, vidury vieno iš tvenkinių, į kuriuos savo vandenis lieja dvi upelės – Nonetė ir Teva. Vėliavėlėm papuoštomis valtimis nuplaukėme į salą, kuri buvo pasirinkta todėl, kad ten stovėjo ovalinė šventykla su kolonomis – joje ir turėjo vykti puota. Ten, kaip ir Ermenonvilyje, sėte prisėta tokių lengvų statinių iš XVIII amžiaus pabaigos, kai filosofiškai nusiteikę milijonieriai savo statybiniams planams ieškojo įkvėpimo vyraujančiame to meto stiliuje. Manau, kad šita šventovė pradžioje tikriausiai buvo skirta Uranijai. Trys kolonos gulėjo nuvirtusios, griūdamos jos nusinešė ir dalį architravo; bet salė buvo išvalyta, tarp kolonų prikabinėta vainikų – pasirūpinta atnaujinti tuos šiuolaikinius griuvėsius, susijusius greičiau su Buflero ar Šolję, o ne su Horacijaus pagonyste[8].

Plaukimas per ežerą buvo turbūt sugalvotas tam, kad primintų Vato paveikslą „Išvyka į Kiterą“. Iliuziją gadino tik mūsų naujoviška apranga. Milžiniška šventės puokštė buvo išimta iš ratų, kurie ją vežė, ir įkelta į didžiulę valtį; jaunų, baltai apsirengusių merginų būrys, pagal paprotį lydintis puokštę, susėdo ant suolų, ir ši žavi procesija, atkurta pagal antikos laikus, atsispindėjo ramiuose tvenkinio vandenyse, skiriančiuose ją nuo salos, kurios erškėtynai, kolonada ir šviesi lapija skaisčiai raudonavo vakaro žaroje. Veikiai visos valtys priplaukė krantą. Iškilmingai atneštą pintinę pastatė vidury stalo, visi susėdo, laimingiausieji – šalia merginų: tai tie, kuriuos pažinojo jų tėvai. Dėl to aš ir atsidūriau šalia Silvi. Jos brolis susirado mane jau šventės metu ir užsipuolė, kodėl taip ilgai nesilankiau jų šeimoje. Atsikalbinėjau, kad mokslas neleidžiąs išvažiuoti iš Paryžiaus, ir patikinau, kad šiandien kaip tik to ir atvažiavau.

– Ne, jis pamiršo mane, – pasakė Silvi. – Mes kaimiečiai, kur mums lygintis su Paryžium!

Norėjau bučiniu užspausti jai burną; bet ji dar pyko ir tik brolio paraginta abejingai atkišo man skruostą. Šis pabučiavimas nesuteikė man jokio džiaugsmo, nes šios malonės susilaukia tiek ir tiek kitų: šitame patriarchaliniame krašte, kur visi sveikinasi su kiekvienu praeiviu, padorių žmonių draugijoje pabučiavimu teparodai gerą išsiauklėjimą.

Šventės rengėjai buvo paruošę staigmeną. Vaišių pabaigoje iš didžiosios pintinės staiga išskrido laukinė gulbė, iki tol tupėjusi po gėlėmis; galingais sparnais pakėlusi girliandų ir vainikų pynę, ji išsklaidė juos į visas puses. Kai ji linksmai nuplasnojo link paskutinių saulėlydžio gaisų, mes griebėme vainikus, koks kam pakliuvo, ir kiekvienas tuoj pat papuošėme savo kaimynės galvą. Man pasisekė sučiupti vieną iš gražiausių, ir Silvi šypsodama leidosi mano pabučiuojama, šį sykį jausmingiau negu andai. Supratau, kad šitaip dildau anų dienų prisiminimą. Šį sykį žavėjausi ja nuo širdies, ji buvo taip išgražėjusi! Nė ženklo tos kaimietukės, kurią atstūmiau dėl merginos, prakilnesnės ir žavingesnės. Visa ji žydėte žydėjo: juodų jos akių, tokių vylingų nuo vaikystės, kerams nebegalėjai atsispirti, jos šypsena po lenktais antakių skliautais, staiga nutvieskianti taisyklingus ir romius bruožus, kažkuo priminė Atėnę. Gėrėjausi šiuo veidu, vertu antikos meno, – prieš jį blanko patrauklūs jos draugių veideliai. Gležnos siauros plaštakos, rankos, pabalusios ir suapvalėjusios, liaunas stuomuo – viskas buvo pasikeitę, ir ji atrodė visiškai kitokia, negu buvau ją kadaise matęs. Neiškenčiau ir pasakiau, kokia ji nepanaši į save: tikėjausi, kad taip atitaisysiu aną savo ūmią neištikimybę.

Beje, aplinkybės buvo man visapusiškai palankios: jos brolio draugystė, žavi šios iškilmės nuotaika, vakaro metas ir net pati vieta, kur skoninga fantazija buvo atkūrusi senųjų meilės švenčių vaizdą. Kol galėjome, nesiveržėme šokti, – norėjome paplepėti apie vaikystę ir svajingai dviese pasigėrėti dangaus atspindžiais medžių šešėliuose ir vandenyse. Iš šių svajonių mus pažadino tik Silvi brolis, priminęs, kad metas grįžti, nes kaimas, kur gyveno jos tėvai, buvo gana toli.

V
Kaimas

Palydėjau juos iki Luazi, iki senų eigulio namų, paskui grįžau į Montanji, kur gyvenau pas dėdę. Kai pasukau iš kelio per giraitę, skiriančią Luazi nuo Sen S..., tuoj pat įžengiau į gilų takelį, vingiuojantį pagal Ermenonvilio mišką; tikėjausi, kad prieisiu paskiau vienuolyno sienas, kurios traukiasi per ketvirtį mylios. Tarpais užlįsdamas už debesų, mėnulis silpnai tešvietė tamsaus smiltainio uolas ir šilojus, kurių vis daugiau painiojosi po kojom. Dešinėje ir kairėje – jokio aiškaus kelio pagiriais, o prieš mane – vis tos pačios čionykštės druidinės uolos, kurios tebemena Armeno sūnus[9], išžudytus romėnų! Užsilipęs ant šių sukrautų iškilnių luitų, mačiau tolumoje tvenkinius nelyginant veidrodžius ūkanotoje pievoje, tik neįžiūrėjau to, kur vyko šventė.

Oras buvo šiltas ir kvapnus; nusprendžiau toliau neiti, atsigulti šilojuose ir čia sulaukti ryto. Pabudęs pamažu atpažinau tas vietas, kur naktį paklydau. Kairėje dunksojo ilga Sen S... vienuolyno siena, kitoje slėnio pusėje – Raitelių kalva su šerpetotais senovinės Karolingų rezidencijos griuvėsiais. Netoliese, virš medžių guotų, akiratyje ryškėjo aukštos Tjero abatijos sienos su dobilo lapo formos rozetėmis ir į viršų smailėjančiais langais. Už jos netrukus nuo ryto žarų suspindo gotikinė Pontarmė pilis, juosiama kaip kadaise vandens, o pietuose stūksojo aukštas Turnelės donžonas ir keturi Bertrano-Foso bokštai Monmeliano priekalniuose.

Maloni tai buvo naktis, svajojau tik apie Silvi; bet kai pamačiau vienuolyną, pagalvojau, kad gal čia gyvena Adrijena. Ausyse tebeskambėjo rytinio varpo dindesys, jis tikriausiai mane ir pažadino. Buvau besusiviliojąs mintimi užsiropšti į aukščiausios uolos viršūnę ir užmesti akį per sieną; bet pasvarstęs susilaikiau: tai būtų šventos vietos išniekinimas. Auštanti diena išvijo man iš galvos šį beprasmį prisiminimą, ir joje teliko rausvas Silvi veidelis.

– Einam, pažadinsim ją, – tariau pats sau ir vėl leidausi Luazi link.

Štai ir kaimas gale tako, vingiuojančio pamiške: dvidešimt trobelių, kurių sienas puošia vynuogienojai ir vijoklinės rožės. Ankstyvos verpėjos su raudonomis skarelėmis verpia suėjusios palei vieną sodybą. Silvi tarp jų nėra. Dabar, kai pradėjo nerti smulkius mezginius, ji beveik panelė, o jos tėvai liko paprasti kaimiečiai. Nieko nenustebindamas užlipau į jos kambarėlį; seniai jau atsikėlusi, ji tyliai stukseno mezgimo šeivutėmis žaliose staklelėse, pasidėjusi jas ant kelių.

– Štai ir jūs, tinginy! – pasakė ji su įstabia šypsena. – Tikriausiai tik dabar iš lovos išlindote!

Papasakojau jai apie naktį be miego, apie klaidžiojimą po miškus ir tarp uolų. Akimirką ji malonėjo manęs pagailėti.

– Jeigu jūs nepavargęs, tai aš jus dar pavaikysiu. Eisime abu pas mano tetulę, į Otisą.

Nespėjus man atsakyti, ji linksmai pakilo, pasitaisė plaukus prieš veidrodį ir užsidėjo kaimišką šiaudinę skrybėlaitę. Jos akys švietė skaistumu ir džiaugsmu. Leidomės Tevos pakrante per pievas, nusėtas ramunėmis ir purienomis, paskui pagal Sen Lorano mišką, kartais tiesiai per upelius ir brūzgynus, kad būtų arčiau. Medžiuose švilpavo strazdai, o iš krūmų, kuriuos užkliudydavome, eidami pro šalį, linksmai purpčiojo zylės.

Kartais primindavome slenktenę. Šios gėlės, taip pamėgtos Ruso, kėlė aukštyn savo mėlynus žiedlapius ant ilgų stiebelių, tarp poromis suaugusių lapų, ir stabdė it kuklios lianos skubrų mano bendrakeleivės žingsnį. Abejinga Ženevos filosofo atminimui, ji rinko kvepiančias žemuoges, o aš pasakojau jai apie „Naująją Eloizą“ ir pacitavau atmintinai keletą ištraukų.

– Ar tai gražu? – paklausė ji.

– Nuostabu.

– Geriau už Augustą Lafonteną?[10]

– Jausmingiau.

– O, tai gerai, – tarė ji, – reikės perskaityti. Kai tik brolis važiuos į Sanlisą, paprašysiu nupirkti tą knygą.

Ir aš toliau citavau fragmentus iš „Eloizos“, o Silvi skabė žemuoges.

VI
Otisas

Išėję iš miško, pamatėme vešlius purpurinių rusmenių kuokštus; Silvi suskynė didžiulę jų puokštę sakydama:

– Čia tetulei; ji labai džiaugsis, kai kambaryje stovės šitos gražios gėlės.

Iki Otiso mums teliko pereiti nedidelę lygumą. Ant melsvų kalvų, einančių nuo Monmeliano iki Damarteno, stiebėsi į dangų kaimelio varpinė. Teva vėl čiurleno tarp smiltainių ir akmenėlių, tolydžio vis siauresnė, – mat nebetoli jos versmės, kur ji plyti pievose mažyčiu ežerėliu, apriestu kardelių ir vilkdalgių. Veikiai priėjome pirmuosius namus. Silvi tetulė gyveno mažoje trobelėje, sukrautoje iš nelygių smiltainio luitų, palei kuriuos ant kartelių vijosi apyniai ir laukiniai vynuogienojai; ji gyveno viena iš poros lopinėlių žemės, kurią po vyro mirties jai išdirbdavo kaimelio gyventojai. Kai ateidavo Silvi, namuose tartum įsiplieksdavo gyva ugnis.

– Laba diena, tetule! Štai jūsų vaikai! – pasakė Silvi. – Mes labai išalkę!

Ji meiliai pabučiavo tetulę, įspraudė į rankas gėlių puokštę, pagaliau atsiminė, kad reikia pristatyti mane, ir pasakė:

– Mano brangiausias.

Aš savo ruožtu pabučiavau tetulę, o ji pasakė:

– Dailus... Matai, šviesiaplaukis!..

– Jo gražūs, švelnūs plaukai, – tarė Silvi.

– Grožis ilgai netveria, – kalbėjo toliau teta, – bet jūs dar turite laiko, o tau, tamsiaplaukei, jis pritinka.

– Reikia duoti jam pusryčių, tetule, – pasakė Silvi.

Ir ėmė raustis po spintas, po duonskrynę, rado pieno, juodos duonos, cukraus, išdėliojo ne itin tvarkingai ant stalo lėkštes ir fajansinius pusdubenius su didžiulėm gėlėm ir skaisčiaplunksniais gaidžiais. Stalo viduryje atsirado Krejo darbo porceliano dubuo, sklidinas pieno, kuriame plaukiojo žemuogės. Paskui Silvi priskynė sode keletą saujų vyšnių ir serbentų, pastatė dvi vazas su gėlėmis abiejuose stalo galuose. Bet tetulė ištarė šiuos nuostabius žodžius:

– Visa tai – tik desertas. Dabar leiskite man veikti.

Ir nusikabinusi keptuvę, įmetė žabų į krosnį.

– Nereikia, nesikišk, – sudraudė ji Silvi, šokusią jai padėti. – Kam teptis dailius pirštelius, kurie neria mezginius, gražesnius negu Šantiji! Turiu tavo dovanotų, o apie mezginius aš nusimanau.

– O taip, tetule!.. Bet sakykite, ar neturite kokių išlikusių senoviškų nėrinių? Būtų man iš ko pasižiūrėti.

– Nagi, lipk ant aukšto ir pasiieškok, – pasakė tetulė, – gal rasi ką komodoje.

– Duokite raktus, – paprašė Silvi.

– Kam gi, stalčiai neužrakinti, – atsakė tetulė.

– Neteisybė, vienas visada užrakintas.

Ir kol geroji moterėlė valė keptuvę, pakaitinusi ją ant ugnies, Silvi atsikabino nuo ryšulėlio raktų prie tetulės diržo mažą plieninį ornamentuotą raktelį ir džiūgaudama parodė man.

Nusekiau paskui ją. Mudu užbėgome mediniais laiptais aukštyn į tetulės kambarėlį. O šventoji jaunyste, o šventoji senatve! Kam būtų atėję į galvą suteršti tyrą pirmąją meilę šioje neblėstančių prisiminimų šventovėje? Iš ovalaus portreto paauksuotais rėmais, kybančio kaimiškos lovos galvūgalyje, šypsojosi senų gerų laikų jaunuolis juodomis akimis ir rausvomis lūpomis. Jis vilkėjo Kondė giminės jėgerių uniforma; gerokai karinga jo poza, rausvi skruostai, geraširdiška išraiška, giedra kakta, pudruoti plaukai teikė šiai pastelei, galbūt ir nekokiai, jaunystės ir paprastumo žavesio. Koks nors kuklus dailininkas, pakviestas į kunigaikščio suruoštą medžioklę, pasistengė kuo stropiausiai nutapyti jo portretą, taip pat ir jaunos jo žmonos, kuri žiūrėjo iš kito medaliono – patraukli, vylinga, liekna, su dekoltuota palaidinuke, padabinta kaspinėliais, šelmiškai koketuojanti su paukšteliu, tupinčiu jai ant piršto. O juk tai buvo ta pati senutė, kuri šiuo metu triūsė virtuvėje, palinkusi virš ugniakuro. Ji priminė man Fiunambiulio teatro fėjas[11], po raukšlėta kauke slepiančias savo žavų veidelį, kurį jos atidengia atomazgoje, kai pasirodo Meilės šventykla ir jos pusračiu besisukanti saulė, spindinti pasakiškomis ugnimis.

– O, tetule, – šūktelėjau aš, – kokia jūs buvote graži!

– O aš? – atsiliepė Silvi. Jai pavyko atrakinti garsųjį stalčių, ir ji rado ten ilgą taftinę suknelę su liepsnų raštais, kurios klostės garsiai gurgždėjo.

– Noriu prisimatuoti, ar tiks, – pareiškė ji. – Ak, būsiu tikra sena fėja!

„Amžinai jauna legendų fėja!..“ – tariau pats sau.

O Silvi jau atsisagstė savo kartūninę suknelę, ir toji nuslydo ant grindų, prie jos kojų. Sunki senosios tetulės suknelė dailiai prigulė prie liauno Silvi stuomens; ji liepė man ją užsagstyti.

– Oi, kokios juokingos tos plokščios rankovės! – pasakė ji.

Bet iš rankovių atvartų, papuoštų mezginiais, nuostabiai gražiai kyšojo nuogos jos rankos, krūtinę aptempė kuklus korsažas, išdabintas pageltusiu tiuliu ir nublukusiais kaspinais, kadaise trumpai teglobęs šiandien jau nuvytusį tetulės grožį.

– Dar nebaigėte? Ką, nemokate susagstyti suknelės? – kalbėjo Silvi.

Ji buvo panaši į kaimo sužadėtinę iš Grezo paveikslo[12].

– Reikėtų pudros, – pasakiau aš.

– Rasime.

Ir ji vėl ėmė raustis stalčiuose. Kiek lobių! Kaip viskas kvepėjo, švitėjo, mirguliavo ryškiausiom varsom ir pigiu blizgesiu. Dvi apgadintos perlamutro vėduoklės, kremo dėžutės, išrašytos kiniškais vaizdeliais, gintaro vėrinys ir šimtai kitokių niekučių, tarp kurių akį traukė pora mažyčių baltų batelių su sagėmis, inkrustuotomis airiškais deimantais!

– O, šituos aš apsiausiu, – pareiškė Silvi, – jei rasiu ir siuvinėtas kojines!

Veikiai mes išvyniojome švelniai rausvos spalvos kojines žaliais galiukais; bet tetulės balsas ir keptuvės tarškėjimas mus staiga sugrąžino į tikrovę.

– Tuoj pat lipkite žemyn! – paliepė man Silvi, nesiklausydama manęs ir neleisdama man padėti jai apsiauti. Tetulė jau buvo išdėjusi į pusdubenį tai, kas buvo keptuvėje, – kiaušinienę, pakeptą su lašiniais. Silvi pašaukė mane vėl tuoj pat atgal.

– Renkitės! Greitai! – įsakė ji.

Pati ji buvo visiškai pasirengusi ir pirštu parodė į vestuvinius jėgerio drabužius ant komodos. Vienu akies mirksniu aš virtau jaunikiu iš praeito šimtmečio. Silvi palaukė manęs ant laiptų, ir mes, susikabinę už rankų, nulipome žemyn. Tetulė atsigręžė.

– O, vaikeliai! – šūktelėjo ji ir apsiverkė, paskui nusišypsojo pro ašaras. Tai buvo jos jaunystės paveikslas – žiaurus ir žavus reginys! Mes atsisėdome šalia jos, susigraudinę, beveik rimti; paskui netrukus vėl pralinksmėjome, nes senutei, atitokus nuo pirmojo įspūdžio, terūpėjo prisiminti prašmatnias savo vestuvių iškilmes. Atminty jai atgijo net tuometinės užstalės dainos, kurias paposmiui traukdavo čia vienas puotos stalo galas, čia kitas, ir naivi epitalama, kuria buvo sveikinami jaunieji po šokio. Mes kartojome tuos nesudėtingo ritmo posmus su ano meto sambalsiais ir sąskambiais, pilnus meilės ir puošmenų kaip Ekleziasto giesmė. Taip ir vaidinome vyrą ir žmoną visą gražų vasaros rytą.

VII
Šaali

Ketvirta valanda ryto; kelias dingsta įduboje, vėl kyla į kalną. Vežimas netrukus privažiuos Ori, paskui Lašapelę. Kairėje matyti kitas kelias, einąs palei Alato mišką. Juo vieną vakarą Silvi brolis vežė mane savo vežimėliu į tenykštę šventę. Tai buvo, regis, per šventąjį Baltramiejų, vakare. Mažas arkliukas lėkė mažai išvažinėtais keliais per miškus kaip į raganų puotą. Prie Mon Leveko mes vėl įsukome į grindinį, o po kelių minučių sustojome šalia eigulio namelio, prie Šaali vienuolyno. Šaali – dar vienas prisiminimas!

Šitoje senoje imperatorių priebėgoje akį nūnai težavi jos vienuolyno bizantinėmis arkadomis griuvėsiai; paskutinioji kolonų eilė tebestūkso tvenkinių fone – užmiršti pėdsakai tų dievobaimingų fundacijų, kurios įsiterpusios į valdas, kadaise vadintas Karolio Didžiojo viensėdijomis. Religija šiame nuošaliame krašte, toli nuo judrių kelių

ir miestų, tebeturėjo ypatingų žymių, kurias paliko Medičių laikais ilgai čia gyvenę Estė giminės kardinolai: jos emblemose ir apeigose dar esama galantiškumo ir poetiškumo, o koplyčiose, dekoruotose italų dailininkų, po arkom su smailomis nerviūromis dvelkia Renesansu. Švelniai žydra spalva dažytuose skliautuose – rausvos šventųjų ir angelų figūros, kurių veidų išraiška – pagoniškai alegoriška ir primena Petrarkos jausmingumą bei Frančesko Kolonos mitologinį misticizmą[13].

Silvi brolis ir aš buvome neprašyti svečiai toje privačioje šventėje, kuri vyko tą naktį. Vienas labai aukštos kilmės asmuo, kuriam tuo metu priklausė šis dvaras, sugalvojo susikviesti keletą vietinių šeimų į alegorinį vaidinimą, kuriame turėjo dalyvauti keletas gretimo vienuolyno pensiono auklėtinių. Tai nebuvo kas nors panašaus į Sen Sire statytas tragedijas[14], o priminė laikus, kai vyko pirmieji lyrinio žanro bandymai, patekę į Prancūziją Valua laikais. Tai, ką aš mačiau, buvo tarsi senųjų laikų misterija. Kostiumai – ilgos suknelės, tiktai skirtingų spalvų: dangaus mėlynės, hiacinto ir aušros. Veikėjai – angelai, veiksmo vieta – nuniokoto pasaulio skeveldros. Kiekvienas balsas apdainavo kurią nors užgesusio Žemės rutulio grožybę, o mirties angelas aiškino, kodėl ji buvo sunaikinta. Iš prarajos kilo dvasia su liepsnojančiu kalaviju rankoje, kviesdama kitas gėrėtis pragarus nugalėjusio Kristaus šlove. Ta dvasia buvo Adrijena, kurią permainė rūbas, kaip buvo jau permainęs pašaukimas. Paauksuoto kartono aureolė, kuri gaubė jos angelišką galvą, mums, savaime aišku, atrodė lyg šviesos ratilas; jos balsas buvo stipresnis, skambėjo plačiau, o begalinės itališkos fioritūros puošė tarsi paukštelių čiauškėjimas rūsčias pompastiškas rečitatyvo frazes.

Kai prisimenu šias detales, man tiesiog kyla klausimas, ar jos tikros, ar aš jas tik sapnavau. Silvi brolis buvo kiek išgėręs tą vakarą. Mes sustojome valandėlei eigulio namelyje, kur mane labai nustebino sparnus išskėtusi gulbė ant durų, o viduje – aukštos drožinėto riešutmedžio spintos, didžiulis laikrodis dėkle ir keletas lankų ir strėlių, gautų už pasižymėjimą, virš raudonos ir žalios taikinio lentos. Keistas nykštukas su kiniška kepuraite ant galvos, laikantis vienoje

rankoje butelį, kitoje – žiedą, tarsi kvietė šaulius kuo tiksliau taikyti. Tas nykštukas, esu beveik tikras, buvo išpjautas iš skardos. Bet ar Adrijenos pasirodymas toks pat realus kaip šitos detalės ir faktas, kad Šaali vienuolynas tikrai egzistuoja? Tačiau į salę, kur vyko vaidinimas, mus iš tiesų įvedė eigulio sūnus; mes stovėjome netoli durų, už gausios draugijos, kuri sėdėjo ir oriai jaudinosi. Buvo Šventojo Baltramiejaus diena – saviškai susijusi su Medičiais, kurių herbas greta Estė giminės herbo puošė senovines sienas... Šis prisiminimas yra galbūt tik mane apsėdęs vaizdinys! Laimė, štai karieta sustoja kelyje į Plesi; aš ištrūkstu iš svajų pasaulio, ir man lieka iki Luazi tik ketvirtis valandos žygio pėsčiomis beveik nevažinėjamais keliais.

VIII
Šokių vakaras Luazi

Pasirodžiau Luazi šokiuose tą melancholišką, bet dar malonią valandą, kai dienai brėkštant žiburiai ima blykšti ir virpėti. Liepos, dar tamsios apačioje, viršuje jau melsvėjo. Piemenėlio vamzdelis nebe taip guviai varžėsi su lakštingalos trelėmis. Visų veidai buvo išblyškę; jau praretėjusiuose būreliuose nelengvai atpažinau kai kuriuos asmenis. Galop pamačiau didžiąją Lizą, Silvi draugę. Ji pabučiavo mane.

– Senai jau tavęs nematėme, paryžieti! – tarė ji.

– Taip, taip, seniai.

– Tik dabar atvažiavai?

– Pašto karieta.

– Nepasiankstinai!

– Norėjau pamatyti Silvi; ar ji dar čia?

– Išeis tik rytą. Ji taip mėgsta šokti.

Tuoj pat susiradau ją. Veidelis jos buvo išvargęs; tačiau juodos akys tebešvietė kaip kadaise atėniška šypsena. Greta jos stovėjo kažkoks jaunuolis. Ji ženklu davė jam suprasti, kad atsisako kito kadrilio. Jis nusilenkęs pasišalino.

Jau švito. Susitvėrę už rankų, mudu išėjome iš pasilinksminimo. Gėlės susitaršiusiuose Silvi plaukuose suglebo; puokštelė, kurią ji buvo prisisegusi prie korsažo, taip pat barstė žiedlapius ant jos susilamdžiusių mezginių, jos pačios nunertų. Pasisiūliau palydėti ją namo. Buvo jau įdienoję, bet oras apniukęs. Kairėje čiurleno Teva, jos alkūnėse verpetais sukosi stovintis vanduo, kuriame žydėjo geltonos ir baltos lelijos ir švytėjo it saulutės gležni vandeninių žvaigždžių raštai. Šieno pradalgių ir kupetų kvapas pievose mušė man į galvą, bet nesvaigino kaip kadaise gaivus miškų ir žydinčių erškėčių aromatas.

Mums nė mintis neatėjo vėl po jas pabraidyti.

– Silvi, – tariau aš, – jūs manęs nebemylite.

Ji atsiduso.

– Brangusis, – atsakė, – reikia blaiviai protauti; gyvenimas nesiklosto taip, kaip norėtume. Kitados jūs užsiminėte man apie „Naująją Eloizą“, aš perskaičiau ją; sudrebėjau, kai mano žvilgsnis iš pat pradžių užkliuvo už sakinio: „Kiekviena jauna mergina, kuri perskaitys šią knygą, yra žuvusi“. Tačiau nepaisiau šio įspėjimo, pasiklioviau savo blaivia nuovoka. Ar prisimenate tą dieną, kai mes buvome persirengę tetulės vestuviniais drabužiais? Knygos iliustracijos taip pat vaizdavo įsimylėjėlius praėjusių laikų senoviniais drabužiais, taigi Sen Pre man buvote jūs, o Žiuli – aš pati. Ak, kodėl tada nesugrįžote! Bet jūs buvote, girdėjau, Italijoje. Tikriausiai ten matėte gražesnių už mane!

– Nė viena, Silvi, neturėjo tokių akių ir tokių tyrų veido bruožų kaip jūsų. Jūs – antikinė nimfa, nors apie tai ir nenusimanote. Beje, šito krašto miškai tokie pat gražūs kaip Romos apylinkių. Yra čia ne mažiau didingų granito masyvų, yra ir krioklys, krintantis nuo uolų kaip ten, prie Ternio. Nemačiau Italijoje nieko, ko galėčiau pasigesti čia.

– O Paryžiuje? – paklausė Silvi.

– Paryžiuje?..

Papurčiau galvą ir nieko neatsakiau.

Staiga pagalvojau apie tą beprasmį vaizdinį, kuris mane taip seniai vedžiojo klystkeliais.

– Silvi, sustokime čia, gerai?

Puoliau jai po kojų; išsipasakojau gailiai verkdamas savo dvejones, savo užgaidus; prikėliau nelemtą šmėklą, trukdančią man gyventi.

– Gelbėkit mane! – šūktelėjau. – Grįžtu pas jus visam laikui.

Ji atkreipė į mane sugrudusį žvilgsnį...

Šią akimirką mūsų pokalbį nutraukė garsus kvatojimas. Mus vijosi Silvi brolis, užsikrėtęs sveika kaimiška pakilia nuotaika, neišvengiama po linksmybių nakties, pernelyg įkaitinta gausių gaivinamųjų gėrimų. Jis šaukė vakaro kavalierių, pasiklydusį toli erškėtynuose, ir tas netrukus taip pat mus pasivijo. Tasai vyrukas neką stipriau laikėsi ant kojų kaip jo draugužis ir, regis, labiau varžėsi svečio paryžiečio negu Silvi. Jo aviraširdiška mina, jo pagarbumas ir sutrikimas neleido man pykti už tai, kad jis – tas pats šokėjas, dėl kurio Silvi taip ilgai pasiliko šventėje. Pamaniau, kad jis ne per daug pavojingas.

– Reikia eiti namo, – pasakė Silvi broliui. – Iki greito pasimatymo! – ir atkišo man skruostą.

Įsimylėjęs vaikinas neįsižeidė.

IX
Ermenonvilis

Miegoti visai nesinorėjo. Nuėjau į Montanji pasižiūrėti dėdės namų. Mane užgulė liūdesys, kai išvydau jų geltoną fasadą ir žalias langines. Viskas atrodė taip kaip kadaise, tik reikėjo užeiti pas nuomininką pasiimti rakto nuo durų. Kai atidarė langines, susigraudinau pamatęs senus baldus, kurie, retkarčiais nublizginami, vis dar gražiai laikėsi: aukštą riešutmedžio spintą, du flamandiškus paveikslus, kadaise tapytus esą mūsų prosenelio; didžiules graviūras pagal Bušė paveikslus ir visą seriją įrėmintų Moro iliustracijų iš „Emilio“ ir „Naujosios Eloizos“; ant stalo stovėjo iškimštas šuo, kurį pažinojau kadaise gyvą: tai mano bendras, draug su manimi bastęsis po miškus, galbūt paskutinis karlinas, – jis priklausė šiai išnykusiai veislei.

– O papūga, – pasakė nuomininkas, – dar gyva; aš pasiėmiau ją pas save.

Sodas buvo nuostabi laukinės augalijos viešpatystė. Viename jo kampe atpažinau vaikišką sodelį, kurį kadaise buvau įsirengęs. Virpėdamas iš susijaudinimo, įžengiau į darbo kambarį, kur tebestovėjo nedidelė spinta, pilna rinktinių knygų, senų velionio bičiulių, o ant rašomojo stalo buvo keli archeologiniai radiniai iš jo paties sodo: vazos, romėniški medaliai – vietinės reikšmės kolekcija, kuria jis labai džiaugėsi.

– Eime pažiūrėti papūgos, – pasakiau nuomininkui.

Papūga reikalavo pusryčių kaip ir savo jaunomis gyvenimo dienomis, ir jos apskrita akis su raukšlėtais vokais pažiūrėjo į mane patyrusio senio žvilgsniu.

Apniktas liūdnų minčių, kurias kėlė šis mano pavėlintas grįžimas į mylimas vietas, panūdau vėl susitikti Silvi, vienintelę gyvą ir dar jauną būtybę, kuri siejo mane su šiuo kraštu. Vėl patraukiau keliu į Luazi. Buvo vidudienis; visi miegojo išvargę po šventės. Man šovė į galvą mintis pramogos dėlei užsukti į Ermenonvilį – iki ten mylia kelio per mišką. Buvo graži vasaros diena. Iš pradžių mėgavausi vėsiu keliu – tikra parko alėja. Vienodoje didelių ąžuolų žalumoje tebolavo beržų kamienai su sklezdančiais lapais. Paukščiai tylėjo, girdėjau tik, kaip kala medį genys, duobdamasis lizdą. Vienu tarpu vos neišsimušiau iš kelio, nes ant stulpų, kurių lentelės rodo įvairias kryptis, užrašai vietomis buvo nusitrynę. Pagaliau, palikęs „Dykynę“ kairėje, priėjau šokių aikštelę, kur dar tebestovi senių suolas. Išvydus šitą vaizdingą „Anacharsio“ [15] ir „Emilio“ įkūnijimą, mane griūte užgriuvo prisiminimai apie filosofinę senovę, kurią buvo atgaivinęs ankstesnysis dvaro savininkas.

Kai pro gluosnių ir lazdynų šakas sublizgo ežero vandenys, aš aiškiausiai atpažinau vietą, kur ne sykį mane buvo nusivedęs per savo pasivaikščiojimus dėdė: tai *Filosofijos šventovė*, kurios jos įsteigėjas neturėjo laimės užbaigti. Savo forma ji panaši į Tiburo Sibilės šventyklą[16]; tebestovėdama po pušų guotu, ji skelbia visų didelių mintytojų vardus, pradedant Monteniu, Dekartu ir baigiant Ruso. Šito nebaigto pastato likę tik griuvėsiai; jis dailiai apsivijęs gebenėmis, suirusios pakopos apžėlusios gervuogėmis. Ten vaikystėje aš matydavau iškilmes, kada baltai apsirengusios merginos ateidavo pasiimti dovanų

už gerą mokslą ar pavyzdingą elgesį. Kur rožių krūmai, augę kadaise aplink kalvą? Erškėtrožėse ir aviečių krūmuose glūdo paskutinės jų atžalos, kurios vėl virsta laukinėmis. O laurai – gal juos kas nupjovė, kaip sakoma dainelėje apie jaunas merginas, nebenorinčias eiti į mišką? Ne, šitie žavingosios Italijos krūmai žuvo po mūsų ūkanota padange. Laimė, dar vis žaliuoja Vergilijaus ligustras, tarsi patvirtindamas maestro žodžius, įrašytus virš durų: *Rerum cognoscere causas*!* Taip, griūva ši šventykla, kaip sugriuvo daugis kitų, užmaršūs ar nuvargę žmonės nusigręš nuo jos, abejingoji gamta atsiims žemės plotus, dėl kurių su ja varžėsi menas; bet amžinai išliks pažinimo troškimas, visokios jėgos ir visokios veiklos akstinas!

Štai tuopos saloje ir Ruso kapas[17] be jo palaikų. O išminčiau! Tu girdei mus stipriųjų pienu, bet mes buvome per daug silpni, ir jis mums neišėjo į sveikatą. Užmiršome tavo pamokymus, kuriuos žinojo mūsų tėvai, ir nebesuvokiame tavo žodžių prasmės, paskutinio senovinės išminties atgarsio. Tačiau nepraraskime vilties ir, kaip tu padarei paskutinę valandą, pakelkime akis į saulę!

Vėl pamačiau pilį, ją supančius ramius vandenis, krioklį, gailiai šniokščiantį tarp uolų, ir plentą, jungiantį dvi dalis kaimelio, kurio keturiuose kampuose stovi keturios karvelidės; veją, kuri traukiasi į tolį kaip savana ir už kurios kyla ūksmingi šlaitai; Gabrielės bokštas[18], iš tolo žiūrint, atsispindi dirbtinio ežero vandenyse, nusagstytuose trumpai žydinčiomis gėlėmis; verda putos, dūzgia vabzdžiai... Reikia bėgti nuo klastingų garų, kuriuos skleidžia dūlantis dykvietės smiltainis ir smėlynai, kur rausvi šilojai taip išryškina paparčių žalumą. Kaip čia visur tuščia ir nyku! Susižavėjusios Silvi žvilgsnis, jos siautimas, džiaugsmingi šūksniai teikė kadaise tiek žavesio toms vietoms, per kurias dabar ėjau! Buvo tada ji dar laukinukė basom kojom, įdegusia oda, nors nešiojo šiaudinę skrybėlę, kurios platus kaspinas plevėsavo, pindamasis su juodomis jos kasomis. Mes eidavome atsigerti pieno į šveicarišką sodybą, ir kaimiečiai sakė man: „Kokia graži tavo sužadėtinė, paryžieti!“ O! Tada nė vienas kaimietis nebūtų drįsęs su ja šokti! Šoko ji tik su manim, kartą per metus, per lankininkų šventę.

* Pažinti daiktų priežastis (*lot.*).

X
Didysis garbanius

Vėl patraukiau keliu į Luazi; ten visi jau buvo sukilę. Silvi buvo apsitaisiusi kaip tikra panelė, beveik miestietiškai. Ji užsivedė mane į savo kambarėlį be jokių slaptų minčių kaip ir kitados. Jos akys vis dar žiburiavo žavingai šypsodamos, bet ryškūs antakių lankai tarpais teikė veidui rimtumo. Kambarys buvo įrengtas paprastai, tačiau baldai jau šiuolaikiniai, vietoj senovinio triumo, virš kurio buvo atvaizduotas idiliškas piemenaitis, dovanojantis piemenaitei melsva ir rausva suknute lizdelį, – veidrodis su auksiniais rėmais. Vietoj lovos su kolonomis, droviai slypinčios už seno gėlėto audeklo klosčių, – siaura riešutmedžio lovelė su praskleistomis užuolaidomis; lange, narvelyje, kur kadaise tupėjo devynbalsės, dabar gyveno kanarėlės. Mane kažkas vijo iš šito kambarėlio, kur jau nieko nebebuvo likę iš praeities...

– Nemegsite šiandien? – paklausiau Silvi.

– O! Aš jau nebemezgu. Niekas neperka nėrinių; net ir Šantiji dirbtuvė užsidarė.

– Tai ką dabar veikiate?

Ji atnešė iš vieno kambario kampo geležinį įnagį – lyg ir ilgas žnyples.

– Kas čia?

– Mes vadiname tą daiktą mašina; ant jo tempiame odą pirštinėms siūti.

– A, tai jūs siuvate pirštines, Silvi?

– Taip, mes dirbame čia Damartenui, dabar tai labai pelninga; bet šiandien aš nieko neveikiu, galime eiti, kur tik norite.

Aš pažvelgiau į Otiso kelią; ji papurtė galvą; supratau, kad senosios tetulės nebėra tarp gyvųjų. Silvi pasišaukė mažą berniuką ir liepė jam pabalnoti asiliuką.

– Aš dar pavargusi po vakardienos, – pasakė ji, – bet pasivaikščioti pravers; einam į Šaali.

Ir štai mudu traukiame per girią, lydimi mažo berniuko, apsiginklavusio šaka. Netrukus Silvi panoro sustoti, ir aš pabučiavau ją,

kviesdamas sėstis. Mūsų pokalbis nebegalėjo būti labai nuoširdus. Reikėjo papasakoti jai apie gyvenimą Paryžiuje, apie keliones...

– Kaip galima taip toli važiuoti? – pasakė ji.

– Stebiuosi pats, vėl jus pamatęs.

– O, taip visi sako.

– Prisipažinkite, kad kadaise jūs buvote ne tokia graži.

– Nežinau.

– Ar prisimenate laikus, kai mes buvome vaikai, o jūs – visų didžiausia?

– O jūs protingiausias!

– O, Silvi!

– Mus pasodindavo ant asilo, kiekvieną į atskirą pintinę.

– Ir mes nesakėme vienas kitam *jūs*... Ar atsimeni, kaip mane mokei vėžiauti po Tevos ir Nonetės tiltais?

– O tu ar prisimeni savo pieno brolį, kuris tave kartą ištraukė iš *undenio?*

– *Didįjį garbanių!* Tai jis ir pasakė man, kad galima perbristi... tą *undenį!*

Pasiskubinau pakeisti pokalbio temą. Jis man gyvai priminė laikus, kai atvažiuodavau į gimtąjį kraštą, aptaisytas angliško kirpimo kostiumėliu, kuris juokino kaimiečius. Tik Silvi atrodė, kad esu elegantiškas; bet aš nedrįsau jai priminti tos anų laikų nuomonės. Kažkodėl prisiminiau vestuvinius drabužius, kuriais buvome persirengę pas senąją tetulę Otise. Paklausiau, ar jie tebėra.

– Ak! Geroji tetulė! – pasakė Silvi. – Ji paskolino man savo suknelę, kai prieš dvejus metus važiavau šokti į karnavalą Damartene. Po metų vargšė tetulė mirė!

Ji dūsavo ir verkė, ir aš negalėjau paklausti, kas ją traukė vykti į kaukių balių; bet supratau, kad dėl mitrių savo rankų Silvi – nebe kaimietė. Nepasikeitusi tik jos tėvų būklė, o ji gyvena tarp jų kaip naginga burtininkė, skleidžianti aplink save gerovę.

XI
Grįžimas

Reginys atsiskleidė, kai išlindome iš miško. Priėjome Šaali tvenkinius. Tamsiai žaliame miško fone nuo vakaro gaisų raudonavo vienuolyno galerijos, koplyčia išlakiais gotikiniais skliautais, feodalinių laikų bokštas ir mažoji pilaitė – Henriko IV ir Gabrielės meilės prieglobstis.

– Gamtovaizdis iš Valterio Skoto, ar ne? – tarė Silvi.

– O kas jums pasakojo apie Valterį Skotą? – paklausiau aš. – Vadinasi, daug skaitėte tuos trejus metus!.. O aš stengiuosi knygas užmiršti, ir man labai malonu, kad vėl pamatysiu su jumis tą senąją abatiją, kurios griuvėsiuose slapstėmės vaikystėje. Ar atsimenate, Silvi, kaip bijodavote, kai sargas pasakodavo mums istoriją apie raudonuosius vienuolius?

– O, nekalbėkite apie juos.

– Tai padainuokite man dainą apie gražuolę, pagrobtą iš tėvų sodo, iš po baltų rožių krūmo.

– Šitos dainos jau niekas nebedainuoja.

– Jūs nusimanote apie muziką?

– Truputį.

– Silvi, Silvi, esi tikras, kad jūs dainuojate arijas iš operų.

– Jūs, atrodo, gailestaujate?

– Mat aš mėgstu senas dainas, o jūs nebemokėsite jų dainuoti.

Silvi paniūniavo dalį melodijos iš garsios šiuolaikinės operos arijos... Ji *frazavo!..*

Mes apsukome gretimus tvenkinius. Štai žalioji veja, apsodinta liepomis ir guobomis, kur taip dažnai šokome! Tuštybė sugundė mane tiksliai nusakyti senąsias Karolingų sienas ir iššifruoti Estė giminės herbą.

– O, jūs skaitėte kur kas daugiau už mane! – pasakė Silvi. – Vadinasi, jūs mokslininkas?

Mane įžeidė jos priekaištaujantis tonas. Iki šiol vis dar ieškojau tinkamos vietos, kur galėtų pasikartoti šio ryto atvirumo valandėlė;

bet ką jai sakyti, kai šalia trepsi asiliukas ir labai guvus berniukas, kuris tolydžio šliejasi artyn, nes labai jam maga paklausyti, ką kalba paryžietis? Taip jau buvo skirta nelemties, kad aš papasakojau apie regėjimą Šaali, išlikusį man atmintyje. Nusivedžiau Silvi net į tą pilies salę, kur girdėjau dainuojant Adrijeną.

– Kaip aš noriu išgirsti jus! – tariau. – Tegul suskamba jūsų mielas balsas po šiais skliautais ir išveja dvasią, kuri mane kankina, – ar ji Dievo siųsta, ar pragaro!

Ji kartojo žodžius ir melodiją paskui mane:

Angelai, tuoj leiskitės
Į gelmes skaistyklos!..

– Labai liūdna daina! – pasakė ji.

– Prakilni daina... Man rodos, tai Porporos muzika[19], o eilės išverstos XVI amžiuje.

– Nežinau, – atsakė Silvi.

Grįžome per slėnį, Šarlepono keliu (Šalepono – taip sako nuo seno kaimiečiai, iš prigimties prasti etimologai). Silvi, pavargusi nuo jojimo ant asiliuko, pasirėmė mano rankos. Kelias buvo tuščias; norėjau užvesti kalbą apie tai, kas man gulėjo ant širdies, bet kažkodėl į galvą lindo tik banalūs posakiai arba koks skambus sakinys iš romano, kurį Silvi galėjo būti skaičiusi. Tada nutildavau su klasišku santūrumu, o ji tarpais nusistebėdavo, kad buvau atviras tik trumpam. Kai priėjome Sen S... sienas, gavome gerai žiūrėti, kur statyti koją. Reikėjo bristi per drėgnas pievas, kuriomis vingiuoja upeliai.

– O koks tos vienuolės likimas? – paklausiau staiga.

– Ak, jūs toks baisus – vienuolė ir vienuolė... Na ką gi! Blogai jai baigėsi.

Silvi nenorėjo daugiau nieko pridurti.

Ar moterys iš tiesų jaučia, kad tas ar kitas žodis eina iš lūpų, bet ne iš širdies? Atrodo, kad ne, jei spręsime iš to, kaip lengvai jos pakliūva ant meškerės ir ką dažniausiai pasirenka: yra juk vyrų, kurie taip puikiai vaidina meilės komediją! Niekada neįstengiau šito

suprasti, nors žinojau, kad kai kurios sąmoningai leidžiasi apgaudinėjamos. Beje, meilė, kuri siekia vaikystės laikus, yra tarsi šventa... Silvi užaugo mano akyse, ji buvo man kaip sesuo. Apie jos suvedžiojimą negalėjau nė galvoti... Man šovė visai kita mintis.

„Šiuo metu, – tariau sau, – aš būčiau teatre... Ką šiandien vaidina Oreli (toks buvo aktorės vardas)? Aišku, princesę naujoje dramoje! O! Kaip ji jaudina trečiajame veiksme!.. O antro veiksmo meilės scenoje! Su tuo raukšlėtu įsimylėjėliu..."

– Ką jūs taip mąstote? – paklausė Silvi ir uždainavo:

Damartene trys gražuolės,
Jų viena graži kaip saulė...

– Ak, kokia jūs negera! – šūktelėjau aš. – Matote, dar mokate senų dainų.

– Jei dažniau čia lankytumėtės, atsiminčiau ir daugiau, – pasakė ji, – bet reikia pagalvoti apie rimtesnius dalykus. Jūs turite savo reikalų Paryžiuje, aš turiu savo darbą; neužtrukim per ilgai: rytoj turiu su saule keltis.

XII
Tėvukas Dodiu

Buvau beatsakąs, bepuoląs jai į kojas, besiūląs dėdės namus, kuriuos dar galėjau atpirkti, nes mūsų buvo keletas paveldėtojų, o šita maža nuosavybė liko bendra; bet šią akimirką mes įžengėme į Luazi. Mūsų jau laukė vakarienė. Svogūnų sriuba iš tolo skleidė savo patriarchalinį kvapą. Šventei pratęsti buvo pakviesti keli kaimynai. Išsyk pažinau seną medkirtį, tėvuką Dodiu, kuris pasakodavo kadaise vakarais tokias juokingas ar šiurpias istorijas. Tėvukas Dodiu buvo čia piemuo, čia žygūnas, jėgeris, žvejys, net brakonierius, o laisvalaikiu dirbo laikrodžius su gegutėm ir prietaisus iešmui sukti. Kurį laiką jis vedžiojo anglus po Ermenonvilį, rodė jiems vietas, kur mąstydavo Ruso,

ir pasakojo apie paskutines jo gyvenimo valandas. Sakė, kad tai jis tas mažasis berniukas, kuriam Ruso pavesdavęs klasifikuoti savo žoles, tai jam Ruso liepęs pririnkti nuodingųjų nuokanų, kurių sultis išspaudęs į savo baltintos kavos puodelį. „Aukso kryžiaus“ užeigos savininkas neigė šitą įvykį, dėl ko juodu ilgai negalėjo pakęsti vienas kito. Tėvuką Dodiu žmonės gan ilgai smerkė už tai, kad jis žinojo visai nekaltų paslapčių – pavyzdžiui, kaip išgydyti karvę, adverniškai ištariant posmelį iš Biblijos ir peržegnojant kaire koja. Bet jis anksti išsižadėjo šių prietarų, prisiminęs, kaip jis sakė, pokalbius su Žanu Žaku.

– A, tai tu, mažasis paryžieti! – šūktelėjo tėvukas Dodiu. – Atvažiavai mūsų merginų iš kelio vesti?

– Aš, tėvuk?

– Vediesi jas į mišką, kai ten nėra vilko?

– Tėvuk, jūs pats vilkas.

– Buvau, kol rasdavau avių; dabar man taikosi tik ožkos, o tos moka gintis! Bet juk jūs ten, Paryžiuje, viliūgai. Žanas Žakas teisingai sakė: „Užterštas miestų oras gadina žmogų“.

– Jūs puikiai žinote, tėvuk, kad žmogus visur genda.

Tėvukas Dodiu užplėšė gėrovų dainą; kai kas veltui bandė jį sustabdyti, kai jis priėjo nešvankų posmą, kurį visi mokėjo atmintinai. Silvi, nors mes ir prašėme, nesutiko dainuoti, sakė, kad dabar už stalo niekas nedainuoja. Pastebėjau, kad jos vakarykštis išrinktasis sėdi jos kairėje. Jo apskritas veidas, pasišiaušę plaukai man kažką priminė. Jis pakilo nuo stalo, atsistojo už mano kėdės ir pasakė:

– Tai tu manęs nepažįsti, paryžieti?

Viena moterėlė, kuri, aptarnavusi mus, ką tik atsisėdo prie deserto, šnipštelėjo man į ausį:

– Nepažįstate savo pieno brolio?

Jei ne šis jos įspėjimas, būčiau apsijuokęs.

– A, tai tu – *didysis garbanius!* – pasakiau aš. – Tai tu ištraukei mane iš *undenio?*

Silvi leipo juokais iš šito atpažinimo.

– Na, o paskui? – kalbėjo mane bučiuodamas jaunuolis. – Tu turėjai gražų sidabrinį laikrodį ir, kai atsigavai, daug labiau jaudinaisi

dėl savo laikrodžio negu dėl savęs paties, nes jis sustojo; pasakei: „*Paukščiukas prigėrė*, jau nedaro tik tak, ką dabar pasakys dėdė?..“

– Paukščiukas laikrodyje! – atsiliepė tėvukas Dodiu. – Štai kokiom pasakom tiki vaikai Paryžiuje!

Silvi ėmė miegas, aš nusprendžiau, kad esu žuvęs jos akyse. Ji užkopė į savo kambarėlį, o kai ją bučiavau, pasakė:

– Iki rytojaus, ateikite pas mus.

Tėvukas Dodiu liko už stalo su Silvenu ir mano pieno broliu; mes ilgai šnekučiavomės prie Luvrų likerio butelio.

– Žmonės lygūs, – pareiškė tėvukas Dodiu tarp dviejų posmų, – aš geriu su cukraininku, kaip gerčiau su kunigaikščiu.

– Kur tas cukraininkas?

– Pasižiūrėk šalia savęs! Tas jaunikaitis taikosi savarankiškai įsikurti.

Mano pieno brolis tartum sumišo. Viską supratau. Likimas lėmė man turėti pieno brolį krašte, išgarsintame Ruso, kuris norėjo panaikinti žindyves! Iš tėvuko Dodiu sužinojau, kad visi garsiai šneka, jog Silvi tekanti už garbaniaus, kuris ketinąs atidaryti cukrainę Damartene. Daugiau neklausinėjau. Karieta iš Nantej le Odueno parvežė mane kitą dieną į Paryžių.

XIII
Oreli

Į Paryžių! Penkios valandos kelio karieta. Man terūpėjo suspėti ligi vakaro. Aštuntą valandą sėdėjau kaip visada savo ložėje; ne per daug sėkmingai Šilerio įkvėptas eiles[20], sukurtas vieno tų metų talento, Oreli praturtino savo įkvėpimu ir žavesiu. Scenoje, vykstančioje sode, ji buvo įstabi. Per ketvirtą veiksmą, kuriame ji nevaidino, nuėjau nupirkti puokštės pas ponią Prevo. Įspraudžiau į ją labai jausmingą laišką ir pasirašiau: „Nepažįstamasis“. Tariau pats sau: „Vis šiokia tokia garantija ateičiai“, ir kitą dieną jau keliavau į Vokietiją.

Ką ketinau ten veikti? Pabandyti sutvarkyti savo jausmus. Jei rašyčiau romaną, niekada nesugebėčiau įtikinamai papasakoti skaitytojui istorijos apie širdį, kurioje sugyvena vienu metu dvi meilės. Silvi slydo man iš rankų dėl mano paties kaltės; bet lig tik vėl pamačiau ją vieną dieną, mano siela atsigavo; pastačiau tada ją kaip šypsančią statulą Išminties šventykloje. Jos žvilgsnis sustabdė mane ant bedugnės krašto. Dar ryžtingiau atmečiau mintį prisistatyti Oreli ir stoti į varžybas su tokia daugybe eilinių gerbėjų, kurie trumpam sužiba šalia jos, o paskui atkrinta sugniuždyti. „Pamatysime kurią dieną, – pagalvojau, – ar ši moteris turi širdį".

Vieną rytą perskaičiau laikraštyje, kad Oreli serga. Parašiau jai iš Zalcburgo kalnų. Laiškas buvo taip persisunkęs germanišku misticizmu, jog negalėjau tikėtis didelės sėkmės, bet ir neprašiau atsakymo. Dėjau šiek tiek vilčių į atsitiktinumą ir parašą – *nepažįstamasis*.

Bėgo mėnesiai. Keliaudamas ir ilsėdamasis sumaniau poetine drama atkurti dailininko Kolonos meilę gražuolei Laurai, kurią tėvai privertė stoti į vienuolyną ir kurią jis mylėjo iki mirties. Ši tema bent kiek siejosi su tuo, kas visą laiką nedavė man ramybės. Parašęs paskutines dramos eiles, tegalvojau, kaip greičiau sugrįžti į Prancūziją.

Ką dabar papasakoti, kas nebūtų panašu į daugybės kitų istoriją? Perėjau visus ratus tose išbandymų vietose, kurios vadinamos teatrais. „Valgiau būgno ir gėriau cimbolų", kaip sako aiškios prasmės neturinti Eleusino įšventintųjų frazė[21]. Ji tikriausiai reiškia, kad reikalui esant privalai peržengti beprasmybės ir absurdo ribas: man buvo protinga tas, kas padeda pasiekti ir įtvirtinti savo idealą.

Oreli sutiko vaidinti pagrindinį vaidmenį dramoje, kurią parsivežiau iš Vokietijos. Niekad neužmiršiu dienos, kai ji man leido perskaityti jai mano pjesę. Meilės scenos buvo pritaikytos jai. Esu tikras, kad padeklamavau jas jautriai, o svarbiausia – su užsidegimu. Paskui užsimezgė pokalbis, ir aš pasisakiau, kad esu tas dviejų laiškų *nepažįstamasis*. Ji tarė man:

– Jūs galvą pametėte. Bet užeikite pas mane... Dar nesutikau žmogaus, kuris sugebėtų mane mylėti.

Ak, moterie! Tu ieškai meilės... O aš?

Paskui rašiau jai jausmingiausius, gražiausius laiškus, kokius ji kada nors buvo gavusi. Laiškai, kuriuos gaudavau iš jos, buvo itin blaivūs. Vieną dieną jinai susijaudino, pasikvietė mane ir prisipažino, kad jai sunku nutraukti senesnius ryšius.

– Jeigu mylite mane *dėl manęs*, – pasakė, – tai suprasite, kad galiu priklausyti tik vienam.

Po dviejų mėnesių gavau laišką, pilną nuoširdžiausio jausmo. Nubėgau pas ją. Kažkas tuo tarpu pranešė man brangią žinią. Gražusis jaunikaitis, kurį aš buvau sutikęs vieną naktį klube, ką tik užsiverbavo į spahių dalinius Afrikoje.

Kitą vasarą vyko arklių lenktynės Šantiji. Teatro trupė, kurioje vaidino Oreli, atvyko ten su spektakliu. Įsikūrusiai čia trupei tris dienas vadovavo teatro valdytojas. Susidraugavau su šituo šauniu žmogumi, kadaise vaidinusiu Dorantą Marivo komedijose, ilgai vaidinusiu teatre įsimylėjėlius, atšventusiu paskutinį savo triumfą tokiame vaidmenyje pagal Šilerį parašytoje pjesėje, kur, žiūrint pro binoklį, jis pasirodė man toks raukšlėtas. Iš arčiau buvo tarytum jaunesnis, o kadangi išliko liesas, tebedarė įspūdžio provincialams. Buvo pilnas entuziazmo. Aš lydėjau trupę kaip *ponas rašytojas*; įkalbėjau valdytoją nuvykti su vaidinimais į Sanlisą ir Damarteną. Iš pradžių jis buvo linkęs pasirinkti Kompjenę; bet Oreli palaikė mano nuomonę. Rytojaus dieną, kol buvo tariamasi su salių savininkais ir vietine valdžia, pasamdžiau porą arklių, ir mes išjojome keliu į Komelės tvenkinius, numatę pusryčiauti karalienės Blanšos pilyje[22]. Oreli amazonės kostiumu, šviesiais plevėsuojančiais plaukais lėkė per mišką kaip senovės laikų karalienė, o kaimiečiai pakerėti sustodavo pasižiūrėti. Kiek jie buvo matę, taip įspūdingai atrodė ir taip žaviai sveikinosi tik ponia de F... Papusryčiavę mes nusileidome į kaimus, kurie primena Šveicarijos kaimelius ir kur Nonetės vandenys varo keletą lentpjūvių. Šitie reginiai, žadinantys brangius man prisiminimus, domino ją, bet ilgiau ji ties jais nesustodavo. Kaip buvau ketinęs, parodžiau jai pilį netoli Ori, nusivedžiau į tą pačią žalią pievą, kur pirmą kartą išvydau Adrijeną. Oreli šis reginys nėmaž nepaveikė. Tada aš viską jai papasakojau; išsakiau, kur pradžia tos meilės, miglotai šmėsčiojusios

naktimis, vėliau svajonėse svajotos, pagaliau įsikūnijusios joje. Oreli rimtai klausėsi, paskui tarė:

– Jūs manęs nemylite! Laukiate, kad pasakyčiau: „Aktorė ir vienuolė – tai ta pati moteris“; jūs ieškote dramos, štai ir viskas, o atomazgos neužčiuopiate. Aš jumis nebetikiu!

Šitie žodžiai tvykstelėjo tarsi žaibas. Tas keistas dvasios pakilimas, kurį taip ilgai jaučiau, tos svajonės, tos ašaros, ta neviltis ir graudulys... buvo vadinasi ne meilė? Tai kur jinai?

Vakare Oreli vaidino Sanlise. Man pasirodė, kad ji linksta prie teatro valdytojo – raukšlėtojo įsimylėjėlio. Tas nuostabaus būdo žmogus buvo nemažai paslaugų jai padaręs.

Oreli pasakė man vieną dieną:

– Štai kas mane myli!

XIV
Paskutinis puslapis

Tokios tad chimeros žavi ir klaidina mus gyvenimo rytą. Pabandžiau užrašyti jas be didesnės tvarkos, bet daugelis širdžių supras mane. Svajonės krinta viena po kitos kaip vaisiaus lukštai, o vaisius tas – patirtis. Jis kartus; tačiau turi aštrumo, kuris stiprina jėgas, – tebūnie man atleista už šį senstelėjusį stilių. Ruso sako, kad gamtos reginys visada paguodžia. Kartais mėginu susirasti savąsias Klarano giraites[23], skendinčias miglose kažkur į šiaurę nuo Paryžiaus. Viskas pasikeitę!

Ermenonvilis! Kraštas, kur tebeklestėjo antikinė idilė, antrą kartą atgaivinta pagal Gesnerį[24]! Tu praradai savo vienintelę žvaigždę, kuri tviskėjo man dvigubai šviesiau! Čia melsva, čia rausva kaip Aldebaranas[25], apgaulingasis šviesulys, buvo ji tai Adrijena, tai Silvi – dvi vienos meilės pusės. Viena buvo iškilnus idealas, kita – saldi tikrovė. Kas man dabar tavo pavėsiai ir ežerai, ir net tavo dykynės? Otisas, Montanji, Luazi, vargingi gretimi kaimeliai, Šaali, – tas dabar restauruojamas, – juose nieko neišliko iš visos šios praeities! Kartkartėmis

mane pagauna noras vėl pamatyti šias vienatvės ir svajonių vietas. Ten su liūdesiu atrandu savo širdyje netvarias žymes to laikotarpio, kai natūralumas buvo dirbtinis; kartais šypsodamasis skaitinėju ant granito uolos šonų kai kurias Rušė eiles[26], kurios tada man rodėsi įstabios, arba išganingus aforizmus virš fontano ar olos, skirtos Panui. Plyti niekam nereikalingi vandenys tvenkiniuose, kurių iškasimas taip brangiai atsiėjo, – gulbės juos niekina. Dingo tie laikai, kai pro šalį traukdavo Kondė medžiokliai su išdidžiomis amazonėmis ir tolumoj, atsikartodami aidais, gaudė ragai!.. Šiandien nebėra tiesaus kelio į Ermenonvilį. Vykstu ten per Krejį ir Sanlisą, o kartais – per Damarteną.

Į Damarteną nuvažiuoju visada vakare. Nakvoju tada „Šventojo Jono atvaizdo“ užeigoje. Šeimininkas paprastai duoda man gana švarų kambarį, išmuštą senamadžiais apmušalais, su senoviniu paveikslu virš sieninio veidrodžio. Šis kambarys vėl grąžina mane prie antikvarinio šlamšto, kurio seniai atsisakiau. Ten šiltai miegu po patalais, kuriais įprasta klojėti šiame krašte. Rytais, kai atsidarau langą, apriestą vynuogienojų ir rožių, vėl susižaviu išvydęs žalią akiratį per dešimt mylių aplinkui, kur išsirikiavusios tarsi kareiviai tuopos. Vienur kitur glūdo kaimai, kuriuos sergi smailos varpinės, tarsi sukrautos iš prasikišusių kaulų. Iš pradžių įžiūriu Otisą, paskui Evę, paskui Verą; būtų matyti pro mišką ir Ermenonvilis, jeigu jis turėtų varpinę, bet šioje filosofiškoje vietovėje bažnyčios niekam nerūpėjo statyti. Prisitraukęs į plaučius gryno šių plynaukščių oro, išeinu smagus į gatvę ir traukiu pas cukraininką.

– Štai ir tu, didysis garbaniau!

– Štai ir tu, mažasis paryžieti!

Mudu pasikumščiuojame draugiškai, kaip vaikystėje; paskui užkopiu laiptais aukštyn, ir čia mane pasitinka linksmi dviejų vaikų šūksniai. Silvi nudžiunga, jos veidas nušvinta atėniška šypsena. Man dingteli: „Čia galbūt manęs laukė laimė, tačiau...“

Kartais aš ją pavadinu Lolota[27], o ji sako, kad aš šiek tiek panašus į Verterį – tik be pistoletų, kurie nebemadingi. Kol *garbanius* taiso pusryčius, mes išvedame pasivaikščioti vaikus į liepų alėjas aplink

senųjų plytinių pilies bokštų griuvėsius. Mažyliai miklina savo ranką, laidydami iš lankų į šiaudus tėvo strėles, o mudu skaitome eilėraščius arba vieną kitą puslapį iš tų trumpų knygelių, kokių dabar beveik niekas neberašo.

Užmiršau pasakyti, kad tą dieną, kai trupė, kuriai priklausė Oreli, vaidino Damartene, nusivežiau į spektaklį Silvi ir paklausiau ją, ar neatrodo jai, kad aktorė panaši į vieną moterį, kurią ji pažinojo.

– O į ką?

– Ar prisimenate Adrijeną?

Ji garsiai nusijuokė ir pasakė:

– Kas per mintis!

Paskui, tarsi priekaištaudama sau už linksmumą, pridūrė atsidususi:

– Vargšė Adrijena! Ji mirė Sen S... vienuolyne apie 1832 metus.

THÉOPHILE GAUTIER

Théophile Gautier

LA MORTE AMOUREUSE ET AUTRES RECITS FANTASTIQUES

Paris, Gallimard, 1981

Mumijos kojytė

Užėjau iš dyko buvimo pas vieną tų pirklių senienomis, kurie Paryžiaus žargonu, visiškai nesuprantamu niekur kitur Prancūzijoje, vadinami *bric-à-brac** pirkliais.

Be abejo, ir jums, teko kada nors žvilgtelėti pro langą į tokią krautuvėlę, kurių taip gausiai pridygo nuo to laiko, kai įsigalėjo mada pirkti antikinius baldus ir kai menkiausias biržos makleris laiko garbės reikalu įsitaisyti kambarį „viduramžių stiliumi".

Tokia krautuvėlė – tai kažkas panašaus į gelžgalių sandėlį, baldų apmušalų parduotuvę, alchemiko laboratoriją ir dailininko dirbtuvę; šiose paslaptingose irštvose, kur pro langines sunkiasi apdairi prieblanda, tikriausia seniena yra dulkės; voratinkliai čia autentiškesni negu gipiūras, o senovinis kriaušmedis jaunesnis už vakar iš Amerikos gautą raudonmedį.

Mano *bric-à-brac* pirklio krautuvėlė buvo tikras sąvartynas; susitikti čia, rodos, susitarė visi šimtmečiai ir visos šalys; etruskų laikų raudono molio lempa stovėjo ant Bulio darbo juodmedžio spintos[1], kurios pano buvo išraižyti vario siūleliais, sudarančiais griežtą piešinį, Liudviko XV laikų kušetė buvo atsainiai pakišusi grakščias it stirnos kojas po griozdišku Liudviko XIII valdymo metų stalu, puoštu masyviomis ąžuolo spiralėmis ir drožiniais, vaizduojančiais lapus su išsikišusiomis iš jų chimerų galvomis.

Vienoje kertėje žaižaravo juostuota Milano šarvų krūtinė iš Damasko plieno; etažerės ir kampinės spintelės buvo užgriozdintos

---

* *bric-à-brac* – smulkios senienos (*pranc.*)

biskvito amūrais ir nimfomis, kiniškomis statulėlėmis, ragelių formos seladono ir kraklė vazelėmis, Saksonijos ir senojo Sevro porceliano puodeliais.

Ant dantytų indaujų lentynėlių švytėjo didžiuliai japoniški raudonai ir mėlynai išpiešti dubenys, paryškinti auksiniais brūkšneliais, o šalia jų stovėjo Bernaro Palisi emalio dirbiniai[2] su reljefiškai pavaizduotais žalčiais, varlėmis ir driežais.

Iš plačiai atvertų spintų kaskadomis virto sidabru siuvinėti dekoratyviniai audiniai, brokato srautai, nusėti spindinčiais taškeliais, kuriuos įžiebė įstrižas spindulys, visų įmanomų epochų portretai šypsojosi po pageltusiu laku savo daugiau ar mažiau apšepusiuose rėmuose.

Pirklys atsargiai žengė paskui mane vingiuotu tarpeliu tarp baldų kalnų, ranka prilaikydamas pavojingai besiplaikstančius mano frako skvernus, atidžiai ir nerimastingai stebėdamas mano alkūnes antikvaro ir palūkininko žvilgsniu.

Keista buvo to pirklio išvaizda: didžiulis kiaušas, plikas it kulnas, apjuostas retučiu žilų plaukų vainiku; plaukų žilumą pabrėžė ryškiai rausva jo odos spalva – visa tai sudarė klaidingą tėviško geraširdiškumo įspūdį, kurį, beje, taisė dviejų geltonų akučių blizgesys – jos virpčiojo akiduobėse nelyginant du aukso luidorai ant gyvsidabrio. Nosis jo buvo lenkta kaip erelio snapas, būdinga rytietiškam ar žydiškam tipui. Rankos – liesos, gležnos, išvagotos venų, su daugybe sausgyslių mazgelių, tarsi stygos ant smuiko grifo, ir su aštriais nagais, panašiais į tuos, kuriais baigiasi šikšnosparnių plėviniai sparnai, – tarpais jos seniokiškai tirtėjo, ir į jas buvo nejauku žiūrėti; bet tos karštligiškai trūkčiojančios rankos darėsi tvirtesnės negu plieno replės ar omaro žnyplės, kai keldavo kokį brangų daiktą – onikso vazą, Venecijos stiklo taurę ar Bohemijos krištolo padėklą; šis senas keistuolis buvo toks nepaprastai panašus į rabiną ar burtininką, jog prieš tris šimtus metų jį būtų sudeginę ant laužo vien už jo išvaizdą.

– Ar nieko šiandien nepirksite, pone? Štai Malajų durklas, jo geležtė banguoja tarsi liepsnos liežuvis; pažiūrėkite į šitas vageles kraujui nutekėti, pažiūrėkite į šituos atlenktus dantelius; tokie jie padaryti todėl, kad, traukiant iš kūno durklą, išverstų žmogui vidurius;

tai žiaurus ginklas, geros kokybės; jis labai tiktų prie jūsų ginklų rinkinio; šitas dviem rankomis laikomas kalavijas labai gražus, jis – Džakopo de la Hera, o šita ilga rapyra su ažūrine rankenėle, koks puikus darbas!

– Ne, man jau iki soties ginklų ir visų tų įrankių, kuriais skerdžiami žmonės; norėčiau statulėlės, daikčiuko popieriams prispausti, nes negaliu pakęsti viso to bronzinio šlamšto, kuris pardavinėjamas rašymo reikmenų parduotuvėse ir kurį būtinai pamatysi ant kiekvieno rašomojo stalo.

Senasis gnomas, pasiknisęs savo senienose, padėjo prieš mane dvi antikines, arba tariamai antikines statulėles iš bronzos ir malachito, mažyčius indų ar kinų dievukus, nefrito stovinukus, savotiškus Brahmos ar Višnaus įsikūnijimus, nuostabiai tinkančius šiam ne itin dieviškam reikalui – prislėgti laikraščius ir laiškus, kad jie neišsilakiotų.

Dvejojau, ką pirkti: porceliano slibiną, nubertą karpomis, su styrančiomis nasruose iltimis, ar mažą meksikietišką bjauroką amuletą, natūralistiškai vaizduojantį dievą Vicli-Pucli, tik staiga pastebėjau žavią kojelę, kurią iš pradžių palaikiau antikinės Veneros nuolauža.

Ji buvo to gražaus rausvai rudo atspalvio, teikiančio Florencijos bronzos statuloms šilumos ir gyvumo, nė iš tolo neprilygstančio žalsvam įprastinių bronzinių statulų tonui, tų, į kurias žiūrėdamas lengvai gali pagalvoti, ar tik nepradeda jos pūti: ant šitos apvalios kojelės, dvidešimties šimtmečių nubrūžintos iki blizgesio, virpėjo mirguliavo šviesos blyksniai, nes šis žalvaris tikriausiai buvo iš Korinto, meno kūrinys iš jo klestėjimo laikotarpio, galbūt Lisipo liejinys[3]!

– Ši kojelė man tinka, – pasakiau pirkliui; jis žvilgtelėjo į mane su klastinga pašaipa akyse ir padavė daiktą, kurio prašiau, kad galėčiau atidžiau jį apžiūrėti.

Mane nustebino jos lengvumas; tai buvo ne metalinė koja, bet tikra žmogaus pėda, balzamuota pėda, mumijos pėda: iš arčiau buvo galima įžiūrėti odos grūdėtumą ir beveik akiai nepastebimą vyturų audinio įspaudą. Pirštai buvo ploni, smulkūs, nagai – tobulai gražūs, nepriekaištingos formos ir permatomi kaip agatai; didysis pirštas,

šiek tiek atsiskyręs nuo kitų, kaip antikinių statulų, gražiai atsvėrė kitus pirštus, ir tai teikė kojelei kažkokio judrumo, paukščio kojos lankstumo; padas su keliais vos įžiūrimais ruoželiais bylojo, kad ši kojelė niekad nelietusi žemės ir žengusi tik ploniausiais Nilo švendrių dembliais ir minkščiausiais panterų kailių kilimais.

– Cha! Cha! Cha! Jūs norite princesės Hermontis kojelės, – tarė pirklys keistai kvaksėdamas ir įbedė į mane apuoko žvilgsnį. – Cha, cha, cha! Panaudoti ją kaip prespapjė! Originali mintis! Tikrai menininko mintis! Jei kas būtų pasakęs senajam faraonui, kad jo dievinamos dukters kojelė bus panaudota kaip prespapjė, būtų gerokai jį nustebinęs, ypač tuo metu, kai jo įsakymu granito kalne buvo kertama ola, kur turėjo būti padėtas trigubas karstas, išdažytas ir paauksintas, visas padengtas hieroglifais ir paveikslėliais, vaizduojančiais paskutinįjį sielų teismą, – pridūrė pusbalsiu, tarsi kalbėdamas pats su savimi, mažutis keistasis pirklys.

– O kiek jūs užsiprašysite už šį mumijos gabalėlį?

– Kiek įmanoma daugiau, juk tai įstabus daikčiukas; jei turėčiau jai porą, gautumėte sumokėti mažiausiai penkis šimtus frankų: faraono duktė! Ar kasdien jums pasitaiko tokia prekė?

– Žinoma, tai ne visai įprastas daiktas; bet galų gale kiek jūs už ją prašote? Pirmiausia įspėju – teturiu viso labo penkis luidorus, nė santimo daugiau. Galite iškrėsti visų mano liemenių kišenėles ir slapčiausius stalčius, nerasite ten nė apgailėtinos penkių frankų monetos.

– Penki luidorai už princesės Hermontis kojelę! Mažai, iš tikrųjų mažai. Tikra autentiška kojelė! – linguodamas galva ir skersakiuodamas į mane pasakė pirklys.

– Na ką gi, imkite, o magaryčių duosiu kame ją parsinešti, – pridūrė jis vyniodamas kojelę į seno damasto skiautę, – tikras damastas, labai gražus, indiškas damastas, niekad nebuvo perdažytas; stiprus, minkštas, – murmėjo jis glostydamas nuskarusį audinį ir iš įpročio gyrė daiktą, kuris buvo toks menkavertis, jog pats jį dovanai atidavė.

Susipylė aukso monetas į savotišką viduramžių kapšelį, kabantį prie diržo, vis kartodamas:

– Princesės Hermontis kojelė – prespapjė!

Paskui, įsmeigęs į mane savo fosforuojančius vyzdžius, pasakė gergždžiančiu balsu, tarsi būtų sukniaukęs katinas, užspringęs ašaka.

– Senasis faraonas bus nepatenkintas, tas mielas žmogus mylėjo savo dukterį.

– Kalbate apie jį, tarsi būtumėte jo amžininkas; tiesa, jūs senas, tačiau nesate juk Egipto piramidžių bendraamžis, – atsakiau juokdamasis jau nuo krautuvėlės slenksčio.

Grįžau namo labai patenkintas savo pirkiniu.

Kad tuoj pat jį panaudočiau, prispaudžiau dieviškosios princesės Hermontis kojele popierių pluoštelį, neįskaitomą eilėraščių juodraščių, taisymų mozaiką; ko tik ten nebuvo: pradėtų straipsnių ir užmirštų laiškų, įmestų ne į pašto dėžutę, o į stalčių – tokia klaida dažnai pasitaiko išsiblaškėliams; mano prespapjė atrodė žaviai, savotiškai ir romantiškai.

Labai patenkintas šitaip papuošęs stalą, išėjau pasivaikščioti ir žengiau gatve oriai ir išdidžiai, kaip dera žmogui, kuris pranoksta sutinkamus praeivius tuo neapsakomu privalumu, kad turi faraono dukters, princesės Hermontis, dalelę.

Man be galo juokingi atrodė visi tie, kurie neturi tokio kaip aš autentiško egiptietiško prespapjė; ir tariau, kad tikras protingo žmogaus rūpestis yra ant savo rašomojo stalo turėti mumijos kojelę.

Laimė, susitikimas su keliais draugais išblaškė mano, naujai iškepto savininko, susižavėjimą; nuėjau su jais papietauti, nes pietauti vienam man būtų buvę per sunku.

Kai parėjau vakare namo ir galvoje man dar pleveno vyno garai, mano uodžiamąjį aparatą maloniai pakuteno iš kažkur pasklidę rytų kvepalai; šiltame kambaryje atsileido soda, derva ir mira, kuriose buvo išmirkę princesės kūną *paraschitai*[4], lavonų skrodėjai; buvo tai malonus, nors ir stiprus aromatas, neišsikvėpęs per keturis tūkstančius metų.

Egipto svajonė buvo amžinybė: jo kvapai tvirti kaip granitas ir tokie pat amžini.

Netrukus godžiai gėriau iš juodos miego taurės; valandėlę ar dvi viskas buvo aptemę, mane užliejo tamsios užmaršties ir nebūties bangos.

Tačiau tamsa mano sąmonėje ėmė švisti, prie manęs savo sparnais tyliai prisilytėjo sapnai.

Atsivėrė mano sielos akys, ir aš išvydau savo kambarį tokį, koks jis iš tikrųjų buvo: būčiau galėjęs pamanyti, kad pabudau, bet kažkoks neaiškus vidinis jausmas sakė man, kad miegu ir kad netrukus atsitiks kažkas neįprasto.

Miros kvapas sustiprėjo, ir aš pajutau nesmarkų galvos skausmą, už kurį visiškai pamatuotai apkaltinau tą keletą šampano taurių, išgertų į nepažįstamų dievų sveikatą ir už mūsų būsimas sėkmes.

Apsidairiau po kambarį, lyg kažko laukdamas, tačiau visiškai be jokio pagrindo; baldai stovėjo savo vietoje, ant konsolės degė lempa, švelniai pritemdyta balto it pienas gaubto iš matinio krištolo; po Bohemos stiklu blykčiojo akvarelės; ilgesingai kabėjo užuolaidos: viskas, rodos, ramiai snaudė.

Tačiau po keleto akimirkų ši rami aplinka tarsi kažko sutriko; tyliai ėmė braškėti paneliai; pliauska, įsiraususi po pelenais, staiga išspjovė mėlynų kibirkščių pluoštą, o rozečių diskai žiūrėjo lyg metalinės akys, įdėmiai kaip ir aš stebinčios: kas čia bus?

Atsitiktinai žvilgtelėjau į stalą, kur buvau padėjęs princesės Hermontis kojytę.

O ji, užuot ramiai gulėjusi, kaip dera prieš keturis tūkstančius metų užbalzamuotai pėdai, judėjo, trūkčiojo ir šokinėjo ant popierių it išgąsdinta varlė, kai prie jos prisiliečia galvaninė srovė; aiškiai girdėjau, kaip kaukši mažas jos kulniukas, kietas nelyginant gazelės kanopa.

Supykau ant savo pirkinio, kadangi man patinka sėslūs prespapjė, be to, nebuvau pratęs matyti kojos pėdas, vaikščiojančias pačias vienas, be blauzdų, ir mane pamažu apėmė kažkas labai panašaus į išgąstį.

Staiga pastebėjau, kad juda mano užuolaidų klostės, ir išgirdau kažką trepsint, atrodė, lyg kas šokčioja viena koja. Turiu prisipažinti, manę ėmė krėsti iš pradžių šaltis, paskui išpylė karštis, pajutau, kaip piestu atsistojo plaukai ir nusviedė mano naktinę kepuraitę už poros žingsnių.

Užuolaidos prasiskyrė, ir aš išvydau keisčiausią, kokią tik galima įsivaizduoti, būtybę.

Tai buvo jauna mergina labai tamsios kavinės veido spalvos kaip bajaderės Amani[5], tobulai graži, gryniausio egiptietiško tipo; jos akys – migdolų formos su pakeltais link smilkinių kampučiais, o antakiai tokie juodi, jog atrodė mėlyni, nosis – švelnių kontūrų, daili, beveik graikiška, ir ją galima būtų buvę palaikyti Korinto bronzos statula, jei ne išsikišę skruostikauliai ir truputį afrikietiška putli burna – bruožai, iš kurių mes neklysdami atpažįstame mįslingą, Nilo krantuose gyvenusią padermę.

Plonas liesas rankas, kokios esti labai jaunų merginų rankos, buvo apsikarsčiusi savotiškomis metalinėmis apyrankėmis ir apsivyniojusi stiklo karoliukais; plaukai supinti į virveles, o ant krūtinės kabojo žalio molio figūrėlė, laikanti botagą su septyniomis uodegomis; buvo aišku, kad tai Izidė, sielų vedlė; ant merginos kaktos blizgėjo aukso plokštelė, o pro varinę jos skruostų spalvas ryškėjo dažylų likučiai.

Labai keistas buvo ir jos apdaras.

Įsivaizduokite klubajuostę iš juodais ir raudonais hieroglifais išmargintų juostelių, sustandėjusią nuo kalnų dervos – taip turbūt atrodytų ką tik išvystyta mumija.

Čia mano mintis padarė šuolį, kaip dažnai esti sapnuose, ir aš išgirdau dirbtinį ir kimų senienų pirklio balsą, monotoniškai, tarsi kokį priedainį kartojantį sakinį, kurį jis ištarė krautuvėlėje tokiu slėpiningu balsu:

– Senasis faraonas bus nepatenkintas; tas mielas žmogus labai mylėjo savo dukterį.

Man nepasidarė nė kiek lengviau, kai pastebėjau keistą dalyką: pamėklė buvo tik su viena pėda, kita koja buvo nukirsta per kulkšnį.

Ji nukebelkščiavo link stalo, kur mumijos kojytė ėmė dar labiau trūkčioti ir spurdėti. Nusigavusi iki stalo, atsirėmė į jo kraštą, ir aš pamačiau, kaip jos akyse sužibo ir virpa ašara.

Nors ji nieko nesakė, aiškiai įskaičiau jos mintį: ji žiūrėjo į kojytę, nes tai buvo jos pačios kojytė, su koketišku, be galo žaviu liūdesiu;

bet kojytė šokinėjo ir bėgiojo šen ir ten, tarsi plieno spyruoklės užvesta.

Ji porą kartų ištiesė ranką, taikydamasi ją sučiupti, bet nesėkmingai.

Ir tada tarp princesės Hermontis ir jos kojytės, kuri, atrodo, gyveno savo atskirą nepriklausomą gyvenimą, užsimezgė labai keistas pokalbis labai sena koptų kalba, kokia turbūt buvo kalbama prieš trisdešimt šimtmečių Sero šalies karalių kapuose: laimė, tą naktį aš tobulai mokėjau koptiškai.

Švelniu, virpančiu kaip krištolinis varpelis balseliu princesė Hermontis kalbėjo:

– Klausyk, brangioji kojyte, bėgi nuo manęs, o aš tave taip lepinau. Mazgojau kvapniu vandeniu alebastro dubenyje; gludinau kulnį pemza, sumirkydama palmių aliejumi, nagus karpiau aukso žnyplėmis ir svidinau begemoto dantimis, rūpestingai parinkdavau tau siuvinėtas ir išdažytas riestais galais kurpeles, man jų pavydėjo visos Egipto merginos; ant dešiniojo didžiojo piršto tu mūvėjai žiedus, vaizduojančius šventą skarabėją, ir nešiojai vieną lengviausių kūnų, kokio tik gali sau linkėti tingi kojytė.

Kojytė pasipūtusi liūdnai atsakė:

– Jūs juk žinote, kad nesu sau šeimininkė, aš nupirkta, už mane užmokėta; senasis pirklys žinojo, ką daro, jis vis dar pyksta ant jūsų, kad atstūmėte jo ranką, todėl ir iškrėtė jums šį pokštą. Arabas, kuris išplėšė jūsų karališką karstą Tėbų nekropolio šulinyje, taip pat buvo jo siųstas, jis norėjo sukliudyti jums užimti savo vietą šešėlių karalystėje. Ar turite penkis luidorus, kurių reikia, jei norite mane išpirkti?

– Deja, ne! Mano brangieji akmenys, žiedai, kapšeliai su auksu ir sidabru – viskas buvo iš manęs pavogta, – atsiduso princesė Hermontis.

– Princese, – sušukau tada, – niekad nesu neteisėtai pasigrobęs niekieno kojos; nors jūs ir neturite tų penkių luidorų, kuriuos už ją sumokėjau, su džiaugsmu grąžinu ją jums; man būtų baisiai nemalonu, jei dėl mano kaltės liktų raiša tokia miela būtybė kaip princesė Hermontis.

Išpyškinau šią tiradą Regentystės ir trubadūrų laikų stiliumi, kuris turbūt nustebino gražiąją egiptietę.

Ji atgręžė į mane padėkos kupiną žvilgsnį, ir jos akyse įsižiebė melsvos liepsnelės.

Pasiėmė savo pėdą, šį sykį pėda nebesipriešino, – ir kaip moteris, besiaunanti batelį, vikriai pritaikė ją prie blauzdos.

Tai padariusi, perėjo per kambarį, tarsi norėdama įsitikinti, kad tikrai nebešlubuoja.

– Ak, kaip džiaugsis mano tėvas, jis taip sielojosi, kad aš pasidariau luoša. Vos tik man gimus, jis tą pačią dieną įsakė visai tautai rausti man kapą, tokį gilų, kad išlikčiau nepaliesta iki Paskutiniojo Teismo dienos, kai visos mirusiųjų sielos bus sveriamos ant Amenti svarstyklių[6]. Eime kartu pas mano tėvą, jis jus su džiaugsmu priims – juk jūs grąžinote man kojytę.

Jos pasiūlymas pasirodė man visiškai natūralus; užsimečiau chalatą, išrašytą stambiomis medžių šakomis – atrodžiau tikras faraonas; paskubomis įsispyriau į turkiškas šlepetes ir pasakiau princesei Hermontis, kad pasiruošęs sekti paskui ją.

Prieš išeidama Hermontis nusiėmė nuo kaklo mažytę žalio molio figūrėlę ir padėjo ją ant lapų, pasklidusių ant stalo.

– Teisingumas reikalauja, – nusišypsojo ji, – kad atlyginčiau jums už prarastą prespapjė.

Ji ištiesė man ranką, – ranka buvo švelni ir šalta, kaip žalčio oda, – ir mes išėjome.

Kurį laiką lėkėme greitai kaip strėlės pilkšva ir skysta erdve, kurioje iš dešinės ir kairės šmėžavo kažkokie migloti siluetai.

Akimirką tematėme vandenį ir dangų.

Po kelių minučių ėmė ryškėti obeliskų smaigaliai, horizonte pasirodė šventyklų pilonai, sfinksų alėjos.

Mes pasiekėme tikslą.

Princesė nusivedė mane prie rausvo granito kalno, kur buvo siaura ir žema anga; ją būtų buvę sunku atskirti nuo sprogymės akmenyje, jei prie jos nebūtų stovėjusios dvi stelos su spalvotu reljefu.

Hermontis uždegė deglą ir nužingsniavo pirma manęs.

Tiesiai uoloje iškalti koridoriai; sienos padengtos pano su hieroglifų įrašais ir alegorinėmis eisenomis; čia turbūt darbavosi tūkstančiai rankų ir tūkstančius metų; be galo ilgi koridoriai baigėsi keturkampėmis kameromis, kurių viduje žiojėjo iškasti šuliniai, mes lipome žemyn kabliais, įkaltais į sieną, ar įvijais laiptais; šie šuliniai vedė mus į kitas kameras, iš kurių vėl šakojosi kiti koridoriai, taip pat išmarginti piešiniais – vanagais, žiedu susiraičiusiomis gyvatėmis, mistišku ženklu *Tau*[7], krivulėmis, paslaptingomis valtelėmis – vis tas pats įstabus darbas, kurio neturėjo regėti žmogaus akis, begalinės legendos granite, kurias perskaityti skirta buvo tik mirusiesiems, turintiems amžinybę laiko.

Pagaliau įėjome į salę, tokią erdvią, tokią didžiulę, tokią milžinišką, jog nebuvo matyti jos galo; į tolį, kiek akis užmato, tęsėsi gigantiškų kolonų virtinės, o tarp jų geltona šviesa mirksėjo blausios žvaigždės: šie šviečiantys taškai tarsi žymėjo neaprėpiamas gelmes.

Princesė Hermontis, vis dar nepaleisdama mano rankos, žaviai sveikinosi su pažįstamomis mumijomis.

Mano akys pamažu apsiprato su šia dumsia prieblanda ir ėmė įžiūrėti aplinką.

Aš išvydau ant sostų sėdinčius požemių padermių valdovus: tai buvo augaloti išdžiūvę, susiraukšlėję seniai pergamentine oda, pajuodę nuo naftos ir kalnų dervos, su aukso tiaromis ant galvų, su antkrūtinėmis plokštėmis ir apykaklėmis, prisagstytomis brangakmenių; jų žvilgsnis buvo pastiras kaip sfinksų, o ilgos barzdos šimtmečių sniego nubalintos; už jų stovėjo jų balzamuoti valdiniai nenatūraliomis sustingusiomis pozomis, kaip reikalauja Egipto meno kanonas, įamžinti tokia laikysena, kokią nustatė hierarchinis kodeksas; už faraono valdinių – viepėsi katės, plasnojo sparnais ibiai, dantimis kaleno krokodilai, šitų mumijų amžininkai; suvystyti tomis pomirtinėmis juostelėmis, jie atrodė tikri pabaisos.

Čia buvo visi faraonai: Cheopsas, Chefrenas, Psametichas, Sesostris, Amenchotepas, visi juodi piramidžių ir kapų, iškaltų uolose, valdovai; ant aukštesnės pakylos soste sėdėjo karaliai Kronas ir Ksisutras, valdę tvano laikais, ir Tubalkainas[8], gyvenęs dar prieš tvaną.

Karaliaus Ksisutro barzda buvo taip užaugusi, jog buvo jau septynis kartus apsivyniojusi aplink granito stalą, ant kurio jis susimąstęs ir snūduriuodamas rymojo.

Toliau, dulkėtoje migloje, pro amžinybės ūkus neaiškiai įžiūrėjau septyniasdešimt du karalius, valdžiusius dar prieš Adomą,[9] ir jų septyniasdešimt dvi amžių amžiams dingusias tautas.

Princesė Hermontis leido man valandėlę gėrėtis šiuo svaiginančiu reginiu, paskui pristatė mane savo tėvui faraonui, kuris labai didingai linktelėjo man galva.

– Atgavau savo koją! Atgavau savo pėdą! – šaukė princesė plodama mažytėmis rankelėmis, netverdama iš džiaugsmo, – ją man grąžino šitas ponas.

Kmė gentys, nachazi gentys, visos juodos, bronzinės ir varinės veido spalvos tautos choru kartojo:

– Princesė Hermontis atgavo savo kojelę!

Susijaudino net pats Ksisutras.

Jis pakėlė apsunkusius vokus, persibraukė pirštais per ūsus ir iš aukšto pažvelgė į mane amžių nualsintu žvilgsniu:

– Prisiekiu Omsu, pragaro šuniu sargu, ir Tmei, Saulės ir Tiesos dukteria, tai šaunus ir garbingas vaikinas, – tarė faraonas, tiesdamas į mane savo skeptrą su lotoso žiedu gale. – Kokio atlygio tu nori?

Apsišarvavęs drąsa, kurią dovanoja sapnai, kai mums atrodo, jog nieko nėra neįmanomo, paprašiau jį Hermontis rankos: man atrodė, kad ranka už koją – gana skoningas, antitezės forma išreikštas atlygis.

Faraonas, nustebintas mano pokšto ir prašymo, plačiai išpūtė savo stiklines akis.

– Iš kokios tu šalies ir kiek tau metų?

– Aš prancūzas, garbingasis faraone, ir man dvidešimt septyneri metai.

– Dvidešimt septyneri metai! Ir jis nori vesti princesę Hermontis, kuriai trisdešimt šimtmečių! – sušuko vienu balsu sėdintys valdovai ir visos ratu stovinčios tautos.

Tik Hermontis, regis, nepalaikė mano prašymo netinkamu.

– Jei tau būtų nors du tūkstančiai metų, – vėl prabilo senasis faraonas, – mielai atiduočiau tau princesę; bet skirtumas per didelis; be to, mūsų dukterims reikia vyrų, kurie tvertų ilgus amžius, o jūs nemokate išsaugoti savo kūno: iš tų paskutiniųjų, kuriuos čia atgabeno vos prieš tūkstantį penkis šimtus metų, teliko pelenų žiupsnelis; pažiūrėk, mano kūnas kietas kaip bazaltas, o kaulai – plieniniai.

Pasaulio pabaigos dieną aš stosiu toks, koks buvau gyvas būdamas – su tuo pačiu kūnu ir veidu; mano duktė Hermontis tvers ilgiau negu bronzos statula.

O tavo kūno dulkeles visas iki paskutinės išnešios vėjas, ir Izidė, sugebėjusi surankioti Ozyrio kūno gabalėlius, net ir ji vargu ar įstengs atkurti tavo žemiškąjį pavidalą.

Žiūrėk, koks aš dar tvirtas ir kaip kietai spaudžia mano rankos, – tarė jis, kratydamas man ranką pagal anglų paprotį taip stipriai, jog jo saujoje vos nepasiliko mano pirštai su žiedais.

Jis taip smarkiai mane suspaudė, jog pabudau ir pamačiau savo draugą Alfredą – jis traukė ir purtė mane už peties, stengdamasis pažadinti.

– Ei, užkietėjęs miegaliau, nejaugi reiks tave išnešti į gatvę ir iššauti prie pat ausies raketą? Jau po vidudienio, turbūt užmiršai, kad žadėjai užeiti pas mane ir nusivesti pažiūrėti pono Aguado ispaniškų paveikslų parodos?

– Dieve mano, užmiršau, – atsakiau rengdamasis, – eime, kvietimas čia, ant rašomojo stalo.

Priėjau prie stalo kvietimo pasiimti, bet įsivaizduokite, koks buvo mano nustebimas, kai toje vietoje, kur turėjo gulėti vakar pirkta mumijos kojytė, išvydau mažytę žalią molio figūrėlę, kurią paliko princesė Hermontis!

Du aktoriai vienam vaidmeniui

PASIMATYMAS KARALIŠKAJAME SODE

Baigėsi lapkritys. Karališkasis Vienos sodas buvo tuščias, žvarbus šiaurys verpetu suko geltonus, pirmųjų šalčių pakąstus lapus; purvyne mėtėsi klombose augančių rožių krūmų šakelės, draskomos ir laužomos vėjo. Vis dėlto didžioji sodo alėja, nubarstyta smėliu, liko sausa, ir ja buvo galima vaikščioti. Nors artėjančios žiemos nuniokotas, Karališkasis sodas nestokojo savotiško melancholiško žavesio. Rusvos ilgosios alėjos arkados bėgo į tolį, jų gale, horizonte, neaiškiai dūlavo kalvos, jau skendinčios melsvuose ūkuose ir vakaro migloje; tolumoje žvilgsnis įžiūrėjo Paterį[1] ir Dunojų: geresnės vietos pasivaikščiojimui poetas negalėjo pageidauti.

Šita alėja aiškiai nekantraudamas vaikštinėjo jaunuolis; jo apdaras buvo elegantiškas, bet truputį teatrališkas: apvedžiotas kailiu juodo aksomo redingotas su auksinio galono ąselėmis, pilkos prigulusios kelnės, minkšti aulinukai su spurgomis, siekiantys kelius. Iš pažiūros jam galėjo būti dvidešimt septyneri-dvidešimt aštuoneri metai; blyškūs ir taisyklingi veido bruožai buvo labai subtilūs, o raukšlėse aplink akis ir burnos kampučiuose slėpėsi ironija; Universitete, kurį jis, matyt, ką tik buvo baigęs – nes tebenešiojo studentišką kepuraitę su ąžuolo lapais – turbūt buvo pridaręs nemaža bėdos „filisteriams" ir triukšmavęs pirmose „buršų" ir „fuksų" eilėse[2].

Kadangi vaikščiodamas neperžengė savo pasirinkto ruožo, buvo aišku, kad jis kažko laukia ir kad tas kažkas greičiausiai moteris, nes Vienos Karališkasis sodas lapkričio mėnesį ne itin tinka dalykiniams pasimatymams.

Iš tikrųjų netrukus alėjos gale pasirodė jauna mergina: jos tankius šviesius plaukus dengė juodo šilko kepuraitė, nuo vakaro drėgmės buvo šiek tiek išsileidę ilgi jų vyturai; jos veidas, paprastai baltas kaip grynas vaškas, šalčio palytėtas įgijo Bengalijos rožės atspalvį. Įsisiautusi į peleriną su kiaunės kailio apvadais ji įstabiai panėšėjo į „Šaltmirės" statulėlę[3]; šalia jos bėgo juodas spanielis – patogus palydovas, kurio atlaidumu ir mokėjimu laikyti paslaptį ji galėjo pasikliauti.

– Įsivaizduokite, Henrikai, – prabilo gražioji vienietė, įsikibusi jaunuoliui į ranką, – aš apsirengiau ir pasiruošiau, jau prieš valandą, bet mano teta įsileido į kalbas be galo be krašto: pamokslavo apie valso pavojus, dėstė kalėdinių pyragų receptus, aiškino, kaip virti karpį. Sprukau prisimetusi dingstimi, kad noriu nusipirkti pilkus batelius, kurių man visai nereikia. Tai dėl jūsų, Henrikai, griebiuosi tų smulkių melagysčių, dėl kurių paskui graužiuosi, bet vėl pradedu viską iš naujo; iš tikrųjų, kaip jums šovė į galvą atsidėti teatrui; ar vertėjo dėl to taip ilgai studijuoti teologiją Heidelberge! Mano tėvams jūs patikote, ir šiandien mes jau būtume vedę. Užuot slapčiomis skyrę pasimatymus po plikais Karališkojo sodo medžiais, sėdėtume susiglaudę prie gražios saksoniškos krosnies, sandariai užsidarę svetainės duris, ir kalbėtume apie savo vaikų ateitį; ar nebūtų tai, Henrikai, nuostabu?

– Taip, Kati, nuostabu, – atsakė jaunuolis, pro atlasą ir kailius spausdamas putlią gražiosios vienietės rankutę, – bet nieko nepadarysi! Šios jėgos aš neįveikiu; teatras mane vilioja; svajoju apie jį dieną, mąstau naktį; trokštu gyventi poetų kūriniuose, dingojuosi išgyvenąs dvidešimt likimų. Kiekvienas vaidmuo, kurį atlieku, apdovanoja mane nauju gyvenimu; aš patiriu visas tas aistras, kurias perteikiu. Esu Hamletas, Otelas, Karlas Moras: kai persiimi visais šiais vaidmenimis, sunku susitaikyti su kaimo pastoriaus būtimi.

– Tai labai gražu, bet jūs puikiai žinote: mano tėvai niekada nesutiks, kad jų žentas būtų aktorius.

– Žinoma, nesutiks, kad jų žentas būtų nežinomas aktorius, vargšas klajojantis artistas, žaisliukas direktoriaus ir publikos rankose; bet sutiks, nors ir kokie jie išrankūs, kad jų žentas būtų didelis garsus aktorius, kurį visi pasitinka katutėmis, apmokamas geriau negu

pastorius. Kai atvažiuosiu paprašyti jūsų rankos gražia geltona karieta, taip blizgančia, jog nustebę kaimynai galės joje it veidrodyje pasižiūrėti į save, ir kai aukštas, galonais apvedžiota livrėja liokajus nuleis man laiptelius išlipti iš karietos, nejaugi manote, Kati, kad jie atmes mano prašymą?

– Manau, kad ne... Bet kas laiduos, Henrikai, kad jūs kada nors šito pasieksite?.. Jūs talentingas, bet talento maža, reikia dar ir sėkmės. Kai būsite tas didysis aktorius, apie kurį čia kalbate, jau bus prabėgę gražiausi mūsų jaunystės metai, o ar jūs vis dar norėsite vesti senutę Kati, kai jums siūlys savo meilę visos tos teatrų princesės, tokios linksmos ir puošnios?

– Toji ateitis, – atsakė Henrikas, – arčiau, negu manote; esu pasirašęs palankią sutartį su Karintijos Vartų teatru, ir direktorius toks patenkintas paskutiniu mano vaidmeniu, jog apdovanojo mane dviejų tūkstančių talerių premija.

– Taip, – rimtu balsu atsiliepė mergina, – už tą velnio vaidmenį naujojoje pjesėje; prisipažinsiu, Henrikai, kad man nelabai malonu matyti krikščionį, vaidinantį žmonių giminės priešą, ir klausytis iš jo burnos sklindančių šventvagiškų žodžių. Aną dieną buvau Karintijos teatre jūsų pasižiūrėti ir visą laiką bijojau, kad iš angos, į kurią prasmengate, etilo spirito sūkuryje neišsiveržtų tikra pragaro ugnis. Grįžau visiškai sutrikusi ir sapnavau baisius sapnus.

– Visa tai jūsų vaizduotės padarinys, mieloji Kati; beje, rytoj paskutinis spektaklis, ir daugiau su tuo juodu raudonu kostiumu, kuris jums taip nepatinka, manęs nematysite.

– Puiku! Mane apsėdęs kažkoks nerimas, ir aš rimtai bijau, kad šis vaidmuo, kuris neša jums šlovę, nebūtų pragaištingas jūsų išganymui; bijau taip pat, kad jūs neužsikrėstumėte blogais tų nelemtų artistų papročiais. Esu įsitikinusi, kad nebesimeldžiate, ir kertu lažybų, kad pametėte mano jums padovanotą kryželį.

Henrikas pasiteisindamas praskleidė savo redingoto atlapus: kryželis tebeblizgėjo ant krūtinės.

Šitaip šnekučiuodamiesi, įsimylėjėliai priėjo Taboro gatvę Leopoldštate[4] ir sustojo prieš krautuvėlę to kurpiaus, kuris garsėjo savo

nuostabaus darbo pilkais bateliais; dar tarstelėjusi porą žodžių krautuvėlės tarpduryje, Kati atsisveikino nepamiršusi ištiesti Henrikui savo dailius plonus pirštelius ir įėjo su ją lydinčiu juodu spanieliu į vidų.

Henrikas dar bandė įžiūrėti savo mylimosios figūrą tarp dailių kurpaičių ir grakščių batelių, sudėliotų ant varinių kartelių vitrinoje, bet langų stiklus savo drėgnu alsavimu nugulė rūkas, ir jis teįžiūrėjo tik neaiškiai šmėkščiojantį siluetą; tada su didvyrišku ryžtu apsisuko ant kulnų ir tvirtu žingsniu patraukė „Dvigalvio erelio" užeigos link.

II
„Dvigalvio erelio" užeiga

Tą vakarą „Dvigalvio erelio" užeigoje linksminosi gausi kompanija; draugija buvo itin marga, ir net Kalo ir Gojos – abiejų kartu – užgaidi vaizduotė[5], nebūtų įstengusi sukurti keistesnio įvairių charakteringų tipų mišinio. „Dvigalvis erelis" buvo vienas tų palaimingų Hofmano išgarsintų rūsių, kurių laiptų pakopos tokios nuzulintos, tokios gličios ir slidžios, jog vos pastatęs koją ant pirmosios beregint atsiduri salėje – ir jau rymai prie stalo su pypke dantyse, ties alaus bokalu ir jauno vyno taure.

Pro tirštų dūmų debesis, kurie iš pradžių graužė gerklę ir akis, po keleto minučių ėmė ryškėti įvairiausi keisti pavidalai.

Čia buvo valakų su savo kaptonais ir karakulio papachomis, serbų, vengrų ilgais juodais ūsais, apsitempusių mundurais su daugybe apsiuvų; čigonų tamsiais veidais, siauromis kaktomis, kuprotomis nosimis; tvarkingų vokiečių, vilkinčių redingotais su galonais apsiūtomis ąselėmis, totorių įstrižomis kaip kinų akimis; vienu žodžiu, buvo visų, kokias tik galima įsivaizduoti, tautų pasiuntinių. Rytams atstovavo storas turkas, kuris, pritūpęs kampe, ramiai rūkė pypkę vyšnios medžio kandikliu, raudono molio galvute ir geltono gintaro antgaliu.

Visa ši stalus apsėdusi draugija valgė ir gėrė – gėrė stiprų alų ir jauną raudoną vyną, sumaišytą su senesniu baltu vynu; valgė šaltos veršienos ir kumpio griežinėlius arba saldžius pyragaičius.

Aplink stalus be atvangos sukosi poros, šokdamos tuos be galo ilgus vokiečių valsus, kurie šiauriečių vaizduotes veikia taip pat kaip hašišas ir opijus rytiečius; pora už poros lėkė nepaprastu greičiu; moterys, aidint Lanerio valso garsams[6], alpėdamos iš malonumo šokėjo glėbyje, vaikė sijonais pypkės dūmų debesis ir vėdino gėrovų veidus. Prie bufeto keli morlakų pasakotojai[7], palydimi guslėmis grojančio muzikanto, deklamavo kažkokią liūdną baladę, kuri, atrodo, labai domino kokia dvylika keistų asmenų, dėvinčių avikailius ir su feskomis ant galvų.

Henrikas pasuko į rūsio gilumą prie stalo, kur jau sėdėjo trys ar keturi vyrai linksmais veidais ir smagiai nusiteikę.

– Ei, žiūrėk, Henrikas, – šūktelėjo vyriausias iš būrio, – saugokitės, draugužiai, *foenum habet in cornu**. Ar žinai, kad aną vakarą tu buvai gyvas velnias: aš beveik išsigandau. Niekaip negaliu įsivaizduoti, kaip Henrikas, kuris štai geria su mumis alų ir neatsisako šalto kumpio griežinėlio, staiga gali virsti tokiu įgyliu, piktu ir kandžiu ir kaip nuo vieno jo mosto nugara pagaugais nueina.

– Ei, po šimts pypkių, štai todėl Henrikas ir didelis artistas, įstabus aktorius. Menka garbė kurti vaidmenį, atitinkantį charakterį; laisvo elgesio moteris triumfuoja tada, kai neprilygstamai suvaidina nekaltą mergelę.

Henrikas kukliai atsisėdo, užsisakė didelę taurę maišyto vyno, o draugai toliau postringavo ta pačia tema. Iš visų pusių aidėjo susižavėjimo šūksniai ir pagyros.

– Ak, jei tave būtų matęs didysis Volfgangas Gėtė! – sakė vienas.

– Parodyk kojas! – šaukė kitas. – Esu tikras, kad tavo nagos skeltos.

Kiti gėrovai, primasinti šių šūksnių, įdėmiai spoksojo į Henriką, džiaugdamiesi, kad gali iš arti pasižiūrėti į tokią įžymybę. Jaunuoliai, kurie prisiminė Henriką iš Universiteto laikų, – tada jie vargu ar žinojo jo pavardę, – spraudėsi artyn, nuoširdžiai kratė jam ranką tarsi artimiausi draugai. Pačios gražiausios iš valsą šokančių moterų,

* Badus, t. y. pavojingas aplinkai (*lot.*).

skriedamos pro šalį, apdovanodavo jį jausmingiausiu mėlynų aksominių akių žvilgsniu.

Tik vienas žmogus, sėdintis prie gretimo stalo, atrodo, nepritarė bendram entuziazmui; atlošęs galvą jis išsiblaškęs pirštais barškino karinį maršą ant savo cilindro dugno ir tarpais kažkaip lyg ir abejodamas sumurmėdavo „hm... hm".

To žmogaus išvaizda buvo itin keista, nors apsirengęs jis buvo kaip garbingas Vienos miestietis, nemažo turto savininkas; jo pilkos su žaliu atspalviu akys svaidė fosforinius it kačių atšvaitus. Kai praverdavo plonas blyškias lūpas, pasirodydavo dvi eilės labai baltų, labai aštrių ir labai retų dantų kaip tikriausio žmogėdros ir plėšrūno; ilgi, blizgantys ir riesti nagai panėšėjo į grobuonių paukščių nagus; bet tokia išraiška prasiverždavo tik staigiai lyg žaibo blyksnis; kai į jį įsmigdavo kieno nors įdėmus žvilgsnis, jis tuoj pat virsdavo geraširdžiu, iš prekybos pasitraukusiu pirkliu, ir žmogus nustebdavo, kaip jis galėjo tokį eilinį banalų žmogų įtarti klasta ir velnystėmis.

Širdies gilumoje Henrikas jautėsi įžeistas šio žmogaus atsainumo; išdidi jo tyla menkino tas pagyras, kurias jam bėrė triukšmadariai draugai. Šitaip tyli senas žinovas, kurio neapgausi ir kuris per savo ilgą gyvenimą yra šį tą geresnio matęs.

Atmejeris, jauniausias iš būrio, karščiausias Henriko gerbėjas, neištvėrė tokio abejingumo ir kreipėsi į keistuolį, tarsi ieškodamas jo pritarimo savo žodžiams:

– Ar ne tiesa, pone, kad nėra aktoriaus, geriau suvaidinusio Mefistofelio vaidmenį už mano draugą?

– Hm!.. – atsiliepė nepažįstamasis, žybtelėdamas savo žalsvomis akimis ir sugirgždindamas aštrius dantis. – Ponas Henrikas – gabus vaikinas, ir aš jį gerbiu; bet jo velnio vaidmeniui dar daug ko trūksta.

Jis staiga išsitiesė ir paklausė:

– Ar esate kada nors matęs velnią, ponas Henrikai?

Jis uždavė savo klausimą tokiu keistu ir pašaipiu tonu, jog visiems dalyviams pašiurpo nugara.

– O šito vis dėlto reikėtų, jei norite, kad jūsų vaidyba būtų tikra. Aną vakarą buvau Karintijos Vartų teatre ir girdėjau, kaip jūs

juokiatės; jūsų juokas man nepatiko, tai išdaigininko juokas, ne daugiau. Štai kaip reikia juoktis, brangusis pone Henrikai.

Čia, tarsi norėdamas parodyti pavyzdį, jis užsikvatojo tokiu aštriu, skvarbiu, velniškai pašaipiu juoku, jog tą pat akimirką nutrūko muzika ir šokiai; sudrebėjo užeigos langai. Šitaip negailestingai ir trūkčiodamas nepažįstamasis juokėsi keletą minučių. Henrikas ir jo draugai, nors ir persigandę, nejučia pritarė jam.

Kai Henrikas atgavo amą, po rūsio skliautais tebeaidėjo nusilpę paskutiniai spigaus ir kraupaus kvatojimo garsai, bet nepažįstamojo nebebuvo.

III
Karintijos Vartų teatras

Praėjus keletui dienų po šio keisto nutikimo, kurį Henrikas beveik užmiršo ir prisiminė tik kaip pašaipūno miestiečio pokštą, jis vėl vaidino velnią naujoje pjesėje.

Pirmoje parterio eilėje sėdėjo nepažįstamasis iš užeigos ir sulig kiekvienu Henriko ištartu žodžiu lingavo galva, mirksėjo akimis, pliaukšėjo liežuviu, aiškiausiai nesitverdamas iš nekantrumo. „Blogai! Blogai!" pusbalsiu murmėjo jis.

Jo kaimynai, nustebę ir pasipiktinę jo elgesiu, plojo ir sakė:

– Na ir priekabumas!

Pasibaigus pirmam veiksmui, nepažįstamasis pakilo, tarsi kažką staiga nusprendęs, peržengė per cimbolus, didįjį būgną ir tamtamą ir dingo už mažyčių durelių, vedančių iš orkestro duobės į sceną.

Laukdamas, kada pakils uždanga, Henrikas vaikštinėjo užkulisiuose; koks pagavo jį siaubas, kai, atsidūręs tako gale, atsigręžė ir išvydo siauro koridoriaus viduryje stovintį paslaptingą personažą; buvo apsirengęs lygiai kaip jis; žiūrėjo į jį žalsvomis skaidriomis akimis, kurios tamsoje atrodė neišmatuojamai gilios! Dantys buvo balti, reti, ir kandi šypsena atrodė kažkokia plėšri.

Henrikas negalėjo neatpažinti nepažįstamojo iš „Dvigalvio erelio" užeigos arba greičiau paties velnio, nes tai buvo jis.

– Aha, ponaiti, užsimanėte vaidinti velnią! Pirmame veiksme pasirodėte labai nekaip, ir šaunieji vieniečiai iš tiesų susidarys apie mane pernelyg blogą nuomonę. Leiskite man pavaduoti jus šį vakarą, o kadangi jūs man trukdytumėte, pasiųsiu jus žemyn.

Henrikas, atpažinęs tamsybių angelą, pasijuto žuvęs; automatiškai pakėlęs ranką prie Kati dovanotojo kryželio, su kuriuo niekad nesiskyrė, pabandė šauktis pagalbos ir sušnabždėti burtažodį piktajai dvasiai nuvaryti, bet išgąstis sugniaužė jam gerklę, ir jis tik silpnai sugargaliavo. Velnias uždėjo savo naguotąsias letenas Henrikui ant pečių ir jėga nutrenkė jį į triumą; paskui, kai atėjo jo eilė, įžengė į sceną kaip tikrų tikriausias aktorius.

Žiūrovus nustebino jo kandi, dygi, tulžinga ir iš tiesų velniška vaidyba.

– Šiandien Henrikas – neprilygstamas! – šaukė publika iš visų pusių.

Ypač didelį įspūdį darė gaižus juokas, lyg koks pjūklo gergždimas, tas prakeiktojo juokas, kai jis plūsta rojaus džiaugsmus. Dar niekad aktoriui nebuvo pavykę su tokia jėga perteikti sarkazmo, pasiekti tokios klastos gelmių: žiūrovai juokėsi net tirtėdami. Visai salei iš susijaudinimo užėmė amą – iš po grėsmingo aktoriaus pirštų tryško fosforuojančios kibirkštys, prie kojų žybčiojo liepsnų strėlės, sietyno šviesa išblėso, rampa svaidė rausvus ir žalsvus žaibus; salėje tvyrojo kvapas, panašus į sieros, žiūrovus tarsi apėmė kliedesys, kiekvieną įstabiojo Mefistofelio sakinį lydėjo audringi aplodismentai, o jis dažnai keitė poeto eiles savo išgalvotomis eilėmis – kiekvieną kartą taip sėkmingai, jog publika netvėrė susižavėjimu.

Kati, kuriai Henrikas buvo atsiuntęs pakvietimą į ložę, buvo apimta baisaus nerimo; ji neatpažino savo brangiojo Henriko; miglotai nujautė kažkokią nelaimę, nes meilė, šita antroji sielos rega, apdovanota pranašiška galia.

Spektaklis baigėsi neįsivaizduojamomis ovacijomis. Uždangai nusileidus, publika garsiai šaukdama reikalavo, kad Mefistofelis pasirodytų. Imta jo ieškoti, bet veltui; atėjęs teatro kurjeris pranešė direktoriui, kad apačioje antrajame triume rastas ponas Henrikas,

tikriausiai įkritęs ten pro angą. Henrikas buvo be sąmonės; jį parnešė namo ir nurenginėdami nustebo pamatę, kad jo pečiai smarkiai nubraižyti, tarsi jį būtų bandęs tarp savo letenų uždusinti tigras. Nuo mirties jį apsaugojo mažasis Kati dovanotas sidabrinis kryželis, ir velnias, įveiktas šios jėgos, pasitenkino tuo, kad nusviedė jį į teatro požemius.

Henrikas sveiko lėtai; kai tik pasijuto geriau, pas jį atėjo teatro direktorius ir pasiūlė itin pelningą sutartį, bet Henrikas atsisakė, nes nieku gyvu nenorėjo antrą kartą rizikuoti savo išganymu, be to, žinojo, kad niekuomet negalės prilygti savo baisiajam dubleriui.

Po dvejų ar trejų metų, gavęs nedidelį palikimą, jis vedė gražuolę Kati; sandariai užsidarę svetainės duris, jie sėdi susiglaudę prie saksoniškos krosnies ir šnekučiuojasi apie savo vaikų ateitį.

Teatro mėgėjai iki šiol su susižavėjimu prisimena tą stebuklingą vakarą ir stebisi Henriko užgaida – atsisakyti scenos po tokios didžiulės sėkmės.

PRANCŪZŲ ROMANTIZMO APŽVALGA

Prancūzų romantizmui atsirasti istorines prielaidas sukūrė XVIII a. pabaigos revoliucija (1789–1794). Jos metu įvykiai keitėsi greitai ir radikaliai. Žlugo tūkstantmetę tradiciją turėjusi monarchija, panaikinti luomai („Žmogaus ir piliečio Teisių deklaracija“ skelbė juridinę piliečių laisvę ir lygybę, pripažino sąžinės, žodžio ir spaudos laisvę). Revoliucija paveikė ir kultūros gyvenimą, pakeitė jo formas: trūkinėjo literatūros ryšys su praeitimi, užsidarinėjo literatūriniai salonai, atsirado kasdienė spauda, reiškianti spontaniškai kylančias idėjas ir emocijas; nukrito klasikinių studijų lygis, intelektualusis elitas prarado savo reikšmę ir įtaką. Tačiau prasiplėtė skaitančiųjų ratas, todėl literatūra turėjo prisitaikyti prie labai įvairios publikos skonio. Politinės laisvės idėją rašytojai pritaikė ir grožinei kūrybai: kiekvienam valia rašyti, garsiai kalbėti (tiesiogine ir perkeltine prasme), griauti senas tradicijas.

Pirmieji romantiniai kūriniai glaudžiai susiję su prancūzų vėlyvuoju sentimentalizmu: paveldi ir puoselėja jausmo kultą, dažnai jam suteikdami specifinio individualizmo, dvasinės nerimasties, ilgesingo skausmo.

Be abejo, prancūzų romantizmą veikė kitų šalių, pirmiausia vokiečių, taip pat ir anglų, rašytojų kūryba, tų šalių literatūros profesorių teorinės nuostatos bei tų šalių filosofų mintys. Aktyviausia vokiečių literatūros propaguotoja ankstyvuoju romantizmo laikotarpiu buvo baronienė Anne Louise Germaine de Staël (Ana Luiza Žermena de Stal, 1766–1817), išleidusi įspūdingą apimtimi ir naujų idėjų gausa traktatą „Apie Vokietiją“ (*De l'Allemagne*, 1810). Bendraudama su vokiečių rašytojais, ji gilinosi į kiekvienos tautos mąstymo būdą, dvasinę tam tikros žmonių bendruomenės struktūrą, atmesdama klasicistinę visuotinio bendrumo sampratą.

Porevoliucinėje Prancūzijoje plito įvairių formų ezoterizmas (iliuminizmas, okultizmas, įvairiai traktuojamas „magnetizmas“ ir pan.). Jis pradžioje dažnesnis tarp katastrofas patyrusių ir kitų nelaimingų bei nuo revoliucijos

nukentėjusių žmonių. Dėl įvykusio istorinio kataklizmo kaltinami racionalizmą platinę švietėjai, atseit žmonija dar kartą buvusi gundyta pažinimu (pirmasis gundymas, kaip žinome, baigėsi rojaus praradimu). Romantikų kūryboje atsirado mistinėmis nuotaikomis persmelktų kūrinių.

Prancūzijoje romantizmas susiformuoja šiek tiek vėliau nei Vokietijoje ar Anglijoje; tobuliausias formas įgauna apie 1830–1850 metus. Tačiau atskirų autorių kūryboje romantiniai motyvai ryškūs ir antroje XIX a. pusėje, kai literatūros scenoje jau viešpatauja natūralizmas. Prancūzų romantizmui būdinga nuotaikų spalvingumas, idėjų ir romantinių idealų gausa, drąsus įvairiapusiškas eksperimentavimas forma ir meninės raiškos priemonėmis.

Daug ginčų kelia prancūzų romantizmo periodizacijos problema. Galima tarti, kad pirmasis laikotarpis (ankstyvasis romantizmas) – tai maždaug pirmieji du XIX a. dešimtmečiai. Iškiliausi šio laikotarpio meistrai, be minėtos baronienės de Staël – François René de Chateaubriand'as (Fransua Renė de Šatobrianas), Henri Benjaminas Constant'as de Rebecque'as (Anri Benžamenas Konstanas de Rebekas) ir kt. Jų prozoje dominuoja asmenybės išskirtinumo, laisvės ir jausmų problemos.

Po 1820 m. į literatūrą ateina veržli poetų, dramaturgų ir prozininkų karta, paskelbusi nuožmią kovą vėlyviesiems klasicizmo rašytojams. Jaunieji romantikai aktyviai ieško sąjungininkų ir randa jų tarp garsių to meto dailininkų, tokių kaip Jeanas Louis André Théodore'as Géricault, Eugène'as Delacroix; literatūros kritikų ir istorikų: Augustino de Sainte-Beuve'o, François Pierre'o Guillaume'o Guizot ir kt. Rašytojams talkina talentingų muzikų karta, pirmiausia Hectoras Berliozas. Trečiajame dešimtmetyje išgarsėja poetai Alphonse'as de Lamartine'as, Victoras Alfredas de Vigny, Victoras Hugo. Pirmomis dramomis debiutuoja Aleksandre'as Dumas, vėliau išgarsėjęs istoriniais romanais.

Po audringų 1830 metų, kurie žymi ir politinį perversmą, ir romantizmo sėkmę (V. Hugo „Ernani" pastatymas 1830 m. kovo 9 d. laikomas romantizmo pergalė), ateina dar viena romantikų karta, itin nevienalytė savo idėjiniu kryptingumu. Iš jauniausios kartos romantikų išsiskiria George Sand, kurianti idilinius meilės romanus, persmelktus socialinio utopizmo idėjomis, socialinio romano kūrėjas Eugène'as Sue, Gérard'as de Nervalis, poetas ir daugelio fantastinių novelių autorius, poetas ir dramaturgas Alfredas de Musset.

FRANÇOIS RENÉ DE CHATEAUBRIAND'AS (Fransua Renė de Šatobrianas) gimė 1768 m. Šiaurės vakarų Prancūzijoje (Bretanėje) Sen Malo mieste. Sena ir kilminga jo giminė savo šaknimis siekė tolimus viduramžius. Tačiau XVIII a. šiems bretonų dvarininkams teko patirti ekonominių sunkumų. Būsimasis rašytojas negavo nuoseklaus išsilavinimo. Melancholiškam jaunuoliui didelės įtakos turėjo religinga motina, su kuria jis kartu išgyveno pasmerktumo nuotaikas, itin sustiprėjusias prasidėjus revoliucijai.

1791 m., svajonių ir ambicijų skatinamas, Fr. R. Chateaubriand'as išvyksta į Šiaurės Ameriką, ketindamas ieškoti Šiaurės jūrų kelio tarp Atlanto ir Ramiojo vandenynų. Ši svajonė, kaip ir kitos jaunystės iliuzijos, subliuško; grįžęs į Europą, jis prisideda prie kontrrevoliucinių rojalistų būrių, sužeidžiamas, todėl emigruoja į Angliją. Apmąstydamas istorinius įvykius, jis rašo „Istorinę politinę ir moralinę esė apie senąsias ir naujų laikų revoliucijas, lyginant jas su Prancūzų revoliucija" (*Essai historique politique et moral sur les révolutions anciennes et modernes, considérés dans leurs rapports avec la Révolution française*, 1797); šioje esė atsispindi autoriaus istorinis skepticizmas ir pažiūrų padrikumas, matyti, kaip plačiai jo užsimota vertinant įvykius.

Naujojo šimtmečio pradžioje rašytojas išleidžia krikščionybės apologiją – „Krikščionybės genijų" (*„Génie du christianisme"*, 1802). Jam nepavyksta racionaliai įrodyti krikščionybės kaip religijos teisingumo, tačiau jis gana įtaigiai kalba apie emocinį katalikybės poveikį, krikščioniškojo meno grožį. Prie šio kūrinio jis prideda du „epizodus", t. y. dvi apysakas: „Atala" (kuri atskiru leidinuku buvo išspausdinta metais anksčiau (1801) ir „Renė". Šios dvi apysakos laikomos prancūzų ankstyvojo romantizmo pavyzdžiais.

Sumanęs parašyti istorinį kūrinį apie ankstyvąją krikščionybę – „Kankiniai, arba krikščionių religijos triumfas" (*Les Martyres ou le Triomphe de la Religion chrétienne*, 1809), rašytojas lankosi Graikijoje, Turkijoje, Palestinoje ir kitose šalyse. Ši istorinė knyga gali būti laikoma istorinių romanų prototipu. Parašyta įtaigiai, spalvingai, poetiniu stiliumi, todėl ne vieno tyrinėtojo pelnytai vadinama „poema, parašyta proza".

Žlugus Napoleonui ir Burbonams grįžus į sostą (1814), Fr. R. de Chateaubriand'as pasineria į politikos gyvenimą, kyla politinės karjeros laiptais (vienu metu eina užsienio reikalų ministro pareigas), gauna daugybę apdovanojimų. Literatūrinei veiklai lieka mažiau laiko. 1815 m. pasirodo apysaka

„Natčėzai“ (*Natchez*), kurioje pasakojama apie Renė gyvenimą pas čiabuvius indėnus; kiek vėliau – novelė „Paskutiniojo abenseražo nuotykiai“ (*Aventures du dernier Abencérage*) ir kt.

Turėjęs ir anksčiau konfliktų su valdžia, rašytojas po 1830 m. revoliucinių įvykių – į sostą įžengus Liudvikui Pilypui Orleaniečiui – nuo politikos nusišalina. Paskelbęs keletą mažiau vertingų darbų („Istoriniai etiudai“: *Etudes historiques*, „Esė apie anglų literatūrą“: *Essai sur la littérature anglaise*), visą dėmesį sutelkia į memuarus, kuriuos parduoda iš anksto, tačiau su sąlyga, kad jie bus išspausdinti po jo mirties. Jis mirė 1848 m., o pirmasis „Pomirtinių užrašų“ (*Mémoires d'outre-tombe*) dvylikos tomų leidimas išspausdinamas tik 1849–50 m.

Fr. R. de Chateaubriand'as – pirmasis prancūzų romantikas, savo nuotaikomis idėjomis, rašymo maniera daręs didžiulę įtaką amžininkams ir vėlesnėms kartoms. Ankstyvieji jo kūriniai, dvelkiantys melancholija, ilgesiu, liūdesiu, vienišumu, padėjo plisti vadinamajai „amžiaus ligai“ – išdidumo, suvokto pasmerktumo ir kankinančios vienatvės būsenai. Tai nepralenkiamas egzotinių peizažų kūrėjas, daug pasimokęs iš savo pirmtakų sentimentalistų, prancūzų rusoistų; efektingas romantinis personažas efektingame dekore kėlė skaitytojų susižavėjimą. Rašytojo populiarumui įtakos turėjo jo idėjų naujumas (ilgai smerktas gotikos menas skelbiamas vertingu, religinis ilgesys skelbiamas žmogų taurinančiu jausmu ir t. t.), stiliaus teatrališkumas, frazės poetinis skambumas, romantinio polinkio neapibrėžtumas.

Pirmieji prancūzų romantizmo pranašai – apysakos „Atala“ ir „Renė“ buvo Amerikoje patirtų įspūdžių rezultatas. Autorius ketino parašyti įspūdingą epopėją apie Ameriką („Natčėzus“), tačiau grįždamas į Prancūziją, galėjo įsivežti tik dalį savo rankraščių. Autoriaus žodžiais, „Atala“ turinti parodyti „krikščionių religijos harmoniją su gamtos vaizdais ir žmogaus širdies aistromis“; o „Renė“ – „aistrų tuštumą“.

Apysakos „Atala“ veiksmas nukeliamas į XVIII a. Luizianą, tada dar prancūzų koloniją prie Misisipės krantų. Senas indėnas Šaktas jaunam ateiviui prancūzui Renė pasakoja tolimų jaunystės laikų meilės istoriją. Apysakoje kiek dirbtinokai pateikiama kančios filosofija. Nuolatinė dviejų žmogaus pradų – dvasinio ir kūniško – priešpriešа sukelia individui sunkius ir skaudžius išgyvenimus. Tokias kančias autoriaus sumanymu turėtų patirti

svarbiausioji apysakos herojė – Atala. Ji romantiškas personažas dar ir tuo, kad jos „situacija“ labai neįprasta (tuometinio prancūzo akimis – egzotiška): krikščionės baltosios ir indėnų vado meilės kūdikis išgelbsti ir pamilsta priešiškos genties jaunuolį, bet tai užkerta jai kelią grįžti pas savuosius: ji norėtų būti asketiška, bet išgyvena stiprų kūnišką potraukį išgelbėtajam.

Kitas kenčiantis personažas – jos išgelbėtas indėnas Šaktas, gamtos vaikas, kurį laiką nesuprantantis Atalos jausmų. Kai ji miršta, atrodo, kad jo skausmas niekada neapmalš. Tačiau, autoriaus nuomone, kančia gali žmogų padaryti tyrą ir vesti jį tobulėjimo keliu. Pražūtingos aistros ne ilgalaikės, jos praeina, jų priešybė – dvasinis tvirtumas. Šaktas, išmintingo kunigo Obri padedamas, ilgainiui randa kelią į ramybę, į dvasinę išganingą melancholiją. Romantikas Fr. R. de Chateaubriand’as teigia, kad nerimastingųjų prieglobstis – religinis stoicizmas.

Visai kitoks yra Renė („Renė“) – civilizuoto pasaulio kūdikis. Jo širdyje įsišaknijęs egocentrizmas. Apysakos pradžioje jį matome tai triukšmingą ir linksmą, tai liūdną ir tylų. Jį lydi ilgesingi vaikystės prisiminimai: pasivaikščiojimai gamtoje, eilės, tolimų varpų gausmas (tai panašu į paties autoriaus išgyvenimus jaunystėje tėvų pilyje). Įspūdžiams jautrų Renė sukrečia akistata su mirtimi (tėvas miršta ant jo rankų); į jo sąmonę vis valdingiau braunasi pomirtinio gyvenimo vaizdiniai; jam atrodo, kad gyvenimas žemėje yra beprasmiškas. Šią dvasinę kančią paaitrina kelionės po senųjų kultūrų vietas, kur jis mato negailestingai viską griaunančio laiko žymę; patirtis ir žinios virsta nemalonia ir slegiančia našta. Svetimumo žmonėms ir pasauliui jausmas sustiprėja, kai sesuo užsidaro vienuolyne. Tada Renė nusprendžia važiuoti į Ameriką; ši kelionė – lyg paskutinė viltis skausmo jūroje.

Skaitytojui gali pasirodyti, kad Renė mėgaujasi savo kančia. Tačiau autorius išminčiaus senojo Suelio lūpomis teigia, kad šie išgyvenimai – tai užsispyrusio jaunuolio chimeros, jaunuolio, kuris vengia pareigos žmonėms ir užsisklendžia savyje atsiduodamas nereikalingiems svaičiojimams, tuštybei.

Ar Renė suras kelią į dvasinę ramybę? Autorius šioje apysakoje neatsako; o skaitytojas „Natčėzuose“ sužino apie greitą jo žūtį.

Fr. R. de Chateaubriand’o kūriniai buvo labai palankiai sutikti. Jaunasis V. Hugo net pareiškė, kad norėtų būti Chateaubriand’u arba niekuo. Bet jis, kaip žinome, savo jaunystės metų mokytoją pralenkė.

HENRI BENJAMIN CONSTANT DE REBECQUE (Anri Benžamenas Konstanas de Rebekas, 1767–1830), kaip ir Fr. R. de Chateaubriand'as, yra ankstyvojo prancūzų romantizmo atstovas. Jis buvo ne tik rašytojas, bet ir visuomenės bei politikos veikėjas. Šveicaras, kilęs iš Lozanos, jaunystėje mokėsi Anglijos ir Vokietijos universitetuose, apsigyveno Prancūzijoje, išgarsėjo kaip publicistas, vėliau kaip grožinių kūrinių autorius. Savo politinėmis pažiūromis – liberalas, dažnai būdavo oficialios valdžios opozicijoje ir todėl nesutarė beveik su visomis valdžiomis.

Direktorijos laikais gavęs Prancūzijos pilietybę, išleido brošiūrą „Apie dabartinės prancūzų vyriausybės galią ir būtinumą ją palaikyti" (*De la force du gouvernement actuel en France et de la nécessité de s'y rallier,* 1796), kurioje išdėstė savo liberalizmo teoriją. Jo pažiūros kirtosi su Napoleono pažiūromis ir veikla Konsulato laikotarpiu, todėl jam tenka emigruoti į Angliją (1803), kur jis išbūva per visą Pirmosios imperijos laikotarpį (1804–1814) ir parašo apysaką „Adolfas" (*Adolphe*), išspausdintą tik 1816 m.

Restauracijos laikais (1814–30) jis pasiskelbia esąs legitimistinės monarchijos priešininkas ir privengdamas persekiojimų vėl trumpam emigruoja į Angliją. Grįžęs dirba žurnalistu, išrenkamas Paryžiaus tarybos nariu.

Be „Adolfo", minėtini šie reikšmingesni jo kūriniai: „Apie religiją, jos ištakas, formas ir raidą" (*De la Religion considéréc dans sa source, ses formes et ses développements*, 5 tomai, 1824–31), „Literatūros ir politikos šiupinys" (*Mélanges de littérature et de politique*, 1829), „Dienoraštis" (*Journal intime*), išleistas praėjus daugeliui metų po rašytojo mirties.

Garsus prancūzų literatūros tyrinėtojas Gustave'as Lansonas rašė, kad Constant'as de Rebecque'as „turėjo neramią dvasią, ryškiai savitą, trokštančią džiaugsmų ir pojūčių; jo vaizduotė ugninga ir nerami; jo protas – lankstus, gilus, aktyvus, šviesus; jis – nepataisomas lošėjas, aistringas ir nepastovus įsimylėjėlis, puikus pašnekovas..."

Didelį vaidmenį jo gyvenime turėjo garsi rašytoja, kelių romanų autorė madame de Staël, kuri karštą ir permainingą meilės istoriją su Constant'u de Rebecque'u aprašė savo knygoje „Korina" (*Corinne*), kritikos vadinamoje „kvaziautobiografiniu romanu".

Tuo metu Constant'as de Rebecque'as išgyveno naują audringos meilės istoriją su airių kilmės ponia Lindsay, kurią jis vėliau paliko ir dėl to krimtosi savo laiškuose. Taigi „Adolfas" yra biografinė apysaka, kurioje,

kaip pažymi kritikai, Elenoros portretas kiek sušvelnintas, tačiau Adolfo ir Benžameno portretai bemaž identiški.

Kokio tikslo siekė autorius, rašydamas šią apysaką, atsakyta trečio leidimo pratarmėje: įrodyti dviem ar trims draugams, kaime kartu su autoriumi leidžiantiems laiką, kad galima patraukti skaitytoją pasakojimu, kuriame viso labo du veikėjai ir kur situacija visą laiką ta pati. Tačiau skaitant kūrinį nesunku pastebėti, kad autoriaus turėta ir moralinių tikslų. Rašytojas moko, kad kančią patiria net kietos širdys, įskaudinusios kitas, kad neapgalvotos suviliojimo intrigos lengvai ir be nuoskaudų nenutrūksta, kad moters suviliojimas menkina vyro taurumą. Apysakoje nemaža kritinių pastabų adresuojama visuomenei ir papročiams: visuomenė sukuria tokias elgesio taisykles, kad aistringa ir įprastinių elgesio taisyklių nepripažįstanti meilė tampa kančia.

Rašytojas, neprilygstamas analitikas ir puikus psichologas, subtiliai parodo visus etapus, kaip jaunuolio Adolfo apskaičiuoti egoistiniai veiksmai bei „suvaidinta meilė" ilgainiui perauga į nuoširdų domėjimąsi Elenora. Įsižiebus tikrai meilei, nė vienas iš personažų negali numatyti jos pasekmių. Su meile ateina ir pirmosios kančios. Didysis šios meilės istorijos paradoksas tas, kad abu mylimieji linkę vienas dėl kito aukotis, tačiau auka ir atsižadėjimai meilės nepadaro stipresnės. Auka pačiu paradoksaliausiu būdu virsta egoizmu. Taip kartojasi kelissyk. Šitas „sūpuoklių" efektas (tu aukojiesi dėl manęs, aš – dėl tavęs) gali trukti ilgiausią laiką. Rašytojas kiek dirbtinai šį liūdną žaidimą nutraukia Elenoros mirtimi, palikęs sutrikusį skaitytoją: dėl meilės palikta šeima, jaunystė, turtai, net garbė, tačiau toji meilė nesuteikia laimės pilnatvės. Taip atsitinka todėl, kad viskas aukojama vardan meilės, bet ne meilė vardan žmogaus.

CHARLES NODIER (Šarlis Nodjė, 1780–1844) prancūzų romantizmo istorijoje užima ypatingą vietą. Tai rašytojas tarp dviejų romantikų kartų: atėjęs literatūron beveik tuo pat metu kaip Fr. R. Chateaubriand'as, nepritapo prie tos kartos, veikiau buvo vėlesniosios mokytojas ir vadovas, tačiau ir su ja greitai išsiskyrė. Ch. Nodier kūryboje jaučiama stipri vokiečių ir net anglų romantikų įtaka, ypač poetikoje, kuri susijusi su liaudies pasaka, fantastika, istorinių siužetų derinimu, su „gotikinės" literatūros specifika. Ch. Nodier daug rašė fantastine tematika ir nuosekliai gynė fantastinių žanrų teisę būti lygiaverčiams su kitais žanrais.

Ch. Nodier gimė Bezansone advokato šeimoje. Vaikystė prabėgo audringais Revoliucijos laikais. Tėvas buvo paskirtas miesto meru, vėliau dirbo revoliuciniame tribunole. Energingo tėvo pėdomis ėjo ir sūnus, Konstitucijos draugų visuomenės narys, kuris, būdamas trylikos metų, jau sakė patriotines revoliucines kalbas, skaitė savo eilėraščius.

Vaikystėje didelės įtakos jam turėjo mokytojas G. de Chartrand'as, garsus zoologas ir botanikas, aistringas gamtos mylėtojas. Mokytojas buvo aristokratas, todėl jakobinų valdžios paskelbiamas „įtartinu" ir išprašomas iš Bezansono. Jaunasis Nodier keliems mėnesiams nuvyksta pas jį į tolimą Franš Kontė provincijos kaimelį. Mokytojo tremtis paskatina jaunuolį susimąstyti apie revoliuciją blaiviau ir atsargiau ją vertinti. Šie įspūdžiai jam pravertė vėliau, rašant pirmąjį romaną „Tremtiniai" (*Les Proscrits*, 1802).

Jaunuolis, mokytojo pavyzdžiu, nori studijuoti gamtos mokslus. 1797 m. pradeda dirbti Bezansono viešojoje bibliotekoje, jam atsiveria nuostabus ir turtingas knygų pasaulis. Biblioteka ir gamta – tai dvi didelės visą gyvenimą jį lydėjusios aistros. Dirbdamas bibliotekoje jis susižavi vokiečių rašytojais švietėjais. Kai devyniolikmetis atvyksta į Paryžių, jau turi literatūrinių planų: publikuoja pirmuosius savo kūrinius (minėtus „Tremtinius", „Zalcburgo dailininką": *Le Peintre de Salzbourg*, 1803 ir kt.), sykiu rašo keletą darbų iš entomologijos srities: apie vabzdžius.

1804 m. jis areštuojamas už pamfletą prieš Napoleoną, uždaromas į kalėjimą, ir tik dėl įtakingo tėvo ryšių iš ten paleidžiamas ir išsiunčiamas į Bezansoną policijai prižiūrint: nauja nesėkmė ir nauja patirtis. Paskelbus Imperiją, vengdamas persekiojimų, bėga į Šveicariją, dažnai keičia gyvenamąją vietą, duoną pelnosi dirbdamas bibliotekose, rinkdamas augalus herbarijams. Vėliau gyvena įvairiose Prancūzijos vietose, o 1812 m. patenka į Balkanus, dirba laikraščio redakcijoje. Čia sumano ir parašo garsųjį romaną „Žanas Sbogaras" (*Jean Sbogar*), kurį išspausdino po kelerių metų (1818), jau grįžęs į Prancūziją. Sykiu rašo ir kitus kūrinius: „Adelę" (*Adèle*), „Smarą" (*Smarra*), „Trilbį" (*Trilby*). Tarp jaunų literatų įgyja gerą vardą. Nuo 1824 m. pradžios paskiriamas Arsenalo Bibliotekos direktoriumi; jo namuose („Arsenalo salone") renkasi garsūs ano meto literatai ir meno žmonės, skaito savo kūrybą. Tai vadinamasis „pirmasis senaklis", paskelbęs kovą senajai (jų žodžiais tariant, „konservatyviajai") literatūrai. Pamažu aplinkinių akyse Ch. Nodier tampa „keistuoliu", mėgstančiu senas knygas, fantastines istorijas... „Pirmąjį senaklį" pakeičia antrasis (1828 m. įkurtas V. Hugo),

kur rinkosi radikalesni romantikai, skelbę „žūtbūtinę“ kovą už romantizmo įtvirtinimą.

Į 1830 metų įvykius, skirtingai negu V. Hugo ir jo draugai, Ch. Nodier reaguoja ramiai, laikosi atokiai nuo politikos, daug rašo. Jo kūriniuose tikri istoriniai įvykiai susipina su padavimais ir legendomis („Trupinėlių fėja“: *La Fée aux miettes*, „Aukso amžius“: *L'Age d'or* ir kt.); publikuoja prisiminimus, straipsnius apie knygas bibliofilų leidiniuose, literatūros apžvalgas, recenzijas, grįžta prie fantastikos. Jo susidomėjimą fantastinės literatūros žanrais galima paaiškinti keliomis priežastimis. Pirma, rašytojas buvo audringų istorinių įvykių liudytojas ir kartu patyrė, kad tie įvykiai neatnešė, ko buvo laukta. Nebuvo įgyvendintos lygybės ir brolybės idėjos; priešingai, susikūrė visuomenė, besirūpinanti materialinių gėrybių kūrimu ir kaupimu, atviru nepakantumu konkurentams. Tad idealistui romantinės dvasios rašytojui teliko pasinerti į įsivaizduojamą patrauklų padavimų pasaulį. Antra, plunksnos broliai romantikai dažnai perdėdavo vaizduodami istorinę tikrovę arba dabarties išskirtinumą; todėl Ch. Nodier, pasirinkdamas „opozicijos“ platformą, geriau imasi fantastikos negu romantinių kraštutinumų, kokius, pavyzdžiui, randame „Paryžiaus katedroje“ arba kituose to meto kūriniuose. Pagaliau nederėtų atmesti ir to, kad XIX a. pradžioje skaitytojai labiau negu XVIII amžiuje domėjosi tuo, kas reta ar ezoteriška.

1831 m. Ch. Nodier išspausdina straipsnį „Fantastika literatūroje“ (*Du Fantastique dans la littérature*), kurį galima laikyti ilgų mąstymų ir praktikos rezultatu. Kaip ir kiti to meto romantikai teoretikai, į problemą jis pažvelgia iš istorinės perspektyvos.

Rašytojo nuomone, ankstyvoji (pirmykščių laikų) literatūra buvusi „plastinė“, tai yra perteikdavusi pojūčius. Vėliau pajautimus imta lyginti – prasideda daiktų aprašinėjimas. Dar vėliau bandoma suvokti nežinomi dalykai, gilinamasi į religijos paslaptis, lygiagrečiai kuriami mitai.

Galiausiai atsiranda išmonė, įkvėpta baimės, sapno, mistinių svajonių ir pan. Gimsta fantastinis pasaulis, anot Ch. Nodier, – plati žmogaus minties karalija. Jos išraiška – pasakos, sakmės, fantazijos prisodrintos legendos. Palankiausias joms egzistuoti laikas – viduramžiai, kurie, pasak rašytojo, sukuria nuostabų ir nepakartojamą kūrybinės minties vaizdų ir vaizdinių pasaulį. Ir nors vėliau atėjo kiti laikai, labai nepalankūs viskam, kas susiję su fantastika, ji vis dėlto išsilaikė ir ieško naujų formų. Deja, ir dabar, romantizmo laikais, baigia straipsnį Ch. Nodier, fantastika turi pavojingų priešų:

tai pati visuomenė, jos veiklos kryptingumas, susidomėjimas vien materialiojo pasaulio gėrybių kūrimu atmetant nepraktišką poetinę išmonę.

„Trilbis“ – viena iš ankstyvųjų Ch. Nodier novelių – pasakų, parašyta 1822 m. remiantis kelionių po Škotiją įspūdžiais. Šiame krašte itin gyvos liaudies tradicijos, burtai, prietarai. Kūrinyje parodyta šiauriečių buitis ir mąstysena, kai nelieka ribos tarp tikrovės ir tarp mitologinių būtybių pasaulio, tarp žmonių ir dvasių: visi gyvena kartu, dalijasi ta pačia vieta ir daiktais. Novelėje, kaip ir šio krašto žmonių sąmonėje, abu pasauliai susipina ir tampa vieninga būtimi. Rašytojas su aiškia ironija pasakoja apie oro dvasios – elfo – Trilbio įvairiais būdais reiškiamą meilę žvejo Dugalio žmonai – valtininkei Dženi. Graužatis ir dvasinė drama jos sieloje prasideda po to, kai senam vienuoliui padedant elfas Trilbis išvejamas iš žvejo namų. Rašytojas taip gudriai supainioja fabulą, jog galų gale paaiškėja, kad dvasininkų persekiojamas Trilbis yra šventojo Kolombeno, įsimylėjusių globėjo, brolis.

Rašytojas geraširdiškai, pašaipiai ir atjaučiamai gretina žmonių naivius vaizdinius ir tariamai panašią į pasaką tikrovę; antai Dugalis mano, kad šventasis Kolombenas suvaro į jo tinklą žuvis ir ten įmeta skrynelę su lobiu, o esą visai kitaip: tai padaro nelaimingasis išdaigininkas Trilbis.

Žmogaus prigimties dvilypumas, nesuprantami, painūs jausmų ir minčių labirintai atsiveria Dženi paveiksle: ji pritaria, kad Trilbis būtų išvytas iš žvejo pirkios, vėliau gailisi, žvelgdama į paslaptingą portretą sename vienuolyne, ir neprisideda elfus išvejant iš Škotijos; kita vertus, novelės pabaigoje neištaria žodžių, galinčių Trilbį išgelbėti, ir iš liūdesio miršta žvelgdama į iškaštą kapą, kuris, kaip jai atrodo, skirtas mielajam elfui.

Šioje nerealioje tikrovėje visa taip susipainioję, kad neįmanoma atskirti, kas tikra, o kas netikra; pastovi ir nuoširdi vien Trilbio meilė Dženi, nors tektų laukti tūkstantį metų. Rašytojas baigia savo novelę gyriu meilei: kas tie tūkstantis metų, jei širdis karštai myli?!

„Inesė de Las Sjeras“ (*Inès de las Sierras*, 1837 m.) – viena iš vėlyvųjų Ch. Nodier fantastinių apysakų. Joje keliama tikėjimo vaiduokliais ir jų buvimo problema bei daug kitų klausimų, rodančių brandų rašytojo požiūrį ne vien į racionalųjį pasaulį, bet ir į metafizines nuojautas.

Pirmoje apysakos dalyje pasakojamas paslaptingas atsitikimas apleistoje Ispanijos pilyje 1812 m. Kalėdų naktį. Veiksmas vyksta tokiomis aplinkybėmis, kai dar gyvos senovės legendos, galimi stebuklai, vaiduokliai. Tai

pasaulis, kuriame individuali žmogaus būtis įpinama į amžinybės paslaptis, kuriame apstu pranašingų ženklų, nesuprantamų užuominų, romantinių paslapčių. Jaučiama „gotiškojo" romano įtaka.

Vieno iš veikėjų – Butrė – atsitiktinai ištartas prakeiksmas nulemia nepaprastus tos dienos ir artėjančios nakties įvykius: keliaujantys į Barseloną prancūzai už miesto vartų patenka į tokį rūką, kuris kelia nekontroliuojamos stichijos ir nežinios įspūdį; paskui Mataro mieste jiems neatsiranda vietos nakvynei ir tenka vykti į Gismondo pilį, kurioje, pasak legendos, kasmet Kalėdų naktį vyksta kraupi vaiduoklių puota. Pranašingi ženklai vis labiau konkretėja: prancūzai sename apleistos pilies portrete pamato Inesę, kasmet ateinančią pas puotos dalyvius. Stiprėja ne tik mistinė nuotaika, bet ir emocinė veikėjų įtampa, nes visi ženklai liudija legendos tikrumą, pranašauja jos išsipildymą.

Be krikščioniškosios kultūros ženklų (Kalėdų nakties išskirtinumas), apysakoje nemaža legendai būdingų archajiškų mitologinių elementų, pirmiausia – cikliškumas, t. y. kasmetinis Inesės sugrįžimas tą naktį tampa tarsi ritualu, nes kasmet pasikartoja tie patys pradinio modelio veiksmai: puota, šėlsmas, nužudymas. Tačiau 1812 m. Kalėdų nakties veikėjai Gismondo pilyje yra kiti – keliaujantys į Barseloną prancūzai. Tuoj po vidurnakčio pasirodo ir... Inesė.

Antroje apysakos dalyje paslaptingi pirmos dalies įvykiai demitologizuojami. Papasakojęs įdomią ir sukrečiančią antrosios (bendravardės) Inesės istoriją, rašytojas atskleidžia tos paslaptingos nakties išskirtinį aplinkybių sutapimą. Tačiau nors viena mįslė išaiškėja, paslapčių dar lieka. Tai keisti dvasiniai ryšiai su praeities kartomis, dramatiška antrosios Inesės de Las Sjeras istorija, tarsi ji būtų pirmosios antrininkė. Paslaptingi ir kitų apysakos personažų likimai: skeptikas ir niekuo netikintis Butrė tampa vienuoliu. Pasakotojas pasirenka „aukso vidurį": tikro vaiduoklio nėra matęs, bet... tobulesnės prigimties žmogus galėtų pamatyti. „Iš visų tikrų dalykų pats tikriausias yra abejoti" – sako pats autorius apysakos pabaigoje.

VICTOR ALFRED DE VIGNY (Viktoras Alfredas de Vinjì, 1797–1863) – garsus prancūzų poetas, dramaturgas ir prozininkas. Trečiame XIX a. dešimtmetyje kartu su V. Hugo vadovavo romantiniam sąjūdžiui ir tik po triukšmingo „Ernani" pastatymo (1830) abejingas šlovei atidavė savo draugui pirmojo romantiko vardą, pats pasitraukdamas į antrą vietą.

Nuo vaikystės būsimąjį rašytoją šeimoje gaubė neįprasta atmosfera: giminaičiai pasakodavo senas kareivių istorijas, tėvas, buvęs karininkas, tą pabrėždavo prakilnia kariška laikysena, auklėjo sūnų kone spartietiška dvasia ir skatino mokytis. Karo licėjuje direktorius jam, stropiam moksleiviui, pranašavo maršalo titulą.

Tačiau jaunuolio sieloje bręsta ir kitas pašaukimas. Kartą, perskaitęs šventojo Augustino „Išpažintį", jis parašo pirmąsias eiles.

Karininko tarnybą pradeda Restauracijos laikais (1814–1830) karaliaus rūmų gvardiečiu. Tačiau greitai tenka nuryti pirmą kartų pažeminimo gurkšnį: kai lydi Prancūzijos karalių, bėgantį nuo Napoleono, šiam grįžus po pirmos tremties Elbės saloje. Liudvikui XVIII atgavus sostą, A. de Vigny vėl pasineria į kareivinių gyvenimą. Laisvalaikiu daug skaito. Viena mėgiamiausių jo knygų – Biblija, kurią, paties rašytojo prisipažinimu, „mokėjęs atmintinai". 1823 m. prasideda Ispanijos kampanija. A. de Vigny – Pirėnuose, tačiau rezerve. Vis labiau įsitikina, kad kariuomenė neatitinka savo paskirties. Vėliau tai aprašys kūrinyje „Karinio gyvenimo menkystė ir didybė" (*Servitude et grandeur militaires*, 1836), o tuo tarpu kuria poemas bibline tematika („Mozė": *Moïse*, „Jeftės duktė": *La Fille de Jephté*, „Tvanas": *Le Déluge*, „Eloa": *Eloa*). Dalis jų jau publikuojama 1822 m. išleistame rinkinyje „Eilėraščiai" (*Poèmes*) ir vėlesniame rinkinyje „Eilėraščiai apie senuosius ir naujuosius laikus" (*Poèmes antiques et modernes*, 1826). Būdamas Prancūzijos pietuose, taip pat ir per atostogas Paryžiuje, gilinasi į Prancūzijos istoriją, ypač jam įdomus yra Liudviko XIII (1601–1643) valdymo laikotarpis. Rašo istorinį romaną „Sen Maras" (*Cinq-Mars*), kuriame vaizduoja paskutinį sąmokslą prieš kardinolą de Richelieu, galingąjį Liudviko XIII ministrą. Romanas išspausdinamas 1826 m. Vėliau sukurs istorinę dramą „Maršalienė d'Ankr" (*La Maréchale d'Ancre*, premjera 1831 m.) – apie Liudviko XIII jaunystės metų dvaro intrigas.

Itin aktyvi rašytojo literatūrinė veikla prasideda jam išėjus į atsargą (1827). Verčia W. Shakespeare'o pjeses, tarp jų „Venecijos maurą" (*Le More de Venise*), t. y. „Otelą", rašo romaną „Stelò" (*Stello*, 1832), dramą „Čatertonas" (*Chatterton*, premjera 1835). Po 1840-jų kūrybos tempai sulėtėja.

Gyvenimą baigia susikaupęs ir ramus. Nepaisydamas skausmų, kurie buvo prasidėjusio skrandžio vėžio ženklai, kalbėjo, kad pasiliksiąs vienas su mirtimi tylėdamas, kaip koks vienuolis trapistas. Prieš mirtį paprašė per

laidotuves nesakyti atsisveikinimo kalbų. Palaidotas Monmartro kapinėse. Po mirties išėjo filosofinių poemų rinkinys „Lemtys“ (*Les Destinées*, 1863).

A. de Vigny turėjo aiškias etines ir estetines pažiūras. Jam artimos antikos stoikų mintys, kurias jis saviškai pataiso: lemtis egzistuoja išorinių įvykių sferoje, bet ne dvasiniame žmonių gyvenime; žmogus turi stebėti, kas dedasi aplinkui, tačiau sykiu privalo tiek pat dėmesio skirti savo elgesiui, bendravimo su kitais aspektams. Poemoje „Alyvų kalnas“ (*Le Mont des oliviers*) žodį „ATSAKINGUMAS“ užrašo didžiosiomis raidėmis: žmogus atsakingas ne vien už save, jis atsakingas už kitus: tai rodo Kristaus auka. Rašytojas šią mintį plėtoja eilėraštyje „Vilko mirtis“ (*La Mort du loup*), kuriame vaizduoja medžiojamo vilko ryžtą išgelbėti vilkę ir vilkiukus. Poeto žodžiais „tiktai viena tyla didinga“, pasiaukojimas turi būti tylus, nereklamuojamas, tik toks jis rodo dvasios didybę.

Rašytoją domino dar vienas etikos klausimas – kario tarnybos tikslas ir jo atsakomybė Tėvynei, savajam kraštui. Iš tėvo ir artimųjų patirties susidaręs kilnią kario misijos viziją, A. de Vigny šito nematė Prancūzijoje. Garbingą tikslą – ginti Tėvynę nuo išorės priešų – naujaisiais laikais pakeitė nauja kariuomenės funkcija – slopinti savo šalies opozicinį piliečių judėjimą.

Šioms problemoms skiriama trijų apysakų knyga – „Karinio gyvenimo menkystė ir didybė“. Autorius savo kūrinius vadina prisiminimais, rašytais norint prisiminti paties patirtus dalykus ir užrašyti iš kitų girdėtus. Tačiau benarpliodamas daugybę bendražmogiškų problemų, autorius sukuria istorinių asmenybių portretus: karalienės Marijos Antuanetės, Napoleono, admirolo Kolingvudo...

Pirma trilogijos dalis „Loretė, arba Raudonasis antspaudas“ (*Laurette ou le Cachet rouge*) skaitytoją nukelia į Direktorijos laikus (1795–1799). Pradžioje ramus pasakojimas apie laivo kelionę Kajeno (Gviana) link pamažu tampa vis dramatiškesnis, kol pagaliau įtampa baigiasi sukrečiančia tragedija; nurodytose koordinatėse kapitonas privalo atplėšti trimis antspaudais pažymėtą laišką, o ten įsakymas sušaudyti vežamą laive jaunuolį, poetą, neįtikusį valdžios žmonėms. Rašytojas tuo iškart klausia: ar karys privalo būti pasyvus vyresnybės įsakymo vykdytojas? Klusnumo problema sena ir turi daugybę aspektų. Pavyzdžiui, teologiniu požiūriu klusnumas – viena iš sunkiausiai pasiekiamų dorybių, nes klusnumas turi kankinystės bruožų. Viduramžių ir vėlesnių laikų vasalo klusnumas senjorui buvo grindžiamas

garbingo tarnavimo vyresniajam supratimu. Švietėjai, kaip antai Ch. L. de Montesquieu, paklusnumą jau sieja su nežinojimu, su paklūstančiojo tamsumu. Prancūzų revoliucijos metu kariai dažnai nepaklusdavo karininkams, kurių dalis buvo dvarininkai, revoliucijos priešai. Imperijos laikais reikalauta besąlygiško įsakymų vykdymo. XIX a. ketvirtame dešimtmetyje H. F. Lamennais, liberaliosios katalikybės atstovas, iš tikėjimo pozicijų bando įrodyti, kad sąžinę reikia vertinti aukščiau negu klusnumo pareigą. Pagaliau klausimą galima pasukti ir taip: sumažėjęs klusnumas veda į anarchiją.

Tad kokioje situacijoje atsiduria laivo kapitonas, gavęs įsakymą sušaudyti poetą? Karys be pilietinių laisvių jau nebe pilietis, o gladiatorius, priklausantis nuo kitų valios. Dar blogiau, nuo kitų žmonių užgaidų. Karys kapitonas suvokia savo menkystę, tikriau sakant, vergiškumą.

Įvykdžius įsakymą susikuria nauja dramatinė situacija: pamačiusi poeto egzekuciją jauna jo žmona netenka sąmonės, protas jai nesugrįžta ir vėliau. Kapitonas ima globoti Loretę, nors galėtų ją atiduoti į kokius nors globos namus. Tolimesnė kapitono perspektyva – atsakomybė už neįgaliąją ir tylus pasiaukojimas. Visa tai garbingai atlikęs, žmogus pasiekia dvasinio tyrumo būseną, kurią rašytojas pavadina dvasinės didybės vardu.

Dar vienas karinio gyvenimo aspektas – kario klusnumas vadams vardan Tėvynės interesų taip pat reiškia pasiaukojimą, šitai taip pat sudaro kario didybę. Tačiau XIX amžiuje, kai aklai imta garbinti asmenis (turima galvoje imperatorius Napoleonas), klusnumas virsta „seidizmu". (Seidas – Voltaire'o pjesės „Mahometas" herojus, aklai paklūstantis Mahometo valiai.) A. de Vigny herojai nenori tokie būti ir nenori tarnauti tik asmeniui.

Antra trilogijos dalis „Venseno vakaronė" (*La Veillée de Vincennes*), kuri šioje knygoje nespausdinama, taip pat turi du svarbesnius epizodus – istorinį ir kareivio lemties. Pirmasis – šmaikštus ir žaismingas pasakojimas, kaip Marija Antuanetė savo palydos damai „pripiršo" jauną vyrą; antrasis – pasakojimas apie Venseno pilies sprogmenų prižiūrėtoją, buvusį karalienės globotinį. Jis žuvo, kaip manoma, su deglu nusileidęs į parako rūsį, – senas sąžiningas karys prieš patikrinimą norėjo įsitikinti, ar inspektoriai neras kokių trūkumų. Stropumas, nepaisant mirties pavojaus, daro žmogų didingą.

Trečia trilogijos dalis – „Kapitono Reno gyvenimas ir mirtis" (*La Vie et la mort du capitaine Renaud*). Šios apysakos svarbiausias personažas nueina ilgą ieškojimų ir atradimų kelią. Kapitonas Reno, kaip, beje, ir pats autorius,

jaunystėje susižavėjęs Napoleono pergalėmis, išgyvena dvasinę krizę, kai patenka į anglų nelaisvę. Lordas Kolingvudas jį palieka beveik laisvą, paėmęs garbės žodį, kad prancūzų karininkas nebandys bėgti, tuo tarpu Napoleonas nori besąlygiško klusnumo, jam garbės žodis – tik smulkmena, palyginus su pareiga imperatoriui. Reno supranta, kad karys ne besielis sraigtelis karo mašinoje, karys turi tarnauti ne vienam žmogui, karys gali ir privalo laikytis duoto žodžio, kario tarnyboje svarbu būti nesavanaudiškam, – šis atradimas yra kartu dvasinės didybės mokykla.

Kapitonas Reno dar kartą atsiduria žeminančioje situacijoje, kai 1830 m. sukilusiame Paryžiuje jam tenka vadovauti karališkajai gvardijai ir kovoti su paryžiečiais.

Jį mirtinai sužeidžia keturiolikmetis vaikinukas Žanas, kuriam kapitonas atleidžia ir net skiria dalį kuklaus savo turto. Artėjančią mirtį Reno sutinka kaip lemties atpildą už kautynes prie Reimso 1814 m., kai vykdydamas klastingą pulkininko įsakymą naktį su kariais puolė rusų sargybos postą ir atsitiktinai nukovė keturiolikmetį rusiuką.

LOUIS CHARLES ALFRED DE MUSSET (Luji Šarlis Alfredas de Miusė, 1810–1857) – vienas iš prancūzų vėlyvojo romantizmo atstovų, atėjęs į literatūrą po karingo trečiojo dešimtmečio. Romantikams įsigalėjus teatre (V. Hugo „Ernani“ pastatymas 1830 m.), romantinė dvasia pamažu atslūgsta. Tai matyti ir A. de Musset kūryboje: jis pašaipiai žiūri į patį romantizmą (romantinių pjesių rinkinį ironiškai pavadina „Spektaklis fotelyje“: *Spectacle dans un fauteuil*, vėliau išleidžia romantikus pašiepiantį kūrinį „Diupiuji laiškai Kotonė“: *Lettres de Dupuis à Cotonet*).

Be to, Alfredas de Musset pradeda kurti tuo metu, kai pirmuosius kūrinius išleidžia rašytojai realistai (Stendhalis, H. de Balzacas ir kt.), todėl kai kurie jo kūriniai, pavyzdžiui, romanas „Amžiaus sūnaus išpažintis“ (*La Confession d'un enfant du siècle*) turi realizmui būdingų bruožų.

A. de Musset gimė Paryžiuje, augo literatūrinėje aplinkoje, gerai jautė ir suvokė tą pakilumo ir nerimo atmosferą, kurią buvo sukūrę romantikai. Aštuoniolikmetis jaunuolis peržengia V. Hugo namų slenkstį ir tampa antrojo romantikų senaklio nariu. Jis čia skaito pirmuosius savo eilėraščius („Venecija“, „Madridas“, „Baladė Mėnuliui“ ir kt.). Romantikai jį priima šiltai, tačiau ryškėja ir konfliktinė takoskyra: A. de Musset buvo gavęs akademinį

išsilavinimą, gerai susipažinęs su racionalistine XVIII a. literatūra, todėl daugelis dalykų, apie kuriuos kalbėjo impulsyvūs romantikai, jaunuoliui atrodė kiek juokingi.

Neramiais 1830 metais išeina įvairių žanrų trumpų kūrinėlių rinkinys „Ispanų ir italų pasakojimai" (*Contes d'Espagne et d'Italie*), kuriam būdinga vaizdingumas, emocionalus pasakojimo stilius, melancholijos ir pašaipos dermė. Tais pat metais teatre suvaidinama romantinę literatūrą parodijuojanti komedija „Venecijos naktis" (*La Nuit vénitienne*), deja, neatnešusi šlovės; šią ir kitas vėliau parašytas pjeses A. de Musset išleidžia rinkiniu „Spektaklis fotelyje" (1832). Ankstyvoji jo kūryba pasižymi jaunatvišku nerūpestingumu, ironija, lengvabūdišku audringų aistrų traktavimu.

Rašytojo gyvenimą ir kūrybą labai pakeičia 1833 m. užsimezgusi pažintis su George Sand, kuri perauga į egzaltuotus, dažnai draugų paaitrinamus santykius, kol galiausiai 1835 m. nutrūksta Venecijoje. Šis laikotarpis ir vėlesnė dvasinė jo būsena atsispindi keturių eilėraščių cikle „Naktys" (*Nuits*, 1835–1837). Tuo metu parašo daug komedijų, dramų, tragedijų (geriausiomis laikomos „Lorencačas": *Lorenzaccio*, 1834 ir „Meile nežaidžiama": *On ne badine pas avec l'amour*, 1834). Romanas „Amžiaus sūnaus išpažintis" (1836) autobiografinis, jame autorius, panašiai kaip ir Constant'as de Rebecque'as, papasakoja audringą ir dramatišką širdies istoriją.

Per visą literatūrinės karjeros laikotarpį A. de Musset kuria grakščias, psichologiniu požiūriu įdomias ir žaismingai ironiškas noveles bei apysakas: „Baltojo strazdo istorija" (*Histoire d'un merle blanc*, 1842), „Mimi Penson" (*Mimi Pinson*), „Dvi mylimos" (*Les Deux maîtresses*), „Frederikas ir Bernereta" (Frédéric et Bernerette), „Ticiano sūnus" (*Le Fils de Titien*) ir kt.

Gana anksti A. de Musset kūrybinis talentas išsenka. Paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį dėl širdies ligos ir kitų negalavimų jis nieko reikšmingesnio nebeparašo.

Literatūros kritikas G. Lansonas ryškiausiu A. de Musset kūrybos bruožu laiko jaunatvišką impulsyvumą ir nuoširdumą. Atviras bendravimas su skaitytoju, asmeniškas autoriaus požiūris suteikia jo kūriniams subjektyvumo, o tai yra vienas iš romantizmo ypatumų.

Rašytojo kūrybos tyrinėtojas Hyppolite'as Taine'as pabrėžia, kad A. de Musset niekada nėra melavęs ar apsimetinėjęs: „Jis sakė tai, ką jautė, sakė tik taip, kaip jautė; jis garsiai mąstė..." Jo eilėraščiuose – ir juokas, ir liūdesys, ir

intymūs išgyvenimai, patirti įspūdžiai; trumpieji kūriniai parašyti skoningai, nevaržant vaizduotės polėkio, laisvai liejantis žodžiams ir vaizdams.

Taip parašyta ir simbolinė apysaka „Baltojo stazdo istorija". Tai graudus pasakojimas, kaip juodųjų strazdų šeimoje atsiranda visai kitoks – baltas – paukščiukas. Jo tėvai stebisi atsiradusiojo spalva ir ne mažiau tuo, kad jis gieda kitaip nei kiti strazdai. Motina dūsauja dėl kiekvienos naujos baltos plunksnos, o tėvas, įsiklausęs į jo balsą, pareiškia, kad tai ne jo sūnus... Paukščiuką ima kamuoti nerimastingas, kankinantis klausimas – kas aš, jeigu ne strazdas? Atsakyti galėtų dviejų paukščių kelionė į Briuselį, susitikimai su kitais paukščiais. Dramatiški išgyvenimai, įpinti į komiškas situacijas, sukuria nepakartojamą apysakos faktūrą, kuri skaitytojui kelia gailią atjautą ir prislopintą juoką. Apysakos pabaigoje strazdo džiaugsmas susiradus panašią draugę virsta dar vienu nusivylimu, nes baltoji strazdė nėra balta, tik nusidažiusi... Jis lieka vienas su įgimtu tikru baltumu.

Apysaka gali būti aiškinama kaip keleriopas simbolis. Baltas strazdas – tai pats autorius, nepritapęs prie literatūrinės aplinkos. Baltas strazdas – tai ieškantis idealo žmogus, visai kitoks nei praktiški ir merkantiliški to amžiaus žmonės. Baltas strazdas bendražmogišku planu – tai romantinė išskirtinybė, nepakartojama individualybė, kurios vertinimui negalima pritaikyti įprastinių kriterijų. Be to, šioje istorijoje nesunku įžvelgti paties autoriaus ieškojimų ir nusivylimų kelią, ironiškai nuspalvintą dramatiškos meilės baigtį.

Apysakoje „Ticiano sūnus" skaitytojas nukeliamas į XVI a. pabaigos Veneciją. Padvelkia nerūpestinga, jaunatviška meilės intrigų prisodrinta atmosfera. Antrasis Ticiano sūnus Pomponijas (vadinamas Pipu), užuot ėjęs genialiojo tėvo pėdomis, dvasia ir kūnu pasineria į pragaištingus žaidimus. Tačiau viena kilminga Venecijos dama nori pažadinti genijaus dvasią. Benarpliodamas įdomius psichologinius meilės raizginius, rašytojas (ne vien mylinčios širdies, bet ir tapybos žinovas) kelia amžinuosius meno klausimus: kas yra įkvėpimo šaltinis, koks imitacijos ir originalumo santykis, kokia jauno talento padėtis galingo autoriteto paunksnėje?

GÉRARD DE NERVAL, tikroji pavardė GÉRARD LABRUNIE (Žeraras de Nervalis, 1808–1855) gimė Paryžiuje. Tėvas, Napoleono kariuomenės gydytojas, buvo vedęs skalbinių pardavėją, kuri greitai pasimirė. Nuo dvejų metų būsimasis rašytojas auga pas senelio brolį Mortefontene, Valua provincijoje, netoli Paryžiaus.

Aštuoniolikmetis koležo moksleivis išgarsėja, kai išspausdinamas jo pirmas, dar klasicistine maniera parašytas, eilių rinkinys „Tautinės elegijos" (*Elégies nationales*, 1826); po metų išeina „Naujosios elegijos" (*Elégies nouvelles*). Jaunas poetas apdovanotas protu ir nevaržoma fantazija, kuri padeda atsiskleisti jo kūrybiniam genijui. Jis lankosi romantikų susibūrimuose, t. y. „Mažajame senaklyje" (*Petit cénacle*, 1831–33), kaip ir artimieji jo draugai, gyvena žaismingą bohemišką gyvenimą, yra nerūpestingas, didžiadvasis. Bendradarbiauja su A. Dumas-tėvu ir kitais dramaturgais, rašančiais pjeses teatrams, verčia J. W. Goethe'ės „Faustą", senukas vokiečių genijus šį vertimą labai palankiai įvertina.

1837-ieji metai pažymėti nelaiminga jo aistra Jenny Colon. Ši aistra, jo paties žodžiais tariant, tai sapno įsiskverbimas į realųjį gyvenimą. Nuo tada jis pradeda ieškoti anapusinio gyvenimo apraiškų, susidomi ezoteriniais kultais, Rytų legendomis, okultizmu; vaizduotė tampa lakesnė, kūryboje vis dažnesni spiritualistiniai ir mistiniai motyvai. Deja, protinės veiklos sutrikimai jį priverčia atsigulti į ligoninę (1841 m.). Pagerėjus sveikatai, jis iškeliauja į Egiptą, Siriją, Turkiją, apsilanko Maltoje ir Neapolyje. Kelionių įspūdžiai ir išgyventos mintys sudėtos į knygą „Kelionė į Rytus" (*Voyage en Orient*, 1851). Tarp antros ir trečios hospitalizacijos parašo ir išleidžia vieną iš geriausių prozos kūrinių – „Galantiškoji Bohema" (*La Bohème galante*, 1852), apie audringą IV dešimtmečio prancūzų romantikų gyvenimą; išleidžia apybraižų rinkinį „Iliuminatai" (*Illuminés*) ir novelių rinkinį „Ugnies dukros" (*Les Filles du feu*, 1854).

Jo liga – tarpais sustiprėjanti ir vėl pranykstanti beprotybė, – atrodo, turėjo įtakos ir kūrybai. Romanas „Orelija, arba sapnas ir gyvenimas" (*Aurélia ou le Rêve et la vie*, 1855) yra jo kliedesių aprašymas: atgaminamos vizijos, čia šviesios, čia makabriškos scenos, jose pasirodo senelio brolis iš Mortefonteno, Adrijena, Orelija, t. y. Dženi Kolon. Šios haliucinacijos nesusijusios nei su alkoholiu, nei su narkotikais, tai pamišėlio regėjimai.

Po keleto gydymo seansų daktaro Blanche'o klinikoje, vieną 1855 m. sausio dieną rašytojas buvo rastas pasikoręs, o jo drabužių kišenėje aptikti paskutinieji „Orelijos" lapai.

Nors G. de Nervalis iš rašytojų amžininkų išsiskyrė originalumu, o pirmiausia aiškiu stiliumi, taip pat polinkiu į misticizmą, žmogaus sąmonės pasaulio perteikimo būdu, panaudojant sapnų bei haliucinacijų vaizdus, vis dėlto XIX a. jis nebuvo itin populiarus. Pripažinimas ir net susižavėjimas juo

prasidėjo XX a. pradžioje. Marcelis Proustas jį pavadina genijumi, o apysaką „Silvi“ apibūdina kaip „sapno sapną“. Marcelį Proustą ir Gerard'ą de Nervalį sieja sąmonės srauto technikos naudojimas. Prancūzų siurrealistai paskelbia, kad jų ir griežtai sąmonės kontrolei nepasiduodanti Nervalio kūryba yra gana artimos.

Apysaka „Silvi“ (*Silvie*, 1853) priklauso tai kūrybinio kelio atkarpai, kai po „entuziastingo“ įkvėpimo radosi meilė, kurią paskutinėje kūrybos atkarpoje pakeitė neviltis. Meilė ir neviltis sudaro jaunystės prisiminimų foną.

„Silvi“ galima pavadinti apysaka-prisiminimu, kur susipina Paryžiaus poetinės bohemos gyvenimo nuotrupos ir atskiri Valua provincijos vaizdai – irgi iš to paties nerūpestingo jaunystės laikotarpio. Jaunuolio sąmonėje ir jausmuose lyg miražai – trijų merginų paveikslai, kurių kiekvienas vis kažką naujo ir ypatingo palieka jo vaizduotės ir prisiminimų audinyje. Jauna iš tolo dievinama aktorė Orelì, prie kurios nenori herojus priartėti, kad nesuterštų jos romantinės aureolės. Brunetė Adrijena, kurią tik kartą jam teko pabučiuoti per kaimo šventę; vėliau ją priglaudė vienuolyno sienos. Abu paveikslai jaunuolio vaizdiniuose vienas kitą papildo ir lieka tolimomis geidžiamomis iliuzijomis; paskui jie tarsi susilieja: ar Adrijena netapo aktore Oreli, ar jaunuolis nebus jos prisilietęs? Ir pagaliau Silvì – jo vaikystės žaidimų draugė, dabar išgražėjusi, subrendusi, tikra karalaitė Luazi apylinkių šokiuose, nepralenkiama nėrėja.

Epizodas keičia epizodą, negalima suprasti, kur ribos tarp jų – lyg fantastinėje vaizdų akvarelėje. Kiekvienas tų epizodų prasideda nejučia, be ekspozicijos, baigiasi be atomazgos; lyg audinyje: viena kokia gija iš ankstesnės eilės nusidriekia į kitą. Antai misterijos vaidinimas senoje pilyje, kur vaidina ir Adrijena, tačiau ar ji reali, ar tik dvasia su aureole? Vienur linksma tetulė išsaugojusi vestuvinius drabužius, kitur – jau iškeliavusi Anapus. Dar kartą kitą sušmėžuoja vienuolynas, bet ir ten Adrijenos jau nėra...

Herojui nepavyksta suartėti su Oreli, o Silvi išteka už kito. Tad atrodo, kad viskas griūva. Meilė – neduodantis vaisių žiedas. Meilė – lyg chimera: ir žavi, ir klaidinanti visą gyvenimą. Svajonės – nelyginant lukštenamas vaisius: gražūs lukštai nubyra, palieka kartus realybės branduolys.

Nors herojus dar nuvyksta į svajonių vietas, tačiau ten viskas dingę. Lieka toks nelinksmas patirtų išgyvenimų balansas: laikui bėgant visa, kas šviesu, virsta kartėliu, pilkuma, neviltimi...

PIERRE JULES THÉOPHILE GAUTIER (Pjeras Žiulis Teofilis Gotjė, 1811–1872) – jauniausios romantikų kartos prozininkas ir poetas, kritikas, literatūros tyrinėtojas, vėliau nuo romantikų pasukęs prie rašytojų „parnasiečių". Jo poetinė kūryba – tvirtai sukonstruota, turtinga, graži, dramatiška. Jis šlovino grožį, siekė vienybės ir absoliuto.

T. Gautier gimė Tarbo mieste (Pietų Prancūzija), bet jam sulaukus trejų metų tėvai apsigyvena Paryžiuje. Jis mokosi Karolio Didžiojo koleže, kur susidraugauja su Gérard'u de Nervaliu. Labai jaunas susižavi poezija ir daile; kurį laiką lanko vieno dailininko dirbtuves, pats piešia. Tačiau sykiu domisi literatūra, ypač poezija. Aštuoniolikos metų supažindinamas su V. Hugo, kurio kūrybą vertina visą gyvenimą. Dėl trumparegystės ir kitų problemų meta tapybą ir atsideda vien poezijai. 1830 m. išleidžia rinkinį „Eilėraščiai" (*Poésies*).

Atsiskyręs nuo tėvų, jaunasis Gautier pasineria į sudėtingą menininkų bohemos gyvenimą. Tuo metu jo kūryba gausi ir įvairialypė: eilėraščiai, pjesės, novelės, romanai, laikraščių straipsniai. Keletą dešimtmečių jis kas savaitę įvairiuose laikraščiuose spausdindavo bent vieną straipsnį įvairiais meno ir literatūros klausimais. Be to, rašydamas reportažus, daug keliauja. – jam tenka apsilankyti Belgijoje, Olandijoje, Ispanijoje, Italijoje, Turkijoje, net Rusijoje ir Egipte. Dar prieš pirmąją kelionę į Belgiją, rašytojas išleidžia poezijos rinkinį „Albertus, arba Siela ir Nuodėmė" (*Albertus ou l'Ame et le Péché*, 1832), vėliau romaną „Panelė Mopen" (*Mademoiselle de Maupin*, 1835–36), drastišką eilėraščių rinkinį „Mirties komedija" (*La Comédie de la Mort*, 1838), kelionių įspūdžių knygą „Per kalnus" ispanišku pavadinimu *Tra los montes* (1843) ir daug kitų kūrinių.

Subrendusio T. Gautier braižas keičiasi: rašytojas nebebando šokiruoti skaitytojo, o stengiasi sukelti išliekantį estetinį išgyvenimą. Jo kūryboje stiprėja tendencijos, kurios būdingos „Parnaso" poezijai.

Mesdamas iššūkį buvusiems plunksnos broliams, T. Gautier suformuluoja svarbiausią tezę: „Tikrai gražu tik tai, kuo negali pasinaudoti" (*Il n'y a de vraiment beau que ce qui ne peut servir*). Kitaip tariant visa, kas naudinga – bjauru; grožis – vertybė pats savaime. Grožis suprantamas kaip nepriekaištinga forma, kaip kontūro ir linijos tobulumas. Poetinis T. Gautier šedevras – „Emaliai ir kamėjos" (*Emaux et camées*, 1852). Po to pasirodo „Mumijos romanas" (*Le Roman de la Momie*, 1856), baigiamas jaunystėje

sumanytas istorinis romanas „Kapitonas Frakasas“ (*Le Capitaine Fracasse*, 1861–63).

Bendradarbiaudamas periodiniuose leidiniuose, rašytojas sukaupia daug medžiagos ir literatūros, meno, istorijos klausimais. Jis tampa vienu ryškiausių to meto literatūros tyrinėtojų; jo darbai „Dramos meno istorija“ (*Histoire de l'Art dramatique*, 1858), „Romantizmo istorija“ (*Histoire du romantisme*, 1874) turi didelę mokslinę ir istorinę vertę.

T. Gautier amžininkas ir draugas Charles'is Baudelaire'as rašė: „Į poeziją jis įvedė naują elementą – aš jį pavadinčiau paguoda, atsirandančia meniškai vaizduojant visus dailius dalykus, kurie džiugina akis ir teikia pramogą protui“.

Prancūzų literatūros tyrinėtojai ankstyvąjį T. Gautier laikotarpį vadina „be saiko spalvingu“ (*le romantisme truculent* – C. A. Fusilis). Poezijoje jis naudoja tiek romantiškus vaizdus (mėnesienos efektai, gotikos žaismingumas, garsų gausmas, spalvų margumas), tiek košmariškas ar makabriškas vizijas, keliančias nemalonų virpulį skaitytojui. Pavyzdžiu galėtų būti eilėraštis-dialogas iš rinkinio „Mirties komedijos“ – „Kirminas ir numirėlė“ (*Le Ver et la Trépassée*), kur į mirusiosios svajų giją apie pirmąją povestuvinę naktį braunasi negailestingi kirmino žodžiai: prieš akis – begalinė naktis, guolis – karsto lentos, o bučinys – kirmino prisilietimas.

Fantastines apysakas ir noveles T. Gautier rašė visą gyvenimą. Pirmasis jas išgyrė vėl Ch. Baudelaire'as, tvirtinęs, kad čia ryškiausiai atsiskleidžia T. Gautier talentas. Tiesos dėlei reikėtų pripažinti, kad ankstyvosios novelės gerokai skiriasi nuo vėlesniųjų.

T. Gautier nemėgsta visko, kas banalu, kasdieniška, todėl linkęs į ekscentriškumą: ar tai būtų apdaras, ar kūrinių siužetai, ar moralės klausimai. Jis nori nustebinti, galima stipriau pasakyti: priblokšti miestietį skaitytoją. Šiurpi poetinė vizija tam itin gera priemonė.

Negalima pamiršti, kad į literatūrą T. Gautier atėjo „ragavęs“ tapybos pradmenų, todėl jis plunksną valdo panašiai kaip teptuką: jo peizažas ryškiai apibrėžtas, daug atspalvių, kuriamas spalvinis leitmotyvas, prozos gabalai – lyg kokie estampai. Jis gerai valdo kalbos stilistines priemones, todėl rašytojo poveikis skaitytojui gana stiprus, tačiau kita vertus, tuose nepriekaištingai sukurtuose vaizduose sunkoka rasti rimtą problemą. Būdamas menininkas, jis nėra didis mąstytojas (pvz., nepalyginsi su A. de Vigny).

Rašydamas fantastines noveles, T. Gautier turėjo įveikti vieną kliūtį: racionalią prancūzų skaitytojo mąstyseną. Prancūzai nuo seno yra racionalistai ir skeptiški tam, kas antgamtiška. Kartais atrodo, kad rašytojui nesvarbu, ar skaitytojas patikės jo papasakota istorija. Pavyzdžiui, Pr. Mérimée taip sudėsto pasakojimo faktus, jog skaitytojas nori nenori pripažįsta, kad įvykio paneigti negalima. Tuo tarpu T. Gautier eina kitu keliu: per herojaus išgyvenimus ir jutimus. Personažo emocijos yra ta priemonė, kuri skaitytoją verčia būti patikliu. Intymus herojaus ir skaitytojo ryšys lems, ar bus patikėta sukurtu nepaprastu įvykiu.

Pagaliau nereikia išleisti iš akių ir to keisto fakto, kad nuo 1836 m. T. Gautier komerciniame laikraštyje *La Presse* nuolatos spausdina spektaklių, cirko bei kitokių pasilinksminimų apžvalgas, taip pat skirtas miestiečiui (buržua), kurio jis taip nemėgo. Tą prieštaringumą rašytojas įveikia ironija. Ji turi specifinį bruožą: autorius imasi lengvo pasakojimo, atmesdamas bet kokias ideologines spekuliacijas ir jas pakeisdamas kūrybinio žaismo stichija. Niekada nevargo rinkdamasis ir rikiuodamas žodžius, kai kada net neskaitęs korektūros, tekstą iškart atiduodavo rinkėjui. Broliams de Goncourt'ams kartą vaizdingai prisipažino: „Sakinius sviedžiu į orą tarsi kates ir esu įsitikinęs, kad jos nukris ant letenų".

Toks žaismingo ir ironiško pasakojimo pavyzdys yra novelė „Mumijos kojytė" (*Le Pied de la momie*, 1840), turinti kurių ne kurių bendrų siužetinių sutapimų su H. de Balzaco romanu „Šagrenės oda". Ir viename, ir kitame kūrinyje herojus senienų parduotuvėje įsigyja neįprastą dalyką: Balzaco jaunuolis – šagrenės odą, o Gautier herojus – mumijos kojytę. Po to jų gyvenime prasideda neįprasti dalykai. Tačiau abiejų kūrinių nuotaika visai skirtinga: Balzaco Rafaelis išgyvena didžiulę dvasinę dramą (traukiantis šagrenės odai, artėja mirties valanda), o neįvardytas Gautier personažas – linksmą fantastinį nuotykį, po kurio ketina eiti į ispanų parodą.

T. Gautier pasakojimas pradžioje vyksta realaus gyvenimo vaizdų lygiu (antikvaro parduotuvėje nusiperkama mumijos kojytė, pirkėją apima išdidus pasitenkinimas – juk ne kiekvienas turi tokią retenybę, jai surandama vieta ir paskirtis namuose), vėliau – sapno lygiu. Jaunuolis vakare pajunta Rytų aromatų kvapą, jį apima mieguistumas ir lyg miražas iš už užuolaidų pasirodo faraono dukra, bet... su viena sužalota koja. Rašytojas itin subtiliai naudoja ironiją: Egipto princesė kalbasi su savo koja, padėta ant jaunuolio stalo; atgavusi ją, nori atsilyginti ir pakviečia jaunuolį į savo šalį. Koks kyla

džiaugsmas mumijų šalyje (!), kad princesė surado ir atgavo savo kojos pėdą! Kai jaunuolis paprašo princesės rankos, faraonas išsišaipo: ar gali dvidešimt septynerių metų jaunuolis vesti merginą, kurios amžius jau trisdešimt šimtmečių!

Dieną prabudęs jaunuolis į savo viziją žvegia lyg į sapną, tačiau kaip paaiškinti, kad vietoje mumijos kojytės ant stalo guli faraono dukters padovanotas amuletas?!

Pirmas skaitytojo patirtas įspūdis – malonus išgyvenimas dėl lakios rašytojo išmonės ir skaidriai nuteikiančios ironiškos jo šypsenos. Tačiau kita vertus, galima ir susimąstyti apie bėgantį laiką ir naujai perkainojamas vertybes: balzamuota princesės kojytė tampa prespapjė; jaunuolis su pasididžiavimu pripažįsta esąs prancūzas, o ši tauta, deja, visai nežinoma ano pasaulio sielų ir tautų valdovams.

„Du aktoriai vienam vaidmeniui“ (*Deux acteurs pour un rôle*) – šmaikšti novelė, 1841 m. išspausdinta žurnale *Musée de famille*. Šis kūrinys su fantastiniais intarpais turi viduramžių miraklio bruožų, – susiduriama su agresyviu blogiu ir tarsi per stebuklą išsigelbstima nešiojamo kryželio dėka.

Novelėje yra kelios užuominos apie E. T. A. Hoffmanną ir jo kūrinius. Pradžioje sutinkame žodžių, kuriuos mėgsta šio vokiečių rašytojo personažai: „filisteriai“, „buršai“, „lapinai“... Kalbama apie jo išgarsintą smuklę „Dvigubas erelis“ ir pan. Dar įdomiau, kad ši novelė apie antrininką, o tai mėgstama ir dažna Hoffmanno kūrybos tema (pats vokiečių romantikas turėjo tarsi savo literatūrinį antrininką – muzikantą Kreislerį). Iš to galėtume spręsti, kad T. Gautier čia pasidavė Hoffmanno įtakai. Tačiau prancūziškoji novelė yra veikiau vokiškųjų Hoffmanno novelių parodija. T. Gautier ne vien šaiposi iš miestelėniškos filisterių galvosenos, bet šiek tiek pasityčioja ir iš paties pašaipūno kūrėjo. Pirma, antrininkas T. Gautier novelėje yra svarbiausio personažo priešas, netgi žudytojas. Įdomi situacija: besiruošiantis tapti pastoriumi teologijos studentas Henrikas žavisi teatru, vaidina spektakliuose ir kiekvienas naujas vaidmuo jam tarsi naujas gyvenimas; paskutinysis jo vaidmuo – velnio vaidmuo. Iškyla įsijautimo ir persikūnijimo problema. Ar galima įsikūnyti ir įsijausti į velnią? Šis tapimo kitu aktas gali būti aiškinamas kaip asmenybės vientisumo griovimas. Taigi perėjimas iš vienos būsenos į kitą šioje novelėje ir sudaro prielaidą antrininkui atsirasti. Antra, filisteriškoji Kati – visai padorus žmogus ir savo didžia meile bei intuicija gali pamatyti tiesą ten, kur kiti jos nemato. Filisteris tampa antifilisteriu.

Pirmoje novelės dalyje rašytojas pristato pagrindinį veikėją, nurodo jo amžių, išsilavinimą, asmenines problemas. Jis ką tik baigęs studijas, draugauja su mergina, kuri norėtų kuo greičiau ištekėti, turėti savo namus, vaikų – kaip kokia filisterė. Tačiau jaunuolio artimiausi planai kiti: jį traukia teatras, o naujasis vaidmuo ir sėkmė gali atnešti garbę. Tačiau ar tai atneš laimę ir sielos išganymą? – nerimauja Kati.

Iškyla dramatinė pasirinkimo situacija: ar ramus šeimyninis gyvenimas, ar menas, reikalaujantis atsižadėjimo aukos? Tiesa, ši dilema pateikiama su lengvu humoru – juokaujant.

Antra dalis skirta Henriko vaidybai teatre. Įvykiai klostosi smuklės „Dvigubas erelis“ ir teatro fone. Tarp daugybės jaunojo aktoriaus garbintojų, išsiskiria vienas su „retais dantimis“ ir „grobuonio bruožais“ žmogus, kritiškai atsiliepiantis apie jaunuolio atliekamą vaidmenį ir nevykusiai mėgdžiojamą „velnio juoką“. Spektaklio metu pats velnias imasi vaidinti Mefistofelį, nustumdamas aktorių kažkur į požemį. Publika vaidinimu lieka apkerėta ir apstulbinta, tačiau nesupranta, jog šįsyk vaidino ne Henrikas. Tik viena Kati intuityviai (meilė – antrasis sielos regėjimas) supranta, kad scenoje ne jos mylimasis. Po spektaklio paaiškėja, kad jis būtų žuvęs nuo piktojo klastūno, jei ne mažas Kati padovanotas kryželis ant krūtinės.

Autorius meistriškai žaidžia dviprasmybėmis ir paradoksais. Teologas vaidina velnią. Arba vėl: kasdieniais dalykais besirūpinanti Kati pasirodo turinti dvasinės intuicijos ir savo naiviu tikėjimu išgelbsti mylimojo gyvybę. Dar: į patogų gyvenimą norintis įžengti meno žmogus įžengia ten visų pašlovintas, bet ne dėl savo genialumo, o dėl piktojo keršto ir išdaigų. Taigi daugybė smulkmenų skatina permąstyti kiekvieną, rodos, nereikšmingą, atrodančią banalią ir paprastą situaciją ir nuspręsti, ar T. Gautier moralistas, ar tik žaismingas pasakotojas.

Lietuvių skaitytojai su prancūzų romantikų kūryba susipažino 1979 m., kai buvo išleistos „Prancūzų romantikų apysakos“ (vertė R. Ramunienė): F. R. de Chateaubriand'o „Atala“, H. B. Constant'o de Rebecque'o „Adolfas“, Ch. Nodier „Inesa de Las Sjeras“, A. de Vigny „Kapitono Reno gyvenimas ir mirtis“, G. de Nervalio „Silvi“. Prieš karą išėjo tik F. R. Chateaubriand'o „Atala“ (1930) ir „Rene“ (1931).

GVIDONAS BARTKUS

PAAIŠKINIMAI

François René de Chateaubriand
ATALA

1 *Vakarų upė... Burbonų upė...* – *Vakarų upė* – dabar Kolumbijos upė Kanados pietvakariuose ir JAV šiaurės vakaruose. *Burbonų upė* – Nelsono upė. Išteka iš Vinipego ežero.

2 *Vobašas* įteka ne į Misisipę, o į Ohają.

3 *Tenesis* – Ohajo intakas.

4 *Kai Meschacebę atrado tėvas Marketas ir tas vargšas Lasalis...* – *Tėvas Marketas* (Jacques Marquette, 1637–1675) – prancūzų misionierius jėzuitas, tyrinėjęs Misisipę. *Lasalis* (René Robert La Salle, 1643–1687) – prancūzų keliautojas, tyrinėjęs Ohajo tėkmę, didžiuosius ežerus ir Misisipę.

5 *... atsiradau Sent Ogastino mieste.* – *Sent Ogastino miestas*, ispanų įkurtas Floridoje 1565 m. Tai seniausias JAV miestas.

6 *... ar neprisisapnavusi man balta stirna...* – Pasak indėnų, balta stirna pranašauja meilę.

7 *... miniau senąją Agaros istoriją.* – *Agara* – egiptietė tarnaitė, pagimdžiusi Abraomui sūnų Izmailą. Bijodama Abraomo žmonos Saros pavydo, Agara su sūnumi pabėgo į dykumą, kur juos išgelbėjo angelas.

8 *... kiek ašarų gali išlieti karalių akys?* – Turima omeny Anglijos revoliucija, kai buvo nužudytas Anglijos karalius Karolis I.

9 *... užmiršo viską, net motinos mirtį.* – Žr. „Senąjį Testamentą“ (Pradžios kn., XXIII–XXIV sk.)

10 *... esu... matęs aukštos kilmės damų, karalių numylėtinių...* – Tikriausiai turima galvoje Liudviko XIV numylėtinė Luiza de Valjer, kuri praradusi karaliaus meilę užsidarė karmeličių vienuolyne.

RENÉ

[1] *...apie tragediją, kurią jis primena.* – Statula pirštu rodo vietą, kur 1649 m. ant ešafoto buvo nukirsta galva Karoliui I, Karolio II tėvui.

[2] *Kaledonijos kalnuose... bardas... giedojo man giesmes, kuriomis... guodėsi vienas didvyris.* – *Kaledonija* – senasis Škotijos pavadinimas, tolydžio minimas Osiano poemose. *Vienas didvyris* – Osianas, legendinis keltų karys ir bardas, tariamai gyvenęs III a. Airijoje ir apdainavęs savo tėvo, karaliaus Fingalo, ir jo kovos draugų žygius. Poetas (J. Macphersonas, 1736–1796) išleido „Osiano giesmes" – ciklą poemų, pagrįstų keltų mitais, paskelbęs, kad tai bardo Osiano kūriniai. „Osiano giesmės" padarė didelį įspūdį, daugelis laikė Osianą keltų Homeru. Vėliau mokslininkai įrodė, kad tai talentingas J. Macphersono falsifikatas.

[3] *Konos šilojuose... – Kona* – lyguma Škotijoje.

[4] *...ant Morvano karžygių kapų... – Morvanas* – kalnas Škotijoje, kur savo žygdarbiais pagarsėjo Fingalas ir jo kovos draugai.

[5] *...Zelmos dievybės mylėjo karą... – Zelmos dievybės* – mitolginės būtybės, minimos „Osiano giesmėse". Zelmoje gyvenęs karalius Fingalas.

[6] *...taip pat žinai, kas mane sieja su ta šalimi...* – Žr. „Atalą".

[7] *...prie Il de Franso – Il de Fransas* – sala Indijos vandenyne, į rytus nuo Madagaskaro. Iki 1810 m. Prancūzijos kolonija, vėliau atiteko anglams, kurie ją pavadino Mauricijaus sala.

[8] *...kad čia būtų tėvas Obri... – Tėvas Obri* – apysakos „Atala" veikėjas.

[9] *...per prancūzų ir natčėzų skerdynes Luizianoje.* – Turimas omeny mūšis per Septynerių metų karą (1756–1763), po kurio Prancūzija užleido rytinę Luizianos dalį Anglijai, o vakarinę – Ispanijai.

Charles Nodier
TRILBIS, ARBA ARGAILIO KAUKUTIS

[1] *...Argailio kaukutis... – Argailis* – grafystė šiaurės Škotijoje.

[2] *Lerdas* – t. y. dvaro savininkas.

[3] *...būtų atidavęs net surūdijusį Arčibaldo kalaviją. – Arčibaldas* – tipiškas kilmingų škotų vardas.

[4] *... niūnuodama šventojo Danstano giesmę...* – *Šventasis Danstanas* (925–988) apkrikštijo Škotiją.

[5] *... sklaidydamas Ritualo ir Klavikulos knygas.* – *Ritualas* – krikščionių maldų ir apeigų knyga. *Klavikula* – burtų knyga, kurios autoriumi klaidingai laikomas Saliamonas.

[6] *... juodos Stafo salos bazalto kolonos stiepiasi iš sidabrinio Ferkino marmuro...* – *Stafas* – maža Hebridų salyno salelė. Jos paviršius – bazalto, juodo vulkaninės kilmės akmens. *Fenkinas* – kyšulys Lomondo ežere. Jo paviršių sudaro panašus į sidabrą skalūnas.

[7] *... prie jų pritaikytas ptarmigano ir gervės plunksnas...* – *Ptarmiganas* – panašus į jerubę Škotijos paukštis.

[8] *... turėjo prasidėti garsioji šventojo Kolombano vigilija...* – *Kolombanas* – airių vienuolis, gyvenęs VI a.

[9] *... nesu matęs nuo karaliaus Ferguso laikų.* – *Fergusas* – Škotijos karalių vardas (IV a., V a. ir VIII a.). Apie jų gyvenimą tikrų žinių neišlikę.

[10] *... buvo pasiskolinęs iš Šetlando salų šaupeltinų.* – *Šaupeltinai* – paslaptingi Šetlando salų gyventojai.

INESĖ DE LAS SJERAS

[1] *... nuo Samuelio laikų...* – T. y. nuo biblinių laikų.

[2] *... net Pironą...* – *Pironas* (Alexis Piron, 1689–1773) – prancūzų poetas ir dramaturgas, piktų epigramų autorius.

[3] *... nė už visą karališkųjų galijonų auksą.* – *Galijonai* – laivai, kuriais ispanai XVI–XVIII a. gabeno auksą iš Amerikos.

[4] *... nuo Ferdinando Kataliko laikų.* – *Ferdinandas Katalikas* – Aragono ir Kastilijos karalius Ferdinandas V (1452–1516).

[5] *... Karolio V rūmuose.* – Karolis V (1500–1558) – Šv. Romos imperijos imperatorius ir Ispanijos karalius.

[6] *Kai prasidėjo Liuceno mūšis...* – Mūšis prie Liuceno miesto Saksonijoje tarp Napoleono ir rusų bei prūsų armijų įvyko 1813 m. gegužės 2 d. Jį laimėjo Napoleonas.

[7] *... kaip darydavo senasis Mercure de France...* – *Mercure de France* – savaitraštis, įsteigtas 1672 m., vienas seniausių Prancūzijos laikraščių.

[8] *... tarp pirmosios Restauracijos ir kovo dvidešimtosios.* – 1814 m. kovo 20 d. Napoleonas, pabėgęs iš Elbės salos, atvyko į Tiuilri rūmus.

[9] *Kur tas gudročius Popilijus... – Popilijus* – romėnų konsulas (II a. pr. Kr.). Pasak Tito Livijaus, senatas pasiuntęs jį pas Sirijos karalių Antiochą Epifaną pareikalauti, kad šisai atsisakytų jo užkariautos dalies Egipto. Popilijus privertęs Antiochą paklusti, nubrėžęs aplink jį ratą ir pasakęs, kad iš rato jis išeisiąs tik tada, kai duosiąs senato reikalaujamą atsakymą.

[10] *... Plinijaus prasimanymų. Plinijus* – Čia turimas omeny Plinijus Vyresnysis (23–79), Romos rašytojas ir gamtininkas, parašęs didžiulį veikalą „Gamtos mokslas".

[11] *Kiuvje* (Georges Cuvier, 1769–1832) – žymus prancūzų zoologas ir palentologas.

[12] *... kurio pavydėtų Linėjus. – Linėjus* (Carl von Linné, 1707–1778) – švedų gamtininkas, karaliaus gydytojas ir botanikas, vėliau Upsalos universiteto profesorius.

Alfred de Vigny
LORETĖ,
ARBA RAUDONASIS ANTSPAUDAS

[1] *... 1815 metų kovo mėnesį...* – 1815 m. kovo mėn. A. de Vigny, Karaliaus rūmų kavalerijos, Raudonųjų eskadronų, leitenantas, Liudvikui XVIII bėgant į Belgiją nuo sugrįžusio iš Elbės salos Napoleono (Šimtas dienų), lydėjo karaliaus karietą.

[2] *... traukiau ariją iš „Žokondos". – „Žokonda"* – tuo metu populiari Nicolas Isouard'o opera (1814).

[3] *... nors ir su raudonu munduru.* – Karaliaus rūmų kavalerija, kurią sudarė senų aristokratų šeimų atstovai, vilkėjo raudoną uniformą. Šie privilegijuoti eskadronai kėlė pavydą armijoje.

[4] *1797 metų fruktidoro 28 dieną...* – Tai yra rugsėjo 14 d., kai įvyko Direktorijos (Direktorija – Prancūzijos respublikos vyriausybė iš 5 direktorių, 1795–1799) perversmas, po kurio sekė masinės deportacijos.

[5] *... pridurdavau truputį švediškos degtinės...* – XVIII a. anglų laivyne, jei plaukiojimas trukdavo ilgiau kaip dvi savaites, įgulai profilaktiniais tikslais buvo duodama citrinos sulčių, sumaišytų su degtine.

[6] ... *kaip knygoje apie Paulių ir Virginiją...* – *„Paulius ir Virginija"* – prancūzų rašytojo Bernardeno de Sen Pjero (Bernardin de Saint-Pierre, 1737–1814) romanas (1788 m.), vaizduojantis naivią dviejų jaunuolių meilę idiliškoje Maurikijaus salos Indijos vandenyne aplinkoje.

[7] *Ką, po šimts, iškrėtėte jūs tiems šunims advokatams...* – Keturi iš penkių Direktorijos narių buvo advokatai.

[8] *Mačiau tik Paryžiaus Panoramoje...* – Autorius turi omeny dailininko Langlois drobę, vaizduojančią jūros mūšį prie Navareno ir sukurtą Paryžiaus Panoramai (atidarytai 1792 m.).

[9] ... *karališkos kilmės kalinys.* – Bastilijos kalinys, kurio paslaptis neatskleista ir šiandien. Jis mirė Bastilijoje 1703 m. Iki mirties nešiojo ant veido kaukę.

[10] ... *pasiūlė man atiduoti ją į Šarantoną.* – *Šarantonas* – psichiatrijos ligoninė, įsteigta 1641 m.

[11] ... *ir Napoleono mėnesį...* – T. y. rugpjūčio mėnesį (Napoleonas gimęs rugpjūčio mėnesį). Kai kurie Gvardijos karininkai tą mėnesį iš tiesų gaudavo dvigubą algą.

[12] ... *apie vieną maršalo Masena žygį...* – *Masena* (André Masséna, 1756–1817) – Prancūzijos maršalas, pasižymėjęs Napoleono karuose.

[13] ... *gabeno Šimto šveicarų dalinį...* – *Šimto šveicarų (pėstininkų) dalinys* priklausė, kaip ir Raudonieji eskadronui, Karaliaus rūmų korpusui. Įkurtas 1496 m.

KAPITONO RENO GYVENIMAS IR MIRTIS

[1] *Žygio į Ispaniją metu...* – Turima omeny karinė ekspedicija, kurią 1823 m. pasiuntė į Ispaniją Liudvikas XVIII slopinti liberalinio konstitucinio sąjūdžio.

[2] *Tokie kaip Katonas ar Brutas...* – *Markas Porcijus Katonas* (95–46 pr. Kr.) – romėnų valstybės veikėjas, kovojęs prieš Krasą, Cezarį ir Pompėjų. Priešų apsuptas Utikoje, nusižudė. *Markas Junijus Brutas* (85–42 pr. Kr.) – vienas iš sąmokslo prieš Cezarį vadovų. Cezario šalininkų sumuštas, nusižudė.

[3] *Ar matėte šį rytą šveicarų manevrus?* – Šveicarai gvardiečiai Restauracijos metais sudarė 7-ąjį ir 8-ąjį Karališkosios gvardijos pėstininkų pulkus.

[4] *Karališkosios gvardijos krūtininis ženklas* – pusmėnulio formos varinė ar sidabrinė paauksuota plokštelė, kurią gvardijos karininkai nešiojo ant munduro žemiau apykaklės.

[5] *...pamatęs ordonansus...* – *Ordonansai* – ypatingi Prancūzijos karaliaus Karolio X įstatymai, paskelbti 1830 m. liepos 26 d., kuriais buvo paleisti dar nespėję susirinkti Atstovų rūmai, pakeistas rinkimų įstatymas ir panaikinta spaudos laisvė. Ordonansai buvo dingstis kilti Liepos revoliucijai (1830 m. liepos 27–29 d.), galutinai nuvertusiai Burbonų dinastiją.

[6] *... išskyrus Karolio XII muziką...* – *Karolis XII* (1682–1718) – Švedijos karalius (nuo 1697 m.), garsus karvedys.

[7] *... VI metų florealio 30-ąją.* – T. y. 1798 m. gegužės 20 d.

[8] *Prerialio 24-oji* – birželio 12 d.

[9] *... krito paskutinis kovojantis kryžius.* – Maltą užėmus prancūzams, nuo 1530 m. iki 1798 m. ją valdė Maltos riterių ordinas, kurio emblema buvo baltas dantytas kryžius.

[10] *...kaip Desė sveikina Napoleoną.* – *Desė* (Louis Charles Antoine Des Aix de Veygoux, 1768–1800) – vienas geriausių Napoleono generolų. Lydėjo Napoleoną į Egiptą ir ten buvo pramintas Teisinguoju sultonu. Padėjo Napoleonui laimėti Marengo mūšį, bet pats žuvo.

[11] *VIII Briumero 18-ąją* (1799 m. lapkričio 9 d.) Napoleonas nuvertė Direktoriją ir įsteigė Konsulatą.

[12] *... su admirolo Kolingvudo leidimu.* – *Kolingvudas* (Cuthbert Collingwood, 1750–1810) – lordas, anglų admirolas, artimiausias Nelsono bendražygis. Nelsonui žuvus Trafalgaro mūšyje perėmė vadovavimą anglų laivynui Viduržemio jūroje.

[13] *...įkalbėti... Briuesą... plaukti į Korfu.* – *Briuesas* (Françaіs Paul Brueys d'Aigalliers, 1753–1798) – prancūzų admirolas, laivyno vadas, Napoleono žygio į Egiptą dalyvis. Buvo sumuštas anglų admirolo Nelsono prie Abukyro (1798 m. rugpjūčio 2 d.) ir tame mūšyje žuvo. *Korfu* – sala Jonijos jūroje. XVIII a. gale – prancūzų atramos punktas Viduržemio jūros baseine.

[14] *... gali tapti Seidu...* – *Seidas* – Voltaire'o „Mahometo" personažas, Mahometo vergas, aklai įtikėjęs pranašu. Seidizmas – aklas, fanatiškas kurio nors asmens ar idėjos garbinimas.

[15] ... *VII metų vandemjero 1-ąją... Bonapartas, Instituto narys...* – *VII metų vandemjero 1-oji* – 1798 m. rugsėjo 22 d. *Institutas* – aukščiausias Prancūzijos mokslo ir meno centras (atitinkantis Mokslų akademiją). Šį garbės vardą Bonapartui suteikė Direktorija.

[16] *Pompėjaus kolona* – 25 m aukščio monolitinio granito kolona Aleksandrijoje.

[17] *Kleopatros strėlė* – obeliskas Aleksandrijoje.

[18] *Laisvės kepuraitė* – frigiška kepuraitė, tapusi laisvės emblema Prancūzijoje.

[19] ... *Kleberas... kumštelėjo alkūne Abdulachą-Menu...* – *Kleberas* (Jean-Baptiste Kleber, 1753–1800) – prancūzų generolas. Dalyvavo Egipto ekspedicijoje 1798 m., vėliau paskirtas prancūzų armijos Egipte vyriausiuoju vadu. Nužudytas arabo fanatiko Kaire. *Abdalachas-Menu* (Jacques François Menou, 1750–1810), nužudžius Kleberą tapo prancūzų armijos Artimuosiuose Rytuose vadu, vedė egiptietę, priėmė musulmonų tikėjimą ir pasivadino Abdalachu.

[20] *Pokalbis, likęs nežinomas.* – Scena, kurią pasakoja autorius, jo paties išgalvota. Vinji devyneriais metais paankstino Napoleono ir Pijaus VII susitikimą, iš tikrųjų įvykusį 1813 m. sausio 19 d., kai popiežius buvo Napoleono belaisvis Fontenblo. Bet pati Bonaparto kalbėsena – čia įteikli, čia grėsminga – atitinka istorinę tikrovę.

[21] *Atvažiavo popiežius...* – Pijus VII išrinktas popiežium (1800 m.) karūnavo Napoleoną I (1804) ir faktiškai išbuvo jo belaisviu Prancūzijoje 1808–1814 m.

[22] ... *kaip aną kartą su Konkordatu...* – Turima omeny *Konkordatas*, sudarytas 1801 m. po ilgų ir sunkių derybų tarp Pijaus VII ir Prancūzijos Pirmojo konsulo Bonaparto. Jis suteikė Prancūzijos vyriausybės galvai teisę skirti arkivyskupus ir vyskupus, o popiežiui – teisę juos tvirtinti. Bažnyčia sutiko nereikalauti grąžinti jai Revoliucijos atimtų turtų. Vyskupai ir klebonai turėjo prisiekti ištikimybę Prancūzijos valstybei. Šis Konkordatas galiojo iki 1905 m., kai Prancūzijoje buvo išleistas įstatymas dėl Bažnyčios atskyrimo nuo valstybės.

[23] ... *užsiundysiu ant jo vieną seną ekskunigą oratorioną.* – Greičiausiai turimas omeny Fušė, 1804 m. paskirtas policijos ministru.

[24] *Monte Kavalas* – popiežiaus rezidencija Romoje.

[25] *Konstantinas ir Karolis Didysis...* – *Konstantinas* (274–337) – Romos imperatorius, priėmęs krikščionybę (313). Jis suvienijo imperiją ir perkėlė

sostinę iš Romos į Bizantijos miestą, nuo to laiko vadinamą Konstantinopoliu. *Karolis Didysis* – nuo 768 m. frankų karalius, o nuo 800 m. – imperatorius (Karolingų dinastija), valdovas galingos Vakarų imperijos, suirusios po jo mirties (814). Globojo Krikščionių Bažnyčią.

26 ... *kad pasirašyčiau kaip Liudvikas XIV po gališkų laisvių pasmerkimu!* – Kalbama apie gališkas, t. y. prancūziškas laisves, įtvirtinančias Katalikų Bažnyčios Prancūzijoje autonomiją.

27 ... *suplėšysiu jį pentinu.* – Šį epizodą pasakoja Voltaire'as „Karolio XII istorijoje" (1731).

28 *Šventojo Angelo pilis* – tvirtovė Romoje. Iš pradžių Adriano mauzoliejus, XIII a. – popiežių rezidencija.

29 *Protėjas* (graikų mitologijoje) – Poseidono sūnus, jūrų dievas. Turėjo pranašystės dovaną. Bet nemėgo kalbėti ir kad nereikėtų atsakinėti į klausimus ir pranašauti, keisdavo savo pavidalą, pasiversdamas įvairiais jūrų gyvūnais.

30 ... *tai mūsų Florencijos sekretorius.* – Kalbama apie Nikolą Makiavelį (1469–1527), italų politikos veikėją, istoriką ir rašytoją, politinio traktato „Valdovas" autorių. Šioje knygoje jis garbina protingo, tačiau su priemonėmis nesiskaitančio valdovo neribotą viešpatavimą. Napoleonas juo žavėjosi.

31 ... *Tulone aš neturėjau už ką nusipirkti poros antpečių.* – 1793 m., kai buvo apgultas ir šturmuojamas Tulonas, Bonapartas buvo eskadrono vadas.

32 ... *kaip ir Marli mašina.* – *Marli* – vietovė ant Senos kranto, 8 km nuo Versalio. Liudvikas XIV 1685 m. įsakė pastatyti čia hidraulinį įrenginį tiekti vandeniui Versalio fontanams. 1793 m. Versalis ištuštėjo, ir mašina buvo užmiršta.

33 *Pontonas* – senas nuginkluotas karo laivas, tapęs sandėliu ar kalėjimu. Pontonais buvo gabenami karo belaisviai.

34 ... *lyg pats Regulas*... – *Regulas* – romėnų karo vadas, paskui konsulas (III a. pr. Kr.), pagarsėjęs savo pasiaukojimu ir sąžiningumu. Patekęs į kartaginiečių nelaisvę, buvo pasiųstas į Romą derėtis dėl pasikeitimo belaisviais ir prižadėjo, jei derybos nepavyks, grįžti atgal. Jis prikalbėjo senatą nepriimti Kartaginos sąlygų. Neklausydamas saviškių maldavimų, grįžo į Kartaginą, kur jo laukė žiauriausios kančios.

35 *Grocijus* – olandų juristas ir diplomatas (1583–1645). Praleido didesnę gyvenimo dalį Prancūzijoje.

[36] *... Montekukulis, žuvus Tiurenui, pasitraukė...* – *Montekukulis* (Raimondo Montecuccoli, 1608–1681) – žymus italų karo vadas. Jis turėjo susikauti su Henri de Turenne'u (1611–1675), prancūzų maršalu. Turenne'as žuvo nuo patrankos sviedinio.

[37] *Lordas Malgreivas* tuo metu buvo Anglijos jūrų ministras.

[38] *Reino konfederacija* – sąjunga pareinės vokiečių valstybių, kurių valdovai 1806 m. pripažino Napoleono I viršenybę.

[39] *Šalia jų stovėjo Miuratas...* – (Joachim Murat, 1767–1815) – Napoleono Bonaparto svainis, prancūzų maršalas, Neapolio karalius 1808–1815 m. Sušaudytas Pice, Italijoje, žlugus Napoleono armijai.

[40] *Operoje „Horacijai" dainavo Krešentinis...* – *Opera „Horacijai"* – italų kompozitoriaus Saljerio (Antonio Salieri, 1750–1825) opera. *Krešentinis* (Girolamo Crescentini, 1766–1846) – garsus italų dainininkas, pakviestas Napoleono į Paryžių.

[41] *... pasidavęs prūsų generolui Biulovui.* – *Biulovas* (Friedrich Wilhelm Bulow, 1755–1816) ypač pasižymėjo Leipcigo (1813) ir Vaterlo (1815) mūšiuose.

[42] *Makdonaldas* (Etienne Alexandre Macdonald, 1765–1840) – Škotų kilmės Prancūzijos maršalas. Labai jaunas, 28-erių metų tapo generolu. Pasižymėjo prie Vagramo (1809).

[43] *... iškrėsime pokštą Voroncovui.* – Michailas Semionovičius Voroncovas (1782–1856) – rusų kunigaikštis, generolas feldmaršalas, karų su Prancūzija dalyvis. 1815–1818 m. vadovavo rusų okupaciniam korpusui Prancūzijoje.

[44] *...po to nedidelio susirėmimo prie Kraono...* – Tai buvo žiaurus mūšis – per keletą valandų žuvo apie 8000 žmonių. 1814 m. kovo 7 d. Napoleonas trumpam paėmė viršų prieš Bliucherį ir jo sąjungininkus. Čia pasakojamas epizodas vyksta kovo 12 d.

[45] *... mes užėmėme Reimsą. Bet po kelių dienų anie užėmė Paryžių.* – Prancūzai užėmė Reimsą 1814 m. kovo 14 d., o sąjungininkai įžengė į Paryžių kovo 31 d.

[46] *... ant jų rankovių trys antsiuvai!* – Vienas antsiuvas reiškė penkerius metus karo tarnyboje.

[47] *... studijuoti Polibiją, Tiureną, Folarą ir Vobaną.* – *Polibijas* (apie 210–125 pr. Kr.) – graikų istorikas, šešiolika metų išgyvenęs Romoje

įkaitu. Parašė „Istoriją", 40 t. veikalą, kurio mus pasiekė tik penki tomai. *Tiurenas* – žr. 36 paaišk. *Folaras* (Jean Charles Folard, 1669–1752) – prancūzų rašytojas. „Polibijo komentarų" autorius. *Vobanas* (Sébastien Le Prestre de Vauban, 1633–1707) – maršalas, karo inžinierius. Pastatė trisdešimt tris ir perstatė apie tris šimtus tvirtovių. Veikalų apie įtvirtinimus ir tvirtovių puolimą bei gynybą autorius.

48 *...nuošalioje kaimo gatvelėje...* – 1830 m. Pasi tebebuvo kaimo vietovė.

Alfred de Musset
TICIANO SŪNUS

1 *Už Džudekos leidosi mėnulis...* – *Džudeka* – grupė salelių ir kanalas Venecijoje.

2 *... nusprendė aplankyti avogadoro Paskualigo žmoną.* – *Avogadoras* – pareigybė Venecijos respublikoje. Avogadorai (jų buvo trys) turėjo veto teisę vyriausybės sprendimams.

3 *Prokuracijos* – rūmai, kuriuose posėdžiavo prokuratoriai (jų buvo devyni).

4 *Nakties viešpačiai įrašė... į savo knygą...* – *Nakties viešpačiai* – Dešimties taryba, slaptas tribunolas, turįs neribotas teises.

5 *... tolumoje, Fuzinos pusėje...* – *Fuzina* – miestelis prie Venecijos.

6 *... netoli Nanio rūmų...* – *Nanio rūmai* – taip vadinami pagal pirmojo savininko, istoriko ir diplomato Nanio pavardę. XIX a. šiame pastate buvo viešbutis, kuriame gyveno, būdami Venecijoje, G. Sand ir A. de Musset.

7 *... Beatričę Loredano, prokuratoriaus Donato našlė,* – *Loredanai* ir *Donatai* – kilmingos Venecijos šeimos, iš kurių buvo kilę nemaža dožų.

8 *... senojo Večelijaus mirties.* – T. y. po Ticiano mirties.

9 *Tapyba Julijaus II ir Leono X laikais...* – Popiežiai Julijus II (pontifikatas 1503–1513 m.) ir Leonas X (pontifikatas 1513–1521 m.) buvo dideli meno gerbėjai.

10 *Paris Bordonė* (1500–1571) – italų tapytojas, Ticiano mokinys.

11 *Pilypas II* (1527–1598) – Karolio V sūnus, 1556 m. tėvui atsisakius sosto, tapęs Ispanijos karaliumi.

12 *... padori Kadorės šeima iš Friulo...* – *Kadorė* – miestas Friulo srityje, šiaurės rytų Italijoje.

[13] *Fornarina* – Tikroji pavardė Margarita Luti, praminta Fornarina, nes buvo Romos kepėjo (fornaro) duktė. Ji tapo Rafaelio meilužė 1510 m. ir buvo daugelio jo paveikslų įkvėpėja.

BALTOJO STRAZDO ISTORIJA

[1] *...mane yra aprašęs ponas de Biufonas.* – *Biufonas* (Georges Louis Lecclerc Buffon, 1707–1788) – prancūzų gamtininkas ir rašytojas, knygos „Gamtos istorija" (36 t., 1749–1788) autorius. Trečiame šios knygos tome aprašė ir baltąjį strazdą.

[2] *... kaip Lolotės kaspinai...* – Užuomina apie švelniai rausvus Šarlotės kaspinus Goethe's romane „Jaunojo Verterio kančios".

[3] *Aš didysis poetas Kakatoganas...* – Kakatogano paveikslas turi Victoro Hugo bruožų. A. de Musset skeptiškai žiūrėjo į V. Hugo gerbėjus kaip ir apskritai į bet kokias grupuotes mene.

[4] *...kaip Žano de Nivelio balsas...* – *Žanas de Nivelis* – senos prancūzų patarlės personažas; kai jis šaukia savo šunį, tas nuo jo sprunka.

[5] *Nestoras* – graikų mitologijos personažas, Pilo karalius. Vienas svarbiausių Trojos karo herojų. Į literatūrinę tradiciją Nestoras įėjo kaip išmintingas ilgaamžis senis, mokantis protingai patarti ir padėti žmonėms.

[6] *... vietiniai Žoržai Dandenai...* – *Žoržas Dandenas* – to paties vardo Moljero komedijos personažas, apgautas vyras.

[7] *Turiu nusipirkti Alfjerio užrašus...* – *Alfjeris* (Vittorio Alfieri, 1749–1803) – italų poetas ir dramaturgas, žymiausias klasicistinės italų tragedijos kūrėjas. Taip pat parašė autobiografinę knygą.

[8] *... susirasiu Šarpantjė.* – *Šarpantjė* (Gervais Charpentier, 1805–1871) – prancūzų leidėjas, leidęs ir paties A. de Musset knygas.

[9] *Parašysiu vaidmenį panelei Rašelei...* – *Panelė Rašelė* (tikroji pavardė Elisabeth Félix, 1821–1858) – garsi prancūzų aktorė tragikė.

[10] *Močenigai* (Mocenigo) – kilminga Venecijos šeima. Močenigų rūmuose, būdamas Venecijoje, A. de Musset ketino apsigyventi.

[11] *...kuriuos ten tikriausiai paliko „Laros" autorius.* – *„Lara"* (1814) – Byrono poema. Lankydamasis Venecijoje, Byronas kurį laiką gyveno Močenigų rūmuose.

[12] *... nusižiūrėtais iš Spenserio strofos...* – Anglų rašytojas Edmundas Spenseris (1552–1599) tobulino anglų stilistiką ir eilėdarą, sukūrė 9 eilučių jambinę strofą.

[13] *... spausdinamą laikraščių atkarpoje...* – Turima omenyje vadinamieji „romanai-feljetonai", ilgi, painios intrigos, bet dažniausiai kuklios meninės vertės kūriniai.

[14] *... buvau aš pats...* – Ironiška užuomina apie tokius kūrinius kaip Fr. R. de Chateaubriand'o „Renė", Benjamino Constant'o „Adolfas"; šiam žanrui priskirtinas ir paties autoriaus romanas „Amžiaus sūnaus išpažintis".

[15] *... suskaičiavau visus to dubens griovelius, skylutes, gumbus...* – 1830 m. kritika dėl itin smulkmeniškų aprašymų užsipuldavo H. de Balzacą.

[16] *... mano mylimoji – plunksnos darbininkė... mėgdžiodama Skaroną.* – Autorius šiuo paveikslu parodijuoja George Sand. *Skaronas* (Paul Scarron, 1610–1660) – prancūzų rašytojas. Burleskos ir travesti žanrų pradininkas. Išgarsėjo „Komiškuoju romanu" (1651– 1657), kuriame pavaizdavo provincijos papročius ir buitį.

[17] *... kaip moko Bualo... – Bualo* (Nicolas Boileau, 1636–1711) – poetas ir literatūros kritikas, parašęs poemą „Poezijos menas" (1674), kurioje suformulavo prancūzų klasicizmo estetikos principus. Jo poetika turėjo įtakos XVII–XVIII a. Europos estetikai ir literatūrai.

[18] *Ak, kad mano genijus būtų perlas, o tu Kleopatra!* – Pasakojama, kad Egipto karalienė Kleopatra ištirpdžiusi vyne ypatingai brangų perlą ir išgėrusi į Marko Antonijaus sveikatą.

[19] *... kaip Alcestas...* – Autorius parodijuoja pagrindinio Molière'o komedijos „Mizantropo" herojaus – Alcesto – repliką.

[20] *Rubinis* (Giovanni Batista Rubini, 1795–1854) – italų tenoras.

[21] *... apie tai pasakoja... Saadis.* – Persų poetas *Saadis* (tarp 1203 ir 1210–1292) poemos „Gulistanas" („Rožių sodas", 1258) autorius. Persų poezijoje buvo labai mėgstama rožę įsimylėjusios lakštingalos tema.

Gérard de Nerval
SILVI

[1] *... nelyginant dieviškosios Horos...* – *Horos* – keturios senovės graikų (vėliau ir romėnų) dievybės, Dzeuso ir Temidės dukterys. Kiekviena jų simbolizavo kurį nors metų laiką.

[2] *... kažkas panašaus į Peregrino ir Apulėjaus epochą.* – *Peregrinas* – romėnų filosofas cinikas (105–165). *Apulėjus* (Apuleius) – romėnų rašytojas (II a.), romano „Aukso asilas" autorius.

[3] *... apie rožių puokštę iš gražiosios Izidės rankų...* – Lucijus, „Aukso asilo" herojus, virtęs asilu, po daugybės nuotykių atgauna žmogaus pavidalą suėdęs rožių vainiką, atneštą deivės Izidės žynių.

[4] *Aleksandrijos mokyklos svajos.* – Turima omeny neoplatonizmas, mistinė filosofijos kryptis, jungusi Platono idealizmo elementus su Rytų mistika (atsirado Romos imperijoje III a.).

[5] *... senajame Valua krašte...* – *Valua* – senovinė Prancūzijos provincija (dabar priklauso Uazos departamentui), garsi prancūzų kalbos tarties grynumu.

[6] *... Jos gyslomis tekėjo Valua kraujas.* – *Valua* – Prancūzijos karalių dinastija, valdžiusi šalį 1328–1589 m.

[7] *Kitera* – dabar Cerigas, sala Egėjo jūroje. Saloje buvo nuostabi Afroditės šventykla. Pasak mito, čia ji ir gimusi iš vilnies. „Išvyka į Kiterą" – garsus prancūzų dailininko Antoine'o Watteau (1684–1721) paveikslas.

[8] *... su Buflero ar Šolję, o ne su Horacijaus pagonyste.* – *Bufleras* (Stanislas Jean Boufflers, 1738–1815) – prancūzų poetas. Pagarsėjo lengvais eilėraštukais ir pasakomis. *Šolję* (Guillaume Amfrye Chaulieu, 1639–1720) – prancūzų poetas, odžių autorius, Anakreonto ir Epikūro sekėjas.

[9] *... tebemena Armeno sūnus...* – *Armenas* – keltų mitologijos personažas.

[10] *Geriau už Augustą Lafonteną?* – *Augustas Lafontenas* (August Lafontaine, 1758–1831) – populiarus vokiečių romanistas.

[11] *... primine man Fiunambiulio teatro fėjas...* – *Fiunambiulio* teatras veikė Paryžiuje 1816–1862 m.

[12] *... iš Grezo paveikslo...* – *Grezas* (Jean-Baptiste Greuze, 1725–1805) – žymus prancūzų dailininkas.

[13] *... Frančesko Kolonos mitologinį misticizmą.* – *Frančeskas Kolona* (Francesco Colonna, 1432–1527) – italų vienuolis ir rašytojas, „Polifilo sapno“ (1499) autorius. Šį veikalą labai mėgo G. de Nervalis.

[14] *... į Sen Sire statytas tragedijas...* – Liudvikas XIV ir markizė de Maintenon, jo vaikų auklėtoja, vėliau favoritė ir žmona (karalius ją slapta vedė po karalienės Marijos Teresės mirties) įsteigė Sen Sire mokyklą neturtingoms aukštakilmėms merginoms. Ten buvo statomos klasicistinės tragedijos Biblijos temomis.

[15] *Anacharsis* – abato Jeano Jacques'o Barthélemy (1716–1796), orientalisto ir antikos žinovo, knygos „Jaunojo Anacharsio kelionė po Graikiją“ (1779) veikėjas.

[16] *... panaši į Tiburo Sibilės šventyklą...* – *Tiburas* (dabar Tivolis) – Italijos miestas, kuriame buvo Vestos ir Sibilės šventyklos.

[17] *... Ruso kapas...* – Jeanas-Jacques'as Rousseau mirė 1778 m. Ermenonvilyje, kur, jo paties pageidavimu, buvo palaidotas Tuopų saloje. Prancūzų revoliucijos metu (1794) jo palaikai perkelti į Panteoną Paryžiuje.

[18] *... Gabrielės bokštas...* – Šį bokštą pilies savininkas pastatė Henriko IV ir jo meilužės Gabriellės d'Estrées (1573–1599) apsilankymui prisiminti.

[19] *... tai Porporos muzika...* – *Porpora* (Nicola Porpora, 1686–1766) – italų kompozitorius, kūręs operas religinėmis temomis.

[20] *... Šilerio įkvėptas eiles...* – Turima omeny tragedija „Marija Stiuart“, adaptuota Pierre'o Lebruno.

[21] *... Eleusino įšventintųjų frazė.* – Netoli Atėnų Eleusino mieste kasmet vykdavo misterijos deivių Demetros, Persefonės ir dievo Dionizo garbei.

[22] *... karalienės Blanšos pilyje.* – *Karalienė Blanša* (Blanša Kastilietė, 1188–1252), Liudviko VIII žmona ir Liudviko Šventojo motina.

[23] *... susirasti... Klarano giraites...* – *Klarano* giraitės-miškai prie Ženevos ežero, aprašyti J. J. Rousseau romane „Žiuli, arba Naujoji Eloiza“ (1761).

[24] *... antikinė idilė... atgaivinta pagal Gesnerį...* – *Gesneris* (Salomon Gessner, 1730–1788) – šveicarų poetas, romantizmo pirmtakas, rašęs sentimentalias poemas, idiles.

[25] *Aldebaranas* – Tauro žvaigždyno žvaigždė, gelsvai oranžinės spalvos.

[26] *... kai kurias Rušė eiles...* – *Rušė* (Jean Antoine Rouché, 1745–1794) – didaktinės poemos „Mėnesiena“ autorius.

[27] *... kartais aš ją pavadinu Lolota...* – *Lolota* – Šarlotos vardo malonybinė lytis. Šarlota – J. W. Goethe's „Jaunojo Verterio kančių“ herojė.

Théophile Gautier
MUMIJOS KOJYTĖ

1 ... *ant Bulio darbo juodmedžio spintos*... – *Bulis* (André Boulle, 1642–1732) – garsus prancūzų baldžius.

2 ... *Bernaro Palisi emalio dirbiniai*... – *Bernaras Palisi* (Bernard Palissy, 1510–1590) – prancūzų mokslininkas ir keramikas, atradęs emalio gamybos paslaptį.

3 ... *Lisipo liejinys*... – *Lisipas* (370–310 pr. Kr.) – graikų skulptorius, Aleksandro Makedoniečio rūmų dailininkas.

4 *Paraschitai* – senovės Egipto žyniai, balzamavę lavonus.

5 ... *kaip bajaderės Amani*... – Ši indų šokėja buvo autoriaus amžininkė, gastroliavusi ir Paryžiuje.

6 ... *ant Amenti svarstyklių*. – Senovės egiptiečiai tikėjo, kad mirusiųjų sielos patenka į Vakarų šalį – Amenti ir stoja prieš Ozyrį, kuris sveria jas ant svarstyklių.

7 ... *mistišku ženklu „Tau"*... – *„Tau"* – šventas daiktas, kurį kaip savo nemirtingumo simbolį laiko rankose egiptiečių dievai.

8 ... *soste sėdėjo karaliai Kronas ir Ksisutras*... *ir Tubalkainas*... – *Kronas* – graikų dievas; *Ksisutras* – legendinis chaldėjų valdovas, kuris, kaip ir Nojus, liko gyvas per visuotinį tvaną; *Tubalkainas* – Senojo Testamento personažas, Nojaus brolis, pirmasis kalvis.

9 ... *įžiūrėjau septyniasdešimt du karalius, valdžiusius dar prieš Adomą*... – Kai kurios Rytų tautos tiki, kad Adomas nebuvo pirmasis žmogus žemėje.

DU AKTORIAI
VIENAM VAIDMENIUI

1 *Prateris* – garsus Vienos parkas.

2 ... *triukšmavęs pirmose „buršų"... eilėse*. – Vokiečių studentų žargonu „buršai" – studentai.

3 ... *ji įstabiai panėšėjo į „Šaltmirės" statulėlę*... – *„Šaltmirė"* – garsi prancūzų skulptoriaus Hudono (Jean-Antoine Houdon, 1741–1828) statula.

4 *Leopoldštatas* – Vienos miesto kvartalas.

[5] *...net Kalo ir Gojos... užgaidi vaizduotė...* – Turima galvoje groteskiniai Žako Kalo ir Fransisko Gojos ofortai. *Žakas Kalo* (Jacques Callot, 1592–1635) – prancūzų grafikas ir piešėjas.

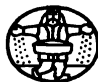
[6] *...aidint Lanerio valso garsams.* – *Laneris* (Joseph Lanner, 1802–1843) – austrų kompozitorius, Vienos valso karalius dar prieš Johaną Štrausą.

[7] *Prie bufeto keli morlakų pasakotojai...* – *Morlakai* – viena iš Dalmatijos tautelių.

Parengė *RAMUTĖ RAMUNIENĖ*

TURINYS

PASAULINĖS LITERATŪROS BIBLIOTEKA

31 KNYGA

PRANCŪZŲ ROMANTIKŲ PROZA

Tituliniame puslapyje
Gustave Moreau (1826–1898) paveikslo
„Žirgų kandžiojamas Diomedas" (1865) fragmentas

Parengė dailininkas
Linas Spurga

Serijos sudarytojas *Vytautas Visockas*
Redaktorė *K. Miliūnienė*
Meninis redaktorius *L. Spurga*
Korektorė *L. Girevičienė*
Maketavo *A. Gaidamavičius*

Užsakymas 571

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, 2600 Vilnius
Spausdino AB spaustuvė „Spindulys", Gedimino g. 10, 3000 Kaunas

Pr 23 **Prancūzų romantikų proza** / iš prancūzų kalbos vertė Ramutė Ramunienė. – Vilnius: Vaga, 2000. – 516 p. – (Pasaulinės literatūros biblioteka / sudarytojas Vytautas Visockas; dailininkas Arvydas Každailis; kn. 31. XIX a. literatūra)

Virš. aut. ir antr. nenurodyti. – Kn. taip pat: Prancūzų romantizmo apžvalga / Gvidonas Bartkus, p. 475–498. – Bibliogr. baig. str. išnašose.

ISBN 5-415-01505-1

Knygoje pateikiami žymiausių prancūzų romantikų Fr. R. de Chateaubriand'o, Benjamino Constant'o, Ch. de Nodier, A. de Vigny, A. de Musset, G. de Nervalio ir T. Gautier rinktiniai kūriniai.

UDK 840-3